

Γ. ΚΑΛΑΜΑΤΙΑΝΟΥ, Μ. ΣΦΕΡΟΥΔΟΥ - ΧΡΙΣΤΟΦΕΛΗ
Ν. ΚΟΝΤΟΠΟΥΛΟΥ, ΕΥ. ΒΩΤΙΑΔΗ - ΗΛ. ΜΗΝΙΑΤΗ

Νεοελληνικά *Πραγματοράτα*

γυμνασίου Ε'

ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΕΚΔΟΣΕΩΝ ΔΙΔΑΚΤΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ - ΑΘΗΝΑΙ 1968

ποιησαν. Κων/νος οεβγας (φιλόζογος
ζόχερος μούνας)

Εμφάνιση
Ζαράτα

3/10/68

ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΑ ΑΝΑΓΝΩΣΜΑΤΑ

ΕΞ ΚΛΑΣΣΙΚΟΝ (ερίγεια)

Καθηγήτης Εφαρμογών ΤΕΙ/ΗΝ.
Ζωγράφος
Οδυσσέας Λαζαρίδης

ΔΩΡΕΑ
ΕΘΝΙΚΗΣ ΚΥΒΕΡΝΗΣΕΩΣ

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής
17501

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Γ. ΚΑΛΑΜΑΤΙΑΝΟΥ, Μ. ΣΤΑΘΟΠΟΥΛΟΥ - ΧΡΙΣΤΟΦΕΛΗ
Ν. ΚΟΝΤΟΠΟΥΛΟΥ, ΕΥ. ΦΩΤΙΑΔΟΥ - ΗΛ. ΜΗΝΙΑΤΗ

ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΑ ΑΝΑΓΝΩΣΜΑΤΑ

Ε ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ

ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΕΚΔΟΣΕΩΝ ΔΙΔΑΚΤΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ

Α Θ Η Ν Α Ι 1968

Σπύρος Ι. Παπασπύρου
Ζωγράφος
Καθηγητής Εφαρμογών ΤΕΙ/ΗΠ

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ ΣΤΟ ΔΙΑΓΩΝΙΣΜΑ
ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΩΝ - ΤΟ ΔΙΑΛΥΤΟΥ ΣΧΟΛΕΙΟΥ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΩΝ

ΑΚΙΔΗΝΑΛΕΩΣΗ ΑΤΑΜΩΣΙΤΑΙΑ

πολιτισμού και

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΩΝ
ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΩΝ
ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΩΝ
ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΩΝ
ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΩΝ

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟΝ

ΒΥΖΑΝΤΙΝΗ ΚΑΙ ΜΕΤΑΒΥΖΑΝΤΙΝΗ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ ΜΕΧΡΙ ΤΗΣ ΚΡΗΤΙΚΗΣ ΠΕΡΙΟΔΟΥ

I. ΠΕΖΟΣ ΛΟΓΟΣ

1. ΑΠΟ ΤΟ ΛΕΙΜΩΝΑΡΙΟΝ ΤΟΥ ΙΩΑΝΝ. ΜΟΣΧΟΥ

Απήγλθομεν ἐν μιᾷ εἰς τὸν οἶκον Στεφάνου τοῦ σοφιστοῦ, ἐγὼ καὶ ὁ κύριος Σωφρόνιος, ἵνα πράξωμεν· ἡν δὲ μεσημβρινόν. Ἐμενεν δὲ εἰς τὴν ἀγίαν Θεοτόκον, ἥν φύκοδόμησεν ὁ μακάριος πάπας Εὐλόγιος, τὴν ἐπονομαζούμενην τῆς Δωροθέας. Ὡς οὖν ἐκρούσαμεν εἰς τὸν οἶκον τοῦ φιλοσόφου, παρέκυψεν κόρη λέγουσα: Καθεύδει, ἀλλ’ ὅλιγον ἔξικακήσατε*. Τότε δὴ λέγω τῷ κυρίῳ Σωφρονίῳ: Ἀγωμεν ἐν τῷ Τετραπύλῳ κάκει μένωμεν. Ἐστιν δὲ ὁ τόπος τοῦ Τετραπύλου πάνυ σεβάσμιος παρὰ τοῖς Ἀλεξανδρεῦσι· λέγουσι γάρ ὅτι τὰ λείψανα Ἱερεμίου, τοῦ προφήτου, ἀπὸ Αἴγυπτου λαβών Ἀλέξανδρος, ὁ κτίστης τῆς πόλεως, ἔκει αὐτὰ κατέθετο. Ὡς οὖν ἀπήγλθομεν εἰς τὸν τόπον, οὐδένα εὔρομεν, εἰ μὴ τρεῖς τυφλούς· μεσημβρινὸν γάρ ἦν. Ἀπήγλθομεν οὖν πλησίον τῶν τυφλῶν μεθ’ ἡσυχίας καὶ σιωπῆς καὶ ἐκαθίσαμεν ἔχοντες τὰ βιβλία ἡμῶν. Ἐλάλουν δὲ οἱ τυφλοὶ πρὸς ἄλλήλους καὶ λέγει ὁ εἰς τῷ ἄλλῳ: Ὁντως σοι, πῶς γέγονας τυφλός; Καὶ ἀπεκρίθη λέγων: Ναύτης ἦμην νεώτερος· καὶ ἀπὸ Ἀφρικῆς ἐπλέομεν, καὶ ἐν τῷ πελάγει ὁφθαλμίασας καὶ μὴ ἔχων πῶς περιοδευθῶ, τὰ λευκώματα ἔσχον ἐν τοῖς ὁφθαλμοῖς μου καὶ ἐτυφλώθην. Λέγει καὶ τῷ ἄλλῳ: Σύ, πῶς γέγονας τυφλός; Ἀπεκρίθη κάκεῖνος λέγων: Ὅταν γένοιτο ἡμῖν· ὅταν ἦμην νεώτερος, ἐμίσθησα τὸν κάματον πάνυ· γέγονα δὲ καὶ ἄσωτος. Οὐκ ἔχων οὖν πόθεν φάγω, λοιπὸν ἔκλεπτον. Ἐν μιᾷ οὖν τῶν ἡμερῶν μετὰ τὸ ποιῆσαι με πολλὰ κακὰ ἴστάμην οὖν ἐπὶ τὴν ἀγορὰν καὶ θεωρῶ νεκρὸν ἔξοδιζόμενον* καλῶς φοροῦντα. Ἀκολούθω οὖν ὁπίσω τοῦ ἔξοδίου, ἵνα θεωρήσω ποῦ μέλλουσιν αὐτὸν θάπτειν. Οἱ δὲ ἥλθον ὁπίσω τοῦ ἀγίου Ἰωάννου καὶ ἔθηκαν αὐτὸν εἰς μνημεῖον καὶ ἀπῆγλθον. Ἐγὼ δὲ ὡς εἶδον ἀπελθόντας αὐτούς, εἰσῆγλθον εἰς τὸ μνημεῖον καὶ ἀπέδυσα αὐτὸν εἴ τι ἐφόρει, ἔάσσας αὐτῷ ἐν μόνον ὁθόνιον.* Ὡς οὖν ἔμελλον ἔξέρχεσθαι ἐκ τοῦ μνημείου λαβών πολλὰ πάνυ, ἡ κακή μου πρᾶξις λέγει μοι:

Λάβε καὶ τὸ δόθόνιον αὐτοῦ, ὅτι πιθανόν ἔστιν. Ὅπερεψά οὖν ὁ δεῖλαιος ἔγώ. Καὶ ὡς ἀπέδυον αὐτὸν τὸ δόθόνιον, ἵνα γυμνὸν αὐτὸν ἔάσω, ἀνακάθηται ὁ νεκρὸς ἔμπροσθέν μου καὶ ἐκτείνας τὰς δύο χεῖρας αὐτοῦ ἐπ' ἐμὲ τοῖς δακτύλοις αὐτοῦ ἔξεσέν μου τὴν ὅψιν καὶ ἔξεβαλε τοὺς δύο μου ὄφθαλμούς. Τότε ἔγώ ὁ ἄθλιος ἔάσας πάντα μετὰ θλίψεως πολλῆς καὶ κινδύνου ἔξῆλθον ἐκ τοῦ μνήματος. Ἰδού, εἶπον ὑμῖν κάγω πῶς γέγονα τυφλός. Ταῦτα ἀκούσαντων ἡμῶν νεύει μοι ὁ κύριος Σωφρόνιος καὶ ἀνεχωρήσαμεν ἔξ αὐτῶν. Καὶ λέγει μοι: Ὅντως σοι, κύρι ὀρθᾶ, μὴ πράξωμεν σήμερον. Μεγάλως γάρ ὠφελήθημεν. Ὡφεληθέντες οὖν γεγραφήκαμεν, ἵνα καὶ ὑμεῖς ἀκούοντες ταῦτα ὠφεληθῆτε. Ἀληθῶς γάρ ὅτι οὐδεὶς ποιῶν κακὸν λανθάνει Θεόν. Καὶ τοῦ μὲν διηγήματος τούτου ἡμεῖς αὐτήκοοι παρὰ τοῦ πεπονθόντος γεγόναμεν.

(J . P. MIGNE, Patrologia Graeca, τ. 87, 3, κ. 77)

2. ΛΟΓΟΣ ΕΙΣ ΤΟΝ ΕΥΑΓΓΕΛΙΣΜΟΝ ΤΗΣ ΥΠΕΡΑΓΙΑΣ ΔΕΣΠΟΙΝΗΣ ΗΜΩΝ ΘΕΟΤΟΚΟΥ

Ἐπέστη σήμερον ἡ πάντων χαρά, λύουσα τὴν πρώην ἄραν. Ἐπέστη ὁ πανταχοῦ, ἵνα τὰ πάντα πληρώσῃ χαρᾶς. Ἐπέστη δὲ πῶς; Οὐ δορυφόρους ἔχων, οὐ στρατιὰς ὀγγέλων συνεπαγόμενος, οὐ κομπάζων τὴν πρόοδον, ἀλλ’ ἡσυχῇ καὶ ἡρέμα· τοῦτο ποιῶν, ἵνα λάθη τὸν ἄρχοντα τοῦ σκότους, ἵνα τέχνη σοφίας παγιδεύσας τὸν ὄφιν, καὶ τὸν δράκοντα φενακίσας τὸν νοῦν, τὸν Ἀσσύριον* τὸν πᾶσαν ὑφί* ἔσατὸν δουλωσάμενον τὴν ἀνθρωπίνην εὐγένειαν, δρπάσῃ τὸ λάφυρον. Οὐκ ἀνασχομένης αὐτοῦ τῆς ἀπειρομεγέθους περὶ ἡμῶν εὐσπλαγχνίας τοσοῦτον ἔργον ζημιωθῆναι τὸν ἀνθρωπὸν, δι’ ὃν οὐρανὸν ἔκαμάρωσε* γῆν, ἐστέρεωσεν, ἀέρα ἔξεχε, θάλασσαν ἡπλωσε, καὶ τὴν φαινομένην ἄπασαν ἐτεκτήνατο κτίσιν. Διὰ τοῦτο Θεὸς ἐπὶ γῆς, Θεὸς ἔξ οὐρανοῦ, Θεὸς ἐν ἀνθρώποις, Θεὸς ἐν γαστρὶ Παρθένου φερόμενος, ὁ πανταχοῦ μὴ χωρούμενος.

Ἐντεῦθεν ἡ ἀνθρώπου φύσις χαρᾶς προοίμια δέχεται, καὶ τὴν ἀρχὴν λαμβάνει θεώσεως. Ἐντεῦθεν τὸν ἔσατῆς ἀποκειραμένη τῆς ἁμαρτίας πολυφάνταστον πλοῦτον, νυμφοστολεῖται τῷ Κτίσαντι. Ἐντεῦθεν ἡμῶν ἡ πρώτη διάπλασις, νέαν ἀνάπλασιν δέχεται· καὶ ὁ

γηραιός κόσμος τήν ἔξ ὁμαρτίας παλαίωσιν ἀποτίθεται. 'Αλλ' « Εὔ-φραινέσθω ὁ οὐρανὸς ἄνωθεν, καὶ νεφέλαι ῥανάτωσαν δικαιοσύνην. Σταλαξάτω τὰ ὅρη γλυκασμόν, καὶ οἱ βουνοὶ ἀγαλλίασιν », ὅτι ἐλέη-ησεν ὁ Θεός τὸν λαὸν αὐτοῦ. Σήμερον γάρ « τὸ ἀποκεκρυμμένον πρὸ τῶν αἰώνων μυστήριον » φανεροῦται « καὶ ἀνακεφαλαίωσιν ἐν Χριστῷ τὰ σύμπαντα δέχεται ». Σήμερον ἡ δημιουργὸς τῶν ὅλων ἔξουσιαρ-χία, τὴν προβεβουλευμένην αὔτῃ, τῆς τῶν ὄντων ποιήσεως, πρὸς πέρας ἄγει βουλήν, ἵνα τὴν καθ' ἡμῶν ἔξ ἀρχῆς προεπινοθεῖσαν τῇ ἀρχηγῷ τῆς κακίας βουλήν διακρούσθηται. Διὰ τοῦτο χορεύουσιν ἄγγελοι, συγχαίρουσιν ἄνθρωποι καὶ ὁ σύμπατς ἀνανεούμενος πρὸς ἑαυτὸν ἐπανέρχεται κόσμος. Τίς νοῦς, ποία δὲ ταῦτα χωρήσει γλῶττα; μήτε γε λόγος ἐκφράσαι δυνήσαιτο, η ἀκοὴ δέξασθαι.

Εἰκότως οὖν ἡ παροῦσα πανήγυρις φαιδρὰ καὶ γεγανυμένη* συγκεκρότηται σήμερον, τὴν παγγενεστάτην τοῦ ἡμετέρου φυρά-ματος ἑορτάζουσα πρόσληψιν. Τίς οὖσα καὶ ποταπή*; Τῆς μὲν κτήσεως ἀπάστης εὐφρόσυνον, τοῦ δὲ γένους ἀνόρθωσις. Οὐκοῦν χα-ρᾶς εὐαγγέλια σήμερον. Θεοῦ φιλανθρωπίας μηνύματα· παγκοσμίου σωτηρίας χαρμόσυνα. Πόθεν καὶ παρὰ τίνος καὶ πρὸς τίνα ἥκοντα; 'Ἐξ οὐρανοῦ καὶ « παρὰ Θεοῦ καὶ πρὸς παρθένον μεμνηστευμένην ἀνδρί ». Τίς ἡ παρθένος; Τίς ὁ ἀνήρ; Τίνα δὲ τούτοις ὀνόματα; Τῇ μὲν Μαρίᾳ· τῷ δὲ Ἰωσήφ. 'Αμφότεροι δὲ ἥσαν « ἐκ γένους Δαβὶδ ». Τίνος ταῦτα διακονοῦντος καὶ ὅθεν ἥκοντος; τοῦ ἀρχαγγέλου Γα-βριὴλ ἔξ ὑψίστου ἀποσταλέντος εἰς διακονίαν τοῦ θαύματος. "Εδει γάρ τοῦ 'Υψίστου τὸν λειτουργόν, ἐκ τῶν ὑψίστων ἐπὶ γῆς καταπτάντα, παράδοξον ἐπὶ παραδόξοις τοῖς πράγμασι διακοσμῆσαι μυστήριον. Τί τοῦτο; τοῦ Κυρίου συγκατάβασιν, τὴν ἄρρητον τῆς περὶ ἡμᾶς οἰκονομίας φανέρωσιν, τὴν ἀπ' αἰῶνος κεκαλυμμένην τῆς θείας βου-λῆς καὶ προγνώσεως ἔμφασιν καὶ βεβαίωσιν. 'Αλλὰ ποῦ ταῦτα καὶ πότε καὶ ὅτου χάριν; « Εἰς Ναζαρέτ, πόλιν τῆς Γαλιλαίας, τῷ μηνὶ τῷ ἔκτῳ, καθ' ὃν Ἰωάννης συνείληπτο », ἵνα τὸν ἐρχόμενον κηρύξῃ ἐγγάστριον. "Οθεν ὁ Γαβριὴλ πρὸς τὴν ἐπίγειον παστάδα, τῶν αἰθε-ρίων καταπτὰς ὑπερώων, ἐπέστη τῇ Ναζαρέτ, καὶ τῇ Παρθένῳ προσ-ελθών, τῆς ἀφράστου οἰκονομίας ἀφορητὶ διηκόνει τὸ μήνυμα. Τοῦ-το τῆς πρὸς ἀνθρώπους θείας καταλλαγῆς τὸ μυστήριον. Τοῦτο πα-νηγυρίζομεν σήμερον, τὴν τοῦ Θεοῦ πρὸς ἀνθρώπους συνάφειαν, τὴν τοῦ προσλήματος* θέωσιν, τὴν τῆς εἰκόνος ἡμῶν ἀναμόρφωσιν, τὴν

εἰς τὸ κρεῖττον ἀλλοίωσιν, τὴν εἰς οὐρανούς ὑψωσιν καὶ ἀνάβασιν.

Διὰ τοῦτο χαρᾶς χαίρει τὰ σύμπαντα σήμερον καὶ πᾶσα τῶν ὑπερκοσμίων δυνάμεων ἡ νοητὴ διακόσμησις* ταῖς θείαις περὶ ἡμᾶς καταλλαγαῖς ἐπισπένδεται. Φίλον γάρ αὐταῖς πρὸς Θεὸν ἡμῶν ἐπανόρθωμα καὶ ἡ πρὸς τὴν ἀμείνων κατάστασιν πρόοδος καὶ ἀνάβασις. Καὶ γάρ εἰσι λίαν συμπαθεῖς καὶ φιλάνθρωποι, ἃτε « εἰς διακονίαν ἀποστελόμεναι τῶν μελλόντων κληρονομεῖν σωτηρίαν ». Τοιγαροῦν ἀγγαλιάσθω τὰ σύμπαντα σήμερον καὶ ἡ φύσις σκιρτάτω. « Ο οὐρανὸς γάρ ἔξανοιγεται, ἡ γῆ τὸν Βασιλέα τοῦ παντὸς ἀφανῶς ὑποδέχεται. Ναζαρέτ, τὴν Ἐδὲμ μιμουμένη, τὸν τῆς Ἐδὲμ φυτουργὸν ἔγκολπάζεται. Ο Πατήρ τῶν οἰκτιρμῶν τὴν ἀνθρωπίνην ἐσχατιάν, τῷ μόνῳ μόνος ἔξ αὐτοῦ γεννηθέντι μνηστεύεται· καὶ Γαβριὴλ τῷ μυστηρίῳ διακονεῖ καὶ τῇ παρθένῳ ὑποφωνεῖ τὸ Χαῖρε, ἵνα τὴν χαρὰν ἣν ἡ προμήτωρ ἀπώλεσεν, ἡ θυγάτηρ τοῦ Ἀδάμ ἥ ἐκ Δαβὶδ ἀνατείλασσα, δι’ ἐαυτῆς ἀνασώσηται. Σήμερον ὁ τῆς δόξης πατήρ εἰς οἰκτον τοῦ ἀνθρωπίνου γένους ἐλθών, τὴν ἐν Ἀδάμ φθαρείσαν φύσιν ἴλεων κατοπτεύει τῷ βλέμματι. Σήμερον τῶν οὐτοῦ παναγάθων σπλάγχνων ὁ τῆς εὔσπλαγχνίας δοτήρ ἀνακαλύπτει τὴν ἄβυσσον καὶ διοχετεύει τῇ φύσει τὸν ἔλεον, ὡς ὅδωρ πολὺ καλύψας θαλάσσας. »Ἐπρεπε γάρ τῷ « ἔξ οὗ καὶ δι’ οὗ καὶ ἐν ᾧ τὰ πάντα συνέστηκε », ἐλέω τῆς καθ’ ἡμᾶς ἀρχαίας ἀρᾶς τὴν καταδίκην ἀμείψασθαι· δόξῃ τε τῇ ἐαυτοῦ παραδοξάσαι τὴν ἀδοξήσασαν ἐν Ἀδάμ φύσιν καὶ ἀληθείᾳ τὴν τοῦ πατρὸς τοῦ ψεύδους ἐπίκρημνον συμβουλὴν ἀποσείσασθαι, ἢς ἔργον ἡ πρώτη παράβασις τοῦ Ἀδαμιαίου πλάσματος τὸ παράπτωμα . . .

(J. P. MIGNE, Patrologia Graeca, τ. 97, σ. 881 - 883)

‘Ανδρέας ἀρχιεπίσκοπος Κρήτης, δ ‘Ιεροσολυμίτης

3. BIOI TΩΝ NEΩΝ ΒΑΣΙΛΕΩΝ

‘Ο συγγραφεὺς ἔξιστορεῖ τὰ γεγονότα ἐπὶ τῶν αὐτοκρατόρων, οἱ δοποῖοι ἐβασιλευσαν ἀπὸ τοῦ Λέοντος Ἀρμενίου μέχρι τοῦ Ρωμανοῦ.

α) Εἰρήνη μεταξὺ Ρωμανοῦ καὶ Συμεὼν

ιη'. Οἱ μὲν οὖν μετὰ Συμεὼν περὶ εἰρήνης διελέγοντο, δὲ αὐτοὺς ἀπεπέμψατο, αὐτὸν δὲ τὸν βασιλέα Ρωμανὸν ἐζήτει θεάσασθαι. Παρὰ πολλῶν δὲ ἐπεπληροφόρητο περὶ τε τῆς αὐτοῦ φροντίσεως καὶ ἀν-

δρίας καὶ συνέσεως. 'Ο τοίνυν βασιλεὺς ἐπὶ τούτου σφόδρα ἡγαλλιάσατο· ἐπόθει γάρ τὴν εἰρήνην καὶ τὸ στῆναι τὰς καθ' ἔκαστην ἔγγινομένας τῶν αἱμάτων ἐκχύσεις. Ἀποστείλας οὖν ἐν τῷ Κοσμιδίῳ* αἰγιαλῷ κατεσκεύασεν ἐν τῇ θαλάσσῃ ὁχυρωτάτην ἀπόβασιν, ὥστε τὴν βασιλικὴν τριήρην διεκπλέουσαν ἐν αὐτῇ προσορμίζεσθαι. Περιφράξας οὖν αὐτὴν πάντοθεν διατείχισμα μέσον γενέσθαι προσέταξεν, ἐνῷ ἀλλήλοις ἔμελλον ὄμιλεῖν. Ἀποστείλας οὖν Συμεὼν τὸν τῆς ὑπερσγίας Θεοτόκου ναὸν τὸν ἐν τῇ Πηγῇ* ἐνέπρησεν καὶ τὰ πέριξ αὐτοῦ σύμπαντα, δῆλος ὡν ἐντεῦθεν, μὴ τὴν εἰρήνην θέλων, ἀλλ' ἐλπίσι μετεώροις τοῦτον ἔξαπατῶν.

ιθ'. Παραγενόμενος δὲ ἐν Βλαχέρναις ὁ βασιλεὺς ἅμα Νικολάῳ τῷ πατριάρχῃ ἐν τῇ ἀγίᾳ σορῷ εἰσῆλθε καὶ τὰς χειρας ἔχέτεινεν εἰς εὔχην, εἴτα πρητῆρι πεσών τὸ ἀγίον ἔδαφος ἐκεῖνο τοῖς δάκρυσι κατέβρεχε, τὴν πανάχραντον Θεοτόκον ἀντιβολῶν τὴν ἀκαμπτῇ καὶ ἀμείλικτον τοῦ τυράννου καὶ ὑπερηφάνου Συμεὼν καρδίαν μαλάξας τὰ πρὸς εἰρήνην συνθέσθαι. Τὸ ἀγίον οὖν κιβώτιον διανοίξαντες, ἔνθα τὸ σέπτὸν τῆς ὑπεραγίας Θεοτόκου τεθησαύρισται ὡμοφόριον, καὶ τοῦτο ἐκεῖθεν ὁ βασιλεὺς ἀνελόμενος καὶ ὥσπερ τινὰ θώρακα ἀδιάρρηκτον περιβαλλόμενος, καὶ τὴν πίστιν τὴν εἰς τὴν ἄμωμον Θεοτόκον, οἷα περικεφαλαίσιν τινὰ περιθέμενος, ἔξεισι τοῦ ναοῦ ὅπλοις ἀσφαλέσι περιφραξάμενος. Τὸν σὸν αὐτῷ οὖν στόλον ἀσπίσι τε καὶ ὅπλοις ἀσφαλέσι κατακοσμήσας τὸν ὡρισμένον τόπον κατέλαβε συνομιλῆσαι τῷ Συμεών.

κ'. Πέμπτη οὖν ἡμέρα ἦν, ὅτε ταῦτα ἐγένετο, ιθ' τοῦ Νοεμβρίου μηνὸς, δ' δὲ τῆς ἡμέρας ὥρα. Παρεγένετο Συμεὼν πλῆθος ἄπειρον ἐπαγόμενος εἰς πολλὰς διηρημένον παρατάξεις, τῶν μὲν χρυσασπίδων καὶ χρυσοδοράτων, τῶν δὲ ἀργυροασπίδων καὶ ἀργυροδοράτων, τῶν δὲ πάσῃ ὅπλων χροιᾷ κεκοσμημένων, πάντων πεφραγμένων σιδήρῳ, οἵ μέσον αὐτῶν διειληφότες τὸν Συμεὼν ὡς βασιλέα εύφήμουν τῇ τῶν Ρωμαίων φωνῇ. Πάντες δὲ οἱ τῆς συγκλήτου βουλῆς τοῖς τείχεσι ἐφεστῶτες ἐθεώρουν τὰ δρώμενα. Ἡν οὖν ἰδεῖν τὴν ψυχὴν βασιλικὴν τῷ ὅντι καὶ μεγαλόφρονα, καὶ θαυμάσαι τὸ τοῦ φρονήματος ἀκατάπληκτον* καὶ τὸ τῆς ἀνδρίας παράστημα, ὅπως τοσαύτην πολεμίων ὁρῶν ἐπιφορὰν οὐ κατεπλάγη καὶ ὑπεχώρησεν, ἀλλ' ὥσπερ ἐκ φίλων χωρῶν πλῆθος τὴν ψυχὴν οὕτως ἀτρεμῆς ἀπήγει, μόνον οὐχὶ τοῖς πολεμίοις τῶν ὑπηκόων διδούς ἀντίλυτρον.

κα'. Πρῶτος οὖν ἐν τῇ ρηθείσῃ ἀναβάθρᾳ καταλαβὼν τὸν Συ-

μεών ἔξεδέχετο. Ἐπεὶ δὲ ὅμηρα ἔξ ἀμφοτέρων ἐλήφθησαν τῶν μερῶν, καὶ τὴν ἀποβάθραν οἱ Βούλγαροι διηρευνήσαντο ἀκριβῶς, μήπω τις δόλος ἢ ἐνέδρα τυχγάνει, κατῆλθε Συμεὼν τοῦ ἵππου καὶ πρὸς τὸν βασιλέα εἰσῆλθεν. Ἀσπασάμενοι δὲ ἀλλήλους εἰρήνης λόγους ἐκίνησαν.

Εἶπεν δὲ λέγεται τὸν βασιλέα πρὸς Συμεὼν : « Ἀκήκοά σε θεο-σεβή ἀνθρωπὸν ὄντα καὶ Χριστιανὸν ὑπάρχειν ἀληθινόν, βλέπω δὲ τὰ ἔργα μηδαμῶς τοῖς λόγοις συμβαίνοντα. Ἰδιον μὲν γάρ θεοσεβοῦς ἀνδρὸς καὶ Χριστιανοῦ τὸ τὴν εἰρήνην ἀγαπᾶν καὶ τὴν ἀγάπην ἀσπάζε-σθαι, εἴπερ δὲ Θεός ἀγάπη καὶ ἔστιν καὶ λέγεται, ἀσεβοῦς δὲ καὶ ἀπί-στου τὸ χαίρειν σφαγαῖς καὶ αἷμασιν ἀδίκως ἐκχεομένοις. Εἰ μὲν οὖν ἀληθής χριστιανὸς ὑπάρχεις, καθὼς πεπληροφορήμεθα, στῆσόν ποτε τὰς ἀδίκους σφαγὰς καὶ τὰς τῶν ἀνοσίων αἵματων ἐκχύσεις, καὶ σπεῖ-σαι μεθ' ἡμῶν Χριστιανῶν εἰρήνην, Χριστιανὸς καὶ αὐτὸς ὁν καὶ ὄνο-μαζόμενος, καὶ μὴ θέλε μολύνεσθαι Χριστιανῶν δεξιάν αἷμασιν ὁμο-πίστων Χριστιανῶν. Ἀνθρωπὸς εἰ καὶ αὐτὸς θάνατον προσδοκῶν καὶ ἀνάστασιν καὶ ἀνταπόδοσιν. Σήμερον ὑπάρχεις, καὶ αὔριον εἰς κόνιν διαλυθήσῃ. Εἰς πυρετὸς ἄπαν κατασβέσει τὸ φρύαγμα*. Τίνα οὖν λόγον δώσεις τῷ Θεῷ ἐκεῖ ἀπελθὼν ὑπέρ τῶν ἀδίκων σφαγῶν ; Ποιώ προσώπῳ τῷ φιβερῷ καὶ δικαίῳ ἐναπενίσεις κριτῇ ; Εἰ πλούτου ἔρῶν ταῦτα ποιεῖς, ἔγώ σε κατακόρως τοῦ ἐπιθυμουμένου ἐμπλήσω· μόνον ἐπίσχες τὴν δεξιάν σου. Ἀσπασαι τὴν εἰρήνην. Ἀγάπησον τὴν ὁμό-νοιαν, ἵνα καὶ αὐτὸς βίον ζήσῃς εἰρηνικὸν καὶ ἀναίματον καὶ ἀπρά-γμονα, καὶ οἱ Χριστιανοὶ παύσονταί ποτε τῶν συμφορῶν, καὶ παύ-σονται τοὺς Χριστιανοὺς ἀναιμεῖν*· οὐ θέμις γάρ αὐτοῖς αἴρειν ὅπλα κατὰ ὁμοπίστων ».

Τοσαῦτα οὖν εἰπὼν ὁ βασιλεὺς ἐσίγησεν. Αἰδεσθεὶς οὖν Συμεὼν τὴν τούτου ταπείνωσιν καὶ τοὺς λόγους αὐτοῦ, κατένευσε τὴν εἰρήνην ποιήσασθαι. Ἀσπασάμενοι οὖν ἀλλήλους διεχωρίσθησαν, δώροις με-γαλοπρεπέσι τοῦ βασιλέως δεξιωσαμένου τὸν Συμεὼν.

κβ'. «Ο δὲ τότε συμβέβηκε διηγήσομαι, τεράστιόν τι καὶ τοῖς τὰ τοιαῦτα συγκρίνειν εἰδόσι παράδοξον. Δύο φασὶν ἀετούς τῶν βασι-λέων ὁμιλούντων ἀνωθεν αὐτῶν ὑπερπτῆναι κλάγχαι τε καὶ πρὸς ἀλλήλους συμμεῖξαι, καὶ παραστίκα διαζευχθῆναι ἀλλήλων, καὶ τὸν μὲν εἰς τὴν πόλιν διελθεῖν, τὸν δὲ ἐπὶ τὴν Θράκην διαπτῆναι. Τοῦτο οἱ ἀκριβεῖς τὰ τοιαῦτα σκοποῦντες οὐ καλὸν ἔκριναν οἰωνόν· ἀσυμβάτους γάρ ἐπὶ τὴν εἰρήνην ἀμφοτέρους διαλυθήσεσθαι ἔφασαν. Συμεὼν δὲ τὸ

αύτοῦ στρατόπεδον καταλαβών τοῖς ἑαυτοῦ μεγιστᾶσιν τὴν τοῦ βασιλέως ἀπήγγειλε σύνεσιν καὶ ταπείνωσιν, ἔξεθείαζέ τε αύτοῦ τὸ εἶδος, τὴν τε ρώμην καὶ τὸ ἀκατάπληκτον* τοῦ φρονήματος.

β) Ἐπιδρομὴ τῶν Ρώς κατὰ τῆς Κωνσταντινουπόλεως

ν'. Ἰουνίῳ δὲ μηνὶ ια', ἵνδικτιῶνος* ιε', κατέπλευσαν οἱ Ρώς κατὰ Κωνσταντινουπόλεως μετὰ πλοίων χιλιάδων δέκα. Ἀπεστάλη δὲ κατ' αὐτῶν μετὰ τριήρων καὶ δρομώνων, ὅσα καὶ ἔτυχον ἐν τῇ πόλει, ὁ πατρίκιος Θεοφάνης ὁ παραδυναστεύων καὶ πρωτοβεστιάριος* καὶ τόν τε στόλον προευτρεπίσας τε καὶ ἔτοιμασάμενος, καὶ νηστείᾳ καὶ δάκρυσιν ἑαυτὸν κατοχυρώσας ὡς μάλιστα, τοὺς Ρώς προσεδέχετο, καταναυμαχῆσαι αὐτοὺς μέλλων.

Ἐπειδὲ ἐκεῖνοι κατέλαβον καὶ πλησίον τοῦ Φάρου ἐγένοντο, οὕτος πρὸς τῷ τοῦ Εὔξείνου Πόντου στόματι παρεδρεύων ἐν τῷ Ἱερῷ λεγομένῳ ἀθρόον τούτοις ἐπέθετο. Καὶ δὴ πρῶτος τῷ οἰκείῳ δρόμῳ διεκπλεύσας τὴν τε σύνταξιν τῶν Ρωσιακῶν πλοίων διέλυσεν καὶ τῷ ἐσκευασμένῳ πυρὶ πλείστα κατέφλεξε, τὰ δὲ λοιπά ἐτρέψατο εἰς φυγήν, ὡς ἀκολούθως καὶ οἱ λοιποὶ δρόμωνες καὶ αἱ τριήρεις ἐπεκδραμοῦσαι τελείαν εἰργάσαντο τὴν τροπήν, καὶ πολλὰ μὲν πλοῖα κατέδυσαν αὔτανδρα, πολλὰ δὲ κατέτρωσαν, πλειστούς δὲ ζῶντας συνέλαβον. Οἱ περιληφθέντες οὖν εἰς τὸ τῆς Ἀνατολῆς μέρος εἰς τὰ Σγῶρα λεγόμενα καταπλέουσιν.

Ἀπεστάλη δὲ καὶ τότε Βάρδας ὁ Φωκᾶς διὰ γῆς μετὰ ἵππεων ἐγκρίτων παρατρέχειν αὐτούς. Καὶ δὴ τούτων σύνταγμα ἱκανὸν ἀποστειλάντων πρὸς τὰ τῆς Βιθυνίας μέρη ὥστε τὰ πρὸς τροφὴν καὶ τὴν ἄλλην χρείαν αὐτοῖς πορίσασθαι, περιτυχών τῷ τοιούτῳ συντάγματι ὁ εἰρημένος Βάρδας ὁ Φωκᾶς κακῶς τούτους διέθηκε, τρεψάμενος καὶ κατασφάξας αὐτούς. Κατῆλθε δὲ τηγικαῦτα καὶ Ἰωάννης μάγιστρος* καὶ δομέστιχος* τῶν σχολῶν ὁ Κροκός μετὰ παντὸς τοῦ τῆς Ἀνατολῆς στρατεύματος, καὶ τούτων πολλοὺς διέφθειρεν*, ἀποσπάδας τῇδε κάκεῖσε καταλαμβάνων, ὥστε συσταλέντας αὐτούς δέει τῆς αὐτοῦ ἐπιθέσεως μένειν ἀθρόως ἐπὶ τὰ οἰκεῖα πλοῖα καὶ μηδαμοῦ διατρέχειν κατατολμᾶν.

να'. Πολλὰ δὲ καὶ μέγιστα κακὰ οὗτοι διεπράξαντο πρὸ πού τὸ Ρωμαϊκὸν στράτευμα κατελθεῖν. Τό τε γάρ Στενὸν λεγόμενον ἀπέν-

έπρησαν, καὶ οὓς συνελάμβανον αἱχμαλώτους τοὺς μὲν ἀνεσταύρουν, τοὺς δὲ τῇ γῇ προσεπαττάλευον, τοὺς δὲ ὡσπερ σκοποὺς ἴστῶντες βέλεσι κατετόξευον· ὅσους δὲ τοῦ ἱερατικοῦ κλήρου συνελάμβανον, ὅπισθεν τὰς χεῖρας δεσμοῦντες ἥλους σιδηροῦς κατὰ μέσης τῆς κεφαλῆς αὐτῶν κατεπήγυνον· πολλούς τε ἀγίους ναούς τῷ πυρὶ παραδεδώκασι.

Χειμῶνος δὲ ἡδη ἐνισταμένου καὶ τροφῆς ἀποροῦντες, τό τε ἐπελθὸν στράτευμα δεδιότες τός τε ναυμαχούσας τριήρεις, ἔβουλεύσαντο τὰ οἰκεῖα καταλαβεῖν. Καὶ δὴ λαθεῖν τὸν στόλον σπουδάζοντες, Σεπτεμβρίῳ μηνί, ιε' ἵνδικτιῶνος, ἀντιπλεῦσαι ὠρμηκότες ἐπὶ τὰ Θρακῶν μερη παρὰ Θεοφάνους πατρικίου ὑπαντήθησαν· οὐ γάρ ἔλαθον τὴν αὐτοῦ ἐγρηγορωτάτην καὶ γενναίαν ψυχήν.

Εὐθὺς οὖν δευτέρα ναυμαχία συνάπτεται, καὶ πλεῖστα πλοϊα ἐπόντωσεν καὶ πολλούς τούτων ἀπέκτεινεν ὁ εἰρημένος ἀνήρ. Ὁλίγοι δὲ μετά τῶν πλοίων περισσωθέντες καὶ ἐν τῇ τῆς Κοίλης περιπεσόντες ἀκτῇ νυκτὸς ἐπελθούσης ἔφυγον. Θεοφάνης δὲ ὁ πατρίκιος μετὰ νίκης λαμπρᾶς καὶ τῶν μεγίστων ὑπέστρεψε τροπαίων, καὶ ἐντίμως καὶ μεγαλοπρεπῶς ὑπεδέχθη καὶ παρακοιμώμενος* ἐτιμήθη.

(J. P. MIGNE, Patrologia Graeca, τ. 109)

Γεώργιος Μοναχὸς

4. ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΙΔΙΟΝ ΥΙΟΝ ΡΩΜΑΝΟΝ

μθ'. Ὁ ζητῶν ὅπως τῇ τῶν Πατρῶν ἐκκλησίᾳ οἱ Σκλαβηνοὶ* δουλεύειν καὶ ὑποκειθαι ἐτάχθησαν, ἐκ τῆς παρούσης μανθανέτω γραφῆς.

Νικηφόρος τὰ τῶν Ρωμαίων σκῆπτρα ἐκράτει, καὶ οὗτοι ἐν τῷ θέματι ὅντες Πελοποννήσου ἀπόστασιν ἐννοήσαντες πρῶτον μὲν τὰς τῶν γειτόνων οἰκίας τῶν Γραικῶν ἔξεπόρθουν καὶ εἰς ἀρπαγὴν ἐτίθεντο, ἔπειτα δὲ καὶ κατὰ τῶν οἰκητόρων τῆς τῶν Πατρῶν ὄρμήσαντες πόλεως τὰ πρὸ τοῦ τείχους πεδία κατεστρέφοντο καὶ ταύτην ἐπολιόρκουν, μεθ' ἔαυτῶν ἔχοντες καὶ Ἀφρικούς καὶ Σαρακηνούς.

*Ἐπει δὲ χρόνος ίκανὸς διῆλθε καὶ σπάνις τῶν ἀναγκαίων τοῖς ἐνδοθεν τοῦ τείχους γίνεσθαι ἤρξατο, ὅπατός τε καὶ τροφῶν, βουλὴν βουλεύονται εἰς συμβιβάσεις τε ἐλθεῖν καὶ λόγους ἀπαθείας λαβεῖν καὶ τηνικαῦτα τὴν πόλιν ὑποτάξαι αὐτοῖς. *Ἐπει οὖν ὁ τηνικαῦτα

στρατηγὸς ὑπῆρχε πρὸς τὴν ἄκραν τοῦ θέματος ἐν Κάστρῳ Κορίνθου, καὶ προσδοκία ἡν τοῦ παραγενέσθαι αὐτὸν καὶ καταπολεμῆσαι τὸ ἔθνος τῶν Σκλαβηνῶν, ὡς καὶ πρώην καταμηνυθέντος αὐτοῦ περὶ τῆς καταδρομῆς αὐτῶν παρὰ τῶν ἀρχόντων, ἐβουλεύσαντο οἱ τοῦ κάστρου οἰκήτορες πρότερον ἀποσταλῆναι σκοπὸν εἰς τὰ ἀνατολικῶτερα τῶν ὄρέων καὶ ἀποσκοπεῦσαι καὶ γνῶναι εἰ ἄρα παραγίνεται ὁ στρατηγός, παραγγείλαντες καὶ σημεῖον δεδωκότες τῷ ἀπεσταλμένῳ ἵνα, εἰ μὲν ἴδοι ἐρχόμενον τὸν στρατηγόν, ἐν τῇ ὑποστροφῇ αὐτοῦ κλίνῃ τὸ φλάμουλον*, ὅπως γνῶσιν τὴν ἔλευσιν τοῦ στρατηγοῦ, εἰ δὲ μή γε, κατέχειν ὄρθιὸν τὸ φλάμουλον πρὸς τὸ μὴ ἔχειν αὐτοὺς προσδοκίαν τοῦ λοιποῦ παραγίνεσθαι τὸν στρατηγόν.

Τοῦ οὖν σκοποῦ ἀπελθόντος καὶ μαθόντος μὴ παραγίνεσθαι τὸν στρατηγόν, ὑπέστρεφεν ὄρθιὸν κατέχων τὸ φλάμουλον. Καὶ δὴ τοῦ Θεοῦ εὐδοκήσαντος διὰ πρεσβειῶν τοῦ ἀγίου ἀποστόλου Ἀνδρέου, τοῦ ἵππου ὀλισθήσαντος καὶ τοῦ ἐπιβάτου ὑποπεπτωκότος ἔκλινε τὸ φλάμουλον, καὶ οἱ τοῦ κάστρου οἰκήτορες ἰδόντες τὸ γεγονός σημεῖον, καὶ νομίσαντες ἔξ ἀπάντος παραγίνεσθαι τὸν στρατηγόν, ἤνοιξαν τὰς πύλας τοῦ κάστρου καὶ ἔξηλθον θαρσαλέοι κατὰ τῶν Σκλαβηνῶν, καὶ εἶδον τὸν πρωτοκλήτον ἀπόστολον ὁφθαλμοφανῶς ἵππῳ ἐπικαθήμενον καὶ δρόμῳ ἐπερχόμενον κατὰ τῶν βαρβάρων· καὶ δὴ τρέψας τούτους κατὰ κράτος καὶ διασκορπίσας καὶ ἀπελάσας πόρρω τοῦ κάστρου φυγάδας ἐποίησεν.

Οἱ δὲ βάρβαροι ἰδόντες καὶ καταπλαγέντες, ἔκθαμβοι γεγονότες ἐπὶ τῇ κατ' αὐτῶν κραταιᾳ ἐπελεύσει τοῦ ἀπητήτου καὶ ἀκαταγωνίστου ὀπλίτου καὶ στρατηγοῦ καὶ ταξιάρχου καὶ τροπαιούχου καὶ νικηφόρου πρωτοκλήτου ἀποστόλου Ἀνδρέου, ἐταράχθησαν, ἐσαλεύθησαν, τρόμος ἐπελάβετο αὐτούς, καὶ προσέφυγον εἰς τὸν πάνσεπτον ναὸν αὐτοῦ.

Τοῦ οὖν στρατηγοῦ μετὰ τὸ τρόπαιον ἐν τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ καταλαβόντος καὶ τὴν νίκην τοῦ ἀποστόλου μαθόντος, κατεμήνυσε τῷ βασιλεῖ Νικηφόρῳ τὴν τε ἔφοδον τῶν Σκλαβηνῶν καὶ τὴν προνομὴν* καὶ αἰχμαλωσίαν καὶ ἀφανισμὸν καὶ τὴν λεηλασίαν καὶ τᾶλλα δεινά, ὅσα καταδραμόντες ἐποίησαν εἰς τὰ μέρη τῆς Ἀχαΐας, ἔτι δὲ καὶ τὴν πτολυνήμερον πολιορκίαν καὶ τὴν κατὰ τῶν οἰκητόρων τοῦ κάστρου διηνεκῆ ἐπίθεσιν, ὡσαύτως καὶ τὴν ἐπισκοπὴν* καὶ συμμαχίαν καὶ τρόπαιον καὶ τὴν κατὰ κράτος νίκην τὴν γενομένην παρὰ τοῦ ἀπο-

στόλου, καὶ ὡς ὀφθαλμοφανῶς ὥράθη ἐπιτρέχων καὶ διώκων τοὺς πολεμίους κατὰ νῶτον καὶ τρεπούμενος αὐτούς, ὥστε καὶ αὐτούς τοὺς βαρβάρους αἰσθέσθαι τὴν τοῦ ἀποστόλου πρὸς ἡμᾶς ἐπισκοπὴν καὶ συμμαχίαν καὶ διὰ τοῦτο προσφυγεῖν αὐτούς εἰς τὸν σεβάσμιον αὐτοῦ ναόν.

‘Ο δὲ βασιλεὺς ταῦτα ἀναμαθὼν παρεκελεύσατο οὕτως· « ἐπεὶ καὶ τὸ τρόπαιον καὶ ἡ κατὰ κράτος νίκη παρὰ τοῦ ἀποστόλου γέγονεν, ὁφειλόμενον καθέστηκε πᾶσαν τὴν ἐκστρατείαν τῶν πολεμίων καὶ τὰ λάφυρα καὶ τὰ σκῦλα αὐτῷ ἀποδιθῆναι ». Καὶ διωρίσατο αὐτούς τε τοὺς πολεμίους μετὰ πάσης τῆς φαμιλίας καὶ συγγενείας καὶ πάντων τῶν προστέκοντων αὐτοῖς, ἔτι δὲ καὶ πάσης τῆς ὑπάρχειως αὐτῶν, ἀφορισθῆναι* εἰς τὸν ναὸν τοῦ ἀποστόλου ἐν τῇ μητροπόλει Πατρῶν, ἐν ᾧ ὁ πρωτόκλητος καὶ μαθητὴς τοῦ Χριστοῦ τὸν τῆς ἀθλήσεως διήνυσεν ἀγῶνα, δεδωκὼς περὶ αὐτῶν καὶ σιγίλλιον* ἐν τῇ αὐτῇ μητροπόλει.

Ταῦτα οἱ πρεσβύτεροι καὶ ἀρχαιότεροι ἀνήγγειλαν παραδόντες ἀγράφως χρόνῳ τε καὶ βίᾳ τοῖς ὕστερον, ὅπως ἂν κατὰ τὸν προφήτην γνῶ γενεὰ ἡ ἐρχομένη τὸ γεγονός θαῦμα διὰ πρεσβειῶν τοῦ ἀποστόλου, καὶ ἀναστήσονται καὶ ἀπαγγελοῦσιν αὐτὰ τοῖς υἱοῖς αὐτῶν, ἵνα μὴ ἐπιλάθωνται τῶν εὐεργεσιῶν, ὃν ἐποίησεν ὁ Θεὸς διὰ πρεσβειῶν τοῦ ἀποστόλου.

Ἐκτοτε δὲ οἱ ἀφορισθέντες Σκλαβηνοὶ ἐν τῇ μητροπόλει καὶ τοὺς στρατηγούς καὶ τοὺς βασιλικούς καὶ πάντας τοὺς ἔξ ἔθνῶν ἀποστελλομένους πρέσβεις ὡς ὁμήρους διατρέφουσιν, ἔχοντες ίδιους καὶ τραπεζοποιὸν καὶ μαγείρους καὶ πάντας τοὺς παρασκευάζοντας τὰ τῆς τραπέζης βρώματα, τῆς μητροπόλεως εἰς ταῦτα μηδὲν καινοτομουμένης, ἀλλ’ αὐτοὶ οἱ Σκλαβηνοὶ ἀπὸ διανομῆς καὶ συνδοσίας τῆς ὁμάδος αὐτῶν ἐπισυνάγουσι τὰς τοιαύτας χρείας. Ἐποίησε δὲ καὶ σιγίλλιον Λέων ὁ ἀείμνηστος καὶ ἀοίδιμος βασιλεὺς λεπτομερῶς περιέχον τὸ τί ὀφείλουσιν παρέχειν οἱ αὐτοὶ ἐναπογραφόμενοι τῷ μητροπολίτῃ, καὶ μὴ ἀπαργυρίζεσθαι παρ’ αὐτοῦ ἢ ἄλλως πιως κατ’ ἐπίνοιαν ἄδικον ζημιούσθαι αὐτούς.

(Corpus Scriptorum Historiae Byzantinae, τ. 3)

Κωνσταντῖνος Πορφυρογέννητος

5. ΑΠΟ ΤΗΝ "ΒΥΖΑΝΤΙΝΗΝ ΙΣΤΟΡΙΑΝ" ΤΟΥ ΔΟΥΚΑ

ΔΥΟ ΙΣΤΟΡΙΚΑ ΚΕΙΜΕΝΑ

α) Αἱ πρὸ τῆς Ἀλώσεως διαπραγματεύσεις

«Τὴν δὲ πόλιν σοι δοῦναι οὔτ' ἐμόν ἔστιν οὔτ' ἄλλου τῶν κατοικούντων ἐν αὐτῇ...»

'Απαρτίσας* οὖν τὰ πάντα, ὡς αὐτῷ ἐδόκει καλῶς, ἔπειμψεν (ὅτι μωάμεθ) ἔνδον λέγων τῷ βασιλεῖ :

«Γίνωσκε τὰ τοῦ πολέμου ἥδη ἀπηρτίσθαι, καὶ καιρός ἔστιν ἀπὸ τοῦ νῦν πρᾶξαι τὸ ἐνθυμηθὲν* πρὸ πολλοῦ παρ' ἡμῖν νῦν, τὴν δὲ ἔκβασιν τοῦ σκοποῦ τῷ Θεῷ ἀφίεμεν. Τί λέγεις; Βούλει καταλείπειν τὴν πόλιν καὶ ἀπελθεῖν ἔνθα καὶ βούλει μετὰ τῶν σῶν ἀρχόντων καὶ τῶν ὑπαρχόντων αὐτοῖς, καταλιπὼν τὸν δῆμον ἀζήμιον εἶναι καὶ παρ' ἡμῶν καὶ παρὰ σοῦ, ἢ ἀντιστῆναι καὶ σὺν τῇ ζωῇ καὶ τὰ ὑπάρχοντα ἀπολέσεις, σύ τε καὶ οἱ μετὰ σοῦ, ὃ δὲ δῆμος αἰχμαλωτισθεὶς παρὰ τῶν Τούρκων διασπαρώσιν ἐν πάσῃ τῇ γῇ; ».

'Ο βασιλεὺς δὲ ἀπεκρίνατο σὺν τῇ συγκλήτῳ :

«Εἰ μὲν βούλει, καθὼς οἱ πατέρες σου ἔζησαν, εἰρηνικῶς σὺν ἡμῖν συζῆναι καὶ σύ, τῷ Θεῷ χάρις. Ἐκεῖνοι γάρ τοὺς ἐμοὺς γονεῖς ὡς πατέρας ἐλόγιζον καὶ οὕτως ἐτίμων, τὴν δὲ πόλιν ταύτην ὡς πατρίδα. Καὶ γάρ ἐν καιρῷ περιστάσεως ἀπαντεῖς ἐντὸς ταύτης εἰσιόντες ἐσώθησαν, καὶ οὐδεὶς ὁ ἀντισταίνων ἐμακροβίω. Ἔχε δὲ καὶ τὰ παρ' ἡμῖν ἀρπαχθέντα ἀδίκως κάστρα καὶ γῆν ὡς δίκαια, καὶ ἀπόκοψον καὶ τοὺς φόρους τόσους, ὅσους κατὰ τὴν ἡμετέραν δύναμιν κατ' ἔτος τοῦ δοῦναί σοι, καὶ ἀπελθεῖν εἰρήνη. Τί γάρ οἶδας, εἰ θαρρῶν κερδᾶναι εύρεθῆς κερδανθεῖς*; Τὸ δὲ τὴν πόλιν σοι δοῦναί οὕτ' ἐμόν ἔστιν οὔτ' ἄλλοι συντάσσονται ταύτης κοινῇ γὰρ γνώμῃ πάντες αὐτοπροσαρέτως ἀποθανοῦμεν καὶ οὐ φεισόμεθα τῆς ζωῆς ἡμῶν.».

Ταῦτα ἀκούσας ὁ τύραννος, καὶ ἀπογνούς* τὴν εἰρηνικὴν τῆς πόλεως παραδοσίαν, ὥρισε διαλαλίας* γενέσθαι ἐν πάσῃ τῇ στρατιᾷ καὶ ἐδήλωσε τὴν ἡμέραν τοῦ πολέμου, δύμόσας ὡς οὐκέτι ἄλλο χρήζει κέρδος πλὴν τὰς οἰκοδομὰς καὶ τὰ τείχη τῆς πόλεως, «τὸν δὲ ἄλλον

άπαντα θησαυρὸν καὶ αἰχμαλωσίαν ἔστωσαν ὑμῶν κέρδη ». Τότε οἱ πάντες εὐφήμησαν*.

(ΔΟΥΚΑ, Βυζαντινὴ Ἰστορία, ἐκδ. Βόνης, 1834 κεφ. 39)

β) Ὁ θρῆνος

Εἰς τὸ κατωτέρω ἀπόσπασμα τῆς «Βυζαντινῆς Ἰστορίας» του ὁ Δούκας ἐκσπᾶ εἰς θρῆγον, εἰς τὸν ὄποιον ἐκφράζει τὸν πόνον καὶ τὴν ὀδύνην τῆς ἐθνικῆς ψυχῆς διὰ τὴν μεγάλην συμφορὰν καὶ ἀπαριθμεῖ τὰς γενομένας καταστροφὰς τῆς Βασιλείδος τῶν πόλεων.

“Ω πόλις, πόλις, πόλεων πασῶν κεφαλή ! ”Ω πόλις, πόλις, κέντρον τῶν τεσσάρων τοῦ κόσμου μερῶν ! ”Ω πόλις, πόλις, χριστιανῶν καύχημα καὶ βαρβάρων ἀφανισμός ! ”Ω πόλις, πόλις, ἄλλῃ παράδεισος φυτευθεῖσα πρὸς δυσμάς, ἔχουσα ἔνδον φυτὰ παντοῖα βρίθοντα καρποὺς πνευματικούς ! Ποῦ σοῦ τὸ κάλλος παρέδυσε ; Ποῦ σοῦ ἡ τῶν χαρίτων τοῦ πνεύματος εὔεργετικὴ ρῶσις* ψυχῆς τε καὶ σώματος ; Ποῦ τὰ τῶν Ἀποστόλων τοῦ Κυρίου μου σώματα, ἔχοντα ἐν μέσῳ τὸ πορφυροῦν ἴμάτιον, τὴν λόγχην, τὸν σπόργον, τὸν κάλαμον, ἀτινα ἀσπαζόμενοι ἐφανταζόμεθα τὸν ἐν τῷ Σταυρῷ ὑψωθέντα ὄρāν ; Ποῦ τὰ τῶν δσίων λειψανα, ποῦ τὰ τῶν μαρτύρων ; Ποῦ τὰ τοῦ Μεγάλου Κωνσταντίνου καὶ τῶν λοιπῶν βασιλέων πτώματα ; Αἱ ἀγυιαί, τὰ περίσυλα, αἱ τρίοδοι, οἱ ἀγροί, οἱ τῶν ἀμπέλων περιφραγμοί, τὰ πάντα πλήρη καὶ μεστὰ λειψάνων ἀγίων, σωμάτων εὐγενῶν, σωμάτων ἀγνῶν, ἀσκητῶν, ἀσκητριῶν. ”Ω τῆς ζημίας ! ”Ἐθεντο, Κύριε, τὰ θησιμαῖα* τῶν δούλων σου βρώματα* τοῖς πετεινοῖς τοῦ ούρανοῦ, τὰς σάρκας τῶν δσίων σου τοῖς θηρίοις τῆς γῆς κύκλῳ τῆς νέας Σιών, καὶ οὐκ ἥν ὁ θάπτων.

“Ω ναέ ! ὃ ἐπίγειε ούρανέ, ὃ ούράνιον θυσιαστήριον, ὃ θεῖα καὶ Ἱερὰ τεμένη*, ὃ κάλλος ἐκκλησιῶν, ὃ βίβλοι ιεραὶ καὶ Θεοῦ λόγια, ὃ νόμοι παλαιοί τε καὶ νέοι, ὃ πλάκες γραφεῖσαι Θεοῦ δακτύλω, ὃ εὐαγγέλια λαληθέντα Θεοῦ στόματι, ὃ Θεολογίαι σαρκοφόρων ἀγγέλων, ὃ διδασκαλίαι πνευματοφόρων ἀνθρώπων, ὃ παιδαγωγίαι ἡμιθέων ἡρώων, ὃ πολιτεία, ὃ δῆμος, ὃ στρατός, ὑπὲρ μέτρον* τὸ πρίν, νῦν δὲ ἀφανισθεὶς ὡς ποντιζομένη ναῦς ἐν τῷ πλεῖν. ”Ω οἰκίαι καὶ παντοδαπά παλάτια καὶ ιερὰ τείχη, σήμερον συγκαλῶ πάντα

καὶ ὡς ἔμψυχα συνθρηνῶ, τὸν Ἱερεμίαν* ἔχων ἔξαρχον* τῆς ἐλεεινῆς τραγωδίας...

Οὗτοι οἱ θρῆνοι καὶ οἱ κοπτετοί, οὓς ἐκόψατο ἐν τῇ ἀλώσει τῆς Παλαιᾶς Ἱερουσαλήμ, οἷμαι δὲ καὶ περὶ νέας, καλῶς τὸ πνεῦμα τῷ προφήτῃ ὑπέδειξε. Ποία τοίνυν γλῶσσα ἔξισχύσει τοῦ εἰπεῖν καὶ λαλῆσαι τὴν γενομένην ἐν τῇ πόλει συμφορὰν καὶ τὴν δεινὴν αἰχμαλωσίαν καὶ τὴν πικρὰν μετοικίαν... Φρίξον ἥλιε, καὶ σύ, γῆ, ὅτεναξον εἰς τὴν παντελῇ ἔγκαττάλειψιν τῶν γενομένων ἐν τῇ ἡμετέρᾳ γενεᾷ παρὰ τοῦ δικαιοτάτου Θεοῦ διὰ τάς ἀμαρτίας ἡμῶν. Οὐκ ἐσμὲν ἄξιοι ἀτενίσαι τὸ ὅμμα εἰς τὸν οὐρανόν, εἴ μὴ μόνον κάτω νενευκότες καὶ εἰς γῆν τὰ πρόσωπα θέντες κράζομεν : « Δίκαιος εἰ, Κύριε, καὶ δικαία σή κρίσις Σου...».

Μεθ' ἡμέρας οῦν τρεῖς τῆς ἀλώσεως ἀπέλυσεν (ό τύραννος) τὰ πλοια, πορεύεσθαι ἔκαστον εἰς τὴν αὐτῶν ἐπαρχίαν καὶ πόλιν, φέροντα φόρτον, ὥστε βυθίζεσθαι. 'Ο δὲ φόρτος τί ; 'Ιματισμὸς πολυτελῆς, σκεύη ἀργυρᾶ, χρυσᾶ, χαλκᾶ, καττιτερένια*, βιβλια ὑπὲρ ἀριθμόν, αἰχμάλωτοι καὶ Ἱερεῖς καὶ λαίκοι καὶ μονάζουσαι καὶ μοναχοί. Τὰ πάντα πλήρη φόρτου, αἱ δὲ σκηναὶ τοῦ φουσσάτου* πλήρεις αἰχμαλωσίας καὶ τῶν ἄνωθεν ἀριθμηθέντων παντοίων εἰδῶν.

Καὶ ἦν οἱδεῖν ἐν μέσῳ τῶν βαρβάρων ἔνα φοροῦντα σάκκον ἀρχιερατικόν, καὶ ἔτερον ζωνύμενον ἐπιτραχήλιον χρυσοῦν, ἔλκοντα κύνας ἐνδεδημένους*... Ἀλλοι ἐν συμποσίοις καθήμενοι καὶ τοὺς Ἱεροὺς δίσκους ἐμπροσθεν σὺν διαφόροις ὀπώραις ἐσθίοντες, καὶ τὸν ἄκρατον πίνοντες ἀπὸ τῶν Ἱερῶν κρατήρων. Τὰς δὲ βίβλους ἀπάσας ὑπὲρ ἀριθμὸν ὑπερβαινούσας, ταῖς ἀμάξαις φορτηγήσαντες ἀπανταχοῦ ἐν τῇ Ἀνατολῇ καὶ Δύσει διέσπειραν.

Δι' ἐνὸς νομίσματος δέκα βίβλοι ἐπιπράσκοντο, ἀριστοτελικοί, πλατωνικοί, θεολογικοί καὶ ἄλλο πᾶν εἶδος βιβλίου Εὐαγγέλια μετὰ κόσμου* παντοίου ὑπὲρ μέτρον, ἀνασπῶντες τὸν χρυσὸν καὶ τὸν ἀργυρὸν, ἀλλα ἐπώλουν, ἀλλα ἔρριπτον. Τὰς εἰκόνας πυρὶ παρεδίδουν· σὺν τῇ ἀναφθείσῃ φλογὶ κρέη ἐψῶντες ἤσθιον.

(ΔΟΥΚΑ, Βυζαντινὴ Ἰστορία, ἔκδ. Βόννης, 1834)

6. ΧΡΟΝΙΚΟΝ

‘Ο Κωνσταντίνος Παλαιολόγος δομιλεῖ πρὸς τοὺς συμπολεμιστάς του

‘Ακούσαντες δὲ ἡμεῖς ἐν τῇ πόλει τοσαύτης κραυγῆς, ὡσεὶ ἥχον μέγαν θαλάσσης, ἐλογιζόμεθα τί ἄρα ἔστι· μετ’ ὀλίγον δὲ ἐμάθομεν βεβαίως καὶ ἐν ἀληθείᾳ ὅτι ἐπὶ τὴν αὔριον ὁ ἀμιρᾶς* ἡτοίμασε χερσαῖόν τε καὶ ὑδραῖον πόλεμον σφοδρῶς, ὃσον αὐτῷ ἦν δυνατόν, δῶσαι τῇ πόλει. ‘Ημεῖς δὲ θεωροῦντες τοσοῦτον πλῆθος τῶν ἀσεβῶν, λέγω ως ἐμοὶ δοκεῖ, ὅντως καθ’ ἔκαστον ἡμῶν πεντακόσιοι καὶ πλεῖον ἡσαν ἔξ αὐτῶν καὶ εἰς τὴν ἄνω πρόνοιαν πάσας ἡμῶν τὰς ἐλπίδας ἀνεθέμεθα.

Καὶ προστάξας ὁ βασιλεὺς ἵνα μετὰ τῶν ἀγίων καὶ σεπτῶν εἰκόνων καὶ τῶν θείων ἐκτυπωμάτων Ἱερεῖς, ἀρχιερεῖς καὶ μοναχοί, γυναῖκές τε καὶ παιδία, μετὰ δακρύων διὰ τῶν τειχῶν τῆς πόλεως περιερχόμενοι τὸ «Κύριε ἐλέησον» μετὰ δακρύων ἔκραζον καὶ τὸν Θεὸν ἱκέτευον, ἵνα μὴ διὰ τὰς ἀμαρτίας ἡμῶν παραδώσῃ ἡμᾶς εἰς χεῖρας ἔχθρῶν ἀνόμων καὶ ἀποστατῶν καὶ πονηροτάτων παρὰ πᾶσαν τὴν γῆν, ἄλλ’ ἵλεως γενήσηται ἡμῖν τῇ κληρονομίᾳ αὐτοῦ.

Καὶ μετὰ κλαυθμοῦ ἀλλήλους ἀνεθαρρύνοντο, ἵνα ἀνδρείως ἀντισταθῶσι τοῖς ἐναντίοις ἐπὶ τῇ ὥρᾳ τῆς συμπλοκῆς. ‘Ομοίως δὲ καὶ ὁ βασιλεὺς τῇ αὐτῇ ὁδுνηρῇ ἐσπέρᾳ τῆς δευτέρας συνάξας πάντας τοὺς ἐν τέλει, ἄρχοντας καὶ ἄρχομένους, δημάρχους καὶ ἔκατοντάρχους* καὶ ἑτέρους προκρίτους στρατιώτας ταῦτα ἔφη :

«‘Υμεῖς μὲν εὐγενέστατοι ἄρχοντες καὶ ἐκλαμπρότατοι δῆμαρχοι καὶ στρατηγοὶ καὶ γενναιότατοι συστρατιῶται καὶ πᾶς ὁ πιστὸς καὶ τίμιος λαός, καλῶς οἴδατε ὅτι ἔφθασεν ἡ ὥρα καὶ ὁ ἔχθρὸς τῆς πίστεως ἡμῶν βούλεται, ἵνα μετὰ πάστης τέχνης καὶ μηχανῆς ἴσχυροτέρως στενοχωρήσῃ ἡμᾶς καὶ πόλεμον σφοδρὸν μετὰ συμπλοκῆς μεγάλης ἐκ τῆς χέρους καὶ θαλάσσης δώσῃ ἡμῖν μετὰ πάστης δυνάμεως, ἵνα, εἰ δυνατόν, ως ὅφις τὸν ἴὸν* ἐκχύσῃ καὶ ως λέων ἀνήμερος καταπίγῃ ἡμᾶς.

» Διὰ τοῦτο λέγω καὶ παρακαλῶ ὑμᾶς, ἵνα στῆτε ἀνδρείως καὶ μετὰ γενναιάς ψυχῆς, ως πάντοτε ἔως τοῦ νῦν ἐποιήσατε, κατὰ τῶν ἔχθρῶν τῆς πίστεως ἡμῶν. Παραδίδωμι δὲ ὑμῖν τὴν ἐκλαμπροτάτην

καὶ περίφημον ταύτην πόλιν καὶ πατρίδα ἡμῶν καὶ βασιλεύουσαν τῶν πόλεων.

» Καλῶς οὖν οἴδατε, ἀδελφοί, ὅτι διὰ τέσσερά τινα ὄφειλέται κοινῶς ἔσμεν πάντες, ἵνα προτιμήσωμεν ἀποθανεῖν μᾶλλον ἢ ζῆν πρῶτον μὲν ὑπὲρ πίστεως ἡμῶν καὶ εὐσεβείας, δεύτερον δὲ ὑπὲρ τῆς πατρίδος, τρίτον δὲ ὑπὲρ τοῦ βασιλέως ὡς χριστοῦ* κυρίου καὶ τέταρτον ὑπὲρ συγγενῶν καὶ φίλων.

» Λοιπόν, ἀδελφοί, ἐὰν χρεῶσται ἐσμεν ὑπὲρ ἐνὸς ἐκ τῶν τεσσάρων ἀγωνίζεσθαι ἔως θανάτου, πολλῷ μᾶλλον ὑπὲρ πάντων τούτων ἡμεῖς, ὡς βλέπετε προφανῶς, καὶ ἐκ πάντων μέλλομεν ζημιωθῆναι.

»Ἐὰν διὰ τὰ ἐμὰ πλημμελήματα παραχωρήσῃ ὁ Θεὸς τὴν νίκην τοῖς ἀσεβέσιν, ὑπὲρ τῆς πίστεως ἡμῶν τῆς ἀγίας, ἥν Χριστὸς ἐν τῷ οἰκείῳ αἵματι ἡμῖν ἐδωρήσατο, κινδυνεύομεν. Καὶ ἐὰν τὸν κόσμον ὅλον κερδήσῃ τις καὶ τὴν ψυχὴν ζημιωθῇ, τί τὸ ὄφελος; Δεύτερον πατρίδα περίφημον τοιούτως ὑστερούμεθα καὶ τὴν ἐλευθερίαν ἡμῶν. Τρίτον βασιλείαν τὴν ποτὲ μὲν περιφανῆ νῦν δὲ ταπεινωμένην καὶ ὀνειδισμένην καὶ ἔχουσθενωμένην ἀπωλέσαμεν, καὶ ὑπὸ τοῦ τυράννου καὶ ἀσεβοῦς ἄρχεται. Τέταρτον δὲ καὶ φιλτάτων τέκνων καὶ συμβίων καὶ συγγενῶν ὑστερούμεθα.»

(J. P. MIGNE, Patrologia Graeca, τ. 156)

Ιεώργιος Φραγκῆς

II. ΠΟΙΗΤΙΚΟΣ ΛΟΓΟΣ

A'. ΕΝΤΕΧΝΟΣ

1. ΕΥΧΗ

(Διὰ στίχων Ἀνακρεοντείων)

Ἄπὸ ρυπαρῶν χειλέων,
ἀπὸ βδελυρᾶς καρδίας,
ἀπὸ ἀκαθάρτου γλώττης,
ἔκ ψυχῆς ρερυπωμένης,
δέξαι δέησιν, Χριστέ μου,
καὶ μὴ παρωσάμενός μου,
μή τοὺς λόγους, μή τοὺς τρόπους,
μηδὲ τὴν ἀναισχυντίαν,
δός μοι παρρησίαν λέγειν,
ἢ βεβούλημαι, Χριστέ μου.
Μᾶλλον δὲ καὶ δίδαξόν με,
τί με δεῖ ποιεῖν καὶ λέγειν.
Ἡμαρτον ὑπέρ τὴν πόρνην,
ἢ μαθοῦσα ποῦ κατάγεις,
μύρον ἔξωνησαμένη,
ἥλθε τολμηρῶς ἀλεῖψαι
Σοῦ τοὺς πόδας τοῦ Θεοῦ μου,
τοῦ δεσπότου καὶ Χριστοῦ μου.
Ως ἐκείνην οὐκ ἀπώσω
προσελθοῦσαν ἐκ καρδίας,
μηδὲ ἐμὲ βδελύξῃ, Λόγε·
Σοῦ δὲ παράσχε μοι πόδας,
καὶ κρατῆσαι καὶ φιλῆσαι,
καὶ τῷ ρείθρῳ τῶν δακρύων
ῶς πολυτιμήτῳ μύρῳ,
τούτους τολμηρῶς ἀλεῖψαι.
Πλύνον με τοῖς δάκρυσί μου,
κάθαρον αὐτοῖς με, Λόγε.

"Αφες καὶ τὰ ππαίσματά μου.
Οἶδας τῶν κακῶν τὸ πλῆθος,
οἴδας καὶ τὰ τραύματά μου,
καὶ τοὺς μώλωπας ὄρᾶς μου.
'Αλλὰ καὶ τὴν πίστιν οἶδας,
καὶ τὴν προθυμίαν βλέπεις,
καὶ τοὺς στεναγμοὺς ἀκούεις.
Οὐ λανθάνει Σε, Θεέ μου,
Ποιητά μου, Λυτρωτά μου,
οὐδὲ σταλαγμὸς δακρύων,
οὐδὲ στεναγμοῦ τι μέρος,
οὐδὲ κίνημα καρδίας.

(J. P. MIGNE, Patrologia Graeca, τόμ. 96)

'Ιωάννης Δαμασκηνὸς

2. ΔΙΓΕΝΗΣ ΑΚΡΙΤΑΣ

('Εκ τοῦ Ὁγδόου Λόγου)

Στὸ Χάρο ὁμπρὸς ἡ ἀνδρειὰ τίποτις δέν ἀξίζει,
τοὺς ἀνδρειωμένους τίποτις ὁ Χάρος δέν τοὺς χρήζει*.
Τινὰς* δέν τὸν ἐκέρδισεν τὸν ψεύστικον τὸν κόσμον·
βασιλεῖς οὐδὲ ἄρχοντες ἔζησαν χώρις πόνο.
'Ο Χάροντας τοὺς βασιλεῖς στὸ νοῦν του δέν τοὺς βάνει,
μὰ ἔρχεται μὲ δύναμιν καὶ τὴν ψυχὴν τους βγάνει,
ἔρχεται μ' ἀγριότητα, σὰν χόρτα μᾶς θερίζει
καὶ τὴν ψυχὴν ἐκ τὸ κορμὶ ἀλύπητα χωρίζει,
οὐδὲ ποσῶς δὲ μᾶς φελῷ δόξα οὐδὲ ἀνδρεία,
μὰ τὴν ψυχὴν χωρίζει μας ἐκ τοῦ κορμιοῦ μὲ βία.
Αὔτὸς λοιπὸν ὁ Χάροντας καὶ τοὺς γονεῖς τ' ἀκρίτη
ἐπῆρεν, κι εἰς τὸ ὄστερον αὐτόνον μὲ δριμύτη.
"Αν εἰν' λοιπὸν καὶ θέλετεν, γρικήσετε καὶ τοῦτον
τοῦ ὄστερου βιβλίου μου τρόπον τὸν τηλικοῦτον.
Αὔτὸς λοιπὸν ὁ Διγενῆς στὸν ποταμὸν Εύφρατη
παλάτι εὔμορφό κτισεν καὶ τὸν τόπον ἐκράτει

καὶ περιβόλι εὔμορφο μὲ δένδρα στολισμένο
ἔκαμεν στὸ παλάτι του εὔμορφα ῥδινιασμένο*,
καὶ ἐκκλησίαν ἔκτισεν τ' ἀγίου Θεοδώρου
τοῦ Στρατηλάτου καὶ λαμπροῦ, Χριστοῦ τροπαιοφόρου,
καὶ ἀναθήματα πολλὰ καὶ σκεύη ἔφησέν του,
φελόνια* καὶ Ἱερὰ πολλὴ ἀφιέρωσέν του.
 'Ωσάν τὸν ἐτελείωσεν, στὴν Ρωμανία πηγαίνει,
γιατὸν ὁ πατέρας τού μαθεν 'Αμιρᾶς* ἀποθαίνει.
 'Αποθαμένον βρίσκει τον, κλαίει, πολλὰ θρηνᾷ τον,
μὲ παρρησίαν περισσή τὸν πατέρα τιμᾷ τον.
 'Εκάλεσεν ἀρχιερεῖς καὶ Ἱερομονάχους,
διάκονους καὶ Ἱερεῖς, ψάλτας καὶ καλονάρχους.
 Τὸ λείψανον ἀψάλασιν μὲ τλείστην παρρησίαν·
ἀμέτρητον ἐμοίρασε τότε κηροδοσίαν*.
 στοῦ Στρατηλάτου τὸν ναὸν τὸ λείψανον ἐπῆγαν·
καὶ ὅταν τὸ ἔθαψασιν, οἱ Ἱερεῖς ἐφύγαν.
 Εἰς ὀλιγούτζικον καιρὸν θάπτει καὶ τὴν μητέρα
καὶ θρῆνον πολὺν ἔκαμεν ἐκείνην τὴν ἡμέρα
καὶ ἔμεινένε μοναχὸς εἰς πάντα κληρονόμος
καθὼς εἶν' ἡ συνήθεια καὶ τοῦ Θεοῦ ὁ νόμος.
 Μετὰ τὸν θάνατον λοιπὸν πατρὸς καὶ τῆς μητρός του
ἀνδραγαθίες ἤκαμεν ἄμετρες μοναχὸς του,
ῶστε νὰ 'Θεν ἀκούσωσιν, ὁ Διγενῆς ἐφάνη,
ὅλοι τους νὰ τρομάζωσι καὶ φόβος νὰ τούς πιάνῃ.
 Οἱ ἀπελάται καὶ αὐτὸς ὁ Φιλοπάτατός του,
ὅλοι τὸν ἐτρομάζασιν καὶ φεῦγαν ἀπὸ ὁμπρός του.
 'Αλλὰ κι αὐτὸς σὰν ἀνθρωπος ἔμελλε ν' ἀποθάνῃ,
γιατὶ Κυρίου τοῦ Θεοῦ νὰ τόνε πάρ' ἐφάνη.
 'Αρρώστησεν λοιπὸν αὐτὸς ὁ Διγενῆς ἀνδρεῖος,
γιατὶ δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ ζῇ πάντ' ἀϊδίως.
 Τέσσαρες κράζει ἱατροὺς γιὰ νὰ τὸν στοχαστοῦσι,
ἄν φοβᾶται γιὰ τὸν θάνατον εὐθὺς νὰ τοῦ τὸ ποῦσι.
 Οἱ ἱατροὶ μὲ βότανα καὶ μὲ ἱατρικὸν ἀλλα
ἐνάντια στὴν ἀρρωστιὰ ἐπήγαιναν μεγάλα.
 'Αλλὰ στοῦ Χάρου τές πληγὲς βότανα δὲν ἀξίζουν,
γιὰ τοῦτο καὶ οἱ ἱατροὶ αὐτὸν ἀποφασίζουν.

'Ωσάν ἐποφασίστηκεν, πικρὰ ἀναστένάζει
καὶ τὴν γυνή του Εύδοκιὰ πλησίον του τὴν κράζει.

Λέγει της: « Γλυκυτάτη μου, ἡ ζωὴ ἔσωσέ μου
καὶ τὸ πικρὸ ποτήριο θανατοκόντεψέ* μου.

*Ω χέρια μου καὶ ποῦ στενε, Χάρου ν' ἀντισταθῆτεν
καὶ σεῖς ποδάρια δυνατὰ νὰ τὸν καταπατῆτεν;
Μὰ δὲν δυνοῦστεν, ὅτ' αὐτὸς εἴναι πλιὸ ἀνδρειωμένος
κι εἰς τοὺς ἀνδρείους ἔρχεται πολλὰ ἀγριωμένος ».

Ταῦτά λεγεν ὁ Διγενής, ἡ δὲ γυνή του πάλι
κλαίγει ἀπαρηγόρητα μὲ θλίψη της μεγάλη.

*Ο Διγενής μὲ προσευχὴ ἔδωσε τὴν ψυχὴν του
εἰς χεῖρας τοῦ Κυρίου του, σῶμα δὲ στὴν ἡγῆν* του.

*Η δὲ γυνή, ὡς εἰδενε αὐτὸν νενεκρωμένον,
ἐπάνω εἰς τὴν κλίνην του χωρὶς πνεῦμ' ἀπλωμένον,
πέφτει ἀπάνου στὸ νεκρόν σῶμα — ὡς μέγα θαῦμα —
ξεψύχησένε καὶ αὐτή, τὴν ὥρα ἐν τῷ ὅμα
καὶ ὅλοι ἐθαυμάσασιν καὶ ὅλοι ἐτρομάξαν,
τὸ πράγμα ὅπού ἔγινεν ὅλοι τὸ ἐθαυμάσαν.

*Εσυναχθήκασιν λοιπὸν δοῦλοι τε καὶ δουλίσκες,
βάγιες καὶ ἔκλαιγαν αὐτοὺς ὅμοῦ μὲ τὶς παιδίσκες.

*Ἐπειτα ἐσυνάξασιν ὅλην τὴν γερουσίαν
τῶν ἱερέων κι ἔθαψαν αὐτοὺς μὲ παρρησίαν,
καὶ εἰς τὸν τάφον τοῦ πατρὸς μέσα ἐκεὶ τοὺς βάζουν
καὶ μὲ τὸν λίθον τὸν σκληρόν, οὐαί, τοὺς ἐσπαράζουν..

Τὸ δὲ ταχὺ ἐτρέξασιν ὅλοι οἱ ἀνδρειωμένοι
εἰς τὸν τάφον τοῦ Διγενῆ μὲ δάκρυα φλογισμένοι
κοι κλαίγοντας ἐλέγασιν μὲ πικραμένα λόγια
τὰ θλιβερὰ καὶ λυπηρὰ ἐτοῦτα μοιριολόγια:

*Ω πέτρες, νῦν ραγίσετεν, δένδρα ξεριζωθῆτεν,
καὶ σεῖς, βουνά, θρηνήσετεν καὶ κάμποι λυπηθῆτεν,
τὶ ὅλοι τὸν στερευτήκαμεν τ' ἄξια παλικάρια
ἐκεῖνον ὅπού ἔφριτταν ἄνθρωποι καὶ λιοντάρια.

*Ω Θάνατε ἀχόρταγε, πῶς δὲν τὸν ἐλυπήθης,
αὐτὸν τὸν ἄνδρα τὸν καλὸ πῶς δὲν τὸν ἐφοβήθης; ».

Ταῦτα ἐκεῖνοι εἶπασιν, ἐπειτα ἐδιαβῆκαν,
ἐκεῖνο ὅπού ἔπρεπεν μὲ τιμὴ τὸ ἐποίκαν.*

⁷Αφῆκεν λοιπὸν ὅνυμα σ' ὅλην τὴν οἰκουμένη
ὅ Διγενής νὰ τὸν παινοῦν ὅλοι οἱ ἀνδρειωμένοι.

(Collection des Romans Grecs, Paris 1880, σελ. 232 εξ.)

3. ΑΠΟ ΤΟ ΧΡΟΝΙΚΟΝ ΤΟΥ ΜΟΡΕΩΣ

Διὸ τοῦ κατά συνθήκην τούτου ὀνόματος καλεῖται ἡ ἐκτεταμένη ἔμμετρος χρονογραφία, ἡ ἀφηγουμένη τὴν γένεσιν καὶ ἀνάπτυξιν τῶν μετὰ τὴν Δ' Σταυροφορίαν (1204) ὑπὸ Γάλλων εὐγενῶν ἰδρυθέντων ἐν Πελοποννήσῳ τιμαριωτικῶν κρατιδίων. Τὸ χρονικὸν διακρεῖται εἰς δύο κύρια μέρη. Τὸ πρῶτον πραγματεύεται κεφαλαιωδῶς τὴν ίστορίαν τῆς Α' Σταυροφορίας καί, ὑπερπηδῶν χρόνον ἐκατὸν ἑτῶν, τὴν ὑπὸ τῶν Φράγκων κατάκτησιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως (1204) μετὰ τῶν ἀμέσως ἀκολουθούντων συμβράντων. Τὸ πολὺ μακρότερον δεύτερον μέρος, ἡ κυρίως χρονογραφία, ἀφηγεῖται τὴν ίστορίαν τῆς Πελοποννήσου ἀπὸ τῆς κατακτήσεως ὑπὸ Γουλιέλμου τοῦ Σαμπλίτ καὶ Γοδεφρέδου Βιλλαρδουΐνου, ἀνεψιοῦ τοῦ χρονογράφου, ἀπὸ τοῦ 1205 μέχρι τοῦ 1292. Ἐπεισδιακῶς μνημονεύονται καὶ μεταγενέστερα γεγονότα, τῶν ὁποίων τὰ τελευταῖα πίπτουν εἰς τὴν γ' δεκαετηρίδα τοῦ ιδ' αἰώνος. Συγγραφεὺς τοῦ ἔργου εἶναι γασμοῦλος (ἥτοι προελθὼν ἐκ γάμου ἐλληνοφραγκικοῦ) ἡ ἔξελληνισθεὶς Φράγκος, σύγχρονος τῶν ίστορουμένων καὶ καλῶς γνωρίζων τὰ τῆς Πελοποννήσου, ὑπὸ πᾶσαν ἔποψιν: τοπογραφικὴν, κοινωνικήν, ἐκκλησιαστικὴν κλπ. Τὸ ἔργον, μεγίστης ίστορικῆς σημασίας, στερεῖται πάσης λογοτεχνικῆς ἰδιότητος.

Κρονιμβάχερ - Σωτηριάδη, «Ιστορία τῆς Βυζ. Λογοτεχνίας»
τ. I', σ. 100 εξ.

*Ἐπεὶ ἂν φίσαι γνωστικὸς κι ἔξεύρεις τὰ σὲ γράφω,
καὶ ἔγραικος* εἰς τὴν γραφήν, τὰ λέγω νὰ ἀπεικάζῃς*,
πρέπει νὰ ἔκατάλαβες τὸν πρόλογον ὅποὺ εἴπα
εἰς τοῦ βιβλίου μου τὴν ἀρχὴν τὸ πῶς τὸ ἔκαταλέξα,
ὅτι δι' ἀρχὴν θεμέλιου εἴπα τὸ τῆς Συρίας,
ώσαύτως τῆς Ἀνατολῆς, ἔπειτα τῆς Πολέου,

τὸ πῶς τοὺς τόπους ἐκεινοὺς ἐκέρδισαν οἱ Φράγκοι,
ὅπως νὰ ἔλθω καὶ φέρω σε καὶ νὰ σὲ καταλέξω
τὸ πῶς οἱ Φράγκοι ἐκέρδισαν δομοίως καὶ τὸν Μορέαν.

Κι ἂν ἔχης ὅρεξιν νὰ ἀκούῃς πράξεις καλῶν στρατιώτων,
νὰ μάθης καὶ παιδεύεσσαι, ἢ λάχη νὰ προκόψης.
Εἰ μὲν ἔξευρεις γράμματα, πιάσε ν' ἀναγινώσκης,
εἴτε εἰσαι πάλι ἀγράμματος, κάθου σιμά μου, ἀφκράζου*
κι ἐλπίζω, ἂν εἰσαι φρόνιμος, ὅτι νὰ διαφορήσης*,
ἐπεὶ πολλοὶ ἀπὸ ἀφήγησες ἐκείνων τῶν παλαίων,
ὅπου ἥλθασιν μετὰ ἐκεινῶν, ἐπρόκοψαν μεγάλως.

'Ἐν τούτῳ ἄρξομαι ἀπ' ἐδῶ κι ἀφκράζου τὰ σὲ λέγω.

'Ο κόντος* ὁ παράξενος ἐκεῖνος τῆς Τσαμπάνιας*,
ὅποὺ σὲ εἴπα εἰς τὴν ἀρχὴν ἐτούτου τοῦ βιβλίου,
ὅποὺ ἄρχισεν τὸ πέρασμα καὶ τὸ πασάτζο ἐκεῖνο
μετὰ τοὺς ἄλλους ἔτερους εὐγενικοὺς ἀνθρώπους
ν' ἀπέλθη ἐκεῖσε εἰς τὴν Συρίαν, εἰς τοῦ Χριστοῦ τὸν τάφον,
ἐκλέξαν τὸν διὰ κεφαλὴν καὶ μέγαν καπτετάνον
εἰς τὰ φουσάτα* ὅπου εῖχασιν ἐτότε οἱ πελλεγρῖνοι*,
καὶ ἔπεσεν κι ἀπέθανεν, καθὼς σὲ τὸ ἀφηγήθην.

Εἶχεν κι ἄλλους δύο ἀδελφούς δευτέρους ἀπὸ αὐτὸν.
Κι ὡσὰν ἀκοῦσαν κι ἔμαθαν τὸ πῶς οἱ Φράγκοι ἐκεῖνοι,
ὅποὺ ὑπαγαῖναν στὴν Συρίαν μὲ θέλημα τοῦ Πάπα,
ἀφῆκαν τὸ ταξίδιν* τους κι ἀπῆλθαν εἰς τὴν Πόλιν
κι ἐκέρδισαν τὴν Ρωμανίαν κι ἐγίνησαν ἀφέντες,
βουλὴν ἀπήρασιν ὁμοῦ ἐκεῖνοι οἱ δύο αὐταδέλφοι,
νὰ μείνη ἔνας ἀπὸ αὐτούς ἐκεῖ εἰς τὸ ἴγονικόν* τους,
κι ὁ ἄλλος νὰ ἀπέλθῃ εἰς Ρωμανίαν διὰ νὰ κερδίσῃ τόπον.

Λοιπὸν ως τὸ ἔχει ἑριζικὸν ἡ χάρις τῶν ἀνθρώπων,
κι οὐδὲν δμοιάζουν οἱ ἀδελφοὶ εἰς πρόσοψιν καὶ χάριν,
ἥτον δὲ στερνότερος ἀπὸ τοὺς δύο αὐταδέλφους
δόκατι ἐπιδεξιώτερος καὶ φρονιμώτερός τους.
Κι ίσιάστηκαν οἱ δύο ἀδελφοί, ὁ πρῶτος ν' ἐνεμείνη
ἐκεῖσε εἰς τὸ κοντάτο* του ἐκεῖνο τῆς Τσαμπάνιας,
κι ὁ δεύτερος ἀπὸ τοὺς δύο —μισίρ Γουλιάμος ἄκω*,
εἶχεν καὶ ἐπίκλην* δὲ λόγου του,* τὸν λέγαν ντὲ Σαλοῦθε —

νὰ εῦρη φουσάτα ὅσα ἡμπορεῖ νὰ ἐπάρη μετὰ ἑκεῖνον,
κι ἑκεῖνος νὰ ἔλθῃ εἰς Ρωμανίαν τοῦ νὰ ἔχῃ κουγκεστήσει*
κάστρη καὶ χώρας τίποτε νὰ τὰ ἔχῃ ἴγονικά του.
Ο κόντος γάρ τοῦ ἔξεδωκεν ὅσον λογάριν* εἶχε,
καὶ εἶπεν του: «Αδελφούτσικε, ἀφῶν* ἔγώ ἐνεμένω
ἀφέντης εἰς τὰ κάστρη μας κι εἰς τὸ ἴγονικόν μας,
ἔπιαρε τὸ λογάριν μας καὶ τὰ κοινά μας ὅλα
κι ἄμε μὲ τὴν εὐχίτσα μου, ὁμοίως καὶ τοῦ πατρός μας,
κι ἐλπίζω εἰς τὸ ἔλεος τοῦ Θεοῦ ὅτι νὰ εύτυχήστης».

Ἐν τούτῳ ἐπεριεσώρεψεν κι ἐρόγεψεν* φουσάτα·
εἰς τὸν Μπουργούνιαν* ἔστειλεν, ἥλθαν πολλοὶ μετ' αὐτον·
οἱ μὲν τὴν ρόγαν* ἔπαιρναν κι ἐρχόντησαν μετ' αὐτον,
ἄλλοι τινές, ὅπού ἦσασι κι ἑκεῖνοι φλαμουριάροι*,
ὅπού ἦσαν πλούσιοι ἀνθρωποι, ἥλθασι μετ' ἑκεῖνον,
ὁ κατὰ εἰς διὰ λόγου του τοῦ νὰ ἔχῃ κουγκεστήσει.
Στὴν Βενετίαν ἀπόστειλεν τὰ πλευτικὰ νὰ ὄρμώσουν,
κι εύθέως τὰ οἰκονόμησαν ὅσα ἤθελαν κι ἐχρῆζαν.
Τὸν Μάρτιον μήναν ἥλθασιν κι ἀπέρασαν ἀπέκει,
κι εἰς τὸν Μορέαν ἐφτάσασιν εἰς τοῦ Μαΐου τὴν πρώτην·
ἑκεῖσε ἀπόσκαλωσαν στὴν Ἀχαΐαν τὸ λέγουν,
ὅπού ἔνι ἐδῶθε τῆς Πατροῦ κάν δεκαπέντε μίλια·
εύθέως καστέλιν* ἔχτισαν ὅλον μὲ τὰ πλιθάρια.
Ἐτότε γάρ ὅπού λαλῶ κι εἰς τὸν καιρὸν ἑκεῖνον
ὅ τόπος ὅλος τοῦ Μορέως, ὅσος καὶ περιέχει,
τὸ λέγουν Πελοπόννεσον, οὕτως τὸν ὀνομάζουν,
οὐδὲν εἶχεν καταπαντοῦ*, μόνον δώδεκα κάστρη.

Λοιπὸν ἀφότου ἐπέζεψαν ἐκεὶ εἰς τὴν Ἀχαΐαν,
ἐξέβησαν τὰ ἄλογα ἀπέσω ἐκ τὰ καράβια,
κὰν δύο ἡμέρες ἐνέμειναν ἔως οῦ νὰ τὰ ἀναπάψουν.
Κι ἐνταῦθα ἐκαβαλίκεψαν, ἀπῆλθαν εἰς τὴν Πάτραν·
τὸ κάστρον ἐτριγύρισαν, ώσαύτως καὶ τὴν χώραν,
τὰ τριπουτσέτα* ἔστήσασιν γύρω καταπαντόθεν,
τοὺς τζαγρατόρους* ἔβαλαν, τὸν πόλεμον ἀρχάσαν·
κι ἀπὸ τοῦ πλήθους τοῦ λαοῦ καὶ τοῦ θαρσέου* πολέμου,
ἀπὸ τοῦ πρώτου ἐσέβησαν στὴν χώραν τὴν ἀπ' ἔξω.

Κι ἀφῶν τὴν χώραν πήρασιν, ἐκεῖνοι γάρ τοῦ κάστρου καὶ εὐθέως ἐσυμβιβάστηκαν, τὸ κάστρον παρεδῶκαν μετὰ συνθήκας κι ἀφορμὴν νὰ ἔχουσι τὰ ἑδικά τους, δὸς κατὰ εἰς τὸ δσπίτι του δμοίως καὶ τὸ ἑδικόν του.

Κι ἀφῶν τὴν Πάτραν πήρασι, τὲς φύλαξες ἐβάλαν, τὸ κάστρον ἐσωτάρχισαν*, εἰθ' οὕτως καὶ τὴν χώραν ἀπὸ λαὸν καὶ ἄρματα, ὡς ἐπρεπεν κι ἀρμόζει·

κι ἀπαύτου ὅπισω ἐστράφησαν ἐκεῖ εἰς τὴν Ἀχαίαν. Βουλὴν ἀπῆραν μ' ἐκεινοὺς τοὺς τοπικοὺς Ρωμαίους, δποὺ τοὺς τόπους ἔξευραν, τοῦ καθενὸς τὴν πρᾶξιν, κι εἶπαν κι ἐσυμβουλέψαν τους τὸ πῶς ἔνι ἡ Ἀνδραβίδα, ἡ χώρα ἡ λαμπρότερη στὸν κάμπον τοῦ Μορέως· ὡς χώρα γάρ ἀπολυτὴ κείτεται εἰς τὸν κάμπον, οὔτε πύργους, οὔτε τειχέα ἔχει κανόλως ὃς αὗτην.

'Ἐν τούτῳ δρμήσασιν ἐκεῖ, ὀλόρθα ὑπαγαίνουν, ἔξαπλωσαν τὰ φλάμπουρα τοῦ καθενὸς φουσάτου*. κι ἀφότου ἐπλησίασαν ἐκεῖ στὴν Ἀνδραβίδα, κι ἐμάθασιν οἱ Ἀνδραβισταῖοι ὅτι ἔρχονται οἱ Φράγκοι, ἔξέβησαν μὲ τοὺς σταυροὺς δμοίως μὲ τὰς εἰκόνας οἱ ἄρχοντες καὶ τὸ κοινὸ τῆς χώρας Ἀνδραβίδου, καὶ ἤλθαν κι ἐπροσκύνησαν τὸν Καμπανέστη* ἐκεῖνον. Κι ἐκεῖνος, ὡς παμφρόνιμος, καλὰ τοὺς ἀποδέχτη, ὡμοσεν κι ὑπισκήθη τους νὰ μὴ τοὺς ἀδικήσῃ, οὔτε ζημία νὰ λάβουσιν ἀπὸ τὰ ἴγονικά τους, τιμήν, δωρεάς νὰ ἔχουσιν κι εὐεργεσίας μεγάλας. "Ολοι τοῦ ὑπωμόσασιν* δοῦλοι του ν' ἀποθάνουν.

Κι ὅσον ἀπεκατέστησεν τὴν χώραν Ἀνδραβίδας, βουλὴν ἐπῆρεν μετ' αὐτοὺς τὸ ποῦ νὰ φουσατέψῃ*. 'Ἐν τούτῳ ἐδόθη ἡ βουλὴ στὴν Κόρινθον νὰ ἀπέλθουν, διὰ τὸ ἔνι κάστρον φοβερόν, τὸ κάλλιον τῆς Ρωμανίας, καὶ ἔνι τὸ κεφάλαιον, ὅπερ γάρ ἀφεντεύει ὅλην τὴν Πελοπόννεον, ὅσον κρατεῖ ὁ Μορέας. 'Ἐπει, ἀν προστάξῃ δὸς Θεὸς καὶ προσκυνήσῃ ἡ Κόρινθος, ὅλα τὰ κάστρη τὰ ἔτερα τοῦ τόπου τοῦ Μορέως

ἄνευ σπαθίου καὶ πόλεμου θέλουσιν προσκυνήσει.

Κι ἀφότου ἐδόθη ἡ βουλὴ ἐκείνη ὅποι σὲ λέγω,
ὅρθωσεν κι ἄφηκε λαὸν ἐκεῖ στὴν Ἀνδραβίδα
καὶ ἄλλον εἰς τὴν Ἀχαίαν, καὶ τρίτον εἰς τὴν Πάτραν,
καὶ ὥρισεν τὰ πλευτικὰ* νὰ ὑπάγουν τῆς θαλάσσου,
κι ἐκεῖνος μὲ τὸν ἔτερον λαὸν γάρ τοῦ φουσάτου
εἰς τὴν Βοστίσαν ἔδραμεν κι ἐδιάβη εἰς τὴν Κόρινθον.
Κι ἀφότου ἀπεσώσασιν ἐκεῖσε εἰς τὴν χώραν
τὸν γύρον τέντας ἔστησαν, ἐπιάσαν τές κατοῦνες.

Τὸ κάστρον γάρ τῆς Κόρινθος κεῖται ἐπάνω εἰς ὅρος
βουνὸν ὑπάρχει θεόχτιστον καὶ ποῖος νὰ τὸ ἐγκωμιάσῃ ;
ἡ χώρα γάρ εὐρίσκετον κάτωθεν εἰς τὸν κάμπον,
μὲ πύργους γάρ καὶ μὲ τειχέα καλὰ περικλεισμένη.
Λοιπὸν εὐρίσκετον ἐκεῖ τότε ὅποι σὲ γράφω
ὅκαποιος μέγας ἄνθρωπος καὶ φοβερὸς στρατιώτης,
κι εἶχεν τὴν Κόρινθο, ἀλλὰ δὴ τὸ Ἀργος καὶ Ἀνάπλι·
ῶς κεφαλὴ καὶ φυσικὸς ἀφέντης τὰ ὑποκράτει
ἐκ μέρους γάρ τοῦ βασιλέως ἐκείνου τῶν Ρωμαίων,
Σγουρὸν τὸν ὀνομάζασιν, οὕτως εἶχεν τὸ ἐπίκλην·
κι ὡς ἐπληροφορέθηκεν ὅτι ἔρχονται οἱ Φράγκοι,
ἀπὸ τὴν χώρα ἔξιβαλεν γυναῖκες καὶ παιδία,
ῶσαύτως καὶ τὸν λίον* λαὸν ὅποι ἄρματα ἐβαστοῦσαν,
κι ἀπάνω τοὺς ἀνέβασεν στὸ κάστρον τῆς Κορίνθου.
κι ἐκεῖνος γάρ ἐνέμεινεν ἐκεῖσε εἰς τὴν χώραν
μὲ ὅσοι ἐβαστοῦσαν ἄρματα γιὰ νὰ τὴν διαφεντέψῃ*.

Ἄφότου γάρ ἀπέσωσεν ἐκεῖσε ὁ Καμπανέστης,
ῶσὰν σὲ τὸ ἀφηγήσομαι, στὴν Κόρινθο τὴν χώραν,
κι ἔβαλεν τὰ φουσάτα του καὶ περιεγύρισέ την.
Ἄφηκεν κι ἀναπαύτηκαν ἐκείνην τὴν ἡμέραν·
ἐπὶ τῆς αὔριου γάρ τὸ πρωΐ, ὕσταν ἔξημερῶσεν,
ἔδωκαν τὰ σαλπίγγια τους, τὸν πόλεμον ἀρχάσαν.
Τὰ τριπούτσέτα ἔσύρνασιν γύρωθεν εἰς τοὺς πύργους,
κι οἱ τζάγρες* οὐκ ἀφήνασιν ἄνθρωπον νὰ προσκύψῃ
ἔξω ἐκ τὰ δόντια τοῦ τειχίου νὰ ἴδοιν τὸ ποῖος τοξεύει.

Τές σκάλες ὅποιν εἴχασιν ἐστῆσαν εἰς τοὺς τοίχους,
κι εὐθέως ἀπέσω ἐσέβησαν, ἐπιάσασιν τὴν χώραν.
"Οσοι ἐπαρεδόθησαν ἐλεημοσύνην πῆραν"
οἱ δὲ ποὺ εἰς πόλεμο ἔστηκαν ἀπὸ σπαθίου ἀποθάναν.
'Ο Σγουρὸς γάρ ως φρόνιμος καὶ βέβηλος* ὅποιν ἦτον,
ἔφυγεν καὶ ἀνέβηκεν ἐκεῖ ἀπάνω εἰς τὸ κάστρον.

(The Chronicle of Morea, edited in two parallel texts from the MSS,
of Copenhagen and Paris, by JOHN SCHMITT, London, 1904.

*Ἐκ τοῦ κώδικος τῆς Κοπεγχάγης, στήχ. 1340 - 1485)

HITZENTZOΥ KOPNAPOΥ

4. ΕΡΩΤΟΚΡΙΤΟΣ

"Η ύπόθεσις τοῦ «Ἐρωτοκρίτου» εἶναι φανταστική καὶ ἔξελίσσεται
εἰς τὰς ἀρχαῖς Ἀθήνας. 'Ο Ρήγας τὸν Βλάχων ἐκστρατεύει κατὰ τοῦ
'Ηράκλη, βασιλέως τῶν Ἀθηνῶν. Εἰς τὸ κρίσιμον σημεῖον τῆς μάχης
φθάνει ὁ Ἐρωτόκριτος καὶ ἀναγκάζει τοὺς Βλάχους νὰ ὑποχωρήσουν,
ἔπειτα ἀπὸ μονομαχίαν μὲ τὸν "Ἀριστον, ἀνεψιὸν τοῦ βασιλίως τῆς
Βλαχιᾶς.

MONOMAXIA EΡΩΤΟΚΡΙΤΟΥ ΚΑΙ ΑΡΙΣΤΟΥ

"Ολα τὰ διαλαλήσανε, κι ἀπόκει γονατίζου
κι οἱ δυὸς Ρηγάδες κλαίοντας ν' ἀμνόγουσιν* ἀρχίζου.

ΡΗΓΑΔΕΣ

Μά τ' "Αστρη, μά τὸν Ούρανό, μ' Ἀνατολὴ καὶ Δύση,
καὶ μά τῆς Γῆς, ποὺ τὰ κορμιὰ θὲ νὰ μᾶς καταλύσῃ,
καὶ μά τὸν "Ηλιο τὸ λαμπτρό, τὸ Φῶς καὶ τὴ Σελήνη,
ποτὲ νὰ μὴ δολώσωμεν* ἐτοῦτο ὅπ' ἐγίνη,
κι ἐκεῖνο ὅπ' ἐγράψαμε πάντα νὰ τὸ κρατοῦμε
βέβαιο κι ἀκατάλυτο, ὅτι καιρὸν κι ἀ ζοῦμε.
καὶ πάλι ἀν ἀποθάνωμε, πάντα ἡ κλερονομιά μας
νὰ κάνη ὅτι 'ναι στὸ χαρτὶ καὶ λὲν τὰ γράμματά μας.

ΠΟΙΗΤΗΣ

‘Ωσάν ἀμνόξασι κι οἱ δυό, φιλευτικὰ μιλοῦσι,

πιάνουνται κι ἀγκαλιάζουνται καὶ κλαίοντας φιλοῦσι,
καὶ δίδουσι τὸ φοβερὸ θέλημα τοῦ πολέμου,

τό ’να φουσάτο* χλώμιανε, στ’ ἄλλο δειλιοῦν καὶ τρέμου.
Στέκου οἱ Ρηγάδες καὶ θωροῦ, βαρά ν’ πολλὰ ἡ καρδιά ντως
βλέποντας πώς σὲ δυὸ κορμιὰ κρέμετ’ ἡ βασιλειά ντως.

‘Αριστος εἶχε δυνατὸ ἄλογο καὶ μεγάλο.

κι εἰς τὰ φουσάτα καὶ τὰ δυὸ σὰν κεῖνο δὲν εἰν’ ἄλλο,
τοῦ μπάρμπα ντου ’τον τ’ ἄλογο, πάντα τὸ καβαλκεύγει,
δὲν εἶχε χρειά νὰ τὸ κεντᾶ καὶ νὰ τὸ δασκαλεύῃ.

Δὲν ἥτον ἄλλο σὰν αὐτὸ σ’ ὅλη τὴν Οἰκουμένη·

ώσὰ θεριὸ στὸν πόλεμο κι ώσὰ λιοντάρι μπαίνει.
Δὲν ἥθελ’ ὁ Ρωτόκριτος ν’ ἀλλάξῃ τ’ ἄλογόν του,
μὰ διάλεξε στὸν πόλεμο νὰ πάρῃ τὸ δικόν του.

Φοροῦσιν ἄρματα διπλά, σκουτάρια* σιδερένια,
καὶ τὸ σημάδι τοῦ μαλιδσ* ἐστέκαν κι ἀνιμένα.

‘Ηγεμε ὁ κάμπος τ’ ἄλογα, τς ἄντρες καὶ τὰ κοντάρια,
θωροῦ, ποκαμαρώνουσι τοῦτα τὰ δυὸ λιοντάρια.

Σήμερο πολεμούσινε, σήμερο καλεστῆκα,

δυὸ παλικάρια, ποὺ στὴ γῆς ταίριν τως δὲν ἀφῆκα·
κι ώς ἀγρικῆσαν κι ἥπαιξεν ἡ σάλπιγγα ἡ πρώτη,
ἐσείστη κι ἔλυγίστηκεν ἡ ὅμορφή ντως νιότη·

στὰ μιὰ μερά *στεκεν ὁ γεῖς, στὴν ἄλλη ἄλλος τοῦ κάμπου,
χιλιμιντρίζουν τὰ φαριά, καὶ τ’ ἄρματά ντως λάμπου.

Χτυποῦν τὰ πόδια ντως στὴ γῆς, τὴ σκόνη ἀνασηκώνου,
τὸ τρέξιμον ἀναζητοῦν, ἀφρίζουν καὶ δριμώνου*.

‘Η γλώσσα μὲς στὸ στόμα ντως παίζει τὸ χαλινάρι,
τό ’να καὶ τ’ ἄλλο ἀγρίευγε σὰν κάνει τὸ λιοντάρι·

τ’ ἀρθούνια ντως καπνίζουσι, συχνιὰ τ’ αὐτιὰ σαλεύγου,
καὶ νὰ κινήσουν βιάζουνται, νὰ τρέξουσι γυρεύγου.

‘Η σάλπιγγα δευτέρωσε τοῦ μάχης τὸ σημάδι,
κι ἐφάνιστή σου ὁ θάνατος τήνε φυσᾶ στὸν “Αδη,
κι ἥτονε Χάρος ἡ λαλιά, ἡ ἀντιλαλιὰ ὅλον αἴμα,
ποὺ ἀναδακρυῶσα οἱ Βασιλιοὶ καὶ τὰ φουσάτα τρέμα.

Σ' ἔναν καιρὸν τὰ δύο θεριὰ μὲν μάνιτα κινῆσα,
 ποὺ φοβηθήκασι πολλὰ στὸν κάμπτο ὅσοι κι ἀνὴρ ήσα.
 'Η σκόνη πάει στὰ νέφαλα ψηλά, κι ἡ γῆς ἐσείστη,
 κι ἐφώνιαζ̄ ὅλος ὁ λαός, κι ἡκλαψε κι ἐθρηνίστη·
 καὶ τῶν Ρηγάδων ἡ καρδιὰ ὥστε γυαλίν ἐρράγη,
 δὲν ξεροντας εἰς τὴν μαλιὰ* τὸ πράμα πῶς νὰ πάγη.
 Θωροῦσι δυὸς χρυσοῦς ἀιτούς, πρεπιὰ* στὴν Οἰκουμένη,
 κατέχουν κι ἔνας ἀπ' αὐτούς σήμερον ἀποθαίνει,
 καὶ πασανεῖς παρακαλεῖ συχνιὰ τὸ ριζικόν του,
 νὰ τοῦ βουηθήσουν οἱ ούρανοὶ δύγιὰ τὸν ἐδικόν του.
 Σὰν ὄντε μεσοπέλαγσα δυὸς ἀνέμοι σηκωθοῦσι
 ἀξάφνου, καὶ μὲ τὴν βροντὴν φυσώντας πολεμοῦσι,
 μάχουνται μὲ τὴν θάλασσα, μανίζουν καὶ φουσκώνου,
 τοὶ ψιχαλίδες τοῦ γιαλοῦ στὰ νέφαλα σηκώνου,
 ἔνας φυοῦ ἀπ' Ἀνατολή, κι ἄλλος ἀπὸ τὴν Δύση
 πάσκει ὁ βορρᾶς καὶ μάχεται τὸ νότο νὰ νικήσῃ,
 ὁ κάμπτος ἔτσι βρόντησε καὶ στὰ βουνὰ γρικήθη,
 ὄντες τοὶ πρῶτες κονταρές ἐδῶκαν εἰς τὰ στήθη.
 'Εσπάσαν τὰ κοντάρια ντως κι εἰς ἑκατὸν γενῆκα,
 καὶ τὰ κομμάτια* της ούρανούς ἐφτάξαν κι ἑκατῆκα,
 κι ὄντεν ἐβγάλαν τὰ σπαθιά, στὴν χέρα ὄντε τὰ σφίξα,
 τὰ ξάζουν*, τὰ μπορούσινε καὶ τὰ κατέχουν δεῖξα.
 'Ωσὰν τὴν πέτρα της ἀστραπῆς, ποὺ ὁμπρὸς στὰ νέφη ἀξάφτει*
 κι ἀπόκεις ἔρχεται στὴ γῆς, πύργους, χαράκια βλάφτει,
 καὶ μὲ βροντὴ τὰ νέφαλα καὶ μὲ φωτιὰ κινήσῃ,
 κάμη τὰ δέντρη κάρβουνα, τὰ μάρμαρα τρυπήσῃ,
 ἔτσι κι ἔκεινα τὰ σπαθιά βράζουν, κεντοῦν περίσσα,
 βροντοῦν κι ἀστράφτουν καὶ τρυποῦν κι ἀστραπελέκιν ήσα.
 "Απονα πολεμούσινε κι ἀλύπητα βαρίσκου,
 πηδοῦν, μουγκρίζουν τ' ἀλογα, κι ἀναπτημὸ δὲ βρίσκου.
 Ψηλὰ σηκώνει τὸ σπαθί, στὴν κεφαλὴν ξαμώνει
 ὁ Ρώκριτος, καὶ μὲ πολλὴν ἀντρειὰ τὸ χαμηλώνει.
 "Αριστος ποὺ τὸ γλήγορος κι εἰς τὸ ἄρματα τεχνίτης,
 σὰν εἶδε κι ἔκατέβαινε πρὸς τὴν μερὰ τοσῇ μύτης,
 ἤβαλε τὸ σκουτάριν* του δύγιὰ νὰ τὴν βλεπίσῃ,*
 μὰ ἡ κοπανιὰ ἔτσι ἀλάβωτο δὲ θὲ νὰ τὸν ἀφήσῃ,

καὶ τὸ σκουτάριν ἥκοψε, κι ὡς τὰ μισὰ τ' ἀνοίγει,
 καὶ κάνει κι εἰς τὴν μύτην του λαβωματιὰν ἐλίγη*,
 κι ἐφάνη σου ἡστραψ' οὔρανός, κι ἡ γῆς στὰ βάθη ἀνοίκτη,
 ὅντε μὲ τόσην ἀντρεὶα καὶ μάνιτα τὴν ρίκτει,
 καὶ γλήγορος σ' ἔναν καιρὸ τὴν ὄλλη δευτερώνει·
 μὰ σὰν τὸν εἶδε ὁ Ἀριστος τὴ χέρα πὼς σηκώνει,
 μὲ γρηγορότη τὸ σπαθὶ ἀμπώθει* ὅσον ἐμπόρει,
 καὶ βρίσκει τον πολλὰ ἀνοικτὸ στὸν τόπον ὅπου θώρει,
 καὶ τ' ἄρματά ντου πέρασαν εἰς τοῦ βυζοῦ τὸ πλάι,
 κι ἑβούθησεν ἡ μοίρα ντου καὶ ξώφαρσα* τοῦ πάει·
 λιγάκι τὸν ἐπλήγωσε μὰ πόνο δὲν ἔγρικα,
 καὶ πληγωμένοι βρίσκουνταν κι οἱ δυὸ καὶ ματωθῆκα.
 Ἐτρέμασιν οἱ Βασιλοί, ἐτρέμαν τὰ φουσάτα,
 κι ὥρες τοῦ ἐνοὺς κι ὥρες τ' ἄλλοῦ πᾶν τὰ κακὰ μαντάτα.
 Στέκουν μὲ πόνο καὶ θωροῦν ὅλοι μικροὶ μεγάλοι,
 καὶ κάθα* εἰς στὸν ἀγαπτὰ νίκος ἐπαρακάλει.]
 Τ' ἄλογα πᾶν ἔδω κι ἐκεῖ, πηδοῦν καὶ σταματίζου,
 καθὼς τῶς ἀρμηνεύγασιν ἐκεῖνοι ποὺ τὰ ῥίζου,
 κι ὥρες δείχνει ο Ρωτόκριτος τὸ πῶς νικᾶ τὸν ἄλλο,
 κι ὥρες τὸν Ἀριστον κρατοῦ στ' ἄρματα πλιὰ μεγάλο.
 Κι ὡσὰν τς ἀνέμους ποὺ 'σ τοῆ/γῆς τὸ βάθος εἴν' χωσμένοι,
 καὶ πάσκου νὰ βγουν ἀπὸ κεī φυσώντας θυμωμένοι,
 κι ἡ γῆς κρατεῖ τσι σφαλιστούς, νὰ βγοῦ ὅξω δὲν τς ἀφῆνει,
 καὶ πλιὰ μανίζου, πλιὰ φυσοῦ καὶ πλιὰ δριμώνου* κεῖνοι,
 καὶ γιὰ νὰ βγοῦν ἐκ τὰ βαθιὰ τὴ δύναμη ντως βάνου,
 κι εἰς τό ῥγα ντως πολλὲς φορὲς σεισμὸ μεγάλο κάνουν,
 ἔτσι κι αὐτοῖνοι πολεμοῦ σὲ μιὰ μερὰ κι εἰς ὄλλη.
 καὶ νὰ νικήσου πάσκουσι μὲ μάνιτα μεγάλη.
 Κάνουν τὴ γῆ σιγοτρομᾶ τὰ νέφη καὶ βροντοῦσι,
 κι εἰναι μεγάλη ταραχὴ ἐκεῖ ποὺ πολεμοῦσι.
 Καὶ κάθε ὥρα ὁ πόλεμος ἀγριεύγει, δυναμώνει,
 καὶ τῶ Ρηγάδων ἡ καρδιὰ κλαίει κι ἀναδακρυώνει.
 Πλιὰ ἀργὸς φαίνετ' ὁ Ρώκριτος εἰς τὰ καμώματά του,
 δείχνει Ἀριστος πλιὰ γλήγορος καὶ τ' ἄλογο βουηθᾶ του·
 κιανεῖς δὲν ξέρει ἀπὸ τσι δυὸ τὸν κάλλιο νὰ διαλέγη,
 τ' ἄλογο τοῦ Ρωτόκριτου τὸν παραζιγανεύγει*,

καλά* καὶ νά το* δυνατό καὶ γλήγορο καὶ κεῖνο,
 σ' ὅλα δὲν ἥτονε σωστό, ώσὰν τ' Ἀρίστου κεῖνο,
 μὰ πάλι τοῦ Ρωτόκριτου ἡ ἀντρεὶς τῆς χάρτης,
 ἀπόσωνε σ' ὅ, τι ἥλειπε τοῦ ἀλόγου ὁ καβαλάρης.
 Ἀρχίσαν κι αίματώνουντα σ' ἔνα κι εἰς ἄλλον τόπο,
 μ' αὐτοῖνοι πόνο δὲ γρικοῦ, οὐδὲ φόβο οὐδὲ κόπτο.
 "Ενας τὸν ἄλλον τως ἑπαινᾶ, ἐκεὶ πού πολεμοῦσι,
 τίς νὰ νικήσῃ ἀπὸ τοὶ δυὸ δὲν ξεύρουσι νὰ ποῦσι.
 Μέσα ντου λέει ὁ "Ἀριστος, ἡ μοίρα νὰ βουηθήσῃ,
 καὶ ζωντανὸ ἀπὸ τ' ὁχθροῦ τὰ χέρια νὰ μ' ἀφήσῃ.
 Ἐδέτσι κι ὁ Ρωτόκριτος ἐτοῦτο παρακάλει,
 γιατὶ 'σ μαλιάν* εύρισκετο παρὰ ποτὲ μεγάλη,
 καὶ μ' ὅλο πού 'σαν ἄφοβοι, καὶ φόβο δὲν κατέχου,
 ποιὸς νὰ νικήσῃ ἀπὸ τοὺς δυὸ μεγάλην ἔγνοιαν ἔχου.
 Κεῖνοι πού στέκουν καὶ θωροῦ τὴν ἀναπνιὰ κρατίζουν,
 τὸ στόμα εἶναι σωπαστό, τὰ μάτια δὲ σφαλίζουν.
 Δὲ στρέφουνται νὰ δοῦν ἀλλοῦ, τούτη ἡ δουλειὰ ἡ μεγάλη
 δὲν τοὺς ἀφήνει νὰ θωροῦ σὲ μιὰ μερὰ οὔδ' εἰς ἄλλη,
 μόνον ἐκεὶ πού πολεμοῦν οἱ δράκοντες αὐτοῖνοι.
 στὸν κόσμον ἀλλος πόλεμος σὰν τοῦτο δὲν ἔγίνη.
 "Ἀριστος, πού 'χε πεθυμιὰ τέλος νὰ δῆ στὴ μάχη,
 κι εἰς ἔτοιο κίντυνο βαρὺ δὲν τὸ ἀπιζε νὰ λάχη,
 ἥριξε τὸ σκουτάριν του, καὶ μ' ἔνα κι ἄλλο χέρι,
 σφίγγει, σηκώνει τὸ σπαθί, τὸ κοφτερὸ μασχαίρι,
 καὶ κατεβάζει κοπανιά, στὴν κεφαλὴ ξαμώνει,
 'σ δύο μέσα κόψειν ἥθελε τὸ σιδερὸν ἀμόνι.
 Σύρνεται δπίσω ὁ Ρώκριτος καὶ βάνει δμπρὸς νὰ δώσῃ
 εἰς τὸ σκουτάρι* ἡ κοπανιά, νὰ μὴ τόνε λαβώσῃ.
 σὰ νά 'χεν εἶσται κέρινο, τέτοιας λογῆς διαβαίνει,
 στὸν κάμπτο πέφτει τὸ μισό, τ' ἄλλο μισὸ πομένει,
 καὶ κατεβαίνει στὸ λαιμὸ τ' ἀλόγου, 'σ δυὸ τὸ κόβγει,
 μπλιὸ δὲν ἔγύρεψε ἄχερα μηδὲ ταγὴ* νὰ τρώγη.
 "Ο Ρώκριτος ώσὰν ἀιτὸς ἀπὸ τὴ σέλα βγαίνει,
 πεζέφνει, καὶ τὸν "Ἀριστον ἤστεκε κι ἀνιμένει.
 "Εκείνος πάλι, νὰ θωρῇ πεζὸν ἔτοιον ὁχθρόν του,
 γιὰ τὰ πρεπὰ* τῆς ἀντρειᾶς πεζέφν' ἐκ τ' ἄλογόν του.

Ἐμάνισε παρὰ ποτὲ κι ὡς λιόντας ἀγριεύγει,
καὶ λέει τοῦ Ρωτόκριτου :

ΑΡΙΣΤΟΣ

Ἡ μέρα μᾶς μισεύγει,
καὶ γιὰ ντροπή μου τὸ κρατῶ, νὰ σοῦ τὸ μολοήσω,
τόση ὥρα νὰ σὲ πολεμῶ, καὶ νὰ μὴ σὲ νικήσω·
περμάζωξε τὴν ἀντρειά, βάλε τὴ δύναμή σου,
λέω σου δὰ παρὰ ποτὲ βαρίσκω, καὶ βλεπίσου*.

ΕΡΩΤΟΚΡΙΤΟΣ

Μὴ βιασθῆς, λέει ὁ Ρώκριτος, κι ἡ μέρα πρὶ βραδιάση
ἔνας μας θὲ νὰ σκοτωθῇ, κι ὁ Ρήγας του νὰ χάσῃ,
κι ἀκόμη ὁ ἥλιος εἰν' ψηλά, καὶ πρίχου* χαμηλώσῃ,
γὴ αὐτὸ δὴ τοῦτο τὸ σπαθὶ τὸ τέλος θέλει δώσει.

«Ἐρωτόκριτος» (ἐκ τοῦ Δ) (ἐκδ. ΣΤ. ΕΑΝΘΟΥΓΛΙΔΟΥ)

Β'. ΔΗΜΟΤΙΚΟΣ

1. Ο ΘΑΝΑΤΟΣ ΤΟΥ ΔΙΓΕΝΗ

Κατὰ τὸ Ἀκριτικὸν ἔπος, ὁ Διγενῆς Ἀκρίτης, καθυποτάξας
πάσας τὰς ἄκρας καὶ κατασχὼν πλείστας πόλεις καὶ χώρας ἀν-
ταρτῶν, ἔκτισε παρὰ τὸν ποταμὸν Εὔφρατην θωμαστὸν τὸ κάλλος
παλάτιον, ὅπου διέμενε. Νοσήσας δὲ δεινοτάτην νόσον καὶ αἰσθανό-
μενος ἐπικείμενον τὸν θάνατον, ἐκάλεσε πλησίον του τὴν σύζυγόν του,
ὅτε δὲ ἐψυχθεράγει, ἀπέθανε καὶ αὕτη ἐκ τῆς λύπης της. Εἰς δὲ τὰ
δημοτικὰ ἀσματα διηγενῆς ἀποθνήσκει, ἡττηθεὶς ἐν πάλῃ πρὸς τὸν
Χάρον· ἀλλ' αἱ διάφοροι παραλλαγὴ τοῦ γενικωτάτου σχήματος τού-
του ἐκφαννουσι ποικίλους τύπους τοῦ θανάτου τοῦ ἥρωος, τῶν ὅποιων
ἴχνη τινὰ διακρίνονται καὶ εἰς τὰς διασκευὰς τοῦ ἔπους. Κατὰ τὰς
πληρεστέρας παραλλαγὰς, καταπαλαιούσθεις ὑπὸ τοῦ Χάρου διηγενῆς
κατάκειται εἰς τὴν οἰλίνην, ἀναμένων τὸν θάνατον, περιστοιχίζουν
δ' αὐτὸν τὰ παλληκάρια του, εἰς τὰ ὅπια ἀφηγεῖται ἀνδραγαθίας αὐ-

τοῦ. Είτα προσκαλεῖ τὴν σύζυγόν του καί, όπως μὴ μετὰ τὸν θάνατόν του περιέλθῃ εἰς ἄλλον, τὴν ἀποπονίγει εἰς τὰς ἀγκάλας του. Κατ' ἄλλας παραλλαγάς, ὁ Χάρος ἐλλογεύει πανταχοῦ τὸν Διγενή, ἢ ὁ Διγενής κτίζει κάστρον διὰ νὰ μὴ τὸν εῦρῃ ὁ Χάρος, ἀλλ' οὐδὲ οὕτω τὸν ἀποφεύγει· ἢ ἀκούσας παρὰ φίλου του ὅτι ἐπεφάνη ἀγνωστος ἥρως (εἶναι δ' οὗτος ὁ Χάρος), ἀν καὶ ἐπιθανάτιος, προσκαλεῖ αὐτὸν εἰς ἀγῶνα καὶ ἡττᾶται.

Εἰς τὴν κατωτέρω Κρητικὴν παραλλαγὴν τοῦ φῆματος περὶ τοῦ θανάτου τοῦ Διγενῆ εἶναι καταφανεστάτη ἡ ἐπιδρασις τῶν Κρητικῶν παραδόσεων. 'Ο γενναῖος 'Ακρίτης προσέλαβεν ἐν Κρήτῃ τὰς διαστάσεις Τιτᾶνος, σχεδὸν οὐδὲν διατηροῦντος πλέον τὸν ἀνθρώπινον. Καὶ εἰς τὸ φῆμα τοῦτο, ὡς εἰς τὰς παραδόσεις, ὁ Διγενῆς διασκελίζει δρη, δισκεύει μὲ δρκώδεις λίθους, ἀναπτῷ βράχους, νικᾷ εἰς τὸν δρόμον ἐλάφους καὶ αἰγάρους. 'Ο Χάρος δὲν τολμᾷ νὰ παλαίσῃ μετ' αὐτοῦ, ἀλλὰ τὸν πληγώνει ἐξ ἐνέδρας.

N. Γ. Πολίτης

'Ο Διγενῆς ψυχομαχεῖ κι ἡ γῆ τόνε τρομάσσει.
 Βροιντά κι ἀστράφτει ὁ ούρανὸς καὶ σειέτ' ὁ ἀπάνω κόσμος
 κι ὁ κάτω κόσμος ἄνοιξε καὶ τρίζουν τὰ θεμέλια,
 κι ἡ πλάκα τὸν ἀνατριχιᾶ πῶς θὰ τόνε σκεπάσῃ,
 πῶς θὰ σκεπάσῃ τὸν ἀιτὸ τοῦ γῆς τὸν ἀντρειωμένο
 Σπίτι δὲν τὸν ἐσκέπαζε, σπήλιο δὲν τὸν ἔχωρει,
 τὰ ὅρη ἐδιασκέλιζε, βουνοῦ κορφές ἐπήδα,
 χαράκι³* ἀμαδολόγανε^{*} καὶ ριζιμιά^{*} ξεκούνειε.
 Στὸ βίτσιμά^{*} πιανε πουλιά, στὸ πέταμα γεράκια,
 στὸ γλάκιο^{*} καὶ στὸ πήδημα τὰ λάφια καὶ τ' ἀγρίμο
 Ζηλεύγει ὁ Χάρος, μὲ χωσιά^{*} μακρὰ τόνε βιγλίζει*,
 κι ἐλάβωσέ του τὴν καρδιά καὶ τὴν ψυχή του πῆρε.

Κατὰ τὸ ἐπόμενον φῆμα, ὁ Διγενῆς ἀποθηκήσκει, νικηθεὶς ἐν τάλη πρὸς τὸν Χάρον. 'Ο φθονερὸς ἀντίπαλος αὐτοῦ περιγράφεται κατὰ τὸ πρότυπον τῶν παραστάσεων τοῦ φυχοπομποῦ, τοῦ ἀρχαγγέλου Μιχαὴλ ἐν ταῖς ἀγιογραφίαις τῶν ἐκκλησιῶν.

Τρίτη ἐγενήθη ὁ Διγενῆς καὶ Τρίτη θὰ πεθάνη.
 Πιάνει, καλεῖ τοὺς φίλους του κι ὅλους τοὺς ἀντρειωμένους
 νά ῥθη ὁ Μηνᾶς κι ὁ Μαυραιλῆς, νά ῥθη κι ὁ γιός τοῦ Δράκου
 νά ῥθη κι ὁ Τρεμαντάχειλος, πού τρέμει ἡ γῆ κι ὁ κόσμος.

Κι ἐπῆγαν καὶ τὸν ηὔρανε στὸν κάμπο ξαπλωμένο.

Βογκάει, τρέμουν τὰ βουνά, βογκάει, τρέμουν οἱ κάμποι.

—Σὰν τί νὰ σ' ηὔρε Διγενή, καὶ θέλεις νὰ πεθάνης;

—Φίλοι, καλῶς ὁρίσατε, φίλοι κι ἀγαπημένοι,
συχάστε, καθίστε κι ἔγώ σᾶς ἀφηγιέμαι.

Τῆς Ἀραβίνας τὰ βουνά, τῆς Σύρας* τὰ λαγκάδια,
ποὺ κεῖ συνδὺ δὲν περπατοῦν, συντρεῖς δὲν κουβεντιάζουν,
παρὰ πενήντα κι ἑκατό, καὶ πάλε φόβον ἔχουν,
κι ἔγώ μονάχος πέρασα πεζὸς κι ἀρματωμένος,
μὲ τετραπίθαμο σπαθί, μὲ τρεῖς ὄργιές κοντάρι.

Βουνὰ καὶ κάμπους ἔδειρα, βουνὰ καὶ καταράχια,
νυχτιές χωρὶς ἀστροφεγγιά, νυχτιές χωρὶς φεγγάρι.

Καὶ τόσα χρόνια πού' ζησα δῶ στὸν ἀπάνου κόσμο
κανένα δὲ φοβήθηκα ἀπὸ τοὺς ἀντρειωμένους.

Τώρα εἰδα ἔναν ξυπόλυτο καὶ λαμπροφορεμένο,
πόχει τοῦ ρήσου* τὰ πλουμιά*, τῆς ἀστραπῆς τὰ μάτια
μὲ κράζει νὰ παλέψωμε σὲ μαρμαρένια ὅλώνια
κι ὅποιος νικήσῃ ἀπὸ τοὺς δυὸς νὰ παίρνη τὴν ψυχή του.

Καὶ πῆγαν καὶ παλέψανε στὰ μαρμαρένια ὅλώνια·
κι δθε χτυπάει ὁ Διγενής, τὸ αἷμα αὐλάκι κάνει,
κι δθε χτυπάει ὁ Χάροντας, τὸ αἷμα τράφο κάνει.

2. ΔΙΓΕΝΗΣ

(Κυπριακὴ παραλλαγὴ)

“Ο Διγενής ψυχομαχεῖ μὲς μολυβένιον πύρκον*,
μέσ’ ἀσημένιον πάπλωμα, μὲς προύντζενον κρεβάτιν.

‘Αππέξω τριυρίζουσιν τρακόσιοι τρεῖς νομάτοι,
θέλουν νὰ μποῦσιν νὰ τὸδ δοῦν κ’αὶ πάλε κροφοῦνται*.

“Ἐναν κοντὸν κοντούτσικον κ’αὶ χαμηλοβρακάτον
βάλλει τὴδ δύναμιν Θεοῦ, μπαίνει καὶ χαιρετᾶ τον.

—Καὶ γειά σου, γειά σου Διενή, σὰν ἐν’ ἣ ἀφεγκιά* σου,

- Εἶται σάν εἴν' ἡ ρίζα σου κ' αἱ τὰ γεννητικά* σου.¹
- Αππέξω τριυρίζουσιν τρακόσοι τρεῖς νομάτοι,
θέλουν νὰ μποῦσιν νὰ σὲ δοῦν κ' αἱ πάλε κροφοῦνται*.
- Κ' αἱ ἀς ἡμποῦσιν ἔσσω μου, τίποτες μὲφ* φοοῦνται.
- Κ' αἱ στήνει τάβλες ἀρκυρές*, ψώμιαὶ σιμιαλλένα*,
ῶτσαι* τὰ προτσοκούταλα* ἥτουν καὶ χρουσωμένα*.
- Τρῶτε κ' αἱ πίννετ', ἄρκοντες, κ' αἱ ἐγιὰ νὰ σᾶς ξηοῦμαι.
- Κάτω στοὺς πέντε ποταμούς, κάτω στοὺς πέντε δρόμους,
κάουρας* ἐβασίλεψεν κ' αἱ τρώει τοὺς ἀνθρώπους.
- Φτερνιστηρκάν* τάππαρου* μου, πάνω σ' βουνὸν ἡβκαίνω
κ' αἱ κάμνω* ἔτσὰ τὸν κάουρον κεῖ κάτω στὸ λιβάϊν*
κρατοῦν οἱ δακκανυοῦρες* του ἐννιὰ σκάλες λιβάϊν,
κ' αἱ πάνω στὴρ ραχούλλαν του σκύλλος* λαὸν κ' αἱ τρέχει.
- Καὶ γειά σου, γειά σου, κάουρε, σάν εἴν' ἡ ἀφεγκιά σου,
ἔτσι σάν εἴν' ἡ ρίζα σου κ' αἱ τὰ γεννητικά σου.
- Σηκώννει τὸ κοντάριν του τὸ περευλοημένον*,
ἡ Παναγία κ' αἱ ὁ Χριστὸς πάνω ζωγραφισμένος.
- Μιάν κονταρκάν τοῦ ἔδωσε καὶ ἐκόπην τὸ κοντάριν,
κ' αἱ μὲ τὰ πέντε πιάννει τον, κ' αἱ μὲ τὰ δκυὸ κρατεῖ τον,
κ' αἱ μὲ τές δακκανυοῦρες του παίρνει το τὸ κοντάριν.
- Χάμνα* με, χάμνα, κάουρε, κ' αἱ νὰ ξαναπιαστοῦμεν.
- Εχάμνησεν ὁ κάουρας κ' αἱ βκάλλει τὸ σπαθίν του,
κ' αἱ μὲ τὰ πέντε πιάννει τον κ' αἱ μὲ τὰ δκυὸ κρατεῖ τον,
κ' αἱ μιάσ σπαθκιάν τοῦ ἔδωσε κ' αἱ ἐκόπην τὸ σπαθίν του.
κ' αἱ μὲ τές δακκανυοῦρες του παίρνει τού το κ' κεῖνον.
- Χάμνα με, χάμνα, κάουρε κ' αἱ νὰ ξαναπιαστοῦμεν.
- Εσ* σε χαμνῶ, ἀ Διενή, γιὰ νὰ ξαναπιαστοῦμεν.
- Αννοιξεν τές ἀγκάλες του κ' αἱ τὸθ Θεόδ δοξάζει.
- Δοξάζω σε, καλὲ Θεέ, πού σαι στὰ ψηλωμένα,
ἀπού γινώσκεις τὰ κρυφὰ κ' αἱ τὰ φανερωμένα.
- Τὴδ δύναμιν πού μδδωσες, κάουρος μοῦ τὴν παίρνει.
- Ηρτεβ θουλὴ πού τὸθ Θεόν, πού τοὺς 'Αἰς* 'Αντζέλους:
— Τάνα* εἰς τὴν κοξούλλασ* σου, κ' ἔχει ἀρκυρόφ φηκάριν,

1. Οἱ δύο στίχοι, ὅμηρικῆς φύλοφροσύνης χαρετισμός, ἀναφερόμενος εἰς τοὺς προγόνους τοῦ ἡρωος. Κατὰ λέξιν δὲν ἔξηγεῖται οὐδὲ ὑπὸ τῶν ἐντοπίων.

κ' αἱ μέσ' ἃς ἀρκυροφήκαρον ἔχει ἀρκυρὸμ μαχαίριν,
 κ' αἱ σέννιαιρε* τὸν κάσουρον ποὺ κάτω στὸ ἀρφάλιν*,
 τότες νὰ δῆς τὸν κάσουρον χαμαὶ μαλλιὰ κουάριν*.
 Σκοπᾶ εἰς τὴν κοξούλλαν του, βρίσκει ἀρκυρὸφ φηκάριν,
 κ' αἱ μέσ' ἃς ἀρκυροφήκαρον βρίσκει ἀρκυρὸν μαχαίριν,
 κ' αἱ σέννιαιρε* τὸν κάσουρον ποὺ κάτω στὸ ἀρφάλιν,
 κ' αἱ ἐππαισεν ὁ κάσουρος χαμαὶ μαλλιὰ κουάριν.
 Τότες λαλεῖ ὁ κάσουρος : « Δὲν ἔν' ἡ δύναμή σου,
 Διενή, ὅποὺ μ' ἐνίκησε, ...
 εἴναι τὸ θέλημασθ Θεοῦ ἐσού κ' ἐνίκησές με,
 κ' αἱ τώρα ἵποὺ μ' ἐνίκησες, ἐν νὰ σοῦ παραντζείλω-
 πιάσε τές δακκαννοῦρες μου κ' αἱ κάμες τες μιάτς τσάππαν*,
 κ' αἱ δῶσ' τοῦ τοίχου νὰ ραῇ, τοῦ τοίχου νὰ χαλάσῃ,
 τοῦ πύρκου μολυβόχτιστου νὰ γείρη νὰ πουζαστή*,
 καὶ πιάσε τὴν καυκάλλαμ μου κ' αἱ κάμε την μιάν τάρκα*,
 οὔτε σκιπέττος* μπαίννει της, οὔτε κακή πουμπάρτα*.
 Φτερνιστηρκάμ τάππάρου μου, πάνω ἃς βουνὸν ἡβκαίννω,
 κ' αἱ βλέπω τὸν Σαρακηνὸν κεῖ κάτω στὸ λιβάνι
 σὰν τὸ παμπούλλιν* κάθεται, σὰν τὸ βουνὸν κοιμᾶται,
 κ' αἱ μέσα στὰ ρουχούνια* του φοράες* χιχινίζουν,
 κ' αἱ μέσα εἰς ταύκια* του περτίκια* κακαρίζουν,
 πάνω εἰς τὴρ ραχούλλαν του ζευκάρκα διολίζουν*,
 πάνω στὴν κεφαλλούλλα του νερόμυλοι γυρίζουν,
 πάνω στὰ χεροπάλαμα σκύλλοι λαούς* κ' αἱ τρέχουν.
 —Γειά σου, γειά σου, Σαρακηνέ, σὰν ἔν' ἡ ἀφεγκιά σου,
 ἔτσι σὰν ἔν' ἡ ρίζα σου κ' αἱ τὰ γεννητικά σου.
 Μιάν κονταρκάν τοῦ ἔδωσε πὸ κάτω στὴμ μασκάλη,
 τσακίζει δέκα κόκκαλα κ' αἱ ἑκατὸν κεντίτες*,
 ἔξεβθηκεν ἡτ τοππουζὶά πάνω σὲ πέντε μίλια.
 "Εξηφαντώνναν ἄρκοντες κ' ἐππέσαν τὰ ποτήρκα :
 —Κάπου στράφτει, κάπου βροντᾶ, κάπου χαλάζιρ ρίβκει.
 "Ἐνας ἀπὸ τὴμ μέστην τους σηκώστην κ' αἱ λαλεῖ τους :
 —Οὔτε στράφτει, οὔτε βροντᾶ, οὔτε χαλάζιρ ρίβκει,
 ἐμ ματσουκά* τοῦ Διενή, Σαρακηνὸς τὴν τρώει.
 Ξαναδιπλάζει του ἄλλημ μιάν, τελειώννει τον κ' αἱ κεῖνον.
 «Κυπριακὰ Χρονικὰ» τ. 1, 1923, σ. 145 ἔξ.

3. Τ' ΑΝΔΡΟΝΙΚΟΥ Ο ΓΙΟΣ

Τὸ θέμα τῆς αἰχμαλωσίας ἢ τοῦ ἐξ ἐνέδρας τραυματισμοῦ ἢ φόνου Ἀκρίτου ὑπὸ τῶν ἔχθρῶν αὐτοῦ, Σαρακηγῶν ἢ Ἀπελατῶν*, εἰναι σύνθητες εἰς τὰ ἀκριτικὰ φύσματα. Ιδίαν διατύπωσιν τοῦ θέματος τοῦτο παρουσιάζουν τὰ φύσματα περὶ τοῦ τραυματισμοῦ τοῦ υἱοῦ τοῦ Ἀνδρονίκου Γιάννου.

Κάτου στὴν ἄσπρη πέτρα καὶ στὸ κρυὸ νερό,
ἔκει κείτεται ὁ Γιάννος, τ' Ἀνδρονίκου ὁ γιός,
κομμένος καὶ σφαγμένος κι ἀνεγνώριστος.

Τὸ αἷμα του σὰ βρύση χύνονταν στὴ γῆς,
καὶ γιατρεμό δὲν εἶχεν ἡ βαθιὰ πληγή.

Τοῦρκοι τὸν παραστέουν καὶ Ρωμιοὶ τὸν κλαῖν,
κι ἀπάρθενα κοράσια τὸν μοιρολογοῦν :

—Γιάννο μ', δὲν εἶχες μάνα, μάνα κι ἀδερφή,
δὲν εἶχες καὶ γυναίκα, γιὰ νὰ σ' ἔκλαιγαν ;
—Θαρρῶ πώς εἶχα μάνα, μάνα κι ἀδερφή,
κι ἡ δόλια μου ἡ γυναίκα νά την πόρχεται,
μὲ δυὸ μαῦρα λιθάρια στηθοδέρηνοντας.

—Γιάννο μου, δὲν σοῦ τό εἴπα, δὲ σ' ἀρμήνευα,
μὲ χίλιους μήν τὰ βάνης καὶ μήν πολεμᾶς ;

—Σώπα, καλὲ γυναίκα, καὶ ντροπιάζεις με.

Ἐγώ εἶμαι ὁ ἀντρειωμένος, τ' Ἀνδρονίκου ὁ γιός.

ποὺ τρέμει ὁ κόσμος δλος κι őλα τὰ χωριά,
καὶ τρέμουν τρεῖς πασάδες πού πολέμαγα.

Δὲν ἥσαν μήτε πέντε, μήτε δεκαοχτώ, .

ἐφτὰ χιλιάδες ἥσαν κι ἐγώ ἀμοναχός·

κι ἀπ' τις ἐφτὰ χιλιάδες ἔνας γλίτωσε.

πού χε λαγοῦ πιλάλα, Δράκου δύναμη,
καὶ τῆς ἀγριολαφίνας τὰ πηδήματα.

Στὰ νέφια νέφια πάει, στὰ νέφια περπατεῖ,
στὸν ούρανὸ πετοῦσε στ' ἄστρη ἔχάνονταν.

Μιὰ σαϊτιά μοῦ παίζει μέσα στὴν καρδιά,
τὴ δύναμή μου κόβει κι őλη τὴν ἀγτρειά.

4. ΤΗΣ ΑΓΙΑΣ ΣΟΦΙΑΣ (1453)

- 1 Σημαίνει δὲ Θιός, σημαίνει ἡ γῆς, σημαίνουν τὰ ἐπουράνια,
σημαίνει καὶ ἡ Ἀγιά Σοφιά, τὸ μέγα μοναστήρι,
μὲν τετρακόσια σήμαντρα καὶ ἔξήντα δυὸς καμπάνες.
Κάθε καμπάνα καὶ παπάς, κάθε παπᾶς καὶ διάκος.
- 5 Ψάλλει ζερβάνδος βασιλιάς, δεξιά δὲ πατριάρχης,
καὶ ἀπὸ τὴν πολλὴν τὴν ψαλμουδιὰν ἐσειόντανε οἱ κολόνες.
Νὰ μποῦνε στὸ Χερουβικὸ καὶ νά γηγένη διάκονος.
Φωνὴ τούς ἥρθε ἔξι οὐρανοῦ καὶ ἀπὸ ἀρχαγγέλου στόμα :
«Πάψετε τὸ Χερουβικὸ καὶ ἄστρον χαμηλώσουν τὸ ὄγια,
- 10 παπάδες πάρτε τὰ ἱερά, καὶ σεῖς κεριὰ σβηστῆτε,
γιατὶ εἶναι θέλημα Θεοῦ ἡ Πόλη νὰ τουρκέψῃ.
Μὸνος στεῖλτε λόγο στὴν Φραγκιά, νὰ ρθοῦνε τρία καράβια,
τὸ να νὰ πάρῃ τὸ Σταυρὸ καὶ τὸ ἄλλο τὸ Βαγγέλιο,
τὸ τρίτο τὸ καλύτερο, τὴν "Αγια Τράπεζά μας,
- 15 μὴ μᾶς τὴν πάρουν τὰ σκυλιά καὶ μᾶς τὴν μαγαρίσουν ! ».
"Η Δέσποινα ταράχτηκε καὶ δάκρυσαν οἱ εἰκόνες.
«Σώπασε, κυρά Δέσποινα, καὶ μήν πολυδακρύζης,
πάλι μὲ χρόνους, μὲ καιρούς πάλι δικά σας εἶναι ».

Ν. Γ. ΠΟΛΙΤΟΥ, «Ἐκλογαὶ ἀπὸ τὰ τραγούδια τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ»

III. ΘΕΑΤΡΟΝ

ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΧΟΡΤΑΤΣΗ

1. ΕΡΩΦΙΛΗ

Τραγωδία εἰς πέντε πράξεις

Τρόπθεση τῆς τραγωδίας, καλουμένης Ἐρωφίλης (γραμμένη ἀπὸ τὸν ποιητή).

Ἄφοτις ἐσκοτώθη εἰς τὸν πόλεμον Θρασύμαχος ὁ βασιλεὺς τῆς Τζέρζας, ἔτυχεν εἰς τὰ χέρια Φιλογόρου τοῦ βασιλέως τῆς Μέμφιδος, ἥγουν τῆς Αἰγύπτου, κάποιουν ἀνήλικον παιδὶ τὸ διονυσία Πανάρετος, ὃπού μονογενὲς καὶ δρφανὸν ἔμεινε μετὰ τὸν σκοτωμὸν τοῦ πατρός του. Καὶ μ' ὅλον ὃπού δὲν τὸν ἐγνώριζεν ὁ Φιλόγονος διὰ παιδὶ τοῦ Θρασύμαχου, δῆμως ἐπερόσταξε νὰ συναναστρέφεται ὅμαδι μὲ τὴν κοράσιδα Ἐρωφίλην τὴν θυγατέρα του, μονογενῆς καὶ αὐτῆς.

Οὗτος ὁ Πανάρετος μὲ τὴν αὔξησιν τῆς ἡλικίας ηὔξανε κατὰ πολλὰ εἰς φρόνησιν, εἰς βασιλικὰ ζῆτη καὶ εἰς ἀνδρείαν, ὥστε ὃπού ταῦτα βλέποντας πρὸς τὸν νέον ὁ Φιλόγονος βασιλεὺς ὅχι μόνον τὸν ἐτίμησεν, ἀλλὰ καὶ στρατηγὸν τὸν ἐγκατέστησεν εἰς ὅλα τὰ φουσάτα*. Οἱ ἔρως δῆμως τῆς Ἐρωφίλης ἔσυρε τὸν Πανάρετον νὰ τὴν ἀγαπήσῃ τόσον διὰ τὰ περισσά της κάλλη, ὥστε κρυψίως ἀπὸ τὸν πατέρα της νὰ ἐνεργήσῃ τὰ τοῦ γάμου. Τοῦτο ἐγίνεται μεγάλου κακοῦ, ἐπειδὴ κάνοντας ὁ βασιλεὺς νὰ ἀποκεφαλίσουν τὸν Πανάρετον, ὅχι μόνον τὴν κεφαλὴν ἀλλὰ καὶ τὴν καρδίαν καὶ τὰ χέρια του βάνοντας εἰς ἓνα βατσέλι* τὰ ἔδωκε τῆς θυγατέρος του διὰ κανίσκι*, τὸ ὅποιον θεωροῦσα μὲ μεγάλον τρόμον ἡ Ἐρωφίλη καὶ κρουνηδὸν καταφιλοῦσα ἐλιποφύχησεν ἀπὸ τὸν καημόν της καὶ τὸν αὐτὸν καιρὸν ἐσφάγη μὲ τὸ ἔδιόν της χέρι. Τοῦτο τὸ ἐλεύσινὸν θέαμα ἐπροξένησεν εἰς ὅλον τὸ παλάτι ἀπαραμύθητον τὴν θλῖψιν καὶ ἀκράτητα τὰ δάκρυα· ὅθεν γυρίζοντας ὁ βασιλεὺς νὰ ἰδῇ τὸ ἀποβησόμενον, ὁ χορὸς τῶν κορασίδων πρὸς ἐκδίκησην τῶν ἀδικοσκοτωμένων τὸν ἡρπασεν ἀπὸ τὰ ποδάρια καὶ ρίγυοντας τὸν εἰς τὴν γῆν τὸν ἐθανάτωσαν καταπατώντας. "Ἐτοι ἔμεινεν ἔρημον τὸ βασίλειόν του ἐν τῷ ἄμα ἀνελπίστως. Μετὰ ταῦτα φαίνεται ὡς σκιὰ ἡ ψυχὴ τοῦ ἀδελφοῦ τοῦ βασιλέως καὶ δίδει σημάδι εὐγαριστήσεως διὰ ταύτην τὴν δικαιοτάτην ἐκδίκησιν.

Πρᾶξις Γ' — Σκηνὴ Δ'

ΣΚΙΑ τοῦ ἀδερφοῦ τοῦ βασιλικᾶ μιλεῖ

*Ἀποὺ τὸν "Ἄδην τὸ σκληρὸν καὶ τὸ σκοτεινιασμένον,
μὲ θέλημα τοῦ Πλούτωνα τούτη τὴν ὥρα βγαίνω

στὸ φῶς τοῆς μέρας τὸ λαμπτρό, καὶ τοῦ καθάριου κόσμου τὰ κάλλη ἀκόμη δὲν μπορεῖ καλὰ νὰ δῇ τὸ φῶς μου, γιατὶ τ' ἀμμάτια, πού σανε στὸ σκότος μαθημένα, στὴ λάψη τώρα στέκουσι τοῦ ἥλιου θαμπωμένα· μὰ τοῦτ' ἀνέν* καὶ δὲν μποροῦ νὰ δοῦσι τὴν ἡμέρα, τοῦτη γῆς τῇ μυρωδιὰ γρικῶ καὶ τὸν γλυκύν ἀέρα.
 *Ω κόσμε καλορίζικε, τόπε χαρίτωμένε,
 τῶ ζωντανῶ παράδεισος, δίκια ἀναζητημένε
 ἀπ' ὅσους κι ἂ σ' ἔχασαμε κι ὅγιάντα* δὲν μποροῦμε
 κι εἰς πᾶσα χρόνο μιὰ φορὰ πάλι νὰ σὲ θωροῦμε!
 Μ' ἀνέν καὶ δὲν κομπώνομαι*, τὰ μάτια μου ἀρχινοῦσι τοῦ ἥλιου τοῦ λαμπρότατου τῇ λάψη νὰ θωροῦσι· βουνά καὶ κάμπους συντηρῶ, καθάρια βλέπω τώρα τὴ Μέμφη τὴν ἔξακουστὴ καὶ μπορεμένη χώρα...
 σκαμνὶ τοῦ δόλιου μου κυροῦ, κλερονομὶδε δική μου,
 καὶ μόνη αἵτια τοῦ σκοτωμοῦ πού λαβε τὸ κορμί μου!
 *Σ τοῦτο τὸ σπίτι τὸ ψηλό, 'σ τοῦτο τὸ τιμημένο παλάτιν ἐγεννήθηκα, 'σ τοῦτο μαι ἀναθρεμμένο μικρὸ παιδὶ σ' ἀνάπταψες κι εἰς ἑτιμὲς μεγάλες κι εἰς πλήσιες καλοριζικίες πάντα περίσσεις ἄλλες.
 *Σ τούτη τὴν γῆν ἐπάτησα 'σ τοῦτες ἐμπαινοβγῆκα τσὶ πόρτες, 'σ τοῦτα τὰ θρονιὰ τ' αὐτιά μ' ἀφουκρασθῆκα πολλῶ λογιῶ παινέματα, σὰν εἰν' συνηθισμένοι νά 'ν' ἔκ τὸν κόσμο οἱ βασιλοὶ πάντα τως τιμημένοι...
 *Ω ψευτικότατες θωριές, κι ἀσύστατή μου μοίρα,
 'σ τοῦτον τὸν τόπον ἀκομὴ τὸ θάνατό μου ἐπῆρα κι ἔγω καὶ τὰ παιδάκια μου, κι ὅχι ποτὲ ἀπ' ὁχτρό μου, μ' ἀποὺ τὸν ἀπονώτατο τὸν ἴδιον ἀδερφό μου, τοῦτον πού στέκει ἀνέγνοιαστα καὶ βασιλεύγει τώρα τούτη τὴν ἀξιζόμενη καὶ μπορεμένη χώρα.

.....

Ω τῶν ἀθρώπων λογισμοὶ καὶ θάρρη κομπωμένα, καὶ γιάντα* ἔξμπλι* σήμερο δὲ παίρνετ' ἀπὸ μένα; Νὰ μεγαλώσω ἱέλογιασσα καὶ νὰ πληθύνω πλοῦτος, μὰ λίγος ἥτονε γιὰ μὲ ὅλος δ κόσμος τοῦτο!

Μηρόπη
οχτώ
μίνια

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Μὰ κεῖν' ἀπού δὲν ἔφτανε ὅλη τοῦ κόσμου τὴ χτίση
ξάφουν σὲ λίγ' δ' θάνατος τόπο διέλε σφαλίσει !
Γιατὶ ἀδερφὸς μ' ἀνέγνωρος σὲ τοῦτο μιὰν ἡμέρα
τὸ σπίτι μ' ἐθανάτωσε μὲ τὴ δικῆ του χέρα,
δίχως καμιᾶς λογῆς αἰτιά, μόνο γιὰ νὰ μοῦ πάρῃ
τὴ βασιλεὶὰ ποὺ μόδωκε μόνο τοῦ Ζεῦ ἡ χάρῃ·
καὶ δυὸ μικράκια μου παιδιδά πολλὰ μ' ἀγαπημένα
στὸν "Ἄδη τότες τὸ ζιμιό" → ~~ζητεῖσθαι~~ μετὰ μένα·
καὶ κεῖν' ἀπ' ἔχω πλιότερο καὶ πλιὰ παρὰ μαχαίρι
μόδωκε πόνο στὴν καρδιά, παντοτινὸ του ταῖρι

Ἐκαμε τὴ γυναῖκα μου ὡς θεέ, καὶ πῶς ἐμπόρεις
τόσες μεγάλες ἀπονιὲς κάτω στὴ γῆ κι ἔθωρεις !...
Καὶ μετὰ κείνην ἐκαμε μιὰ θυγατέρα μόνο → ~~διηρέψαμε~~ γιὰ νὰ γρικήσῃ σήμερο πρίκα* πολλὴ καὶ πόνο,
καθὼς ὄριζου οἱ οὐρανοὶ καὶ θέλ' ἡ δικιοσύνη
τοῦ Ζεῦ, ὅπ' ἀνεγδίκιωτα κρίματα δὲν ἀφῆνει,
μ' ἀνὲν κι ἀργῆ καμιὰ φορὰ τὴν παιδομή* ~~νὰ δώσῃ~~ τικωρὶν
γιὰ νὰ 'χη ὁ φταίστης τίβοτας καιρὸ νὰ μεταγνώσῃ,
πάλι θυμᾶται κι ἔρχεται μὲ δύναμη μεγάλη
τὴν ὥρα ποὺ λιγότερα τὴν καρτεροῦσιν ἄλλοι·
γιὰ τοῦτο τοῦ Φιλόγονου τὴν ἀτυχίᾳ τὴν τόση
μὲ θάνατο πρικότατο σήμερο θὰ τελειώσῃ !

.....

Τοῦτ' ἀποφάσισεν ὁ Ζεὺς σ' αὐτοὺς νὰ κάμη ὅμαδι,
καὶ τοῦτο ἐγρικήθηκε σ' ὅλους ζιμιό* στὸν "Άδη,"
καὶ τόση μόδωκε χαρὰ κι ἔτσι πολλὴ ἄρεσέ μου,
ποὺ τ' "Άδ' ἡ παιδομή γιαμιὰ μόλειψε φαίνεται μου.
Κι ὁ Πλούτωνας πῶς χαίρομαι δίκια γνωρίζοντάς το,
'σ τοῦτον τὸν κόσμο ν' ἀνεβῶ μ' ὄρισε ἀπού τὸν κάτω,
γιὰ νὰ μποροῦσι σήμερο τ' ἀμμάτια του νὰ δοῦσι
τὸ σκοτωμόν του τὸν πρικύ, πλιότερα νὰ χαροῦσι.
"Ἐν τον*. ἐδῶ ποὺ πρόβαλε... νὰ τόνε δῶ φοβοῦμαι,
καὶ τὴν πληγὴ ποὺ μόκαμε στὸ στῆθός μου ντηροῦμαι*
μὴ ξανανοίξῃ νὰ γενῆ κι ἐδὰ σὰν τότες βρύση,
καὶ τούτους ὅλους αἴματα τσὶ τόπους νὰ γεμίσῃ.

Σ κ η ν ḥ Ε'

ΒΑΣΙΛΕΑΣ

’Απ’ ὅσες χάρες ούρανός, γὴ ἡ μπορεμένη φύση
 γιὰ στόλισιν ἐβάλθηκε τ’ ἀνθρώπου .νὰ χαρίσῃ,
 πλὶ ἄξια καὶ πλιὰ καλύτερη δὲν τόδωκε σὰν κείνη
 τς ἀδυνατῆς* ἀποκοτιᾶς*, κρίνω σ’ ἀληθοσύνη·
 γιατὶ δὲν εἶναι μηδεμιὰ σὰν τούτη νὰ ψηλώνη
 τς ἀνθρώπους γληγορύτερα καὶ νὰ τσὶ μεγαλώνη·
 τούτ’ ἥκιψε καὶ μάζωξε τὰ δέντρη κι ἔκαμέν τα
 καράβια κι εἰς τοῦ θάλασσας τσὶ στράτες ἐβαλέν τα
 τούτη τσὶ ποταμοὺς περνᾶ καὶ τὰ βουν’ ἀνεβαίνει,
 τούτη μὲ πλήσια δύναμη ’ς τοὶ ξένους κόσμους μπαίνει·
 τούτη τὰ κάστρη πολεμᾶ, τούτη νικᾶ, καὶ τούτη
 μόνια τση δίδει τσὶ τιμὲς καὶ τὰ μεγάλα πλούτη,
 τούτη τὸ φόβο δὲν ψηφᾶ, τὸν “Αδη δὲ φοβᾶται,
 κι ὅποιος τὴν ἔχει, ζωντανὸς μόνο στὴ γῆ λογᾶται.
 Τούτη κι ἐμένα βασιλὶδ μ’ ἄξιωσε, τούτη μόνο
 μ’ ἔκαμε κι εἰς τὴν κεφαλή στέμμα χρυσὸ σηκώνω
 καὶ μὲ μεγάλη μου τιμὴ τὴν Αἴγυπτον ὁρίζω,
 κι ἵσια μου καλορίζικο κανένα δὲ γνωρίζω·
 νίκες καὶ πλούτη καὶ τιμὲς πᾶσ’ ὥρα μοῦ πληθαίνου,
 χάρες πολλὲς στὸ σπίτι μου κι εἰς τὴν καρδιά μου μπαίνου.
 Μιὰ μόνο μοῦ βασάνιζε ἔγνοια τὸ λογισμό μου,
 τοῦ θυγατέρας μου ἡ παντρειά... τώρα τὸ ριζικό μου
 τήνε τελειώνει, σὰ θωρᾶ, καὶ τούτη πλὶ ἀπὸ κεῖνο
 παρ’ ἀπὸν λόγιαζα καλλιά· γιὰ τοῦτο δίκια κρίνω
 πῶς ούδεμιὰ καλομοιριὰ μὲ τὴ δικῇ μου μοιάζει,
 μηδὲ τοῦ μπόρεστης μου πλιὸ μπόρεση δὲν ταιριάζει.
 Μὰ πάγω ’ς τς Ἐρωφίλης μου, τ’ ἀμμάτια καὶ τὸ φῶς μου,
 γὶ’ αὐτὴ τὴν ἄξια τση παντρειὰ νὰ ξαναπῶ ἀπατός μου*.

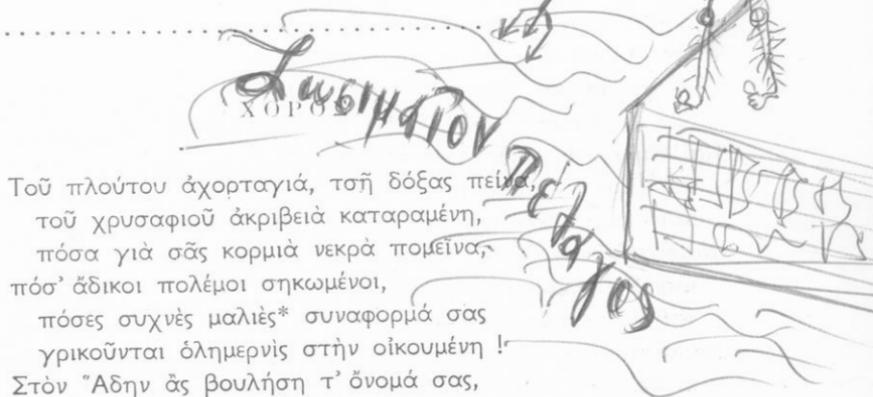
Σ Κ Ι Α

Ζεῦ, ἀπὸν στέκεις ’ς τς ούρανούς, κι ἐδῶ στὸν κόσμο κάτω
 τς ἀθρώπους ὅλους συντηρᾶς, τὰ λόγια ποὺ καυχᾶτο

καλά περίσσια γρίκησε καὶ κάμε δικιοσύνη
γρήγορα... μὲ τὴν ἄργητα χειρότερος ἐγίνη !

Καὶ πρίκες ἀπὸ δὰ κι ὁμπρὸς τοῦ δῶσε τοῦ θανάτου,
κι ἂς εἰν' αὐτὲς οἱ προξενίες ἡ ὑστερη χάρα του.

Κι ἔσυ ἐκ τὸν "Αδη, Πλούτωνα, πέψε φωτιά μεγάλη,
σὰ μ' ἔταξες, κι ἂς ἄψουσι σὲ μιὰ μερὰ κι^εις ὅλῃ
μάνιτες, πρίκες, βάσανα, κλάιματα καὶ θανάτοι,
κι ἔρημ^ός γένη σήμερον ἐτοῦτο τὸ παλάτι !

Τοῦ πλούτου ἀχορταγιά, τοῇ δόξας πεί,

τοῦ χρυσαφιοῦ ἀκριβεὶα καταραμένη,
πόσα γιὰ σᾶς κορμιὰ νεκρὰ πομεῖνα,
πόσ' ἄδικοι πολέμοι σηκωμένοι,

πόσες συχνὲς μαλιές* συναφορμά σας
γρικοῦνται ὀλημερνὶς στὴν οἰκουμένη !

Στὸν "Αδην ἃς βουλήσῃ τ' ὄνομά σας,
κι ὅξω στὴ γῆ μὴν ἔβγη νὰ παιδέψῃ
νοῦ πλιὸν ἀνθρωπινὸν ἡ ἀτυχιά σας·
γιατὶ ἀποκεῖ, ὡς θωρῶ, σᾶς εἶχε πέψει
κιανεῖς στὸν κόσμον δαιμονας νὰ ρθῆτε,
τς ἀνθρώπους μετὰ σᾶς νὰ φαρμακέψη.

Τὴ λύπησῃ μιστάτε, καὶ κρατεῖτε,
μακρὰ τὴ δικιοσύνη ξορισμένη*,
κι οὐδὲ πρεπὸ μήδ' ὅμορφο θωρεῖτε.

Γιὰ σᾶς οἱ οὐρανοί^ό ναι σφαλισμένοι,
κι ἔδω στὸν κόσμο κάτω δὲν μποροῦσι
νὰ στέκουν οἱ ἀθρῶποι ἀναπτημένοι.

Μὲ τς ἀδερφοὺς τ' ἀδέρφια πολεμοῦσι
κι οἱ φίλοι τσὶ φιλιές τως ἀπαρνιοῦνται,
καὶ τὰ παιδιὰ τὸν κύρην τως μισοῦσι.

Πρᾶξις Δ' – Σκηνὴ Ζ'

ΧΟΡΟΣ

Ἄκτινα τ' οὐρανοῦ χαριτωμένη,
 ἀποὺ μὲ τὴ φωτιά σου τὴ μεγάλη
 σ' ὅλη χαρίζεις φῶς τὴν Οἰκουμένη,
 τὸν οὐρανὸν στολίζει ὃς μιὰ κι εἰς ἄλλη
 μερὰ κι ὅλη τὴ γῆ ἡ πορπατηξιά σου,
 δίχως ποτὲ τὴ στράταν τση νὰ σφάλη.
 Κι ὅντα μᾶς ἐμακραίνης τὴ θωριά σου,
 μὲ χιόνια καὶ βροχὲς τὴ γῆ ποτίζεις,
 γιὰ νὰ μποροῦ νὰ ζιοῦ τὰ πλάσματά σου.
 Καὶ πάλι σὰ σιμώσης κι ἀρχινήσης
 τὰ χιόνια νὰ σκορπᾶς καὶ νὰ ζεσταίνης
 τὸν κόσμο, ὅλη τὴ γῆ μ' ὁδούς* γεμίζεις,
 τὰ φύτρ' ἀναγαλλιᾶς, καρπούς πληθαίνεις,
 μεστώνεις πωρικά, γεννᾶς λιθάρια
 πολλῶ λογιῶ, κι εἰς δόξα πάντα μένεις.
 Διαμάντια καὶ ρουμπιά, μαργαριτάρια
 κι ὅλες τοὶ πέτρες τς ἄλλες μοναχός σου
 πάως κάνεις, ὅλοι βλέπομε καθάρια.
 Τὰ δὲ θωρεῖ στὴ γῆ ποτὲ τὸ φῶς σου,
 μὰ βρίσκουνται στὰ βάθη φυλαμένα,
 κι ὅσα κι ἀν εἴν' ὁμπρὸς τῶν ἀμματιῶ σου,
 γῆ ἔσύ τὰ κάνεις ὅλα, γὴ ἀπὸ σένα
 θρέφουνται, καὶ κρατιοῦνται, καὶ πληθαίνου,
 καὶ νὰ χαθῆ ποτὲ μπορεῖ κιανένα ;

Ἐκδοσις Σ. ΞΑΝΘΟΥΓΔΙΔΟΥ

2. Η ΘΥΣΙΑ ΤΟΥ ΑΒΡΑΑΜ

(Ἀ πόσπασμα)

*Η «Θυσία τοῦ Ἀβραὰμ» εἶναι δραματοποίηση τοῦ γνωστοῦ ἐπει-
 σοδίου τῆς Π. Διαθήκης. Στὴν ἀρχὴ τοῦ ἔργου ὁ Ἄγγελος ξυπνᾷ τὸν
 Ἀβραὰμ καὶ τοῦ φέρνει τὸ μήνυμα τοῦ Θεοῦ νὰ θυσιάσῃ τὸ ἔδιο του

τὸ παιδί, τὸν Ἰσαάκ. 'Ο Ἀβραάμ, γεμάτος ἀγωνία καὶ ὑστερ' ἀπὸ πάλη ἐσωτερική, ἀποφασίζει στὸ τέλος πῶς δὲν μπορεῖ νὰ παραβῆῃ τὴν ἐντολὴν τοῦ Θεοῦ καὶ γονατισμένος προσεύχεται. 'Αλλὰ ἡ Σάρρα ἔυπνα, ἀνησυχεῖ, καὶ ζητᾶ νὰ μάθῃ τὶ συμβαίνει· ὅταν δὲ Ἀβραάμ ἀναγκάζεται νὰ τῆς τὸ πῆ, ἐκείνη λιποθυμᾷ. Τὸν Ἀβραάμ, ποὺ κλονίζεται καὶ πάλι, ἔρχεται νὰ ἐνισχύσῃ στὴν ἀρχική του ἀπόφαση δὲ "Ἄγγελος. 'Ο Ἀβραάμ δίνει διαταγὴ στοὺς δούλους νὰ ἔκεινήσουν γιὰ τὴ θυσία. 'Η Σάρρα στὸ μεταξὺ συνέρχεται καὶ θρηγεῖ τὸ παιδί της ποὺ θὰ χάσῃ.

Σ Α Ρ Ρ Α

Εννιὰ μῆνες σ' ἐβάσταξα, τέκνο μου κανακάρη

*ς τοῦτο τὸ κακορίζικο καὶ σκοτεινὸ κουφάρι·

τρεῖς χρόνους, γιέ μου, σοῦ *διδα τὸ γάλα τῶ βυζῶ μου
κι ἐσύ *σουνε τὰ μάτια μου κι ἐσύ *σουνε τὸ φῶς μου.

*Εθώρουν κι ἐμεγάλωνες ὥστὲ δεντροῦ κλωνάρι

κι ἐπλήθαινες στὴν ἀρετή, στὴ γνώμη καὶ στὴ χάρη·
καὶ τώρα, πέ μου, ποιά χαρὰ βούλεσαι νὰ μοῦ δώσης;
ώσαν βροντή, σὰν ἀστραπή θὲ νὰ χαθῆς, νὰ λιώσης!

Κι ἐγὼ πῶς εἶναι μπορετὸ δίχως σου πλιὸ νὰ ζήσω;
ποιό θάρρος ἔχω, ποιά δροσιά, στὰ γέρα μου τὰ πίσω;

*Πόστη χαρὰ τ' ἀντρόγυνον ἐπήραμεν ἀντάμι,
ὅντα μᾶς εἶπεν δὲ Θεὸς τὸ πῶς σὲ θέλω κάμει!

Καημένο σπίτι τ' Ἀβραάμ, πόσες χαρὲς ἔξωθης*,
παιδάκι μ', ὅντας ἔπεσες στὴ γῆ κι ἐφανερώθης!

Πῶς ἐγυρίσαν οἱ χαρὲς σὲ θλίψεις 'σ μιὰν ἡμέρα,
πῶς ἐσκορπίσαν τὰ καλὰ σὰ νέφη στὸν ἀέρα!

Τέλος ἡ Σάρρα πείθεται ν' ἀποσυρθῆ καὶ λέγει :

Πάγω 'σ τόπον ἀπόκρυφο νὰ σηκωθῇ ἐκ τὸ στρῶμα,
μιὰν ὁρα τὴν θὲ νὰ τὸ κρατῶ, νὰ τὸ φιλῶ στὸ στόμα.

Πολὺ ὡραία εἰναι ἡ σκηνὴ ὅπου δὲ Ἀβραάμ ἔυπνα τὸν κοιμισμένο Ἰσαάκ, λέγοντάς του πῶς θὰ πᾶνε νὰ κάμουν θυσία σ' ἔνα περιβόλι μακριά.

Ι Σ Α Α Κ

Τίς εἰν' ἐπά ; τίς μοῦ μιλεῖ ; τίς μὲ κουνεῖ ; ὅς μ' ἀφήσῃ· νυστάζω καὶ ζαλίζομαι, κι ἥρθε νὰ μὲ ξυπνήσῃ.

Α Β Ρ Α Α Μ

Ξύπνησε, κανακάρη* μου, κι ἔγώ *μαι ὅποὺ σὲ κράζω· δουλειὰ σὲ θέλω βιαστική, γιὰ κεῖνο σὲ σπουδάζω.

Ι Σ Α Α Κ

Μὴ μὲ ξυπνήσης καὶ ἄσι με, ὕπνο γλυκύν κοιμοῦμαι, νύκτα *ν' πολλή, κι ὅς θέσωμε, καλέ, ν' ἀναπταγοῦμε. Μὴ μὲ ξυπνᾶς, νὰ μὲ χαρῆς, νὰ ζήσης, ἀφεντάκη*, μὴ μὲ πειράζῃς, ἀφης με νὰ κοιμηθῶ δαμάκι.

Α Β Ρ Α Α Μ

Θωρῶ καὶ πλιὰ παρὰ ποτὲ δ' ὕπνος τὸ ζαλίζει· τάχα γρικᾶ τὸ τέλος του, γιαῦτος παραμανίζει*; Ξύπνησε, τὸ παιδάκι μου, νὰ πᾶμ' εἰς περιβόλι, θυσία θὲ νὰ κάμωμε σήμερο πού *ναι σκόλη.

Ι Σ Α Α Κ

*Ωφου, ἀφεντάκη μου γλυκύ, κι ὅς μέ *θελες ἀφήσει· καὶ μὲ τὴν ὥρα τοῦ σκολειοῦ ἔγώ *θελα ξυπνήσει.

Α Β Ρ Α Α Μ

Σάρρα, ἂμ κάμε προσευκή, δέηση στὸ Θεό μας καὶ κάμε πέτρα τὴν καρδιὰ στὸν ἀπομισεμό* μας· κι ἀνίμενέ μας νὰ *ρθωμε, κι ἀν τύχη νὰ γυρίσω ὁμάδι μὲ τὸν *Ισαάκ, νὰ σὲ παρηγορήσω.

Σ Α Ρ Ρ Α

Μὲ τῆς καρδιᾶς τ' ἀπόκτυπτο θέλω σᾶς ἀνιμένει*,

μ' ὅ,τι ἐγδοχὴ* στὰ σίδερα ἔχουν οἱ φλακιασμένοι,
ὅπ' ἀνιμένουν τοῦ φλακῆς τὴν πόρτα νὰ κτυπήσῃ,
νὰ ἔμπη μέσα ὁ δῆμιος, νὰ τοὺς πισταγκωνίσῃ,
νὰ τῶσε* δώσῃ θάνατον ἄγριον, ματωμένο,
μὲ τέτοιους ἀντεροσπασμούς* σήμερον ἀνιμένω·
μὲ τέτοιον ἀποκτυπημόν, ὅντα μοῦ κατακροῦσι*,
θέλ' ἀνιμένει τὸ πικρὸ μαντάτο νὰ μοῦ ποῦσι.

ΑΒΡΑΑΜ

"Ελα νὰ πᾶμε, τέκνο μου, μὴ στέκωμε, γὰζ ζήσης,
νὰ ξεφαντώσης σήμερο καὶ νὰ καλοκαρδίσης.

ΙΣΑΑΚ

'Ο λογισμός μου δὲν μπορεῖ κι ὁ νοῦς νὰ τὸ γρικήσῃ,
γιὰ ποιά ἀφορμὴν ἡ μάνα μου δὲν ἥρθε νὰ μὲ ντύση.
'Εσύ ποτὲ δὲ μ"^νέντυσες, βαριέσαι τὰ κοπέλια,
ἄμ εντυνέ με ἡ μάνα μου μὲ χάχαρα καὶ γέλια.
Καὶ τώρα ποιά ν' ἡ ἀφορμὴ κι ἡ μάνα μου μ' ἀφῆκε,
κι εἶδα την μὲ βαριὰ καρδιὰ στὴν κάμαρα κι ἔμπτῆκε;

ΑΒΡΑΑΜ

Μᾶς ὀρδινιάζει* τὸ φαητὸ ποὺ θὲ νὰ μᾶς ἐδώσῃ,
νὰ πάρωμε στὴ στράτα μας ψωμί, κρασὶ καὶ βρώση.

ΙΣΑΑΚ

Καὶ πέ μου το, πατέρα μου, ποῦ μελετᾶς νὰ πᾶμε;
στὸ σπίτι δὲ γυρίζομε ἀπονωρίς νὰ φᾶμε;

ΑΒΡΑΑΜ

Θυσίαν θὲ νὰ κάμωμε, κι εἶναι μακρὰ δαμάκι
εἰς ἔνα τόπον ὅμορφο, εἰσὲ ψηλὸ βουνάκι·
γιὰ κεῖνο εἰν' ἡ μάνα σου σὰν κακοκαρδισμένη,
γιατ' εἶπα της ξωμένομε,* καὶ μῆς ἀνιμένη.

Ι Σ Α Α Κ

Πήγαιν' ὅμπρός, πατέρα μου, κι ἐγὼ ἀκλουθῶ σου ὅπίσω,
μὰ θὲ νὰ δῶ τὴ μάνα μου, πρὶ παρὰ νὰ κινήσω.

Σ Α Ρ Ρ Α

Παιδί μου, κανακάρη μου, θάρρος κι ἀπαντοχή μου,
παρηγοριά καὶ ζήση μου, ἄγωμε* στὴν εὔκή μου.

Ι Σ Α Α Κ

Μάνα, τὰ τόσα σου φιλιὰ σ' ἔγνοια πολλή μὲ βάνου,
τὰ μάτια σου ποὺ τρέχουσι καὶ δυὸ ποτάμια κάνου.
Ποιά πίκρα σ' εὗρε ξαφνική καὶ κλαῖς καὶ δὲν ἀρνεύγεις*
κι ἀπὸ τὰ νύχια ώς τὴν κορφὴ ὅλον μὲ πασπατεύγεις;

Σ Α Ρ Ρ Α

Δὲν ἔχω, γιέ μου, τίβοτις, μὴ γνοιάζεσαι, νὰ ζήσης,
καλόκαρδος εἰς τὸ βουνὸν ἃμε νὰ προσκυνήσης.

Ι Σ Α Α Κ

Μάνα μου στὴν ξεφάντωση πὰ νὰ σοῦ φέρω μῆλα
καὶ κλωναράκια τῷ δεντρῷ μὲ μυρισμένα φύλλα·
ἄ λάχη καὶ ἄλλο τίποτας ὅμορφο, σοῦ τὸ φέρνω,
κι ἄ μὲ γυρέψη ὁ δάσκαλος, πέ του ταχιὰ* γιαγέρνω*.

Σ Α Ρ Ρ Α

Τοῦτα τ' ἀπίδια μοῦ' χασιν ἀπὸ τὰ ψὲς δοσμένα
καὶ ξαργιτοῦ* τὰ φύλαγα, παιδάκι μου, γιὰ σένα·
καὶ βάλε τα στὸ στῆθος σου καὶ φά τα ὅντε διψάστης·
ώσαν τὸ μέλ' εἶναι γλυκιά, πιάσ' νὰ τὰ δικιμάστης.

Ι Σ Α Α Κ

Μάνα μου, γιατί λουκτουκιᾶς* καὶ κλαῖς καὶ δὲν ἀρνεύγεις

ἴντα κακό μοῦ μελετᾶς κι ἴντα μοῦ προφήτεύγεις;
Παράξενο μοῦ φαίνεται, σ' ἔγνοια μεγάλη μπαίνω·
τάχ' ἀνεβαίνω τὸ βουνί, μὰ κάτω δὲ γιαγέρνω*.

'Αρχέζουν νὰ πορεύωνται πρὸς τὸν τόπο τῆς θυσίας. 'Ο Ισαὰκ εἶναι ἀνυποψίαστος· οἱ πιστοὶ δοῦλοι τοῦ κάκου προσπαθοῦν ν' ἀλλάξουν τὴ γνώμη τοῦ Αβραάμ. Φτάνουν τέλος στὸ βουνό καὶ ἐτοιμάζουν τὴ θυσία. 'Ο Ισαὰκ μαθαίνει πιὰ ἀπὸ τὸν Λόρο τὸν πατέρα του τὴν τραγικὴν ἀλήθειαν καὶ ξεσπάει σὲ θρῆνο· στὸ τέλος προσεύχεται στὸ Θεὸν μὲ τ' ἀκόλουθα λόγια :

Καὶ ποῦ μὲ κράζεις, κύρη μου, νά ρθω νὰ γονατίσω,
'σ ποιό γάμο, 'σ ποιά ξεφάντωση καὶ θὲς νὰ προθυμήσω ;

(Γονατίζει καὶ προσεύχεται)

'Αόρατε, λυπήσου με, "Αναρχε, πόνεσέ με,
καὶ πολυέλεε Θεέ, Σὺ παρηγόρησέ με·
σπλαχνίσου τοὺς γονέους μου τώρα στὰ γερατειά τως,
δῶσ' μου ζωὴν νὰ τοὺς βιοθῶ, νὰ μ' ἔχουν συντροφιά τως.
Μ' ἀν ἔν* καὶ σὰν ἀμαρτωλοὶ δὲν μᾶσε πρέπει χάρη,
πέψε τοσῇ φύστης θάνατο σήμερο νὰ μὲ πάρη,
νὰ μοῦ σφαλίσ' ὁ κύρης μου τὰ μάτια καὶ τὸ στόμα,
νὰ κάμη λάκκον τοῦ κορμιοῦ, νὰ τὸ σκεπάσῃ χῶμα·
νὰ μὴ γρικήσω τὸ σπαθὶ νὰ κόψῃ τὸ λαιμό μου,
μὴ δῶ τρομάρα φοβερή κι ἄγρια στὸ θάνατό μου.
Γονή, ἀπεῖς* μεταθεμὸς* δὲν εἰν' κι ἐλεημοσύνη,
ἀπείτις* ἔτοι τ' ὅρισεν Ἐκεῖνος ὅπού κρίνει,
μιὰ χάρη μόνο σοῦ ζητῶ στὸν ἀπομισεμό μου,
νὰ μὴ θελήστης ἀπονα νὰ κόψης τὸ λαιμό μου·
μὰ σφάξε με κανακιστά, συργουλιστά* κι ἀγάλια,
γιὰ νὰ θωρῆς τὰ δάκρυά μου, ν' ἀκοῦς τὰ παρακάλια·
νὰ σὲ θωρῶ, νὰ μὲ θωρῆς, νὰ δῶ ἀνέ λακταρίζης
καὶ τὸ φτωχὸ τὸν Ισαὰκ γιὰ τέκνο ἃ γνωρίζης.
Καὶ σὰν ταράξω νὰ μὲ δῆς σὰν πρόβατον ὀμπρός σου,
ἀπάλυνε τὴν ὅρεξη καὶ πάψε τὸ θυμό σου·
καὶ μὴ θελήστης ἀπονα κι ἀλλο κακό νὰ πάθω,

μηδὲ μὲ βάλης στὴ φωτιά, μηδὲ μὲ κάμης ἄθο*. Όσαν μὲ σφάξης, μήν καγῶ, μήν κάμης τέτοια κρίσῃ, μήν τὸ γρικήσῃ ἡ μάνα μου καὶ κακοθανατήσῃ. Τὸ σφάμα καὶ τὸ σκοτωμὸ βαστάζει τόνε θέλει, μὰ τῆς φωτιᾶς ἡ μάχαιρα νεκρώνει τῆς τὰ μέλη. Μάνα μου, καὶ νὰ πρόβαινες νὰ μ' εὔρισκες δεμένο, καὶ νὰ σοῦ σύρω τὴ φωνὴ καὶ νὰ σοῦ πῶ «ἄποθαίνω». Συμπάθιο νὰ σοῦ ζήτουνα, νὰ σ' ἀποχαιρετήσω, νὰ σὲ σφικταγαγκαλιασθῶ, νὰ σὲ γλυκοφιλήσω. Μάνα μου, πλιὸ δὲν ἔρχεσαι στὸ στρῶμα νὰ μὲ ντύστης, νὰ μὲ ξυπνήσης σπλαχνικά καὶ νὰ μὲ κανακίστης. Μισεύγω σου καὶ χάνεις με, σὰ χιόνι ὅντας λύστη καὶ σὰν ὅντας κρατῆς κερὶ καὶ ἄνεμος τὸ σβήσῃ. 'Εκεῖνος ὁποὺ τ' ὄρισε νὰ ναι παρηγοριά σου, καὶ πέτρα τῆς ἀπομονῆς νὰ κάμη τὴν καρδιά σου. Γονή μου, ἀν καμιὰ φορὰ σοῦ φταιξα σὰν κοπέλι, συμπάθησε τοῦ Ἰσαάκ καὶ νὰ μισέψῃ θέλει· καὶ φίλησέ με σπλαχνικά, καὶ δῶσ' μου τὴν εὔκή σου, καὶ τάξε πῶς καμιὰ φορὰ ἥμουν κι ἐγώ παιδί σου. Πῶς νὰ τὸ κάμ' ἡ χέρα σου νὰ κόψῃ τὸ λαιμό μου καὶ πῶς νὰ τόνε δυνηθῆς τὸν ἀποχωρισμό μου; Τὴ χάρη ὁποὺ σοῦ ζήτησα, σήμερο κάμε μού τη, ἐπάκουσε τοῦ Ἰσαάκ σκιάς τὴ βολάν* ἐτούτη. 'Ανάδια μου νὰ σὲ θωρῶ, ἔβγαλε τὸ μαχαίρι καὶ σίμωσέ μου το κοντά, νὰ σὲ φιλῶ στὸ χέρι. Κύρη, μὴ σφίγγης τὸ σκοινί, ἃς τὸ ἀχαμνὸ δαμάκι* καὶ μὴ μὲ βιάζης κι ἃσι με ν' ἀκροσταθῶ λιγάκι. 'Εκείν' ἡ χέρα ὁποὺ πολλὰ μ' εἰχε κανακεμένο, τὰ μοῦ τὰ κάμνει σήμερο δὲ μ' εἰχε μαθημένο. Γιὰ νὰ θυμᾶσ' ὅτι σοῦ πῶ, γλυκύ φιλὶ σοῦ δίδω, σήμερο τὴ μητέρα μου ἐσὲ τὴν παραδίδω. Μίλειε τση, παρηγόρα την κι ἃς εἴστε πάντ' ὁμάδι καὶ πέ τση πῶς δλόχαρος πάγω νὰ βρῶ τὸν "Άδη. "Ο, τι δικό μου βρίσκεται στὰ μέσα τοῦ σπιτιοῦ μας, δῶστε τα τοῦ Ἐλισέεκ, τοῦ γειτονόπουλού μας· τὰ ροῦχα μου καὶ τὰ χαρτιά, ἄγραφα καὶ γραμμένα,

καὶ τὸ σεπέτι* τὸ μικρὸ ποὺ τά ἔχω φυλαμένα·
 γιατ' εἴναι συνομίληκος καὶ συνανάθροφός μου,
 φίλον καλὸ καὶ σπλαχνικὸ τὸν ηὔρα στὸ σκολειό μου.
 Καὶ κάμε νὰ τὸ δυνηθῆς, κάμε νὰ τὸ βαστάξης,
 εἰς τὸ ποδάρι τοῦ παιδιοῦ τὸν Ἐλισεὲκ νὰ τάξης.
 "Άλλο δὲν ἔχω νὰ σοῦ πῶ καὶ νὰ σοῦ παραγγείλω,
 μόνον ὅπ' ἀποχαιρετῶ κάθε δικὸ καὶ φίλο.
 Κύρη μου, όποὺ μ' ἔσπειρες, καὶ πῶς δὲ μὲ λυπᾶσαι;
 "Ω πλάστη μου, βοήθα μου· μάνα μου, καὶ ποὺ νά ὅσαι;

*Αλλὰ ἐνῶ δ 'Αβραάμ ἔτοιμάζεται νὰ γυνήσῃ μὲ τὸ μαχαίρι τὸν
 Ἰσαάκ, ἐμφανίζεται δ 'Αγγελος, ποὺ τοῦ ἀναγγέλλει πώς δ Θεὸς ἥθελε
 νὰ δοκιμάσῃ τὴν πίστη του καὶ τὸν ἀπαλλάσσει ἀπὸ τὴν θυσία. "Ολοι
 ἐπιστρέφουν χαρούμενοι σπίτι, ὅπου, μαζὶ μὲ τὴ Σύρρα, εὐχαριστοῦν
 καὶ ὑμνοῦν τὸ Θεό.

[Γραμμένο γύρω στὰ 1630—1640 πιθανὸν
 ἀπὸ τὸν ἔδιον τὸν Βετσέντζο Κορνάρο]

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΝ

ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ ΜΕΤΑ ΤΗΝ ΚΡΗΤΙΚΗΝ ΗΕΡΙΟΔΟΝ
ΜΕΧΡΙ ΤΩΝ ΧΡΟΝΩΝ ΤΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ 1821

Ι. ΠΕΖΟΣ ΛΟΓΟΣ

Α'. ΕΝΤΕΧΝΟΣ

1. ΕΛΛΑΔΟΣ ΚΑΙ ΕΛΛΗΝΩΝ ΕΠΑΙΝΟΣ

Τί γελᾶς, ώ φθινερὲ τῆς ἑλληνικῆς δόξης; Ναί, καὶ εἶναι ὀλή-θεια πῶς καὶ ἡ φήμη καὶ ὁ νοῦς τῶν ἀνθρώπων κουράζονται, ἐκείνη νὰ διηγᾶται, τοῦτος νὰ θαυμάζῃ τῆς Ἑλλάδος τὰ ἔνδοξα μεγαλεῖα.

Εἰπέ, ἂν ὁ φθόνος δὲν σοῦ πνίγη μέσα εἰς τὸν λάρυγγα τὴν φωνὴν καὶ τὸν λόγον, πόθεν ἀνέτειλαν τόσοι ἥλιοι τῆς σοφίας, μὲ τὲς ἀκτῖνες τῶν δποίων στολισμένοι οἱ ἄλλοι φαίνονται ἀστέρες, ὅπού τάχα ἥθελαν εἶσται σκότος καὶ κάρβουνα; Δὲν ἀστραφαν ἀπὸ τὴν Ἀνατολήν, ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα, τόσοι φιλόσοφοι καὶ ἀνάμεσα εἰς τοὺς ἄλλους οἱ Ἀριστοτέλεις καὶ Πλάτωνες, τῶν δποίων τὰ λόγια δέχεται καὶ προσκυνᾷ ὁ κόσμος τῶν ἐναρέτων ὡς τὰ ἐκ τρίποδος; Τοῦτοι, λέγω, καὶ ἄλλοι μύριοι δὲν εἶναι Ἐλληνες;

Ποῖον γένος ὡσάν τὸ ἑλληνικὸν ἐμπορεῖ νὰ δείξῃ εἰς τὴν ποιητικὴν τέχνην ἔνα "Ομηρον, ὅπού, τυφλὸς εἰς τὰ ὅμματα, ἥτον ἡ κόρη καὶ τὸ φῶς τῶν Μουσῶν; "Ἐνα Πίνδαρον, ὅπού χύνοντας ἀπὸ τὸ στόμα ὅσους στίχους, τόσα ρόδα καὶ ἄνθη, τοῦ ἔτρεχαν εἰς τὴν γλῶσσαν οἱ μέλισσες διὰ νὰ πιπιλίσουν τὸ μέλι καὶ τὴν γλυκύτητα; "Ἐνα Ἀριστοφάνη, ἔνα Εὐριπίδην, ἔνα Ἡσίοδον, καὶ τόσους ἄλλους ποιητάς, ὅπού διὰ νὰ τοὺς στεφανώσῃ ἐμάδησεν ὁ Ἀπόλλων τές δάφνες ὄλες τοῦ Ἐλικῶνος;

"Ο Δημοσθένης, ὅποὺ εἰς τὴν εὐγλωττίαν εἶναι ὁ ἀρχηγὸς καὶ ἡ στολὴ* τῶν ρητόρων; 'Ο Εὐκλείδης*, ὅποὺ εἰς τὴν μαθηματικὴν ἐπλεξει τῆς ἴδιας του κεφαλῆς τόσους στεφάνους, ὅσους ἔκαμε κύκλους, καὶ ὑψωσεν εἰς ἀθανασίαν τοῦ ὀνόματος τόσες πυραμῖδες, ὅσα εὔρηκε τρίγωνα καὶ τετράγωνα σχήματα; 'Ο Ἰπποκράτης*, ὁ Γαληνός*, θεοὶ τῆς ἱατρικῆς τέχνης, ὅπού, χωρὶς νὰ κλέψουν ὡς ὁ Προμηθεὺς τὴν φωτιάν ἀπὸ τὴν ἡλιακὴν σφαῖραν, ἐμψύχωναν τοὺς νεκρούς, καὶ μὲ ποτὰ θαυμαστότερα ἀπὸ τὸν κρατῆρα τῆς Ἐλένης τῶν ἐπότιζαν τὴν ζωήν;

"Ο Ἀλέξανδρος, ὅπού διὰ τὴν στρατηγικὴν ἀνδρείαν ἐφάνη εἰς

τοὺς πολέμους ἄλλος "Αρης, καὶ σφίγγοντας ὅχι μάχαιραν, ἀμὴ ἀστροπελέκι, ἐπροσκυνᾶτο ἀπὸ τὸν κόσμον ὡς παιδὶ τοῦ μεγάλου Διός; Καὶ τέλος ὁ Θουκυδίδης εἰς τὰς ἴστορίας, ὁ Ξενοφῶν, ὁ Πλούταρχος, εἰς τὸν ὄποιον βλέπομεν θησαυρισμένα τὰ πλούτη κάθε μαθήσεως καὶ σοφίας (διὰ νὰ ἀφῆσω τοὺς ἄλλους εἰς κάθε ἐπιστήμην καὶ ἀρετήν, ὅχι ὅπλῶς ἐναρέτους ἀνδρας, ἀλλὰ ἥρωας καὶ ἡμιθέους), τοῦτοι ὅλοι δὲν εἶναι τῆς σοφῆς Ἑλλάδος γόνοι καὶ τέκνα;

Ποῦ ἄνθησαν οἱ Ἀκαδημίες τοῦ θείου Πλάτωνος; Ποῦ οἱ Περίπατοι* τοῦ μεγάλου Ἀριστοτέλους; Ποῦ οἱ Ἀρειοπάγοι τῶν σοφῶν Ἀθηναίων; Ποῦ οἱ στοῖς τῶν Στωϊκῶν φιλοσόφων; Πόθεν οἱ Λυκοῦργοι, οἱ Σόλωνες καὶ οἱ ἄλλοι νομοθέται τῆς οἰκουμένης; Πόθεν οἱ νόμοι ὃποι ἔως τὴν σήμερον κυβερνοῦσι τὸν κόσμον, ὡσάν νὰ μὴν ἐφθανε ἄλλη σοφία διὰ νὰ τὸν κυβερνήσῃ παρ' ἕκείνη τῶν Ἑλλήνων;

Διατί λοιπόν, ἂν δὲν ἔχησε ὅμματα νὰ ἰδῇς τόσον φῶς, ἔχεις γλῶσσαν νὰ γαργίζῃς ὡς ἄλλος Κέρβερος; 'Αλλ' ἀκούω τί λέγεις: "Υστερον, ὃποι τὸ φῶς τοῦ Εὐαγγελίου ἔδιωξε τὰ σκότη τῆς πλάνης καὶ ἔλαμψεν εἰς τὸν κόσμον ἡ πίστις, ἐσβήσθη καὶ τῶν Ἑλλήνων ἡ δόξα. Σφαίνεις*, πονηρέ, διατί ποτὲ δὲν ἀστραψε περισσότερον, παρὰ ἀνάμεσα εἰς τές ἀκτίνες τῆς πίστεως. Μάρτυρας ὅλη ἡ χριστώνυμος πολιτεία. Τούτη ἡς εἰπῆ πόσους διδασκάλους τῆς ἔδωκεν ἡ Ἑλλάδα, ὃποι μὲ τοὺς ἵδρωτας τοῦ προσώπου, μὲ ἔξορκισμούς, μὲ κινδύνους καὶ μὲ χίλιες ἄλλες ταλαιπωρίες ὑπέρμάχησαν διὰ τὴν Ἑκκλησίαν. Πόσους ποιμένας, ὃποι μὲ τὸ γάλα τῆς εὐσεβείας ἔθρεψαν λαούς, χῶρες, βασίλεια, καὶ μὲ τὴν ποιμαντορικὴν ράβδον ἔδιωξαν μακρὰν τοὺς σατανικούς λύκους. Πόσους ἐμπείρους ναύτας, ὃποι ἀνάμεσα εἰς τές τρικυμίες τῶν αἱρέσεων, εἰς τοὺς σκληροὺς ἀνέμους τῶν διωγμῶν, εἰς τές ἀστραπὲς τῶν ἡκονισμένων μαχαιριῶν, εἰς τές βροντὲς τῶν τυράννων ὃποι ἐφοβέριζαν χίλιους θανάτους, ἐκυβέρνησαν τὸ σκαφίδιον τοῦ Πέτρου, διὰ νὰ μὴν μακρύνῃ ποτὲ ἀπὸ τὸν λιμένα τῆς ἀληθείας. Πόσους γεωργούς, ὃποι ἔσεριζόν τας ἀπὸ τές καρδίες τῶν ἀνθρώπων τές ἀκάνθες τῆς πλάνης, ἐφύτευσαν τὸ δένδρον τῆς ζωῆς, ὃποι εἴναι ἡ ἀληθινὴ καὶ καθολικὴ πίστις.

'Η πορφύρα ὃποι στολίζει τὴν Ἑκκλησίαν δὲν ἐβάφη εἰς τὰ αἷματα τῶν γενναίων καὶ ἀθλοφόρων μαρτύρων ὃποι ἐγέννησεν ἡ Ἑλλάδα; 'Ο στέφανος ὃποι τῆς στεφανώνει τὴν κορυφὴν δὲν ἐπλέχθη μὲ τοῦτα τὰ ρόδα καὶ μὲ τοὺς κρίνους ὃποι ἐβλάστησαν εἰς τοὺς ἑλ-

ληνικούς κήπους; Τὸ σκῆπτρον ὅπού ἔχει ὄχι εἰς μίαν ἢ ἄλλην χώραν, ἀλλ’ εἰς ὅλην τὴν οἰκουμένην, δὲν τῆς τὸ ἀπόκτησαν οἱ Ἀθανάσιοι, οἱ Γρηγόριοι, οἱ Βασιλεῖοι, οἱ Χρυσόστομοι καὶ τόσοι ἄλλοι Πατέρες καὶ ὑπέρμαχοι τῆς ἀληθείας, ὁρτάζοντες ἀπὸ τὴν τυραννίδα τοῦ σατανικοῦ Κοσμοκράτορος τὰ βασίλεια, καὶ ὑποτάζοντας ταῦτα εἰς τὸν γλυκὺν ζυγὸν τοῦ Σταυροῦ; Τοῦτο δὲν ἐκήρυξαν μὲ τὴν γλῶσσαν, δὲν ἐβεβαίωσαν μὲ τὸν κάλαμον, δὲν ἐλάμπρυναν μὲ τὰ βιβλία, δὲν ἐμαρτύρησαν μὲ τὰ θαύματα (ὅπού ἔθαύμασαν καὶ θαυμάζουσιν οἱ αἰῶνες) τὴν πίστιν, τὰ δόγματα ὅπού ἐκείνη δύολογῷ καὶ κηρύττει;

Μίλησε καὶ Ἐσύ, ὃ Ούρανέ! Εἶπε καὶ Ἐσύ μὲ ἀκτινοβόλον γλῶσσαν τῆς χριστωνύμου Ἐλλάδος τὲς δόξες. Ποῦ εἶδες τὴν πρώτην φορὰν ἀνθρώπους νὰ περνοῦσι μέσα εἰς τὰς ἐρήμους ζωὴν τῶν ἀγγέλων, καὶ νὰ ἀντιλαλοῦσι τοὺς θεϊκοὺς ὑμνους ἐκεῖνα τὰ δάση, εἰς τὰ ὅποια δὲν ἀκούοντο παρὰ οἱ ἄγριες φωνὲς τῶν θηρίων; Ποῦ εἶδες τὰ ὅρη πετρώδη καὶ ἄκαρπα νὰ βλαστάνουσιν ἀνθη τῶν ἀρετῶν καὶ κάθε πλέα* θαυμαστῆς ἁγιότητος; Ποῦ εἶδες τόσους παραδείσους, ὅσα κοινόβια, καὶ τόσους νέους Ἀδάμ χωρὶς ἀμαρτίαν καὶ πταῖσμα, ὅσους μονάζοντας;

Πόθεν ἔξερίζωσας τόσους κρίνους διὰ νὰ στολίσῃς τοὺς ιδίους σου κήπους; Πόθεν ἐτρύγησας τόσα ρόδα διὰ νὰ μυρίσῃ μὲ ἐκεῖνα δ Παράδεισος; Πόθεν ἐμάζωξας τόσους φοίνικας, τόσες δάφνες, γιὰ νὰ ραντίσῃς μὲ τοῦτες, καὶ νὰ στεφανώσῃς μετ’ ἐκείνους τοῦ μεγάλου Βασιλέως τὸν θρόνον; Ποῖος παρὰ ἡ Ἐλλάδα σοῦ ἔχαρισε τὰ πλέα ὑπέρφωτα ἄστρα, διόπου νὰ σοῦ ἀστράπτουσι εἰς τὸ στερέωμα;

Ποῖοι παρὰ οἱ "Ἐλληνες ἐστάθησαν ἐκεῖνοι διόπου σοῦ ἐλεύκαναν τὸν εὔμορφον Γαλαξίαν μὲ τὸ γάλα τῆς Παρθενίας, διόπου σοῦ ἔζωγράφισαν τὴν θαυμαστὴν Ἱριν* μὲ τὸ αἷμα ὅπού ἔχυσαν διὰ τὴν πίστιν, καὶ μὲ τὲς ἀρετές, ὡς μὲ τίμιες πέτρες, σοῦ ἔκτισαν τὴν μακαρίαν καὶ ἀστραπηφόρον σου πόλιν; Καὶ εἰς βραχυλογίαν, ἀν ὁ "Ἐωσφόρος* σὲ ἔγδυσεν ἀπὸ τοὺς ἀγγέλους, τὸ Ἑλληνικὸν γένος τόσους καὶ τόσους ἀγίους σοῦ ἔδωκεν, διόπου δὲν φαίνεσαι πλέα οὐρανός, ἀμή, χωρὶς καμίαν ὑπερβολήν, ὅλος - ὅλος φαίνεσαι μία Ἐλλάδα.

«Τέχνη Ρητορικῆς», 'Ενετίηπι, 1681, σ. 54 κ. ἔξ.

Φραγκίσκος Σκοῦφος

2. ΕΚ ΤΩΝ ΚΗΡΥΓΜΑΤΩΝ ΚΟΣΜΑ ΤΟΥ ΑΙΤΩΛΟΥ

α) Ὁ σκοπὸς τοῦ κηρύγματός μου

Ἡ πατρίδα μου ἡ ψεύτικη, ἡ γήινη καὶ μάταιη εἶναι ἀπὸ τοῦ Ἅγιου Ἀρτῆς καὶ ἀπὸ τὴν ἐπαρχίαν Ἀπόκουρο. Ὁ πατέρας μου, ἡ μητέρα μου, τὸ γένος μου, εὐσεβεῖς ὄρθόδοξοι Χριστιανοί. Εἶμαι λοιπὸν καὶ ἔγώ, ἀδελφοί μου, ἀνθρωποί ὁμαρτωλός, χειρότερος ἀπὸ ὅλους, εἶμαι ὅμως δοῦλος τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ, τοῦ Ἐσταυρωμένου καὶ Θεοῦ. Ὁχι πώς ἔγώ εἶμαι ἄξιος νὰ εἶμαι δοῦλος τοῦ Χριστοῦ, ἀλλ' ὁ Χριστός μου μὲ καταδέχεται διὰ τὴν εὐσπλαγχνίαν Του.

Τὸν Χριστόν μας λοιπόν, ἀδελφοί μου, πιστεύω, δοξάζω καὶ προσκυνῶ. Τὸν Χριστόν μας παρακαλῶ νὰ μὲ καθαρίσῃ ἀπὸ κάθε ἀμαρτίαν ψυχικὴν καὶ σωματικὴν. Τὸν Χριστὸν παρακαλῶ νὰ μὲ δυναμώσῃ νὰ νικήσω τοὺς τρεῖς ἔχθρούς! Τὸν κόσμον, τὴν σάρκα καὶ τὸν πειρασμόν. Τὸν Χριστόν μου παρακαλῶ νὰ μὲ ἀξιώσῃ νὰ χύσω καὶ ἔγώ τὸ αἷμα μου γιὰ τὴν ἀγάπην του, καθὼς τὸ ἔχυσε καὶ Ἐκεῖνος διὰ τὴν ἀγάπην μου.

Ἄνισως, ἀδελφοί μου, ἥτο δυνατὸν νὰ ἀνεβῶ εἰς τὸν οὐρανόν, νὰ φωνάξω μίαν φωνὴν μεγάλην, νὰ κηρύξω εἰς ὅλον τὸν κόσμον πώς μόνος ὁ Χριστός μας εἶναι Υἱὸς καὶ Λόγος τοῦ Θεοῦ καὶ Θεὸς ἀληθινὸς καὶ ζωὴ τῶν πάντων, ἥθελε τὸ κάμω. Μὰ ἐπειδὴ καὶ δὲν δύναμαι νὰ πράξω ἐκεῖνο τὸ μέγα, κάμων τοῦτο τὸ μικρὸ καὶ περιπατῶ ἀπὸ τόπον εἰς τόπον καὶ διδάσκω τοὺς ἀδελφούς μου κατὰ δύναμιν, ὅχι ὡς διδάσκαλος, ἀλλ' ὡς ἀδελφός. Διδάσκαλος μόνος ὁ Χριστός μας εἶναι.

β) Περὶ ἔλεημοσύνης

Νὰ κάμετε ἔλεημοσύνες, ὅσσο σᾶς δίνει τὸ χέρι σας, καὶ ἔχωριστά στοὺς δικούς σας. Ὁταν τοὺς βλέπετε στενοχωρημένους καὶ πικραμένους νὰ τοὺς βοηθᾶτε καὶ τοὺς παρηγορῆτε καὶ λόγω καὶ ἔργῳ καὶ πάντα νὰ βγαίνῃ ἀπὸ τὸ στόμα σας λόγος γλυκός, μέλι καὶ ὅχι φαρμάκι. Ἀκόμη νὰ ἔχετε τὸν θάνατον εἰς τὴν ἐνθύμησίν σας καὶ νὰ φοβᾶσθε νὰ μὴν τύχῃ καὶ σᾶς ἔλθῃ ἔξαφνα. Διὰ τοῦτο νὰ εἰσθε πάντα ἔτοιμοι καὶ διωρθωμένοι. Ἐπειτα ἀν ἔλθῃ ὁ θάνατος, καλῶς νὰ σᾶς ἔλθῃ καὶ σᾶς ἀναχωρήσῃ ἀπὸ τοῦτον τὸν ψεύτικον κόσμον καὶ νὰ

σᾶς πηγαίνη εἰς τὸν ἀληθινὸν καὶ αἰώνιον κόσμον, ὅπού τέλος ποτὲ δὲν ἔχει

γ) Περὶ φιλεργίας καὶ πλούτου

Νὰ χαίρεσθε ὅσοι βγάζετε τὸ ψωμί σας μὲ τὸν κόπον σας, διότι ἐκεῖνο εἶναι εὐλογημένο, καὶ ἂν θέλησ θῶσε καὶ ὀλίγον ἀπὸ ἐκεῖνο τοῦ φτωχοῦ. Μὲ ἐκεῖνο ἀγοράζεις τὸν παράδεισο. Νὰ κλαίετε καὶ νὰ θρηνήτε ὅσοι ζῆτε μὲ ἀδικίας καὶ ἀρπαγὰς καὶ μὲ ἀδικον διάφορον* τῶν ἀσπρων*, διότι ὅλα αὐτὰ εἶναι ἀφωρισμένα καὶ καταραμένα. Καὶ ἐλεημοσύνην νὰ δώσετε ἀπ' αὐτὰ δὲν σᾶς ὡφελεῖ, ὅτι φωτιὰ εἶναι καὶ σᾶς καίουν... Δὲν μᾶς ἔδωκεν ὁ Θεὸς τὸν πλοῦτον διὰ νὰ πολυτρώγωμεν καὶ νὰ κάνωμεν πολύτιμα φορέματα καὶ παλάτια ὑψηλά, καὶ οἱ φτωχοὶ νὰ ἀποθαίνουν ἀπὸ τὴν πείναν. Ἐχομεν χρέος νὰ τρώγωμεν καὶ νὰ πίνωμεν τὸ ἀρκετόν μας καὶ τὰ ἐπίλοιπα νὰ τὰ ἔξοδεύωμεν εἰς τοὺς φτωχούς. Αὐτὸ εἶναι τὸ χρέος μας, ἀδελφοί μου. Ἐτσι τὸ ἡξεύρετε. Ἀπὸ σήμερον καὶ ὅστερα ἔτσι νὰ τὸ κάνετε.

δ) Κυριακὴ ἀργία

Πρέπει, ἀδελφοί μου, νὰ χαιρώμεθα καὶ περισσότερον τὴν Κυριακήν. Πρέπει νὰ ἐργαζώμεθα τὰς ἔξη ἡμέρας διὰ ταῦτα τὰ μάταια, τὰ γήινα καὶ ψεύτικα πράγματα, καὶ τὴν Κυριακὴν νὰ σχολάζωμεν καὶ πηγαίνωμεν εἰς τὴν ἐκκλησίαν, καὶ νὰ στοχαζόμαστε τὰς ἀμαρτίας μας, τὸν θάνατον, τὸν παράδεισον, τὴν ψυχήν μας, διόπου εἶναι ἡ τιμιωτέρα ἀπ' ὅλον τὸν κόσμον, καὶ ὅχι νὰ πολυτρώγωμεν καὶ πολυπίνωμεν. Οὕτε νὰ ἐργαζώμεθα καὶ νὰ πραγματευώμεθα* τὴν Κυριακήν. Ἐκεῖνο τὸ κέρδος ὅπού γίνεται τὴν Κυριακὴν εἶναι καταραμένον. Καὶ ἂν τύχῃ θέλεις νὰ πουλήσῃς πράγματα φαγώσιμα τὴν Κυριακὴν κατ' ἀνάγκην (μὴ χαλάσουν), ἐκεῖνο τὸ κέρδος μὴ τὸ σμίγης εἰς τὴν σακούλαν σου, ἀλλὰ δῶσε το ἐλεημοσύνην εἰς τοὺς φτωχούς.

ε) Ἡ σπουδὴ τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης εἰς τὸ σχολεῖον

Νὰ σπουδάζετε τὰ παιδιά σας νὰ μαθαίνουν ἑλληνικά, διότι καὶ ἡ Ἐκκλησία μας εἶναι εἰς τὴν ἑλληνικὴν καὶ τὸ γένος μας εἶναι ἑλληνικόν. Καὶ ἂν δὲν σπουδάσῃς ἑλληνικά, ἀδελφέ μου, δὲν ἡμπορεῖς

νὰ καταλάβῃς ἔκεινα ὅποιū δμοιογεῖ ἡ Ἐκκλησία μας. Καλύτερα, ἀδελφέ μου, νὰ ἔχης ἑλληνικὸν σχολεῖον εἰς τὴν χώραν σου, παρὰ νὰ ἔχης βρύσεις καὶ ποτάμια. "Οποιος Χριστιανός, ἄντρας καὶ γυναίκα, ὑπόσχεται μέσα στὸ σπίτι του νὰ μὴν κουβεντιάζῃ ἀρβανίτικα, ἃς σηκωθῇ ἐπάνω νὰ μοῦ τὸ πῆ καὶ ἐγὼ νὰ πάρω ὅλα του τὰ ἀμαρτήματα εἰς τὸν λαιμόν μου ἀπὸ τὸν καιρὸ ποὺ ἐγεννήθη ἔως τώρα, καὶ νὰ βάλω ὅλους τοὺς Χριστιανούς νὰ τὸν συγχωρήσουν καὶ νὰ λάβῃ μίαν συγχώρεσιν, ὅποιū ἀν ἔδινε χιλιάδες πουγγιὰ δὲν τὴν ἐματάθρισκε.

Κ. ΣΛΑΘΑ, Μεσσανικὴ Βιβλιοθήκη, τ. Γ' σ. 437 ἔξ.

Κοσμᾶς Αἰτωλὸς

3. ΔΙΔΑΧΗ ΤΗΣ ΑΓΙΑΣ ΚΑΙ ΜΕΓΑΛΗΣ ΠΑΡΑΣΚΕΥΗΣ ΕΙΣ ΤΟ ΣΩΤΗΡΙΟΝ ΠΑΘΟΣ

«Περίιυπός ἐστιν ἡ ψυχή μου ἐως θανάτου»
(Ματθ. κε'^ρ)

Δύο μεγάλα καὶ παράδοξα θαύματα εἰδεν ὁ ἄνθρωπος εἰς τὸν κόσμον· ἔνα Θεὸν νὰ κατέβῃ ἀπὸ τὸν οὐρανὸν εἰς τὴν γῆν νὰ γένη ἄνθρωπος, καὶ αὐτὸν τὸν Θεὸν καὶ ἄνθρωπον νὰ ἀνέβῃ νὰ ἀποθάνῃ ἐπάνω εἰς ἔνα σταυρόν. Τὸ ἔνα ἐστάθη ἔργον μιᾶς ἄκρας σοφίας καὶ δυνάμεως, τὸ ἄλλο ἔργον μιᾶς ἄκρας φιλανθρώπου ἀγάπης· πλὴν καὶ τὰ δύο ἔλαβον περιστατικὰ πολλὰ διάφορα. Εἰς τὸ πρῶτον θαῦμα, ὅταν ὁ Θεός ἔγινεν ἄνθρωπος, ἔκαμε κοινὴν πανήγυριν ὅλη ἡ κτίσις: ἄγγελοι εἰς τὸν οὐρανὸν ἔψαλλον χαρμόσυνον δοξολογίαν· ποιμένες εἰς τὴν γῆν ἔχόρευον διὰ τὰ εὐαγγέλια τῆς σωτηρίας καὶ τῆς χαρᾶς· καὶ βασιλεῖς ἥλθον ἔξι ἀνατολῶν, καὶ ἐπροσκύνησαν μὲ δῶρα τὸν νεοτεχνέντα Δεσπότην. Εἰς τὸ δεύτερον θαῦμα, ὅταν ὁ θεάνθρωπος ἀπέθανεν ἐσταυρωμένος, ὡσδύν κατάδικος, ἐν μέσῳ δύο ληστῶν, ὁ ἄνω καὶ κάτω κόσμος ἔθρήνησεν· ὁ οὐρανὸς ἐσκέπασε μὲ βαθύτατον σκότος τὸ πρόσωπον· ἡ γῆ ἐσείσθη ἐκ θεμελίων ἀπὸ τὸν τρόμον, αἱ πέτραι ἐσχίσθησαν. Ἐκείνη ἐστάθη μία λαμπτρὰ νύκτα, πρόξενος παγκοσμίου χαρᾶς καὶ ἀγαλλιάσεως· ἐτούτη μία σκοτεινὴ ἡμέρα, ἀφορμὴ λύπης, καὶ ἀδημονίας· εἰς ἔκεινην ἔκαμεν ὅσην εὐεργεσίαν ἐδύνετο νὰ κάμη ὁ Θεός πρὸς τὸν ἄνθρωπον· εἰς ἐτούτην ἔκαμεν ὅσην παρανομίαν δύναται νὰ κάμη ὁ ἄνθρωπος πρὸς τὸν Θεόν.

Πρωτεύει τῷ κόνδρῳ:

Ψυχοτοπική από τον ιδιτοποιητικό εκπαιδευτικό Πολιτικό

Δίκαιον ᔁχεῖς νὰ λέγης, ότι θεάνθρωπε καὶ τεθλιμμένε 'Ιησοῦ : «Περὶ λυπός ἐστιν ἡ ψυχή μου ἵνα στοιχεῖ τὸ πάθος». Πολλὰ εἰναι τὰ πάθη Σου, μεγάλη εἰναι ἡ λύπη Σου· πάθη τόσον πολλά, ὅσα δὲν ἔβασταξεν ἀκόμη ἀνθρώπου υπομονή· λύπη τόσον μεγάλη, ὅσην δὲν ἔδοκίμασεν ἀνθρώπου καρδία. Καὶ ἀληθινά, Χριστιανοί, ὅσον ἔγω ἔξετάζω νὰ εὔρω ἀνάμεσα εἰς τοὺς ἀνθρώπους κανένα ἄλλο παράδειγμα, τόσον εύρισκω καὶ τὸν πόνον του εἰς τὸ πάθος, καὶ τὴν λύπην του εἰς τὸν πόνον, ἀσύγκριτον. Μέγας ἦτο δοκίμος τοῦ Καίνοντος τοῦ ἀδελφοῦ· ἀλλὰ πολλὰ μεγαλύτερος δοκίμος τῶν ἀρχιερέων καὶ γραμματέων ἔναντιον τοῦ Κυρίου· καὶ δοκίμος φόνος τοῦ 'Αβελ δὲν εἰναι νὰ συγκριθῇ μὲ τὸν σταυρικὸν θάνατον τοῦ 'Ιησοῦ. Μεγάλη ἡ υπομονὴ τοῦ 'Ισαάκ, ὅταν ἔμελλε νὰ θυσιασθῇ ἀπὸ τὸν Ἀβραάμ, τὸν πατέρα του· πολλὰ μεγαλύτερη τοῦ 'Ιησοῦ, δηποὺ ἀληθινὰ ἔθυσιάσθη ἀπὸ τὸν οὐράνιον Πατέρα του εἰς τὸ μίσος τῶν ἔχθρῶν του. Μεγάλη ἡ δυστυχία τοῦ 'Ιωσήφ, νὰ πωληθῇ ἀπὸ τοὺς ἀδελφούς του, νὰ συκοφαντηθῇ ἀπὸ μίαν γυναίκα, καὶ νὰ σφαλισθῇ ὥστὲν ππταίστης εἰς μίαν φυλακήν· μεγαλύτερη τοῦ 'Ιησοῦ, νὰ πωληθῇ ἀπὸ τοὺς μαθητάς του, νὰ κατηγορηθῇ ἀπὸ τὴν Συναγωγήν, νὰ συρθῇ ἀπὸ κριτήριον εἰς κριτήριον ὥστὲν κατάδικος. Μεγάλη ἡ καταφρόνεσις τοῦ Δαβίδ· δοκίμος υἱὸς νὰ τὸν διώξῃ ἀπὸ τὸν βασιλικὸν θρόνον, οἱ υπῆρχοι του νὰ τὸν ἀπαρατήσωσιν, οἱ δοῦλοι του νὰ τὸν κυνηγοῦσι μὲ πέτρες, καὶ νὰ τὸν συντροφεύουσι μὲ ὑβρεις, ὅταν αὐτὸς φεύγοντας, μὲ γυμνὰ πόδια νὰ ἀνεβαίνῃ εἰς τὸ 'Ορος τῶν Ἐλαιῶν· μὰ ὁ 'Ιησοῦς, παρατημένος ἀπὸ τοὺς ἀποστόλους, δεμένος ἀπὸ τοὺς στρατιώτας, στεφανωμένος ἀπὸ ἀκάνθας, φορτωμένος μὲ τὸν σταυρόν, συντροφεμένος ἀπὸ τὶς βλασφημίες καὶ ὀνειδισμοὺς δλης μιᾶς πόλεως, νὰ ἀναβαίνῃ εἰς τὸν Γολγοθᾶ διὰ νὰ λάβῃ ἀτίμον θάνατον, ἀνάμεσα εἰς δύο ληστάς, τοῦτο δὲν εἰναι ἔνα ἐλεεινότερον θέαμα ; 'Ομοιογῶ πως πολὺς ἦτον δοκίμος τοῦ 'Ιωβ ἔστερημένου ἀπὸ τὰ παιδία καὶ ἀπὸ τὰ υπάρχοντα, πεσμένου εἰς μίαν κοπρίαν, πληγωμένου ἀπὸ κεφαλῆς ἵως ποδῶν· μὰ αὐτὸς ἦτον ἔνας τύπος, μία σκιὰ τῶν πόνων καὶ τῶν πληγῶν τοῦ πολυπαθοῦς υἱοῦ τῆς Παρθένου. Πολλὰ ἦτον καὶ τὰ πάθη, δηποὺ ἔλαβον, ἔκείνων μετέπειτα, ὅσοι ἐμιμήθησαν τὸ πάθος τοῦ Χριστοῦ, τῶν ἀγίων μαρτύρων· ἀλλ' ἔκείνα ἦτον πάθη τοῦ σώματος, ἀνάμεσα εἰς τὰ δοκίμα ἔχαιρεν ἡ ψυχή· ἔκείνο ἦτον καὶ θάνατος καὶ τιμή· ἔκείνο ἦτον καὶ μαρτύριον καὶ στέφανος· τὸ πάθος τοῦ 'Ιησοῦ Χριστοῦ εἰναι

πάθος καὶ σώματος καὶ ψυχῆς· ὅλον πάθος χωρὶς καμίαν παρηγορίαν, θάνατος ὅλος ἀτιμία, μαρτύριον ὅλον λύπη, καὶ λύπη θανάσιμος: «Περίλυπός ἐστιν ἡ ψυχὴ μου ἔως θανάτου».

Ἐγὼ ἡξέύρω, διὰ τί τέλος οἱ διδάσκαλοι κηρύττουσι τὰ πάθη τοῦ Χριστοῦ, διὰ νὰ παρακινήσωσι δηλαδὴ τοὺς Χριστιανοὺς εἰς συμπάθειαν καὶ εἰς δάκρυα. Ἐγὼ δὲν ἔχω τοιοῦτον σκοπόν, διότι τοιοῦτον σκοπὸν δὲν εἶχε καὶ δὲ Χριστός, ὅταν ἐπήγαινε νὰ ἀποθάνῃ: «θυγατέρες Ἱερουσαλήμ, ἔλεγε, (Λουκ. κγ') μὴ κλαίετε ἐπ' ἐμέ, πλὴν ἐφ' ἑαυτὰς κλαίετε, καὶ ἐπὶ τὰ τέκνα ὑμῶν»· ὃ μαρτωλοί, ὅσοι ἔως τώρα εἶσθεν ἀμετανόητοι, κλαίετε, σᾶς λέγω καὶ ἔγώ, τὴν ἀμαρτίαν σας, κλαίετε τὴν κακίαν σας, κλαίετε τὴν κόλασιν σας, καὶ κλαίετε ὅμοι τὴν δυστυχίαν τῶν τέκνων σας, τῶν ὁποίων ἀφήνετε εἰς κληρονομίαν τὸ κακὸν παράδειγμα μιᾶς διεστραμένης ζωῆς· δὲν θέλω νὰ κλάψετε τὰ πάθη τοῦ Χριστοῦ, θέλω μόνον νὰ ἀκούσετε, ἀνάμεσα εἰς ὅλα τὰ πάθη τοῦ Χριστοῦ, ποιὸν ἐστάθη τὸ μεγαλύτερον, διὰ τὸ ὁποῖον λέγει παραπονεμένος: «Περίλυπός ἐστιν ἡ ψυχὴ μου ἔως θανάτου».

[Ἀκολουθεῖ ἡ δραματικὴ ἐξιστάρησις τῶν παθῶν τοῦ Ἰησοῦ]

Απὸ ὅλα τὰ πάθη τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὅπού εἰς τὴν σημερινὴν θλιβερὰν ἴστορίαν ἤκουσατε, Χριστιανοί, τάχα καταλαμβάνετε ποιὸν νὰ ἐστάθη ἑκεῖνο τὸ πάθος τὸ πικρότατον, τὸ ὁποῖον προβλέποντας, ἔλεγεν ὅγωνιζόμενος εἰς τὸν κῆπον Γεσθμανή· «Περίλυπός ἐστιν ἡ ψυχὴ μου ἔως θανάτου»;

Ἐγὼ λέγω πώς δὲν ἐστάθη κανένα, οὕτε ἀπὸ ἑκεῖνα, ὅπού ἐδοκίμασεν εἰς τὴν ψυχήν, ὡσὰν ἡ λύπη διὰ τὴν προδοσίαν τοῦ Ἰούδα, καὶ ἄρνησιν τῶν ἰδίων του μαθητῶν, καὶ ἡ ἐντροπὴ διὰ τὴν τόσην καταφρόνησιν καὶ ἀτιμίαν, ὅπού ἔλαβεν ἀπὸ τὸν φθόνον καὶ μίσος τῶν Ἰουδαίων· οὕτε ἀπὸ ἑκεῖνα, ὅπού ἐδοκίμασεν εἰς τὸ κορμί, ὡσὰν τὰ ραπίσματα, αἱ ἄκανθαι, αἱ μάστιγες, δι σταυρὸς καὶ δὲν ἔδιος θάνατος. Πρῶτον μέν, διατὶ αὐτὸς ἐδίδαξε πώς τὸ ὄνειδος καὶ αἱ κατηγορίες, διπού μᾶς κάνουσιν οἱ ἄνθρωποι, εἴναι μακαριότης· «μακάριοι ἐστέ, ὅταν ὄνειδίσουσιν ὑμᾶς»· αὐτὸς ἐδίδαξε πώς δὲν πρέπει εἰς κανένα τρόπον νὰ φοβούμασθε τὸν θάνατον: «μὴ φοβηθῆτε ἀπὸ τῶν ἀποκτεινόντων τὸ σῶμα»· αὐτὸς μᾶς ἐπροσκάλεσε νὰ τὸν ἀκολουθήσωμεν, καθένας μὲ τὸν σταυρὸν· ὅθεν αὐτὸς εἶχε νὰ μᾶς παρακι-

νήση μὲ τὸ ἴδιον παράδειγμα. Μὰ ἂν αὐτὸς δειλιᾶς τόσον τὸ πάθος του, τί θάρρος δίδει εἰς ἡμᾶς; "Άλλο: 'Ημεῖς εἰς τὸν χορὸν τῶν ἔγιων μαρτύρων βλέπομεν μικρὰ παιδία, παρθένους ἀπαλάς, δόπον τρέχουσι μέσα εἰς τές φλόγες, δόπον ψάλλουσι χαρμοσύνως μέσα εἰς τὰ βάσανα, δόπον ἀσπάζονται καὶ φιλοῦσι τὰ ξίφη καὶ τοὺς σταυρούς, δόπον καταφρονοῦσιν ἀνδρειωμένα τὸν θάνατον· καὶ ἔνας Θεάνθρωπος, ἡ πλέα μεγάλη καὶ εὐγενικὴ ψυχὴ δόπον νὰ ἔπλασεν ὁ Θεός, ἡ δύναμις τῶν ἀσθενῶν, τὸ θάρρος τῶν ἀνδρείων, δι βασιλεὺς τῶν μαρτύρων, τρέμει καὶ φοβεῖται καὶ χάνεται ἀπὸ τὴν λύπην, καὶ λέγει «Περὶ λυπός ἐστιν ἡ ψυχὴ μου ἔως θανάτου», διατὶ τάχα προβλέπει τὸν θάνατον; Τοῦτο εἶναι ἀδύνατον· καὶ ἡμεῖς ὑβρίζομεν πολλὰ τὸν Ἰησοῦν Χριστόν, ἂν λογιάσωμεν πώς εἶχε τόσην μικροψυχίαν.

Τί εἶναι λοιπὸν ἐκεῖνο, δόπον προβλέπει, καὶ τὸν κάνει νὰ λυπῆται τέτοιας λογῆς; 'Ακούσατε το: 'Ο Ἰησοῦς Χριστός, δι ἀναμάρτητος υἱὸς τῆς Παρθένου, δι μονογενῆς υἱὸς τοῦ Θεοῦ, παρακινημένος ἀπὸ μίαν ὅκραν ἀγάπην, ὑπάγει νὰ πάθῃ ὅσα δὲν ἔπαθεν ἄλλος ἀνθρωπος· ὑπάγει νὰ χύσῃ ἔως τὴν ὕστερην σταλαματιὰν τὸ ἄχραντον αἷμα· ὑπάγει νὰ ἀποθάνῃ ὥστὲν ἔνας καταδίκος ἐπάνω εἰς ἔνα σταυρόν, διὰ νὰ σώσῃ ὅλους, ὅλους τοὺς ἀνθρώπους· «εἰς ὑπέρ πάντων ἀπέθανεν». Καὶ προβλέπει μ' ὅλον τοῦτο, πώς οἱ περισσότεροι ἀνθρωποι χάνονται· προβλέπει πώς, μ' ὅλον τοῦτο, τὸ ὄνομά του ἔχει νὰ βλασφημῆται, τὸ αἷμα του νὰ καταπατῆται, δι σταυρός του νὰ ὑβρίζεται ἀπὸ τόσους ἀπίστους καὶ ἀσεβεῖς. Τόσον ἐπώδυνον πάθος (ἀφανίεται μου τὸ λεγμόν), τέτοιος ἐπονείδιστος θάνατος, διὰ νὰ κερδίσω τὰς ψυχὰς τῶν ἀνθρώπων διὰ τὸν Παράδεισον, καὶ μ' ὅλον τοῦτο νὰ εἶναι γεμάτος ἀπὸ ψυχὰς ἀνθρώπων δι "Ἄδης; Νὰ πάθω μετὰ χαρᾶς, νὰ ἀποθάνω μετὰ χαρᾶς. «Πάτερ, οὐχ ὡς ἔγώ θέλω, ἀλλ' ὡς σύ». Μὰ νὰ πάθω, καὶ νὰ ἀποθάνω χωρὶς ὄφελος τῶν πολλῶν; "Ω, τοῦτο μοῦ προξενεῖ πρὶν τοῦ θανάτου τὸν θάνατον. «Περὶ λυπός ἐστιν ἡ ψυχὴ μου ἔως θανάτου».

Μὰ ἂν δι 'Ιησοῦς Χριστὸς λυπῆται τόσον, διατὶ προβλέπει τὴν κόλασιν τῶν ἀσεβῶν καὶ ἀπίστων, τάχα παρηγορεῖται διατὶ προβλέπει τὴν σωτηρίαν τῶν Χριστιανῶν; 'Αλιμονον, τοῦτο ἀκόμη τὸν λυπεῖ περισσότερον, καὶ διὰ τοῦτο λέγει μάλιστα «περὶ λυπός ἐστιν ἡ ψυχὴ μου ἔως θανάτου». Χριστιανός, θέλει νὰ

εἰπῆ ἀνθρωπος ἔξαγορασμένος μὲ τὸ πάθος τοῦ Χριστοῦ ἀπὸ τὴν τυραννίδα τοῦ διαβόλου· θέλει νὰ εἰπῆ ἀνθρωπος, δόποὺ εἰς τὸ αἷμα τοῦ Χριστοῦ ἔχει τὴν τιμὴν τῆς σωτηρίας του· θέλει νὰ εἰπῆ ψυχὴ σεσημειωμένη καὶ σφραγισμένη διὰ τὸν Παράδεισον. Μά, ἀπὸ τοιούτους Χριστιανούς, πόσους κερδαίνει καθ' ἐκάστην ὁ διάβολος; πόσους δέχεται καθ' ἐκάστην ἡ κόλασις; πόσον ἄθλια χάνονται ψυχὲς κερδεμένες μὲ τόσον κόπτον; Καὶ τοῦτο, τοῦτο εἶναι τὸ μεγαλύτερον πάθος τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, διὰ τὸ δόποιον ἔλεγε « περὶ λυστικῶν ἐστιν ἡ ψυχὴ μου ἔως θανάτου ».

Οταν ἔκει εἰς τὸν κῆπον ἀρχισε νὰ λυπήται καὶ ν' ἀδημονῇ, τοῦτο δὲν ἔκανε διατὶ ἐπρόβλεπε τὸν θάνατόν του, μὰ διατὶ ἐπρόβλεπε τὴν ἀχαριστίαν μας· ὅχι τὸ βάρος τοῦ σταυροῦ, δόποὺ ἐφαντάζετο, ἀλλὰ τὸ βάρος τῶν ἡμαρτιῶν μας, δόποὺ ὡς Θεὸς ἐπρογνώριζε, τὸν ἔκαμε νὰ ἰδρώσῃ τὸ αἷμα. Ἔγὼ ὑπάγω νὰ ἔξαγοράσω (φαίνεται μου νὰ ἔλεγε) ἀνθρώπους, δόποὺ ἐπρεπε αἰωνίως νὰ κολάζωνται εἰς τὸν "Αδην· καὶ ὥστὲν τοὺς ἔξαγοράσω μὲ τόσους πόνους, μὲ τόσα πάθη, μὲ τόσον αἷμα, μὲ τόσην ἀγωνίαν, ἐπάνω εἰς ἓνα σταυρόν, θέλω βλέπει ἀπὸ τούτους τοὺς ἰδίους ἀνθρώπους, ἕνα νὰ μὲ πωλῇ ὥστὲν ὁ διούδας, διὰ φιλαργυρίαν· ἀλλον νὰ μὲ ἀρνῆται ὥστὲν ὁ Πέτρος, εἰς ἐπιορκίες καὶ ψεύματα· τοῦτον νὰ μοῦ προτιμᾶται τὸν Βαραββᾶν, διὰ νὰ κάμη τὴν ἰδίαν ὅρειν· ἐκεῖνον νὰ μὲ μαστιγώνῃ μὲ τὴν ἡδονὴν τῆς σαρκός· καὶ ὅλοι νὰ μὲ σταυρώνουσι μὲ κάθε λογῆς ἡμαρτίαν. "Ω, τίς ὠφέλεια ἔν τῷ αἷματί μου; Καὶ λοιπόν, ἀπὸ ἐκείνους τοὺς ἰδίους ἀνθρώπους, διὰ τὴν ἀγάπην τῶν δόποιών ἔγὼ ἐσταυρώθηκα, θέλω βαλθῆ πάλιν εἰς τὸν σταυρόν; "Ω, τίς ὠφέλεια ἔν τῷ αἷματί μου; Καὶ λοιπὸν ἐκεῖνο τὸ αἷμα μου, δόποὺ ἔχυσα ὅλον, ἔγὼ θέλω βλέπει νὰ τὸ καταπατοῦσι μέσα εἰς τὰ θυσιαστήρια Ἱερεῖς ἀνευλαβεῖς, νὰ τὸ καταφρονοῦσι λαϊκοὶ ἀκοινώνητοι; ἢ θέλω ἀκούει νὰ τὸ βλασφημοῦσιν καὶ εἰς τέσ στράτες καὶ εἰς τὰ καπτηλεῖα μικροὶ καὶ μεγάλοι; "Ω, τίς ὠφέλεια ἔν τῷ αἷματί μου; Καὶ λοιπὸν κάθε χρόνον εἰς τέσ ἐκκλησίες τῶν Χριστιανῶν θέλει γίνεται ἡ ἀνάμνησις τῶν παθῶν μου, ὥστὲν μία ἀπλὴ ἱστορία; καὶ θέλει παρησιάζεται ὁ σταυρός μου ὥστὲν μία σκηνὴ ἀπὸ ἐκεῖνης δόπού φαίνονται εἰς τὰ θεάτρα; Καὶ διὰ ποίους ἐπαθα; καὶ διὰ ποίους ἀπέθανα; Διὰ ἀνθρώπους ἀχαριστούς δόπού ἡ δὲν γνωρίζουσιν, ἡ δὲν θέλουσι τὴν εὔεργεσίαν μου. "Ἄχ, τίς ὠφέλεια ἔν τῷ αἷματί μου; "Ἄχ, διὰ τοῦτο

« περί λυπός ἐστιν ἡ ψυχή μου ἔως θανάτου».

Καὶ βέβαια αὐτὸς εἶναι μία ἀχαριστία, Χριστιανοί, διπού εἶναι ἀσύγκριτος. 'Απέθανεν δὲ βασιλεὺς τῆς Σκυθίας, Περισσόδης τὸ δνομα, ὀφήνοντας τρεῖς υἱούς κληρονόμους τῆς βασιλείας· μὰ θέλοντας καθένας ἀπὸ τοὺς ἀδελφοὺς νὰ βασιλεύῃ μοναχός, ἥλθον εἰς μάχην θανάσιμον· βάνουσι κριτὴν ἄλλον βασιλέα, τῆς Θράκης, φίλον τοῦ ἀπεθαμένου πατρός των· δὲ δόποιος τεχνεύεται νὰ τοὺς συβάσῃ, μὰ μὲ ἔνα τρόπον ἐπιτήδειον ἀληθινά, μὰ δλον παράξενον. Κάνει νὰ ξεχώσωσι τὸ λείψανον τοῦ πατρός τους καὶ νὰ τὸ κρεμάσωσιν εἰς ἓνα δένδρον· ἔπειτα κράζει τοὺς τρεῖς ἀδελφοὺς καὶ τοὺς λέγει: «καθένας ἀπὸ ἑσᾶς ἀς ρίψῃ τὴν σαΐταν του εἰς τοῦτο τὸ νεκρὸν σῶμα, καὶ ὅποιος βαρέστη καλύτερα ἐκεῖνος νὰ εἶναι βασιλεὺς». Πιάνει τὸ δοξάρι δὲ πρῶτος υἱός, τὸ ἐκτείνει, βάνει τὴν σαΐταν, σημαδεύει, ρίπτει, τὸ δμοιον κάνει καὶ δεύτερος· τί σᾶς φαίνεται ἡ ἀχαριστία, ἡ ἀπανθρωπία, ἡ σκληροκαρδία τοιούτων υἱῶν; 'Ερχεται καὶ δέ τρίτος, πιάνει, ἔτοιμάζει καὶ αὐτὸς τὴν σαΐταν του, μὰ θωρώντας ποῦ ἔχει νὰ τὴν ρίψῃ, τρομάζει, ἀφήνει καὶ πέφτει τὸ δοξάρι ἀπὸ τὰ χέρια του· «καὶ ἔγω» λέγει, «δὲν στέργω νὰ γενῶ μὲ τοιοῦτον τρόπον βασιλεύς· παρασιτῶ τὴν βασιλείαν κάλλιον, παρὰ νὰ ρίψω, νὰ σαϊτεύσω τὸ λείψανον τοῦ ἀπεθαμένου μου πατρός». Τί ἔκαμεν δέ κριτής; Τοῦτον τὸν τρίτον υἱὸν ἀπεφάσισε διὰ βασιλέα.

Τοῦτο τὸ ἴδιον θέλω νὰ κάμω καὶ ἔγω σήμερον μὲ ἐτούτους τοὺς ἀχαρίστους, τοὺς ἀπανθρώπους, τοὺς σκληροκαρδίους υἱούς. Τοῦτο ὅπου θωρεῖτε εἶναι τὸ νεκρὸν λείψανον τοῦ Πατρός σας, ὅπου ἀπέθανε κρεμάμενος εἰς τὸ ξύλον τοῦ σταυροῦ· πιάσετε τές σαΐτες, ρίψετε, λαβώσετε, πληγώσετε, ἀν εἶναι τόπος δι' ἄλλες πληγές. 'Αλιμονον· δὲν εἶναι δύο, εἶναι πολλοὶ ὅποιοι ρίπτουσι. Τίνος εἶναι ἐτούτη ἡ πρώτη σαΐτα, ὅποιος τοῦ πληγώνει τὴν κεφαλήν; εἶναι τῆς ἔωσφορικῆς* ὑπερηφανείας, τῆς ἀνυποτάκτου καὶ ἀπαιδεύτου κενοδοξίας, ὅποιος ἔχουσιν οἱ ἱερωμένοι· τίνος εἶναι τούτη ἡ ἄλλη, ὅποιος τοῦ ἀνοίγει τὴν πλευράν; εἶναι τῆς μνησικακίας, ὅποιος φυλάττουσιν οἱ μισάδελφοι· καὶ ἔκείνη, ὅποιος τοῦ πλήττει τὰς χεῖρας; εἶναι τῆς ἀδικίας καὶ ὄρπαγῆς, ὅποιος κάνουσιν οἱ ἄρχοντες καὶ οἱ πλούσιοι... 'Αλλὰ ποῖος ἡμπορεῖ νὰ μετρήσῃ ἄλλες ἀναρίθμητες, ὅποιος πέφτουσιν ὡσάν χαλάζι, τές ὅποιες ρίπτουσιν οἱ κατάκρισεις, τὰ ψεύματα, αἱ ἐπιορκίες καὶ βλασφημίες τῶν Χριστιανῶν; 'Ελατε, ἐλατε, σαϊτεύετε, χορτάσετε, τὴν

ὅρεξίν σας εἰς τὸ νεκρὸν κορμὶ τοῦ ἀπεθαμένου πατρός σας, ἐλᾶτε, παιδιά, ἀπὸ τὰ θηρία πλέον ἀνήμερα. Μὰ εἶναι τάχα καὶ τινάς, δποὺ νὰ ἔχῃ καρδίαν ἀνθρώπου; νὰ ἔχῃ ἀγάπην υἱοῦ; εἶναι τάχα κανεὶς δποὺ νὰ λυπᾶται μὴν τὸν λαβώσῃ; Ποῖος εἶναι τοῦτος; Φοβοῦμαι, φοβοῦμαι καὶ οὐκ ἔστιν ἔως ἐνός. Καὶ ποὺ ἡκούσθη τοιαύτη ἀχαριστία; διὸς νὰ λαβώνῃ τὸν πατέρα, καὶ πατέρα νεκρόν; δποὺ εἶναι τὸ αὐτό, οἱ Χριστιανοὶ νὰ ξανασταυρώνουσι τὸν Ἐσταυρωμένον;

Ψυχὴ τοῦ καλοῦ μας Πατρός, τοῦ Θείου Ἐσταυρωμένου μας Ἰησοῦ, τί λέγεις; «Ἄφεις αὐτοῖς» οὐ γάρ οἴδασι τί ποιοῦσι. Πᾶς; «Ἄφεις αὐτοῖς; Ναί, γλυκύτατέ μου Ἰησοῦ, ἄφεις αὐτοῖς διὰ ἐτούτην τὴν ὥραν· ἂς δοθῇ εἰς ὅλους συγχώρησις, ισως θέλουσιν ἵδη μίαν φορὰν τὸ σφάλμα τους νὰ διορθωθοῦσιν...» Αφεις αὐτοῖς. «Ἄς εἶναι συγχώρησις λοιπόν, συγχώρησις. Μὰ ὡς τόσον, ἂς παύσωσιν οἱ σαῖτες, ἂς τελειώσουσιν αἱ ἁμαρτίαι, ἂς φανῆ ἔνα σημάδι τῆς μετανοίας, ἔνας ἀναστεναγμός, ἔνα δάκρυον. Καρδία τοῦ Ἰησοῦ μου, τί λέγεις; «Ἄφεις αὐτοῖς, Πάτερ. Καρδία τοῦ ἁμαρτωλοῦ, τί ἀποκρίνεσαι; Μνήσθητί μου, Κύριε, μνήσθητί μου, ὅταν ἔλθης ἐν τῇ βασιλείᾳ σου. Ἀμήν.

«Διδαχὴ», σ' ἑκδοσία, Βενετία 1720

Χ Μ Ρ Ι

Ηλίας Μηνιάτης

4. Η ΜΟΥΣΙΚΗ

Τῆς μουσικῆς ἡ χάρις καὶ ἡ δύναμις, ἡ χρῆσις καὶ ἡ ὡφέλεια εἶναι ἀπὸ ἑκεῖνα τὰ φαινόμενα, τὰ δποῖα ἐπειδὴ τὰ γνωρίζουν πάντες κοινῶς, φαίνεται περιττὸν νὰ ζητῇ τινας νὰ τὰ παραστήσῃ ἴδιως. Οἱ παλαιοὶ «Ἐλληνες ἔλεγον, ὅτι ὅστις δὲν ἀνοίγει στόμα εἰς ἐπαινὸν Ἡρακλέους εἶναι κωφός. Τοῦτο δποὺ ἔλεγετο διὰ τὸν υἱὸν τοῦ Διὸς καὶ τῆς Ἀλκμήνης, δύναται νὰ ρηθῇ καὶ διὰ τὰς Μούσας τὰς θυγατέρας τῆς Μνημοσύνης καὶ τοῦ Διός, τὰς δποίας καὶ ἑκεῖνος ὁ ἥρως τιμῶν ἔξοχως καὶ θεραπεύων εἰς ἔγκωμίου λόγον ἔλαβε τὸ νὰ ὀνομάζεται, ὡς ὁ Ἀπόλλων καὶ αὐτός, Μουσηγέτης. «Ἄν εἶναι τις ἀκίνητος εἰς τοὺς γλυκασμοὺς τῆς Εὔτερπτης*, τῆς Ἐρατοῦς* καὶ τῆς Τερψιχόρτης*, βέβαια δι τοιοῦτος πρέπει νὰ εἶναι κωφός, ἢ ἂν δὲν εἶναι βεβλαμένος τὰς ἀκοάς, ἀνάγκη νὰ συναριθμηθῇ μὲ τὰ ἀλογώτερα καὶ νωθρότερα

1774 = ΚΙΟΥΤΣΟΥ
71 Καριάρετο

Νεοελληνικά 'Αναγνώσματα Ε' ('Εκδοσις ΣΤ', 1968)

κτήνη. 'Επειδὴ καὶ τούτων ἴστοροῦνται πολλά, εἰς τὰ ὅποια ἐφίλοτι-
μήθη ἡ φύσις νὰ ἔνστάξῃ τὸν τῆς μουσικῆς ἔρωτα.

Τί ἄλλο οἱ παμπάλαιοι μῦθοι νὰ μᾶς διδάξουν ἡθέλησαν παρὰ
τὴν δραστηριωτάτην χάριν ἢ τὴν χαριεστάτην δύναμιν τῆς μουσικῆς,
ὅταν ἐτόλμησαν νὰ πλάσσουν τὰς τόσον ἀπιστεύτους, τόσον ἀτόπους
περὶ αὐτῆς γνώμας; 'Ο Θρᾶξ Ὀρφεὺς μὲ τὴν μουσικήν του ἀνεχαίτι-
ζεν ἀπὸ τὸν ἵδιον δρόμον τοὺς ποταμούς, ἔσυρεν ὅπίσω του ὅχι μό-
νον τὰ θηρία τὰ πλέον ἄγρια, ἀλλὰ καὶ τὰ δέντρα καὶ τὰς πέτρας.
Καὶ μὲ τὴν γλυκύτητα τῆς μελῳδίας ἔφθασε (λέγουσι) νὰ καταμαλά-
ξῃ καὶ τὸν Ἀιδωνέα καὶ τὴν Περσεφόνην, τοὺς ἀμειλίκτους καὶ ἀδυ-
σωπήτους Θεούς, διὰ νὰ τοῦ ἐπιστρέψουν ἐκ τοῦ θανάτου εἰς τὴν ζώὴν
τὴν Εύρυδίκην, τὴν φιλτάτην του σύζυγον. Οἱ Βοιωτοὶ Ζῆθος* καὶ
'Αμφίων* μὲ τὰ θελκτικὰ κρούσματα τοῦ δργάνου των κατεκήλουν*
καὶ κατεκύλιον ἀπὸ τὰ ὅρη τὰ μάρμαρα καὶ τοὺς λίθους, καὶ δι' αὐτῶν,
εὔρυθμως καὶ ἐρμονικῶς συναπτομένων, ἔκτιζον τῶν Θηβῶν τὰ ὑψηλά
πυργώματα καὶ τείχη. Καὶ ὁ Μηθυμναῖος Ἀρίων, πηδῶν εἰς τὴν θά-
λασσαν διὰ νὰ φύγῃ τὸν κίνδυνον τῶν καταποντιστῶν, συνεκάλει διὰ
τῶν τῆς λύρας αὐτοῦ μουσουργημάτων πρὸς βοήθειάν του τοὺς φί-
λανθρώπους δελφῖνας καὶ ὑπ' αὐτῶν ἀναβασταζόμενος καὶ διανηχό-
μενος ἀσφαλῶς τὰ κύματα εύρισκεν εἰς Ταίναρον τὴν σωτηρίαν.

Τοῦτο τὸ ἔσχατον δὲν ἔλειψέ τις νὰ τὸ περάσῃ ὡς πραγματικὴν
καὶ ἀληθινὴν ἴστοριαν. 'Ημεῖς μὲ τοὺς περισσοτέρους τὸν κρίνομεν
μῦθον, καθὼς καὶ ἄλλα. 'Άλλ' οἱ μῦθοι οὗτοι εἰκονίζουσιν ἀλήθειαν καὶ
ἡ ἀλήθεια, ὅσον ὑποκρύπτεται εἰς τὰς μυθολογίας αὐτάς, εἶναι ὅτι ἡ
μουσικὴ τόσην ἔχει δύναμιν εἰς τὰς ψυχὰς τῶν ἀνθρώπων, ὅπού καὶ
τοὺς ἀκινήτους διὰ τὴν ραθυμίαν τοὺς διεγείρει, καὶ τοὺς ἀναισθήτους
διὰ νωθρότητα τοὺς παρορμᾷ, καὶ τοὺς σκληρούς καὶ ἀτέγκτους μα-
λάττει, καὶ τοὺς ἀγρίους καὶ θηριώδεις φέρει εἰς ἡμερότητα.

« Πραγματεία περὶ μουσικῆς », Τεργέστη 1868

Εὐγέριος Βούλγαρης

1774

**5. ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΜΗ ΖΗΤΕΙΝ ΑΝΤΑΠΟΔΟΣΙΝ
ΠΑΡΑ ΤΩΝ ΕΥΕΡΓΕΤΗΘΕΝΤΩΝ**

(Ἀ π ὁ σ π α σ μ α)

‘Αμαρτάνει ὁ ἀχάριστος ὁμαρτίαν μεγάλην, πλὴν μίαν μόνην, τὴν ἄμαρτίαν τῆς ἀχαριστίας· ὁ δὲ εὐεργέτης, ὅταν ζητῇ ἀνταπόδοσιν καὶ οὐ λαμβάνῃ, τότε πίπτει εἰς πολλὰς ἄμαρτίας· πίπτει εἰς τὸν θυμόν, εἰς τὴν κατάκρισιν, εἰς τὸ μῖσος· ἐκριζοῦ ἀπὸ τῆς καρδίας αὐτοῦ τὴν πρὸς τὸν πλησίον ἀγάπην καὶ τὴν εὐεργετικὴν προσάρεσιν. ‘Ο μὲν ἀχάριστος, ὅσον καὶ ἢν ἦν σκληροκάρδιος, αἰσθάνεται τῆς ὄμαρτίας αὐτοῦ τὸ βάρος, διὸ καὶ ἐλπίς ἔστιν ἵνα ὀψέ ποτε μετανοήσῃ καὶ κατασταθῇ εὐγνώμων πρὸς τοὺς εὐεργέτης· ὁ δὲ εὐεργέτης, ἐπειδὴ στοχάζεται ὅτι ἔχει μέγα δικαίωμα, ἵνα ζητῇ παρὰ τοῦ ὑπ’ αὐτοῦ εὐεργετήθεντος τὴν ἀνταπόδοσιν, οὐ μετανοεῖ, ἀλλ’ οὐδὲ γνωρίζει τὴν ἄμαρτίαν αὐτοῦ· ὅθεν οὐδεμία ἐλπίς ἔστιν ἐπιστροφῆς καὶ διορθώσεως τῶν τοιούτων αὐτοῦ ἄμαρτημάτων.

‘Η εὐεργεσία ἔστιν ἀρετὴ πολλὰ μεγάλη, ἐπειδὴ ἔστι καρπὸς τῆς ἀγάπης, ἔστιν αὐτὴ ἡ ἀγάπη ἐνεργουμένη· ἡ πονηρία ὅμως τῆς ἀνθρωπίνης προαιρέσεως μεταβάλλει τὴν ἀρετὴν εἰς ὁμαρτίαν, διαστρέφει ἡ διεφθαρμένη προαιρέσις τὸν ὄρθον σκοπὸν τῆς εὐεργεσίας· διὸ ἡ ἀρετὴ μεταβάλλεται εἰς κακίαν, ἦ, ἵνα ὄρθοτερον εἴπω, ἡ μεγάλη ἀρετὴ γίνεται ἀφορμὴ πολλῶν ὁμαρτημάτων.

“Ανθρωπέ, διατί ἀγανακτεῖς κατὰ τοῦ ἀχαρίστου; Σὺ βέβαια ἀγανακτεῖς, ἦ ἐπειδὴ οὐδεμίαν ἀνταπόδοσιν ἔλαβες, ἦ ἐπειδὴ ἀντέλαβες πονηρὰ ἄντι ἀγαθῶν. Λοιπόν, ὅταν εὐηργέτησας, ἀπέβλεπες εἰς τὴν ἀνταπόδοσιν, ἀγαθοποιήσας, ἵνα ἀγαθοποιηθῆς· ἔδωκας, ἵνα λάβῃς· ἡ εὐεργεσία σου λοιπὸν οὐκ ἔστιν εὐεργεσία, ἀλλὰ δάνειον, διότι ὁ δάνειος δίδωσιν, ἵνα πάλιν λάβῃ· ἡ εὐεργεσία σου οὐκ ἔστιν εὐεργεσία, ἀλλὰ πραγματεία, διότι ὁ πραγματευτὴς δίδωσι τοῦτο, ἵνα λάβῃ ἐκεῖνο. ”Αλλο δὲ τὸ δάνειον ἔστι καὶ ἡ πραγματεία, καὶ ἄλλο ἡ εὐεργεσία· ἐκεῖνά εἰσι δοσοληψίαι, αὐτῇ ἔστι χάρις καὶ δῶρον· ἐὰν ζητῇς τὴν ἀνταπόδοσιν, διατί ὅρπάζεις τῆς εὐεργεσίας τὸ ὄνομα καὶ λέγεσαι εὐεργέτης; ἐὰν δὲ ὀνομάζεσαι εὐεργέτης, διατί ζητεῖς ἀνταπόδοσιν δι’ ἐκεῖνο ὅπερ ἔχαρισας; ”Οταν λέγης, ὅτι εὐεργετεῖς, ἐπειτα δὲ ζητῆς ἀνταπόδοσιν, τότε γίνεσαι ὑποκριτής καὶ ἀπατεών, τότε

ἀπατᾶς τὸν κόσμον· διότι οἱ μὲν ἄνθρωποι, ἀκούοντες ὅτι εὔεργετεῖς, καὶ βλέποντες ὅτι δίδεις χωρὶς συναλλακτικῶν γραμμάτων καὶ ἑγγράφου συμφωνίας, ἐπαινοῦσί σε ὡς εὐσπλαγχνον εὔεργέτην· σὺ δὲ τῷ μὲν λόγῳ φαίνεσαι εὐεργέτης, τῷ δὲ ἔργῳ ὑπάρχεις δανειστής, η̄ τέλειος πραγματευτής.

"Εστω, λέγουσί τινες· ἡμεῖς οὐδὲ περισσότερα, οὐδὲ ἵσα, οὐδὲ δλιγώτερα ζητοῦμεν παρὰ τῶν εὔεργετηθέντων· ὀλλ' ὅτε ἑκεῖνος, ὃν εὔεργετήσαμεν, γίνεται διώκτης καὶ ἐπίβουλος καὶ συκοφάντης καὶ προδότης ἡμῶν, τοῦτο ἔστι τὸ ἀφόρητον. Τοῦτο, ἀδελφοί, ταράττει, ἐπειδὴ πεπεισμένοι ἔσμέν, ὅτι ἔχομεν δικαίωμα ἐπάνω εἰς τοὺς εὔεργετηθέντας, καὶ ἐγκεκολαμμένη ἔστιν εἰς τὴν φαντασίαν ἡμῶν ἡ ἐννοια τῆς ἀνταποδόσεως· τοῦτο γίνεται ἀφόρητον, ἐπειδὴ εὔεργετοῦμεν, ἔχοντες τὸν σκοπόν, ὃν είχον οἱ ἔθνικοι καὶ εἰδωλολάτραι· τοῦτο ταράττει καὶ ἔστιν ἀφόρητον, ἐπειδὴ οὐ γιγνώσκομεν τί ἔστι εὔεργεσία, καὶ διὰ ποίαν αἵτιαν εὔεργετοῦμεν.

"Οστις θέλει νὰ μάθῃ ποιὸν ἔστι τῆς εὔεργεσίας τὸ ὑψος καὶ ἡ ἀρετὴ καὶ ἡ χάρις, ἑκεῖνος πρέπον ἔστιν ἵνα ἀπέλθῃ εἰς τὸ σχολεῖον τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ· ἑκεὶ αὐτὸς ἀκούει τὰ περὶ τῆς ἀληθινῆς εὔεργεσίας μαθήματα· ἑκεὶ μανθάνει τίς ἔστιν ἡ ἀληθινὴ εὔεργεσία καὶ πῶς γίνεται, καὶ ποία ἡ αὐτῆς ἀνταπόδοσις· ἑκεὶ διακρίνει καὶ τὸ τίς ἔστιν ἡ ψευδευεργεσία, καὶ τίνες ποιοῦσιν αὐτήν, πληροφορεῖται δέ, ὅτι ἡ τοιαύτη εὔεργεσία ἔστι πολλὰ εύτελής καὶ μικροπρεπής, καὶ οὐδεμίαν ἔχει χάριν· ἑκεὶ διδάσκει διπάναγιος Διδάσκαλος, λέγων· «Οταν ποιῆς ἄριστον ἥ δεῖπνον, μὴ φώνει τοὺς φίλους σου, μηδὲ τοὺς ἀδελφούς σου, μηδὲ τοὺς συγγενεῖς σου, μηδὲ γείτονας πλουσίους» (Λουκ. ιδ' 12)· ἀλλὰ διὰ τί τοῦτο; «Μή ποτε» λέγει, «καὶ αὐτοί σε ἀντικαλέσωσι, καὶ γένηται σοι ἀνταπόδομα» (αὐτόθι). Ἀκούεις πόσον μακρὰν διώκει ἀπὸ τῆς καρδίας τοῦ εὔεργέτου τὸν σκοπὸν τῆς ἀνταποδόσεως; Ἀκουσον δὲ καὶ πόσον ἀσφαλίζει τὴν ψυχὴν αὐτοῦ ἀπὸ τοῦ τοιούτου μεγάλου πειρασμοῦ· «Ἀλλ' ὅταν ποιῆς δοχῆν*, κάλει πτωχούς, ἀναπτήρους, χωλούς, τυφλούς» (αὐτόθ. 13). Ιδού πῶς ἐκσπαξ ριζόθεν πᾶσαν ἐλπίδα ἀνταποδόσεως. Τοιουτοτρόπως οὖν νομιθετήσας περὶ εὔεργεσίας καὶ διδάξας τίς ἔστιν ἡ ἀληθὴς εὔεργεσία δείκνυσιν εύθυς καὶ τὸ πόσον ἔστι μεγάλη καὶ ὑψηλὴ ἡ τοιαύτη ἀρετή, καὶ ποίαν ἔχει τὴν ἀνταπόδοσιν, ὅταν οὐκ ἐπιβλέπῃ τὰ ἀπὸ τῶν εὔεργετηθέντων ἀνταποδόματα. «Καὶ μακάριος», λέγει,

« ἔστι· ὅτι οὐκ ἔχουσιν ἀνταποδοῦναι σοι· ἀνταποδοθήσεται γάρ σοι ἐν τῇ ἀναστάσει τῶν δικαίων » (αὐτόθ. 14). « Οστις οὖν εὔεργετῆ ταύτην τὴν ἀληθινὴν εὔεργεσίαν, ἐκεῖνος συντάσσεται εἰς τὴν τάξιν τῶν μακαρίων καὶ λαμβάνει ἀνταπόδοσιν αἰώνιον μετὰ τῶν δικαίων, ὅταν ἀναστηθῶσι πάντες οἱ ἄνθρωποι καὶ παρασταθῶσιν ἐνώπιον τοῦ δικαίου κριτοῦ. Ἀκούσατε καὶ νῦν καὶ τὸ πόσον ἔξευτελίζει τὴν εὔεργεσίαν, ὅταν ὁ εὔεργέτης ἐπιβλέπῃ εἰς τὴν τοῦ εὔεργετήθεντος ἀνταπόδοσιν. « Καὶ ἀν ἀγαθοποιῆτε », λέγει, « τοὺς ἀγαθοποιοῦντας ὑμᾶς, ποία ὑμῖν χάρις ἔστιν ; » (Λουκ. στ' 33). Ἀλλὰ διὰ τί ἡ τοιαύτη εὔεργεσία ἔστιν ἐστερημένη πάστης ἀρετῆς καὶ χάριτος ; Διότι οὐκ ἔστιν ἀληθής εὔεργεσία, ἀλλ᾽ ὑπόκρισις· ἐργασία ἔστιν αὗτη τῶν ἐμαρτωλῶν ἀνθρώπων· « καὶ γάρ οἱ ἐμαρτωλοὶ τὸ αὐτὸν ποιοῦσι » (αὐτόθ. 3). Βλέπετε λοιπὸν ὅτι ἡ μὲν ἀληθής εὔεργεσία ἔστιν ἐργον τῶν δικαίων, ἡ δὲ ψευδευεργεσία ἐπιτήδευμα τῶν ἐμαρτωλῶν.

« Κυριακοδρόμιον », α' ἔκδοσις, 1796

Νικηφόρος Θεοτόκης

6. ΠΕΡΙ ΑΓΑΠΗΣ

‘Η θαυμαστὴ καὶ μεγάλη ἀρετὴ τῆς ἀγάπης ἀπὸ ἐκεῖνον τὸν ὑψιστὸν καὶ ὑπερτέλειον Θεόν, τὸν δποῖον λατρεύομεν, ἔχει τὴν πρώτην ἀρχὴν της.

Πόσον εύτυχεῖς ἥθελαν νὰ εἶναι ὅλοι οἱ ἄνθρωποι, ἃν εύρισκετο τοῦτο τὸ οὐράνιον μύρον μέσα εἰς τὶς καρδιές τους ! Δὲν θὰ ἥτο πλέον εἰς τὸν κόσμον ὁ ἔνας πλούσιος καὶ ὁ ἄλλος πένης· δὲν θὰ ἥτο πλέον ὁ ἔνας γυμνὸς καὶ ὁ ἄλλος μὲ χρυσᾶ φορέματα ἐνδεδυμένος· δὲν θὰ ἔβλεπες πλέον τὸν ἔνα νὰ πεινᾷ καὶ τὸν ἄλλον νὰ ἔχῃ τὴν τράπεζάν του πάντοτε γεμάτην· ἡ ἀγάπη ποὺ θὰ εἰχαμεν μέσα εἰς τὶς καρδιές μας, δὲν θὰ ὑπέφερε τόσην ἀδικίαν καὶ ἀνισότητα· δὲν θὰ μᾶς ἄφινε νὰ βλέπωμεν τοὺς ἀδελφούς μας εἰς κατάστασιν κατωτέραν ἀπὸ τὴν ἴδικήν μας· ἂν ἡ ἀγάπη τοῦ Θεοῦ ἐκατοίκα μέσα εἰς τὴν καρδίαν μας, πιού πλέον ἔριδες καὶ μάχες ; Ποὺ νὰ εῦρης πλέον τὸν φθόνον καὶ τὸ μῖσος ; Ποῦ ν' ἀκούσης ἀδικίαν καὶ καταδυναστείαν ; Οὐδὲ δόλος, οὐδὲ ὑπόκρισις, οὐδὲ ψεῦδος, οὐδὲ ἀπάτη ἥθελε φαίνεται ποτὲ εἰς τὸν κόσμον. ‘Η συκοφαντία, ἡ κατάκρισις, ἡ ὁρπαγή, ἡ πλεονεξία, ὁ φθό-

νος θὰ ἔφευγαν τόσον μακράν ἀπὸ τὸν κόσμον, ὅσον μακράν εἶναι τὸ στερέωμα τοῦ οὐρανοῦ ἀπὸ τῆς γῆς τὰ καταχθόνια. Δὲν θὰ ἥτο πλέον « ἔχω » καὶ « ἔχεις ». Ιδικόν μου καὶ ιδικόν σου. "Ολα τὰ ἀγαθὰ τῆς γῆς κοινὰ θὰ ἥταν εἰς ὅλους· ὅλοι θὰ τὰ ἀπολάμβαναν μὲ εἰρήνην· ὅλοι θὰ τὰ ἔχαιροντο μὲ ἡσυχίαν, χωρὶς κἀν φόβον. Φθονερὸς δὲν θὰ ἥτον· ποῖος νὰ τὰ φθονήσῃ ; "Επίβουλος δὲν θὰ ἔντειλεν· ποῖος νὰ τὰ ἐπιβουλεύσῃ ; "Ἐνας παράδεισος θὰ ἥταν ὁ κόσμος· ἔνας οὐρανὸς θὰ ἐγίνετο ἡ γῆ· οἱ ἀνθρώποι θὰ ἔκατασταίνοντο ἄγγελοι ἐπίγειοι.

"Η ἀγάπη μοναχὴ δύναται νὰ ξερριζώσῃ κάθε κακίαν ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους, νὰ παύσῃ ὅλα τὰ ἀναρίθμητα κακά, νὰ φέρῃ τὴν εἰρήνην μέσα εἰς τὶς πολιτεῖες, νὰ γεμίσῃ τὴν γῆν ἀπ' ὅλες τὶς εύτυχίες τοῦ οὐρανοῦ, νὰ πλουτίσῃ τὸν κάθε ἔναν μὲ ὅλα τὰ καλά.

"Οταν ἡ ἀγάπη φυτευθῇ μέσα εἰς τὴν καρδίαν μας, εἶναι ἀδύνατον νὰ μείνῃ ἀτελεσφόρητος καὶ ἄκαρπος. Εύθυς βλαστάνει τοὺς οὐρανίους καὶ εὐθαλεῖς κλάδους της, εὔθυς παρρησιάζει τοὺς ὡραίους καὶ γλυκεῖς καρπούς της. Οἱ ξένοι εύρισκουν ὑποδοχήν, ἐκεῖ ὅπου εἶναι ἀγάπη· οἱ ἀσθενεῖς ἔχουν ἐπίσκεψιν, ἐκεῖ ὅπου εἶναι ἀγάπη· ἡ ἀγάπη δίδει ἔνδυμα εἰς τοὺς γυμνούς, τροφὴν εἰς τοὺς πεινασμένους, εἰς τοὺς ὁρφανούς ἀντίληψιν, εἰς τές χῆρες προστασίαν, παρηγορίαν εἰς τοὺς λυπημένους. "Εκεῖ ὅπου εἶναι ἡ ἀγάπη, εύρισκουν καταφύγιον οἱ ἀπηλπισμένοι. Ποῖοι ταράττονται, καὶ δὲν τρέχει ἐκεῖνος, ὅπού ἔχει ἀγάπην, νὰ τοὺς ἡσυχάσῃ ; Ποῖος ὀμαρτάνει, καὶ δὲν προφθάνει ἐκεῖνος, ὅπού ἔχει τὴν ἀγάπην, διὰ νὰ τὸν διορθώσῃ ; Ποῖος ἀσθενεῖ, καὶ δὲν συμπάσχει ἐκεῖνος, ὅπού ἔχει τὴν ἀγάπην ;

"Η ἀγάπη εἶναι τόσον ἀναγκαία διὰ τὴν σωτηρίαν μας, ὅσον ἀναγκαία εἶναι ἡ τροφὴ διὰ τὴν ζωήν μας. Χριστιανοί, μίαν ἀρετὴν τόσον ἀναγκαίαν καὶ τόσον εὔκολην, μίαν ἀρετήν, ὅπού μᾶς πλουτίζει ἀπὸ κάθε εύτυχίαν, διατί τόσον πολλὰ τὴν ἀμελοῦμεν ; Διατί ἐσβήσθη ἡ ἀγάπη, ἡμεῖς δοκιμάζομεν τόσα πάθη εἰς τὸν κόσμον.

"Επαυσεν ἡ ἀγάπη καὶ διὰ τοῦτο δὲν εύρισκομεν προστάτην εἰς τὴν ἀνάγκην μας, δὲν ἔχομεν σύμβουλον, δὲν ἔχομεν κανένα νὰ μᾶς παρηγορήσῃ εἰς τὰς θλίψεις μας...

"Ω ἀγάπη, ἀρετὴ θεία, ἥλιε λαμπρότατε τῶν ψυχῶν μας, ἐσύ δύνασαι νὰ ἔξορισῃς ὅλα τὰ κακὰ ἀπὸ τὸν κόσμον καὶ νὰ φέρῃς ὅλες τὶς εύτυχίες εἰς τοὺς ἀνθρώπους. "Αν δὲν ἀνατείλῃ ὁ ἥλιος νὰ θερ-

μάνη τὴν γῆν, ἀδύνατον εἶναι νὰ ἀπολαύσωμεν τῆς γῆς τὰ ἄγαθά.
Ἐσύ ἀν δὲν ἔλθης εἰς τὰς ψυχάς μας, εἶναι ἀδύνατον νὰ χαροῦμεν τὰ
κάλλη τοῦ οὐρανοῦ.

« Λόγοι εἰς τὴν Ἀγίαν καὶ Μεγάλην Τεσσαρακοστήν » Νικηφόρος Θεοτόκης:

7. ΠΕΡΙ ΠΑΤΡΙΔΟΣ

« Ταῦτα ἐντέλλομαι ύμιν, ίνα ἀγαπᾶτε ἀλλή λους ». Τὴν αὔτην, ἀδελφοί, τοῦ Σωτῆρος ἐντολὴν ἐπαναλαμβά πρὸς ἡμᾶς μετὰ πάσης εὐλαβείας καὶ ἡ Πατρίς. Καὶ ἡ Πατρίς ἀπαιτεῖ παρ' ἡμῶν τῆς φιλογενείας τὸν φόρον, ὅστις εἶναι τὸ μόνον γνώρισμα καὶ τοῦ ἀγαθοῦ Χριστιανοῦ καὶ τοῦ ἀγαθοῦ πολίτου.

Ἡ Πατρίς εἶναι ἡ πολυσέβαστος μήτηρ τοῦ λογικοῦ ἀνθρώπου, ἡ εὐεργετικωτάτη τροφὸς αὐτοῦ καὶ διδάσκαλος, τὸ ἱερώτατον στάδιον, εἰς τὸ ὅποιον κατέβη πρῶτον νὰ γυμνασθῇ τοὺς ἀγῶνας τῆς φιλαδελφίας καὶ τῆς φιλανθρωπίας.

Εἰς τὴν πατρίδα πρῶτον εἶδε τὸν ἥλιον, ἀνέπινεσε τὰς ζωογόνους αὔρας τοῦ ἀέρος, ἔμαθε νὰ ἐκφράζῃ τὰς ἐννοίας διὰ τοῦ λόγου, ἐτράφη καθὸ χριστιανὸς τὸ ἄδολον γάλα τῆς εὐσεβείας, ἐλαβε τὰ στοιχεῖα καὶ τῆς φυσικῆς καὶ τῆς ἡθικῆς ἀιατροφῆς. Χρεωστεῖ λοιπὸν νὰ τιμᾷ τὴν πατρίδα, καθὼς καὶ τοὺς ἰδίους αὐτοῦ γονεῖς, οἵτινες εἶναι καὶ αὐτοὶ τέκνα τῆς σεβαστῆς ταύτης πατρίδος καὶ πατρογόνου ρίζης ὅλης τῆς αὐτοῦ γενεᾶς. Χρεωστεῖ νὰ φρονῇ σταθερῶς, ὅτι δὲν ἔγεννήθη εἰς τὸν κόσμον μόνον δι' ἑαυτόν, ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν πατρίδα. Ἡ πατρίς ἔχει δικαίωμα ἀγιώτατον εἰς ὅλα τοῦ πατριώτου τὰ προτερήματα, εἰς τὰς ἀρχάς, εἰς τὰς γνώσεις, εἰς τὰ πλούτη, εἰς ὅλας αὐτοῦ τὰς δυνάμεις, ὅπως ἀν ἔχῃ καὶ ὅπου ποτὲ ἀν τύχη νὰ διατρίβῃ.

Καθὼς τὰ εὔκαρπα δένδρα, ὅσους ἀν ἐκθρέψωσι καρπούς, πρῶτον τούτους παραθέτουσιν εἰς τὸ γενέθλιον αὐτῶν ἔδαφος, τοὺς δὲ περισσεύοντας χαρίζουσιν, ἡδεῖαν ἀπόλαυσιν, εἰς τὴν ξενιτείαν, παρομοίως καὶ ὁ ἀγαθὸς καὶ γνήσιος πατριώτης χρεωστεῖ τὴν εύκαρπίαν τῶν ἑαυτοῦ προτερημάτων πρώτιστα καὶ μάλιστα εἰς τὴν γεννήσασαν καὶ ἐκθρέψασαν αὐτὸν γῆν.

Διὰ τοῦτο καὶ θεῖοι καὶ ἀνθρώπινοι νόμοι καταδικάζουν ὡς πατραλοίαν* τὸν παραβάτην τῶν πατριωτικῶν καθηκόντων. Διὰ τοῦ

το προστάζουσι καθένα νὰ ύπερμαχῇ κατὰ πρῶτον λόγον ύπερ τῆς πίστεως καὶ κατὰ δεύτερον λόγον ύπερ τῆς πατρίδος. « Μάχου ύπερ πίστεως καὶ πατρίδος ». Διὰ τοῦτο τέλος αὐτὴ ἡ φύσις μᾶς ἔχει τοιουτοτρόπως προσκολλημένους εἰς τὸ γενέθλιον ἔδαφος, ὥστε δὲν συγχωρεῖται συνήθως εἰμὴ εἰς μόνους τοὺς ἀναισθήτους ἢ παντάπασι τὰ τῆθι σαπτρούς καὶ διεφθαρμένους, νὰ μὴ αἰσθάνωνται ὅγαπτην καὶ πόθον πρὸς τὴν πατρίδα. 'Ως καὶ αὐτὰ τὰ κατ' αὐτὴν ἄψυχα συχνάκις καταθέλγουσιν αἷχμαλωτίζοντα τὸ μημονικόν μας. 'Ο τίλιος τῆς πατρίδος μᾶς φαίνεται γλυκύτερος, δ ἀήρ εὐπνούστερος καὶ ζωηρότερος, τὰ προϊόντα τροφιμώτερα, ποικιλώτερα καὶ ἡδύτερα.

Τὰ καλὰ λειβάδια, τὰ σκιερὰ δάση, τὰ καθαρὰ νερά, πολλάκις καὶ ἐν δένδρον, ἐν ρυάκιον, καὶ βράχος τις ἀπότομος τῆς πατρίδος κυριεύει καὶ κατακρατεῖ τὴν φαντασίαν τοιουτοτρόπως, ὥστε, ὅσον καὶ ἀν εἰναι μικρὸς δ τόπος τῆς γεννήσεως ἑκάστου, εἰς τοῦτον ἔγκαλλωπίζεται* καὶ πρὸς τοῦτον ἐκ τῆς ξενιτείας πυκνῶς ἀποβλέπει καὶ τοῦτον ὅχι ἄπαξ ἐπροτίμησεν ἀπὸ εὐδαιμονεστέρας χώρας καὶ πόλεις τῆς οἰκουμένης...

Ἐὰν λοιπὸν πᾶς ἀπλῶς πατριώτης ἔχῃ τοῦτο τὸ χρέος πρὸς τὴν ἴδιαν αὐτοῦ πατρίδα, πόσον, ἀγαπητοί, πρέπει νὰ εἶναι τὸ χρέος ἡμῶν πρὸς τὴν ἡμετέραν ; "Ελληνες Χριστιανοί, συλλογίσθητε εἰς ποίαν γῆν ἔγεννήθημεν καὶ ποία τις εἶναι κατὰ τὸ παρὸν ἡ κατάστασις αὐτῆς. 'Η πατρὶς τῆς ὄρθιδοξίας καὶ τῆς σοφίας καὶ τῆς ἀνδρείας καὶ τῆς ἀρετῆς, ἀφοῦ τοσούτους χρόνους ἔβασανίσθη ὑπὸ τὸ σιδηροῦν σκῆπτρον τῆς ἀσεβείας, ἀντιπαλασίει σήμερον πρὸς τὰς φάλαγγας τοῦ θανάτου. Οἱ ἐκλεκτοὶ τῆς Ἐκκλησίας υἱοὶ μονομαχοῦσι πρὸς τὰ λυσσῶντα τέκνα τῆς 'Αγαρ. 'Ω φίλη πατρίς, ὡς 'Ελλάς ! Ποιὸν ἄρα καὶ πότε θέλει γίνει τῆς ἀνίσου ταύτης πάλης τὸ τέλος ;

"Περὶ φιλογενείας", 1815

Κωνσταντῖνος Οἰκονόμου ὁ ἐξ Οἰκονόμων

8. ΑΙ ΑΘΗΝΑΙ ΤΟ 1791

('Α π ὁ σ π α σ μ α)

Πόλις αὐτῆς τῆς ἐπαρχίας εἶναι αἱ 'Αθῆναι, ἡ ὅποια τώρα λέγεται ἔνικῶς 'Αθήνα, πόλις παλαιὰ καὶ περίφημη διὰ τὸ πλῆθος τῶν

στρατηγῶν, τῶν νομοθετῶν, τῶν φιλοσόφων, τῶν ρητόρων, τῶν ποιητῶν καὶ τῶν διαφόρων τεχνιτῶν, ὅπού ποτε ἡτον εὔφορη καὶ τώρα είναι ἄφορη ἀπὸ τοιούτους ἄνδρας.

Είναι εἰς μίαν τοποθεσία καλή, ἀπολαύει ἔνα ἀέρα ύγιεινό. Τὰ πέριξ της κατάφυτα ἀπὸ ἐλαιῶνας.⁴ Η Ἀθήνα, μ' ὅλον ὅπού καὶ τώρα ἡμπορεῖ τινᾶς* νὰ τὴν συγκαταριθμήσῃ εἰς τὴν τάξιν τῶν πόλεων, καὶ ἔχει δεκαπέντε-δεκαέξι χιλιάδες κατοίκους, τοὺς περισσοτέρους Ρωμαίους*, καὶ οἰκοδομὲς ἀρκετές, μ' ὅλον τοῦτο δὲν είναι τίποτες ὡς πρὸς τὸ μέγεθος καὶ τὸ πλῆθος τῶν κατοίκων καὶ τῶν στολισμῶν ὅπού είλην, ὅταν ἦταν μιὰ ἀρχὴ ὑπέρτατη δημοκρατική.

⁴ Απὸ τὰ πολλὰ παλαιά της κάλλη ὁ ναὸς τῆς Ἀθηνᾶς, ἔργο ἀξιοθέατο καὶ ἀξιοθαύμαστο, ἐσώζουνταν ἔως τὰ τέλη τοῦ παρελθόντος αἰῶνος ὀλόκληρος· μία μπόμπα ὅμως, ποὺ εἶχαν ρίξει οἱ Βενετζιάνοι καὶ ἔπεσε εἰς τὸ μπαρούτι ὅπού είλην οἱ Τούρκοι ἐδῶ, τὸν ἔχαλασε τὸ 1687. Σώζονται ἀκόμη καὶ ἄλλα πολλὰ λείψανα τῆς παλαιᾶς της λαμπρότητος, καὶ ἐπιγράμματα εἰς λίθους σκαλισμένα. "Οσα ὅμως ἡμποροῦσαν νὰ μετατοπισθοῦν, οἱ Εύρωπαίοι τὰ ἐσήκωσαν, καὶ τὴν σήμερον κάμνουν κάθε τρόπον νὰ σηκώσουν ἔκεīνα ποὺ σηκώνονται.

« Γεωγραφία Νεωτερική »

Γρηγόριος Κωνσταντῖνος - Δασκὸς Φιλιππίδης

9. ΤΑ ΔΙΚΑΙΑ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ

"Ἀρθρον 1. 'Ο σκοπὸς ὅποὺ ἀπί' ἀρχῆς τοῦ κόσμου οἱ ἄνθρωποι ἐσυμμαζώχθησαν ἀπὸ τὰ δάση τὴν πρώτην φορὰν διὰ νὰ κατοικήσουν ὅλοι μαζί, κτίζοντες χώρας καὶ πόλεις, είναι διὰ νὰ συμβοηθῶνται καὶ νὰ ζῶσιν εύτυχισμένοι, καὶ ὅχι νὰ συναντιτρώγωνται ἢ νὰ ρουφᾶ τὸ αἷμα τους ἔνας. Τότε ἔκαμαν βασιλέα, διὰ νὰ ἀγρυπνῇ εἰς τὰ συμφέροντά των, διὰ νὰ είναι βέθαιοι εἰς τὴν ἀπόλαυσιν τῶν φυσικῶν δικαιών, τὰ ὅποια δὲν ἔχει τὴν ἀδειανή τοὺς τὰ ἀφαιρέσῃ κανένας ἐπὶ τῆς γῆς.

"Ἀρθρον 2. Αὐτὰ τὰ Φυσικὰ Δίκαια είναι : πρῶτον τὸ νὰ εἴμεθα ὅλοι ισοι καὶ ὅχι ὃ ἔνας κατώτερος ἀπὸ τὸν ἄλλον· δεύτερον, νὰ εἴμεθα

έλευθεροι καὶ ὅχι ὁ ἔνας σκλάβος τοῦ ἀλλουνοῦ· τρίτον, νὰ εἰμεθα σίγουροι εἰς τὴν ζωήν μας, καὶ κανένας νὰ μὴν μπορῇ νὰ μᾶς τὴν πάρη ἀδίκως καὶ κατὰ τὴν φαντασίαν· καὶ τέταρτον, τὰ κτήματα ὃπου ἔχομεν κανένας νὰ μὴν ἡμπορῇ νὰ μᾶς ἐγγίζῃ, ἀλλὰ νὰ εἴναι Ἰδικά μας καὶ τῶν κληρονόμων μας.

Ἀρθρον 3. "Ολοι οι ἄνθρωποι, Χριστιανοί καὶ Τοῦρκοι, κατὰ φυσικὸν λόγον εἴναι ἵσοι. "Οταν πταίσῃ τινάς, ὅποιασδήποτε καταστάσεως, ὁ Νόμος εἴναι ὁ αὐτὸς διὰ τὸ πταῖσμα καὶ ἀμετάβλητος· ἥγουν δὲν παιδεύεται ὁ πλούσιος ὀλιγότερον καὶ ὁ πτωχὸς περισσότερον διὰ τὸ αὐτὸς σφάλμα, ἀλλ᾽ ἵσια-ἵσια.

*Ἀρθρον 4. 'Ο Νόμος εἴναι ἑκείνη ἡ ἔλευθερά ἀπόφασις, ὃπου μὲ τὴν συγκατάθεσιν ὅλου τοῦ λαοῦ ἔγινεν· ἥγουν ὅλοι θέλομεν ὅτι ὁ φονεὺς νὰ φονεύεται· αὐτὸς λέγεται Νόμος, καὶ εἴναι ὁ Ἱδιος διὰ ὅλους μας εἰς τὸ νὰ παιδεύση. Καὶ πάλιν ἄλλος, ὃπού ὑπερασπίζεται· ἥγουν ὅλοι θέλομεν νὰ ἔξουσιάζωμεν τὰ/ὑποστατικά μας· κανένας λοιπὸν δὲν ἔχει τὴν ἀδειαν νὰ μᾶς πάρη δυναστικῶς τίποτες· αὐτὸς εἴναι ὁ Νόμος, ἐπειδὴ μοναχοί μας τὸν δεχόμεθα καὶ τὸν θέλομεν. 'Ο Νόμος εἴναι πάντοτε νὰ προστάξῃ ὅ,τι πράγμα εἴναι δίκαιον καὶ ὠφέλιμον εἰς τὴν συγκοινωνίαν τῆς ζωῆς μας καὶ νὰ μᾶς ἐμποδίζῃ ἑκεῖνο ὃπού μᾶς βλάπτει.

Ἀρθρον 5. "Ολοι οι συμπολίται ἡμποροῦν νὰ ἔμβουν εἰς ἀξίας καὶ δημόσια ὀφφίκια. Τὰ ἔλευθερα γένη δὲν γνωρίζουν καμίαν ἀξίαν προτιμήσεως εἰς τὰς ἐκλογάς των παρὰ τὴν φρόνησιν καὶ τὴν προκοπήν· ἥγουν, καθένας, ὅταν εἴναι ἄξιος καὶ προκομένος διὰ μίαν δημοσίαν δούλευσιν, ἡμπορεῖ νὰ τὴν ἀποκτήσῃ. 'Εξ ἐναντίας δέ, μὴ ὅντας ἄξιος, ἀλλὰ χυδαῖος, δὲν πρέπει νὰ τῷ δοθῇ· διότι, μὴν ἡξεύροντας πῶς νὰ τὴν ἐκτελέσῃ προσκρούει καὶ βλάπτει τὸ κοινὸν μὲ τὴν ἀμάθειαν καὶ τὴν ἀνεπιδειξιότητά του.

*Ἀρθρον 6. 'Η Ἐλευθερία εἴναι ἑκείνη ἡ δύναμις ὃπού ἔχει ὁ ἄνθρωπος εἰς τὸ νὰ κάνῃ ὅλον ἑκεῖνο ὃπού δὲν βλάπτει εἰς τὰ δίκαια τῶν γειτόνων του. Αὔτη ἔχει ὡς θεμέλιον τὴν φύσιν, διατὶ φυσικὰ ἀγαπῶμεν νὰ εἰμεθα ἔλευθεροι· ἔχει ὡς κανόνα τὴν δικαιοσύνην, διατὶ ἡ δικαία ἔλευθερία εἴναι καλή· ἔχει ὡς φύλακα τὸν Νόμον, διατὶ αὐτὸς προσδιορίζει ἔως ποῦ πρέπει νὰ εἰμεθα ἔλευθεροι. Τὸ ἥθικόν σύνορον τῆς Ἐλευθερίας εἴναι τοῦτο τὸ ρητόν: Μήν κάμης εἰς τὸν ἄλλον ἑκεῖνο ὃπού δὲν θέλεις νὰ σοῦ κάμουν.

"Αρθρον 7. Τὸ δίκαιον τοῦ νὰ φανερώνωμεν τὴν γνώμην μας καὶ τοὺς συλλογισμούς μας, τόσον μὲ τὴν τυπογραφίαν, ὅσον καὶ μὲ ἄλλον τρόπον· τὸ δίκαιον τοῦ νὰ συναθροίζωμεθα εἰρηνικῶς· ἡ ἐλευθερία κάθε εἰδούς θρησκείας, Χριστιανισμοῦ, Ἰουδαϊσμοῦ, Τουρκισμοῦ καὶ τὰ λοιπά, δὲν εἶναι ἐμποδισμένα εἰς τὴν παροῦσαν διοίκησιν. "Οταν ἐμποδίζωνται αὐτὰ τὰ δίκαια, εἶναι φανερὸν πώς προέρχεται τοῦτο ἀπὸ Τυραννίαν, ἢ πώς εἶναι ἀκόμη ἐθνύμησις τοῦ ἔξοστρακισθέντος Δεσποτισμοῦ, ὅπού ἀπεδιώξαμεν.

"Αρθρον 8. Ἡ σιγουρότης* εἶναι ἐκείνη ἡ διαφέντευσις* ὅποιù δίδεται ἀπὸ ὅλον τὸ ἔθνος καὶ τὸν λαὸν εἰς τὸν κάθε ἀνθρωπὸν διὰ τὴν φύλαξιν τοῦ ὑποκειμένου του, τῶν δικαίων του καὶ τῶν ὑποστατικῶν του· ἥγουν, ὅταν βλάψῃ τινὰς ἐνα μόνον ἀνθρωπὸν, ἢ πάρη ἀδίκως τíποτες ἀπὸ αὐτὸν, ὅλος ὁ λαὸς πρέπει νὰ σηκωθῇ κατ' ἐπάνω ἐκείνου τοῦ δυνάστου καὶ νὰ τὸν ἀποδιώξῃ.

"Αρθρον 9. Ὁ Νόμος ἔχει χρέος νὰ διαφεύγει^{*} τὴν κοινὴν ἐλευθερίαν ὅλου τοῦ ἔθνους καὶ ἐκείνην τοῦ κάθε ἀνθρώπου, κατοίκου εἰς αὐτὴν τὴν αὐτοκρατορίαν, ἐναντίον τῆς καταθλίψεως καὶ τῆς δυναστείας τῶν διοικητῶν· ὅταν αὐτοὶ διοικοῦν καλῶς, νὰ τοὺς διαφεύγει· εἰ δὲ κακῶς, νὰ τοὺς ἀποβάλλῃ.

"Αρθρον 10. Κανένας ἀνθρωπὸς νὰ μὴν ἐγκαλῆται εἰς κριτήριον, νὰ μὴ φυλακώνεται κατ' ἄλλον τρόπον, παρὰ καθὼς διορίζει ὁ Νόμος· ἥγουν ὅταν ππαίσῃ ὁ ἀνθρωπὸς, καὶ ὅχι κατὰ τὴν φαντασίαν καὶ τὴν θέλησιν τοῦ κριτοῦ*. Κάθε κάτοικος ὅμως, ὅταν κραχθῇ εἰς τὴν κρίσιν, ἢ κατὰ νόμον πιασθῇ ἀπὸ τοὺς ὑπηρέτας τοῦ κριτηρίου, πρέπει νὰ ὑποταχθῇ εὐθὺς καὶ νὰ πηγαίνῃ νὰ κριθῇ· διατὶ ἀν ἀντισταθῆ καὶ δὲν θέλει νὰ πηγαίνῃ εἰς τὴν κρίσιν, γίνεται ππαίστης· καὶ ἀρκετὸν σφάλμα είναι, ὅταν ὁ Νόμος κράζῃ κανέναν ἀνθρωπὸν καὶ ἐκεῖνος ἀντιστέκεται μὲ τὸ κεκόν καὶ δὲν ὑπακούῃ νὰ πηγαίνῃ, ὅντας σίγουρος ὅτι δὲν παιδεύεται* ἀν εἶναι ἀθῶος.

"Αρθρον 11. Κάθε δυναστικὸν ἐπιχείρημα ὅποιù ἥθελαν κάμει ἐναντίον ἐνὸς ἀνθρώπου ὅποιù δὲν ἔππαισε, καὶ χωρὶς προσταγὴν τοῦ Νόμου θέλουν νὰ τὸν καταδικάσουν, ἐκεῖνο φαίνεται πώς εἶναι μόνον ἀπὸ τὸ κεφάλι τοῦ κριτοῦ καὶ ἔργον τυραννικόν. "Ο ἀνθρωπὸς λοιπὸν τὸ ὅπιον θέλουν νὰ δυναστεύσουν μὲ αὐτὸν τὸν τρόπον, ἔχει δίκαιον καὶ ἀδειαν νὰ ἀντισταθῇ ἐξ ὅλης του τῆς δυνάμεως νὰ τὸ ἀποβάλῃ μὲ βίαν καὶ νὰ μὴν ὑποταχθῇ.

"Αρθρον 12. Ἐκεῖνοι ὅποι ἐκδίδουν προσταγάς, ἢ ὅποι ἥθελε τές ὑπογράψουν, ἢ ὅποι ἥθελε τές ἔκτελέσουν, ἢ ὅποι ἥθελε βάλουν ὅλους νὰ τές τελειώσουν, λέγοντές τες πώς εἶναι πράγματα ἀναγκαῖα, χωρὶς νὰ ἔχῃ τὴν εἰδησιν ἢ διοίκησις, εἶναι πταῖσται καὶ ἔχουν νὰ τιμωρῶνται αὐστηρῶς.

"Αρθρον 13. Κάθε ἄνθρωπος ὅποι φαίνεται πώς εἶναι ἀθῶος, ἃν τὸν συκοφαντήσουν πώς ἔππαισεν, ἐν ὅσῳ νὰ βεβαιωθῇ πώς εἶναι πταίστης, πώς εἶναι ἀνάγκη νὰ πιασθῇ ἀπὸ τοὺς ἄνθρωπους τοῦ κριτηρίου, κάθε αὐστηρότης, καθὼς δέσιμον, ύβρισμοί, δαρμοί, ὅποι δὲν εἶναι ἀναγκαῖα διὰ τὴν κατακράτησιν τοῦ ἄνθρωπου ἐκείνου ἐν ὅσῳ νὰ κριθῇ, νὰ εἶναι ἐμποδισμένα, καὶ μόνον ἀφοῦ ἀποδειχθῇ πταίστης, τότε νὰ γίνεται ἀρχὴ τῆς τιμωρίας εἰς τὸ ὑποκείμενόν του, καθὼς διαλαμβάνει ὁ Νόμος.

"Αρθρον 14. Κανένας ἄνθρωπος νὰ μὴ κρίνεται καὶ νὰ μὴ τιμωρῆται ἀλλέως, παρὰ ἀφοῦ εἰπῇ ὅλα τὰ δικαιολογήματά του καὶ ἀφοῦ κατὰ τοὺς νόμους κραχθῇ εἰς τὴν κρίσιν· καὶ τιμωρεῖται τότε μόνον, ὅταν εἶναι ἔνας Νόμος καμωμένος προτοῦ νὰ κάμη ἐκεῖνος τὸ πταῖσμα. 'Ο Νόμος δὲ ὅποι ἥθελε τιμωρήσει ἐγκλήματα, ἀπέρ ἔγιναν εἰς τὸν καιρὸν ὅποι αὐτὸς δὲν εἶχε συστηθῆ, λέγεται Τυραννία. Καὶ τὸ νὰ τιμωρήσῃ ἔνας νέος Νόμος παλαιὰ ἐγκλήματα λέγεται ἀνομία. "Ηγουν ἔνας ἄνθρωπος ἐπῆρε (ἔνα βόδι). δὲν ἦτον κανένας Νόμος ὅποι τὸ ἐπῆρε, δὲν ἦτον κανένας Νόμος ὅποι νὰ ἐμπόδιζε ταύτην τὴν ἀρπαγήν· ἔξεδόθη ἔπειτα Νόμος νὰ μὴν ἀρπάζῃ ἔνας τοῦ ὅλου πράγματα· ὁ ἀρπαξ δίδει διπίσω τὸ βόδι, μὰ δὲν παιδεύεται, ἐπειδὴ αὐτὸς δὲν ἤξευρε πώς ἡ ἀρπαγὴ εἶναι κακή.

(¹ Ακολουθοῦν 21 ἀκόμη ἀρθρά καθορίζοντα τὰ ὑπόλοιπα δικαιώματα καὶ καθήκοντα τοῦ ἄνθρωπου).

« 'Ελευθερία, 'Ισοτιμία, 'Αδελφότης »

Pηγας Φεραζος

10. ΣΟΥΛΙΩΤΑΙ ΚΑΙ ΣΟΥΛΙΩΤΙΣΣΑΙ

(Ό θρυλικός χορός τοῦ Ζαλόγγου)

Τὴν ἐπαύριον λαβόντες τοὺς ὁμήρους καὶ τὰ ἀναγκαῖα φορτηγὰ ζῆσα, διησθύνθησαν πρὸς τὴν Πάργαν, ἀποσπασθέντες ἀπὸ τὰς ἀγκάλας τῆς γλυκείας Πατρίδος καὶ συνοδευόμενοι ὑπὸ κοπετῶν καὶ θερμῶν δακρύων, δὲ Δῆμος Δρᾶκος, Φῶτος Τζαβέλλας, Τζίμας Ζέρβας, Γκόγκας, Δαγκλῆς καὶ λοιποὶ φύλαρχοι. Οὗτοι ἔχοντες μεθ' ἐστῶν τὰ δύο σχεδὸν τρίτα τῶν συμπολιτῶν ἐπορεύθησαν εἰς τὴν Πάργαν. Ἐξ ἄλλου δὲ Κίτζος Βότζαρης, Κουτζονίκας, Φωτομάρας μὲ τοὺς ἴδιους τῶν διεβιθάσθησαν, οἱ μὲν εἰς Βουλγαρέλι*, οἱ δὲ εἰς Ζάλογγον*.

Οἱ ειρομόναχοι Σαμουήλ, μείνας μετὰ πέντε μόνον Σουλιωτῶν, παρέδιδε κατὰ τὴν συμφωνίαν ὃσα πολεμόφόρδια ὑπῆρχον εἰς τὸ φρούριον, μετὰ δὲ τὴν παράδοσιν ἐμελέ τὰς ὑπάγη καὶ αὐτὸς εἰς τὴν Πάργαν. Καθ' ἣν ὅμως στιγμὴν ἐγίνετο ἡ παράδοσις, εἰς ἓκ τῶν τριῶν ἀπεσταλμένων Τούρκων διὰ τὴν παραλαβὴν τῶν πολεμοφοδίων εἶπε πρὸς τὸν Σαμουήλ :

— Πόσα κολαστήρια* στοχάζεσαι, καλόγερε, ὅτι θὰ σοῦ κάμη ὁ Βεζίρης, ὅταν σὲ βάλῃ στὸ χέρι, ἀπὸ τὸν ὅποιον καὶ δὲν γλυτώνεις;

— Δὲν εἶναι ἄξιος ὁ Βεζίρης, ἀπεκρίθη ὁ Σαμουήλ, νὰ πιάσῃ ἄνθρωπον, δὲν ὅποιος, ἐκτὸς ὅποιος δὲν τὸν φοβεῖται, γνωρίζει καὶ ἄλλον δρόμον τοῦ θανάτου.

Ἐξελθόντων τούτων τῶν λόγων ἀπὸ τὸ στόμα του, μόλις παρῆλθον δέκα λεπτὰ τῆς ὥρας καὶ ἤναψεν ἡ πυριτίς, ἡ ὅποια καὶ τοὺς ἀπεσταλμένους καὶ δύο Σουλιώτας καὶ τὸν ἴδιον τὸν Σαμουήλ κατέκαυσεν. Ὁ τελευταῖος μάλιστα ἀφανῆς ἐγένετο, ἰστάμενος ὅρθιος ἐπὶ τι κιβώτιον πλῆρες πυριτίδος. . .

Μεθ' ἡμέρας τρεῖς τοῦ τραγικοῦ συμβάντος ἐξέτασεν ὁ Περιραιβὸς εἰς τὴν Πάργαν Σουλιώτην τινά, ἡμιφλογισμένον σχεδὸν ὑπὸ τῆς πυρίτιδος, δὲν ὅποιος ἴστατο κατ' ἐκείνην τὴν στιγμὴν τοῦ συμβάντος ἐκτὸς τῆς θύρας τῆς πυριτιδαποθήκης. Ὁμοίως ἐξέτασε καὶ ἄλλους δύο συγγενεῖς τοῦ Σαμουήλ. Οὗτοι τὸν ἐβεβαίωσαν, ὅτι ὁ Σαμουήλ βαστῶν κηρίον ἀνημμένον εἰς τὰς χεῖρας ἀνέβη μετὰ τὰς ἀπειλὰς τοῦ Τούρκου ἐπὶ τινος κιβωτίου, ἀφ' ὅπερ οὐ δούς τὴν ἀπάντησιν εἰς τὸν Τούρκον ἔρριψε ταυτοχρόνως τὸ φυτίλι τοῦ κηρίου ἐπὶ τὸ

ἔδαφος, ἐν ᾧ ὑπῆρχε διεσκορπισμένη πυρīτις. Καὶ οὕτω γέγονεν, ὃ γέγονε.

Μόλις είχον φθάσει παρὰ τῆς Πάργας τὰ μεθόρια καὶ πρὶν ἔτι πυρποληθῆ ὁ Σαμουήλ, παραβὰς ὁ στρατάρχης Βελῆ* Πασᾶς τὰ τόσα ἔνορκα καὶ πολυμάρτυρα ἔγγραφά του, καταφρονήσας τοὺς δύμηρους, ἐπεμψε κατόπιν αὐτῶν τὸν Σελλικτάρην Μπόταν ἐπὶ κεφαλῆς τεσσάρων χιλιάδων στρατιωτῶν, ὅπως προλάβῃ, θυσιάσῃ καὶ αἰχμαλωτίσῃ, εἰ δυνατόν, αὐτοὺς καθ' ὅδόν...

Πλησίον ὅντες οἱ Πάργιοι καὶ πολλοὶ ἔτι ἐκ τῶν προσφύγων Σουλιωτῶν, ἀκούσαντες τὸν πυροβολισμὸν καὶ ἀλαλαγμὸν τῶν ἐπερχομένων ἔδραμον εἰς ἐπικουρίαν τῶν συντρόφων. Φοβηθέντες οἱ ἐχθροί, δπισθώρμησαν καὶ ἐστρατοπέδευσαν ἐκτὸς τῶν δρίων. Ἰδόντες δὲ τοὺς Πάργίους ὄρμῶντας πρὸς βοήθειαν τῶν Σουλιωτῶν, ἤρχισαν νὰ τοὺς ἐπαπειλῶσι, λέγοντες, ὅτι ἐὰν θέλωσι νὰ ἀποφύγωσι τὸν κίνδυνον τοῦ πολέμου, πρέπει νὰ παραδῶσωσιν ἡ νὰ διώξωσιν ἀμέσως ὅλους τοὺς Σουλιώτας μετὰ τῶν γυναικοπαίδων εἰς τὸ δθωμανικὸν κράτος.

— Πῶς εἶναι δυνατόν, ἀπεκρίθησαν οἱ Πάργιοι, ἄλλα νὰ γράφῃ καὶ ἄλλα νὰ πράττῃ ὁ στρατάρχης Βελῆ Πασᾶς; Ἐὰν αὐτὸς παραβαίνῃ ἀσυνεδήτως τὰς ἔγγραφους καὶ ἐνόρκους συμφωνίας καὶ ὑποχρεώσεις του, ἡ Πάργα ὄμως διετήρησεν ἔξ ἀρχῆς καὶ θέλει διατηρήσει, ἐνόσφερ ὑπάρχει, τὸ σύστημα τῆς φιλοξενίας πρὸς τοὺς ἐν αὐτῇ καταφεύγοντας· ἀφ' ἑτέρου ὄμως διὰ τὴν γειτονικὴν ἱσυχίαν καὶ ἐρμονίαν δὲν θέλει λείψει νὰ τοὺς παρακαλέσῃ νὰ ὑπάγωσιν, ὅταν εὔκολυνθῶσιν, ὅπου εὐχαριστοῦνται.

Εἰδοποιηθεὶς τότε παρὰ τῶν Παργίων ὃ εἰς Κέρκυραν Ρῶσος πληρεξούσιος τὴν παράνομον ταύτην πρᾶξιν τοῦ στρατάρχου, ἔγραψεν αὐστηρῶς πρὸς τὸν πατέρα αὐτοῦ Ἀλῆν καὶ οὕτω κατὰ διατάγὴν αὐτοῦ διελύθη τὸ στρατόπεδον ἀνευ ἄλλης ἐχθροπραξίας.

Οἱ δὲ ἀπελθόντες εἰς Ζάλογγον Σουλιῶται μετὰ τῶν γυναικοπαίδων περιέμενον ἡμέραν παρ' ἡμέραν διαταγὴν τοῦ Βεζίρη, διορίζουσαν αὐτούς κατὰ τὴν ὑπόσχεσίν του εἰς ὀρεινὰς καὶ ὑγιεινὰς κατοικίας καὶ ἀφθονον ἀπολαβήν προϊόντων ἀπὸ καρποφόρων ἐπαρχιῶν.

'Αλλ' ἀντὶ τούτων μεθ' ἡμέρας τέσσαρας παρουσιάσθησαν ἀ-

προσδοκήτως πρὸς τὰ πλάγιά των τρεῖς σχεδὸν χιλιάδες Τουρκαλβανοί, οἵτινες τοὺς ἐγνωστοποίησαν ὀμέσως, ὅτι ἔχουσι προσταγὴν τοῦ Βεζίρη νὰ λάβωσι τὰ ὄπλα των ὅλα, αὐτοὺς δὲ νὰ φέρωσιν εἰς Ἱωάννινα, ὅπου θ' ἀποφασίσῃ ἡ "Ψυχλότης του περὶ τῆς διαμονῆς των καὶ περὶ τῆς ἀνταμοιβῆς τῶν πιστῶν ἐκδουλεύσεών των. Τότε ἡνεῳχθησαν οἱ ὁφθαλμοὶ τῶν εἰς τοῦ τυράννου τὰς ὑποσχέσεις ἀφωσιωμένων, τότε ἡσθάνθησαν τὰς συνήθεις ἀνταμοιβᾶς του, τότε ἐνεθυμήθησαν τὰς πρὸ δὲ λίγων ἡμερῶν τελευταίας πατριωτικάς καὶ πατρικάς συμβουλᾶς τοῦ Σαμουήλ. "Αλλ' ὅλα ἡσαν ἡδη μάταια καὶ πᾶσα ἐπίγνωσις ἀθεράπευτος. Τὸ πᾶν συνίστατο ἡ εἰς τὴν τυφλὴν παράδοσιν ἡ εἰς τὴν διὰ τῶν ὄπλων ἀπηλπισμένην ἀπόφασιν. Συμβουλίου λοιπὸν γενομένου, ἐνεκρίθη τὸ δεύτερον.

"Οθεν ἀπὸ τῆς ἐνάτης πρὸ μεσημβρίας μέχρι τῆς ἐνδεκάτης τῆς ὑστεραίας ἐσυγκροτοῦντο ἀμφοτέρωθεν πεισματώδεις ἔχθροπραξίαι. Γυναῖκες τινές, ὧσει ἔξήκοντα, ὅλαι σχεδὸν χῆραι, ἰδοῦσαι τὸν κίνδυνον ἀναπόφευκτον ἐπροτίμησαν παρὰ τὴν πολυπαθῆ καὶ κατησχυμένην αἰχμαλωσίαν τὸν ἡρωϊκὸν καὶ στιγματίον θάνατον. Ἀναβᾶσαι ἐπὶ τινος κρημνώδους ὕψους πρῶτον κατέρριπτον τὰ τρυφερὰ καὶ φίλτατα αὐτῶν τέκνα, ἐπειτα δὲ μία κατόπιν τῆς ἄλλης ἐρρίπτοντο καὶ αὐταὶ αὐθορμήτως ἀπὸ τοῦ κρημνοῦ.

"Η τραγικὴ καὶ φρικώδης αὕτη πρᾶξις τῶν γυναικῶν ἡρέθισε τοὺς ἄνδρας νὰ διακινδυνεύσωσι τὴν νύκτα, διασχίζοντες τὸν στρατὸν διὰ τῶν ὄπλων...

« Ἰστορία τοῦ Σουλίου καὶ τῆς Πάργας », 1815

Χριστόφορος Περραιβός

11. ΣΑΛΠΙΣΜΑ ΠΟΛΕΜΙΣΤΗΡΙΟΝ

« Μείζον ὁ στις ἀντὶ τῆς αὐτοῦ πάτρας φίλον νομίζει, τοῦτον ούδαμοῦ λέγω».

Σοφοκλέους « Ἀντιγόνη »

"Αδελφοί, φίλοι καὶ συμπατριῶται, ἀπόγονοι τῶν Ἑλλήνων καὶ γενναῖοι τῆς ἐλευθερίας τοῦ Ἑλληνικοῦ γένους ὑπέρμαχοι, οἱ κατὰ τὴν Αἴγυπτον εύρισκόμενοι Γραικοὶ καὶ ὅσοι ἄλλοι εἰς τὴν Ἑλλάδα ἡ καὶ ἀλλοχοῦ διοτρίβετε προσμένοντες τὸν ἀρμόδιον καιρὸν τῆς κοινῆς τοῦ γένους ἐλευθερίας, ἀξιωματικοί τε καὶ στρατιῶται πάστης τάξεως καὶ παντὸς βαθμοῦ, χαίρετε, ἐπειδὴ ἡ χαρά σας εἶναι κοινὴ χαρὰ

δλων τῶν Γραικῶν· ὑγιαίνετε, ἐπειδὴ ἡ ὑγεία σας εἶναι κοινὴ σωτηρία τῆς Ἑλλάδος.

"Οσα, φίλοι καὶ ἀδελφοί, ἀναγνώστε εἰς τὴν παροῦσαν ἔγκυ-
κλιον ἐπιστολήν, μὴ τὰ νομίστε συμβουλάς ἴδιας μου, ἀλλ' ἐλεεινο-
λογίας καὶ παράπονα τῆς Ἑλλάδος, τῆς ὅποιας τὴν εἰκόνα βλέπετε
διότι ἄλλα δὲν γράφω, πλὴν ὅσα ηθελε σᾶς εἴπει ἡ κοινὴ μήτηρ ἡμῶν
καὶ πατρίς, ἡ δυστυχὴς Ἑλλάς, ἃν ἐλάμβανε φωνὴν καὶ γλῶσσαν.

Φαντασθῆτε λοιπόν, ὅτι ἔχετε πρὸ δόφθαλμῶν τὴν ἡμετέραν μη-
τέρα, τὴν παλαιὰν ἑκείνην καὶ περίφημον εἰς δόλα τὰ ἔθνη καὶ εἰς ὅλους
τοὺς αἰῶνας Ἑλλάδα, ἡ ὅποια μὲν μαῦρα καὶ ἔξεσχισμένα φορέματα,
εἰς ὅλα τὰ μέλη τοῦ σώματος πληγωμένη ἀπὸ τοὺς βαρβάρους τυ-
ράννους, μὲν λυτοὺς τῆς κεφαλῆς τοὺς πλοκάμους, ἀνυπόδητος καὶ
σχεδὸν γυμνή, ὁδυρομένη καὶ κλαίουσα τὴν ἀθλίαν κατάστασιν εἰς
τὴν ὅποιαν τὴν ἔρριψεν ἡ θηριώτης τῶν Τούρκων, τρέχει πρὸς ἡμᾶς,
τὰ τέκνα της, μᾶς δείχνει τὰ κατεσχισμένα της φορέματα, μίαν πρὸς
μίαν μᾶς ἀνακαλύπτει τὰς πληγάς της, μᾶς βάφει μὲ τὰ αἷματά της,
μᾶς βρέχει μὲ τὰ δάκρυά της, ἐναγκαλίζεται καὶ ἀσπάζεται ἔνα ἔκα-
στον ἀπὸ ἡμᾶς κατ' ἵδιαν, καὶ ζητεῖ ἀπὸ ὅλους κοινῶς ἐκδίκησιν μὲ
ταῦτα τὰ λόγια :

« Τέκνα μου ἀγαπητά, ὅσοι ὀνομάζεσθε Γραικοί, εἰς κανένα αἰ-
ῶνα, εἰς κανένα τοῦ κόσμου τόπον, ἀπ' ἐμὲ τὴν μητέρα σας μήτε
πλέον εύτυχής, μήτε πλέον λαμπρά ἄλλη καμμία δὲν ἐφάνη. Τὰ πρῶτά
μου τέκνα, οἱ πρόγονοί σας, ήσαν οἱ πλέον φωτισμένοι, οἱ πλέον ἀν-
δρεῖοι ἀνθρωποι τῆς οἰκουμένης. Τῆς ἐλευθερίας τὸ γλυκύτατον ὄνομα
ἀπ' ἑκείνους εύρεθη, εἰς ἑκείνους πρώτους ἡκούσθη, ἀπ' ἑκείνων τὰ
στόματα πρῶτοι ἔξεφωνήθη. Αὐτοὶ πρῶτοι εύρηκαν καὶ αὔξησαν τὰς
τέχνας καὶ τὰς ἐπιστήμας, ὡς μέχρι τοῦ νῦν μαρτυροῦσι καὶ τὰ βι-
βλία, ὅσα ἐγράφησαν ἀπ' αὐτούς, καὶ τῶν χειρῶν αὐτῶν τὰ δη-
μιουργήματα, ἔργα θαυμαστὰ τῆς ἀρχιτεκτονικῆς καὶ ἀνδριαντοποιη-
τικῆς τέχνης. Εἰς ἐμὲ τὴν Ἑλλάδα πρώτην ἐγεννήθησαν ποιηταί, ρή-
τορες, φιλόσοφοι, τεχνῖται, στρατηγοί, παντὸς εἶδους καὶ πάσης τά-
ξεως ἀνθρωποι, τόσον μεγάλοι, τόσον παράδοξοι, ὥστε ὅσα λέγονται
περὶ αὐτῶν ἡθελαν ἀναμφιβόλως νομισθῆ μῆθοι, ἃν δὲν εἶχομεν τὴν ἀ-
πόδειξιν ἀπὸ τὰ λείψανα τῆς μεγαλουργίας των. Αὐτοί, δλίγοι τὸν
ἀριθμόν, καὶ νόμους εύρηκαν, καὶ πολιτείας συνέστησαν, καὶ τὴν ἐλευ-
θερίαν των μὲ μεγαλοψυχίαν ἀπίστευτον ὑπεράσπισαν ἐναντίον εἰς

κραταιούς καὶ μεγάλους βασιλεῖς, εἰς ἔθνη καὶ ἀπ' αὐτὴν τῆς θαλάσσης τὴν ἄμμον πολυαριθμότερα. Αὗτοὶ μὲ στρατιώτας πολλὰ δλίγους, ἀλλὰ γέμοντας ἀπὸ τὸν ἄγιον τῆς ἐλευθερίας ἐνθύσιασμόν, ἀντεστάθησαν εἰς τὰ ἀναρίθμητα τῆς Περσίας στρατεύματα, ἡ δποία τότε ἦτον ἡ πλατυτέρα, ἡ κραταιοτέρα, καὶ φοβερωτέρα βασιλεία τῆς οἰκουμένης· καὶ εἰς δλίγους καιροῦ διάστημα, διὰ ξηρᾶς καὶ θαλάσσης καὶ τοὺς βαρβάρους κατετρόπωσαν, καὶ τὸν ὑπερήφανον Αὔτοκράτορα τῶν βαρβάρων εἰς μικρὸν πλοιάριον νὰ φύγῃ μὲ μεγάλην του καταισχύνην ἡνάγκασαν, διὰ νὰ μὴ ζωγρηθῇ ἀπὸ τοὺς προγόνους σας, τοὺς δποίους πρότερον τόσον οὐτιδανούς ἐνόμιζεν, ὥστε μὲ μόνην του τὴν παρουσίαν ἤλπιζε νὰ τοὺς ροφήσῃ χωρὶς πόλεμον, καθὼς ὁ λέων καταπίνει τὸ ἀσθενὲς· καὶ ἀνίσχυρον ἀρνίον.

Ἄλλα, τέλος πάντων, οἱ πρόγονοί σας, ὡς τέκνα μου ἀγαπητά, ὅντες ἄνθρωποι ἐπταισαν καὶ αὐτοὶ ὡς ἄνθρωποι. Μὴ συλλογισθέντες ὅτι τὰ παράδοξα καὶ σχεδὸν ἀπίστευτα ἀνδραγαθήματα, ὅσα κατώρθωσαν, ἡσαν ἀποτελέσματα τῆς κοινῆς πάντων τῶν Ἑλλήνων ὅμονοίας, ἄρχισαν νὰ ζηλοτυποῦν καὶ νὰ φθονῶσιν ἀλλήλους, νὰ κατατρέχωσιν ὁ εἰς τὸν ἄλλον, νὰ σπείρωσιν κατὰ πᾶσαν πόλιν καὶ χώραν τῆς διχονοίας τὰ ζιζάνια. Καὶ τί συνέβη ἐκ τούτου; Ὡς τέκνα μου, τέκνα μου, ἀφήσατέ με πρὸς δλίγον νὰ σφογγίσω τὰ δάκρυά μου, διὰ νὰ σᾶς διηγηθῶ τὰ φαρμακερὰ τῆς διχονοίας ἀποτελέσματα.

Ἡ διχόνοια δλίγον κατ' δλίγον ἔκαμε μικροψύχους τοὺς μεγαλοψύχους Ἐλληνας, κατέστησε τοὺς σοφοὺς ἄφρονας, ἐδίωξεν ἀπὸ τὰς καρδίας των τὴν ἀγάπην τῆς πατρίδος, καὶ ἔθηκεν εἰς αὐτῆς τὸν τόπον τὴν δίψαν τῶν ἡδονῶν καὶ τοῦ πλούτου, ἐφυγάδευσε τὸν ἐνθουσιασμὸν τῆς ἐλευθερίας, καὶ ἔφερεν ἀντ' αὐτοῦ τὴν μικροπρέπειαν, τὴν κολακείαν, τὸ ψεῦδος, τὴν ἀπάτην, καὶ τῆς ἀπάτης ὅλα τὰ βδελυρὰ παρακολουθήματα. Καὶ μὲ τοιαῦτα ἀγενῆ καὶ δυστυχέστατα φρονήματα πῶς ἡτον πλέον δυνατὸν νὰ μείνωσιν οἱ πρόγονοί σας ἐλεύθεροι; Ἡ ἐλευθερία, τέκνα μου, δὲν ἀγαπᾷ νὰ κατοικῇ εἰς τόπους, ὅπου δὲν βασιλεύει ἡ ἀρετὴ καὶ ἡ χρηστομάθεια. "Οθεν οἱ θαυμαστοὶ ἐκεῖνοι καὶ περίφημοι Ἐλλήνες ὑπετάχθησαν πρῶτον εἰς τοὺς διαδόχους τοῦ Ἀλεξάνδρου. Καὶ τοῦτο δὲν ἦτον ἔτι τόσον δεινόν, ἐπειδὴ οἱ διάδοχοι τοῦ Ἀλεξάνδρου ἡσαν καν*, καὶ αὐτοὶ Ἐλληνες. "Ἐπεσαν μετὰ ταῦτα ὑποκάτω εἰς τὸν ζυγὸν τῶν Ρωμαίων, ζυγὸν αἰσχρότερον ἀπὸ τὸν πρῶτον, ἀλλ' ὅχι ἀκομη τόσον ἐλεεινόν· διότι οἱ

τότε Ρωμαῖοι ἥσαν ἔθνος γενναῖον, καὶ ἀντὶ τοῦ νὰ βαρύνωσι τὸν ζυγὸν εἰς τῶν Ἑλλήνων τοὺς αὐχένας, τοὺς ἐτίμησαν ὡς σοφωτέρους των, ἀντὶ δούλων τοὺς κατέστησαν διδασκάλους των, καὶ λαβόντες ἐπιστήμας καὶ τέχνας παρ' αὐτῶν ἡγιώθησαν νὰ ὀνομασθῶσι καὶ αὐτοὶ τὸ δεύτερον σοφὸν ἔθνος τῆς Οἰκουμένης μετὰ τοὺς "Ἐλληνας.

'Αλλ' ἔπταισαν τέλος πάντων καὶ οἱ Ρωμαῖοι, πταῖσμα τόσον βαρύτερον τοῦ Ἑλληνικοῦ πταίσματος, ὃσον ἔπρεπε νὰ εἴναι προσεκτικώτεροι, ἔχοντες πρὸ δόφθαλμῶν τῆς Ἑλληνικῆς δυστυχίας τὸ παράδειγμα. 'Εδιχόνησαν καὶ αὐτοί, μὴ συλλογισθέντες ὅσα κακὰ εἶχε προξενήσει εἰς τοὺς "Ἐλληνας ἡ διχόνοια· καὶ χάσαντες τὴν αὐτονομίαν ἔγιναν σύνδουλοι τῶν Ἑλλήνων καὶ ἐκυβερνῶντο ἐντάματα* ἀπὸ τὴν αὐτοδέσποτον θέλησιν τῶν Καισάρων τῆς Ρώμης. 'Ο ζυγὸς οὕτος ἦτον βέβαια αἰσχρότερος εἰς τοὺς "Ἐλληνας, ἀλλ' εἶχε μ' ὅλον τοῦτο κἀν* ποίαν παρηγορίαν· διότι καὶ τὰ φῶτα τῆς Ἑλλάδος δὲν εἶχον ἀκόμη παντάπασιν ἀποσβεσθῆ, καὶ ἐσφάζετο καὶ εἰς αὐτοὺς ἀκόμη τοὺς δεσπότας κἄν ποιά αἰδώς, ἥτις τοὺς ἡνάγκασε νὰ μετριάζωσι τὸν ζυγὸν. 'Αλλ' οἱ δεσπόται τῆς Ρώμης ἐπολλαπλασιάζοντο καθ' ἡμέραν, ὅχι πλέον ἐκλεγόμενοι ἀπὸ τὴν θέλησιν τῶν πολιτῶν ἡ διαδεχόμενοι τὴν ἡγεμονίαν παῖς παρὰ πατρός, ἀλλ' ἀναγορευόμενοι ἀπὸ τὴν θορυβώδη τῶν στρατευμάτων ἐπανάστασιν. Αὗτοί μετακομίσαντες ἔπειτα τὸν αὐτοκρατορικὸν θρόνον εἰς τὸ Βυζάντιον, ἔδωκαν καὶ εἰς ἑσᾶς, ὡς τέκνα μου, τοὺς Γραικούς, τῶν παλαιῶν Ἑλλήνων τοὺς ἀπογόνους, τὸ ὄνομα τῶν Ρωμαίων, ὄνομα τὸ δόποιον μήτε εἰς αὐτούς πλέον δὲν ἕρμοζεν, ἔπειδὴ τὰ στρατεύματα, ἀντὶ γηνησίων Ρωμαίων, ἀνεβίβαζον πολλάκις εἰς τὸν αὐτοκρατορικὸν θρόνον Θρᾷκας, Βουλγάρους, Ἰλλυριούς, Τριβαλλούς, Ἀρμενίους καὶ ἄλλους τοιούτους τρισβαρβάρους δεσπότας· τῶν δόποιων ὁ ζυγὸς ἔγινε τόσον βαρύτερος, ὃσον καὶ τὰ φῶτα τῆς Ἑλλάδος ἥφανίζοντο ἐν μετὰ τὸ ἄλλο, καὶ οἱ ταλαίπωροι "Ἐλληνες ἔχασαν ἔως καὶ τὸ προγονικὸν αὐτῶν ὄνομα, ἀντὶ Γραικῶν ὄνομασθέντες Ρωμαῖοι· καὶ μ' ὅλον τοῦτο ὁ ζυγὸς οὗτος ὁ τόσον βαρὺς ἦτον ἀκόμη ὑποφερτός, διότι οἱ βαστάζοντες αὐτὸν ἄθλιοι Γραικοὶ εἶχον κἄν τὴν ἄδειαν νὰ θρηνῶσι τὰς συμφοράς των, ἦτον εἰς αὐτούς συγχωρημένον νὰ πλησιάζωσι κἄν τοὺς τυράννους των καὶ νὰ ζητῶσιν ἐκδίκησιν παρ' αὐτῶν δι' ὅσα ἔπασχον ἀπὸ τῶν τυράννων τοὺς ὑπηρέτας. "Ησαν βέβαια σκληροὶ τοῦ καιροῦ ἐκείνου οἱ τύραννοι, ἀλλ' ὅντες ὁμόθρησκοι καὶ ὁμό-

γλωσσοι τῶν Γραικῶν, ὑπεκρίνοντο καν ποίαν συνείδησιν, καν τινα θεοῦ φόβον. Και ἂν ἡ καρδία των ἔγεμεν ἀπὸ φαρμάκιον, εἰς τὰ χεῖλη ἡ ναγκάζοντο νὰ κρατῶσι τὸ μέλι. Διὰ ταύτας λοιπὸν τὰς αἰτίας, τέκνα μου ἡγαπημένα, ὄνομάζω καὶ τὸν ζυγὸν τῶν Ρωμαίων Αὐτοκρατόρων ὑποφερτόν, παραβαλλόμενον μὲ τὴν σημερινὴν παναθλίαν κατάστασιν τῶν Γραικῶν, τὴν δποίαν νὰ περιγράψω μήτε φωνὴ πλέον μ' ἔμεινε μήτε δύναμις.

Ούαί, ούαί ! Τέκνα μου ἀγαπητά, δυστυχεῖς ἀπόγονοι τῶν Ἑλλήνων. Ἐσυντρίφθη, τέλος πάντων, καὶ ὁ Ρωμαϊκὸς ζυγός, καὶ οἱ Ρωμαῖοι Αὐτοκράτορες ἐκρημνίσθησαν ἀπὸ τοῦ Βυζαντίου τὸν θρόνον. Ἀλλὰ τοὺς ἐκρήμνισαν τίνες ; Τύραννοι ἀσυγκρίτως καὶ βαρβαρώτεροι καὶ σκληρότεροι ἀπ' ἕκεινους· καὶ οἱ ταλαίπωροι Γραικοί, ἀντὶ τοῦ νὰ ἀναψύξωσιν*, ἔκλιναν ἐλεεινῶς τὸν αὐχένα ὑποκάτω εἰς ζυγὸν τόσον βαρύν, τόσον ἀπάνθρωπον, ὥστε νὰ ποθῆσουν τὸν Ρωμαϊκὸν ζυγόν. Ἐθνος τρισβάρβαρον, ἔθνος μιαρόν, ἔθνος διαφόρου γλώσσης καὶ διαφόρου θρησκείας, εἰς δλίγα λόγια, ἔθνος τούρκικον, ἔπεσε, τέκνα μου, εἰς ἐμὲ τὴν δυστυχεστάτην μητέρα σας, τὴν Ἑλλάδα, ὡς ἔνας σφοδρὸς ἀνεμοστρόβιλος, καὶ κατέσβεσε τὰ μικρὰ καὶ ἀσθενῆ φῶτα, ὃσα τῶν Ρωμαίων Αὐτοκρατόρων ἡ τυραννία δὲν εἶχεν ἀκόμη δυνηθῆ νὰ σβέσῃ· ἐσκόρπισε τὰ δλίγα ἔκεινά μου τέκνα, τοὺς ἀδελφούς σας, ὅσοι δλίγον σοφώτεροι παρὰ τοὺς ἄλλους κατέφυγον ἄλλος ἀλλαχοῦ, φέροντες μεθ' ἔαυτῶν τῆς προγονικῆς αὐτῶν σοφίας τὰ λείψανα. Ἐπεσεν ἐπάνω μου τὸ ἀπάνθρωπον γένος τῶν Μουσουλμάνων, ὡς ἄγριος λύκος· καὶ ἴδετε, τέκνα μου, εἰς ποῖον ἐλεεινὸν τρόπον μὲ κατεσπάραξε, πῶς κατέσχισε τὰ λαμπρά μου φορέματα, πῶς αἰμάτωσε καὶ κατεπλήγωσε τὰς τρυφεράς μου σάρκας. Ἱδετε πῶς ἔζήρανε τοὺς μαστούς μου, ὥστε μήτε σταλαγμὸς γάλακτος δὲν ἔμεινε πλέον εἰς αὐτοὺς διὰ νὰ σᾶς θρέψω. Ἱδετε πῶς ἀπὸ τοὺς παντοτινούς στεναγμούς καὶ τὰ καθημερινὰ δάκρυα ἔβρόγχιασε καὶ αύτός μου ὁ λάρυγξ, ὥστε δὲν ἔμεινε πλέον εἰς ἐμὲ μήτε φωνὴ διὰ νὰ σᾶς παρηγορήσω.

Ἐρωτῶ σας λοιπὸν τὴν σήμερον, τέκνα μου ἀγαπητά, ἡ δυστυχεστάτη σας μήτηρ, ὑποφέρετε νὰ ἀφήσετε τόσα κακὰ ἀνεκδίκητα ; Ὕποφέρετε νὰ ἀκούετε τοὺς στεναγμούς, νὰ θεωρῆτε τὰ δάκρυά μου, νὰ μὲ βλέπετε σπαραστομένην, καὶ δὲν φοβεῖσθε μήπως ἡ τυραννία μοῦ ἀφαιρέσῃ τέλος πάντων καὶ τὴν ζωήν ; Μέχρι τῆς σήμερον, τέκνα μου, δὲν σᾶς ἐνώχλησα μὲ τὰ παραπονέματά μου, διότι ἡ τυραννία δὲν σᾶς

ἀφῆκε κανένα τρόπον τοῦ νὰ ἑκδικήσετε τὴν μητέρα σας. Ἀλλὰ τώρα δὲ καιρὸς τῆς ἑκδικήσεως ἔφθασε καὶ ἀπὸ τοῦτον τὸν καιρὸν ἄλλον ὄρμοδιώτερον ποτὲ δὲν θέλετε ἐπιτύχει. Ἐν ἔθνος μέγα, λαμπρόν, γενναῖον καὶ φωτισμένον, οἱ ἐνδοξότατοι καὶ εἰς ὅλην τὴν οἰκουμένην περιβόητοι Γάλλοι, εύτυχεῖς ζηλωταὶ τῆς ἀνδρείας καὶ τῆς σοφίας τῶν προγόνων σας, μὲν στρατεύματα συνθεμένα, καθὼς ἐκεῖνα τοῦ Μαραθῶνος, τῶν Θερμοπυλῶν, τῆς Σαλαμῖνος, ἀπὸ "Ἡρωας, ἀφοῦ ἔδειξαν εἰς ὅλην τὴν Εὐρώπην τί δύναται νὰ κάμῃ τῆς ἐλευθερίας δὲν ἔρως ὀδηγούμενος ἀπὸ τὴν σοφίαν, ἥλθον καὶ εἰς τοῦ τυράννου τῆς Ἑλλάδος τὴν ἐπικράτειαν, καὶ τοῦ ἀπέσπασαν ἀπὸ τὰς αἵμοβόρους χεῖρας τὴν Αἴγυπτον. Ἐπεσαν ἐπάνω εἰς ταύτην τὴν μακαρίαν γῆν, τὴν ὅποιαν ἐφώτισαν εἰς τῶν Πτολεμαίων τὸν καιρὸν οἱ πρόγονοί σας, καὶ ἐσκότισαν πάλιν οἱ τρισβάρβαροι Μουσουλμάνοι, ἔπεσαν λέγω ἐπάνω εἰς τὴν γῆν τῆς Αἴγυπτου, ὅχι ως Τούρκοι, ὅχι ως κεραυνὸς ἔξολοθρεύων, ὅλλας δρόσος ἀπ' οὐρανοῦ, φέροντες εἰς τοὺς Αἴγυπτίους τὰ φῶτα καὶ τὴν ἐλευθερίαν. Ἡ Αἴγυπτος, ὅταν φωτισθῇ, θέλει βέβαια ἑκδικήσει καὶ τὰ ἴδικά μου αἴματα. Μ' ὅλον τοῦτο, εἰς τὰς χειράς σας εἶναι, τέκνα μου, νὰ ἐπιταχύνετε τὴν ἑκδίκησιν ταύτην εἰς τὰς χειράς σας εἶναι νὰ ιστρεύσετε τὸ γρηγορώτερον τὰς πληγάς μου, νὰ μὲν ἑκδύσετε χωρὶς ἀργοπορίαν ἀπὸ τὰ σχισμένα τοῦτα καὶ μεμολυσμένα ράκια, καὶ νὰ μὲν στολίσετε πάλιν μὲ τὴν ἀρχαίαν μου δόξαν. Τί λέγετε; κινοῦσιν εἰς ἔλεον τὰς ἀκοάς σας οἱ στεναγμοὶ καὶ τὰ δάκρυα τῆς ἐλεεινῆς μητρός σας, τοὺς ὀφθαλμούς σας αἱ πληγαὶ καὶ τὰ αἴματα εἰς τὰ ὅποια μὲ ἐβάπτισεν ἡ τουρκικὴ ἀπανθρωπία; ἢ δὲν ἔμεινε πλέον εἰς τὰς καρδίας σας οὐδὲ παραμικρὸς σπινθήρ ἀγάπης πρός ἐμὲ τὴν ἀθλίαν μητέρα σας; »

« 'Ο Κοραῆς καὶ ἡ ἐποχή του »

* Αδαμάντιος Κοραῆς

12. Ο ΠΑΠΑΤΡΕΧΑΣ

... Ἡ συναναστροφή μου εἶναι μὲ τὸν ἔφημέριον τοῦ χωρίου, ἀνδρα, ὅστις παρὰ τ' ἄλλα του πολλὰ προτερήματα καυχᾶται καὶ ὅτι εἰς ὅλην τὴν νῆσον δὲν εύρισκεται παπάς νὰ ἀναγιγνώσκῃ παρ' αὐτὸν ἔγρηγορώτερα τὰ καθίσματα τοῦ ψαλτηρίου. Εἰς τῆς ἕορτῆς τῶν

Χριστουγέννων τὸν ὄρθρον, τὸν συνέβη νὰ πτερνισθῇ εἰς τὴν ἀνάγνωσιν τόσον σφοδρά, ὡστε νὰ σβέσῃ τὴν λαμπάδα. "Οταν τὴν ἀναψαν, συλλογιζόμενος πόσον ἔχασε καιρὸν εἰς τὴν μεταξὺ σκοτίαν, ἐπροτίμησε νὰ πηδήσῃ ψαλμὸν ὀλόκληρον, τὸν μακρύτερον, παρὰ τὸ ὄνειδος νὰ μακρύνῃ τὸν καιρὸν τῆς ἀναγνώσεως ὑπὲρ τὸ σύνθησες.

Δὲν ἡξεύρω, ἂν διὰ τὴν ταχυτάτην ταύτην ἀνάγνωσιν, ἢ διὰ τὴν φυσικὴν ἡμῶν τῶν Χίων κλίσιν εἰς τὰ σκωπτικὰ παρωνύμια, διΒολιστινὸς ἐφημέριος ὀνομάζεται ἀπὸ τοὺς πολίτας τῆς Χίου Παπατρέχας· καὶ τὸ παρωνύμιον ἥρεσε τόσον εἰς τὸν παρονομαζόμενον, ὡστε δὲν σ' ἀκούει πλέον, ἐάν τὸν καλέστης μὲ τὸν κύριόν του ὄνομα.

Καυχᾶται πρὸς τούτοις καὶ εἰς ἔξήκοντα τέσσερα ταξίδια, καὶ φαντάζεται ἔαυτὸν ὡς ἄλλον Ὁδυσσέα, ἀπὸ τὸν ὅποιον τοῦτο μόνον διαφέρει, ὅτι τὰ ἔκαμεν εἰς αὐτὰ τῆς νήσου τὰ ἔξήκοντα τέσσαρα χωρία, χωρὶς κίνδυνον κανένα τῆς θαλάσσης.

Διὰ νὰ σὲ δώσω, φίλε, μικρὸν παράδειγμα τῆς ὅποιας ἀπέκτησεν ἀπὸ τὰ ταξίδια πολυπειρίας, ἐπέρασεν ἔδω πρὸ μηνῶν "Αγγλος τις περιηγητής, μὲ σκοπὸν νὰ ἀνακαλύψῃ κανένα ὑπόμνημα εἰς Βολιστὸν διατριβῆς τοῦ 'Ομήρου· εἶχε σιμὰ καὶ δύο του μικρὰ παιδάρια. Μόλις τ' ἀκουσεν ὁ Παπατρέχας νὰ συλλαλῶσι μὲ τὸν πατέρα των, καὶ μ' ἔρωτησε ἐκστατικός.

— Ποίαν γλῶσσαν λαλοῦσι;

— Τὴν Ἀγγλικήν, τὸν ἀπεκρίθην· καὶ ἡ ἐκστασίς του ἔγινεν ἀπολίθωσις. Δὲν ἐμπόρει νὰ χωρέσῃ τοῦ Βολιστινοῦ Ὁδυσσέως ἡ κεφαλή, πῶς τόσον νεαρὰ παιδάρια ἡτο δυνατὸν νὰ λαλῶσι γλῶσσαν εἰς αὐτὸν ἀγνωστὸν. Δὲν ἡξεύρω πλέον ποίαν γλῶσσαν καὶ εἰς ποίαν ἡλικίαν, κατ' αὐτόν, ἐπρεπε νὰ λαλῶσι τῶν "Αγγλων" τὰ τέκνα. Εἶμαι βέβαιος ὅτι γελᾶς τὴν ὥραν ταύτην διὰ τὴν ἀπορίαν τοῦ Παπατρέχα· ἀλλὰ τί ἡθελες κάμει, ἐάν παρὼν παρόντος ἥκουες αὐτολεξεὶ ἀπὸ τὸ στόμα του τοὺς λόγους τούτους: «Τὰ διαβολόπουλα, τόσο μικρά νὰ μιλοῦν ἐγγλέζικα».

Γέλα, φίλε, ὅσον θέλεις, ἀλλὰ πρόσεχε μὴ καταφρονήσῃς διὰ τοῦτο τὸν σεβάσμιον Παπατρέχαν. Νοί ! σεβάσμιος ἀληθῶς εἶναι, ὡς σὲ τὸ λέγω. Μ' ὅλην ταύτην τὴν ἀπλότητα, δὲν ἐμπορεῖς νὰ στοχασθῆς πόσον εἶναι φιλάνθρωπος ὁ καλὸς οὗτος ιερεύς, πόσον φροντίζει διὰ τὴν χρηστοήθειαν τοῦ μικροῦ του ποιμνίου, μὲ ποίαν ψυχῆς διάθεσιν παρηγορεῖ τοὺς ἐνορίτας εἰς τὰς δυστυχίας αὐτῶν, καὶ τοὺς

συμβουλεύει, όταν ευτυχώσι, νά ἔχωσι πρόνοιαν τῶν δυστυχούντων.

'Η ἀρετὴ δὲν εἶναι εἰς αὐτὸν γένημα παιδείας, ἐπειδὴ παιδείαν δὲν ἔλαβε· δὲν είναι καρπὸς τῆς ἀσκήσεως, ἐπειδὴ κανένα κόπον δὲν δοκιμάζει εἰς τὴν γύμνασιν αὔτῆς· ἀλλ᾽ ἐφετεύθη οὐρανοκατέβατος εἰς τὴν ψυχήν του. Λυπεῖται πολλάκις διὰ τὴν στέρησιν τῆς παιδείας· καὶ διὰ νὰ ἀναπληρώσῃ ὅ, τι δὲν ἔκαμαν οἱ γονεῖς του εἰς αὐτόν, ἐπεμψε τὸν υἱόν του εἰς τὴν πόλιν νὰ μάθῃ τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν καὶ ν' ἀκούσῃ τὰ μαθήματα τοῦ διδασκάλου Σελεπῆ. Εἶναι ἀνεκδιήγητος, τὴν ὅποιαν ἐδοκίμασε χαράν, ὅταν ἔμαθεν ὅτι ὁ "Ομηρος ἐδιάτριψεν εἰς τὴν Βολισσὸν καὶ ὅτι ἀσχολοῦμαι εἰς τὴν ἔκδοσιν αὐτοῦ. Τοῦτο μόνον μὲ ἐρώτησεν, ἀν ὁ "Ομηρος ἦτο χριστιανός. 'Αδυνατον ἦτο, τὸν εἶπα, ἐπειδὴ ἔζη χρόνους ἐννεακοσίους σχεδὸν πρὸ Χριστοῦ. Τί μὲ ἀπεκρίθη εἰς τοῦτο! — 'Ο Θεὸς εἶναι καλὸς πατέρας· ποιήσιν δὲ χειρῶν αὐτοῦ ἀναγέλλει τὸ στέρεωμα.

Μὲ τὸ πρῶτον ἐνόει φανερὰ ὁ φιλάνθρωπος παπᾶς ὅτι ὁ Θεὸς δὲν θέλει καταδικάσειν τὸν "Ομηρον, διότι ἐγεννήθη τόσον ἀρχύτερα τοῦ Χριστοῦ· τοῦ δευτέρου προσμένων ἀπὸ τὴν ἀγχίνοιαν* σου τὴν ἔξήγησιν. Ποίαν, εἰπέ μοι, συγγένειαν ἔχει τοῦ 'Ομήρου ἡ ποίησις μὲ τὴν θαυμαζομένην ἀπὸ τὸν Δαυΐδ ποίησιν τοῦ κόσμου; Εἰς πολλὰς τοιαύτας ἀπορίας μὲ βάλλει καθημέραν, προσαρμόζων τοῦ ψαλτηρίου ρητὰ εἰς πραγμάτων περιστάσεις, ὅπου ὁ ἴδικός μου νοῦς δὲν βλέπει καμμίαν προσαρμογήν.

Μὲ ἐρώτησε προχθές, ἀν τυπώνεται γρήγορα ὁ "Ομηρος. 'Αφοῦ ἥκουσε τὰς δυσκολίας πρῶτον τῆς συντάξεως τῶν σχολίων, ἐπειτα καὶ τῆς δαπάνης τοῦ τύπου:

— Διὰ τὴν σύνταξιν, μὲ εἶπε, δὲν είμαι καλὸς νὰ κρίνω· τῆς δαπάνης ὅμως τὸ πρᾶγμα μὲ φαίνεται εύκολώτατον.

— Πῶς, Δέσποτά μου;

— "Εχομεν, ἀπεκρίθη, τόσους ἀρχιερεῖς, τοὺς ὅποιους δὲν λείπει μήτε πλούτος, μήτε ζῆλος ὑπέρ τῆς παιδείας τοῦ ἔθνους. "Αν ὁ ἀεί-μνηστος τῆς Θεσσαλονίκης ἀρχιερεὺς Εὔστάθιος* ἐδαπάνησεν, ως μὲ λέγεις, χρήματα πολλὰ νὰ συνάξῃ τὰ ἀναγκαῖα βιβλία, καὶ ὅλην αὐτοῦ τὴν ζωὴν νὰ ἀπανθίσῃ ἀπ' αὐτὰ τὰς χρειαζομένας εἰς τὸν "Ομηρον ἔξηγήσεις, εἶναι ἀναμφίβολον ὅτι, ἀν γράψης περὶ τοῦ σκοποῦ σου πρὸς τὸν ὄγιον . . . τὸν ὄγιον . . . τὸν ὄγιον . . . (ἀπαριθμήσας ὀκτὼ ἢ δέκα ἀπὸ τοὺς ἔγκρίτους ἡμῶν ἀρχιερεῖς), θέλουν σὲ

γνωρίσειν χάριν, ἐπειδὴ τοὺς δίδεις ἀφορμὴν νὰ δείξωσι, πόσους ἡ παιδεία τοῦ γένους εἶναι πρᾶγμα Ἱερὸν εἰς τὴν πανιερότητά των.

— Πολλοὺς — ἀπεκρίθην — ἀπ' ὅσους ὡνόμασες, ἔγνώρισα προσωπικῶς, ἀληθῶς ἄνδρας Ἱερούς καὶ σεβασμίους μηδ' ἀμφιβάλλω περὶ τῆς εἰς τὰ καλὰ προθυμίας των· ὅλλα ὅμως ἀποστρέφομαι νὰ κάμω τώρα ὁ, τι δὲν ἔκαμα τὴν περασμένην ὥλην μου ζωήν· ἡ θέλεις, δέσποτά μου, διὰ δεκαπέντε μηνῶν εἰς τὴν Βολισσὸν διατριβὴν νὰ κατασταθῶ ψωμοζήτης;

— Ἐλά! ἔὰν εἰς τοῦτο, μὲ λέγει, ἀντιπαθῆς, δὲν θέλεις, ἐλπίζω, ἀποστραφῆν τὴν ἴδικήν μου βοήθειαν.

Εἰς τὰ ἀπροσδόκητα ταῦτα λόγια, φίλε, ὀλίγον ἔλειψε νὰ πάθω τὴν ὁποίαν αὐτὸς ἐπαθεν ἔκπληξιν, ὅταν ἤκουσε τοῦ Ἀγγελοῦ τὰ τέκνα λαλοῦντα τὴν Ἀγγλικὴν γλῶσσαν· διύτι εἰς τὴν πολυδάπανον ἔκδοσιν τοῦ Ὁμήρου ποίαν ἀπὸ τῆς Βολισσοῦ τὸν ἐφημέριον ἔτρεπτε τις νὰ ἐλπίζῃ βοήθειαν; Χωρὶς νὰ δώσῃ προσοχὴν εἰς τὴν ἔκπληξιν μου, μὲ προβάλλει ὁ καλὸς οὗτος παπτὰς δύο γρόσια.

— Ταῦτα, λέγει, ἔλαβα σήμερον ἀπὸ στεφάνωμα, ταῦτα μόνον ἔχω, ταῦτα σὲ δίδω· πλειότερα ἂν εἴχα, πλειότερα μετὰ χαρᾶς ἥθελα σὲ δώσειν, διὰ νὰ τυπωθῇ τοῦ συμπατριώτου ἡμῶν Ὁμήρου ἡ ποίησις, τὸν ὁποῖον ἐπεθύμουν νὰ ἔξεύρω εἰς ποίαν κατάστασιν εύρισκεται εἰς τὸν ἄλλον κόσμον. Πλὴν ὁ Θεὸς εἶναι καλὸς πατέρας, ποίησιν δὲ χειρῶν αὐτοῦ ἀναγγέλλει τὸ στερέωμα.

Μαντεύω τώρα, φίλε, τὴν περιεργίαν σου νὰ μάθης πῶς ἐφέρθην εἰς τὴν ἀπροσδόκητον ταύτην συνεισφορὰν τοῦ παπτᾶ· τὴν ἔλαβα, ἀσπαζόμενος μὲ δακρυσμένους τοὺς ὄφθαλμοὺς τὴν πλουσίαν τοῦ πένητος Ἱερέως χεῖρα, ὅχι μόνον διὰ νὰ μὴ λυπήσω, μὲ τὴν ἄκαιρον παραίτησιν, τὴν ἀγαθὴν αὐτοῦ ψυχήν, ἀλλὰ ὅτι καὶ μ' ἐφάνη νόστιμον νὰ ὀνομάσω τὴν ἔκδοσιν ταύτην τοῦ Ὁμήρου Βολισσινῆν ἔκδοσιν, ἐπειδὴ καὶ εἰς τὴν Βολισσὸν ὑπέμεινα τοὺς κόπους της, καὶ ἀπὸ τὴν πτωχὴν ταύτην Βολισσὸν ἔλαβα τὴν πρώτην βοήθειαν τῆς ἐκδόσεως.

‘Αφήνω ἄλλα πολλὰ καὶ θαυμαστὰ τῆς ἀρετῆς τοῦ Ἱερέως τούτου δείγματα, φοβούμενος τὸ ὑπέρμετρον μάκρος τῆς ἐπιστολῆς, καὶ ἀρκοῦμαι εἰς ἐν ἀκόμη, τὸ ὅποιον μὲ φαίνεται ἀσυγχώρητον νὰ σιωπήσω. Ἡκουσεν ὅτι Ἱερέυς τις, εἰδήμων τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης, ἐπεριήρχετο τὴν νῆσον, ζητῶν νὰ ἐμβῇ εἰς καμμίαν ἐκκλησίαν ἐφη-

μέριος. Τί κάμνει δικαλός σου Παπατρέχας; Τρέχει πρός αυτὸν νὰ τὸν προλάβῃ νὰ δειχθῇ ἀντ' αὐτοῦ τὴν ἐφημερίαν τῆς Βολισσοῦ. Μόλις ἔμαθαν οἱ ταλαιπωροὶ Βολισσινοὶ τὸ ἀπροσδόκητον εἰς αὐτοὺς μέγα δυστύχημα τοῦτο, κι ἔτρεξαν ἄνδρες καὶ γυναικεῖς μὲν δάκρυα παρακαλοῦντές με νὰ τὸ ἐμποδίσω. Ἀφήνω σε, φίλε, νὰ στοχασθῆται πόστην ἀπορίαν ἐπροξένησεν εἰς ἐμὲ τὸν μεσίτην τὸ κίνημα τοῦτο τοῦ ιερέως, καὶ μάλιστα ὅταν, ἐρωτήσας αὐτὸν διατί ἀπεφάσισε νὰ παραιτηθῇ τὴν ἐφημερίαν, ἥλαβα ταύτην τὴν ἀπόκρισιν:

—Ἐγώ, τέκνον, εἶμαι ἀγράμματος· τὸν ὁποῖον ἐπιθυμῶ νὰ βάλω εἰς τόπον μου ἐφημέριον, εἶμαι βέβαιος, ὅτι εἶναι ἐπιτηδειότερος παρ' ἐμὲ νὰ διδάσκῃ καὶ νὰ κυβερνᾷ τὰς ψυχὰς τῶν καλῶν μου τούτων χωρικῶν.

Εἰς τοιαύτην γενναίαν ἀπόκρισιν τί εἶχα νὰ ἀποκριθῶ; Συνέκλαυσα κι ἔγω μὲ τοὺς Βολισσινούς, καὶ ἐπρόσμενα μὲ λύπην τῆς ψυχῆς μου τὴν στέρησιν τοῦ καλοῦ τούτου ιερέως, τὴν ὁποίαν καὶ ἡθέλαμεν πάθειν, ἐὰν οἱ κάτοικοι τῶν Θυμιανῶν δὲν ἐπρόφθαναν νὰ λάβωσι τὸν λόγιον ιερέα ὡς ἐφημέριον καὶ ν' ἀφήσωσι πάλιν εἰς ἡμᾶς τὸν ίδιον μας. Τοῦ θαυμαστοῦ ἡμῶν παπᾶ τὸ ἔργον τοῦτο δὲν τὸ κρίνεις, φίλε, ὡς ἐγώ, ἀληθῶς Σωκρατικόν;

Τοιοῦτος εἶναι, φίλε, ὡς σὲ τὸν περιγράφω, ὁ ἀπλούστατος καὶ φιλάνθρωπος ἐφημέριος τῆς Βολισσοῦ. Εἶναι σχεδὸν μῆνες δεκαπέντε ὅποιον κατοικῶ τὸ χωρίον, καὶ κανὲν ἀκόμη πάθος κυριεῦνον εἰς τὴν καλήν του ψυχὴν ἄλλο δὲν ἔγνωρισα παρὰ τὴν ἀμετρον χρῆσιν τοῦ ταβάκου. Ἄλλα ἐλαττώθη καὶ τοῦτο πολύ, ἀφοῦ ἔμαθεν ὅτι μήτ' ὁ 'Ομηρος, μήτ' ὁ Εὔστάθιος,* δὲν ἔγνωρισαν τὴν σκόνιν ταύτην...

Μαθημένοι εἰς τὰ θυμιάματα καὶ τὰς προσκυνήσεις τῆς ἀπαιδευσίας, ὀλίγοι τινές, κακῶς γραμματισμένοι ἀλαζόνες, σπουδάζουν νὰ διώξωσι τὴν φίλοσοφίαν, μόνην ίκανήν νὰ δείξῃ τὴν ὄρθην μέθοδον τῆς παιδείας, ποτὲ μὲν αὐτὴν κατηγοροῦντες ὡς ἐναντίαν τῆς θρησκείας, ποτὲ δὲ τοὺς ἀπαινέτας αὐτῆς κηρύττοντες ὡς ἀθρήσκους. Δὲν ἦθελαν εἶσθαι εύτυχέστεροι καὶ τιμιώτεροι ἄνδρες, ἐὰν δμοῦ μὲ τὴν ἀπαιδευσίαν εἰχαν καὶ τὰ ἡθη τοῦ Βολισσινοῦ ιερέως, ὅστις ἔδειξεν, ὅτι ὀλιγώτερον κακὸν εἶναι ἡ ἀμαθία παρὰ τὴν ὁποίαν αὐτοὶ ἐδιδάχθησαν κακὴν καὶ ἀμέθοδον παιδείαν;

Εἶναι, φίλε, βέβαιον, ὅτι μεταξὺ τῶν ἀπαιδεύτων εὐκολώτερον εὑρίσκει τις ἄνθρωπον χρηστόν, παρὰ τῶν ὅσοι χωρὶς μέθοδον ὄρθην

έπαιδεύθησαν. Τὸ αἴτιον εἶναι, ὅτι παντάπασιν ἀπαίδευτος ὁμοιάζει τὸν παντάπασιν τυφλὸν· καὶ, ἂν ἡ φύσις δὲν τὸν ἔκτισεν ὄλότελα ἡλίθιον, φοβούμενος τὴν πτῶσιν, ἡσυχάζει εἰς τὸ σκότος. Ἐξεναντίας δὲ κακῆς καὶ ἀμεθόδου παιδείας μέτοχος, φανταζόμενος ὅτι βλέπει πλέον τῶν ἀλλών, τολμᾶ νὰ περιπατῇ καὶ εἰς αὐτήν τὴν σκοτίαν. Ἐὰν κατὰ δυστυχίαν κρατῇ εἰς τὰς χεῖρας καὶ βακτηρίαν, συντρίβει ὅτι τὸν ἀπαντήσῃ, νομίζων ὅτι εἶναι περικικλωμένος ἀπὸ παντὸς εἴδους καὶ πάσης μορφῆς δαίμονας, χωρὶς κἀν νὰ ὑποπτεύεται, ὅτι ὀρρωστεῖ ἡ κεφαλή του, καὶ οἱ δαίμονες δὲν εἶναι περίγυρα, ἀλλὰ κατοικοῦν εἰς αὐτήν του τὴν ψυχήν...

(Ἀπὸ τὰ προλεγόμενα τῆς ἐκδόσεως τῶν Α, Β, Γ, Δ ραψῳδιῶν τῆς Ἰλιάδος Α' ἔκδ. Παρισίων, 1811 — 1820).

Αδαμάντιος Κοραής

B'. ΔΗΜΟΤΙΚΟΣ

I. ΠΑΡΑΔΟΣΕΙΣ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΛΑΟΥ

(Εσταχυολογήθησαν ἐκ τοῦ ὁμωνύμου βιβλίου τοῦ Ν. Γ. Πολίτου)

1. Ο ΠΕΖΟΠΟΡΟΣ ΤΟΥ ΜΑΡΑΘΩΝΟΣ

(Παράδοσις τῆς Ἀττικῆς)

Ἡ ἴστορικὴ ἀνάμνησις τοῦ πεζοπόρου ἀγγέλου τῆς νίκης τοῦ Μαραθῶνος παραμένει ζωηρὰ εἰς τὴν ψυχὴν τοῦ λαοῦ, ὥπως φαίνεται εἰς τὴν κατωτέρω λαϊκὴν παράδοσιν, μὲ τὴν διαφορὰν ὅτι οἱ ἐπιδρομεῖς τώρα εἶναι οἱ Τοῦρκοι καὶ ὅχι οἱ Πέρσαι.

Στὸν κάμπο τοῦ Μαραθῶνα ἔγινε μιὰ φορὰ μεγάλη μάχη. Τοῦρκοι πολλοὶ μὲ ἄρμενα* πολλὰ ἤρθαν νὰ σκλαβώσουν τὴν χώρα καὶ ἀπὸ ἐκεῖ νὰ περάσουν στὴν Ἀθήνα. Δὲν ἐπῆγαν γραμμὴ στὴν Ἀθήνα, γιατὶ οἱ Ἑλληνες ἐφύλαγαν μὲ πολλὰ πλεούμενα καὶ τρικάταρτα τὸν Πειραιά. Οἱ Ἑλληνες ἤσαν λίγοι ἐμπρὸς στὴν ἀμέτρητη δύναμη τοῦ ἔχτρου. Ἐσυνάχτηκαν ἀπὸ ὅλα περίγυρα τὰ χωριά καὶ ἀπὸ τὴν Ἀθήνα, κι ἔπιασαν πόλεμο φριχτό. "Αν τοὺς νικήσουμε, σοῦ λέγει, ἐδῶ, πάει, τοὺς σπάσαμε· δὲ θὰ ἴδοῦν τὴ στράτα νὰ φύγουν.

15

60 //|//|//|//|//|//|//|//|

*Ἐπολέμησαν ἀπὸ τὴν αὐγὴν ἔως τὸ βράδυ. Ἀπελπισμένοι ἐπολέμησαν οἱ ἔχτροι, ἀλλὰ πλέον ἀπελπισμένοι ἐπολέμησαν οἱ Ἑλληνες. Τὸ αἷμα ἐπῆγε ποτάμι· ἔφτασεν ἔως τὰ ριζὰ τοῦ Βρανᾶ καὶ ἔως τὸ Μαραθώνα ἀντίκρυ. *Ἐσυρεν ὡς τὴ θάλασσα κι ἔβαψε κατακόκκινα τὰ κύματα. Θρῆνος καὶ κακὸς ἔγινε. Τέλος ἐνίκησαν οἱ Ἑλληνες. Οἱ Τούρκοι ἐτρεξαν νὰ γλιτώσουν στὰ καράβια. Οἱ Ἑλληνες τοὺς ἐκυνήγησαν κι ἑκεῖ, τοὺς κατάσφαξαν, κανεὶς ἀπὸ τοὺς ἔχτρούς δὲν ἔγύρισε πίσω.

Ἐτρεξαν τότε δύο νὰ φέρουν τὴν εἰδηση στὴν Ἀθήνα. Ὁ ἔνας ἐτρεξε καβαλάρης, ὁ ἄλλος πεζὸς κι ἀρματωμένος. Ὁ καβαλάρης ἐπῆγεν ἀπὸ τὸ Χαλάντρι· δι πεζὸς ἐπίπασε τὴ Σταμάτα. Φτεροπόδαρος ἀνέβηκε τὸν Ἀφορεσμὸν* καὶ κατέβηκε στὸ χωριό. Καθὼς τὸν εἶδαν οἱ γυναικες ἐτρεξαν κοντά του· «σταμάτα!» τοῦ φώναζαν, «σταμάτα!». *Ηθελαν νὰ τὸν ἐρωτήσουν τί ἀπόγινε ἡ μάχη. Ἐστάθηκε μιὰ στιγμὴ νὰ πάρη φύσημα, κι ἔπειτα πάλι δρόμο. Τέλος φτάνει στὸ Ψυχικό*. ἑκεῖ ἐπῆγε νὰ ξεψυχήσῃ, πιάστηκε ἡ ἀναπνοή του, τὰ πόδια του ἐτρεμαν· τώρα ἔλεγε νὰ πέσῃ. Ἀντρειεύεται τότε καὶ παίρνει βαθιὸ ἀνασασμό, καὶ μιὰ καὶ δυό, ἔφτασε τέλος στὴν Ἀθήνα.

—Ἐνικήσαμε! εἶπε καὶ ἐπεσε εὔτυς καὶ ξεψύχησε.

‘Ο καβαλάρης ταχυδρόμος ἀκόμα δὲν ἐφάνηκε!

*Ἐκεῖ ὅμως, ποὺ σταμάτησε δι πεζοδρόμος κι ἑκεῖ ποὺ πῆρε ἀνάσσα, ἄφησε τ’ ὄνομα τοῦ καμώματός του. Τὸ πρῶτο χωριὸ τ’ ὄνομασαν Σταμάτα, τὸ δεύτερο Ψυχικό.

2. ΤΟ ΣΧΕΔΙΟ ΤΗΣ ΑΓΙΑΣ ΣΟΦΙΑΣ

(Παράδοσις τῆς Βιζύης Θράκης)

“Οταν ὁ Βασιλεὺς στὴν Πόλη ἀποφάσισε νὰ χτίσῃ τὴν Ἀγιὰ Σοφιά, κανεὶς τεχνίτης δὲν μπόρεσε νὰ τοῦ παρουσιάσῃ σχέδιο ποὺ νὰ τοῦ ἀρέσῃ. Καὶ ὅταν μιὰ φορὰ πῆγε νὰ λειτουργηθῇ ὁ βασιλεὺς κι ἀπόλυκε ἡ ἐκκλησία, κεῖ ποὺ ἔπαιρνε τ’ ἀντίδερο ἀπὸ τοῦ Πατριάρχη τὸ χέρι, ἐπεσε τ’ ἀντίδερο χάμω. Σκύβει νὰ τὸ πάρη, δὲν τὸ βρίσκει. “Οταν ἀξαφνα βλέπῃ μιὰ μέλισσα μὲ τ’ ἀντίδερο στὸ στόμα νὰ πετᾶ ἀπ’ τὸ παράθυρο. Βγάνει διαταγή, ὅποιος ἔχει μελίσ-

σια νὰ τὰ τρυγήσῃ, γιὰ νὰ βρεθῇ τ' ἀντίδερο. Καὶ ἄλλος κανεὶς δὲν τό 'βρε, παρ' ἡ ὁ πρωτομάστορας, ποὺ σ' ἔνα κυψέλι εἶδε ἀντὶ γιὰ κερήθρα μιὰ πανώρια ἐκκλησιὰ πελεκητὴ καὶ στὴν ἄγια Τράπεζά της τὸ ἀντίδερο. Τὴν εἶχε φτιασμένη ἡ μέλισσα μὲ τὴ χάρη τοῦ ἀντίδερου τῆς προσφορᾶς.

Αὐτὴ τὴν ἐκκλησία ἐπαρουσίασε ὁ πρωτομάστορας στὸ βασιλέ, καὶ ἴδια μ' αὐτὴν ἔκαμαν τὴν Ἅγια Σοφιά.

3. Η ΑΓΙΑ ΤΡΑΠΕΖΑ ΤΗΣ ΑΓΙΑ - ΣΟΦΙΑΣ

(Παράδοσις πανελλήνιος)

Τὴν ἡμέρα ποὺ πάρθηκε ἡ Πόλη, ἔβαλαν σ' ἔνα καράβι τὴν ἄγια Τράπεζα τῆς Ἅγια - Σοφιᾶς, νὰ τὴν πάη στὴ Φραγκιά, γιὰ νὰ μὴν πέσῃ στὰ χέρια τῶν Τούρκων. Ἐκεῖ ὅμως στὴ θάλασσα τοῦ Μαρμαρᾶ* ἀνοιξε τὸ καράβι καὶ ἡ ἄγια Τράπεζα ἐβούλιαξε στὸν πάτο. Στὸ μέρος ἐκεῖνο ἡ θάλασσα εἶναι λάδι, ὅση θαλασσοταραχὴ καὶ κύματα κι ἀν εἶναι γύρω. Καὶ τὸ γνωρίζουν τὸ μέρος αὐτὸ ἀπὸ τὴ γαλήνη, ποὺ εἶναι πάντα ἐκεῖ, καὶ ἀπὸ τὴν εύωδια ποὺ βγαίνει. Πολλοὶ μάλιστα ἀξιώθηκαν καὶ νὰ τὴν ἴδοῦν στὰ βάθη τῆς θάλασσας.

4. Η ΕΚΚΛΗΣΙΑ Τ' Α·Ι· ΓΕΩΡΓΙΟΥ

(Θεσσαλονίκη)

Απόξω ἀπὸ τὴν πόρτα τῆς Καλαμαριᾶς εἶναι μία θέση, ποὺ ἥταν ἄλλοτε ἐκεῖ ἐκκλησία τ' Ἀι-Γιωργιοῦ. Τώρα βρίσκονται μόνο ἀπὸ τὴν ἐκκλησία, ποὺ χάλασε, δέκα δώδεκα κολόνες μαρμαρένιες. Αὔτες τὶς κολόνες πολλοὶ πασιάδες καὶ μολάδες καὶ καδῆδες* τὶς ἐσήκωσαν πολλὲς φορὲς ἀπὸ κεῖ καὶ τὶς ἔφεραν μέσα στὴ χώρα γιὰ νὰ τὶς βάλουν σὲ κανένα χτίριο πόχτιζαν. Ἄλλὰ τὴ νύχτα σηκωνόνταν πάντα οἱ κολόνες ἀπὸ κεῖ ποὺ τὶς πήγαιναν, καὶ γύριζαν στὴν πρώτη τους θέση.

Τὸν περασμένο χρόνο τὶς ἐπῆρε πάλι ἔνας καδής. Τὴ νύχτα ὅμως εἶδε ἔναν καβαλάρη, ποὺ κρατοῦσε ἔνα κοντάρι μακρύ, καὶ τὸν φοβέρισε πῶς θὰ τὸν σκοτώσῃ, ἀν δὲν τοῦ 'βανε ὄρκο πῶς θὰ

τις πάγη νὰ τὶς βάλῃ στὴ θέση τους. 'Ο καδής ἐφοβήθη καὶ ὀρκίσθη νὰ κάμη ὁ, τι τοῦ παράγγειλε ὁ καβαλάρης. Καὶ πραγματικῶς τὴν ἄλλη μέρα τὶς πῆγε στὸν τόπο, ποὺ τὶς εἶχε πάρει.

5. ΤΟ ΛΕΟΝΤΑΡΙ ΤΟΥ ΥΜΗΤΤΟΥ

(Παράδοσις Ἀττικῆς)

Κάτω ἀπ' τὴν βορινὴ κορυφὴ τοῦ 'Υμηττοῦ, στὴν ἀνατολικὴ ράχη, είναι μιὰ σπηλιά, ποὺ λέγεται σπηλιὰ τοῦ λεονταριοῦ. Γιατὶ σ' αὐτὴ κατοικοῦσε τὸν παλαιὸν κατιρὸ ἔνα φοβερὸ λεοντάρι, ποὺ ἔφερνε μεγάλη καταστροφὴ γύρω. Ἀπὸ αὐτὸ ἐμποδίζονταν οἱ Χριστιανοὶ νὰ πηγαίνουν στὴν ἑκκλησιὰ τοῦ ἄγιου Νικολάου, ποὺ εἶν' ἐκεῖ κοντά. Καὶ ἡ ἑκκλησιὰ ἔμενε ἔρημη καὶ ἀλειτούργητη πολλὰ χρόνια.

6. ΟΙ ΚΟΛΟΝΕΣ ΤΟΥ ΟΛΥΜΠΙΕΙΟΥ

(Ἀθῆνα)

'Ο βόιβοδας* τῆς Ἀθήνας ἔριξε μιὰ κολόνα ἀπὸ τὶς τέσσερεις, ποὺ ἦσαν χωριστὰ ἀπὸ τὶς ἄλλες, γιὰ νὰ πάρῃ τὰ μάρμαρα νὰ τὰ βάλῃ στὸ τζαμὶ κοντὰ στὴν ἀγορά, ποὺ τὸ χτίζε τότες. Τρεῖς φορὲς ἔβαλαν τὸ φουρνέλο νὰ τὴν γκρεμίσουν καὶ δὲν μπόρεσαν, καὶ στὸ τέταρτο φουρνέλο ἔπεσε. Οἱ ἄλλες τρεῖς κολόνες ποὺ ἦσαν κοντά της, ἔκλαιγαν κάθε νύχτα τὴν ἀδερφὴ τους. Καὶ ὁ κόσμος δὲν μποροῦσε νὰ ἡσυχάσῃ τὴν νύχτα ἀπὸ τὰ φοβερὰ κλάματα, ὅσο ποὺ ὁ βόιβοδας, ποὺ ἔγινε ὑστερα πασάς τοῦ Ζητουνιοῦ*, ἐφαρμακώθη καὶ πέθαινε. Καὶ τότες ἔπαψαν τὰ κλάματα.

7. ΟΙ ΚΟΡΕΣ ΤΟΥ ΚΑΣΤΡΟΥ

(Ἀθῆνα)

"Οταν ὁ μυλόρδος* ἐπῆρε τὴν μία ἀπὸ τὶς ἔξι κόρες τοῦ Κάστρου, ἀφῆσε παραγγελία στοὺς Τούρκους νὰ τοῦ κουβαλήσουν καὶ τὶς ἄλλες τὴν νύχτα. Ἄλλὰ κεῖ ποὺ πήγαιναν νὰ τὶς βγάλουν,

τὶς ἄκοῦν νὰ σκούζουν λυπητερὰ καὶ νὰ φωνάζουν τὴν ἀδερφή τους. Οἱ Τοῦρκοι τρομασμένοι οἴχυγαν, καὶ μὲ κανένα λόγο δὲν ἤθελαν νὰ δοκιμάσουν νὰ τὶς βγάλουν. Καὶ ἄλλοι πολλοὶ κάτω ἀπὸ τὸ Κάστρο τὶς ἄκουγαν τὶς μαρμαρένιες κόρες νὰ κλαῖν τῇ νύχτα γιὰ τὴν ἀδερφή τους, ποὺ τοὺς τὴν πῆραν.

8. ΤΟ ΚΥΠΑΡΙΣΣΙ

(Σ πάρτη)

Κοντά στὸ Μιστρά, σὲ μιὰ ψηλὴ θέση, πόχει ἀπὸ κάτω ὅλο τὸν κάμπο τῆς Σπάρτης, ἥταν ἔνα μεγάλο κυπαρίσσι, τὸ μεγαλύτερο κυπαρίσσι τοῦ κόσμου. Τώρα δὲν ὑπάρχει πλέον· εἶναι λίγα χρόνια, κάποιος παλιάνθρωπος εἶχε ἀνάψει φωτιὰ ἐκεῖ κοντά, καὶ δὲν ἐπρόσεξε καὶ ἀνάψε τὸ κυπαρίσσι καὶ κάτηκε.

Αὐτὸ τὸ κυπαρίσσι ἔχει τὴν ἴστορία του. Ἐπὶ Τουρκίας ἔνας πασιὰς πῆγε σ' αὐτὴ τῇ θέσῃ νὰ διασκεδάσῃ. "Ἐβαλε καὶ τοῦ" ψησαν ἔνα σφαχτό, καὶ κάθισε κι ἔφαγε. Εἶχε μαζί του καὶ ἔνα βοσκό, ἔνα νέο πολικάρι χριστιανόπουλο, καὶ τὸν ὑπηρετοῦσε. Γιὰ μιὰ στιγμὴ τὸ παιδί ἔριξε τῇ ματιά του καὶ παρατήρησε ἐκεῖνο τὸ ὡραϊο θέαμα, τὸν κάμπο μὲ τὶς πρασινάδες καὶ τ' ἄφθονα νερά, καὶ τὰ βουνὰ γύρω, τὸν ἔπιασε τὸ παράπονο κι ἀναστέναξε. Τὸ εἶδε ὁ πασιὰς καὶ τὸν ρωτᾶ:

— Μπρὲ Ρωμιέ, τί ἔχεις κι ἀναστέναξεις;

— Τί νάχω, πασιά μου, τοῦ λέει· συλλογίζομαι πώς ὅλα αὐτὰ τὰ μέρη ἥταν δικά μας μιὰ φορὰ καὶ μᾶς τὰ πήρατε· μὰ τὸ λένε τὰ χαρτιά μας καὶ ἔχω τὴν ἐλπίδα μου στὸ Θεό, πώς μὲ καιρὸ πάλι δικά μας θὰ γίνουν.

‘Ο πασιὰς θύμωσε :

— Μωρέ, τί τσαμπουνᾶς αὔτοῦ; τοῦ λέγει.

Καὶ ἐρπάζει τὴν ξύλινη σούβλα, ποὺ εἶχαν ψήσει τ' ἀρνί, καὶ τὴν καρφώνει στὴ γῆ.

— Νά, τὸ βλέπεις αὐτό; λέγει. "Ἄν αὐτὸ τὸ ξερὸ παλούκι βγάλῃ κλαριά, τότες νάχετε ἐλπίδα πώς θὰ ξαναπάρετε πίσω αὐτὰ τὰ μέρη.

Τὴν ἄλλη μέρα ἡ σούβλα ρίζωσε στὴ γῆ καὶ ξαναβλάστησε

καὶ φούντωσε καὶ θέριεψε, κι ἔγινε τὸ περίφανο κυπαρίσσι, ποὺ γνωρίζαμε. Καὶ ἐπειδὴ δὲ πασιὰς ἔχωσε τὴ σούβλα στὴ γῆ ἀπὸ τὴ μύτη, δηλαδὴ ἀπὸ τὴν κορφή, ἔβγαλε τὸ κυπαρίσσι τὰ κλαριά του γερμένα πρός τὰ κάτω, ἔγινε θηλυκὸ κυπαρίσσι.

II. ΠΑΡΟΙΜΙΑΙ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΛΑΟΥ

Οἱ παροιμίες καὶ οἱ παροιμιακὲς φράσεις, ποὺ παραδίδονται ἀπὸ γενεὰ σὲ γενεὰ εἰναι πολυτιμότατοι μάρτυρες τοῦ παρελθόντος, πολὺ ἀψευδέστεροι ἀπὸ τὰ γραπτὰ κείμενα, τὶς ἐπιγραφὲς καὶ τὰ ἔργα τῆς τέχνης. Εἶναι ζωντανὰ μνημεῖα τοῦ λόγου, ποὺ κλείουν τὴ σοφία τοῦ λαοῦ, τὴν πείρα του, τὶς ἀντιλήψεις του, τὴν παρατηρητικότητά του, τὸ σκωπικό καὶ σπινθηροβόλο πνεῦμα του. Ἐκφράζουν πάντοτε μιὰν ἀλήθεια σημαντική, μὲν ἀλληγορία, μεταφορὰ καὶ ρυθμό, ποὺ δείχνουν φαντασίαν καὶ ποιητικότητα. Ἀλλοτε διαπιστώνουν τὴν πραγματικότητα, τοὺς νόμους ποὺ κυβερνοῦν τὴ ζωὴ ἢ τὶς σχέσεις τῶν ἀνθρώπων (χυρίως παροιμίαι), ἀλλοτε ἐκφράζουν γνῶμες, πρακτικὲς ἀλήθειες, βγαλμένες ἀπὸ τὴν πείρα τῆς ζωῆς καὶ δίνουν συμβουλές καὶ ὀδηγίες (γνωμικὲς παροιμίες), ἀλλοτε πάλι ἀπηχοῦν ὄρισμένα καὶ συγκεκριμένα περιστατικά, ἀπὸ τὰ ὅποια γεννήθηκαν καὶ τὰ ὅποια στὸ μεταξὺ λησμονήθηκαν (ἀνεκδοτικὲς παροιμίες). Πάντοτε ὅμως ἔχουν δροσιά, χάρη, παραστατικότητα καὶ πολλὴ εὐφύΐα.

Ο σοφὸς μελετητὴς τῶν πνευματικῶν προϊόντων τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ Ν. Γ. Ποιλίτης ἔχει συγκεντρώσει τὶς περισσότερες παροιμίες σὲ 4 μεγάλους τόμους. Ἀπὸ τὸν πλούσιο αὐτὸν θησαυρὸ σταχυολογοῦμε καὶ παραθέτομε λίγα δείγματα, καταταγμένα κατὰ τὸ είδος τους.

N.A.K.

- 1) Ἄλλα τὰ μάτια τοῦ λαγοῦ κι ἄλλα τῆς κουκουβάγιας.
- 2) Βουνὸ μὲ βουνὸ δὲ σμίγει.
- 3) Γιὰ χάρη τοῦ βασιλικοῦ ποτίζεται κι ἡ γλάστρα.
- 4) Δυὸς γελοῦν, κάτι ξέρουν· ἔνας γελᾶ, τρελός εἶναι.
- 5) Δυὸς κεφάλια σ' ἔνα φέσι δὲ χωροῦν.
- 6) Ἔγώ τὸ λέω τοῦ σκύλου μου κι δὲ σκύλος τῆς οὐρᾶς του.
- 7) Ἐχει δ τοῖχος αὐτιά, κι οἱ λόγγοι μάτια.
- 8) Καινούριο κοσκινάκι μου καὶ ποὺ νὰ σὲ κρεμάσω.
- 9) Μαθημένα εἰν' τὰ βουνὰ νὰ βρέχη, νὰ χιονίζῃ.

- 10) Ξίδι χάρισμα, γλυκό σὰ μέλι.
- 11) "Οσα ξέρει ὁ νοικοκύρης, δὲν τὰ ξέρει ὁ κόσμος ὅλος.
- 12) Στραβὸς βελόνα γύρευε μέσα σὲ ἀχυρώνα
κι ἔνας κουφὸς τοῦ ἔλεγε: τὴν ἄκουσα ποὺ ἐβρόντα.
- 13) "Οποιος βιάζεται, σκοντάφτει.
- 14) "Οποιος δὲ βλέπει ποῦ πατεῖ, στὴ λάσπη θὲ νὰ πέσῃ.
- 15) Χωρὶς κουπιά καὶ ἄρμενα «"Ἄγιε Νικόλα βόηθα με»!
- 16) Ἡ τριανταφυλλιὰ κάνει καὶ τριαντάφυλλα κι ἀγκάθια.
- 17) Κάλλια ἐργάτου κέρδος παρὰ ἀκριβοῦ βιός.
- 18) Ἀλάτι πάσι στὴν ἀλυκή καὶ φρύγανα στὸ λόγγο.
- 19) "Οποιος δὲν κάνει ἀπὸ λόγου του καὶ πετυχαίνει ἀπὸ ἄλλο,
κακὸ ψυχρό 'ναι τὸ καλὸ κι ἀς εἶναι καὶ μεγάλο.
- 20) "Ἄξιος στὸ φαγὶ κι ἀγλήγορος στὸν ὑπνο.
- 21) Τὸ νερὸ τοῦ Ἀπριλιοῦ εἶναι πλοῦτος τοῦ κόσμου.
- 22) Τὴ Γέννηση τὴν ἀβρεχη, τὰ Φῶτα χιονισμένα
καὶ τὴ Λαμπρὴ βρεχούμενη, τὰ πάντα εύτυχισμένα.
- 23) Κάλλιο γνώση παρὰ γρόσι.

II. ΠΟΙΗΤΙΚΟΣ ΛΟΓΟΣ

A'. ΕΝΤΕΧΝΟΣ

1. ΕΙΣ ΤΗΝ ΜΕΤΑΣΤΑΣΙΝ ΤΗΣ ΠΑΝΑΓΝΟΥ

Σάν εις ἄρμα λαμπρόν, στὰ χρυσωμένα
τῶν ἀγγέλων φτερά, ἐπέτα ἡ θεία
Μητέρα τοῦ Θεοῦ, εἰς τὴν ὅποια
ἡτον ὅλα τὰ κάλλη μαζωμένα.

Τοῦτα βλέπουσα ἡ Γῆ, μὲ πικραμένα
μάτια, μὲ στεναγμούς, εἶπε : — Μαρία,
ποῦ μ' ἀφήνεις ἔδω, στὴν ἔρημία;
Καὶ πῶς νὰ ζήσω γὼ χώρις ἑσένα;

Εἶναι πολεμικὸς νόμος, νὰ σέρνη
πίσω του δι νικητής τοὺς νικημένους,
ὅταν θριαμβικὴν δόξαν λαμβάνῃ.

Καὶ μέ, τοὺς υἱούς μου, ὑποκειμένους
ἔκαμες Μαριάμ. Λοιπὸν τυχαίνει*
νὰ μᾶς σύρης αὐτοῦ γλυκά δεμένους !

Φραγκ. Κολομπῆς

("Ανθη εὐλαβείας, ἐκχυθέντα εἰς τὴν πανένδοξον μετάστασιν τῆς θεομήτορος Μαρίας παρά τινων τοῦ Φλαγγινιανοῦ 'Ελληνομουσίου τροφίμων.) 'Ενετήσι, 1708

---

2. Ο ΘΟΥΡΙΟΣ

"Ως πότε παλικάρια νὰ ζῶμεν στὰ στενά,
μονάχοι σὰν λιοντάρια, στὲς ράχες, στὰ βουνά;
Σπηλιές νὰ κατοικοῦμεν, νὰ βλέπωμεν κλαδιά,
νὰ φεύγωμ' ἀπ' τὸν κόσμον γιὰ τὴν πικρὴν σκλαβιά;
Νὰ χάνωμεν ἀδέλφια, πατρίδα καὶ γονεῖς,

τοὺς φίλους, τὰ παιδιά μας κι ὅλους τοὺς συγγενεῖς;
Κάλλιο ὑνεὶς μίας ὥρας ἐλεύθερη ζωή,
παρὰ σαράντα χρόνια σκλαβιά καὶ φυλακή.

Τί σ' ὠφελεῖ κι ἀν ζήσης, καὶ εἶσαι στὴ σκλαβιά;
Στοχάσου πώς σὲ ψένουν καθ' ὥρα στὴ φωτιά.
Βεζίρης*, δραγουμάνος*, ἀφέντης κι ἀν σταθῆς,
ὅ τύραννος ἀδίκως σὲ κάνει νὰ χαθῆς.
Δουλεύεις ὅλη μέρα εἰς ὅ, τι κι ἀν σοῦ πῆ
κι αὐτὸς πασχίζει πάλι τὸ αἷμα σου νὰ πιῇ.
‘Ο Σοῦτσος* κι ὁ Μουρούζης*, Πετράκης*, Σκαναβής*,
Γκίκας* καὶ Μαυρογένης*, καθρέπτης εἰν’ νὰ ίδῃς.
‘Ανδρεῖοι καππετάνιοι, παπάδες, λαϊκοὶ
σκοτώθηκαν κι ἀγάδες μὲ ἄδικο σπαθί.
Κι ἀμέτρητ’ ἄλλοι τόσοι καὶ Τοῦρκοι καὶ Ρωμιοί,
ζωὴ καὶ πλοῦτον χάνουν χωρὶς καμιὰ ἀφορμή.

‘Ελάτε μ’ ἔνα ζῆλον σὲ τοῦτον τὸν καιρὸν
νὰ κάμωμεν τὸν ὄρκον ἐπάνω στὸν Σταυρόν.
Σᾶς κράζει ἡ πατρίδα, σᾶς θέλει, σᾶς πονεῖ,
ζητᾶ τὴν συνδρομήν σας μὲ μητρική φωνή.
Συμβούλους προκομμένους μὲ πατριωτισμὸν
νὰ βάλωμεν εἰς ὅλα νὰ δίδουν ὀρισμόν.
‘Ο νόμος νά ὑνεὶς διά πρῶτος καὶ μόνος ὁδηγὸς
καὶ τῆς πατρίδος ἔνας νὰ γίνη ἀρχηγός.
Γιατί κι ἡ ἀναρχία ὁμοιάζει τὴ σκλαβιά:
νὰ ζῶμεν σὰν θηρία εἰν’ πιὸ σκληρὴ φωτιά.
Καὶ τότε μὲ τὰ χέρια ψηλὰ στὸν οὐρανὸν
ἄς ποῦμε ἀπ’ τὴν καρδιά μας ἐτοῦτα στὸν Θεόν :

“Ω βασιλεῦ τοῦ κόσμου, ὁρκίζομαι σὲ Σὲ
στὴν γνώμην τῶν τυράννων νὰ μὴν ἐλθῶ ποτέ.
Μήτε νὰ τοὺς δουλεύω, μήτε νὰ πλανηθῶ
εἰς τὰ ταξιματά τους νὰ μὴν παραδοθῶ.
‘Ενόσω ζῶ στὸν κόσμον, δι μόνος μου σκοπός,
γιὰ νὰ τοὺς ἀφανίσω θὲ νά ὑνεὶς σταθερός.

Πιστὸς εἰς τὴν πατρίδα συντρίβω τὸν ζυγόν,
ἀχώριστος νὰ εἴμαι ἀπὸ τὸν στρατηγόν.

Κι ἂν παραβῶ τὸν ὄρκον, ν' ἀστράψῃ δὲ οὐρανὸς
καὶ νὰ μὲ κατακάψῃ, νὰ γίνω σὰν καπνός».

Σ' ἀνατολή καὶ δύση καὶ νότον καὶ βοριά
γιὰ τὴν πατρίδα ὅλοι νά χωμεν μιὰ καρδιά.

'Επυπάθη εἰς ἔδιον φυλλάδιον, Βιέννη, 1797

Piγγας Βελεστινλῆς (Φεραῖος)

3. Ο ΤΡΥΓΟΣ

Τρύγος πρόσχαρα προβαίνει,
έορτάζει ἡ οἰκουμένη·
ἡ φλογγέρα ἀχολογάει·
τὸ φθινόπωρο βοϊζει,
χορευτὰ πανηγυρίζει
καὶ τὸ ἀμπέλια του τρυγάει.

Βάλτε, φίλοι, μὲς στὴ βρύση
τὸ κρασί μας νὰ δροσίσῃ·
καὶ στρωθῆτε καταγῆς,
στὴν ἀράδα ὡς τὸν πάτο
εἰς τὸν ἵσκιον ἀποκάτω,
πρὸς τὰ χείλη τῆς πηγῆς.

Στρῶστε φύλλα, στρῶστε φτέρη*
ἐπιδέξια μὲ τὸ χέρι
κι ἀπὸ πάνω τεχνικά,
τὸ ἀρνάκι μας λιανίστε
καὶ τὸν τρύγον μας ἀρχίστε
νὰ χαροῦμε φιλικά.

«Λυρικά» "Έτος α' δημοσιεύσεως 1811

*Αθ. Χριστόπουλος

4. ΣΤΟΛΙΔΙΑΡΗΣ

Σὲ γάμον ἄρχοντος προσκαλεσμένος
δι Νούλας βρίσκονταν ἀπέλπισμένος,
τὶ δὲν ἔγένονταν νὰ καταφθάσουν
σκουτιά δλοκαίνουργα νὰ τοῦ τοιμάσουν.
Νὰ πάτη δὲν ἔστεργε, καθώς φοροῦσε,
κι ἀπαρηγόρητος ἐβλαστημοῦσε.

Τοῦ λέγει φίλος του: « καὶ τίς ἡ χρεία
νὰ καταθλίβεσαι χωρὶς αἰτία ;
Μήγαρ* εἶν' ἄφευκτο ν' ἀντραλωθοῦμε*
ἔκει γιορτιάτικοι γιὰ νὰ φανοῦμε ;
Παρόμοιες πρόληψες γιὰ τὰ στολίδια
μικρῶν κι ἀνήλικων ἀνθρώπων ἴδια.
Κι ἔγώ ἔκινησα μὲ τὰ παλιά μου,
μηδὲ κὰν διάλεξα τὰ πλιό καλά μου».«
Ο φίλος πάσκαγε* μὲ λόγου κρίσῃ
τὸν ἰσχυρόγυνωμο νὰ καταπείσῃ.
Χαμένα ἀπόσταινε τὸν λάρυγγά του.
Ἐκεῖνος ἥθελε τὴν φορεσιά του.

Κριτὴ μὲ ζήτησαν ν' ἀποφασίσω,
τὴ γνώμη μου ἔδωκα, χωρὶς ν' ἀργήσω.
Καὶ πρὸς τὸν σύμβουλο εὐθὺς τηρώντας,
παρόμοια ἐμίλησα χαμογελώντας :
« Κρένεις* ἔξαίρετα ἡ ἀφεντιά σου.
Μόν' ἔνα δίκιο του καλοστοχάσου.
Ἄν πάγη ἀστόλιγος καὶ δὲν φαντάξῃ,
ποιός τὸν στοχάζεται νὰ τὸν κοιτάξῃ ; »

« "Απαντα ». "Ετος α' δημοσιεύσεως 1827, Κέρκυρα

"Ιωάννης Βηλαρᾶς.

5. Ο ΦΙΛΑΡΓΥΡΟΣ

‘Ο καπημένος Χρυσολάτρης
ξάπλα κείτεται, βογκάει,
μὲ τὸ Χάρο πολεμάει.

‘Ελαιμάργησεν δό δόλιος,
τὶ γιομάτισε σὲ σπίτι
κάποιου πλούσιου συμπολίτη.

Τοῦ ἐπρόβαλαν καμπόσοι
μὲ καρδιᾶς κι ἀγάπτης ζέση
τὸ γιατρὸν νὰ προσκαλέση.

Τώρα αὔτὸς καὶ τὴν ἀρρώστια
καὶ τὸν κίνδυνο λογιάζει,
μόν’ τὰ ἔξοδα τρομάζει !

“Ἐνας φίλος του ἀστεῖος,
μὲ σκοπὸν νὰ χωρατέψῃ,
τοῦ εἶπε, μήπως ἔξοδέψῃ

πλιὸν παράνω στὴ θανή του,
ἄν ἀπόμινησκεν ἀκόμα
ἔτσι ἀνήμπτορος στὸ στρῶμα.

Τότε πλιὸν ἐκαταζαλίστη.
Παντοχὴ καὶ θάρρος χάνει,
καὶ φωνάζει, θὰ πεθάνη !

Καὶ οἱ πόνοι του αύγαταίνουν,
καὶ γιατροῦ ζητάει τὴν χάρτη,
μήν δὲ θάνατος τὸν πάρη.

‘Εξανάλαβεν ὡστόσο
μὲ δλίγα τὴν ὑγειά του.
Μόν’ γι’ αὐτὴ τὴ συμφορά του

ἔκαμε ὅρκον, ὅσο ζήσῃ,
νὰ δειπνάῃ μόν' τὸ βράδυ
μὲν νερὸς καὶ παξιμάδι.

« Ποιήματα »

*Ιωάννης Βηλαρᾶς

6. Η ΨΥΧΟΥΛΑ

‘Ωσάν γλυκόπνοο
Δροσάτο ἀεράκι
Μέσα σὲ ἀνθότοπο
Κειὸ τὸ παιδάκι
Τὴν ὕστερη ἔβγαλε
’Αναπνοή.

Καὶ ἡ ψυχούλα του
Εἰς τὸν ἀέρα
Γλήγορα ἀνέβαινε
Πρὸς τὸν αἰθέρα
Σὰν λιανοτρέμουλη
Σπίθα μικρή.

“Ολα τὴν ἔκραζαν,
“Ολα τ’ ἀστέρια,
Κι ἐκείνη ἔξαπλωνε
Δειλή τὰ χέρια,
Γιατὶ δὲν ἤξερε
Σὲ ποιὸ νὰ μπῆ.

’Αλλά, νά, τοῦ ἔδωσε
”Ἐνα ἀγγελάκι
Φιλὶ ἀθάνατο
Στὸ μαγουλάκι,
Ποὺ ἔξαφνα ἔλαμψε
Σὰν τὴν αὔγη.

Διογύσιος Σολωμός

7. Η ΣΚΙΑ ΤΟΥ ΟΜΗΡΟΥ

('Απόσπασμα)

"Ελαμπε ἀχνὰ τὸ φεγγαράκι — εἰρήνη
 "Ολην, ὅλη τὴ φύση ἀκινητοῦσε,
 Καὶ μέσα ἀπὸ τὴν ἔρημη τὴν κλίνη
 Τ' ἀηδόνι τὰ παράπονα ἀρχινοῦσε·
 Τριγύρω γύρω ἡ νυχτικὴ γαλήνη
 Τὴ γλυκύτατη κλάψα ἡχολογοῦσε·
 "Απάντεχα βαθὺς ὑπνος μὲ πιάνει,
 Κι ὁμπροστά μου ἔνας γέροντας μοῦ ἐφάνη.

Στὸ ἀκρογιάλι ἀναπαύοτουν δέ γέρος·
 Στὰ παλαιὰ τὰ ροῦχα τὰ σχισμένα
 Γλυκὰ γλυκὰ τὸ φύσημα τοῦ ἀέρος
 Τ' ἀριὰ μαλλιά του ἐσκόρπαιε τ' ἀσπρισμένα,
 Κι αὐτὸς εἰς τὸ πολύαστρον τοῦ αἰθέρος
 Τὰ μάτια ἐστριφογύριζε σβημένα·
 "Αγάλι γάλι ἀσηκώθη ἀπὸ χάμου,
 Καὶ ώσάν νά χε τὸ φῶς του ἥλθε κοντά μου.

Διονύσιος Σολωμός

8. ΩΔΗ ΕΙΣ ΤΗ ΣΕΛΗΝΗ

('Απόσπασμα)

Γλυκύτατη φωνὴ βγάν' ἡ κιθάρα
 Καὶ σὲ τούτη τὴν ἀφραστη ἀρμονία
 Τῆς καρδιᾶς μου ἀποκρίνεται ἡ λαχτάρα·

Γλυκὲ φίλε, εἰσ' ἐσύ, ποὺ μὲ τὴ θεία
 "Εκσταση τοῦ Ὀστιάνου*, εἰς τ' ἀκρογιάλι
 Τῆς νυχτὸς ἐμψυχεῖς τὴν ἡσυχία.

Κάθισε γιὰ νὰ ποῦμε ὅμινον στὰ κάλλη
Τῆς Σελήνης· αὐτὴν ἐσυνηθοῦσε
‘Ο τυφλὸς* ποιητὴς συχνὰ νὰ ψάλλῃ.

Μοῦ φαίνεται τὸν βλέπω ποὺ ἀκουμβοῦσε
Σὲ μίαν ἔτιά, καὶ τὸ φεγγάρι ὡστόσο
Στὰ γένια τὰ ἵερὰ λαμποκοποῦσε.

‘Απ’ τὸ Σκοπὸ* νά το, προβαίνει· ὥ, πόσο
Σὺ τὴν νύχτα τερπνὰ παρηγορίζεις!
‘Υμνον παθητικὸν θὲ νὰ σοῦ ὑψώσω.

Παθητικὸ σὰν ἐσένα, ὅταν λαμπίζης
Στρογγυλό, μεσουράνιο, καὶ τὸ φῶς σου
Σὲ ταφόπετρα ὀλόασπρη ἀποκοιμίζης.

Διονύσιος Σολωμός

9. ΕΙΣ ΦΡΑΓΚΙΣΚΑΝ ΦΡΑΙΖΕΡ

Μικρὸς προφήτης ἔριξε σὲ κορασιὰ τὰ μάτια
Καὶ στοὺς κρυφούς του λογισμούς, χαρὰ γιομάτους, εἶπε :
« Κι ἂν γιὰ τὰ πόδια σου, Καλή, κι ἂν γιὰ τὴν κεφαλή σου
κρίνους ὁ λίθος ἔβγανε, χρυσὸ στεφάνι ὁ ἥλιος,
δῶρο δὲν ἔχουνε γιὰ Σέ, καὶ γιὰ τὸ μέσα πλοῦτος.
‘Ομορφος κόσμος ἡθικὸς ἀγγελικὰ πλασμένος ! ».»

Διονύσιος Σολωμός

10. Η ΗΜΕΡΑ ΤΗΣ ΛΑΜΠΡΗΣ

1

Καθαρότατον ἥλιο ἐπρομηνοῦσε
τῆς αὐγῆς τὸ δροσάτο ὕστερο ἀστέρι,
σύγνεφο, καταχνιά, δὲν ἀπέρνοῦσε
τ’ οὐρανοῦ σὲ κανένα ἀπὸ τὰ μέρη·
καὶ ἀπὸ κεῖ κινημένο ἀργοφυσοῦσε

τόσο γλυκό στὸ πρόσωπο τ' ἀέρι,
ποὺ λὲς καὶ λέει μὲς στῆς καρδιᾶς τὰ φύλλα :
γλυκιὰ ἡ ζωὴ καὶ ὁ θάνατος μαυρίλα.

2

Χριστὸς ἀνέστη ! Νέοι, γέροι καὶ κόρες,
ὅλοι, μικροί, μεγάλοι, ἔτοιμαστήτε·
μέσα στές ἐκκλησίες πὲς δαφνοφόρες
μὲ τὸ φῶς τῆς χαρᾶς συμμαζωχτήτε·
ἀνοίξετε ἀγκαλιές εἰρηνοφόρες
ὅμπροστὰ στοὺς Ἅγιους καὶ φιληθῆτε·
φιληθῆτε γλυκὰ χείλη μὲ χείλη,
πέστε « Χριστὸς ἀνέστη » ἑχθροὶ καὶ φίλοι.

3

Δάφνες εἰς κάθε πλάκα ἔχουν οἱ τάφοι
καὶ βρέφη ώραῖα στὴν ἀγκαλιὰ οἱ μανάδες·
γλυκόφωνα, κοιτώντας τὲς ζωγραφι-
σμένες εἰκόνες, ψάλουνε οἱ ψαλτάδες·
λάμπει τὸ ἀσήμι, λάμπει τὸ χρυσάφι
ἀπὸ τὸ φῶς ποὺ χύνουνε οἱ λαμπτάδες·
κάθε πρόσωπο λάμπει ἀπ' τ' ἀγιοκέρι
δόποὺ κρατοῦνε οἱ Χριστιανοὶ στὸ χέρι.

« Τὰ εὐρισκόμενα », ἔκδοσις Ι. Πολυλᾶ, Κέρκυρα, 1859   Λιονέστιος Σολωμός

11. Η ΕΛΛΗΝΙΔΑ ΜΗΤΕΡΑ

Κρέμεται τὸ σπαθὶ κοντὰ στὴν κούνια σου, καλό μου,
ἀλλὰ τὸ χέρι δέν είναι ποὺ τὸ σφιγγε στὴ νίκη.
Μακρὺς δ λάκκος π' ἄνοιξε καὶ κλεῖ τὸ γίγαντά μου.
Κάμπους, βουνά, χωρὶς αὐτὸν μάχης καπνοὶ σκεπάζουν·
ἀλλ' αὐτὸ τώρα ποὺ κουνῶ τ' ἀμέριμνο κορμάκι
αὔριο θὰ γίνη δύναμη ποὺ δ λογισμὸς κινάει,

καὶ στήθι ἀντρίκειο θὰ σταθῇ στὲς σαῖτιὲς τῆς μοίρας.

Βρέχει τὰ βέλη της αὐτὴ στὰ ὑψη τῶν ἀνδρείων,
πιοὺ ἐκεῖ στημένοι στερεοὶ λάμπουν στὴ μάχη θεῖοι.

Χαρὲς καὶ πλούτη νὰ χαθοῦν, καὶ τὰ βασίλεια, κι ὅλα,
τίποτε δέν εἰναι, ἀν στητὴ μέν' ἡ ψυχὴ κι ὀλόρθη.

"Ολα τὰ ἐρείπια γύρω της κοιτᾶ χαμογελώντας,
κι ἀνθοὶ σ' αὐτά, παντοῦ κι ἀργά, βλασταίνουν ὡς τὸν τάφο·
φυτρώνει καὶ στὸ σκότος του τοῦ Παραδείσου τ' ἄνθι.

Τοῦ κόρφου σύ, τῆς ἀγκαλιᾶς ἀγαπημένο βάρος,
σπούδαξε, μήν ἀργοπορῆς βάρος νὰ γίνηται τρόμου
ἐκεῖ πιοὺ οἱ χειμαρροὶ τοῦ ἔχθροῦ τρομαχτικὰ βρυχίζουν.

"Αλλὰ τὸ χέρι σου ζωστὸ πλιὰ στὸ λαιμό μου γύρω
δὲ θά 'ναι τότε, ἀλλὰ σ' αὐτὸ τ' ὀλεθροφόρο ξίφος.

Τῆς Μοίρας ἔτσ' οἱ δύναμεις, ὅσο τρανές κι ἄν εἰναι,
κι ἄν πέσης σὺ στὸν πόλεμο, μένουν ἐκεῖνες, ὅπως
τῆς κούνιας τὰ κινήματα ποὺ τώρα σὲ κοιμίζουν.

Μεγάλωσε, μεγάλωσε, μὴ δίχως μάνα μείνητο.

Θά ζώσῃ ἐκείνη τὸ σπαθὶ μὲς στὸ βυζὶ ἀποκάτου,
κι ἐμπρός ! σημαία καὶ σπαθί, ψυχὴ, ψυχὴ καὶ νίκη !

Τὴν ψυχὴ μέσα μου γρικῶ τοῦ ποθητοῦ πατρός σου,
καὶ χίλιες, χίλιες γύρω μου ξαστράφτουν Ἀμαζόνες.

"Αντρες, γυναικες εἶν", κανεὶς δὲ θὰ ρωτᾶ στὴ μάχη.

Κοίτα τοὺς λάκκους ! — ἀλλὰ τί μπορεῖς σὺ νὰ κοιτάξῃς;

"Αππειρους λάκκους, ἀππειρους γεμίζουν οἱ νεκροὶ μας·

πέφτουμ' ἐμεῖς, τὸ ἔργο μας γιὰ τὴν πατρίδα μένει,
καὶ σ' ὅλα ζῆται στήθη μας τούτ' ἡ πνοὴ καὶ μόνη,

πιοὺ φλόγα γίνεται φριχτὴ καθολικοῦ πολέμου,
ποὺ κάθε γῆ καὶ θάλασσα παντοῦ περιλαβαίνει,
πιοὺ ζώνει ἐσέ καὶ σκίρτημα καὶ τῆς κουνιᾶς σου δίνει.

Σκίρτα, κουνιά, μ' εὐχὴ χαρᾶς γιὰ τὸ καλὸ ποὺ θά 'ρθη !

Γλυκὰ κι ἡ τύχη μοῦ γελᾶ, γιατὶ ἡ στιγμὴ 'ναι τούτη

πιοὺ τ' ἀκριβά σου βλέφαρα στηκώνονται κι ἀφήνουν
τὸ χαμογέλιο τῆς ματιᾶς νὰ λάμψη, σ' ὅλα τ' ἀλλα
ἀβέβαιο καὶ τρεμάμενο, ἀλλ' ὅχι καὶ σ' ἐμένα.

"Ἐλα σ' ἐμέ, τῶν σπλάχνων μου γλυκὸ βλαστάρι· θέλω
γιὰ μιὰ στιγμὴ γοργά 'π' αὐτὸ τὸ σπίτι νὰ μακρύνω·

θέλω τὸ μέτωπ' ὁ καπνὸς τῆς μάχης νὰ σοῦ γγίξῃ,
πλατιά τὸ στῆθος σου, βαθιά, νὰ πνέξῃ* ὀλέθρου φλόγα.

« Ιταλικὰ ποιήματα », 'Αθῆναι, 1921
(μεταφρ. Γ. Καλοσγυρού)

Διογίσιος Σολωμός

12. ΥΜΝΟΣ ΕΙΣ ΤΗΝ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑΝ

(Αἱ 16 πρῶται στροφαὶ)

1

Σὲ γνωρίζω ἀπὸ τὴν κόψη
τοῦ σπαθιοῦ τὴν τρομερή,
σὲ γνωρίζω ἀπὸ τὴν ὄψη,
ποῦ μὲ βίᾳ μετράει τὴ γῆ.

3

Ἐκεῖ μέσα ἐκατοικοῦσες
πικραμένη, ἐντροπαλή
κι ἔνα στόμα ἀκαρτεροῦσες,
« ἔλα πάλι », νὰ σοῦ πῆ.

5

Δυστυχής ! Παρηγορία
μόνη σοῦ ἔμενε νὰ λέσ
περασμένα μεγαλεῖα
καὶ διηγώντας τα νὰ κλαῖς.

7

Κι ἔλεες « πότε, ᾧ ! πότε βγάνω
τὸ κεφάλι ἀπὸ τς ἔρμιες ; »
καὶ ἀποκρίνοντο ἀπὸ πάνω
κλάψεις, ἄλυσες, φωνέις !

9

Μὲ τὰ ροῦχα αίματωμένα,
ξέρω, ὅτι ἔβγαινες κρυφά
νὰ γυρεύης εἰς τὰ ζένα
ἄλλα χέρια δυνατά.

2

Ἄπ' τὰ κόκαλα βγαλμένη
τῶν Ἐλλήνων τὰ Ἱερά,
καὶ σὰν πρῶτα ἀνδρειωμένη,
χαῖρε, ὡ χαῖρε, Ἐλευθεριά !

4

Ἄργιε νά ἥθη ἐκείνη ἡ μέρα
καὶ ἥταν ὅλα σιωπηλά,
γιατὶ τά σκιαζε ἡ φοβέρα
καὶ τὰ πλάκωνε ἡ σκλαβιά.

6

Καὶ ἀκαρτέρει καὶ ἀκαρτέρει
φιλελεύθερη λαλιά,
ἔνα ἐκτύπαε τ' ἄλλο χέρι
ἀπὸ τὴν ἀπέλπισιά.

8

Τότ' ἐσήκωνες τὸ βλέμμα
μὲς τὰ κλάιματα θολό,
καὶ εἰς τὸ ροῦχο σου ἐσταζ' αἷμα,
πλῆθος αἷμα ἔλληνικό.

10

Μοναχὴ τὸ δρόμο ἐπῆρες,
ἐξανάλθες μοναχή·
δὲν εἰν' εὔκολες οἱ θύρες,
ἐὰν ἡ χρεία τές κουρταλῆ*.

11

"Αλλος σοῦ ἔκλαψε εἰς τὰ στήθια
ἀλλ' ἀνάσαστη καμιά,
ἄλλος σοῦ ἔταξε βοήθεια
καὶ σὲ γέλασε φρικτά.

12

"Αλλοι, δίμε! στὴ συμφορά σου
ὅπου ἔχαιροντο πολύ,
« σύρε νά 'βρης τὰ παιδιά σου,
σύρε », ἐλέγαν οἱ σκληροί.

13

Φεύγει ὁπίσω τὸ ποδάρι
καὶ ὀλογλήγορο πατεῖ
ἢ τὴν πέτραν ἢ τὸ χορτάρι
ποὺ τὴ δόξα σοῦ ἐνθυμεῖ.

14

Ταπεινότατη σοῦ γέρνει
ἢ τρισάθλια κεφαλή,
σὰν πτωχοῦ ποὺ θυροδέρνει
κι εἴναι βάρος του ἢ ζωή.

15

Ναί, ἀλλὰ τώρα ἀντιπαλεύει
κάθε τέκνο σου μὲ ὄρμή,
ποὺ ἀκατάπαυστα γυρεύει
ἢ τὴ νίκη ἢ τὴ θανή.

16

"Απ' τὰ κόκαλα βγαλμένη
τῶν Ἑλλήνων τὰ Ἱερά,
καὶ σὰν πρῶτα ἀνδρειωμένη
χαῖρε, ὃ χαῖρε, Ἐλευθεριά.

Διογύσιος Σολωμός

B'. ΔΗΜΟΤΙΚΟΣ ΛΟΓΟΣ

1. ΤΟΥ ΚΑΣΤΡΟΥ ΤΗΣ ΩΡΙΑΣ

"Οσα κάστρα κι ἀν εἶδα καὶ περπάτησα,
σὰν τῆς 'Ωριᾶς τὸ κάστρο δὲν ἐλόγιασσα.
Κάστρο θεμελιωμένο, κάστρο ξακουστό,
σαράντα δργιές τοῦ ψήλου, δώδεκα πλατύ,
μολύβι σκεπασμένο, μαρμαροχυτό,
μὲ πόρτες ἀτσαλένιες κι ἀργυρὰ κλειδιά,
καὶ τοῦ γιαλοῦ ἡ πόρτα στράφτει μάλαμα.

Τοῦρκος τὸ τρογυρίζει χρόνους δώδεκα,
δὲν μπορεῖ νὰ τὸ πάρῃ τὸ ἐρημόκαστρο.
Κι ἔνα σκυλὶ Τουρκάκι, μιᾶς Ρωμνιᾶς παιδί,
στὸν Ἀμιρά* του πάει καὶ τὸν προσκυνάει.
— 'Αφέντη μ' Ἀμιρά μου καὶ σουλτάνε μου,
ἀν πάρω γὼ τὸ κάστρο, τί εἰν' ἡ ρόγα* μου;

- Χίλια ασπρά* τήν ἡμέρα κι ἄλογο καλό,
καὶ δυὸ σπαθιὰ ἀσημένια γιὰ τὸν πόλεμο.
- Ούδὲ τ' ἀσπρά σου θέλω κι οὐδὲ τὰ φλωριά,
οὐδὲ καὶ τ' ἄλογό σου κι οὐδὲ τὰ σπαθιά,
μόν' θέλω γὼ τὴν κόρη, πού ναι στὰ γυαλιά.
- Ωσάν τὸ κάστρο πάρης, χάρισμα κι αύτή.

- Πράσινα ροῦχα βγάζει, ράσα φόρεσε.
 Τὸν πύργο πύργο πάει καὶ γυροβολάει,
 στὴν πόρτα πάει καὶ στέκει καὶ παρακάλει.
- Γιά ἄνοιξε, ἄνοιξε, πόρτα, πόρτα τῆς Ὁριᾶς,
πόρτα τῆς μαυρομάτας τῆς βασίλισσας.
  - Φεύγα ἀπ' αὐτοῦ, βρὲ Τούρκε, βρὲ σκυλότουρκε.
  - Μά τὸ Σταυρό, κυρά μου, μά τὴν Παναγιά,
ἐγὼ δὲν εἶμαι Τούρκος, οὐδὲ Κόνιαρος,
εἶμαι καλογεράκι ἀπ' ἀσκηταριό.
  - Δώδεκα χρόνους ἔχω δπ' ἀσκήτευα,
 χορτάρι ἐβοσκοῦσα σὰν τὸ πρόβατο,
 κι ἥρθα νὰ πάρω λάδι γιὰ τὶς ἐκκλησιές.
  - Γιά ἄνοιξετέ μου νά μπω τοῦ βαρόμοιρου.
  - Νὰ ρίξουμε τσιγγέλια νὰ σὲ πάρουμε;
  - Τὰ ράσα μου εἶναι σάπια καὶ ξεσκίζονται.
  - Νὰ ρίξουμε τὸ δίχτυ νὰ σὲ πάρουμε;
  - Εἶμαι ἀπὸ τὴν πείνα κι ἀντραλίζουμαι*.

Γελάστηκε μιὰ κόρη, πάει, τὸν ἄνοιξε.
 "Οσο ν' ἀνοιξῃ ἡ πόρτα, χίλιοι ἐμπήκανε,
 κι ὅσο νὰ μισανοίξῃ, γέμισ' ἡ αὔλη,
 κι ὅσο νὰ καλοκλείσῃ, ἡ χώρα πάρθηκε.
 "Ολοι χυθῆκαν στ' ἀσπρά, ὅλοι στὰ φλωριά,
 κι ἐκεῖνος εἰς τὴν κόρη πού ναι στὰ γυαλιά.

Κι ἡ κόρη ἀπὸ τὸν πύργο κάτω πέταξε,
 μήτε σὲ πέτρα πέφτει, μήτε σὲ κλαριά,
 παρὰ σὲ Τούρκου χέρια καὶ ξεψύχησε.

2. ΤΟΥ ΓΙΟΦΥΡΙΟΥ ΤΗΣ ΑΡΤΑΣ

Σαράντα πέντε μάστοροι κι ἔξήντα μαθητάδες,
γιοφύρι-ν-ἔθεμέλιωναν στῆς "Αρτας τὸ ποτάμι.
'Ολημερὶς τὸ χτίζανε, τὸ βράδυ ἐγκρεμιζόταν.
Μοιριολογοῦν οἱ μάστοροι καὶ κλαῖν οἱ μαθητάδες :
—'Αλίμονο στοὺς κόπους μας, κρίμα στὶς δούλεψές μας,
ὅλημερὶς νὰ χτίζουμε, τὸ βράδυ νὰ γκρεμιέται !
Πουλάκι ἐδιάβῃ κι ἔκατσε ἀντίκρυ στὸ ποτάμι,
δὲν ἔκελάηδε σὰν πουλί, μηδὲ σὰ χελιδόνι,
παρὰ ἔκελάηδε κι ἔλεγε, ἀνθρωπινὴ λαλίτσα :
—"Α δὲ στοιχειώσετε ἄνθρωπο, γιοφύρι δὲ στεριώνει·
καὶ μὴ στοιχειώσετε ὄφρανό, μὴ ξένο, μὴ διαβάτη,
παρὰ τοῦ πρωτομάστορα τὴν ὅμορφη γυναίκα,
πόρχεται ἀργὰ τ' ἀποταχὺ καὶ πάρωρα τὸ γιόμα.

Τ' ἄκουσ' ὁ πρωτομάστορας καὶ τοῦ θανάτου πέφτει.
Πιάνει μηνάει τῆς λυγερῆς μὲ τὸ πουλὶ τ' ἀηδόνι :
'Αργὰ ντυθῆ, ἀργὰ ἀλλαχτῆ, ἀργὰ νὰ πάτη τὸ γιόμα,
ἀργὰ νὰ πάτη καὶ νὰ διαβῆ τῆς "Αρτας τὸ γιοφύρι.
Καὶ τὸ πουλὶ παράκουσε κι ἀλλιῶς ἐπῆγε κι εἶπε :
—Γοργά ντυσου, γοργά ἀλλαξε, γοργά νὰ πᾶς τὸ γιόμα,
γοργά νὰ πᾶς καὶ νὰ διαβῆς τῆς "Αρτας τὸ γιοφύρι.
Νά τηνε κι ἔξανάφανεν ἀπὸ τὴν ἀσπρη στράτα.
Τὴν εἰδ' ὁ πρωτομάστορας, ραγίζεται ἡ καρδιά του.
—Απὸ μακριὰ τοὺς χαιρετᾶ κι ἀπὸ κοντὰ τοὺς λέει :
—Γειά σας, χαρά σας, μάστοροι κι ἐσεῖς οἱ μαθητάδες,
μὰ τί ἔχει ὁ πρωτομάστορας κι εἶναι βαργωμισμένος*;
—Τὸ δαχτυλίδι τόπεσε στὴν πρώτη τὴν καμάρα,
καὶ ποιός νὰ μπῆ καὶ ποιός νὰ βγῆ τὸ δαχτυλίδι νά 'βρη;
—Μάστορα, μήν πικράίνεσαι κι ἔγώ νὰ πά σ' τὸ φέρω,
ἔγώ νὰ μπῶ, κι ἔγώ νὰ βγῶ, τὸ δαχτυλίδι νά 'βρω.

Μηδὲ καλὰ κατέβηκε, μηδὲ στὴ μέση ἐπῆγε·
—Τράβα, καλέ μ', τὸν ὀλυσσό, τράβα τὴν ὀλυσίδα,
τὶ ὄλον τὸν κόσμο ἀνάγειρα καὶ τίποτες δὲν ἤβρα.

"Ενας πιχάει μὲ τὸ μυστρί, κι ἄλλος μὲ τὸν ἀσβέστη,
πταίρνει κι ὁ πρωτομάστορας καὶ ρίχνει μέγα λίθο.

- 'Αλιμονο στὴ μοίρα μας, κρίμα στὸ ριζικό μας!
Τρεῖς ἀδερφάδες ἥμαστε, κι οἱ τρεῖς κακογραφμένες,
ἡ μιά χτισε τὸ Δούναβη, κι ἡ ἄλλη τὸν Ἀφράτη*,
κι ἐγώ ἡ πλιὸ στερνότερη τῆς Ἀρτας τὸ γιοφύρι.
'Ως τρέμει τὸ καρύσφυλλο, νὰ τρέμη τὸ γιοφύρι,
κι ὡς πέφτουν τὰ δεντρόφυλλα, νὰ πέφτουν οἱ διαβάτες.

- Κόρη, τὸν λόγον ἄλλαξε, κι ἄλλη κατάρα δῶσε,
πόχεις μονάκριβο ἀδερφό, μὴ λάχη καὶ περάση.
Καὶ αὐτὴ τὸν λόγον ἄλλαξε, κι ἄλλη κατάρα δίνει :
—'Αν τρέμουν τ' ἄγρια βουνά, νὰ τρέμη τὸ γιοφύρι,
κι ἀν πέφτουν τ' ἄγρια πουλιά, νὰ πέφτουν οἱ διαβάτες,
τὶ ἔχω ἀδερφὸ στὴ ξενιτιά, μὴ λάχη καὶ περάση.

3. Ο ΣΕΝΟΣ

Ξενιτεμένο μου πουλὶ καὶ παραπονεμένο,
ἡ ξενιτιά σὲ χαίρεται κι ἐγώ χω τὸν κατημό σου.
Νὰ στείλω γράμμα χάνεται, δὲ βρίσκει τὸ παιδί μου,
νὰ μάθη ὅσα νὰ τοῦ πή διψάει ἡ καρδιά μου,
νὰ στείλω μῆλο σέπεται, λουλούδι μαραγκιάζει*,
νὰ στείλω καὶ τὸ δάκρυ μου σ' ἔνα ψιλὸ μαντίλι.
Φεγγάρι μου λαμπρό, λαμπρὸ καὶ κυκλογυρισμένο,
αὐτοῦ ψηλὰ πού περπατεῖς καὶ χαμηλὰ μᾶς βλέπτεις,
δὲν εἰδες που τὸ γιόκα μου τὸν πολυαγαπημένο;
Τίνος ματάκια βλέπουν τον, καὶ τὰ δικά μου κλαίγουν;
Τίνος τὰ χείλη τοῦ μιλοῦν καὶ τὰ δικά μου τρέμουν;
Ανάθεμά σε, ξενιτιά, γιὰ τὰ κακὰ πού κάνεις.
Ξενίτεψες τὸν δάντρα μου κι ἔκαμες νὰ χηρέψω,
ξενίτεψες καὶ τὸ πουλί μ' τώρα δώδεκα χρόνους.

4. ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ ΤΗΣ ΞΕΝΙΤΙΑΣ

Τὴν ξενιτιά, τὴν ἀρφανιά, τὴν πίκρα, τὴν ἄγαπη,
τὰ τέσσερα τὰ ζύγιασαν, βαρύτερά εἰν' τὰ ξένα.
Ο ξένος εἰς τὴν ξενιτιὰ πρέπει νὰ βάνη μαῦρα,
γιὰ νὰ ταιριάζῃ ἡ φορεσιά μὲ τῆς καρδιᾶς τὴ λάβρα.

Ξενιτεμένο μου πουλὶ καὶ παραπονεμένο,
ἡ ξενιτιὰ σὲ χαίρεται κι ἐγώ ὁ τὸν καημό σου.
Τί νὰ σοῦ στείλω, ξένε μου, τί νὰ σοῦ προβοδήσω;
Μῆλο ἄν σοῦ στείλω σέπεται, τριαντάφυλλο μαδιέται,
σταφύλι ξερωγιάζεται, κυδώνι μαραγκιάζει*.
Νὰ στείλω μὲ τὰ δάκρυα μου μαντίλι μουσκεμένο,
τὰ δάκρυα μου εἶναι καυτερά, καὶ καῖνε τὸ μαντίλι.
Τί νὰ σοῦ στείλω, ξένε μου, τί νὰ σοῦ προβοδήσω;

Σηκώνομαι τὴ χαραυγή, γιατὶ ὑπνο δὲν εύρίσκω,
ἀνοίγω τὸ παράθυρο, κοιτάζω τοὺς διαβάτες,
κοιτάζω τὶς γειτόνισσες καὶ τὶς καλοτυχίζω,
πῶς ταχταρίζουν* τὰ μικρὰ καὶ τὰ γλυκοβυζαίνουν.
Μὲ παίρνει τὸ παράπονο, τὸ παραθύρι ἀφήνω,
καὶ μπαίνω μέσα, κάθομαι, καὶ μαῦρα δάκρυα χύνω.

5. ΝΑΝΑΡΙΣΜΑΤΑ

A'.

"Υπνε, ποὺ παίρνεις τὰ μικρά, ἔλα πάρε καὶ τοῦτο.
Μικρὸ - μικρὸ σοῦ τό 'δωκα, μεγάλο φέρε μού το·
μεγάλο σάν ψηλὸ βουνό, ἵσιο σάν κυπαρίσσι,
κι οἱ κλῶνοι του ν' ἀπλώνωνται σ' Ἀνατολὴ καὶ Δύση·

Β'.

Νὰ μοῦ τὸ πάρης, "Υπνε μου, τρεῖς βίγλες" θὰ τοῦ βάλω,
τρεῖς βίγλες, τρεῖς βιγλάτορες, κι οἱ τρεῖς ἀντρειωμένοι.
Βάλλω τὸν ἥλιο στὰ βουνά, καὶ τὸν ἀιτὸ στοὺς κάμπους,
τὸν κύριον βοριά τὸ δροσερὸ ἀνάμεσα πελάγου.
'Ο ἥλιος ἔβασιλεψε κι ὁ ἀιτός ἀποκοιμήθη
κι ὁ κύριον βοριάς ὁ δροσερὸς στῆς μάνας του πηγαίνει :
—Γιέ μ', ποῦ 'σουν χτές, ποῦ 'σουν προχτές, ποῦ 'σουν τὴν ἄλλη
(νύχτα ;

Μήνα* μὲ τ' ἄστρι μάλωνες, μήνα μὲ τὸ φεγγάρι,
μήνα μὲ τὸν αὐγερινό, πού 'μεστ' ἀγαπημένοι ;
—Μήτε μὲ τ' ἄστρι μάλωνα, μήτε μὲ τὸ φεγγάρι,
μήτε μὲ τὸν αὐγερινό, ὅπου 'στ' ἀγαπημένοι.
Χρυσὸν ὑγιὸν ἔβιγλιζα στὴν ἀργυρή του κούνια.

Γ

Χήνα μου, ἀπλωσ' τὰ φτερά, νὰ πιλύνω τοῦ παιδιοῦ μου,
ἀιτέ μου, τὰ φτερούγια σου, ν' ὀπλώσω τ' ἀγοριοῦ μου,
κι ἐσύ, ἀδόνι μου χρυσό, στὴν κούνια νὰ καθίστης
μὲ τὴ γλυκιά σου τὴ φωνὴ νὰ μοῦ τὸ νανουρίστης,
καὶ σᾶν τὸ ἵδης νὰ κοιμηθῇ, τὰ μάτια του νὰ κλείστη,
τρέξε, τὸν "Υπνο φώναξε νὰ μοῦ τὸ σεργιανίστη.
*Έλα, "Υπνε, καὶ πάρε το, πάν' το στὰ περιβόλια,
καὶ γέμισε τοὺς κόρφους του τραντάφυλλα καὶ ρόδα·
τὰ ρόδα θὰ εἰν' τῆς μάνας του καὶ τ' ἄνθη τοῦ κυροῦ του,
καὶ τὰ χρυσὰ τραντάφυλλα θὰ γὰρ εἰναι τοῦ νονοῦ του.

Δ'.

Κοιμήσου ἀστρί, κοιμήσου αὔγη, κοιμήσου νιὸ φεγγάρι,
κοιμήσου, ποὺ νὰ σὲ χαρῇ ὁ νιὸς ποὺ θὰ σὲ πάρῃ.
Κοιμήσου ποὺ παράγγειλα στὴν Πόλη τὰ χρυσά σου,
στὴ Βενετία τὰ ροῦχα σου καὶ τὰ διαμαντικά σου.

Κοιμήσου ποὺ σοῦ ράβουνε τὸ πάπλωμα στὴν Πόλη,
καὶ σοῦ τὸ τελειώνουνε σαράντα δυὸ μαστόροι·

στὴ μέση βάνουν τὸν ἀετό, στὴν ἄκρη τὸ παγώνι.
Νάνι τοῦ ρήγα τὸ παιδί, τοῦ βασιλιᾶ τ' ἀγγόνι.

Κοιμήσου καὶ παράγγειλα παπούτσια στὸν τσαγγάρη,
νὰ σοῦ τὰ κάνη κόκκινα μὲ τὸ μαργαριτάρι.

Κοιμήσου μὲς στὴν κούνια σου καὶ στὰ παχιὰ πανιά σου,
ἡ Παναγιὰ ἡ δέσποινα νὰ εἴναι συντροφιά σου.

6. ΤΟΥ ΛΕΒΕΝΤΗ ΚΑΙ ΤΟΥ ΧΑΡΟΥ

Λεβέντης ἐροβόλαγε ἀπὸ τὰ κορφοβούνια
μὲ τὸ μαντίλι στὸ λαιμό, τὸ βαροκεντημένο.

Εἶχε τὸ φέσι του στραβά καὶ τὰ μαλλιά κλωσμένα,
κι ἔστριφτε τὸ μουστάκι του καὶ ψιλοτραγουδοῦσε.

Κι δ Ῥάρος τὸν ἀγνάντεψε ἀπὸ ψηλὴ ραχούλα,
καρτέρι πάει καὶ τόβαλε σ' ἔνα στενὸ σοκάκι.

—Γειά σου, χαρά σου, Χάροντα. —Καλῶς τον τὸ λεβέντη.

Λεβέντη μ', ποῦθεν ἔρχεσαι, λεβέντη μ', ποῦ πηγαίνεις;

—Ἀπὸ τὴν μάντρα μου ἔρχομαι, στὸ σπίτι μου πηγαίνω.

Πάω νὰ πάρω τὸ ψωμὶ καὶ πίσω νὰ γυρίσω.

—Λεβέντη μ', μ' ἔστειλε δ Θεὸς νὰ πάρω τὴν ψυχὴ σου.

—Χωρὶς ἀνάγκη κι ἀρωστιά ψυχὴ δὲν παραδίνω.

Μόν' ἔβγα νὰ παλέψουμε σὲ μαρμαρένιο ὄλωνι,
κι ἂ μὲ νικήστης, Χάροντα, νὰ πάρης τὴν ψυχὴ μου,
κι ἂ σὲ νικήσω πάλι ἔγώ, πήγαινε στὸ καλό σου.

Πιαστῆκαν καὶ παλεύανε ἀπ' τὸ πουρνὸ ώς τὸ βράδυ,
κι ἔκει στὸ γύρισμα τοῦ ἥλιοῦ, ποὺ τρέμ' νὰ βασιλέψῃ,
ἀκοῦν τὸ νιὸ ποὺ βόγγιζε καὶ βαριαναστενάζει.

—Ἄσε με, Χάρε μ', ἄσε με παρακαλῶ νὰ ζήσω
τὶ ἔχω γύναίκα παρανιὰ καὶ χήρα δὲν τῆς πρέπει,
τὶ ἔχω παιδὶ κι είναι μικρὸ κι ὀρφάνια δὲν τοῦ μοιάζει.

—Τὰ πρόβατα κουρεύονται καὶ τὸ τυρὶ ζυγιέται
καὶ τ' ἀρφανὸ πορεύεται κι ἡ χήρα κυθεριέται...

7. ΜΟΙΡΟΛΟΓΙΑ

"Οταν σηκώνουν τὸ νεκρὸ

Αύτοῦ ποὺ βούλεσαι νὰ πᾶς κι ὅπου ξεπερατιέσαι,
ἄν ἔβρης νιοὺς χαιρέτα τους, καὶ νιές κουβέντιασέ τους,
κι ᄃν ἔβρης καὶ μικρὰ παιδιά γλυκά παργόρησέ τα.
Μὴν κάμης νιές νὰ κλάψουνε καὶ νιοὺς ν' ἀναστενάξουν,
μὴν κάμης καὶ μικρὰ παιδιά καὶ θυμηθοῦν τὴ μάνα.
Μὴν πῆς πώς ἔρχεται Λαμπρή, πώς ἔρχονται γιορτάδες.
Πές τοῦ Χριστοῦ πώς χιόνιζε καὶ τὴ Λαμπρὴ θὰ βρέχῃ,
καὶ τὴν ἡμέρα τ' ἁι-Θωμᾶ θὰ σέρνουν τὰ ποτάμια.
Πώς δὲ θὰ βγοῦν τὰ παιδιά μὲ τὶς γλυκὲς μανάδες,
οὔτε θὰ βγοῦν τ' ἀντρόγενα τὰ πολυαγαπημένα.

* * *

Εἶχα μηλιὰ στὴν πόρτα μου καὶ δέντρο στὴν αὐλή μου,
καὶ τέντα κατακόκκινη τὸ σπίτι σκεπασμένο,
καὶ κυπαρίσσι ὄλόχρυσο κι ἥμουν ἀκουμπισμένη,
εἶχα κι ἀσημοκάντηλο στὸ σπίτι κρεμασμένο.
Τώρα ἡ μηλιὰ μαράθηκε, τὸ δέντρο ξεριζώθη,
κι ἡ τέντα ἡ κατακόκκινη, κι ἑκείνη μαύρη ἐγίνη,
τὸ κυπαρίσσι τὸ χρυσὸ ἔπεσε καὶ τσακίστη,
τ' ἀσημοκάντηλο ἔσβησε, τὸ σπίτι δὲ φωτάει.

* * *

Δὲ σόπρεπε, δὲ σόμοιαζε στὴ γῆ κρεβατοστρώσῃ,
μόν' σόπρεπε, μόν' σόμοιαζε στοῦ Μάη τὸ περιβόλι,
ἀνάμεσα σὲ δυὸ μηλιές, σὲ τρεῖς νεραντζοποῦλες,
νὰ πέφτουν τ' ἄνθι' ἀπάνου σου, τὰ μῆλα στὴν ποδιά σου,
τὰ κρεμεζογαρούφαλα τριγύρω στὸ λαιμό σου.

* * *

Ποιός ἔχει πέτρινη καρδιά, θέλω νὰ μὴ ραΐσῃ,
νὰ εἰπῶ τραγούδι χλιβερὸ καὶ παραπονεμένο·
μηδ' ἀπὸ χῆρες τ' ἄκουσα, μηδ' ἀπὸ παντρεμένες,
τοῦ Χάρου ἡ μάνα τὸ ἔλεγε, τό σουρνε μοιρολόγι.
« Πόχουν παιδιά, ἀς τὰ κρύψουνε, κι ἀδέρφια ἀς τὰ φυλάξουν,
γυναῖκες τῶν καλῶν ἀντρῶν, νὰ κρύψουνε τοὺς ἀντρες,
γιατὶ ἔχω γιὸ κυνηγητή, γιατὶ ἔχω γιὸ κουρσάρο·
οὐλο τὶς νύχτες περπατεῖ καὶ τὶς αὔγες κουρσεύει,
κι ὅπόβρη τρεῖς παίρνει τοὺς δυὸ κι ὅπόβρη δυὸ τὸν ἐνα
κι ὅπόβρη κι ἔνα μοναχό, κεῖνον τὸν ξεκληρίζει».
Μὰ νὰ τον καὶ κατέβαινε στοὺς κάμπους καβαλάρη.
Μαῦρος ἤταν, μαῦρα φορεῖ, μαῦρο καὶ τ' ἄλογό του,
σέρνει στιλέτα δίκοπα, σπαθιὰ ἔγευμνωμένα,
στιλέτα, τὰ χει γιὰ καρδιές, σπαθιά, γιὰ τὰ κεφάλια.

8. ΒΑΙΤΙΚΑ

α') Στὸ νοικοκύρη

΄Αφέντη, δῆτας γεννήθηκες σὲ θρέφαν τὰ λιοντάρια,
καὶ βγῆκες ὁ ξεδιαλεχτὸς μέσα στὰ παλικάρια.
΄Αλλοι κουρσεύουν μὲ σπαθιά, κι ἄλλοι μὲ τὰ δοξάρια,
κι ἐσύ, τί θάμα εἰν' αὐτό! κουρσεύεις μὲ τὸ μάτι.
Καὶ τοῦ ματιοῦ σου ἡ σαΐτιὰ πύργους ξεθεμελιώνει,
πύργους καὶ πετροπήγαδα κι αὐλὲς μαρμαρωμένες.

β') Στὸν προεστὸ τοῦ χωριοῦ

΄Αφέντη μου, στὰ σπίτια σου χρυσὲς καντῆλες φέγγουν,
φέγγουν στοὺς ξένους νὰ δειπνοῦν, στοὺς ξένους νὰ πλαγιάζουν,
φέγγει καὶ μιὰ στὸ ἀστί σου νὰ στρώνη νὰ κοιμᾶστε
ἀπάνου στὰ τριαντάφυλλα κι ἀπάνου στὰ μιμίτσια*,
νὰ πέφτουν τ' ἄνθια ἀπάνου σου, τὰ μῆλα στὴν ποδιά σου,
καὶ τὰ κορφολογήματα τριγύρω στὸ λαιμό σου.

9. ΠΕΡΙΓΕΛΑΣΤΙΚΟΝ ΑΣΜΑ

Φίλοι, γιατί δὲν τρῶτε καὶ δὲν πίνετε ;
 Μήνα* καὶ τὸ ψωμί μας δὲ σᾶς ἄρεσε ;
 Στέλνουμε στοὺς γειτόνους καὶ τ' ἀλλάζουμε.
 Μήνα καὶ τὸ κρασί μας δὲ σᾶς ἄρεσε ;
 Βαγένια ἔχουμε κι ἄλλα καὶ τ' ἀλλάζουμε.
 Μήνα καὶ τὰ φαγιά μας δὲ σᾶς ἄρεσαν ;
 Μαγείρισσες εἰν' κι ἄλλες καὶ τς ἀλλάζουμε.
 Μήνα κι ἡ καψούφη δὲ σᾶς ἄρεσε ;
 Ἡ νύφη μας αὐτήν ναι, δὲν ἀλλάζεται.

10. ΚΛΕΦΤΙΚΑ

Τῆς νύχτας οἱ ἀρματολοὶ καὶ τῆς αὔγης οἱ κλέφτες
 δόλουνχτις κουρσεύανε καὶ τὴν αὔγην κοιμῶνται,
 κοιμῶνται στὰ δασὰ κλαριά καὶ στοὺς παχιοὺς τοὺς ἵσκιους.
 Εἶχαν ἀρνιά καὶ ψήνανε, κριάρια σουβλισμένα,
 μὰ εἶχαν κι ἔνα γλυκὸ κρασί, ποὺ πίν' ν τὰ παλικάρια..
 Κι ἔνας τὸν ἄλλον ἐλεγαν, κι ἔνας τὸν ἄλλον λέει :
 « Καλὰ τρῶμε καὶ πίνουμε καὶ λιανοτραγουδᾶμε·
 δὲν κάνουμε κι ἔνα καλό, καλὸ γιὰ τὴν ψυχή μας ;
 —ό κόσμος φκιάνουν ἐκκλησιές, φκιάνουν καὶ μοναστήρια,—
 νὰ πᾶμε νὰ φυλάξουμε στῆς Τρίχας τὸ γεφύρι,
 ποὺ θὰ περάσῃ ὁ βόιβοντας* μὲ τοὺς ἀλυσωμένους·
 νὰ κόψουμε τοὺς ἀλυσους νὰ βγοῦν οἱ σκλαβωμένοι,
 νὰ βγῇ τῆς χήρας τὸ παιδί, π' ἄλλο παιδί δὲν ἔχει
 π' αὐτή τὸ χει μονάκριθο. στὸν κόσμο ξακουσμένο ».

* * *

'Ανάθεμά τα τὰ βουνὰ μὲ τὸ ζακόνι* πτόχουν,
 τὸ καλοκαίρι κίτρινα καὶ τὸ χειμώνα μαῦρα,
 καὶ τὴν πικρὴ τὴν ἄνοιξη πολὺ ροδαμισμένα*.
 Κανένας δὲν τὰ χάρηκε μές στὸν ἀπάνω κόσμο,
 ἡ κλεφτουριά τὰ χαίρεται καὶ τὰ μικρὰ κλεφτόπλα.
 Πηδᾶνε, παίζουν καὶ γλεντᾶν καὶ ρίχνουν στὸ σημάδι,

γυρίζουν καὶ στὴ σούγλα τους τὰ παχουλὰ τὰ κριάρια· πόκει οἱ Τοῦρκοι δὲν πατᾶν, φοβοῦνται τὰ κλεφτόπλα.

* * *

Χορεύουν τὰ κλεφτόπουλα, γλεντᾶνε τὰ καημένα,
κι ἔνα μικρὸ κλεφτόπουλο δὲν παίζει, δὲ χορεύει,
μόν' τ' ἄρματα συγύραγε καὶ τὸ σπαθὶ τροχάει.
«Τουφέκι μου περήφανο, σπαθὶ μου παινεμένο,
πιολές φορές μὲ γλίτωσες, βόηθα καὶ τούτ' τὴν ὡρα,
νὰ σ' ἀσημώσω μάλαμα, νὰ σὲ σμαλτώσω ἀσήμι ».

* * *

Τ' ἀντρειωμένου τ' ἄρματα δὲν πρέπει νὰ πουλιῶνται,
μόν' πρέπει τους στὴν ἐκκλησιὰ κι ἐκεῖ νὰ λειτουργιῶνται,
πρέπει νὰ κρέμωνται ψηλὰ σ' ἀραχνιασμένο πύργο,,
νὰ τρώη ἡ σκουριά· τὸ σίδερο κι ἡ γῆ τὸν ἀντρειωμένο.

11. ΣΚΛΑΒΟΙ ΣΤΟΥΣ ΑΡΒΑΝΙΤΕΣ

(Ιστορικὸν)

Τὸ ἔσμικ διεκτραχγωδεῖ τὰ δεινοπαθήματα τῶν Πελοποννήσίων
μετὰ τὴν καταστολὴν τῆς ἐπαναστάσεως τοῦ 1769 ὑπὸ τῶν ἐπιδρα-
μόντων ἀλβανικῶν στιφῶν.

Γὰ παλικάρια τοῦ Μοριᾶ κι οἱ ἔμορφες τῆς Πάτρας
ποτὲ δὲν καταδέχονται πεζοὶ νὰ περπατήσουν,
καὶ τώρα πῶς κατάντησαν σκλάβοι στοὺς Ἀρβανίτες !
Κλαίγουν οἱ μαῦροι τὴ σκλαβιά, ὅπου εἰναι σκλαβωμένοι,
κλαίγουν καὶ τὸν ξεχωρισμό, τὸ πῶς θὰ ξεχωρίσουν.
‘Ο ζωντανὸς δὲ χωρισμὸς παρηγοριὰ δὲν ἔχει !
‘Αφήνει ἡ μάνα τὸ παιδὶ καὶ τὸ παιδὶ τὴ μάνα,
χωρίζει κι ἔνα ἀντρόγυνο μιὰ μέρα ἀνταμωμένο.

12. ΣΟΥΛΙΩΤΙΚΑ

Α'.

Τρία μπαϊράκια φαίνονται 'ποκάτω ἀπὸ τὸ Σούλι.

Τό 'να τοῦ Μουχτάρ πασᾶ, τ' ἄλλο τοῦ Σελιχτάρη,
τὸ τρίτο τὸ καλύτερο εἶναι τοῦ Μιτσομπόνου.

Μιὰ παπαδιὰ τ' ἀγνάντεψεν ἀπὸ ψηλὴ ραχούλα.

—Ποῦ 'στε τοῦ Λάμπρου τὰ παιδιά, ποῦ 'στε νοί Μπότσαραιοι;
'Αρβανιτὶα μᾶς πλάκωσε, θέλει νὰ μᾶς σκλαβώσῃ.

—"Ας ἔρτουν οἱ παλιότουρκοι, τίποτε δὲ μᾶς κάνουν.

"Ας ἔρτουν πόλεμο μὰ ίδουν καὶ Σουλιωτῶν τουφέκια,
νὰ μάθουν Λάμπρου τὸ σπαθί, Μπότσαρη τὸ τουφέκι,
τ' ἄρματα τῶν Σουλιώτισσων, τῆς ξακουσμένης Χάιδως.

Κι ὁ Κουτσονίκας φώναξεν ἀπὸ τὸ μετερίζι*.

—Παιδιά, σταθῆτε στέρεα, σταθῆτε ἀντρειωμένα,
γιατ' ἔρχεται ὁ Μουχτάρ πασᾶς μὲ δώδεκα χιλιάδες.

'Ο πόλεμος ἀρχίνησε κι ανάψαν τὰ τουφέκια.

Τὸν Ζέρβα καὶ τὸν Μπότσαρη ἐφώναξε ὁ Τζαβέλας :

—Παιδιά μ', ἥρθ' ὡρα τοῦ σπαθιοῦ κι ἄς πάψη τὸ τουφέκι !
Κι ὅλοι πασαν καὶ σπάσαν τὶς θῆκες τῷ σπαθιῷ τους,
τοὺς Τούρκους βάνουνε μπροστά τοὺς βάνουν σὲν κριάρια.

—Άλλοι ἔφευγαν κι ἄλλοι ἔλεγαν : « Πασά μου, ἀνάθεμα σε !

Μέγα κακὸ μᾶς ἔφερες ταῦτο τὸ καλοκαΐρι,
ἔχαλασσες τόση Τουρκιά, σπαῆδες κι Ἀρβανίτες.

Δὲν εἰν' ἔδω τὸ Χόρμοβιο δὲν εἰν' ἡ Λαμποβίτσα,
ἔδω εἰν' τὸ Σούλι τὸ κακό, ἔδω εἰν' τὸ Κακοσούλι,
ποὺ πολεμοῦν μικρὰ παιδιά, γυναῖκες σὰν τοὺς ἄντρες,
ποὺ πολεμάει ἡ Τζαβέλαινα σὰν ἄξιο παλικάρι ».

Κι ὁ Μπότσαρης ἐφώναξε μὲ τὸ σπαθί στὸ χέρι :

—"Ελα, πασά, τί κάκιωσες καὶ φεύγεις μὲ μενζίλι*;

Γύριος' ἔδω στὸν τόπο μας, στὴν ἔρημη τὴν Κιάφα,

ἔδω νὰ στήσης τὸ θρονί, νὰ γένης καὶ σουλτάνος.

Β'. ΔΙΑΛΟΓΟΙ

Τῆς Δέσποινας

(25 Δεκεμβρίου 1803)

- *Αχός βαρὺς ἀκούεται, πολλὰ τουφέκια πέφτουν.
 Μήνα* σὲ γάμο ρίχνονται, μήνα σὲ χαροκόπι;
 Οὐδὲ σὲ γάμο ρίχνονται, οὐδὲ σὲ χαροκόπι,
 ή Δέσποια κάνει πόλεμο μὲ νύφες καὶ μ' ἄγγόνια.
 *Αρβανιτιὰ τὴν πλάκωσε στοῦ Δημουλᾶ τὸν πύργο.
 –Γιώργαινα, ρίξε τ' ἄρματα, δὲν εἰν' ἐδῶ τὸ Σούλι.
 *Ἐδῶ είσαι σκλάβια τοῦ πασᾶ, σκλάβια τῶν *Αρβανίτων.
 –Τὸ Σούλι κι ἂν προσκύνησε κι ἂν τούρκεψεν ἡ Κιάφα,
 ή Δέσποια ἀφέντες Λιάπτηδες* δὲν ἔκαμε, δὲν κάνει.
 Δαιλὶ στὸ χέρι νάρπαξε, κόρες καὶ νύφες κράζει :
 –Σκλάβες Τουρκῶν μὴ ζήσωμε, παιδιά μ', μαζί μου ἐλάτε.
 Καὶ τὰ φυσέκια ἀνάψανε κι ὅλοι φωτιὰ γενῆκαν.

13. ΤΗΣ ΠΑΡΓΑΣ

*Ἐπὶ τῇ ἀπεμπολήσει τῆς πόλεως ὑπὸ τῶν "Λαγγῶν
 εἰς τοὺς Τούρκους τῇ 28 Ἀπριλίου 1819.

Α'.

- Μαῦρο πουλάκι, πύρχεσαι ἀπὸ τ' ἀντίκρυ μέρη,
 πές μου τί κλάψεις θλιβερές, τί μαῦρα μοιρολόγια,
 ἀπὸ τὴν Πάργα, βγαίνουνε, πού τὰ βουνά ραγίζουν ;
 Μήνα* τὴν πλάκωσε Τουρκιὰ καὶ πόλεμος τὴν καίει ;
 –Δὲν τὴν ἐπλάκωσε Τουρκιά, πόλεμος δὲν τὴν καίει.
 Τούς Παργινούς ἐπούλησαν σὰ γίδια, σὰ γελάδια,
 κι ὅλοι στὴν ξενιτιὰ θὰ πᾶν νὰ ζήσουν οἱ κατημένοι.

- Τραβοῦν γυναικες τὰ μαλλιά, δέρνουν τ' ἀσπρα τους στήθια,
 μοιριολογοῦν οἱ γέροντες μὲ μαῦρα μοιρολόγια,
 παπάδες μὲ τὰ δάκρυα γδύνουν τές ἐκκλησιές τους.
 –Βλέπεις ἔκείνη τὴ φωτιά, μαῦρο καπνὸ πού βγάνει;
 *Έκεī καίγονται κόκαλα, κόκαλα ἀντρειωμένων,

πού τὴν Τουρκιὰ τρομάξανε καὶ τὸ βεζίρη κάψαν.
 Ἐκεῖ 'ναι κόκαλα γονιοῦ, ποὺ τὸ παιδί τὰ καίει,
 νὰ μὴν τὰ βροῦνε οἱ Λιάπτηδες*, Τοῦρκοι μὴν τὰ πατήσουν.
 Ἀκοῦς τὸ θρῆνο τὸν πολύν, ὅπού βογκοῦν τὰ δάση,
 καὶ τὸ δαρμὸ* ποὺ γίνεται, τὰ μαῦρα μοιρολόγια;
 Εἶναι π' ἀποχωρίζονται τὴ δόλια τὴν πατρίδα,
 φιλοῦν τὶς πέτρες καὶ τὴ γῆ κι ἀσπάζονται τὸ χῶμα.

B'.

Τρία πουλιά ἀπ' τὴν Πρέβεζα διαβήκανε στὴν Πάργα,
 τὸ 'να κοιτάει τὴν ξενιτιά, τ' ἄλλο τὸν Ἄι-Γιαννάκη,
 τὸ τρίτο τὸ κατάμαυρο μοιριολογάει καὶ λέει :
 —Πάργα, Τουρκιὰ σὲ πλάκωσε, Τουρκιὰ σὲ τριγυρίζει.
 Δὲν ἔρχεται γιὰ πόλεμο, μὲ προδοσιὰ σὲ παίρνει.
 Βεζίρης δὲ σ' ἐνίκησε μὲ τὰ πολλὰ τ' ἀσκέρια*.
 *Ἐφευγαν Τοῦρκοι σὰ λαγοὶ τὸ Παργινὸ τουφέκι,
 κι οἱ Λιάπτηδες* δὲν ἥθελαν νὰ ῥτουν νὰ πολεμήσουν.
 Εἶχες λεβέντες σὰ θεριά, γυναῖκες ἀντρειωμένες,
 πότρωγαν βόλια γιὰ ψωμί, μπαρούτι γιὰ προσφάγι.
 Τ' ἀσπρα* πουλῆσαν τὸ Χριστό, τ' ἀσπρα πουλοῦν κι ἔσένα.
 Πάρτε, μανάδες, τὰ παιδιά, παπάδες, τοὺς ἀγίους.
 *Ἄστε, λεβέντες, τ' ἄρματα κι ἀφῆστε τὸ τουφέκι,
 σκάψτε πλατιά, σκάψτε βαθιά, ὅλα σας τὰ κιβούρια,
 καὶ τ' ἀντρειωμένα κόκαλα ξεθάψτε τοῦ γονιοῦ σας.
 Τούρκους δὲν ἐπροσκύνησαν, Τοῦρκοι μὴν τὰ πατήσουν.

14. ΤΩΝ ΚΛΕΦΤΩΝ ΚΑΙ ΤΟΥ ΑΛΗ - ΠΑΣΑ

Θέλω νὰ πάρω ἀνήφορο, νὰ πάρω ἀνηφοράκι,
 νὰ βρῶ κλαράκι φουντωτὸ καὶ ριζιμὶο* λιθάρι,
 νὰ γείρω ν' ἀποκοιμηθῶ, γλυκὸν ὑπνο νὰ πάρω.
 Μαηδὲ* ἔγειρα, ἥδε πλάγιασσα, μαηδὲ τὸν ὑπνο πῆρα,
 κι ἀκῶ τὰ πεῦκα νὰ βογκοῦν καὶ τὶς ὄξεις νὰ τρίζουν,
 *κι ἀκῶ μιᾶς πέρδικας λαλιά, μιᾶς ὀηδονολαλούσας,
 καὶ τό 'λεγε λυπτητέρὰ σὰ μαῦρο μοιρολόγι.

—Τό τί ᔁχεις, πτερδικούλα μου, καὶ κλαῖς κι ἀναστενάζεις ;
 Μήν εἰν' τὰ αὐγά σου μελανὰ καὶ τὰ πουλιά σου μαῦρα ;
 —Δὲν εἰν' τ' αὐγά μου μελανὰ καὶ τὰ πουλιά μου μαῦρα,
 μόν' κλαίω γιὰ τὴν κλεφτουριά, γιὰ τοὺς καπεταναίους,
 ποὺ τοὺς χαλάει ο Ἀλῆ-πασάς στὰ Γιάννενα, στὴ λίμνη.

Τὰ πλεῖστα ἀπὸ τὰ ἀνωτέρω δημώδη ἄσματα ἐσταχυολογήθησαν
 ἀπὸ τὸ βιβλίον τοῦ N. Γ. Πολίτου «Ἐξελογαὶ ἀπὸ τὰ τραγούδια τοῦ
 Ἑλληνικοῦ λαοῦ ».

Ἄλλη μια πολύ σημαντική πληροφορία που παρατηρείται στην παρούσα συλλογή
 είναι ότι τα περισσότερα τραγούδια που παρατηρούνται σε αυτήν είναι
 παραπλανητικά σε πολλούς τόπους της Ελλάδας, παραπλανητικά σε πολλούς
 πληθυσμούς της, παραπλανητικά σε πολλούς τρόπους παραπλανητικά σε πολλούς
 τρόπους παραπλανητικά σε πολλούς τρόπους παραπλανητικά σε πολλούς τρόπους

παραπλανητικά σε πολλούς τρόπους παραπλανητικά σε πολλούς τρόπους
 παραπλανητικά σε πολλούς τρόπους παραπλανητικά σε πολλούς τρόπους
 παραπλανητικά σε πολλούς τρόπους παραπλανητικά σε πολλούς τρόπους
 παραπλανητικά σε πολλούς τρόπους παραπλανητικά σε πολλούς τρόπους
 παραπλανητικά σε πολλούς τρόπους παραπλανητικά σε πολλούς τρόπους

M E P O S T R I T O N

ΛΟΓΩΤΕΧΝΙΑ ΤΟΥ ΕΛΕΥΘΕΡΟΥ ΕΘΝΟΥΣ

I. ΠΕΖΟΣ ΛΟΓΟΣ

A'. ΜΕΛΕΤΑΙ, ΠΡΑΓΜΑΤΕΙΑΙ, ΛΟΓΟΙ

1. ΛΟΓΟΣ ΕΠΙΚΗΔΕΙΟΣ ΕΙΣ ΑΝΔΡΕΑΝ ΖΑ·Ι·ΜΗΝ (5 Μαΐου 1840)

‘Η παλαιά και νέα ιστορία τῆς Ἑλλάδος παρουσιάζει εἰς τὸν ἔκθαμβον κόσμον δύο γενεὰς πολὺ ἀνωτέρας ὅλων τῶν ἄλλων γενεῶν τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους διὰ τὰ παράδοξα ἔργα, τὰ ὅποια αἱ δύο αὕται γενεαὶ ὑπέρ τῆς πατρίδος ἔπραξαν.

‘Η πρώτη τῶν δύο τούτων παραδόξων γενεῶν, αἱ ὅποιαι χωρίζονται ἀπ’ ἀλλήλων ἀπὸ μακρὸν ἀριθμὸν ἐκατονταετηρίδων, χαρακτηρίζεται ως συντηρητική τῆς πατρίδος, κινδυνευούσης νὰ πέσῃ ὑπὸ ξένον ζυγόν· ἡ δὲ δευτέρα γνωρίζεται ως ἀπελευθερωτική τῆς πατρίδος δουλωθείσης· ἡ πρώτη ἀνήκει εἰς τὴν παλαιάν, ἡ δευτέρα εἰς τὴν νέαν Ἑλλάδα.

Αἱ δύο αὕται γενεαί, αἱ ὅποιαι ως δύο ἔξαίσια φαινόμενα διακρίνονται εἰς τὸν πολιτικὸν δρίζοντα ὅχι μόνον τῆς Ἑλλάδος, ἀλλὰ καὶ ὅλου τοῦ κόσμου, ἐπροικίσθησαν ἀναντιρρήτως καὶ ἀπὸ τὴν δημιουργικὴν δύναμιν τῆς φύσεως μὲ δῶρα τοιαῦτα, ὅποια φειδωλεύεται ἡ ἴδια φύσις νὰ χαρίστῃ εἰς γενεάς, εἰς τὰς ὅποιας δὲν ἔδόθη ἀνωθεν τοιοῦτος ὑψηλὸς προορισμός· διότι, πῶς ἄλλως θὰ ἡδύναντο νὰ κατορθώσουν αἱ γενεαὶ αὗται ὄσα ἔργα κατώρθωσαν· ἀνώτερα τῆς συνήθους ἀνθρωπίνης φύσεως; ‘Η πρώτη γενεά, λέγω ἡ συιτηρητική, ἀνεφάνη εἰς τὴν Ἑλλάδα ἐπὶ τῶν Περσικῶν πολέμων· ἡ δὲ δευτέρα, λέγω ἡ ἀπελευθερωτική, είσθε, δῆ “Ἐλληνες, σεῖς οἱ ζῶντες, ναί, σεῖς οἱ ἴδιοι !

Είναι παρατηρήσεως ἀξιον, ὅτι, καθ’ ἃς ἐποχάς οίκονομοι ὄνται τοιαῦτα εἰς τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν πολιτικὰ φαινόμενα, ἀναβλαστάνουν καὶ προνοητικῶς πως εἰς τοὺς κόλπους αὐτῶν τῶν γενεῶν καὶ τοιοῦτοι ἄνδρες, χωρὶς τὴν χειραγωγίαν τῶν ὅποιων δὲν θὰ ἡδύναντο ποτὲ ἵσως αἱ γενεαὶ αὗται νὰ φθάσουν εύτυχῶς εἰς τὸν πρὸς ὃν ἀπετείνοντο ὄρον. Τῷ δοντι, τίς ἡμπόρει νὰ εἴπη, ὅτι χωρὶς Μιλτιάδας καὶ Θεμιστοκλεῖς ἡ Ἑλλάς ἐπὶ τῶν Περσικῶν πολέμων θὰ ἀπηθανατίζετο, ὅσον ἀπηθανατίσθη; Τοιοῦτοι ἄνδρες ἐφάνησαν καὶ εἰς τὴν ση-

μερινήν μας πολυπαθῆ, ἀλλὰ πολυένδοξον γενέάν, χωρὶς τοὺς ὄποίους, τίς δύναται νὰ εἴπῃ, ὅτι θὰ εύδοκίμει ὅσον εύδοκίμησεν ὁ μέγας τῆς πατρίδος ἀγών ;

Ἐκ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν ἀνδρῶν τούτων εἶναι καὶ ὁ προκείμενος νεκρός. Ἀρχηγός, ὅχι ὀπαδὸς τῆς ἐπαναστάσεώς μας, αὐτὸς μετὰ τῶν ἑνδόξων Γερμανοῦ καὶ Λόντου* ἐφώναξε πρῶτος τὴν 25ην Μαρτίου ἀπὸ τὴν Ἱερὰν μονὴν τῆς Λαύρας : « Ἐλληνες, λάβετε πνεῦμα ἐλευθερίας ! » Ἐφώναξε, καὶ ἡ φωνή του ἔγινε πνεῦμα ἐλευθερίας, καὶ τὸ πνεῦμα τῆς ἐλευθερίας ἔξηπλώθη εἰς ὅλην τὴν γῆν καὶ εἰς ὅλην τὴν θάλασσαν τῆς Ἑλλάδος, καὶ ἡ ‘Ἑλλάς’ ἔγινεν ἐλευθέρα.

Τίς τὸν ἐκίνησεν εἰς τὸ μέγα τοῦτο ἔργον ; Δίψα τάχα ἔξουσίας, πλούτου ἢ ἐπιστημότητος ; Ὁχι βέβαια· διότι ἡτο ἐκ τῶν δυνατωτέρων, πλουσιωτέρων καὶ ἐπισημοτέρων τῆς Πελοποννήσου. Τὸν ἐκίνησεν ὅρα ἄλλο τι, τὸ ὄποιον αἰσθάνονται μόνον αἱ μεγάλαι· ψυχαί· καὶ ἡ ψυχὴ τοῦ Ζαΐμη ἡτον τοιαύτης φύσεως ψυχή, διότι ἡτον ψυχὴ οἰκογενείας, ἡ ὄποια καὶ ὄλλοτε, ἀν καὶ ἀτυχῶς, ὑπὲρ ἐλευθερίας τῆς πατρίδος ἐμεγαλοπραγμόνησεν. Ἡ ἀδοξία ἄρα τῆς πατρίδος, ἡ ὄποια ταράττει πάντοτε τὰς μεγάλας ψυχάς, χωρὶς νὰ δύναται οὕτε ἡ ἀπόλαυσις ὅλων τῶν καλῶν τοῦ κόσμου τούτου νὰ τὰς ἀναπαύσῃ, αὐτὴ ἐκίνησε τὸν ἀνδρα τοῦτον εἰς τὸ μέγα τῆς ἐπαναστάσεως ἔργον.

Τὰ στενὰ ὄρια τοῦ ἐπιταφίου λόγου, καὶ τὸ ὄλιγόωρον τῆς προμελέτης μου δὲν μὲ δίδουν καιρὸν νὰ δείξω διὰ τῶν ὑπέρ πατρίδος πράξεών του τὸ μεγαλεῖον τῆς ψυχῆς τοῦ ἀνδρός, διότι εἰς δεῖξιν τούτου ἔπρεπε νὰ διέλθω μαζί σας τὴν πολιτικὴν ζωήν του, καὶ ἡ πολιτικὴ ζωή του εἶναι ὅλη συνδεδεμένη μὲ τὴν ιστορίαν τῆς ἐπαναστάσεώς μας. Διὰ τοῦτο περιορίζομαι νὰ ἐλκύσω τὴν προσοχήν σας εἰς ἔνα καὶ μόνον περιστατικόν, τὸ ἔξης :

Εὐφημεῖ, καὶ δικαίως, ἡ παλαιὰ ιστορία τὴν ἀναφιλίωσιν τοῦ Ἀριστείδου καὶ τοῦ Θεμιστοκλέους διὰ τὴν σωτηρίαν τῆς κινδυνευούσης τότε πατρίδος. Λαμπρότερον παράδειγμα πατριωτικῆς ἀρετῆς καὶ ἐπίσης εύτυχές καὶ ὡς πρὸς τὰ ἀποτελέσματά του μᾶς παρουσιάζει ἡ νέα μας ιστορία μεταξὺ δύο ἑνδόξων πρωταγωνιστῶν μας, τοῦ Ζαΐμη καὶ τοῦ Καραϊσκάκη, ἔχθρευομένων πρὸς ἀλλήλους, καθὼς ὅλοι γνωρίζομεν.

Ἐπνεε τὰ λοίσθια ἡ πατρίς μετὰ τὴν πτῶσιν τῆς ἡρωϊκῆς πό-

λεως τοῦ Μεσολογγίου, καθ' ἥν ὡραν καταπληχθεῖσα ἡ ἐν 'Ἐπιδαύρῳ 'Εθνική Συνέλευσις ἔπαινε τὰς ἑργασίας της, καὶ ἐνεπιστεύθη ὅλας τὰς δυνάμεις εἰς δικτατωρικὴν κυβέρνησιν, ὁνομάσασα πρόεδρον αὐτῆς τὸν Ζαΐμην. "Αμα ἔγκαθιδρύθη ἡ δικτατωρικὴ αὔτη κυβέρνησις, σκέψις ἔγινε περὶ ἐκλογῆς γενικοῦ ἀρχηγοῦ τῶν ρουμελιωτικῶν στρατευμάτων" καὶ ἴδού, πρῶτος ὁ πρόεδρος Ζαΐμης προβάλλει... ποῖον; τὸν ἔχθρόν του Καραϊσκάκην. ³ Εκλέγεται πάραυτα ὁ προβληθεὶς παμψηφεί· μεταπέμπεται αὐθημερὸν εἰς τὸ κυβερνητικὸν συμβούλιον· τὸν προϋπαντῷ δὲ Ζαΐμης ἔρχομενον: « 'Η πατρός, τῷ λέγει, « ἀπαίτε ἵση μεροντὴν τὴν ἐνωσίν μας ». « Τὴν ἀπαίτει, ἀποκρίνεται καὶ ὁ πατριώτης Καραϊσκάκης, καὶ πίπτει ἀμέσως ἐνώπιον ἐμοῦ καὶ τῶν λοιπῶν μελῶν τῆς κυβερνήσεως εἰς τὰς ἀνοικτὰς ἀγκάλας τοῦ προέδρου, ὁ ὄποιος τὸν ἐνδύει πάραυτα, ἐν ὀνόματι τῆς Κυβερνήσεως, ὅλην τὴν κατὰ τὴν Στερεάν 'Ελλάδα στρατιωτικὴν παντοδυναμίαν, καὶ μὲ τὴν λαμπρὰν εὐγλωττίαν, μὲ τὴν ὄποιαν τὸν ἐπροίκισεν ἡ φύσις, ἀποδίδει τὸν δίκαιον ἔπαινον εἰς τὴν στρατηγικὴν του ἐμπειρίαν. Οἱ δύο "Ελληνες, ἐπίσης καὶ οἱ δύο μεγαλόψυχοι, δὲν εἶδαν τὴν ὡραν ἐκείνην παρὰ τὴν πατρίδα, μόνον τὴν πατρίδα.

"Η πρᾶξις αὕτη, ἀκροαταί, δὲν εἶναι μόνη ἱκανὴ νὰ κινήσῃ τὸν θαυμασμὸν καὶ τὸ σέβας πάσης εὐγενοῦς καὶ φιλοπάτριδος καρδίας πρὸς ἀμφοτέρους; ⁴ Άλλὰ πόσαι ἄλλαι πράξεις ὑψηλῆς φύσεως εύρισκονται διεσπαρμέναι εἰς τὸ μακρὸν καὶ πατριωτικὸν στάδιον τῆς πολιτικῆς ζωῆς τοῦ ιστορικοῦ ἀνδρός!

"Αν καὶ ὡς "Ελλην καὶ ὡς ἀνθρωπος τοῦ ἀγῶνος καὶ ὡς στενὸς τοῦ ἐνδόξου Ζαΐμη φίλος θρηνῶ τὴν ὡραν ταύτην νικώμενος ἀπὸ τὴν ἀδυναμίαν τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως, δὲν ἀνέβηκα ὅμως εἰς τὸ βῆμα τοῦτο ἐπὶ σκοπῷ οὕτε ἔγώ νὰ θρηνήσω, οὕτε τὸ ἀκροατήριόν μου νὰ κινήσω εἰς θρήνους. "Οχι· τὰ δάκρυα εἶναι διὰ τοὺς θυητούς, δὲν εἶναι διὰ τοὺς ἀθανάτους· καὶ ἀθάνατοι εἶναι ὅσοι παρέλαβον ἀπὸ τοὺς προγενεστέρους των τὴν πατρίδα δούλην, καὶ τὴν παραδίδουν εἰς τοὺς μεταγενεστέρους των ἐλευθέρων!

"Οταν χιλιάδες καὶ μυριάδες Σικελιωτῶν, ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν, συνώδευσαν εἰς τὸν τάφον τὸν ἐλευθερωτὴν τῆς πατρίδος των Τιμολέοντα*, ἐφαίνοντο, λέγει ἡ ιστορία, τελοῦντες ἑορτὴν μᾶλλον ἢ κηδείαν· ὅλοι ἡσαν λαμπροφορεμένοι, ὅλοι εἶχαν τὰς κεφαλάς των στο-

λισμένας μὲ τῆς χαρᾶς τοὺς στεφάνους. Τοιαύτην φαντάζομαι καὶ ἐγὼ τὴν σημερινὴν κηδείαν, ἃν καὶ δικαίως τὴν βλέπω ὅλην κατήφειαν, ὅλην θρήνους· διότι βλέπω, ὅτι ἔνας ἀπὸ τοὺς προωρισμένους εἰς τὸ νὰ μεταβιβάσουν τὸ Ἑλληνικὸν ἔθνος ἀπὸ τὴν δουλείαν εἰς τὴν ἐλευθερίαν, ἀφοῦ ἐτελείωσε τὸ ἀνωθεν εἰς αὐτὸν ἐμπιστευθὲν τῆς παλιγγενεσίας ἔργον, μεταβαίνει σήμερον ἀπὸ τὴν θνητότητα, τὴν ὁποίαν ἐλάμπρυνεν, εἰς τὴν ἀθανασίαν, τῇ ὁποίᾳ τὸν περιμένει.

—Ναί, ἡ παραπομπὴ τοῦ Ζαΐμη δὲν γίνεται εἰς τὴν γῆν, ἃν καὶ φαίνεται γῆγενος· γίνεται εἰς τὸν οὐρανόν· καὶ εἰς τὸν οὐρανὸν δὲν ὑπάρχει οὔτε λύπη, οὔτε θρῆνος, ἀλλὰ χαρὰ ἀμείωτος καὶ ἀτελεύτητος.
«Λόγοι»

Σπυρ. Τρικούπης

2. ΚΘ' ΜΑΪΟΥ

Ἐπὶ αἰῶνας μακροὺς ἀλησμόνητος εἶχε μείνει παρὰ τοῖς ἀρχαίοις Ρωμαίοις ἡ θλιβερὰ ἑκείνη 18 Ἰουλίου τοῦ 390 π.Χ. καθ' ἥν οἱ Γαλάται ὑπὸ τὸν Βρέννον* ἐπόρθησαν καὶ ἐπυρπόλησαν τὴν Ρώμην. Ἡ ἀπαισία ἑκείνη Ἀλλιάς* ἡμέρα ἐτάσσετο μεταξὺ τῶν ἀποφράδων καὶ ἐν αὐτοῖς τοῖς χρόνοις, καθ' οὓς ἡ Αἰώνια Πόλις, ἐκπλύνασσα παλαιὰς ἦττας, ἐκοσμεῖτο διὰ τῶν δαφνῶν τῶν μεγάλων ἑκείνων νικῶν, δι' ὃν ἡ Ρώμη εἶχεν ἀναδειχθῆ κυρία τῶν ἡπείρων. Τὰ ἔθνη, ὅσα ἐνθυμοῦνται καὶ σέβονται τὸ παρελθόν αὐτῶν, ἑκείνα καὶ μόνα εἶναι ἄξια νὰ παρασκευάσωσι τὸ μέλλον. Τὸ δὲ παρελθόν δὲν σύγκειται μόνον ἐκ νικῶν καὶ δόξης, ἀλλὰ καὶ ἐκ συμφορῶν, ὡν ἡ ἀνάμνησις εἶναι ἀκόμη ἐπιβλητικωτέρα. Ἐν ἡ αἴγλη τῆς δόξης λαμπρύνη, ἀλλ' ἡ ἀναπόλησις παρελθούσης κακοδαιμονίας διδάσκει τὰ ἔθνη· καὶ πρὸς ἀποτέλεσιν τῆς ἔθνικῆς εύτυχίας προσπατεῖται, πλὴν ἀγώνος μακροῦ καὶ ἐργασίας ἀνενδότου, διδασκαλία πολλὴ καὶ συνεχής.

Τοιαύτας σκέψεις φέρει καὶ ὄφειλει νὰ φέρῃ εἰς τὸν νοῦν παντὸς Ἐλληνος ἡ σημερινὴ Ἀλλιάς ἡμέρα τοῦ Ἐλληνισμοῦ, καθ' ἥν ἔπεισε πρὸ τῆς πύλης τοῦ Ἀγίου Ρωμανοῦ ὁ τελευταῖος τοῦ Βυζαντίου βασιλεὺς καὶ ἐπορθήθη τῶν πόλεων ἡ πόλις καὶ ἡ Βασιλίς. Ἐλπίζειν ἀληθῶς, τὴν ἀποφράδα ἑκείνην Τρίτην, τὸ μαρτύριον τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ὡς τελευτᾶ ὁ βίος ἐτοιμοθανάτου φθισιῶντος, καθ' ἃς ἡμέρας διανοίγεται ἡ φύσις πρὸς τὸ ἔαρ καὶ τὴν ζωήν.

'Η πόλις, ἦν ὁ αὐτοκράτωρ, ὀλίγας πρὸ τῆς μοιραίας τελευτῆς ὡρας, προσφωνῶν τὰ θύματα τῆς αὔριον, ἀπεκάλει βοηθὸν καὶ σκέπην τῆς πατρίδος, καταφύγιον τῶν Χριστιανῶν, ἐλπίδα καὶ χαρὰν ἀπάντων τῶν Ἑλλήνων καὶ καύχημα πᾶσι τοῖς οὖσιν ὑπὸ τὴν τοῦ ἥλιου ἀνατολήν, ἔγινε λεία τῶν βαρβάρων. Οἱ ὀλίγοι γενναῖοι, οἵτινες δὲν περιωρίσθησαν εἰς τὸ νὰ περιφέρουν τὴν εἰκόνα τῆς Ὁδηγητρίας περὶ τὰ τείχη τοῦ Βυζαντίου, ἀλλ᾽ ἡγωνίσθησαν ἄγῶνα ὑπεράνθρωπον « ὑπέρ Πίστεως καὶ Πατρίδος », ὡς αὐτοὶ ἔφωνουν, δὲν ἡδυνήθησαν νὰ σώσουν τὴν Πόλιν ἀπὸ τοῦ ἐπικειμένου κινδύνου, ὡς ἡλπισαν μὲν αὐτοί, ἡλπισε δὲ καὶ ὁ Αὐτοκράτωρ. 'Ο ναὸς ὁ Ἱερός, ὅστις εἶχε παραστῆ μάρτυς τόσης δόξης καὶ τόσης λαμπρότητος τῶν εὐκλεῶν ἡμερῶν τῆς 'Ἑλληνικῆς Αὐτοκρατορίας, ἡ μητρόπολις τοῦ Βυζαντίου, ἡ μεγάλη ἐκκλησία τοῦ 'Ἑλληνισμοῦ, ἐμολύνθη ὑπὸ ποδὸς βαρβαρικοῦ· καὶ τὸ κονίαμα τοῦ βαρβάρου νικητοῦ ἀπέσβεσε τὰς ἐγίας εἰκόνας καὶ μεγάλα μεγαλωστὶ ἡπλώθησαν ἐπὶ τῶν ἐσωτερικῶν τοίχων τὰ ρητὰ τοῦ Κορανίου*, ὑψηλότερος δὲ καὶ αὐτοῦ τοῦ τρούλου τοῦ 'Ανθεμίου καὶ τοῦ 'Ισιδώρου ἥρθη ἔξωθεν τῆς 'Αγίας Σοφίας, ἐν μέσῳ παντοίων βαρβαρικῶν προσαρτημάτων, ὁ μιναρὲς* τοῦ Μωαμεθανοῦ. Τέλος, ὁ Ὕστατος τῶν Παιανιολόγων ἔπεσε μάρτυς μετὰ τῆς πόλεως, ἦν εἶχεν ἐμπιστευθῆ εἰς αὐτὸν ὁ 'Ἑλληνισμός, ὡς βασιλεὺς 'Ἐλλην καὶ Χριστιανός.

'Ἐν τῷ μαρτυρίῳ τοῦ Κωνσταντίνου εἶναι φανεροὶ καὶ εύδιάκριτοι οἱ δύο οὗτοι χαρακτῆρες, ἐμφανόμενοι προδηλότατα κατὰ τὰς τελευταίας ὡρας τῆς πόλεως καὶ τῆς βασιλείας. 'Ἐν τῇ τελευταίᾳ νυκτὶ τῇ πρὸ τῆς ἀλώσεως, ὁ βασιλεὺς, πορευθεὶς εἰς τὸν μέγαν τῆς 'Αγίας Σοφίας ναόν, ἔκλινε τὸ γόνυ προσευχόμενος, καὶ ἐκοινώνησε τῶν ἀχράντων μυστηρίων, οἷονεὶ καθιερώνων ἔαυτὸν ἐν τῇ ὑψίστῃ ἑκείνῃ ὡρᾳ εἰς τὸν Θεὸν τῶν Χριστιανῶν. 'Αλλ᾽ ἐν τῇ αὐτῇ νυκτὶ, ἡκούσθη ἀπὸ τῶν βασιλικῶν χειλέων τοῦ προωρισμένου θύματος ἐξερχομένη ἡ λέξις « 'Ἐλληνες », δι' ἣς προσεφώνησεν ὁ αὐτοκράτωρ τοὺς συναγωνιστὰς καὶ συμμάρτυρας. Αἱ δύο αὗται πράξεις τοῦ Κωνσταντίνου, ἡ κοινωνία ἐν τῇ τελευταίᾳ ἑκείνῃ λειτουργίᾳ τῆς 'Αγίας Σοφίας καὶ τὸ γλυκὺ ὄνομα δι' οὗ ἐκάλεσε τοὺς περὶ αὐτόν, εἶναι ἡ ἀλησμόνητος διαθήκη τῆς πιπτούσης Αὐτοκρατορίας, ἡτις ἔχαρακτήριζεν ἔαυτὴν ὡς χριστιανικὴν ἄμα καὶ Ἑλληνικήν. Τὸ Βυζάντιον δὲν ἔσχεν ἴσως πάντοτε σαφῆ, σαφεστάτην, τὴν ἔννοιαν τοῦ 'Ἑλληνικοῦ του χαρακτῆρος· ἡ βασιλεία του ἐπὶ μακρὸν ἐπωνομάζετο βασιλεία τῶν Ρωμαίων. 'Αλλὰ

τὰ χείλη τῶν μελλοθανάτων δὲν ψεύδονται· καὶ ὁ Κωνσταντῖνος διὰ τῶν τελευταίων αὐτοῦ πράξεων ἐκείνων καὶ λόγων, ἀπέπλυνε πᾶσαν παραγγώρισιν καὶ ἐπέθηκεν ἐπὶ τοῦ βίου τοῦ Βυζαντίου τὴν ἐπίστημον σφραγίδα τοῦ ἀψευδοῦς αὐτοῦ χαρακτῆρος. Ἐξήνεγκε τὴν τελευταίαν λέξιν τοῦ βυζαντιακοῦ προγράμματος καὶ ἀνεπέτασε τὴν ἀληθῆ σημαίαν τοῦ Βυζαντίου, ἐφ' ἡς συνηδελφωμένα ἀναγνωρίζονται τὰ ὄνόματα Ἑλλὰς καὶ Χριστός.

Ζοφερά καὶ καυσώδης ἦτο, συμφώνως πρὸ τὸ ἐπ’ ἐσχάτων ἀνακαλυφθὲν Σλαβονικὸν* χρονικόν, ἥ ἐσπέρα τῆς 28ης Μαΐου. "Οταν δὲ ἐπροχώρησεν ἥ νῦξ, βαρέα καὶ μελανὰ νέφη θήροισθησαν ἄνω τῆς πόλεως δίκην ἐπιταφίου σαβάνου, ἐπικρεμαμένου ἀπὸ τοῦ ούρανοῦ ἐπὶ τὴν μητρόπολιν τῶν Παλαιολόγων.

"Αγρυπνος καὶ ἀνήσυχος ὁ Μωάμεθ κατελήφθη ὑπὸ δέους ἐπισκοπήσας ἀπὸ τῆς σκηνῆς αὐτοῦ τὸν ούρανόν. Καλέσας δὲ πρὸς ἑαυτὸν ἔνα τῶν δοκιμωτάτων του οὐλεμάδων*, εἰπερ τινὰ καὶ ἄλλον εἰδότα τὰ μυστήρια τῶν ούρανῶν, ἤρωτησεν ἂν τὰ πυκνὰ νέφη τὰ σωρευόμενα ὑπερθεν τῆς πόλεως προεμήνυνό τι.

—Ναί ! ἀπεκρίθη ὁ οὐλεμάς. Είναι μέγα προμάντευμα. Προμηνύουν τὴν πτῶσιν τῆς Σταμπούλ.

« Καὶ τότε — προσθέτει τὸ χρονικὸν — ἀπὸ τῶν συννέφων δὲν προῆλθεν ὑέτος*, ἀλλὰ κατέρρευσαν μεγάλαι σταγόνες ὅδατος, ὃν ἐκάστη εἶχε μέγεθος σχεδὸν δόφθαλμοῦ ταύρου ». "Επειτα δέ, ὡς διηγοῦντο τινὲς τῶν ἐπιζησάντων εἰς τὸ τραγικὸν τέλος τῆς Κωνσταντινουπόλεως, βροχὴ αἷματος ἐρράντισε τὴν πόλιν, μικρὸν πρὸ τῆς ἐνάρξεως τοῦ τελευταίου κρισίμου ἀγῶνος.

Οὕτως ἥ παραδόσις τῶν μεταγενεστέρων παρελάμβανεν εἰς τὰς διηγήσεις αὐτῆς τὴν ἀνάμνησιν τῆς καταπλήξεως καὶ τῶν δειμάτων*, ἀτινα εἶχον καταλάβει τὴν ψυχὴν τῶν ἀτυχῶν ὑπερασπιστῶν τῆς βασιλευούσης.

Η πτῶσις τῆς Κωνσταντινουπόλεως συνεκίνησε μὲν βεβαίως τὴν Χριστιανικὴν Εύρωπην, ἀλλὰ καὶ δὲν ἐκίνησεν αὐτήν. Ἐν δὲ τῇ αὐλῇ τῶν Παπῶν, εἰς μάτην χάριν τοῦ ἔθνους, περιβαλλόμενος τὴν πορφύραν τοῦ Καρδιναλίου, δ Τραπεζούντιος Βησσαρίων* ἡγωνίζετο νὰ μετατρέψῃ εἰς ὅπλα τὰς εὐλογίας τῶν Ποντιφίκων καὶ μεταβάλῃ εἰς στρατευομένην ὑπὲρ τῆς χριστιανικῆς ἰδέας τὴν θεολογοῦσαν Ἐκ-

κλησίαν. 'Ενω δέ, τέλος, ή μέλλησις* τῆς Δύσεως μετεβάλλετο εἰς ἀδιαφορίαν, δή δηδιά δουλεύων 'Ελληνισμός, πληγεὶς καιρίως καὶ στένων, ἔθρηγχόδει βαρύθυμος τὴν ἄλωσιν τῆς Πόλεως. « Μακάριοι νῦν οἱ τεθνηκότες, ἐλεεινοὶ δὲ οἱ ζῶντες καὶ θρήνων ἄξιοι » ἀνεβόα 'Ανδρόνικος* δι Κάλλιστος. 'Ο δὲ ἀνώνυμος ποιητὴς τοῦ θρήνου* τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἐγίνετο ἐν τοῖς στίχοις αὐτοῦ ἡ ἡχώ τῶν πενθίμων σκέψεων, εἰς ἃς εἶχεν ἐμβάλει τὸ ἐλληνικὸν σύμπαν ή ἀποφρὰς Τρίτη τῆς 29ης Μαΐου 1453 :

Ἐκείν' ἡ μέρα, ἡ σκοτεινὴ καὶ ἀστραποκαμένη
τῆς Τρίτης τῆς ἀσβολεοῆς*, τῆς μαρογελασμένης,
τῆς θεοκαρβονόκαυτης, πουμπαρδοχαλασμένης.

'Αργότερον, ἔθρήνει τὴν "Αλωσιν διὰ·στίχων ἀρχαϊκῶν 'Αντώνιος* δι "Επαρχος καί, ἐν τῇ δημώδει, δι Σερραίος Παπα - Συναδινός*. 'Αλλὰ πολὺ ἀνωτέρα τῶν ποιητικῶν τούτων θρήνων, οὓς ἔγραψαν λόγιοι καὶ ἡμιλόγιοι, ὑπῆρξεν ἡ ὀδύνη, ἥν ἔξεδήλωσεν ὁ ἐλληνικὸς λαός, ὅστις ἔθρήνησεν τὴν "Αλωσιν ποιητικώτατα, οίονεὶ ραντίσας τοὺς αὔτομάτους αὐτοῦ στίχους διὰ τοῦ ἰδίου ἐκίνου αἴματος, ὅπερ περιέβρεξε τὴν Κωνσταντινούπολιν τὴν τελευταίαν νύκτα, κατὰ τὴν παράδοσιν, ἥν διεφύλαξεν εἰς ἡμᾶς ὁ χρονογράφος τοῦ Σλαβονικοῦ χρονικοῦ. Αὔτοσχέδιοι ποιητάι, ὡν τὸ δνομα ἐλησμονήθη, τέκνα γνήσια τοῦ 'Ελληνικοῦ λαοῦ, ὑψωθέντος εἰς ποιητικὸν 'Ιερεμίαν* τῆς ἔθνικῆς καταστροφῆς, ἔθρήνησαν συγκινητικῶς τὴν μνήμην τῆς βασιλίδος τῶν πόλεων καὶ ἔρρων τὴν πορφύραν τοῦ τελευταίου αὐτοκράτορος.

'Ο 'Ελληνικὸς λαός, ψάλλων ἀκόμη ἐκίνους τοὺς στίχους, ἐνωτιζόμενος ἀκόμη ἐκείνων τῶν θρύλων, οίονεὶ ἀκροῦται τῆς ἀπηγχήσεως τῶν τελευταίων ἐν κινδύνῳ κρουομένων στημάντρων καὶ κωδώνων τῆς 'Αγίας Σοφίας. 'Η δημώδης παράδοσις καὶ ἡ ποίησις τοῦ λαοῦ περιέβαλον, ως ἔγραφον καὶ ἄλλοτε, τὸν τελευταίον μάρτυρα διὰ μυστηριώδους τινὸς αἴγλης καὶ τὴν ὥραν τῆς πτώσεως διὰ τραγικῆς τινος περιπαθείας.

Τίς δὲν ἐνθυμεῖται τὴν παράδοσιν περὶ τῆς καλογραίας, ἦτις « ἐμαγείρευε ψαράκια στὸ τηγάνι » ; Παρορμουμένη, νὰ παύσῃ τὸ ἔργον, διότι ἀλίσκεται ἡ Πόλις, ἀπεκρίθη :

Οταν τὰ ψάρια πεταχτοῦν καὶ βγοῦν καὶ ζωτανέψοντ, τότε κι ὁ Τοῦρκος θὲ νὰ μπῇ κι ἡ Πόλη θὰ τονοκέψῃ.

‘Αλλ’ ἐν τούτοις :

τὰ ψάρια πεταχτήκανε, τὰ ψάρια ζωντανέψαν
κι δ’ ἀμηράς* εἰσέβηκεν ἀτός τον καβαλάρης . . .

Περιοδικὸν « Ἐστία », 29 Μαΐου 1894

Σπυρ. Λάμπρος

3. ΑΙ ΑΡΔΕΥΣΕΙΣ ΚΑΙ ΑΠΟΣΗΡΑΝΣΕΙΣ ΕΙΣ ΤΗΝ ΑΡΧΑΙΑΝ ΕΛΛΑΔΑ

‘Απὸ τρισχιλίων ἔτῶν αἱ ἀρδεύσεις ἡσαν γνωσταὶ εἰς τὸν τόπον μασ. Πάντως ὅμως δὲν γνωρίζομεν ποιὸς ἐδίδαξε τὴν ἀρδευσιν εἰς τοὺς προγόνους μας, οὕτε ἡ ‘Ελληνικὴ μυθολογία μᾶς παρέδωκε κανένα μῦθον, ἀνάλογον μὲ τὸν μῦθον τοῦ Τριπτολέμου, τοῦ διδάξαντος εἰς τοὺς ‘Ελληνας τὴν σποράν τοῦ σίτου. ‘Αλλ’ ἐὰν λάβῃ τις ὑπὸ ὅψιν ὅτι οὗτοι εύρισκοντο εἰς συχνὴν ἐπικοινωνίαν μὲ τοὺς λαοὺς τῆς ‘Αινατολῆς καὶ τῆς Αἰγύπτου, ὑπὸ τῶν ὅποιών ἡ ἀρδευσις διενηργεῖτο ἀπὸ παναρχαίων χρόνων, δὲν δυσκολεύεται νὰ ἐννοήσῃ ὅτι ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τοῦ ‘Ομήρου ἀκόμη ἥτο γνωστὴ ἐν ‘Ελλάδι ἡ ὠφέλεια τῶν ἀρδεύσεων.

‘Ο ‘Ηρόδοτος διηγεῖται ὅτι εἰς τὴν Αἴγυπτον τόσον σύνηθες πρᾶγμα ἡσαν αἱ ἀρδεύσεις ὥστε, ὅταν ἔλεγέ τις ὅτι ἡ ‘Ελλάς δὲν ἀρδεύεται ὑπὸ ποταμῶν καὶ ὅτι οἱ ἀγρόται περιμένουν τὴν βροχὴν διὰ νὰ ποτίσῃ τοὺς ἀγρούς των, ἥπόρουν πᾶς οἱ ‘Ελληνες, ἄνθρωποι τόσον εὐφυεῖς, ἐπερίμεναν ἀπὸ τὸν Θεόν τὸ ἀπαραίτητον τοῦτο διὰ τὴν γεωργίαν στοιχείον καὶ πᾶς δὲν ὑπέφεραν συχνὰ ἀπὸ σιτοδείαν !

Εύτυχῶς διὰ τὴν ‘Ελλάδα, ἀνέκαθεν ἡκμάζε τὸ ἐμπόριον. Δὲν ἡσαν μακρὰν οἱ σιτοβολῶνες τοῦ Εὔξείνου Πόντου καὶ τῆς Αἰγύπτου, εἰς τρόπον ὥστε νὰ μὴ διατρέχουν τὸν κίνδυνον σιτοδείας.

Εἰς τὸν ‘Ηρόδοτον ἔκαμεν ἐπίστης ἐντύπωσιν καὶ ἡ διαφορὰ τῶν ἀποδόσεων εἰς σῖτον, τὴν ὅποιαν παρουσίαζον οἱ ἀγροὶ τῆς Αἰγύπτου ἐν συγκρίσει πρὸς τοὺς ἀγροὺς τῆς ‘Ελλάδος, ὡς καὶ τὸ ὅτι δὲν ὑπῆρχεν ἐν Αἰγύπτῳ, ἀνάγκη νὰ καταπονῶνται ἀροτριῶντες τὴν γῆν, ἀλλὰ σπείρουν ὅταν τοῦ ὕδατα τοῦ ποταμοῦ σκεπάζουν τοὺς ἀγροὺς καὶ θερίζουν ἄμα ταῦτα ἀποσυρθοῦν. Διὰ τοῦτο δικαίως ἀποκαλεῖ τὴν Αἴγυπτον δῶρον τοῦ Νείλου, διότι ὁ Νείλος εἶναι ὁ ποταμός, ὅστις τὴν ἐγέν-

νησε διὰ τῶν προσχώσεων του καὶ δὲν τὴν ἐγκατέλειψε κατόπιν, ἀλλ᾽ ἔξακολουθεῖ νὰ τὴν ζωογονῇ διὰ τῶν ναμάτων του.

‘Ακόμη περισσότερον ἀπὸ τοὺς Αἰγυπτίους οἱ Ἀσσύριοι καὶ οἱ Βαβυλώνιοι ἐπροχώρησαν μέχρι τοῦ νὰ κατασκευάζουν καὶ τεχνητοὺς δόχετοὺς πρὸς διοχέτευσιν τῶν ὄντων τῶν ποταμῶν. ‘Ο Ξενοφῶν εἰς τὴν «’Ανάβασιν» του διηγεῖται ποίας δυσκολίας συνήντησαν οἱ μύριοι κατὰ τὴν πορείαν των, λόγῳ τοῦ πλήθους τῶν αὐλάκων τούτων. Τόσην δὲ σημασίαν εἶχον τὰ ἔργα αὐτὰ εἰς τὰς χώρας ἐκείνας, ὥστε οἱ ιστορικοὶ ἀποδίδουν τὴν παρακμήν των εἰς τὴν καταστροφὴν τῶν ἀρδευτικῶν ἔργων ὑπὸ τῶν ἐπιδρομέων βαρβάρων.

‘Η ἀνάγκη τοῦ ὄντως εἰς τὴν ‘Ελλάδα δὲν ἦτο ἐν τούτοις μικρότερα τῆς τῶν χωρῶν ἐκείνων καὶ τῆς σημερινῆς ἐποχῆς.

Τὸ ὄντωρ ἦτο πάντοτε ἐλλιπές εἰς τὸ ἐλληνικὸν ἔδαφος. Τὸ πεδίον τοῦ ‘Αργους ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τοῦ ‘Ομάρου ἦτο ἀκόμη « πολυδίψιον », οἱ δὲ χείμαρροι ἐπίσης συχνοί, ως καὶ σήμερον.

Λιβάδια διὰ βοσκὴν ζώων ὑπῆρχον μόνον εἰς ὅσας πεδιάδας ὑπάρχουν καὶ σήμερον (‘Ακαρνανίαν, ‘Αργος, ‘Ηλείαν, Φθίαν), οἱ δὲ ἀπὸ θαλερὰς φυτείας καλυπτόμενοι τόποι, ὅσους μᾶς διηγεῖται ὁ ‘Ομηρος, είναι ὄλοι κηποί ἀρδευόμενοι ὑπὸ πηγῶν, ως λ.χ. εἰς τὴν νῆσον τῆς Καλυψοῦς.

‘Εὰν ἔλθωμεν εἰς τοὺς ιστορικοὺς χρόνους, βλέπομεν ἐπίσης πλείστας ἐνδείξεις τῆς ἀνάγκης τοῦ ὄντως.

‘Ο ‘Αριστοφάνης, περιφρονήσας ὄλους τοὺς τότε λατρευομένους θεούς, θεωρεῖ ως μόνας ἀληθινὰς θεότητας τὰς νεφέλας. ‘Ο Παυσανίας περιγράφει ἄγαλμα ἐν τῇ ‘Ακροπόλει, προκαλοῦν τὸν Δία « ὕειν ». ‘Ο Ξενοφῶν μᾶς γνωρίζει ὅτι ἐποτίζετο ὁ κέγχρος εἰς τὴν ‘Ελλάδα, καθ’ ὃν τρόπον ἐπότιζον τοὺς ἀγρούς των οἱ Βαβυλώνιοι. Τέλος ὁ Θεόφραστος μᾶς γνωρίζει τὰ ἔχῆς :

«Πολυνδρία συμφέρειν τοῖς δένδροις κάκεΐθεν φανερόν· ἐν γὰρ ταῖς ἐπομβούσιαις ἄπαν, ως εἰπεῖν, εὖσθεντεῖ μᾶλλον· ὅπου δὲ ἀεὶ μάλιστα μαλακὸς ἀήρ, ἐνταῦθ’ ἡ βλάστησις καὶ εὐκαρπία γίνεται τῶν δένδρων ὥσπερ ἐν Αἴγυπτῳ ».

Αὐτὸ δὲν είναι τίποτε ἄλλο, παρὰ ἐκεῖνο τὸ ὅποιον ἐλέχθη μετὰ δισχίλια ἔτη, ὅτι δηλ. ἡ βλάστησις είναι συνάρτησις τῆς θερμότητος καὶ τῆς Νύγρασίας.

Δέν γεννᾶται έπομένως καμμία ἀμφιβολία ὅτι οἱ ἀρχαῖοι "Ελληνες εἰχον σαφῇ ἐπίγυνωσιν, ἵσως δὲ σαφεστέραν ἀπὸ τοὺς νεωτέρους, τῆς σημασίας τῶν ἀρδεύσεων εἰς τὴν Ἑλληνικὴν γεωργίαν.

Παρ' ὅλα ταῦτα ἡ χρησιμοποίησις τῶν ρεόντων ὑδάτων ἐν Ἑλλάδι δὲν ὑπερβαίνει τὰ ὄρια τῆς ἀτομικῆς ὑφ' ἐνὸς ἔκαστου χρησιμοποιήσεως τούτων. Τὰ μεγάλα ἀρδευτικὰ ἔργα, τὰ ὅποια τόσον μέγαν ρόλον ἔπαιξαν εἰς ἄλλους ἀρχαιοτέρους λαούς, ἥσαν ἀγνωστα ἐν Ἑλλάδι. Διότι ἡ ἐκτέλεσις τούτων προϋποθέτει συνεργασίαν πολλῶν ἐνδιαφερομένων καὶ ὀργάνωσιν μὲν νόμους καὶ κανονισμούς, εἰς δὲ τὴν Ἑλλάδα, ὑποδιηρημένην εἰς πολλὰ ἀστεα, μὲν πληθυσμὸν καὶ τούτον μηδέποτε δμονοήσαντα, ἡ τοιαύτη συνεργασία ἀπέβαινεν ἀδύνατος.

Εἰς τὰς ὑπὸ ὅμοιον κλῖμα χώρας, εύρισκομένας εἰς τὴν ἀμέσως πλησιεστέραν γεωγραφικὴν ζώνην, ὁ πολιτισμὸς συνέπεσε πάντοτε μὲ τὴν ἀκμὴν τῆς γεωργίας. Ἡ ἀκμὴ δὲ αὔτη ἐπετεύχθη μὲ τὴν ἐκτέλεσιν ἀρδευτικῶν ἔργων διὰ τῶν ὅποιων ἔχρησιμοποιήθησαν τὰ ὕδατα τῶν ποταμῶν Νείλου, Εὐφράτου, Τίγρητος, Ἰνδοῦ κλπ. Ἐκ τούτων εὐκόλως κατανοεῖ κανεὶς διατί ἡ γεωργία οὐδέποτε ἥκμασεν εἰς τὴν χώραν μας καὶ διατί ὁ Ἑλληνικὸς πολιτισμός, πλὴν μικρῶν ἔξαιρέσεων (εἰς τὴν Βοιωτίαν, ὅπου ἔχρησιμοποιοῦντο τὰ ρέοντα ὕδατα ἢ ὑπῆρχεν ἀρκετὴ ὑγρασία εἰς τὸ ἔδαφος) δὲν ὀφείλει τὴν ἀκμὴν του εἰς τὴν γεωργίαν, ὅλλ' εἰς τὴν ἀναπτυξιν τοῦ ἐμπορίου καὶ τῆς ναυτιλίας. Ἐντεῦθεν δὲ ἔξηγεῖται διατί ἐλάχιστοι μόνον συγγραφεῖς, φιλόσοφοι ἢ πολιτικοί, ἐνδιεφέρθησαν διὰ τὴν γεωργίαν, ἥτις ὀλίγιστα ἀπέδιδε, καὶ διατί ὁ ιστορικὸς Ἡρακλείδης ἔλεγεν ὅτι « αἰσχρόν ἔστι περὶ τὴν γεωργίαν διατρίβειν ».

Ἐξαίρεσις εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο γίνεται μόνον μὲ τὸν "Ομηρον, ὅστις ὄχι μόνον ἀρέσκεται περὶ χράφων γεώργικὰς ποιητικὰς εἰκόνας, ἀλλὰ καὶ μᾶς καταπλήττει διὰ τὴν εὐρύτητα τῶν περὶ γεωργίας γνώσεών του καὶ εἰς τὰς λεπτομερείας τῆς ἀκόμη. Αύτὸς συμβαίνει, διότι κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους, πρὸ τῆς δωρικῆς εἰσβολῆς, ὁ πληθυσμὸς τῆς Ἑλλάδος ἦτο ἀραιότερος καὶ ἡ γεωργία ἐπήρκει διὰ τὰς ἀνάγκας τῶν κατοίκων τῆς χώρας. Ἐνεκα δὲ τοῦ λόγου τούτου ἥκμαζε καὶ ἡ κτηνοτροφία, ἥτις σύνετήρει καὶ τὴν γονιμότητα τῆς γῆς καὶ ἡ ὅποια μετὰ τὴν πύκνωσιν τοῦ πληθυσμοῦ της μόνον διὰ τῆς ἐκτελέσεως ἀρδευτικῶν ἔργων ἤδυνατο πλέον νὰ ἀναπτυχθῇ.

Εἶναι γνωστὸν ποίαν θέσιν κατεῖχεν ὁ κτηνοτροφικὸς πλοῦτος εἰς

τὰς πατριαρχικὰς οἰκογενείας τοῦ Νέστορος, Πηλέως, Λαέρτου, Πελοποῖος κλπ. τῆς ἐποχῆς ἑκείνης, κατὰ τὴν ὁποίαν μόνον μὲ τὸν ἀριθμὸν τῶν κτηνῶν ἐμετρεῖτο δὲ πλοῦτος ἔκάστου.

³Ἐὰν τώρα ἔλθωμεν εἰς τὸ κεφάλαιον τῶν ἀποξηράνσεων, παρατηροῦμεν ἐπίσης, ὅτι ἡ Ἑλλὰς ἀνέκαθεν ὑπέφερεν ἐκ τῶν λιμναζόντων ὑδάτων. Δὲν ἀνατρέχομεν εἰς τὴν Μυθολογίαν διὰ νὰ ἔξηγήσωμεν τὸν μῦθον τῆς Λερναίας "Υδρας ὡς ἀπόπειραν ἀποξηράνσεως τῆς ὁμωνύμου λίμνης. Γνωρίζομεν ὅμως, ὅτι δὲ "Ομηρος δὲν ἀγνοεῖ τὸ ἐπιβλαβὲς τῶν λιμναζόντων ὑδάτων. Οἱ ἀποστραγγιστικοὶ χάνδακες δὲν φαίνεται νὰ ἥσαν γνωστοὶ ἢ τούλαχιστον εἰς μεγάλην χρῆσιν.

Πέντε ἢ ἔξι αἰῶνας βραδύτερον βλέπομεν ὅτι δὲ Ξενοφῶν, ὅστις δὲν ἀπηξίου νὰ συνδυάζῃ τὴν φιλοσοφίαν μετὰ τῆς καλλιεργείας τῆς γῆς, ἀφοῦ μᾶς γνωρίζει ὅτι «δι' ὑγρότητα γῆς κίνδυνός ἔστι σήπεσθαι τὰ φυτά», ἐπάγεται ὅτι, «ώς πάντες γιγνώσκουσι, τὸ ὕδωρ ἔξαγεται τάφροις», πρᾶγμα τὸ ὅποιον δηλοῦ ὅτι ἐπὶ τῶν χρόνων του ἦτο πασίγνωστος ἢ μέθιδος ἀποξηράνσεως τῶν ὑγρῶν ἐδαφῶν διὰ τάφρων.

Ἐκτὸς ὅμως τῶν μικρῶν ἔκτάσεων, ὑπῆρχον εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ μεγάλαι ἔκτάσεις σκεπασμέναι ἀπὸ ὕδατα, ἴδιως εἰς τὰ κλειστὰ λεκανοπέδια, ὅπου, ἐπειδὴ δὲν ὑπῆρχεν ἐπικοινωνία μὲ τὴν θάλασσαν, τὰ ὕδατα συνηθροίζοντο εἰς τὰ χαμηλὰ σημεῖα καὶ ἐσχημάτιζον λίμνας καὶ Ἐλη. Τοιαῦται λίμναι ὑπάρχουν καὶ σήμερον πολλαὶ εἰς τὰ ὑψίπεδα τῆς Ἀρκαδίας, εἰς τὴν Εὔβοιαν, τὴν Στερεάν Ἑλλάδα, τὴν Μακεδονίαν καὶ ἀλλαχοῦ. Αἱ λίμναι αὗται εὐρίσκονται συχνὰ εἰς ἐπικοινωνίαν μὲ ρωγμὰς τοῦ ἐδάφους, τὰς λεγομένας καταβόθρας*, συχνὰς εἰς τοὺς ἀσβεστολιθικούς ὅγκους τῆς Ἑλλάδος καὶ εἰς τὴν γεωλογίαν, ἀποτελούσσας χαρακτηριστικά καρστικά φαινούμενα.

Λόγω τῆς ὑπάρχεως τῶν καταβοθρῶν αὐτῶν, αἱ ὁποίαι πολλάκις ἔγειμιζαν ἀπὸ διάφορα ύλικὰ καὶ ἔκλειαν τὴν ἔξοδον τῶν ὑδάτων, συνέβαιναν πολλαὶ αὐξομειώσεις τῆς στάθμης τῶν λιμνῶν. Οὕτως δὲ Στράβων ἀναφέρει ὅτι πόλεις τινὲς εἶχον καταστραφῆ πέριξ τῆς Κωπαΐδος ἐκ τῆς ἀνυψώσεως τῶν ὑδάτων της, τὸ αὐτὸ δὲ διηγεῖται καὶ δια τοῦ Παυσανίας διὰ τὴν λίμνην Φενεόν.

Ἐκτὸς τῶν ζημιῶν αὐτῶν, θὰ εἶχον βεβαίως καὶ τὰς καταστροφὰς τῶν ἐσοδειῶν των ἐκ τῆς κατακλύσεως τῶν ὑδάτων, καὶ ἵσως καὶ ἐλώδεις πυρετούς.

"Ενεκα κυρίως τοῦ λόγου τῆς διαιρέσεως τῆς χώρας εἰς πολλὰ κραίδια, ἵσως δὲ καὶ διὰ τὴν ἔλλειψιν εἰδίκῶν μηχανικῶν, δὲν βλέπομεν νὰ γίνεται ἐνωρὶς προσπάθειά τις πρὸς ἀποξήρανσιν τῶν ἐκτάσεων τούτων. Ἰσως καὶ τῇ ἔλλειψις πρακτικοῦ πνεύματος νὰ ἥτο τὴν αἰτία τῆς ἀδιαφορίας τῶν ἀρχαίων προγόνων μᾶς διὰ τὴν κατασκευὴν κοινωφελῶν ἔργων, διότι εἶναι γνωστὸν ὅτι οὗτοι προετίμων νὰ ἔχοδεύουν τὰ χρήματά των εἰς τὴν κατασκευὴν ὠραίων ναῶν καὶ ὀγαλμάτων.

- Ἀργότερον ὅμως, ἐπὶ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου, ἔχομεν δύο κλασσικὰ παραδείγματα προσπαθείας ἀποξηράνσεως λιμνῶν, τὸ τῆς Κωπαΐδος καὶ τὸ τῆς λίμνης τῶν Πτέχων. Διὰ τὴν ἀποξήρανσιν τῆς λίμνης Κωπαΐδος ἐκλήθη, ὡς μᾶς ἀναφέρει ὁ Στράβων, ὁ Χαλκιδεὺς Κράτης, ἀνὴρ μεταλλευτής, διὰ νὰ ἀποξηράνῃ τὴν λίμνην, τῆς ὅποιας τὰς ἔξοδους ἔφραξαν σεισμοὶ καὶ «συνέβη αὐξεσθαι τὴν λίμνην μέχρι τῶν οἰκουμένων τόπων». Ἐπομένως ἐπιτακτικὴ ἀνάγκη τοὺς ἔκαμε νὰ σκεφθοῦν τὴν ἀποξήρανσιν τῶν ὄρδατων τῆς λίμνης. Καὶ εἰς ἀρχαιοτέρους χρόνους ἔγένετο ἀπόπειρα ἀποξηράνσεως τῆς λίμνης, ἐὰν κρίνῃ κανεὶς ἀπὸ τὸν ρυθμὸν τῆς τοιχοποίας, ἥτις κατεσκευάσθη πρὸς ὑποστήριξιν τῶν πρανῶν τῶν ἀναχωμάτων.

'Η ἀποξήρανσις λοιπὸν ἐπεχειρήθη :

1) Διὰ κυρίων καὶ δευτερεύοντων χανδάκων, ἀναχωρούντων ἐκ τοῦ κέντρου τῆς λίμνης.

2) Διὰ δύο περιφερειακῶν τάφρων μὲ μεγάλα ἀναχώματα, ἐκ τῶν ὅποιων ἡ μία τῆς ἀριστερᾶς ὅχθης ἐδέχετο τὰ νερά τοῦ εἰς τὴν λίμνην χυνομένου ποταμοῦ Κηφισοῦ καὶ τὰ ὡδήγει εἰς μίαν κοινὴν κοίτην μετὰ τοῦ Μέλανος ποταμοῦ. 'Η δὲ ἐτέρα τῆς δεξιᾶς ὅχθης ἐδέχετο τὰ νερά ἄλλων ποταμῶν (Κοραλίου, Λόφη κλπ.) καὶ ἦνοῦτο μὲ τὴν ἄλλην, εἰς τρόπον ὡστε ἐσχηματίζετο ἔνα περιφερειακὸν ἀνάχωμα, ὅπερ ἤμποδιζε τὰ γῆρο νερά νὰ χυθοῦν εἰς τὴν λίμνην καὶ τὰ ἔφερεν εἰς τὴν μεγάλην λεγομένην καταβόθραν. 'Αξιοσημείωτον εἶναι ὅτι, ὁσάκις τὰ ἀναχώματα αὐτὰ συνήντων καθ' ὅδὸν καταβόθρας, κατεσκευάζοντο δευτερεύοντες κλάδοι, διὰ τῶν ὅποιων μέρος τῶν ὄρδατων ἐκενοῦτο καθ' ὅδὸν καὶ τοιουτοτρόπως ἡλαττοῦτο τὸ ποσὸν τοῦ ὄρδατος πού θὰ ἐδέχετο ἡ μεγάλη καταβόθρα, ἀπεφεύγοντο οἱ κίνδυνοι ἀνεπαρκείας ταύτης καὶ ἡλαττοῦντο καὶ αἱ διαστάσεις τῶν ἔργων.

3) Ἐκτὸς τούτων, διακρίνονται ἐπίσης καὶ ἔχνη 16 φρεάτων εἰς

ἀποστασεις 100 - 200 μέτρων, τὰ όποια θὰ ἔχρησίμευον διὰ τὴν κατασκευὴν ύπονόμου 2400 μέτρων, 8 μέτρα κάτωθεν τῆς μέσης στάθμης τῆς λίμνης.

Τὸ δεύτερον παράδειγμα ἐκτελέσεως ἀποξηραντικῶν ἔργων εἰς Ἑλλάδα εἶναι τὸ τῆς λίμνης τῶν Πτέχων, δήμου Ἐρετρίας. Ποῦ εύρισκονται αἱ Πτέχαι δὲν μᾶς εἶναι γνωστὸν ἀκόμη. Πάντως ἐκ τοῦ τρόπου καθ' ὃν προβλέπεται ἡ ἀποξηρανσις τῆς λίμνης (δι' ύπονόμου) φαίνεται ὅτι πρόκειται περὶ μιᾶς ἐκ τῶν συνήθων ἐγκιβωτισμένων λιμνῶν ἐκ τῶν συναντωμένων συχνὰ εἰς Ἑλλάδα. Εἰς εὐρεθεῖσαν δὲ στήλην εἰς Χαλκίδα κατὰ τὸ 1860 περιγράφεται ἐν συμβόλαιον, συναφθὲν μεταξὺ τῶν Ἐρετριέων καὶ ἐνὸς μηχανικοῦ - ἐργολάβου, Χαιρεφάνους ὁνόματι, διὰ τοῦ ὅποιου ὁ τελευταῖος οὗτος ύποσχεται «ἔξαγειν καὶ ἤηράν ποιεῖν τὴν λίμνην τὴν ἐν Πτέχαις». Εἰς τὸ συμβόλαιον τοῦτο περιγράφεται καὶ ὁ τρόπος τῆς ἀποξηράνσεως τῆς λίμνης, ὡς ἔξῆς :

Χάνδακες ἀγόμενοι ἐκ τῶν ἀγόνων, εἰ δυνατόν, τόπων διὰ νὰ μῆ χάνεται καλλιεργήσιμος γῆ, θὰ ἔφερναν τὰ ὕδατα εἰς δεξαμενὴν οὔχι μείζονα τῶν δύο σταδίων, ἐκ τῆς ὅποιας ταῦτα θὰ ἔπιπτον εἰς ύπόνομον. Ἡ ύπόνομος αὕτη προβλέπεται ὅτι θὰ δύναται νὰ κλείεται διὰ θύρας.

Βλέπομεν ἐπομένως ὅτι προβλέπεται ὁ συνδυασμὸς τῆς ἀρδεύσεως καὶ ἀποξηράνσεως. Ἡ ἀποξηρανσις αὕτη μᾶς ύπενθυμίζει τὴν ἀποξηρανσιν τῆς λίμνης Fucino (Φουτσίνο) τῆς Ἰταλίας, νοτίως τῆς Ρώμης. Ἐπὶ τοῦ αὐτοκράτορος Κλαυδίου ἐπεχειρήθη ἡ ἀποξηρανσις αὐτῆς δι' ύπονόμου καὶ ἐπέτυχεν, ἀλλ' ἐπιχωσθείσης τῆς ύπονόμου, ἡ πεδιάς κατεκλύθη πάλιν.

Δὲν γνωρίζομεν ἀν τὸ σχέδιον τοῦ Χαιρεφάνους ἐφηρμόσθη εἰς τὴν ἀποξηρανσιν τῆς λίμνης τῶν Πτέχων. Ὁπωσδήποτε ὅμως δὲν ἔχομεν παρὰ νὰ θαυμάσωμεν τὰς βάσεις ἐπὶ τῶν ὅποιων ἐστήριξε τὴν ἀποξηρανσιν τῆς λίμνης τῶν Πτέχων καὶ αἱ ὅποιαι δεικνύουν μαζὶ μὲ τὸ παράδειγμα τῆς Κωπαΐδος, ὅτι ἡ τέχνη τῆς ἀποξηράνσεως τῶν ἐλωδῶν ἐκτάσεων ἦτο πολὺ προχωρημένη ἀπὸ δισχιλίων ἥδη ἐτῶν.

E. Γαράσης

4. ΜΑΚΕΔΟΝΕΣ ΠΡΩΤΟΜΑΡΤΥΡΕΣ

‘Η Μακεδονία δὲν ἀντήχησε τὸ πρῶτον ἐφέτος ὑπὸ τοῦ κρότου τῶν ὄπλων ἐλληνικῶν ἀρματολικῶν ὅμάδων, διεκδικουσῶν τὰ ἐν τῇ ἐνδόξῳ χώρᾳ πατροπαράδοτα δίκαια τοῦ ἐλληνισμοῦ. Οὐδὲ διετρανώθη τὸ ἐλληνικὸν φρόνημα τὸ διαπνέον τὴν μακεδονικὴν χώραν τὸ πρῶτον κατὰ τὸν Ἱερὸν ἀγῶνα διὰ τῆς ἀνδρείας τῶν Ἀγιορειῶν, τῶν ἀνδραγαθημάτων τῆς Κασσάνδρας καὶ τῶν θυσιῶν τῆς Ναούστης.

Πολὺ πρὸ τοῦ 1821 συνεσείσθη ὁ “Ολυμπος καὶ ἐκινήθη ἡ Μακεδονία ὑπὸ τῆς ἀνδραγαθίας Ἐλλήνων ἀρματολῶν. ‘Η δημοτικὴ ποίησις ἔρρανε τὰ ὥραιότατα τῶν ἀνθέων τῆς εἰς τὴν μνήμην τῶν γενναίων, οἵτινες ἀντέστησαν θαρραλέοι πρὸς τὴν βίαν τοῦ κατακτητοῦ. “Οταν ποτὲ γραφῆ πλήρης ἡ ἴστορία τῆς ἐν νεκρῶν ἀναστάσεως ἐκείνης τοῦ ὑποδούλου ἔθνους διὰ τῶν ἀρματολῶν, σελίδας ὅλας θὰ πληρώσῃ ὁ ἀρματολισμός. Πόσοι αὐτῶν, μακρὰν τῶν οἰκείων ἀγωνιζόμενοι πρὸς τοὺς Τούρκους, δὲν θὰ ἐπανέλαβον τὴν παράκλησιν τοῦ γερο - Ζήδρου :

*Παρακαλῶ τὴν συντροφιὰ καὶ ὅλα τὰ παλικάρια
νὰ μοῦ γνοιαστοῦν τὸ σπίτι μου, τὴν δόλια μον γνναίκα,
νὰ μοῦ κοιτάζον τὸ παιδί, τὸ μαῦρο τὸ Δημήτρη,
πού 'ναι μικρὸ καὶ ἀνήλικο καὶ ἀπὸ κλεφτιὰ δὲν ξέρει...*

‘Η μοῦσα τοῦ λαοῦ ἀναπαρέστησε τοὺς ἡρωϊκοὺς ἐκείνους προμάχους τῆς Ἐλληνικῆς ἐλευθερίας, ὃν ἔκαστος ἡδύνατο νὰ προστίσῃ εἰς ἑαυτὸν πρόγραμμα, ὡς ὁ Νάννος,

τριῷ μερῷ περπατησὶὰ νὰ πάρωμε μιὰ νύχτα.

Μόνον ἡ νεοελληνικὴ λέξις λεβεντιὰ δύναται ν' ἀναπαραστήσῃ τὸν μετὰ χάριτος ἡνωμένον παλληκαρισμόν, τὴν μετὰ θαυμασίου ἡρωϊσμού γλαφυρὰν εύσωμαίαν ἀνδρῶν, οἷος ὁ Λάππας, ὁ πρώην ψυχογιὸς τοῦ Ζήδρου, ὅτε ὁ Ψυχοπατέρας αὐτοῦ ἐπὶ τῷ γάμῳ τοῦ σίοῦ

*ἐκάλεσε τὴν κλεφτοναιά, τὰ δώδεκα πρωτάτα,
τὸν Λάππα δὲν ἐκάλεσε τὸ μαῦρο ψυχοπαίδι.*

*“Ολοι πηγαίνοντες κέρασμα κριάρια μὲ κονδούνια
καὶ ὁ Λάππας πάει ἀκάλεστος μὲ ζωντανὸ ἀλάφι.*

Θά ήτο μακρὸς ὁ κατάλογος τῶν ἐν Μακεδονίᾳ ἀθλησάντων ἀρματολῶν τῶν μετὰ τῶν ἐν Ἡπείρῳ, Θεσσαλίᾳ καὶ τῇ λοιπῇ Ἑλλάδι συμπαρασκευασάντων τὸν μέγαν ὑπέρ ἀνεξαρτησίας ἀγῶνα. Οἱ ἐνδιδότατοι δ' αὐτῶν παρουσιάζονται καθ' οὓς χρόνους ἐν Ἡπείρῳ ἥρχων ὁ Ἀληπασᾶς ἐθεώρει ὕβριν πᾶσαν μὴ προσχώρησιν ἀρματολῶν εἰς αὐτόν. Καὶ ὅμως εἶναι γνωστή ἡ ἐπιγραμματικὴ ἀπάντησις τοῦ Λιάκου :

- Προσκύνα, Λιάκο, τὸν πασά, προσκύνα τὸ βεζίρη,
πρῶτος νὰ εἰσ' ἀρματολός, δεοβέναγας νὰ γίνης.
Κι αὐτῆνος ἀποκριθῆκε μαντάτα καὶ τοῦ στέλνει.
—Οσό 'ναι ὁ Λιάκος ζωντανός, πασά δὲν προσκυνάει
πασά 'χει ὁ Λιάκος τὸ σπαθί, βεζίρη τὸ τουφέκι.

'Αρκείτω δὲ πρὸς ἔνδειξιν τῆς μεγάλης ἐν ταῖς παραμοναῖς τῆς ἐπαναστάσεως ἐνισχύσεως τῶν ἀρματολῶν τῆς Μακεδονίας τὸ γεγονός, ὅτι, ἐνῷ ἐν προτέροις χρόνοις τὰ μακεδονικὰ ἀρματολίκια ἦσαν μόνον πέντε, δ' "Ολυμπος, ἡ Βέροια, τὰ Σέρβια, τὰ Γρέβενα καὶ ἡ Μηλιά, ἔπειτα ἐδιπλασιάσθησαν, αὔξηθεντα εἰς δέκα.

'Αλλὰ καθ' οὓς χρόνους οἱ πρῶτοι τῆς Μακεδονίας ἀρματολοὶ ἐνέσπειρον τὸν τρόμον εἰς τοὺς Τούρκους καὶ παρίσταντο ὡς πρόμαχοι τῆς ἑθνικῆς ἰδέας ἐν ταῖς φάραγξι τῆς μακεδονικῆς πατρίδος, μακρὰν αὐτῆς ἐμαρτύρουν ἥδη φιλοπάτριδες τῆς Ἑλληνικῆς Μακεδονίας γύνοι, ἐν τοῖς πρώτοις ὑπογράψαντες διὰ τοῦ ἴδιου αὐτῶν αἴματος τὸν ὄρκον περὶ ἐλευθερώσεως τοῦ δουλεύοντος γένους.

Εἶναι οἱ πρωτομάρτυρες τῆς Ἑλληνικῆς ἐλευθερίας, οἱ τασσόμενοι περὶ Ρήγαν τὸν Βελεστινλῆν, μεθ' οὐ καὶ συνεστραγγαλίσθησαν ἐν Βελιγραδίῳ. 'Ο Ρήγας δὲν δύναται νὰ ἐννοηθῇ ἄνευ αὐτῶν, διότι ὑπῆρχαν οἱ παρ' αὐτοῦ μυθήντες, οἱ μετ' αὐτοῦ συνεργασθέντες, οἱ μετ' αὐτοῦ συμμαρτυρήσαντες.

"Οτε δὲ Ρήγας μετέβη εἰς Βιέννην τῷ 1796, ἐκλέξας τὴν πόλιν ἐκείνην ὡς κέντρον τῆς συνεννοήσεως αὐτοῦ πρὸς τοὺς Πανέλληνας καὶ τῆς παρασκευῆς καὶ ἐκτυπώσεως τῶν ἐντύπων, ἀτινα ἐπρεπε κατὰ τὸ σχέδιον αὐτοῦ νὰ προιγηθῶσι τοῦ ἐπιχειρηθησομένου μεγάλου ὑπέρ ἀπελευθερώσεως ἀγῶνος, εὐρέθη ἐν μέσῳ ὁμίλου νεαρῶν ἐμπόρων καὶ σπουδαστῶν διατριβόντων ἐν τῇ μεγάλῃ ἐκείνῃ πόλει.

Οὐδ' εἶναι ἄπορον, ὅτι ἐσχετίσθη καὶ μετὰ Μακεδόνων, διότι τὸ

μέγιστον μέρος τῆς ἐν Βιέννη "Ελληνικῆς παροικίας ἀπετέλουν μέχρις αὐτῶν τῶν μέσων τοῦ καθ' ἡμᾶς αἰώνος Μακεδόνες, ὃν τινες μάλιστα ἥσαν καὶ ὑπήκοοι αὐστριακοί, μεγάλαι δ' ἄλλως ἥσαν αἱ μετὰ τῆς Αὐστρίας ἐμπορικαὶ σχέσεις τῆς Μακεδονίας ἐπὶ τουρκοκρατίας. Καὶ "Ελληνικὸν δὲ τυπογραφεῖον ὑπῆρχεν ἐν Βιέννῃ, τὸ τῶν ἐκ Σιατίστης Μακεδόνων ἀδελφῶν Πούλιου, ἐν δὲ ἔξετυπώθη ὁ ὑπὸ τοῦ συνεργάτου τοῦ Ρήγα Κωνσταντίνου Σακελλαρίου μεταφρασθεὶς πρῶτος τόμος τοῦ 'Αναχάρσιδος τοῦ ἀββᾶ Βαρθελεμύ* καὶ ὁ 'Ηθικὸς Τρίπους τοῦ Ρήγα, ἐδημοσιεύετο δὲ καὶ "Ελληνικὴ ἐφημερίς. Καὶ ἡ δημοτικὴ δὲ προπαίδεια τοῦ Ρήγα μετὰ δύο ἐν αὐτῇ ἐπαναστατικῶν ἀσμάτων ἔμελλε νὰ ἐκτυπωθῆ παρὰ τῷ Μαρκίδη Πούλιῳ.

"Οποία δὲ ἡ συνεργασία τῶν ἐν Βιέννη φιλελευθέρων Μακεδόνων μετὰ τοῦ Ρήγα κατεφάνη εὔθυς δλίγας ἡμέρας μετὰ τὴν κατὰ τὰ τέλη Νοεμβρίου 1797 σύλληψιν αὐτοῦ ἐν Τεργέστῃ καὶ δπαγωγὴν εἰς Βιέννην.

Μεταξὺ τῶν πέντε, οἵτινες συνελήφθησαν τῇ 13ῃ Δεκεμβρίου, ᾧτε θεωρούμενοι ὡς ὕποπτοι ἐπὶ συνεργασίᾳ μετὰ τοῦ Ρήγα, ἢτο πλὴν τοῦ Γεωργίου Πούλιου, τοῦ ἑτέρου τῶν ἀδελφῶν τῶν διευθυνόντων τὸ 'Ελληνικὸν τυπογραφεῖον, καὶ ὁ Παναγιώτης Ἐμμανουὴλ ἐκ Καστόριας, ἄγαμος, ἐτῶν εἰκοσι δύο, πρώην καταστιχάριος παρὰ τῷ Χίῳ ἐμπόρῳ 'Αργέντη, κατὰ τὰ πρακτικὰ τῆς ἀνακρίσεως. Καθείρχθησαν δὲ καὶ οὗτοι μετὰ τοῦ Ρήγα καὶ τοῦ Κορωνιοῦ ἐν ταῖς φυλακαῖς τῆς ἐν Βιέννῃ ἀστυνομίας.

Μετ' δλίγας δ' ἡμέρας προεφυλακίζοντο καὶ ἄλλοι ὕποπτοι, ἐν οἷς καὶ Μακεδόνες, ὁ 'Ιωάννης Ἐμμανουὴλ, ἐτῶν εἴκοσι τεσσάρων, ἄγαμος φοιτητὴς τῆς ἰατρικῆς, προσβύτερος ἀδελφὸς τοῦ προμνημονεύθεντος Παναγιώτου, ὁ Θεοχάρης Γεωργίου Τουρούντζιας, ἐκ Σιατίστης, ἄγαμος, ἐτῶν είκοσι δύο, ἐμπόρος, ὁ ἐκ Κοζάνης Κωνσταντίνος Δούκας καὶ ὁ ἐκ Καστορίας Γεώργιος Θεοχάρης.

Καὶ δὲ μὲν τελευταῖος, ὃν ὑπήκοος αὐστριακός, ἐσώθη διὰ τῶν παρὰ τῇ αὐστριακῇ αὐλῇ ἐνεργειῶν τῆς Γερμανίδος συζύγου του καὶ μόνον ἔωραίσθη, φυγὼν εἰς Φραγκφούρτην, ἐπειτα δ' εἰς Λειψίαν, ἐνθα καὶ ἀπέθανε τῇ 19ῃ 'Ιουλίου 1843 ἐν ἡλικίᾳ ἐτῶν ὅγδοήκοντα καὶ ἔξ, ὡς πρόξενος τῆς ἡδη ἀπελευθερωθείσης 'Ελλάδος. Τούτου δ' υἱὸς ἢτο δ' Νικόλαος Θεοχάρης, ὁ τῷ 1843 ὑπουργὸς γενόμενος καὶ σύζυγος τῆς παρὰ τῇ βασιλίσσῃ "Ολγᾳ μεγάλης κυρίας, τῆς κυρίας 'Ελένης

Θεοχάρη. Εις Σαξονίαν δ' ἔξωρίσθησαν καὶ οἱ ἀδελφοὶ Πούλιοι, οἵτινες ἡσαν αὐστριακοὶ ύπτήκοοι, καὶ ὁ Κωνσταντῖνος Δούκας, ὅστις, ὃν ὑπήκοος Ρῶσος, ἔφυγεν εἰς Λειψίαν*, ἔνθ' ἀπέθανε τῷ 1814 ἐν ἡλικίᾳ ἑτῶν ἑξήκοντα καὶ ἐνός.

'Αλλὰ δὲν ἐσώθησαν δύοις ἑκεῖνοι τῶν Μακεδόνων συνεργῶν τοῦ Ρήγα, ὅσοι ἡσαν ὑπήκοοι Τοῦρκοι. Οὗτοι ἐνόσουν, ὅτι οὐδὲν ἡδύνατο νὰ σώσῃ αὐτούς, ὅτι ἡ αὐστριακὴ κυβέρνησις εἶχε λόγους ἴσχυροὺς νὰ φανῇ ἀρεστὴ εἰς τὴν Πύλην, ἐκδίδουσα αὐτούς εἰς αὐτήν, ἢν εὐρίσκοντο ἔνοχοι στάσεως ἐναντίον τοῦ ἐν Τουρκίᾳ καθεστῶτος. 'Αλλ' οἱ εὔτολμοι ἑκεῖνοι νεανίαι, οἵτινες μετὰ θαυμασμοῦ καὶ ἀγάπης ἡσαν προστήλωμένοι εἰς τὸν πρεσβύτερον Ρήγαν ὡς ἀρχηγόν, οἱ μεγάλοι ἑκεῖνοι πατριῶται, ὃν τὰ σχέδια καὶ ὁ θούριος τοῦ Ρήγα εἶχον ἔξαψει τὸ φρόνημα, δὲν ἡθέλησαν νὰ ἐγκαταλίπωσιν ἐν ταῖς ὥραις τοῦ κινδύνου τὸν ἐλευθερωτήν. Θαρραλέοι, οὐδὲν ἀπέκρυψαν πρὸ τοῦ Βιενναίου ἀνακριτοῦ, καὶ αἱ καταθέσεις αὐτῶν εἶναι αὐτόχρημα ἐπιγράμματα πατριωτισμοῦ καὶ συμπλήρωμα τοῦ μεγάλου προγράμματος τοῦ Ρήγα, ὅπερ ἀπαραμείωτον ἡθέλησεν ὁ πρωτομάρτυς νὰ τηρήσῃ μέχρι τοῦ τάφου.

Πῶς νὰ ἐγκαταλίπωσιν ἑκεῖνον, μεθ' οὕτω συνειργάζοντο δραστηρίως ὑπὲρ τῆς ἀπελευθερώσεως τοῦ γένους; Πῶς ν' ἀρνηθῆ ὁ Παναγιώτης Ἐμμανουὴλ, ὅτι αὐτὸς εἶχεν ἀναγνώσει νύκτωρ κρύφα καὶ ἐν παραβύστῳ ἐν τῷ κοιτῶνι τοῦ Χίου Ἀργέντη τὴν ἐπαναστατικὴν προκήρυξιν τοῦ Ρήγα εἰς ἐπήκοον τῶν ἄλλων ἑταίρων, συγκινῶν καὶ συγκινούμενος; Πῶς νὰ μὴ δύμοιογήσωσιν οἱ Μακεδόνες συνεργοὶ τοῦ ἐλευθερωτοῦ, ὅτι ἡδη τὸν Σεπτέμβριον τοῦ 1796 ἤκουσαν τὸ πρῶτον μετὰ τὸ μεσημβρινὸν ἄριστον ἐν τῷ οἴκῳ τοῦ Χίου πατριώτου τὸν Ρήγαν παιζόντα ἐπὶ τοῦ αὐλοῦ τὸν θιύριον καὶ συγκινοῦντα διὰ τοῦ περὶ τὴν τράπεζαν χοροῦ αὐτοῦ τοὺς μυστικοὺς δαιτυμόνας τοῦ θιάσου ἑκείνου τοῦ ὀνειρευομένου 'Ελλάδα ἐλευθέραν;

Πῶς ἡδύναντο νὰ λησμονήσωσί ποτε ὁ Ἰωάννης Ἐμμανουὴλ καὶ ὁ Τουρούντζιας τὴν κρίσιμον ἡμέραν, καθ' ἦν ὁ Ρήγας ἐνέβαλε κρύφα εἰς τὴν χεῖρα αὐτῶν ἐν τινὶ καφενείῳ καὶ ἐν τινὶ πλατείᾳ τῆς Βιέννης τὰ πρῶτα ἀντίτυπα τῆς ἐθνεγερτικῆς προκηρύξεως, ἀτινα, αὐτὸς ἐπιστατήσας ἐπὶ δύο ὅλας νύκτας ἐν τῷ τυπογραφείῳ τοῦ Πούλιου ὑπὸ τὸ φῶς τῶν λύχνων, ἐν μέσῳ φόβου καὶ τρόμου, ὡς εἰ ἐπετέλει ἔργον σκότιον, εἶχε παραλάβει, ὑγρὰ ἀκόμη, ἀπὸ τῶν πιεστηρίων;

Μνήμονες τῶν συγκινητικῶν ἔκείνων ἐπεισοδίων, τῶν ἐνθουσιωδῶν καὶ μυστικῶν αὐτῶν ἔλπιδων, ἀντιμέτωποι τοῦ μαρτυρίου, ὅπερ προσεμειδία ἥδη εἰς αὐτούς, δὲν ἐπτοήθησαν νὰ ὁμολογήσωσι τὰ πάντα εἰς τὸν ἀνακριτήν.

’Ιδού δι’ ὁποίων εὔπαρρησιάστων λόγων ὁμολογοῦσιν οἱ ἀδελφοὶ ’Εμμανουὴλ τὴν συμμετοχήν των εἰς τὰ σχέδια τοῦ Ρήγα κατὰ τὸ ἐπίσημον πρωτόκολλον τῆς ἀνακρίσεως.

’Ολιγώτερον εὐσθενής εἶναι ὁ νεώτερος τῶν ἀδελφῶν, ὁ Παναγιώτης, ὁ ἔμπορος, ὅστις καὶ καταθέτει, ὅτι πολλάκις ἔκαμε λόγον περὶ τῆς ἐπαναστάσεως τῆς Ἑλλάδος μεταξὺ φίλων ἐν τῇ κατοικίᾳ τοῦ ’Αργέντη, ὅτι ηγένηθη νὰ ἐπέλθῃ τοιαύτη ἔνεκα τῆς μεγάλης πιέσεως καὶ τῆς τυραννίας τῶν Τούρκων, μάλιστα δέ, καὶ ὅτι ἔξεφράσθη, ὅτι μετὰ τὴν ἀποκατάστασιν τῆς ἐλευθερίας, θάμεταβῆ πάραυτα εἰς τὴν πατρίδα του· ἀλλ’ ἀρνεῖται ὅτι ἐκήρυξε, καθ’ ἀδισχυρίζεται ὁ ”Αμοιρος, ὅτι εἶναι πρόθυμος νὰ συντελέσῃ τὸ κατὰ δύναμιν εἰς τὴν ἐπανάστασιν καὶ νὰ συμμετάσχῃ αὐτῆς.

Μετὰ παρρησίας δὲ καὶ σθένους προσήκοντος εἰς ἐπιστήμονα καὶ λάτρην τῶν Μουσῶν ἀποκρίνεται εἰς τὸν ἀνακριτήν ὁ πρεσβύτερος ’Ιωάννης, ὁ φοιτητὴς τῆς ἱατρικῆς, ἐρωτώμενος περὶ τῆς ἐπαναστατικῆς προκηρύξεως τοῦ Ρήγα, ὅτι τὸ περιεχόμενον αὐτῆς ἀποσκοπεῖ εἰς ἐπανάστασιν ἐν Ἑλλάδι, καὶ διὰ τοῦτον τὸν λόγον αὕτη εὐηρέστησεν εἰς αὐτόν, ἐπειδὴ ὁφείλει νὰ ὁμολογήσῃ εἰλικρινῶς, ὅτι τὴν ἀπελευθέρωσιν τῆς Ἑλλάδος ἐπιθυμεῖ ἐκ βάθους τῆς καρδίας του, καθότι ἡ πατρίς του διὰ τόσων αἰώνων στενάζει ύπο τὸν βαρβαρώτατον καὶ τυραννικώτατον ζυγὸν τῶν Τούρκων, τοῦ καθολικοῦ τῶν Ἑλλήνων ἀσπογοῦν ἔχθροῦ.

Πόσον πρὸςεγγίζει ἡ καταθέσις αὕτη τοῦ εὐσθενεστάτου Μακεδόνος πρὸς τὴν μεγάλην ὁμολογίαν τοῦ Ρήγα, καταθέσαντος, ὅτι πάντοτε ἐπεθύμει τὴν ἀπελευθέρωσιν τῆς Ἑλλάδος ἀπὸ τοῦ τουρκικοῦ ζυγοῦ καὶ δή, ὅτι, μετὰ τὴν σωτηρίαν τῆς ψυχῆς του, τοῦτο ἔχει ὡς πρῶτον πόθον, νὰ ἰδῃ ἑκδιωκομένους τοὺς Τούρκους ἀπὸ τῆς Ἑλλάδος, ἐπειδὴ προετίμα νὰ ἔχῃ κυρίαρχον τὸν διάβολον μᾶλλον παρὰ τοιούτον τύραννον, οἷος ὁ Τούρκος.

Οἱ συνεργοὶ ἀπεδεικνύοντο ἐκ τῶν ἀνακρίσεων, ἐμαρτυροῦντο ἐκ τῶν καταθέσεων οὐχ ἥττον συνένοχοι τοῦ μεγάλου ἐλευθερωτοῦ. Εἶχεν ἀποδειχθῆ πασιφανῶς, ὅτι οἱ φυλακισθέντες ἐσκόπουν τὴν ἀπελευθέ-

ρωσιν τῆς Ἑλλάδος ἀπὸ τῆς τουρκικῆς κυριαρχίας. "Εγκλημα καθοσιώσεως δεινόν, ἀφού οὐδεὶς ἐφαντάσθη νὰ σώσῃ αὐτούς.

Μετὰ βραχὺν χρόνον, περατωθεισῶν τῶν μετὰ τῆς Πύλης διαπραγματεύσεων τῆς αὐστριακῆς κυβερνήσεως, ἥτις ἐζήτει καὶ ἔλαβεν ὡρισμένα ἀνταλλάγματα τῆς ζητηθείσης ἐκδόσεως τῶν ἐνόχων, Αὐστριακὸς ἀνθυπολοχαγὸς μετὰ ἐμπίστων ὑπαξιωματικῶν καὶ στρατιωτῶν καὶ Τούρκου ἀκολούθου τῆς ἐν Βιένη τουρκικῆς πρεσβείας παρέλαβε τὴν πρωτίαν τῆς 16ης Ἀπριλίου 1798 ἐκ τῶν φυλακῶν τῆς ἐν Βιένη ἀστυνομίας ὀκτὼ δεσμίους. Ἡσαν Ρήγας ὁ Βελεστινλῆς, οἱ Χῖοι Ἀργέντης καὶ Κορωνίος, ὁ Ἡπειρώτης Ιατρὸς Νικολίδης, ὁ Κύπριος Καρατζᾶς καὶ οἱ τρεῖς Μακεδόνες, ὁ Σιατιστεύς Θεοχάρης Τουρούντζιας καὶ οἱ δύο ἐκ Καστορίας ἀδελφοὶ Ἰωάννης καὶ Παναγιώτης Εμμανουήλ.

Τὴν 22αν Ἀπριλίου ἡ συνοδεία ἔφθασε διὰ ξηρᾶς εἰς Σεμλίνον. Τὴν δ' ὑστεραίαν, ἀποπλεύσαντες διὰ τοῦ Δουνάβεως, ἔφθασαν τὴν 28ην Ἀπριλίου εἰς Βελιγράδιον, καὶ τὴν ἐπομένην παρεδίδοντο ὑπὸ τοῦ Αὐστριακοῦ ἀνθυπολοχαγοῦ κατ' ἄνδρα εἰς τὸν καϊμακάμην* Βελιγραδίου ἐπὶ ἀποδείξει, ὡς πρόβατα ἐπὶ σφαγήν.

Τὴν δὲ 17ην Ἰουνίου τοῦ αὐτοῦ ἔτους ὁ συνταγματάρχης Schertz (Σέρπτζ) ἔγραφεν ἐκ Σεμλίνου εἰς τὸ ἐν Βιένη ὑπουργείον τῶν στρατιωτικῶν τὰ ἔχης :

«Ο καϊμακάμης Βελιγραδίου ἔλαβε τὴν παρελθοῦσαν ἑβδομάδαν ἐκ Κωνσταντινουπόλεως φιρμάνιον*, καθ' ὃ ἐν μεγίστῃ μυστικότητι τὴν τρίτην μετὰ τὴν ἄφιξιν τοῦ φιρμανίου ἡμέραν διέταξε νύκτωρ τὸν στραγγαλισμὸν πάντων τῶν ὀκτὼ καθειργμένων Ἑλλήνων, μετὰ δὲ τὴν τέλεσιν τῆς πράξεως ἐνήργησε νὰ διαδοθῇ, ὅτι εἶχον ὀποδράσει ἀπαντες ἐκ τῆς φυλακῆς, καὶ δὴ ἔστειλαν ἄνδρας πρὸς δῆθεν καταδίωξιν αὐτῶν ἀνὰ τὰς λεωφόρους».

Η βραχεῖα ἀλλ' ἐπίσημος αὕτη σημείωσις δηλοῖ τὸ τραγικὸν τέλος τὸ ἐπελθὸν τὴν 11ην ἢ 12ην Ἰουνίου 1798. Ποιητικοὶ θρῦλοι τοῦ ἔλληνικοῦ λαοῦ περιέβαλον δι' αἴγλης ἀλησμονήτου τὴν μνήμην τοῦ μεγάλου πρωτομάρτυρος τῆς ἔλληνικῆς ἔλευθερίας. Ἄλλα μὴ λησμονῶμεν τούς μετ' αὐτοῦ στραγγαλισθέντας παρὰ τὰ ὅδατα τοῦ κυανοῦ Δουνάβεως, μὴ λησμονῶμεν τούς μετ' αὐτοῦ συναθλήσαντας Μακεδόνας. Καὶ ὅταν ἐπικλώσῃ ἡ μοῖρα τὴν ἀπελευθέρωσιν τῆς Καστορίας καὶ τῆς Σιατίστης, ἃς στήσῃ ἡ ἔλευθέρα Μακεδονία εὐγνώμων στήλην μνημόσυνον εἰς τοὺς μεγάλους αὐτῆς πατριώτας, τοὺς ἐκ Καστο-

ρίας ἀδελφούς Ἐμμανουὴλ καὶ τὸν ἐκ Σιατίστης Θεοχάρην Τουρούντζιαν, τοὺς Μακεδόνας πρωτομάρτυρας τῆς πανελληνίου ἐλευθερίας.

« Λόγοι καὶ ἄρθρα »

Σ.τ. Δάμπρος

5. ΟΡΓΑΝΩΣΙΣ ΤΟΥ ΝΕΟΥ ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΥ. ΔΙΑΝΟΗΤΙΚΟΣ ΒΙΟΣ

‘Ο διανοητικὸς βίος ἔχει πάντοτε πολλὴν σχέσιν πρὸς τὴν πολιτικὴν καὶ τὴν κοινωνικὴν κατάστασιν. Κατὰ δὲ τὰς τελευταίας τέσσαρας ἑκατονταετηρίδας, μετὰ τὴν ἀλωσιν, ἂν ἡ πλείστη τοῦ ἔθνους μοῖρα ὑπέκυψεν εἰς τὴν δσμανικὴν κυριαρχίαν, ἑτέρα οὐ μικρὰ ἔξηκολούθησεν ἐπὶ χρόνον μακρὸν διατελοῦσα ὑπὸ τὴν φραγκικήν. ‘Οθεν δύο ὠσαύτως παρήχθησαν διανοητικαὶ φάσεις· ἡ μὲν ὑπῆρχεν ἀπαύγασμα τοῦ δυτικοῦ πνεύματος, ἡ δὲ διετυπώθη κατὰ τὰς νέας πολιτικὰς καὶ κοινωνικὰς τοῦ ἔθνους περιστάσεις.

‘Ο δυτικὸς βίος ἥρχισε νὰ ἐπενεργῇ εἰς τὴν ἡθικὴν καὶ διανοητικὴν τοῦ ἔθνους κατάστασιν εὐθὺς μὲν ἀπὸ τῶν πρώτων σταυροφοριῶν, αἵτινες ἐπήγαγον τὴν ἐν Συρίᾳ ἁγκατάστασιν τῶν Φράγκων, μάλιστα δὲ ἀπὸ τῆς τρισκαιδεκάτης ἑκατονταετηρίδος, ὅτε καὶ αὕταί αἱ Ἑλληνικαὶ χῶραι ὑπέκυψαν εἰς τὴν φραγκικὴν κυριαρχίαν. ‘Ἐν Κωνσταντινουπόλει, ἔτι ἀπὸ τῶν Κομνηνῶν, εἶχον παρεισδύσει ἐν πολλοῖς τὰ ἥθη καὶ ἔθιμα τῆς Δύσεως. ‘Ο Μανουὴλ Κομνηνὸς ὡμοίαζε τῇ ἀληθείᾳ πολὺ μᾶλλον ἵπποτης μεσαιωνικὸς ἢ, βασιλεὺς τοῦ μεσαιωνικοῦ Ἑλληνισμοῦ. Παρεδέχθη ἐν τῷ στρατῷ τὸν βαρὺν ὄπλισμόν, τὰς μεγάλας ἀσπίδας, τὰς μακρὰς λόγχας τῶν ἵπποτῶν καὶ ὕκειώθη τοὺς τρόπους αὐτῶν ἐπὶ τοσοῦτον, ὥστε ἐπράξει κατορθώματα, τὰ ὄποια κατέπληξαν καὶ αὐτὴν τὴν ἡρωϊκὴν ἑκείνην τῶν ἀνθρώπων γενεάν. ‘Επερος δὲ πάλιν Κομνηνός, ὁ Ἀινδρόνικος, κατὰ μὲν τὰς κακίας ἥτο σκεῦος ὄλως ἴδιοφυές, κατὰ δὲ τὴν δίαιταν καὶ τοὺς τρόπους ἀληθῆς ἐσπέριος ἵπποτης μᾶλλον ἢ ἀνατολικὸς βασιλόπαται. Καὶ ταῦτα μετὰ τὴν ἔναρξιν τῶν σταυροφοριῶν, πρὸ τῆς ἰδρύσεως δὲ ἔτι τῆς λατινικῆς αὐτοκρατορίας. ‘Ἀλλὰ καὶ μετὰ τὴν κατάλυσιν αὐτῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει, τῷ 1261, ἐπέζησεν αὐτόθι ἐν πολλοῖς ἡ φραγκικὴ δίαιτα ἐπὶ τῆς ἀνορθωθείστης Ἑλληνικῆς μοναρχίας. ‘Ἐν τῇ νέᾳ αὐλῇ ἐτελοῦντο κατὰ τὴν 14ην ἑκατονταετηρίδα ἵπποτικοὶ ἀγῶνες ἀπαράλλακτοι πρὸς τοὺς δυτικούς.

'Αλλὰ τὰ ἥθη καὶ ἔθιμα τοῦ δυτικοῦ βίου εἶχον ἐπικρατήσει φυσικῷ τῷ λόγῳ ἔτι μᾶλλον εἰς τὰς μεσογειωτέρας Ἑλληνικὰς χώρας, ὅπου ἡ δυτικὴ κυριαρχία παρετάθη πολὺ πλέον ἢ ἐν Κωνσταντινουπόλει· εἰς τὴν κυρίως Ἑλλάδα καὶ εἰς τὴν Πελοπόννησον, ἔνθα οἱ Φράγκοι ἤρξαν ἐπὶ δύο ἑκατονταετηρίδας, εἰς Κύπρον, εἰς Ρόδον, εἰς Κρήτην καὶ εἰς ἄλλας τοῦ Αἰγαίου πελάγους νήσους, αἵτινες διετέλεσαν ἔτι πλειότερον ὑπαγόμεναι εἰς τοὺς Φράγκους, τελευταῖον εἰς τὰς νήσους τοῦ Ἰονίου πελάγους, αἵτινες μόλις πρὸ δὲ λίγων ἐνιαυτῶν ἀπηλλάγησαν τῆς δυτικῆς κυριαρχίας. Δὲν ἥτο ἄρα δυνατὸν ὁ δυτικὸς οὗτος βίος νὰ μὴ ἐπενεργήσῃ ἐπὶ τοῦ Ἑλληνισμοῦ. 'Αλλὰ ἐνταῦθα διακριτέον τὰς χώρας τῆς κυρίως Ἑλλάδος ἀπὸ τὰς νήσους, μικρὰς καὶ μεγάλας. Εἰς τὴν κυρίως Ἑλλάδα ἡ δυτικὴ κυριαρχία συνετέλεσεν εἰς τὴν ἀναζωπύρησιν τοῦ μαχίμου πνεύματος τῶν κατοίκων, τοὺς ὅποιους κατέστησε συμμετόχους τῶν ἀγώνων αὐτῆς, ἥσκησε περὶ τὴν χρῆσιν τῶν ὅπλων καὶ ἀνέδειξεν οὕτως ἱκανούς νὰ ἐπιχειρήσωσι τὴν μακρὰν ἐκείνην καὶ πεισματώδη κατὰ τῆς τουρκοκρατίας διαμαρτυρησιν, ἥτις ἀπέληξεν εἰς τὴν μεγάλην ἐπανάστασιν. 'Ἐπὶ τοῦ διανοητικοῦ ὅμως βίου τῶν χωρῶν τούτων δὲν φαίνεται ἐπενεργήσασα ἡ φραγκοκρατία. Τὸ μόνον γνωστὸν ποίημα ὅπερ δύναται νὰ λογισθῇ ὡς ἀπαύγασμα τῆς ἐν τῇ κυρίως Ἑλλάδι καὶ τῇ Πελοποννήσῳ φραγκοκρατίας είναι τὰ πολλάκις παρ' ἡμῶν μνημονευθέντα *Χρονικά* τῶν ἐν *Μορέᾳ* πολέμων τῶν Φράγκων. Καθὼς ὅμως ἡξεύρει ἥδη ὁ ἀναγνώστης, τὰ χρονικά ταῦτα ἐγράφησαν ἦν μετεφράσθησαν οὐχὶ ὑπὸ "Ἑλληνος γνησίου, ἀλλ' ὑπὸ "Ἑλληνος γεννηθέντος ἐκ πατρὸς Γάλλου ἢ Γαλλίδος μητρός. 'Αληθεύει μὲν ὅτι τὸ Ἑλληνικὸν ἐκεῖνο κείμενον, τὸ ἀποπινέον ζωὴν καὶ τόλμην καὶ χάριν, προσήνεγκε γενναῖαν διανοητικὴν τροφὴν εἰς τὴν τότε Ἑλληνικὴν νεολαίαν, ἀλλ' ὅπωσδήποτε δύναται νὰ λογισθῇ μᾶλλον ὡς ἔργον ἐπείσακτον ἢ ὡς προϊὸν τῆς ιθαγενοῦς φιλολογίας. 'Εάν ἡ φραγκοκρατία παρετείνετο ἔτι εἰς τὰς κυρίως Ἑλληνικὰς χώρας, ἵσως ἥθελε δώσει ἀφορμὴν καὶ ἐνταῦθα εἰς διάπλασιν φιλολογίας ιθαγενοῦς, ἐναρμονίως συνδυαζούσης τὰ ἀνθεῖ τῆς Δύσεως καὶ τῆς Ανατολῆς. 'Αλλ' ἡ ἀρχὴ τῶν Φράγκων κατελύθη περὶ τοὺς αὐτοὺς σχεδὸν χρόνους καθ' οὓς καὶ τὸ μεσαιωνικὸν κράτος, ὥστε ἔξελιπτεν ἐκ τῆς Ἑλληνικῆς ἡπείρου, ἄγονος κατὰ τοῦτο διατέλεσασα.

'Αναμφισβήτητος ὅμως ὑπῆρξεν ἡ διανοητικὴ τοῦ φραγκισμοῦ

ἐπίδρασις εἰς τὰς νήσους, ὅπου οὗτος ἴσχύσας ἐπὶ πολὺ μακρότερον χρόνον παρήγαγε φιλολογίαν ὅλην ἵπποτικὴν ἔχουσαν τὰς ἀρχὰς αὐτῆς καὶ τοὺς τύπους ἐν Γαλλίᾳ καὶ ἐν Ἰταλίᾳ. Ἡ φιλολογία αὕτη διετυπώθη εἰς πολυάριθμα μυθιστορικά ἔπη καὶ ὅλα ποιήματα, ὡν οὐκ ὀλίγα ἔδημοσιεύθησαν, πολὺ δὲ πλειότερα κατάκεινται ἔτι χειρόγραφα ἐν ταῖς βιβλιοθήκαις τῆς Εύρωπης.

Τὰ κάλλιστα τῶν ἔργων τούτων παρήχθησαν ἐν Κρήτῃ. Τίς δὲν γνωρίζει τὸν Ἐρωτόκριτον; "Αν ἡ παροῦσα γενεὰ προτιμᾷ τὰ νεώτερα μυθιστορήματα, οἱ πατέρες καὶ αἱ μητέρες ἡμῶν τῶν πρεσβυτέρων δὲν ἔπαισαν ἐπὶ τρεῖς ὄλας ἑκατονταετηρίδας νὰ συγκινῶνται ὑπὸ τῶν αἰσθημάτων καὶ τῶν παθημάτων τῆς Ἀρετούσης καὶ τοῦ υἱοῦ τοῦ Πεζοστράτου. Διότι συνέβη εἰς τὸ ποίημα τοῦτο, ὅτι εἰς τὸν συγγραφέα αὐτοῦ Βιτζέντζον Κορνάρον, «ἀπὸ τὴν χώραν τῆς Σητείας τοῦ νησίου τῆς Κρήτης». Καθὼς ὁ Κορνάρος, ἐξ Ἐνετῶν ἔλκων τὸ γένος, ἐπὶ τοσοῦτον ἥκειώθη πρὸς τὴν νέαν αὐτοῦ πατρίδα, ὥστε κατέλαβε τάξιν οὐχὶ ἀφανῆ ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς ἡμετέρας φιλολογίας, οὔτω ὁ Ἐρωτόκριτος, καίτοι ἀπεικονίζων τὰ τοῦ μέσου δυτικοῦ αἰῶνος ἥθη, ἐπὶ τοσοῦτον ἔξελληνίσθη. ὥστε ἀπέβη τὸ δημοτικώτατον τῶν ἀναγνωσμάτων τῆς Ἀνατολῆς ἀπὸ τῆς 16ης ἑκατονταετηρίδος μέχρι τῶν ἀρχῶν τῆς παρούσης. Ναὶ μὲν παρίστησιν ἵπποτικοὺς ἀγῶνας καὶ ἵπποτικὰ φρονήματα, ἀλλ' οὔτε εἰς χώρας ξένας παρασύρει ἡμᾶς οὔτε ἐπιβάλλει ἡμῖν πρόσωπα ἀλλόφωνα, ὅπως τὰ προμηνουεύντα ἔτερα ποιήματα. Ἐνταῦθα τὰ πράγματα συμβαίνουσιν ἐν Ἀθήναις, πρωταγωνισταὶ δὲ εἰναι ὁ βασιλεὺς αὐτῶν Ἡράκλης καὶ ἡ θυγάτηρ αὐτοῦ Ἀρετοῦσα καὶ ὁ ἀγαπημένος αὐτῆς Ἐρωτόκριτος, καὶ οἱ ρῆγες καὶ οἱ ἀφένται καὶ τὰ ρηγόπουλα καὶ τὰ ἀφεντόπουλα τῆς Μυτιλήνης, τοῦ Ἀναπτλιοῦ, τῆς Μεθώνης, τῆς Ἐγρίπου*, τῆς Μακεδονίας, τῆς Κορώνης, τῆς Σκλαβουνιᾶς*, τῆς Ἀξιᾶς*, τοῦ Βυζαντίου, τῆς Πάτρας, τῆς Κρήτης, τῆς Κύπρου καὶ τῆς Βλαχιᾶς (δηλαδὴ τῆς Θεσσαλίας), ὁ δὲ ἐν τῷ ποιήματι εἰκονιζόμενος ἔρως ἔχει ζέσιν ἄμα καὶ ἀφέλειαν, ἔξαψιν ἄμα καὶ χρηστότητα, ἐκδηλούσας, καθὼς ἄριστα παρετήρησεν ὁ Φωριέλ, τὴν ίδιαζουσαν ἔμπνευσιν τοῦ Ἑλληνικοῦ κλίματος μᾶλλον ἢ τῆς ἵπποτικῆς κομψοπρεπείας.

Δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ἐνδιατρίψωμεν ἔστω καὶ ἐπὶ μικρὸν οὔτε περὶ τὴν Ἐρωφίλην τοῦ Γεωργίου Χορτάτζη, οὔτε περὶ ἔτερά τινα κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ήττον γνωστὰ προϊόντα τῆς κρητικῆς ποιήσεως.

Αλλά πῶς νὰ μὴ ἐπιστήσωμεν ἐπί τινας στιγμὰς τὴν προσοχὴν ἡμῶν εἰς τὴν Εὐμορφην *Βοσκοπούλαν* τοῦ ἔξι 'Αποκορώνων *Νικολάου Δριμυτικοῦ*; Τὸ εἰδύλλιον τοῦτο ἐγράφη τῷ 1627 καὶ διηγεῖται τὸν ἀγροτικὸν ἔρωτα βοσκοῦ καὶ βοσκοπούλας· λαμπρῶς δὲ ἐπὶ τοσοῦτον εἰκονίζει τὰ δένδρα, τὰ λιβάδια, τὰ ποτάμια, τὰ δροσερὰ καὶ τρυφερὰ καλάμια, ἐν τῷ μέσῳ τῶν δόπιοιν συμβαίνουσι τὰ ἴστορούμενα γεγονότα, ὡστε διατρέχων ταῦτα ἀναγνώστης νομίζει ὅτι ἀναπνέει τὰς εὐώδεις καὶ ζωοποιοὺς τῆς φύσεως ἑκείνης αὔρας. "Οσον δὲ ἐπλοῦς καὶ ἄν φαίνεται διοιητής, ἐκ πολλῶν χωρίων καθίσταται πρόδηλον, ὅτι δὲν ἥτο ἀλλότριος πρὸς τὴν λατινικήν καὶ τὴν Ἰταλικήν φιλολογίαν. 'Ολιγάτερον γνωστὸς εἶναι διὸ 'Απόκοπος τοῦ *Μπεργαδῆ*· καὶ ἐν τούτοις διὸ 'Απόκοπος εἶναι ἐκ τῶν ὀλίγων τῶν χρόνων ἑκείνων ποιημάτων, τὰ δόπια δύνανται εὐχαρίστως τῇ ἀληθείᾳ νὰ ἀναγνωσθῶσι καὶ σήμερον ὑπὸ τοῦ μεγάλου κοινοῦ τῆς 'Ελλάδος, πρὸς τοῖς ἄλλοις διὰ τὴν γλῶσσαν αὐτοῦ, ἥτις οὔτε τὸ κρητικὸν ἰδίωμα εἶναι οὔτε ἡ νῦν καθαρεύουσα, ἀλλὰ φαίνεται μᾶλλον ἡ κατὰ τὴν 17ην ἑκατονταετηρίδα κοινῶς ὁμιλουμένη, ὅπως ἥδυνατο νὰ μεταχειρισθῇ αὐτὴν ἀνήρ λόγιος. Εἶναι δὲ διὸ 'Απόκοπος κατάβασις εἰς 'Ἄδου, καὶ οἱ μετὰ τῶν νεκρῶν διάλογοι αὐτοῦ ἔχουσί τι τὸ συγκινοῦν τὴν ψυχὴν καὶ τὸ τέρπον τὴν φαντασίαν, τόσῳ μᾶλλον ὅσῳ ἐνθυμίζουσι μὲν ἐν πολλοῖς τὴν Θείαν Κωμῳδίαν τοῦ Δάντου, οὐκ ὀλίγην ὅμως οἰκειότητα ἔχουσι πρὸς τὴν δημώδη τῆς Ἑλληνικῆς 'Ηπείρου ποίησιν.

Οὐδὲν ἡττον ἀξιοσημείωτος εἶναι ἡ τοῦ δυτικοῦ βίου ἐπίδρασις εἰς τὴν ζωγραφικὴν τῆς 'Ανατολῆς, εἰς ἦν τὴν συνέβη τοῦτο τὸ παράδοξον, ὅτι ἀφοῦ πρώτη αὐτὴ διὰ τῆς μεσαιωνικῆς ἡμῶν τέχνης συνετέλεσεν εἰς τὴν κατὰ τὸν μέσον αἰῶνα ἀναζωπύρησιν τῆς Ἰταλικῆς, βραδύτερον, ὑπὸ ταύτης διδαχθεῖσα, παρήγαγεν ἐν Κρήτῃ μάλιστα καὶ ἐν 'Επτανήσῳ πολλὰ καὶ καλὰ ἔργα. 'Αλλὰ καὶ ἐν τῇ δυτικῇ Εύρωπῃ θαυμάζονται ἄχρι τοῦτο τὰ ἔργα 'Ελλήνων τεχνιτῶν τῶν χρόνων ἑκείνων, οἷον τοῦ ἐν τῇ 16η ἑκατονταετηρίδι ἀκμάσαντος *Κυριακοῦ Θεοσκοπόλιδος** ἐν Ρώμῃ καὶ πολλαχοῦ τῆς '!σπανίας, ιδίως ἐν 'Εσκουριάλῃ, ἐν Μαδρίτῃ, ἐν Τολήτω*, ζωγραφίαι ἄμα καὶ οἰκοδομήματα. "Οτε δὲ περὶ τὰ τέλη τῆς 17ης ἑκατονταετηρίδος ἔξελιπεν ἡ φραγκικὴ κυριαρχία ἐκ Κρήτης, συναπεδήμησαν δὲ μετ' αὐτῆς πάντες οἱ ὀπωσοῦν λόγων μετέχοντες "Ἐλληνές τε καὶ 'Ενετοί, καθὰ εἴδομεν, ἀναγκαίως ἔπαυσε καὶ πᾶσα ἐπὶ τὸ φραγκικότερον διάπλασις τοῦ Ἰθαγε-

νοῦς ἡμῶν βίου, ἔξαιρέσει μόνης τῆς Ἐπτανήσου, ὅπου ἔξηκολούθησαν νὰ παράγωνται λόγου ἄξια τινα τῆς τοιαύτης διαπλάσεως ὑποδείγματα.

Ο ἄριστος τῶν Ἱεροκηρύκων, ὃσους ἀνέδειχεν ἡ Ἑλλὰς κατὰ τὰς τέσσαρας ἐκατονταετηρίδας, καὶ τῇ ἀληθείᾳ ὁ κράτιστος ἵσως τῶν ὅσων ἡ φωνὴ ἀντίχησεν ἐν τῇ Ἀνατολῇ ἀπὸ τῶν τοῦ Φωτίου χρόνων, ὁ Κεφαλλήν⁷ Ηλίας Μηνιάτης, ὑπῆρξε γόνος τῆς Ἰταλικῆς τῶν Ἰονίων τήσων ἐκπαιδεύσεως. Γεννηθεὶς ἐν Ληξουρίῳ τῷ 1669 καὶ ἀνατραφεὶς εἰς τὸ Φλαγγινιανὸν τῆς Ἐνετίας φροντιστήριον, ἐκεὶ ἥρχισε παῖς ὡν τὸ μέγα αὐτοῦ ρητορικὸν στάδιον· διότι τῷ 1686, ἐπὶ τῆς τελευταίας μεγάλης τῶν Ἐνετῶν κατὰ τῆς ἡμετέρας χώρας ἐπιστρατείας, ἀπήγγειλεν ἐν τῷ κατὰ τὴν Ἐνετίαν ἑλληνικῷ ναῷ τῇ 25ῃ Μαρτίου τὸν πανηγυρικὸν ἐκείνον λόγον τῆς Θεοτόκου Μαρίας, εἰς ὃν ἀπαντᾷ ἡ περίφημος ἐκείνη πρὸς αὐτὴν ὑπέρ τῆς ἀπελευθερώσεως τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους ἐπίκλησις, ἣν οὐδὲ σήμερον δυνάμεθα νὰ ἀναγνώσωμεν ἀνευ βαθείας τῆς ψυχῆς συγκινήσεως. Εἶναι ἀληθές ὅτι ἐμιμήθη τὴν ἐπίκλησιν ταύτην ἐκ τῆς πρὸ δλίγων τότε ἐνιαυτῶν ἐκδόθείστης ρητορικῆς τοῦ Σκούφου, ἀλλὰ τοσοῦτον τεχνικώτερον διεσκεύασε καὶ τοσοῦτον καλλιεπέστερον διετύπωσε τὸ ὑπόδειγμα, ὡστε δύναται νὰ λογισθῇ ὡς δεύτερος αὐτοῦ δημιουργός. Ἐπειτα κληθεὶς διδάσκαλος εἰς Κεφαλληνίαν ἀπήγγειλεν εἰς τὸν ἐν Ληξουρίῳ ναὸν τοῦ Ἀγίου Νικολάου τὸν Περὶ ἀγάπης λόγον, ἐν τῷ ὅποιώθεν θέμα κύριον, ὡς πάντοτε ἔχων τὴν τύχην τῆς ὅλης πατρίδος, ἀποδίδει τὴν ἀπώλειαν τῆς αὐτονομίας αὐτῆς εἰς τὴν Ἐρινύν τῆς διχονοίας.

«Ἐπεσεν, ἔπεσεν, ἀνακράζει, καὶ κεῖται εἰς τὴν γῆν σκλαβωμένων τὸ γένος τὸ βασιλικόν. Ποῖος τὸ ἔρωψε, ποῖος τὸ ἐνίκησεν; ὅχι παλαιόθεν τὰ ἀρματα τῶν Περσῶν, ὅχι κατόπιν ἡ δύναμις τῶν Βουλγάρων, ὅχι τώρα ἔγκαιρα τὰ στρατεύματα τῶν Ἀγαρηνῶν τὸ ἐκατόβαλεν δργὴ θεῖκή..., ἔπεσεν ἡ βασιλεία, διότι ἐσηκώθη ἡ εἰρήνη, ὅπου εἶναι δ στῦλος τῶν βασιλεῶν».

Καὶ ἔξηκολούθησεν οὕτω διδάσκων ἀπὸ τοῦ ἀμβωνος τὴν χριστιανικὴν ἀρετὴν ἄμα καὶ τὰ τοῦ πολίτου καθήκοντα, τὴν πρὸς τὸν Θεόν πίστιν καὶ τὴν πίστιν πρὸς τὴν πατρίδα, ἐν Ζακύνθῳ, ἐν Κερκύρᾳ, πάλιν ἐν Ἐνετίᾳ, ἐν τῇ μεγάλῃ ἐκκλησίᾳ τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἐν Ναυπλίῳ, ἐν Ἀργείῳ καὶ τελευταῖον ἀπὸ τοῦ 1711 ὡς ἐπίσκο-

πτος Κερνίκης καὶ Καλαβρύτων μέχρι τοῦ μετὰ τριετίαν τοσοῦτον προώρως ἐπελθόντος θανάτου αὐτοῦ. "Οτι ὁ Μηνιάτης ἐμιμήθη οὐ μόνον τὸν Σκοῦφον, ὡς πρὸ μικροῦ εἴπομεν, ἀλλὰ καὶ τὸν περιώνυμον Ἰταλὸν Σένιερην, πρὸ πάντων μάλιστα τοῦτον, εἶναι βέβαιον· ἀλλ' ἐμιμήθη αὐτοὶ ὅπως αἱ μεγάλαι φύσεις, αἵτινες πολλάκις μὲν ἔξισοῦνται, ἐνίοτε δὲ καὶ ὑπερβαίνουσιν αὐτούς.

Τίς δύναται νὰ μὴ ὅμολογήσῃ ὅτι ὁ ὕμνος τοῦ Σολωμοῦ εἰς τὴν Ἐλευθερίαν εἶναι ἐν τῶν ὑψιπετῶν τολμημάτων τῆς νεωτέρας Ἑλληνικῆς ποιήσεως;

Σὲ γνωρίζω ἀπὸ τὴν κόψη
τοῦ σπαθιοῦ τὴν τρομερή,
σὲ γνωρίζω ἀπὸ τὴν ὄψη,
πιὸν μὲ βίᾳ μετράει τῇ γῆ·

'Απ' τὰ κόκαλα βγαλμένη,
τῶν Ἐλλήνων τὰ ἱερά,
καὶ σὰν πρῶτα ἀνδρειωμένη,
χαῖρε, ὦ χαῖρε, Ἐλευθεριά !

Μήπως ὁ ὕμνος οὗτος δὲν εἶναι ὁ μόνος ἐπιζήσας τοσούτων ἀλλων, καὶ αὐτοῦ τοῦ θουρίου, ὃν ἐποίησεν ὁ Ρήγας; Μήπως ὑπὸ ἑτέρου Ἐπτανησίου, τοῦ Μαντζάρου, ἀρηιφθόγγως τονισθεὶς δὲν ἀντηχεῖ καθ' ἕκαστην εἰς τὰς πλατείας ἡμῶν καὶ εἰς τὰς δόδούς καὶ εἰς τὰς οἰκίας καὶ πρὸ πάντων εἰς τὰς καρδίας ἡμῶν;

'Ἐν τούτοις ὁ Σολωμὸς δὲν ἐδίστασε νὰ ἀνακηρύξῃ πόθεν ἐνεπινεύσθη τὰς θυελλώδεις ἔκείνας στροφάς. 'Ως ἐπίγραμμα τοῦ ἀριστοτεχνήματός του ἐπέθηκε τὸ γνωστὸν ἔκεινο τοῦ Δάντου δίστιχον:

Libertà vo cantando, ch' è si cara
Come sa chi per 'lei vita rifiuta
Dante

Καὶ, ὅταν τινὲς ἥλεγχαν αὐτὸν διὰ τὸ ἡμαρτημένον μέτρον τῶν στίχων του, δὲν ἐδίστασε νὰ προτάξῃ ὡς ἀσπίδα κατὰ πρῶτον μὲν λόγον τὰ ὄνόματα τοῦ Δάντου πάλιν καὶ τοῦ Πετράρχου καὶ τοῦ Ἀριόστου καὶ τοῦ Τάσσου, κατὰ δεύτερον δὲ τοῦ Πινδάρου, ὡσάν αὐτὸς ἔσατὸν ὅμολογῶν γόνιον τοῦ μετὰ τοῦ Ἰταλισμοῦ συνδυασθέν-

τος ἔλληνισμοῦ. Εἰς τὴν αὐτὴν δὲ περίοδον καὶ παίδευσιν ἀνῆκον ὁ τε ἀξιόλογος ζωγράφος Παναγιώτης Δοξαρᾶς καὶ ὁ Μαρῖνος Χαρβούρης, ὁ στήσας εἰς Πετρούπολιν τὸ κολοσσιαῖον βάθρον ἐπὶ τοῦ ὅποιου ἐγείρεται ὁ τοῦ Πέτρου τοῦ Μεγάλου ἀνδριάς. Τοιαῦται ὑπῆρχαν αἱ τελευταῖαι ἀπηχήσεις τῆς πρώτης τοῦ δυτικοῦ βίου ἐπὶ τοῦ ἀνατολικοῦ ἐπιδράσεως, ἥτις ἀρξαμένη ἀπὸ τῆς 12ης ἑκατονταετηρίδος μόλις ἐν ἀρχῇ τῆς ἐνεστώσης ἔξελιπεν.

« Ἰστορία τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἐθνους », τ. 4

Kων. Παπαρρηγόπουλος

6. ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΓΕΜΙΣΤΟΣ - ΠΛΗΘΩΝ

Οἱ χρόνοι κατὰ τοὺς ὅποιους ἔζησεν ὁ Γεώργιος Γεμιστὸς Πλήθων (1360 - 1452) ἀποτελοῦν τμῆμα τῆς μεταβατικῆς ἐποχῆς, ποὺ ὀδηγεῖ στοὺς νεωτέρους χρόνους. Μέσα στὰ διακόσια ἔτη, ποὺ μεσολαβοῦν ἀπὸ τὸ 1358 ἕως τὸ 1550, κυριαρχεῖ προσπάθεια νὰ πραγματωθῇ ἡ ἔξοδος ἀπὸ τὸ μεσαιώνα καὶ νὰ ἀναμορφωθῇ ἐπάνω σὲ καινούριες βάσεις ὁ ἀνθρώπινος πολιτισμός... Κατὰ τὸ διάστημα τῶν δύο αἰώνων ποὺ ἐσημειώσαμε, ἐπιτελεῖται μία ἀναμόρφωση τῆς ἀνθρωπίνης ζωῆς : « Ἡ Ἀναγέννηση »... « Ἡ Ἀναγέννηση δεσπόζεται ἀπὸ τὴν τάσῃ νὰ δημιουργήσῃ κάτι τὸ νέο. Στὴν ἐκζήτησή της αὐτὴ ὠθεῖται ἀπὸ τὴ συναίσθηση ὅτι τὸ παρὸν δὲν τὴν ίκανοποιεῖ. Ο πολιτισμός τοῦ μεσαιώνος τῆς φαίνεται ἀνίκανος νὰ ἀνταποκριθῇ πρὸς τὶς νέες ἀνάγκες καὶ ἐπιδιώξεις τῆς ζωῆς... Ἀπορρίπτουν γενικὰ ὅλες τὶς ἀξίες, ποὺ ἵσχυαν κατὰ τὸ μεσαιώνα, τὴ μεσαιωνικὴ ἐπιστήμη, τὴ μεσαιωνικὴ παράδοση, τὴ μεσαιωνικὴ τέχνη... »

« Ο Πλήθων ἔζοῦσε ἔντονα τὸ βίωμα τῆς ἀναταραχῆς, ποὺ σημειώνεται κατὰ τοὺς χρόνους τῆς Ἀναγέννησεως. Ἡ κρίση ποὺ ἔχειμαζε τότε τὸν πολιτικὸ βίο τοῦ ἀναγεννωμένου ἔλληνικοῦ γένους, ἥταν ἔντονα αἰσθητὴ στὴν ψυχή του. Ἡ ἀγωνία τῆς πάλης ποὺ διεξῆγε τὸ γένος τῶν Ἑλλήνων πρὸς τοὺς Τούρκους καὶ τοὺς Λατίνους, ἥταν κατί ποὺ εἶχε συναισθανθῆ πολὺ πρώιμα.

Πληροφορίες σχετικὲς μᾶς δίνουν ἡ ἐπιστολὴ πρὸς τὸν Μανουὴλ Παλαιολόγο, γραμμένη στὰ 1414, τὸ ὑπόμνημα πρὸς τὸν Θεόδωρο Παλαιολόγο, γραμμένο στὰ 1416, καὶ τὸ ὑπόμνημα πρὸς τὸν Μανουὴλ

Παλαιολόγο, γραμμένο κατά τὸ 1418. Ὁ Πλήθων βλέπει καθαρά τὸ μέγεθος τοῦ κινδύνου ποὺ ἀπειλεῖ τὸ γένος καὶ προτείνει μέτρα γιὰ τὴ σωτηρία. Κατανοεῖ ὅτι γιὰ νὰ ἀντιμετωπισθοῦν οἱ κίνδυνοι χρειάζεται γενικὴ ὄργανωτικὴ ἀναμόρφωση τοῦ πολιτειακοῦ ὄργανισμοῦ.

Προτείνει μέτρα ριζοσπαστικά: κοινὴ κτήση τῆς γῆς καὶ διαιρέση τῶν πολιτῶν σὲ τρεῖς τάξεις σύμφωνα μὲ τὶς ὑποδείξεις ποὺ εἶχε κάμει ὁ Πλάτων στὴν «Πολιτεία» του...

Κατανοεῖ τὴ σπουδαιότητα ποὺ ἔχει γιὰ τὴ συντήρηση τοῦ κράτους ἡ ὄργανωση τοῦ στρατοῦ, θεωρεῖ ἀνάξια ἐμπιστοσύνης τὰ μισθοφορικὰ στρατεύματα καὶ ζητεῖ τὴν ὄργανωση στρατοῦ ἀπὸ κατοίκους τῆς Πελοποννήσου. Προτείνει νέο σύστημα φορολογίας, ἔξυγίανση τοῦ νομίσματος, περιορισμὸς εἰσαγωγῆς ξένων ἐμπορευμάτων, ἀνταλλαγὴ ξένων εἰσαγομένων εἰδῶν πρὸς ἔξαγόμενα ἐντόπια εἰδῆ, ἐπιβολὴ προστατευτικῶν δασμῶν καὶ φορολογικές διευκολύνσεις γιὰ τὴν εἰσαγωγὴ χρησίμων εἰδῶν...

Μὲ πραγματικὴ στρατηγικὴ καὶ πολιτικὴ ὀξυδέρκεια ἀντιλαμβάνεται τὴ σημασία ποὺ εἶχε γιὰ τὴν ἐπιβίωση τῆς ἐλληνικῆς αὐτοκρατορίας ἡ Πελοπόννησος:

«'Ἄλλ' εἰς ἀσφάλειαν τίνος οὐκ ἀν εἴη κρείττων χώρας; τῆσδε τε οὖσα τηλικαύτη ὁμοῦ καὶ ἥπειρος ἡ ἀντὴ καὶ παρέχουσα τοῖς ἐνοικοῦσι κατὰ τρόπον χρωμένοις ταῖς ὑπαρχούσαις ἀφορμαῖς, ἀπ' ἐλαχέστης μὲν τῆς παρασκευῆς, εἴ τις ἐπίοι, ἀμύνεσθαι, ὑπάρχειν δὲ καὶ ἐπεξιέναι, ὅταν ἐθέλωσιν. "Ωστε καὶ ἄλλης οὐκ ὀλίγης ἀν ραδίως πρὸς τῆςδε κρατεῖν"¹». δηλαδή :

('Ἄλλὰ σχετικὰ μὲ τὸ ζήτημα τῆς ἀσφαλείας, ἀπὸ ποιά χώρα δὲν εἶναι ἀνώτερη; γιατὶ σύγχρονα εἶναι ἡ ἴδια καὶ μεγάλη νῆσος καὶ ἥπειρος καὶ δίνει τὴ δυνατότητα στοὺς κατοίκους της, ὅταν κατὰ κατάλληλο τρόπο χρησιμοποιοῦν τὰ δρμητήριά της, νὰ ἀποκρούουν μὲ ἐλάχιστη προπαρασκευὴ τὸν ἔχθρὸ ποὺ θὰ ἔκανε ἐπίθεση. Παρέχει ἀκόμη τὴν εὔκαιρία νὰ κάνουν οἱ κάτοικοι τῆς ἐκστρατείες ἐναντίον ἄλλων, ὅταν θέλουν. "Ωστε θὰ ἡμποροῦν εὔκολα νὰ γίνωνται κύριοι καὶ ἄλλης χώρας').

'Ο Πλήθων αἰσθάνεται βαθύτατα τὴν ἱστορικὴ συνέχεια τοῦ

1. 'Υπόμνημα πρὸς τὸν Μανουήλ.

έλληνικού γένους. 'Η Πελοπόννησος εἶναι γι' αὐτὸν χώρα ποὺ διατηρήθηκε πάντοτε έλληνική· «Ἐσμὲν γὰρ οὖν, ὃν ἡγεῖσθέ τε καὶ βασιλεύετε, "Ἐλλῆνες τὸ γένος, ὃς ἴ τε φωνὴ καὶ ἡ πάτριος παιδεία μαρτυρεῖ. "Ἐλλῆσι δὲ οὐκ ἔστιν εὐρεῖν εἰ τις ἄλλη οἰκειοτέρα χώρα, οὐδὲ μᾶλλον προσήκουσα ἢ Πελοπόννησός τε καὶ δῆ ση δὴ ταύτη τῆς Ἐνδρώπης προσεχής, τῶν τε αὖτις αἱ ἐπικείμεναι. Ταύτην γὰρ δὴ φαίνονται τὴν χώραν "Ἐλλῆνες ἀεὶ οἰκοῦντες οἱ αὐτοὶ ἔξι ὅτουπερ ἀνθρώποι διαμηνυμούντοιν, οὐδένων ἄλλων προενφωκητῶν».

(Έμεις, ἐπάνω στοὺς δόποίους εἴσθε ἡγεμόνες καὶ βασιλεῖς, εἴμαστε "Ἐλλῆνες κατὰ τὴν καταγωγὴν, ὅπως μαρτυρεῖ ἡ γλώσσα καὶ ἡ πατροπαράδοτος παιδεία. Εἶναι ἀδύνατο νὰ εὔρῃ κανεὶς μιὰν ἄλλη χώρα, ποὺ νὰ εἶναι περισσότερο οἰκεία καὶ συγγενική στοὺς "Ἐλλῆνες ἀπὸ τὴν Πελοπόννησο, καθὼς καὶ ἀπὸ τὸ τμῆμα τῆς Εύρωπης ποὺ γειτονεύει μὲ τὴν Πελοπόννησο καὶ ἀπὸ τὰ νησιά ποὺ γειτονεύουν πρὸς αὐτή. Γιατὶ εἶναι φανερό ὅτι οἱ "Ἐλλῆνες κατοικοῦσαν πάντοτε αὐτὴ τὴ χώρα, ἀπὸ τὸν καιρὸ ποὺ ἀρχίζει ἡ μνήμη τῶν ἀνθρώπων, χωρὶς προτιγουμένως νὰ ἔχῃ κατοικήσει μέσα σ' αὐτὴ κανένας ἄλλος λαός).

Οἱ σχετικὲς μὲ τὴν ὁργάνωση τῆς Πελοποννήσου προτάσεις τοῦ Πλήθωνος δείχνουν ὅτι ἔχει τὴν ἱκανότητα νὰ ἔκτιμα τὴν πραγματικὴ κατάσταση τοῦ παρόντος. Κατανοεῖ τὴ σημασία ποὺ ἔχει γιὰ τὸ κράτος ἡ στρατιωτικὴ ἀνασύνταξη καὶ ἡ ἀναδιοργάνωση τῆς οἰκονομίας καὶ τοῦ ἐμπορίου. Συνδυάζει δύο χαρακτηριστικά, ποὺ προσιδιάζουν γενικά στὴ νοοτροπία τῶν σοφῶν τῆς Ἀναγεννήσεως, τὴν οὐτοπιστικὴν πτήση τῆς φαντασίας καὶ τὴ ρεαλιστικὴν ματιά. 'Η πολιτικὴ του ὁδύδερκεια τὸν βοηθεῖ νὰ ἀντιληφθῇ ὅτι τὸ ἔλληνικό γένος δὲν εἶχε τίποτε νὰ ὥφεληθῇ ἀπὸ τοὺς Λατίνους. Οἱ περιποιήσεις καὶ οἱ τιμές, ποὺ ἐπροθυμοποιήθηκαν νὰ τοῦ προσφέρουν κατὰ τὸ ἔτος 1438 στὴ Φλωρεντία οἱ Λατίνοι κατὰ τὸ διάστημα τῆς συνόδου γιὰ τὴν ἔνωση τῶν Ἑκκλησιῶν, δὲν τὸν ἐπηρέασαν καθόλου.

"Αν γιὰ τὴ Δυτικὴ Εύρωπη οἱ χρόνοι τῆς Ἀναγεννήσεως εἶναι ἐποχὴ πνευματικῆς ἀναταραχῆς καὶ κρίσεως, γιὰ τὸ ἔλληνικό γένος εἶναι ἐποχὴ τραγικῆς ἀγωνίας. Τὸ ἔλληνικό κράτος τῆς Κωνσταντινουπόλεως κάθε στιγμὴ εἶναι ἀναγκασμένο νὰ προασπίζῃ τὴν ὑπαρ-

ξή του διεξάγοντας ἀγῶνες καὶ πρὸς τὴν δύση καὶ πρὸς τὴν ἀνατολή. Τὰ ἔκατὸ χρόνια ἀπὸ τὸ 1350 - 1453, μέσα στὰ ὅποια ζῆ καὶ δρᾶ ὁ Πλήθων, εἶναι γιὰ τὸ Ἑλληνικὸ γένος δικριτικότατος αἰώνας τῆς ὑπάρχεως του. Οἱ σοφοὶ τοῦ Γένους ἀντιλαμβάνονται ὅτι ἔνα μόνο ἀποτελεσματικὸ δπλο ἔμενε γιὰ τὸ ἔθνος, ἡ πνευματικὴ ἀναμόρφωσή του. Μὲ ἀκλόνητη πίστη στὴν πνευματικὴ ἀποστολὴ τοῦ Γένους ξαναγυρίζουν στὸ ἱστορικὸ παρελθόν, γιὰ νὰ ἀντλήσουν ἀπ' αὐτὸ καινούρια δύναμη.

"Οταν δὲ οἱ Πλήθων ὀνομάζῃ τοὺς Τούρκους Παροπαμισάδας* καὶ τοὺς ταυτίζῃ μὲ τοὺς παλαιοὺς Πέρσας, μέσα στὴν ψυχὴ του ἀναγεννιέται ἡ ἐλπίδα ὅτι ἡμποροῦσε τὸ Γένος νὰ ἐπαναλάβῃ τὰ τρόπαια τῶν Ἀθηναίων, τῶν Λακεδαιμονίων καὶ τῶν Μακεδόνων. Στοὺς ἀγῶνες τοῦ Γένους ἐναντίον τῶν Τούρκων βλέπει τὴν συνέχεια τῆς πάλης τῶν παλαιῶν Ἑλλήνων πρὸς τοὺς βασιλεῖς τῶν Περσῶν. «Οἱ Παροπαμισάδαι τὸ πάλαι ὄντες, ὧπο δὲ Ἀλεξάνδρον τοῦ Φιλίππον καὶ τὸν μετ' ἐκείνον Ἑλλήνων ἐπιβουλευθέντες τε καὶ κρατηθέντες πάρεργον τῆς εἰς Ἰνδοὺς τότε παρούσου, δίκας νῦν ἡμᾶς ταύτας διὰ μακροῦ μέν, πολλαπλασίας δὲ τῶν ὑπηργημένων εἰσπράττουσιν, "Ἑλληνας ὄντας, καὶ νῦν πολλαπλασίαν τὴν δύναμιν κεκτημένοι ἡ ἡμεῖς, τὰ ἔσχατα περὶ ἡμῶν βουλευόμενοι ἐκάστοτε διατελοῦσιν». (Αὐτοὶ, δηλαδὴ οἱ Τούρκοι, ποὺ εἶναι ως πρὸς τὴν παλαιά τους καταγωγὴν Παροπαμισάδαι, ἐπειδὴ δὲ Ἀλέξανδρος διὸ τοῦ Φιλίππου καὶ οἱ μαζὶ μὲ αὐτὸν Ἑλληνες τοὺς ἐπιβουλεύθηκαν καὶ τοὺς ἐνίκησαν, σὲ ἔναν ἀγώνα, ποὺ ἀποτελοῦσε πάρεργο μέρος τῆς προελάσσεως ποὺ ἐπιχείρησαν τότε πρὸς τὴν χώρα τῶν Ἰνδῶν, τώρα, ἐπειτα ἀπὸ πολὺν καιρό, πολὺ μεγαλύτερες τιμωρίες γιὰ ἐκδίκηση, γιὰ τὰ παθήματα ποὺ ἐπαθαν ἐκ μέρους μας, ἐπιβάλλουν σὲ μᾶς, ποὺ εἴμαστε "Ἑλληνες. "Ἔχουν τώρα αὐτοὶ δύναμη πολὺ μεγαλύτερη ἀπὸ τὴ δική μας, καὶ κάθε φορὰ σκέπτονται τὴν ἔξοντωσή μας). ("Υπομν. πρὸς Θεόδωρον). Δὲν εἶναι τυχαῖο τὸ γεγονός ὅτι δὲ Πλήθων ἀποφάσισε νὰ ἐγκατασταθῇ στὴν Πελοπόννησο. Στὴν ἀπόφασή του αὐτὴ πρέπει νὰ τὸν ὀθησε μιὰ ρεαλιστικὴ ἀντιμετώπιση τῆς καταστάσεως. Εἶχε ἀντιληφθῆ ὅτι ἀπ' ἑκεῖ ήταν δυνατὸ νὰ γίνη ἔξορμηση γιὰ τὴν ἀναμόρφωση τοῦ Γένους.

Γιὰ τὴν ἴδιωτικὴ ζωὴ τοῦ Πλήθωνος δὲν ἔχουν περισωθῆ πλη-

ροφορίες. "Ολος του ό βίος ήταν ἀφιερωμένος στὴν ἔξυπηρέτηση τῶν κοινῶν. Τὸ ἔτος τῆς γεννήσεώς του πρέπει νὰ τοποθετηθῇ μεταξὺ τοῦ 1360 - 1370. Μαρτυρία ρητῇ γιὰ τὴ χρονολογίᾳ τῆς ἐγκαταστάσεώς του στὴν Πελοπόννησο δὲν μᾶς ἔχει παραδοθῆ. Ἀπὸ συνδυασμὸ γεγονότων καταλήγουν οἱ ἴστορικοὶ νὰ τοποθετήσουν τὴν ἄφιξή του στὸ Μιστρά γύρω στὰ 1414. Ἰστορικὰ βεβαιωμένη εἶναι ἡ στενή του σχέση μὲ τοὺς Παλαιολόγους, ποὺ τὸν ἐτίμησαν μὲ δωρεές « διὰ τὸ ὑψος τῆς ἐν αὐτῷ σοφίας καὶ τῶν ἄλλων καλῶν τε καὶ πλεονεκτημάτων, ὃν ὁ Θεός αὐτῷ ἐδωρήσατο».

Τὸ σπουδαιότερο γεγονὸς τῆς ζωῆς του τὸ ἀποτελεῖ ἡ συμμετοχή του στὴ σύνοδο γιὰ τὴν ἔνωση τῶν Ἑκκλησιῶν κατὰ τὸ 1438 καὶ ἰδιαίτερα ἡ διαστριβή του κατὰ τὸ ἵδιο ἔτος στὴ Φλωρεντία. Ἡ ἐπιδημία του στὴν Ἰταλικὴ αὐτὴ πόλη εἶναι γεγονὸς ποὺ ἔχει σημασία γιὰ τὴν πνευματικὴ ἔξέλιξη τοῦ δυτικοῦ εὐρωπαϊκοῦ κόσμου. Γιὰ πρώτη φορὰ μὲ τὴν παρουσία τοῦ Πλήθωνος ἔρχεται ὁ δυτικὸς κόσμος σὲ γνήσια ἐπαφὴ μὲ τὴν πλατωνικὴ φιλοσοφία. Ὁ ἵδιος ὁ Πλήθων γίνεται ἀρχηγέτης τῆς Ἰταλικῆς φιλοσοφικῆς ἀναγεννήσεως μὲ τὴ συγγραφὴ τῆς πραγματείας του « Περὶ ὃν ὁ Ἀριστοτέλης πρὸς Πλάτωνα διαφέρεται», ποὺ ἐγράφηκε τὴν ἐποχὴ ἐκείνη στὴ Φλωρεντία. Ἄλλὰ ἀκόμη σημαντικότερο γιὰ τὴν πνευματικὴ ἴστορία τῆς Δυτικῆς Εὐρώπης εἶναι τὸ γεγονὸς τῆς ἐπαφῆς τοῦ Πλήθωνος μὲ τὸ δεσπότη τῆς Φλωρεντίας Cosimo de Medici (Κοσμᾶς ὁ Μεδικός). Σ' αὐτὴν ὁφείλεται ἡ ἰδρυση τῆς πρώτης κρατικῆς Ἀκαδημίας, ποὺ ἔγινε κατὰ τὸ 1470 ἀπὸ τὸν Cosimo. Ἡ σχετικὴ μαρτυρία μᾶς παρέχεται ἀπὸ τὸν γνωστὸ μεταφραστὴ τοῦ Πλωτίνου καὶ νεοπλατωνικὸ Ἰταλὸ φιλόσοφο Marsilio Ficino. Στὸν πρόλογο τῆς μεταφράσεως τῶν «Ἐννεάδων» γράφει ὁ Ἰταλὸς σοφὸς τὰ ἀκόλουθα: «Ο μέγας Κόσμο... κατὰ τὸν καιρὸν, ποὺ ἐγίνονταν μεταξὺ τῶν Ἐλλήνων καὶ Λατίνων κατὰ πρωτοβουλίαν τοῦ Πάπα Εὐγείνου σύνοδος, τὸν Ἐλληνα φιλόσοφο, ποὺ εἶχε ὄνομα Γεμιστὸς καὶ παρώνυμο Πλήθων καὶ ἦταν ἔνας ἄλλος Πλάτων, πολὺ συχρὸν τὸν εἶχε ἀκροασθῆ ὑὰ μιλῆ γιὰ τὰ Πλατωνικὰ μνηστήρια. Ἀπὸ τὸ διάθερμο (ἀπὸ ἐνθουσιασμὸ) στόμα τον τόσο πολὺ εἶχεν ἀμέσως ἐμπνευσθῆ, ὥστε νὰ συλλάβῃ ἀπὸ τότε στὸ βαθὺ τον στοχασμὸ κάποιαν Ἀκαδημία, ἔχοντας σκοπὸ νὰ τὴν ἰδρύσῃ σὲ κατάληηλη εὐκαιρία». Ἔτσι ἡ μεγαλεπήβολη σκέψη τοῦ Πλάτωνος γιὰ τὴν ἰδρυση ἐνὸς κρατικοῦ

ίδρυματος ἀφιερωμένου στὴν ἐπιστημονικὴ ἔρευνα ἔριχνε στερεὲς ρίζες μὲ τὴν μεσολάβηση τοῦ Πλήθωνος στὸ Ἰταλικὸ ἔδαφος. Ἡ φλωρεντινὴ Ἀκαδημία ἀναδείχθηκε τὸ πρότυπο, γιὰ νὰ ίδρυθοῦν ἔπειτα παρόμοια ίδρυματα. Μὲ τὴν ίδρυσή τους κατανικήθηκε τὸ συντηρητικὸ πνεῦμα τῶν Πανεπιστημίων καὶ ἀνοίχθηκε ὁ δρόμος γιὰ τὴν ἐπιστημονικὴ ἔρευνα.

'Η σύνοδος τοῦ 1438 δὲν ἔφερε κανένα εὔνοϊκὸ ἀποτέλεσμα γιὰ τὸ Ἑλληνικὸ γένος. 'Ο Πλήθων ἔξαναγύρισε στὴν Πελοπόννησο καὶ συνέχισε τὴν διδασκαλικὴ καὶ συγγραφικὴ του δράση.

Τὰ ίδρυματα τῶν Ἀκαδημῶν δίκαιο εἶναι νὰ τὸν ἀναγνωρίζουν γιὰ πατέρα τους. Τὸ Ἑλληνικὸ γένος χρεωστεῖ σ' αὐτὸν τὸ ξαναζωντάνεμα σὲ μιὰ τραγικὴ στιγμὴ τῆς ἔθνικῆς του αὐτογνωσίας. Εἶναι ἀλήθεια ὅτι ὁ ζῆλος του γιὰ τὴν ἀναμόρφωση τοῦ Γένους τὸν ἔκαμε νὰ παραγνωρίσῃ τὴν σημασία ποὺ εἶχε γιὰ τὸ λαὸ τῶν Ἑλλήνων τὸ χριστιανικὸ βίωμα. Στὴν ἑκτροπή του ὅμως αὐτὴ τὸν ὀθῆσε ἡ συναίσθηση τῆς ἀγωνίας ἐμπρὸς στὴ δύσκολη ἱστορικὴ συγκυρία. Εἶχε τὴν σύνεση νὰ σκεπάζῃ μὲ τὸν πέπλο τῆς σιωπῆς τὰ τολμηρὰ ἀναμορφωτικά του σχέδια καὶ νὰ παρέχῃ τὴν ζωὴ του ὑπόδειγμα σεμνότητος καὶ ἀρετῆς. "Ἄξιος ἐπαινέτης του ὁ μαθητής του καρδινάλιος Βησσαρίων*", ἐκφράζοντας τὸν πόνο ποὺ αἰσθάνθηκε τὸ Γένος γιὰ τὸ θάνατὸ του, τὸν κατατάσσει στὸν οὐράνιο χῶρο συγχορευτὴ τῶν ἀθανάτων «τὸν μυστικὸν τοῖς Ὄλυμπίοις θεοῖς συγχορεύσοντα ἵακχον». Καὶ μὲ τὴν καρδιὰ γεμάτη ἀπὸ σεβασμὸ καὶ εὐλάβεια συνθέτει τὸ ἀκόλουθο ἐγκωμιαστικὸ ἐπίγραμμα :

Πολλοὺς μὲν φῦσεν ἀνέρας θεοειδέας Ἐλλὰς
προῦχοντας σοφίῃ τῇ τε ἄλλῃ ἀρετῇ.

'Αλλὰ Γεμιστός, ὃσον Φαέθων ἀστρῶν παραλλάσσει,
τόσον τῶν ἄλλων ἀμφότερον κρατέει.

(Πολλοὺς θεόμορφους ἄνδρες ἐγέννησεν ἡ Ἐλλάς, ποὺ προεξέχουν κατὰ τὴν σοφία καὶ τὶς ἄλλες ἀρετές. 'Ο Γεμιστὸς ὅμως ὑπερέχει ἀπὸ τοὺς ἄλλους κατὰ τὰ δύο, ὅσο ὑπερέχει ὁ ἥλιος ἀπὸ τὰ ἄστρα).

7. Η ΕΘΝΙΚΗ ΚΑΙ ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΣΥΝΕΙΔΗΣΙΣ (1940)

«Ο λαὸς δὲ μελετῶν καὶ γνωρίζων τὴν ἴστορίαν τὸν κρίνει σχεδὸν πάντοτε ἀσφαλέστερον καὶ ὀρθότερον περὶ τε τῶν παρόντων αὐτοῦ πραγμάτων καὶ περὶ τῶν ὅρων τῆς προόδου καὶ τῆς μελλούσης τύχης του».

Πόσην ἀλήθειαν ἔγκλείει ἡ ἀποφθεγματικὴ αὐτὴ ρῆσις τοῦ Γάλλου ἱστορικοῦ καὶ πολιτικοῦ Γκιζώ, τὴν ὅποιαν ἔθεσεν ὡς προμετωπίδα εἰς τὴν «Ἴστορίαν τοῦ Ἐλληνικοῦ Ἐθνους» ὁ ὑπέροχος τῆς νεωτέρας Ἑλλάδος ἱστορικὸς Κωνσταντίνος Παπαρρηγόπουλος, ἀποδεικνύουν τὰ συγκλονιστικὰ γεγονότα ποὺ ζῶμεν τὰς ἡμέρας αὐτὰς οἱ «Ἐλληνες».

«Ἡ Ἐλληνικὴ ἔθνικὴ συνείδησις, φρονηματιζομένη καὶ παραδειγματιζομένη ἀπὸ τὴν ἴδιαν της ἔθνικὴν ἴστορίαν, μὲ τὴν ἀσφαλῆ γνῶσιν τοῦ παρελθόντος καὶ μὲ τὴν καθαρὰν ἐπίγνωσιν τοῦ μέλλοντος, ἐκδηλώνεται κατὰ τὴν κρίσιμον αὐτὴν περίστασιν εἰς γενναίας πράξεις, ποὺ ἐμπνέουν θάρρος διὰ τὸ παρὸν καὶ ἐλπίδας διὰ τὸ μέλλον.

Αὐτή, ἡ ἐκ τῆς Ἐλληνικῆς ἴστορίας πηγάζουσα καὶ διὰ τῆς Ἐλληνικῆς ἴστορίας σφυρηλατηθεῖσα ἔθνικὴ συνείδησις, ἔκαμε νὰ βλαστήσουν εἰς τὴν ψυχὴν τοῦ Κυβερνήτου* τὰ «κεδνὰ* βουλεύματα», τοῦ ὑπηγόρευσε τὴν λεωνίδειον ἀπάντησιν εἰς τὸ θρασὺν καὶ σκότιον τῶν μεταμεσονυκτίων ὥρῶν τελεσίγραφον καὶ τοῦ ἐνέπινευσε τὸ ἴστορικὸν πρὸς τὸν Ἐλληνικὸν λαὸν διάγγελμα τῆς 28ης Οκτωβρίου, εἰς τὸ δποιοῦν ἐπέπρωτο νὰ ἐπανηχήσῃ μετὰ δύο χιλιάδας τετρακόσια εἴκοσι ἔτη τὸ σάλπισμα τοῦ Μαραθώνομάχου Αἰσχύλου διὰ τὸν «νῦν ὑπὲρ πάντων ἀγῶνα».

«Ἡ ἔθνικὴ συνείδησις ἄναψε τὴν φλόγα τοῦ ἐνθουσιασμοῦ μὲ τὴν ὅποιαν ἀθρόα προσῆλθεν εἰς τὰ ὅπλα ἡ Ἐλληνικὴ Νεότης καὶ ἔσπευσεν εἰς τὰ βουνὰ τῆς Ήπείρου διὰ νὰ ἔναζωντανεύσῃ τὰ «ῷκύπτερα τοῦ Ήπειρώτου αὐτοῦ», ὡς ἀπεκάλει ἔαυτὸν καὶ τοὺς στρατιώτας του δ Πύρρος, ἔγγυωμένη καὶ δρκιζομένη ὅτι «οὐ καταισχυνεῖ τὰ ὅπλα τὰ ἱερὰ καὶ τὴν πατρίδα οὐκ ἐλάττω παραδώσει».

«Ἡ ἔθνικὴ συνείδησις ὑπηγόρευσεν εἰς ἐπιλέκτους τῆς χώρας ἄνδρας, παραμερίζοντας πρὸ τοῦ κινδύνου τῆς Πατρίδος, ὡς ἄλλοι Ἀριστεῖδαι, πολιτικὸς ἀντιθέσεις ἡ προσωπικὸς δυσαρεσκείας, νὰ συστήσουν καὶ νὰ δώσουν τὸ παράδειγμα τῆς ἔθνικῆς ἐνώσεως καὶ τῆς πρὸς τοὺς ἀρχοντας πειθαρχίας.

Πόσον ἐπίκαιρος καταντῷ εἰς τὴν περίστασιν αὐτὴν ἡ ὑπόμνησις τῆς φωνῆς τοῦ Ἀγελάου, τοῦ Ναυπακτίου ἐκείνου στρατηγοῦ, ὃστις διαγνώσας ἔκτοτε τὸν Ρωμαϊκὸν κίνδυνον καὶ προαισθανθείς, ὡς μᾶς λέγει ὁ Πολύβιος, τὰ «ἀπὸ τῆς Ἐσπέρας προφαινόμεθα νέφη», ἔξεφώνησε τὸν Αὔγουστον τοῦ 217 π.Χ. εἰς τὸ συνέδριον τῆς Ναυπάκτου τὸν περίφημον ἐκεῖνον λόγον. Διὰ τούτου συνίστα τὴν κατάπαυσιν τῶν ἐμφυλίων ἐρίδων, «μάλιστα μὲν μηδέποτε πολεμεῖν τοὺς Ἑλληνας ἀλλήλους, ἀλλὰ μεγάλην χάριν ἔχειν τοῖς θεοῖς, εἰ λέγοντες ἐν καὶ τὸ αὐτὸ πάντες καὶ συμπλέκοντες τὰς χεῖρας, καθάπερ οἱ τοὺς ποταμοὺς διαβαλνοντες, δύναιτο τὰς τῶν βαρβάρων ἐφόδους ἀποτριβόμενοι συσσώζειν σφᾶς αὐτοὺς καὶ τὰς πόλεις».

Ἡ ἑθνικὴ συνείδησις καὶ ἡ ἑθνικὴ ψυχή, ποὺ ὑπαγορεύουν εἰς τὴν ὥραν τοῦ κινδύνου τὰς μεγάλας πράξεις, φανερώνεται γενναίᾳ καὶ εἰς τοὺς ἑθνικοὺς ἐράνους, ἀκόμη καὶ εἰς τὰς συνδρομὰς καὶ εἰς τὰς εἰς εἶδη καὶ κοσμήματα δωρεάς τῶν Ἑλληνίδων, ποὺ ὑπενθυμίζουν τὰς δωρεάς τῶν Συρακουσίων γυναικῶν, αἱ ὄποιαι μὲ τὸ νὰ δωρήσουν τὰ κοσμήματά των διὰ νὰ κοπῇ ἐξ αὐτῶν εἰς κρισίμους στιγμὰς νόμισμα, συνετέλεσαν εἰς τὴν μεγάλην κατὰ τῶν Καρχηδονίων νίκην τῆς Ἰμέρας, ἥτις συνέπεσε μὲ τὴν νίκην τῆς Σαλαμίνος τῷ 480 π.Χ.

Εἰς τὸν μακραίωνα ἱστορικὸν του βίου τὸ Ἑλληνικὸν ἔθνος ἀντεμπώπισε πολλάς καὶ δεινάς περιπτείας καὶ διεξήγαγε πολλοὺς ἀγῶνας, τραχεῖς καὶ σκληρούς. Ὁ ἀγὼν εἰς τὸν ὄποιον ἡναγκάσθη νὰ ἀποδυθῇ τώρα οὐδενὸς θὰ εἰναι κατώτερος εἰς σκληρότητας καὶ δοκιμασίας. Ἄλλ' ἀφοῦ πρόκειται διὰ τὴν ἐλευθερίαν μας, τὴν ἴδικήν μας καὶ τῶν παιδιῶν μας, θὰ τὸν ἀντιμετωπίσωμεν μὲ θάρρος, μὲ αὐταπάρησιν καὶ μὲ πίστιν εἰς τὴν Νίκην. "Ἄς ἐνωτισθῶμεν τὴν φωνὴν τοῦ Ἀγελάου ποὺ ἀντεμετώπιζε πρὸ εἰκοσι δύο αἰώνων τοὺς ἰδίους ἔχθρούς καὶ τοὺς ἰδίους κινδύνους καὶ ἐπικαλούμενοι ὅπως ἐκεῖνος τὴν βοήθειαν τοῦ Θεοῦ, δύμονοοῦντες καὶ συμπλέκοντες τὰς χεῖρας ὡς ἄν ἐπρόκειτο νὰ διαβῶμεν ὁρμητικὸν ποταμόν, θὰ ἀποκρούσωμεν τὰς ἐφόδους τῶν βαρβάρων καὶ θὰ σώσωμεν καὶ ἡμᾶς τοὺς ἰδίους καὶ τὴν Πατρίδα. Ἡ Ἑλληνικὴ ἱστορία δὲν ἐκλείσθη. Ἀπὸ τὸν νέον σταθμὸν ποὺ θὰ ἀποτελέσῃ εἰς αὐτὴν ὁ σημερινός μας ἀγών, ἀναμένει νέας σελίδας δόξης καὶ ἀκμῆς.

Β'. ΔΙΗΓΗΣΕΙΣ, ΠΕΡΙΓΡΑΦΑΙ,

ΤΑΞΙΔΙΩΤΙΚΑΙ ΕΝΤΥΠΩΣΕΙΣ, ΒΙΟΓΡΑΦΙΑΙ, ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΜΟΙ

1. Ο ΘΑΝΑΤΟΣ ΤΟΥ ΠΑΛΙΚΑΡΙΟΥ

"Ήταν έκεινος, πού, παιδί, χάιδευε τὰ ὅπλα τὰ ἔτοιμασμένα γιὰ μιὰν ἐπανάσταση.

"Ήταν έκεινος, ποὺ γεύτηκε τὴν πίκρα ὅλη ἁνὸς ἄτιμου πολέμου.

Πολλούς, ποὺ δὲν ἥταν ἐπίσημοι, τοὺς μίλησε ἀναρίθμητες φορὲς καὶ κάποτε τοὺς συγκίνησε καὶ ἔδωκαν μερικὰ χρήματα γιὰ ὅπλα καὶ ἀνθρώπους.

Πῆγε τώρα στοὺς πρώτους τοῦ ἔθνους καὶ τοὺς μίλησε· τοὺς εἶπε, πότε μὲ φωτιὰ μεγάλῃ, πότε μὲ ψύχρα γινωμένῃ ἀπὸ μεγάλη κούραση, τοὺς εἶπε γιὰ τὴ Μακεδονία λόγια ἀγάπης. 'Ο γιὸς τοῦ βασιλιᾶ δάκρυζε, λέγουν, κάποτε ὅσο τὸν ἄκουε, οἱ πολιτικοὶ ἥταν ἀνήξεροι καὶ ἀδιάφοροι, ἔξὸν ἀν κατὰ λάθος ἔνας εἶχε ψυχὴ ἐλληνικὴ μέσα του, καὶ οἱ πατριῶτες ἀπίστοι. Εἰδε ἀνθρώπους ποὺ φοβοῦνταν καὶ ἄλλους ποὺ δὲν τολμοῦσαν, ἄλλους ποὺ δὲν ἤξεραν καὶ ἄλλους ποὺ δὲν πίστευαν, καὶ εἰδε τέλος ἄλλους ποὺ κάν δὲν ἄκουαν, καὶ κάποιους σιχαμένους ποὺ χασμουριοῦνταν πλεούμενοι σὲ μιὰν ἀπέραντη νύστα.

"Ομως πῆγε καὶ ξαναπῆγε καὶ τοὺς εἶδε πάλι καὶ πάλι, τοὺς μίλησε κι ἔβαλε καὶ ἄλλους νὰ τοὺς μιλήσουν, ὡσπου πείστηκαν μερικοὶ νὰ κάμουν μιὰν ἔταιρεία γιὰ νὰ δοκιμάσουν νὰ στείλουν στὴ Μακεδονία ἀνθρώπους νὰ ἴδουν. "Εστειλαν τότε μερικούς, μαζί καὶ τὸν Παῦλο. "Αραγε ἔφεξε σὲ κανενὸς τὰ σωθικὰ ἡ ἐλπίδα πώς ἵσως νὰ μήν ξαναγυρίσουν πιά;

"Άλλὰ ἔτοιμάστηκαν γοργὰ καὶ πῆγαν, καὶ οὕτε Τοῦρκοι τοὺς ἔπιασαν οὔτε Βούλγαροι τοὺς σκότωσαν, ἀν καὶ τοῦτοι τριγύριζαν παντοῦ ἀδιάκοπα καὶ ἐλεύθερα στὴν ἄμοιρη χώρα. Εἰδαν ἔκεινο ποὺ ἔλεγε ὁ Παῦλος, πώς μποροῦσε δηλαδὴ νὰ γίνη δουλειά στὴ Μακεδονία καὶ πώς λαχταροῦσαν νὰ δοῦν βοήθεια οἱ Μακεδόνες γιὰ νὰ πολεμήσουν τοὺς Βουλγάρους, προπάντων τώρα, ποὺ αὐτοὶ τοὺς γέλασαν καὶ κακόπαθαν τὰ χωριά.

Αύτὰ ποὺ εἶδαν ἥρθαν καὶ τὰ εἶπαν σ' ἔκεινους ποὺ τοὺς ἔστειλαν. Μαζί τους ὅμως ἥρθαν καὶ τῶν ἀπίστων οἱ ἀντιλογίες καὶ τῶν

στενόκαρδων. Κανένα έμποδιο, καμιά δυσκολία δὲν ἄφησαν ποὺ νὰ μὴν ἔστησαν κατάντικρα στὴ θέληση τοῦ Παύλου ἐκεῖνοι ποὺ κατάλαβαν τάχα καὶ πείστηκαν πώς ἥταν ἀνάγκη καὶ μποροῦσε νὰ γίνη κάτι. Βγῆκαν καὶ οἱ ἐφημερίδες γεμάτες λέξεις : « Δημοκόποι, μακεδονοκόποι, ἐκμεταλλευταὶ τῆς φιλοπατρίας, τσαρλατάνοι ».

'Ἐπειδὴ ἀργοῦσαν ν' ἀποφασίσουν, ἀποφάσισε ὁ Παῦλος. Καὶ ὁ Παῦλος ἀποφάσισε νὰ δώσῃ ὅ,τι εἶχε. Καὶ εἶχε. Εἶχε τὸν ἑαυτό του.

Δεύτερη λοιπὸν φορὰ βγῆκε στὴ Μακεδονία γιὰ νὰ προετοιμάσῃ τελειωτικὰ τὰ πράγματα. Συνεννοήθηκε μὲ ἀνθρώπους ἐκεῖ, ἥθρε ταχυδρόμους, δῦνηγούς καὶ λημέρια, συμφώνησε μερικὰ παιδιά, παλικάρια, καὶ γύρισε πίσω γιὰ νὰ ἐτοιμάσῃ καὶ τὰ ἄλλα καὶ νὰ βεβαιωθῇ ἂν ἀπὸ τὴν 'Ελλάδα θὰ τὸν ἀφήσουν ἢ δὲ θὰ τὸν ἀφήσουν μόνο.

Τοῦ ὑποσχέθηκαν πολλά· τοῦ ἔταξαν καὶ ἄλλους δύο ἀρχηγοὺς νὰ στείλουν ἀμέσως νὰ τὸν ὑποστηρίξουν. "Αραγε φύτρωσε πάλι στὰ σωθικὰ κανενὸς καμιὰ ἐλπίδα πώς μόνος ἀνάμεσα στοὺς Τούρκους καὶ σὲ Βουλγάρους δὲ θὰ βαστιοῦνταν πολὺν καιρὸ κι ἔτσι θὰ ἡσύχαζε ὁ κόσμος ἀπ' αὐτὸν τὸν ἀκράτητο; Τοὺς δύο τοὺς ἀρχηγοὺς τοὺς ἔστειλαν, ἀφοῦ σκοτώθηκε.

Φεύγοντας ἀπὸ τὰ σύνορα ἔγραφε στὴ γυναίκα του : «'Αναλαμβάνω αὐτὸν τὸν ἀγώνα μὲ ὅλην μου τὴν ψυχὴν καὶ μὲ τὴν ἰδέαν ὅτι εἰμαι ὑποχρεωμένος νὰ τὸν ἀναλάβω ». "Αλλοτε ὅμως τὸν συνέπαιρνε ἡ ἰδιαίτερη τρυφερότητα τῆς ἀγάπης του γιὰ τὴ γυναίκα του καὶ τὰ παιδιά του : «Κλαίω ἀκόμη καμιὰ φορά, ἄλλα μὴν ἀνησυχῆς, θὰ περάστη γρήγορα καὶ αὐτό . . . "Ολους τοὺς πόνους θὰ τοὺς συνηθίσω πρὶν φθάσω ἐκεῖ . . . Διὰ σὲ καὶ τὰ παιδιά μου αἰσθάνομαι τρυφερότητα, τὴν ὅποιαν δὲν μπορῶ νὰ περιγράψω». Καὶ πάλι ἔγραφε : « Ποῦ καὶ ποῦ κανένα δάκρυ καὶ ἀμέσως μιὰ Μεγάλη Ἱδέα καὶ ἔτσι·στεγνώνει τὸ δάκρυ ».

Μιὰ μέρα κοντὰ στὰ σύνορα φόρεσε τὰ ροῦχα καὶ τὰ ὅπλα τοῦ πολέμου καὶ πρώτη φορὰ φανερώθηκε καπετάνιος στὰ παλικάρια του, ὁ Μίκης Ζέζας*. Τοὺς κόλεσε καὶ τοὺς ἔιπε λόγια ζεστὰ καὶ φωτεινὰ γιὰ τοὺς Μακεδόνες, ποὺ ὑποφέρουν τόσα ἀπὸ τοὺς Βουλγάρους καὶ γιὰ τὸ τί πρέπει νὰ κάμουν νὰ τοὺς σώσουν ἀπὸ τὰ βάσανα· τοὺς ἔξηγησε καὶ πῶς θέλει νὰ φέρνωνται μαζί του καὶ ἀναμεταξύ τους. 'Ενθουσιάστηκαν, πολλοὶ δάκρυσαν καὶ ὅλοι φώναξαν «ζήτω». 'Αμέσως πρόσταξε τὸν ὄδηγὸ νὰ πάγη μπροστά· αὐτὸς τὸν ἀκολούθησε

καὶ οἱ ἄντρες ἔρχονταν ἀπὸ κοντά. Πῆγαν ἔτσι ὡς τὴ γραμμῇ καὶ ἐκεῖ περίμεναν τὴ νύχτα· ἅμα ἥρθε, ἔκαμαν τὸ σταυρό τους καὶ πέρασαν τὰ σύνορα. Σκοτάδι φοβερὸ καὶ ἀνήφορος, δάση καὶ λαγκάδια καὶ ρεματιές θεοσκότεινα καὶ ἔπειτα κατήφορος· τρεῖς ὥρες πήγαιναν ἔτσι καὶ ὕστερα ἀπὸ ἄλλες τόσες δρόμο, κατὰ τὸ πρωί, βρέθηκαν ἀντίκρυ σ' ἔναν τούρκικο σταθμὸ πάλι στὰ σύνορα. Κρύβονται τὴν ἡμέρα καὶ τὴ νύχτα ἔκεινοῦν πάλι. Τὰ μέρη εἰναι δύσκολα, γεμάτα δάση πυκνὰ καὶ πέτρες πού κατακόβουν τὰ πόδια. 'Ο ἔνας ὁδηγὸς μιὰ μέρα φεύγει κρυφά· ὁ ἄλλος δὲν ξέρει τὸ δρόμο· καὶ ὁ τρίτος εἶχε ἀρρωστήσει πρὶν ξεκινήσουν. 'Απαντοῦν βλάχους, καὶ ἄλλους μὲ τὸ καλό, ἄλλους μὲ τὸ κακό, τοὺς βάζει ὁ ἀρχηγὸς καὶ ὁδηγοῦν τὸ σῶμα. Βλέπει πώς οἱ ἄντρες του ἀρχίζουν νὰ κουράζωνται· οὔτε μιὰν ὥρα δὲν περπάτησαν σὲ δρόμο πατημένο καὶ ὅλο περνοῦσαν ἀπάτητα βουνά, ρεματιές, λαγκάδια καὶ δάση· τὰ δάχτυλα τῶν ποδαριῶν ἀπὸ τὴν κακοτοπιὰ καὶ τὰ γόνατά τους φριχτὰ πονοῦσαν, καὶ ὁ ὁδηγὸς δὲν ἤξερε οὔτε κὰν τὴ δημοσιὰ ποὺ πάγει στὴ Σαμαρίνα· μερικοί, ἀπὸ τὴ θέρμη, μόλις μποροῦσαν ν' ἀκολουθήσουν· ἔναν τὸν ἀφῆσαν σ' ἔνὸς βλάχου στάνη νὰ γιατρευτῇ. Ψωμὶ καὶ γάλα καὶ κρέας μὲ τὴ βία σχεδὸν ἔπαιρναν ἀπὸ τὶς στάνες καὶ συχνὰ ἔμεναν χωρίς· ἄλλοτε πάλι ὥρες πολλὲς ἔμεναν δίχως νερό. Κάποτε τοὺς ἔλεγε λίγα λόγια ὁ Παῦλος, ποὺ τοὺς ἔγκαρδίωναν πάντα· μερικοὶ τοῦ ἀποκρίθηκαν μιὰ φορὰ πώς τὰ βάσανά τους δὲν τοὺς πειράζουν, μόνο συλλογίζονται αὐτόν· τότε ὁ γέρο - 'Αντρουλής γυρίζει καὶ λέγει :

- 'Ο καπετάνιος μας, βρὲ παιδιά, μπορεῖ νὰ μὴν ἔχῃ τὶς δυνάμεις μας, μὰ ἔχει ψυχὴ πιὸ δυνατὴ ἀπὸ μᾶς· αὐτὴ τόνε βαστᾶ.

"Ο, τι δῆ τοῦ θυμίζει πάντα τὸ σπίτι καὶ τὰ παιδιά του. "Ενας βοσκός, ποὺ πῆγαν γιὰ ὁδηγό, τοὺς εἶπε νὰ κόψουν δαδὶ ἀπὸ ἔνα πεῦκο καὶ ν' ἀνάψουν δαυλιά· πῆρε καὶ ὁ Παῦλος ἔνα καὶ τοῦ ἥρθε μονομιᾶς στὸ νοῦ ἔνας περίπατος στὴν Κηφισιὰ μὲ τὰ παιδιά του, μιὰ μέρα ποὺ μάζεψαν μαζὶ δαδὶ σ' ἔνα κομμένο πεῦκο. Καὶ ρωτᾶ ἡ πονεμένη του ψυχή, ἃν θὰ ξαναδῆ ποτὲ τέτοιες εύτυχισμένες μέρες.

"Όλη νύχτα περπατοῦν στὸ βουνὸ καί, ἅμα κατὰ τὸ πρωὶ ἔφθασαν στὴν κορυφή, ἔπεισαν κατακομμένοι χάμου καὶ κοιμήθηκαν μ' ἔνα κρύο δυνατό. Μόλις ξύπνησε ὁ ἀρχηγός, τοῦ εἶπαν πώς ἔνα ἀπὸ τὰ καλὰ παιδιά του ἔλειπε· ἔστειλαν ἄλλους νὰ τὸ γυρέψουν, ἀλλὰ δὲν τὸ ἥβραν καὶ προχώρησαν. Τὴν ἄλλη νύχτα ἀρχίζει ἡ βροχή, ποὺ βα-

στᾶ μέρες καὶ μέρες περπατοῦν, κοιμοῦνται, σηκώνονται, καὶ ἡ βροχὴ πάντα πέφτει παγωμένη καὶ οἱ πέτρες τοῦ βουνοῦ γλιστροῦν περισσότερο. "Ελειψε καὶ τὸ ψωμί, ἀλλὰ ἡ πείνα δουλεύει χωρὶς νὰ λείψῃ τὸ θάρρος. «Ως πρόγευμα ἔχω ἔνα μικρὸ τεμάχιον ἄρτου, τὸ ὅπιον μᾶλλον μοῦ ἀνοίγει τὴν ὅρεξιν. 'Ο 'Αντρουλής μὲ ἐρωτᾶ μήπως θέλει ἀκόμη δλίγον ἄλας τὸ φαγητόν μου». Μερικὲς φορὲς κόντεψαν νὰ πέσουν στὰ χέρια τῶν Τούρκων. "Άλλες φορὲς ἀκοῦν σκυλιῶν γαβγίσματα καὶ ἀνθρωποι ξετρυπώνουν ἀπὸ μέσα ἀπὸ τὰ κλαριά, ποὺ τοὺς βλέπουν.

Προβαίνουν ἔτσι κατὰ τὴν μέση τῆς Μακεδονίας, ἐκεῖ ποὺ πλάκωσαν οἱ πολλοὶ Βούλγαροι.

"Υστερα ἀπὸ τοὺς Βουλγάρους ἥρθαν ἐκεῖνοι ποὺ ὁ λαὸς τοὺς πρόσμενε μὲ λαχτάρα. "Υστερα ἀπὸ τὴν ἀγριάδα τῶν Βουλγάρων φάνηκε τῶν 'Ελλήνων ἡ γλύκα, ἐκείνη ποὺ δὲ δέρνει, δὲ σφάζει, δὲ βασανίζει, οὐδέ φαρμακώνει, ἐκείνη ποὺ καὶ τὴ φοβέρα δὲ θέλει νὰ ξεστομίζῃ, ἐκείνη ποὺ μ' ἔνα καλὸ λόγο μαγεύει καὶ φωτίζει, καὶ τὴ φεγγιοβολή της ἀκολουθοῦν καὶ σκοτώνονται γι' αὐτὴν οἱ ἀνθρωποι ἀπὸ λατρεία.

"Ερχονται ἀπὸ χωριά ἀντρες ποὺ θέλουν νὰ τὸν βοηθήσουν· ἀλλοι ὅμως φιβοῦνται ἀκόμα μὴν ἐκδικηθοῦν ἔπειτα οἱ Βούλγαροι· τόσες φορὲς τοὺς ἄφησαν στὴ μέση οἱ "Ελληνες. Διψοῦσαν καλοσύνη καὶ ἀγάπη καὶ ἡσυχία, μὰ χαμήλωναν ἀπὸ πρεσφύλαξη τὰ μάτια νὰ μὴ δοῦν καὶ σφαλοῦσαν τὴν καρδιὰ γὰ μὴν ἀκούσουν τὸν καλὸ λόγο, νὰ μὴ νιώσουν τὴ γλύκα, νὰ μὴν ἀκολουθήσουν. Καὶ σὰ νὰ τρόμαξε τὸ παλικάρι, ὅταν εἰδε πῶς μόνο μὲ τὸν τρόμο θὰ μπορεῖσε νὰ τοὺς ξετρομάξῃ ἀπὸ τοὺς Βουλγάρους. Δὲν ἥξερε πῶς θανατώνουν, αὐτὸς ποὺ πονοῦσε κι ἔνα μαμούνι νὰ ἔβλεπε νὰ σκότωναν, κι ἔνα σκύλο νὰ χτυποῦσαν. Καὶ τυραννιέται, γιατὶ πρέπει νὰ σκοτώσῃ· θυμᾶται πῶς ὁ ἵδιος εἶναι πατέρας καὶ συλλογίζεται τὰ παιδιά ἐκείνων ποὺ πρέπει νὰ σκοτώσῃ. «Τρέμω, ἀλλ' ἀνυπομονῶ νὰ τὸ κάμω», γράφει τῆς γυναικός του. Δὲν ἥξερε νὰ ἐκδικηθῇ σὲ ἄλλους ἐπάνω γιὰ ἄλλων ἀνθρώπων κρίματα, ἀλλά, καὶ σωστὴ νὰ ἥταν ἡ τιμωρία καὶ δίκια, τοῦ φαινόταν ἄσκημη, γιατὶ δὲν ἥξερε ἀν εἶχε δικαίωμα αὐτὸς νὰ τιμωρήσῃ· γιὰ τέτοια δουλειὰ δὲν ἥταν καμωμένος· δὲν ἥταν δήμιος. Καὶ ὅμως εἶπε: γιὰ τὴν πατρίδα μου καὶ αὐτὸς θὰ τὸ κάμω.

Στὴ ράχη ἐνὸς βουνοῦ φανερώθηκε τὴ χαραυγὴ ὁ Ζήστης μὲ τὰ

ἐννιαὶ παλικάρια του, ποὺ ὡς τὴν ὥρα ἐκείνη ἔμενε κρυμμένος στὸ χωριὸ ἀπὸ τὸ φόβο τῶν Βουλγάρων γιατί, ὕστερα ἀπὸ τὸν καπετάν Βαγγέλη οἱ Βουλγαροὶ αὐτὸν ἤθελαν νὰ ξεπαστρέψουν. "Αμα εἶδε τὸν Παῦλο εἰπε: «Τώρα, ποὺ ἔχω πλάτες, θὰ τοὺς πάρη ὁ διάβολος», καὶ τοὺς ὅδήγησε ὅλους ἀμέσως στὸ λημέρι, σ' ἑνα δάσος ἀπὸ δένυες, κοντά στὸ χωριό του. Τυλίχτηκαν στὶς κάπες τους, ποὺ εἶχαν γίνει μολύβι ἀπὸ τὴ βροχή, καὶ πλάγιασαν στὴ λάσπη, ἐνῶ ἔβρεχε δυνατά. "Υστερα ἀπὸ τρεῖς ὥρες ξύπνησαν κατακομμένοι καὶ μὲ πονεμένα πόδια, παγωμένα ἀπὸ τὸ νερὸ ποὺ ἤταν στὰ τσαρούχια τους μέσα. "Εφαγαν λίγο ψωμί, σὰ λάσπη γινωμένο ἀπὸ τὴ βροχή, ὃσπου νὰ στείλη ὁ Ζήσης στὸ χωριὸ νὰ φέρουν ψωμί, ἐλιές, κρεμμύδια καὶ κρασί· τοὺς ἄφησε καὶ ἄναψαν μεγάλη φωτιά, γιατὶ ἡ πυκνὴ καταχνὶά ἔκρυψε τὸν καπνό· αὐτὴ ἡ φωτιὰ ἤταν ἡ μεγαλύτερη χαρὰ ἀφότου ἔφυγαν ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα. Ἐκεī ἔρχονται ὅλοι οἱ πρῶτοι τοῦ χωριοῦ καὶ τοὺς φίλοιν σὰ σωτῆρες.

Φεύγουν νύχτα καὶ πηγαίνουν σ' ἄλλο χωριό, ὅπου ἔπρεπε νὰ βροῦν καὶ νὰ σκοτώσουν τοὺς δολοφόνους ἐνὸς παπᾶ· καὶ πάλι γράφει στὴ γυναίκα του ὁ Παῦλος: «Δὲν θὰ λησμονήσω ποτὲ πόσον ὑπέφερα σήμερον τὸ ἀπόγευμα. Διαρκῶς ἥρωτων τὸν ἑαυτόν μου ἐὰν εἶχον δικαίωμα ἔγώ νὰ συλλάβω οἰօνδήποτε ἄνθρωπον, δσονδήποτε κακούργος καὶ ἀν εἰναι, νὰ τὸν τραβήξω ἀπὸ τὴν οἰκογένειάν του καὶ νὰ τὸν φονεύσω. Καὶ διαρκῶς ἀπήντων, ὅχι, ὅχι!... Μά τὴν ἀλήθειαν, πολὺ θὰ ἀγαπῶ καὶ τὴν πατρίδα καὶ τὸ γένος, διότι, ἀν καὶ ὑποφέρω, ἀν καὶ κλαίω, θὰ ἀφήσω νὰ γίνη ἐκεῖνο τὸ δόποιον ἀπεφασίσθη».

Ἄλλὰ ἐκείνη τὴ φορὰ δὲν ἔγινε τιμωρία, γιατὶ ὁ χειρότερος ἀπὸ τοὺς κακούργους εἶχε ξεφύγει. Καὶ τὸ παλικάρι χαίρεται σχεδόν καὶ ἀναστίνει· καλεῖ μπροστά του τοὺς ἄλλους δύο δολοφόνους σ' ἑνα σπίτι μαζὶ μὲ τοὺς δημογερόντους. Πρῶτα μιλεῖ γλυκά, σὰ χριστιανός, στοὺς χωριανούς καὶ τοὺς ὀνομάζει ἀδελφούς καὶ τοὺς λέγει γιὰ τὴν ἐκκλησία καὶ τὸν πατριάρχη, γιὰ τὴν πατρίδα καὶ γιὰ τοὺς Βουλγάρους δολοφόνους. "Ολοι συγκινήθηκαν καὶ δάκρυσαν. "Υστερα ἀλλαξε ἀπότομα καὶ τόνο καὶ ὅψη καὶ μὲ πάθος φοβερίζει τοὺς δύο δολοφόνους καὶ τοὺς δηλώνει πώς ἤταν καταδικασμένοι νὰ σκοτωθοῦν γιὰ ὅλα τὰ κρίματά τους, ὅτι ἐκεῖνο τὸ βράδυ ἤταν νὰ διαταχθῇ καὶ νὰ ἐκτελεσθῇ ὁ θάνατός τους, ἀλλ' ὅτι ἀνάβαλε τὴν τιμωρία γιὰ νὰ τοὺς δώσῃ καιρὸ νὰ μετανιώσουν. Καὶ ἀγάλι - ἀγάλι ἔπειτα ἐλασττώνοντας τὴν

δρμή τοὺς συμβούλεψε καὶ αὐτοὺς σὰν ἀδελφοὺς καὶ τοὺς εἶπε πῶς εἴναι ἐλεύθεροι νὰ λέγωνται ὅπως θέλουν, ἀλλ’ ἂν μάθῃ ποτὲ πῶς ἔξακολουθῶν τὴ φριχτὴ δουλειὰ ποὺ ἔμαθαν στὴ Βουλγαρία, νὰ ξέρουν πῶς θὰ τοὺς θανατώσῃ ἀλύπτητα. Καὶ οἱ δυὸς μὲ κλάματα τοῦ φιλοῦσαν ἀπὸ εὐγνωμοσύνη τὰ χέρια καὶ διαμαρτυρήθηκαν πῶς μὲ τὴ βίᾳ τοὺς ἀνάγκασαν οἱ Βούλγαροι νὰ σκοτώσουν. Προτοῦ φύγη ἔδωσε στοὺς δημογέροντες χρήματα νὰ μοιραστοῦν στὴ φτωχολογιὰ τοῦ χωριοῦ καὶ γιατρικὰ γιὰ μερικοὺς ἀρρώστους.

Ἄπὸ χωρὶὸς σὲ χωρὶὸς πήγαινε καὶ δρμήνευ τοὺς χωριανοὺς καὶ φοβέριζε ἄλλους κι ἔδινε ὅπλα σ’ ἑκίνους ποὺ μποροῦσαν νὰ τὰ βαστάξουν καὶ νὰ τὰ φυλάξουν καὶ ξεδιάλεγε ἀνθρώπους χωριστὰ γιὰ κάθε δουλειὰ καὶ διάταξε νὰ ξεπαστρεύουν κακούς Βουλγάρους. 'Ο ίδιος ποτὲ δὲν ἔβαλε χέρι σὲ κανένα φόνο.

"Ἐναν καπετάνιο του, τὸν Εύθυμη, μὲ εἴκοσι παιδιὰ τὸν ἔστειλε ἀπὸ τὴν ἄλλη μεριὰ τοῦ βουνοῦ γιὰ νὰ κάμη τὰ ἤδια· καὶ πιάστηκε ὁ Εύθυμης μιὰ μέρα μὲ ὄγδόντα Βουλγάρους, σκότωσε πέντε καὶ πλήγωσε δεκαπέντε χωρὶς νὰ πάθη κανεὶς τίποτε ἀπὸ τοὺς εἴκοσι δικούς του. "Ἐφευγαν κρυφὰ γιὰ νὰ γλιτώσουν κάποιοι δάσκαλοι Βούλγαροι, ποὺ ἄκουσαν τί γίνουνταν τριγύρω τους. "Ομως ἀκόμα φοβοῦνταν τοὺς Βουλγάρους τὰ κακότυχα τὰ χωριά.

"Ἐνας νέος φαρμακοποιός, ἀπὸ τοὺς πρώτους ἐμπιστεμένους τοῦ Μοναστηριοῦ, δὲ βάσταξε, μόνον πῆγε καὶ περίμενε τὸν Παῦλο σ’ ἔνα χωριό· εἴκοσι μέρες ἀνυπόμονα καρτεροῦσε νὰ τὸν ιδῇ νὰ ἔρθῃ καὶ ἀμα ἥρθε τὸν ἀκολούθησε. 'Άλλὰ μιὰ μέρα φάνηκαν οἱ Τούρκοι καὶ τὰ παιδιὰ τοῦ Παύλου πῆραν ν’ ἀνέβουν τὴ δύσκολη πλαγιὰ τοῦ βουνοῦ· αὐτὸς ἔρχόταν τελευταῖος, γιατὶ δὲ βιαζόταν νὰ κρύβεται καὶ μπροστά του πήγαινε ὁ νεοφερμένος ἔκεīνος, ποὺ ἀσυνήθιστος στὸν ἀνήφορο καὶ στὸ βάρος τῆς κάπτας μόλις περπατοῦσε. 'Ο Παῦλος τὸν ἐγκαρδίωνε καὶ τὸν βοηθοῦσε σπρώχνοντάς τονε λίγο. Οἱ Τούρκοι καὶ ἀπὸ κάτω ἔριχναν πυκνὲς μπαταριὲς κατ’ ἐπάνω τους, ἐπειδὴ ἦταν κοντύτερα ἀπὸ τοὺς ἄλλους.

Κόντευαν νὰ φτάσουν οἱ δυὸς τους σ’ ἔνα κορφοβούνι, ποὺ θὰ τοὺς σκέπταζε, ὅταν ἔνα βόλι παίρνη τὸν νέο καὶ πέφτει. Φωνάζει «Βοήθεια».

'Ο Παῦλος τὸν τραβᾶ ἀπὸ τὸ χέρι, ἐνῶ πέφτουν ἀπὸ πάνω τους βροχὴ τὰ βόλια, καὶ σέρνοντας τὸν φέρνει ὡς τὴν κορυφὴ καὶ

τὴν προσπερνᾶ. Τότε κράζει τοὺς ἄλλους νὰ ἔρθουν νὰ βοηθήσουν τὸ λαβωμένο· ἐκεῖνοι δὲν καταλαβαίνουν ἵσως, δὲν ἔρχονται· μόνον διγενναῖος Λαμπτρινὸς τρέχει καὶ μαζὶ μὲ τὸν ἀρχηγὸν σηκώνουν τὸν νέον, τὸν μεταφέρουν σὲ μιὰ σύδεντρη λαγκάδα καὶ τὸν κρύβουν καλὰ μὲς στὰ χαμόκλαδα.

Γιατρικὰ δὲ ἀρχηγὸς δὲν ἔχει νὰ τοῦ ἀφῆσῃ· τοῦ λέει μονάχα: — Κάμε κουράγιο καὶ θὰ ἔρθω πίσω.

Μὲ τὸ Λαμπτρινὸν προβαίνουν πάλι· οἱ Τοῦρκοι δὲν προχωροῦν, ἀλλὰ καὶ δὲν παύουν τὶς τουφεκίες. Καταχνιὰ κατεβαίνει μεγάλη ἀπὸ τὸ βουνὸν καὶ σκεπάζει κείνους πού φεύγουν. Τότε σταματοῦν· δὲ ἀρχηγὸς τοὺς μαλώνει γιὰ τὴ βίᾳ τους. Εἶχε σκοπὸν νὰ κατεβῇ ἀργότερα νὰ περιμαζέψῃ τὸν πληγωμένο, ἀλλὰ κατὰ τὸ βράδυ γυναικες τοὺς λὲν πῶς δὲ στρατὸς ἔμεινε κάτω στὸ χωριὸν καὶ ἔβαλε σκοπούς. Τὶς παράγγειλε δὲ ἀρχηγὸς νὰ πᾶν νὰ βροῦν τὸν πληγωμένο καὶ νὰ τὸν περιποιηθοῦν· καὶ μὲ τὰ παιδιά του αὐτὸς ἔφυγε γοργὰ γιὰ νὰ τοῦ στείλῃ ἀπ’ ἀλλοῦ βοήθεια. ‘Ο νέος ξεψύχησε μὲς στὰ χαμόκλαδα.

‘Ο χειμώνας ἥρχουνταν βαρὺς ἀπὸ πάνω. Ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα ἀφήνουν τὸν Μίκη Ζέζα χωρὶς βοήθεια, ἐνῶ τοὺς παρακαλεῖ κάθε μέρα νὰ τοῦ στείλουν καὶ τοὺς ἀρχηγοὺς ποὺ τοῦ ἔταξαν, καὶ τὰ ὅπλα, γιατὶ βλέπει πῶς ἔνας ἀνθρωπός, καὶ σιδερένιος ἀν εἴναι, μόνος δὲν μπορεῖ νὰ τὰ προφτάσῃ ὅλα. Κάποτε, πρὶν ἔρθη, πίστευε πῶς στὸ χέρι του ἦταν νὰ κάμη μόνος ὁ, τι ἔπρεπε νὰ γίνη. ‘Η κούραση πλακώνει ποῦ καὶ ποῦ τὴν ψυχή του τώρα. Βάλσαμο τοῦ πόνου είναι ἡ θύμηση μονάχα τοῦ σπιτιοῦ του καὶ τὰ γράμματα ἀπὸ κεῖ, ποὺ τὸν ἐγκαρδιώνουν. Καὶ γράφει τῆς γυναικός του σ’ ἔνα ἀπὸ τὰ τελευταῖα του γράμματα:

«Πότε σᾶς συλλογίζουμαί καὶ σᾶς ἐπιθυμῶ μὲ πόθον ἀκατάσχετον, πότε πάλι είμαι ἐνθουσιασμένος καὶ αἰσιόδοξος, πότε ἀπογοητευμένος, ἀλλ’ ὅπωσδήποτε πάντοτε πάσχων τόσον πολὺ ἡθικῶς, ὥστε λησμονῶ τοὺς σωματικοὺς κόπους καὶ πόνους».

Καὶ κάποτε στὴν ἀπονη μοναχὶὰ ποὺ βρίσκεται, σὰ νὰ προβλέπῃ τὸ θάνατο. “Ἐνα ἄστρο στὸν οὐρανὸν είναι τὸ μόνο πράγμα ποὺ ἀπόμεινε νὰ μποροῦν τὴν ἴδια στιγμὴ νὰ βλέπουν καὶ οἱ ἀγαπημένοι του καὶ νὰ τὸν πείθη πῶς ζοῦν ἀκόμη μ’ αὐτὸν στὸν ἴδιον κόσμο.

Μιὰ βραδιὰ ἔφθασαν σ’ ἔνα χωριὸν μουσκεμένοι ἀπὸ τὴ βροχὴ

καὶ κατακουρασμένοι ἀπὸ μακρύ καὶ δύσκολο δρόμο. 'Ο ἀρχηγὸς μοίρασε τὰ παιδιά του σὲ μερικά σπίτια γιὰ νὰ στεγνώσουν καὶ νὰ κοιμηθοῦν καλά· καὶ δὲ ᾧδιος πῆγε σ' ἔνα σπίτι μὲ τέσσερεις ἄλλους. Μόλις κάθισε, ρώτησε τὸ σπιτονοικούρη ἃν ἥξερε ποῦ βρίσκουνταν ἐκεῖνη τὴν ἡμέρα δὲ καπετάνιον Εὐθύμην, καὶ ἐκεῖνος ἀποκρίθηκε πῶς ήταν στὸ Ζέλοβο. Τότε ζήτησε νὰ βροῦν κανέναν ἄνθρωπο νὰ στείλουν μὲ γράμμα στὸ Ζέλοβο. "Εφεραν δυὸς χωριανοὺς καὶ ἔγραψε ὁ ἀρχηγὸς τὸ γράμμα στὸν Εὐθύμη λέγοντάς του νὰ ἔρθῃ ὡς ἔξω ἀπὸ τὴ Στάτιστα τὴν ἄλλη μέρα γιὰ ν' ἀνταμωθοῦν. Οἱ χωρικοὶ πῆραν τὸ γράμμα κι ἔφυγαν. Τὸ πρωὶ ἥρθαν χωριάτες νὰ δοῦν τὸν καπετάνιο· τοὺς ρώτησε γιὰ τὸ χωριό, γιὰ τὶς δουλειές τους καὶ ἃν περνᾶ στρατὸς ἀπὸ κεῖ· ἀποκρίθηκαν πῶς στρατὸς μένει σ' ἔνα ἄλλο χωριὸ μακρύτερα. "Επειτα παράγγειλε νὰ ἑτοιμάσουν ἔνα σφαχτὸ καὶ νὰ τὸ μοιράσουν στὰ σπίτια ποὺ ἔμεναν τὰ παιδιά· στὸ δικό του τραπέζι κράτησε δυὸς προεστούς νὰ φάγουν μαζί· τὸ ἀπόγεμα πῆγαν οἱ δυὸς αὐτοὶ χωριανοὶ νὰ μηνύσουν καὶ τοὺς ἄλλους νὰ ἔρθουν καὶ αὐτοὶ κατὰ τὸ βράδυ νὰ τοὺς μιλήσῃ δὲ καπετάνιος.

"Εξαφνα μπαίνει ἡ σπιτονοικούρα καὶ λέει πῶς μιὰ γριὰ εἰδε στρατὸ στὸ δρόμο ἀπὸ τὸ Κονομπλάτι.

— "Ε, θὰ περάστη, εἶπε ὁ Παῦλος.

Σὲ λίγο πάλι ἔρχεται ἡ γυναίκα καὶ λέγει πῶς ὁ στρατὸς ζύγωσε στὸ χωριό. Σηκωθηκαν, πῆγαν στὰ παράθυρα καὶ εἶδαν στρατιῶτες μέσα στὸ χωριὸ σκορπισμένους. 'Αμέσως ὁ ἀρχηγὸς μηνᾶ στὰ καταλύματα νὰ είναι ἑτοιμοι, μὰ νὰ μὴν κουνηθῇ κανένας.

"Επειτα ἀπὸ λίγα λεπτά ἔρχονται δυὸς γυναῖκες καὶ λέγουν πῶς ὁ στρατὸς τράβηξε κατὰ τὸν ἀπάνω μαχαλά καί, ἃν θέλουν, νὰ φύγουν. "Ερχονται καὶ ἄλλες γυναῖκες σταλμένες ἀπὸ τὰ καταλύματα καὶ ρωτοῦν τί νὰ κάμουν, νὰ φύγουν; νὰ πυροβολήσουν; 'Ο ἀρχηγὸς τοὺς μήνυσε νὰ μὴν πυροβολήσῃ κανεὶς χωρὶς νὰ διατάξῃ αὐτός, τίποτε νὰ μὴν κάμουν παρὰ νὰ μένουν στὴ θέση τους. "Ερχονται πάλι γυναῖκες καὶ λέγουν πῶς ὁ στρατὸς κοτεβαίνει πρὸς τὰ κάτω. 'Ο ἀρχηγὸς εἶχε πιάσει τὸ παράθυρο μ' ἔνα χωριανὸ καὶ κοίταζε· εἶδε μερικοὺς στρατιῶτες ποὺ πτήγαιναν στὸ ἀντικρινὸ κατάλυμα· ἄρχισαν οἱ στρατιῶτες νὰ χτυποῦν μὲ τοὺς κόπανους στὴν πόρτα τοῦ σπιτιοῦ, ἀλλὰ καμιὰν ἀπάντηση δὲν ἔλαβαν· ἄρχισαν νὰ χτυποῦν δυνατότερα, φωνάζοντας: Νὰ κάψουμε τὸ σπίτι.

Σηκώνει ό ἀρχηγὸς τὸ τουφέκι του καὶ πυροβολεῖ· ό χωριανὸς ποὺ ἥταν κοντά του τραβᾶ καὶ αὐτός· ἀρχίζουν καὶ ἀπὸ τὸ ἀντικρινὸ κατάλυμα νὰ πυροβολοῦν. Οἱ Τούρκοι σκόρπισαν πιάνουν σμως θέσεις καὶ πυροβολοῦν καὶ αὐτοί.

Οἱ πυροβολισμοὶ κόπτηκαν· ό ἀρχηγὸς μὲ τοὺς δικούς του κατεβαίνει κάτω στὴν αὐλὴ τοῦ σπιτιοῦ καὶ μπαίνουν σ' ἔνα μικρὸ στάβλο, γιατὶ ἐπάνω δὲν ἥταν ἀσφαλισμένοι. Στάθηκε στὴν πόρτα καὶ βλέπει ἔνα στρατιώτη ποὺ ἔρχεται κατὰ τὴν αὐλή· τραβᾶ, καὶ ὁ στρατιώτης πέφτει· ἔνα ἀπὸ τὰ παλικάρια του βγαίνει καὶ παίρνει τὸ τουφέκι τοῦ σκοτωμένου.

"Ἀρχισε νὰ νυχτώνῃ· ό ἀρχηγὸς προσεχτικὰ βγαίνει ἔξω μὲ δυὸ ἀπὸ τὰ παιδιά του· οἱ ἄλλοι μένουν μέσα, προσμένοντας. Ἀκούστηκε μιὰ τουφεκιὰ καὶ ὕστερα μιὰ φωνὴ :

— Μὲ χτύπησαν, παιδιά.

"Ηρχουνταν πίσω ό ἀρχηγὸς κατὰ τὸ στάβλο· μπῆκε μέσα καὶ κάθισε σὲ κάτι ἄχυρα. Φώναξε ἔνα ἀπὸ τοὺς συντρόφους του καὶ βγάζοντας ἀπὸ τὸ λαιμὸ τὸ σταυρὸ ποὺ φοροῦσε, εἶπε :

— Νὰ τὸ δώσης στὴ γυναίκα μου· καὶ τὸ τουφέκι στὸ γιό μου· νὰ πῆς ὅτι τὸ καθῆκον μου τὸ ἔκαμα.

Ξεζώστηκε κι ἔπεσαν λίρες ἀπὸ τὸ κεμέρι του ποὺ τὸ εἶχε τρυπήσει τὸ βόλι, φάνηκαν αἴματα, ἀρχισαν πόνοι καὶ ἔλεγε :

— Σκοτῶστε με, βρὲ παιδιά· πῶς θὰ μ' ἀφῆστε στοὺς Τούρκους;

"Οσο περνοῦσε ἡ ὥρα, τόσο πονοῦσε δυνατότερα· ὅταν τὸν συνέπαιρνε φοβερὸς ό πόνος, σχεδὸν βογκοῦσε καὶ ἔλεγε :

— Πονῶ, σκοτῶστε με ...

Καὶ πάλι :

— Σκοτῶστε με ...

Καὶ ἄλλοτε ὀνόμαζε τὰ παιδιά του.

'Ο σύντροφος, ποὺ εἶχε ἔρθει κοντά του, εἶπε :

— Καπετάνιε, δὲ σ' ἀφήνουμε στοὺς Τούρκους.

Καὶ ἔσκυψε καὶ τὸν φίλησε στὸ στόμα· τὰ χείλη του ἥταν ψυχρά. Καὶ πάλι τὸν συνεπῆραν οἱ πόνοι δυνατοὶ κι ἔλεγε ὅλο πιὸ σιγανά

— Πονῶ, σκοτῶστε με ...

Δὲν μποροῦσε πιὰ νὰ κουνηθῇ ἀπὸ τὴ θέση του· οὔτε τὰ παιδιά του δὲν ὀνόμαζε τώρα· ὥσπου δὲν ἀκούστηκε πιὰ φωνή...

« Μαρτύρων καὶ Ἡρώων αἴμα »

"Ιων Δραγούμης

2. Η ΘΑΛΑΣΣΑ

('Α π ο σ π ἀ σ μ α τ α)

Σ' ἔνα ἀκρογιάλι ἔρημο τῆς Θράκης, ὡρα μεσημέρι περπατῶ, ἀφοῦ βγῆκα ἀπὸ τὴ φθινοπωριάτικη δροσάτη θάλασσα. Καὶ τώρα κόθομαι στὸν πολὺ παλιὸ καὶ γνώριμο γιαλὸ κάτω ἀπὸ μιὰ δρὺ μεγάλη, ποὺ τὰ φύλλα τῆς τ' ἀναδεύει ὁ μπάτης* δροσερὸς καὶ μουρμουρίζουν ὀπέλειωτα. Κοιτάζω μπροστά, θάλασσα ποὺ τρεμολάμπει σὰ φόρεμα βασιλικὸ φασμένο μὲ χρυσαφένια ἄστρα, καὶ μαγνητίζομαι. Ἀριστερὰ κοιτάζω, θάλασσα ποὺ στολίζεται μὲ ζεστὰ μαβιὰ χρώματα... Κοιτάζω ἔπειτα πρώτη φορὰ προσεχτικά, πέρα στὰ δεξιά, καὶ ἀγναντεύω, σ' αὐτὴ τὴ γνωστὴ ἀπὸ τὰ παλιὰ τὰ χρόνια καὶ πολυαγαπημένη θάλασσα, ἐνὸς ψηλοῦ νησιοῦ μορφὴ εὐγενική, ποὺ τὸ ὄνομά του ἀπὸ τὰ παλιὰ τὰ χρόνια τὸ ἔρεουν οἱ ἀνθρωποι καὶ ἀκούγεται σὰ μουσική. Τὸ εἶχα ἀκουστὰ κι ἔγώ καὶ στὸ χάρτη τὸ εἶχα κάποτε ἴδωμένο. Πρώτη φορὰ ὅμως τώρα μοῦ φανερώθηκε στ' ἀλήθεια. Λαχταρῶ νὰ μείνω πάντα ἔτσι, μαγεμένος, καὶ νὰ νιώθω αἰώνια μὲ τὴν ἕδια ἔνταση τὴν τωρινὴ εύτυχία. Καὶ ὕστερα θέλω νὰ φωνάξω τὴν εύτυχία μου, νὰ τῆς δώσω μορφὴ αἰώνια, ἀφοῦ δὲν δύναμαι νὰ τὴν κρατήσω ἀλλιώτικα αἰώνια στὰ σωθικά μου. Καὶ ὅμως δὲν μπορῶ νὰ δώσω μορφὴ στὸ αἴσθημα καὶ παθαίνομαι καὶ χαλῶ ἔτσι μοναχός μου τὴν ωριμασμένη εύτυχία μου ἀναταράζοντάς την μὲ πόθους ἀνεκπλήρωτους.

*/ * *

"Ἄλλη μέρα, σταχτερὸ ἀπόγεμα, σὲ ξένα ἀκρογιάλια. Ἡταν συνηφιά καὶ στάθηκα στὴν ἀκροθαλασσιὰ κοιτάζοντας τὴ φουσκωμένη θάλασσα, καὶ φυσομανοῦσε ἡ νοτιά, σὰ νὰ ἥθελε νὰ μὲ πάρῃ. Μ' ἔπιασε ὁ φόβος ἐκεῖνος ὁ ἀνεξήγητος, ποὺ μὲ παίρνει κάθε ποὺ νιώθω πτῶς εἶμαι μόνος στὸν κόσμο καὶ δὲν μπορῶ νὰ διακρίνω κανένα δεσμό μου μὲ κανέναν ἀνθρωπό. Αἰσθάνομαι ὅπως αἰσθάνεται ἵσως καμιὸ φορὰ ἡ γῆ, ποὺ στριφογυρίζει στὸ χάος ξεμοναχιασμένη ἀπὸ τ' ἄλλο σώματα, ποὺ καὶ αὐτὰ στριφογυρίζουν μέσα στὸ χάος, χωρὶς κανένας δεσμὸς νὰ τὰ συνδέῃ ἀναμεταξύ τους. Καὶ εἶμαι τότε ξεριζώμένος ἀπὸ τὴν κοινωνία καὶ γίνομαι πράμα χαμένο στὸν κόσμο καὶ ἀνατριχιάζω. Τότε ἥθελα κάποια φωνὴ ἀγαπημένη νὰ μοῦ λέη :

— Καὶ ἀν εἰσ' ἔσν ἔρημος στὸν κόσμο, εἶμαι κι ἐγώ μόνος· ἔρχομαι μαζί.

Μὰ κεῖνο τ' ἀπόγεμα τὸ σταχτερώτατο δὲν ἄκουγα καμιὰ φωνὴ καὶ πῆρα τὸν ἵσιο δρόμο μου πάλι καὶ περπάτησα στὴν ἀκροθαλασσιά, ωσπου ἡ ἀνησυχία μου ἔγινε ἀγάλι - ἀγάλι λύπη.

* * *

"Ἐνα χειμωνιάτικο πρωὶ σηκώθηκα μὲ τὸν ἥλιο καὶ κοίταξα κατὰ τὴ θάλασσα. Τὸ νησὶ ἥταν κάτασπρο ὡς κάτω καὶ ἡ ἀμμουδιὰ ἥταν κι αὐτὴ χιονισμένη. Καὶ εἰδα πρώτη φορά, ἀπὸ τὴ ζεστασιὰ τοῦ ἥλιου, τὴ θάλασσα ποὺ ἀχνίζε ἥσυχα.

Ἡ ἴδια, μὲ τὴ νοτιά, τὶς περασμένες, ἔριξε καὶ σύντριψε στὰ βράχια τοῦ κάβου ἔνα τρικάταρτο καράβι καὶ ἔπνιξε τοὺς ἀνθρώπους. Δὲ βρίσκει λογαριασμὸ μαζί της.

Ἐκείνη τὴν ἡμέρα ἄκουσα μιὰν δμιλία στὸ λιμάνι :

- Τί γίνεται ὁ Κρανιδιώτης;
- Δὲν εἶναι πιὰ καπετάνιος.
- Γιατί; Δὲν ἔχει πιὰ καράβι;
- Τό χει τὸ καράβι του, μὰ πίνει καὶ τὸν κάνανε ναύτη ἀπὸ καπετάνιο.

—"Ομως ἔχει καλὴ καρδιὰ ὁ Κρανιδιώτης· εἶναι καὶ παλικάρι.

— Τί τὰ θές; Ἡ θάλασσα δὲν παίζει.

Βέβαια ἡ θάλασσα δὲν παίζει. Μπορεῖ ὁ Κρανιδιώτης νὰ ἔχῃ ἄδολη καρδιὰ καὶ νὰ εἶναι καὶ παλικάρι, μὰ ἡ θάλασσα δὲ δέχεται πιωμένους καπετάνιους· ἀμα βαλθοῦν στὸ πιοτό, αὐτὴ τοὺς βάζει στὴ θέση ποὺ τοὺς ταιριάζει, καὶ ἀπὸ καπετάνιους τοὺς κάνει ναύτες ἢ τοὺς πνίγει μὲ τὸ καράβι τους. "Ἄσ ἥταν τόσο αύστηρή καὶ ἀλύγιστη καὶ ἡ πατρίδα . . .

Μὲ τρικυμία ταξιδεύω πρὸς κάποιον τόπο· φυσομανᾶ ὁ βοριάς καὶ ἀφρισμένες εἶναι οἱ κορφές τῶν κυμάτων. Στὸ κατάστρωμα περπατῶ καὶ βλέπω ἥσυχα τὴν αἰώνια θάλασσα καὶ σχεδὸν μὲ παίρνει ὁ ἄγριος ὁ βοριάς καὶ λάμπει ἔνα ἀστρο. Εἶμαι κι ἐγώ ἔνα ὄν σὰν τὰ ἄλλα, ἵσος μὲ τὸ ἀστρο, μὲ τὴ θάλασσα καὶ μὲ τὸν ἀγέρα, μοναχικὸς σὰν αὐτά, ἐλεύτερος καὶ νικητής. Τίποτε δὲ φοβοῦμαι καὶ τίποτε δὲ βαραίνει ἐπάνω μου. Χορεύω στὸ κατάστρωμα γελώντας, ἐπειδὴ χορεύουν γελώντας καὶ τὰ κύματα. Τρελάθηκε ἡ θάλασσα, τρελάθηκα

κι έγώ. Κι έγώ σήμερα νίκησα τή θάλασσα. "Ενα δειλινό πέρασε τό πλοϊο μου άνάμεσα στά γνώριμα νησιά. Πέρα, στό συννεφιασμένον ούρανό, μόλις διακρίνεται ένα σκοταδιασμένο νησί, πού τό γνωρίζω. "Α, καὶ νὰ ἥμουν ἐκεῖ πάνω!

* * *

Μὲ καλοκαιρία ξαναπέρασε τὸ πλοϊο μου ἀπὸ τὰ ἴδια τὰ νησιά, καὶ τὸ νησὶ αὐτό, ποὺ τὸ εἶδα σκοταδιασμένο τὸ χειμώνα, τὸ δέρνουν ἀπάλα τώρα δ θαλασσινὸς ἀέρας καὶ τὰ νερά, τὸ λούζει ὅ ἥλιος, καὶ τὸ λιόγερμα ἵσκιώνουν οἱ ρεματιὲς καὶ φωτίζονται οἱ ξέρες, οἱ ράχες, μενεχδένιες. Λαχταρᾶ πάλι ἡ ψυχὴ μου νὰ πάη κοντὰ στὸ νησὶ καὶ νὰ τὸ χαιδέψῃ. Λαχταρῶ τὴν πρώτη ὥρα ποὺ θὰ πατήσω τὸ πόδι μου στὸ νησί, καὶ τὴν πρώτη στιγμή, πού, λαφρότατη, σὰ θύμηση, θὰ μοῦ ἔρθῃ ἡ μυρωδιὰ τῶν χορταριῶν του καὶ τοῦ χώματος.

Καὶ είναι τὸ νησὶ ζωντανὸς βράχος ζωσμένος ἀπὸ πολλὴ θάλασσα.

«Σαμοθράκη»

"Ιων Αραγούμης

3. ΜΕ ΤΑ ΠΑΝΙΑ

'Ο συγγραφεὺς περιγράφει ἐν ταξίδιον του δι' ιστιοφόρου ἀπὸ Σκιάθου μέχρι Κωνσταντινουπόλεως. ('Απόσπασμα).

Καθ' ὅλην τὴν ἡμέραν ἡσθανόμην ἀμύθητον ἀγαλλίασιν, κοιτάζων τὴν ἔξαισίαν αὐτὴν τοῦ Αἰγαίου σκηνογραφίαν.

'Ο ἄνεμος ἔπνευεν ἀπὸ τῶν Ἐρημονήσων καὶ ἡ σκούνα* προῆγε πάντοτε πρὸς τὰ ἐμπρός, χρονιάρα νύμφη, θαρρεῖς, καὶ ἔβγαινεν εἰς τὸν κάρβο* τοῦ χοροῦ μὲ μανδήλι μεταξωτό, ἀσπρογάλαζο μανδήλι, τὰς γαλανὰς νησίδας, τὰς ὅποιας, ἰδού γελώσας, προσπαθεῖ νὰ παρασύρῃ εἰς τὸν δρόμον της τὸν ταχύν, γαλανήν συντροφιάν.

Προχωρούστης τῆς ἡμέρας ὅμως ὁ ἄνεμος ἐκόπασε. Καὶ τέλος ἔσβησεν ὀλοτελῶς. Γαλήνη πλέον. "Επιτξεν ἡ θάλασσα τὸ δειλινόν. "Επιτξεν ἐκεῖ καὶ ἡ σκούνα ἐν μέσῳ τοῦ πελάγους, ἀκίνητος, καθηλωμένη, μὲ τὰ πανιά κρεμασμένα ὡς ἐσθῆτας νὰ στεγνώσουν εἰς τὸ κῦμα τοῦ ἰουλιανοῦ ἥλιου.

Οἱ γλάροι ἐκλαβόντες αὐτὴν ὡς νησίδα καταπρασίνην τὴν περι-

τριγυρίζουν παίζοντες, διαγράφοντες ἐν τῇ ταχείᾳ πτήσει των ποικίλους ἀκανονίστους κύκλους, βυθίζοντες τὰ ράμφη των εἰς τὴν θάλασσαν, ὡς διὰ νὰ δροσισθῶσι, κι ἔξαίφνης ἀνυψούμενοι πρὸς τὰς κόφας* καὶ τὰ χρυσὰ κορζέτα* τῆς σκούνας, καὶ πάλιν ἐπαναβυθίζόμενοι καὶ κολυμβῶντες ὀλίγας ὀργυιάς ὡς ἐκ χάρτου βαρκάκια μὲ ἀνοικτὰ τὰ πτερά, μὲ κλειστὰ τὰ πτερά, χιονώδεις, βαμβακεροί, ζωηροί, ὅλοι δόμοι, στολίσκος παίζοντος παιδίου, ἔνας - ἔνας, γῦρο - γῦρο, εἰς τὴν γραμμήν, μακράν, ἐγγύς, ὡς νὰ ἐργάζωνται, ὡς νὰ θέλουν νὰ κτίσωσι τὰς φωλέας των ἑκεί, ἐπὶ τῆς λαμπτοκοπούσης ἐπιφανείας.

Χορὸς δελφίνων παρέκει, ἀνακύψας αἴφνης ἀπὸ τοῦ μαύρου βυθοῦ, διαγράφει μελαψάς γραμμάς, ἀψιδωτὰς γραμμάς, κατρακυλούντος ἀσκοῦ γραμμάς. Τοῦ πελάγους δύται ἀμιλλῶνται, θαρρεῖς, εἰς τὰς ἀναδύσεις καὶ καταδύσεις· ἀροτῆρες πελαγήσιοι ὀργώνουσι τὴν μαλακήν ἐπιφάνειαν. Θεωρῶν τὸ κῦμα ἀπὸ τῆς κωπαστῆς διακρίνω τὰ ψαράκια πάλιν, τρία - τέσσαρα κοπαδάκια, ψαράκια μικρά, τῆς πατρίδος μου ψαράκια, τὰ ὅποια μᾶς παρηκολούθησαν ἀπὸ τοῦ λιμένος τῆς Σκιάθου. Παιδάκια ὀρφανά, κυνηγοῦν τὴν μητέρα των φεύγουσαν. Καὶ πόσον ἀγάλλονται ὅπου τὴν κατέφθασαν. Προσκολλῶνται εἰς τὰ ὕφαλα μὴ τὴν χάσουν, ἀναπόσπαστα. Καὶ τὴν φίλοιον καὶ τὴν τσιμποῦν. Καὶ παίζουν εἰς τὴν ποδιάν της, θαρρεῖς, μαῦρα ματάκια, ἀπὸ χανδρίτσες ψεύτικα ματάκια.

* * *

Πυρίη, κατακόκκινος ἡμικυκλικὴ ὅπῃ, καίει τώρα πρὸς τὴν δύσιν. Ὁπὴ καμίνου, ἔνδον τῆς ὁποίας ἀναρριπίζονται δυσθεώρητοι φλόγες. Οὕτω πυρίνους λάμψεις θὰ ἔξηκοντιζε καὶ ᾧ φοβερὰ Βαβυλωνία κάμινος. Ἀφηρημένος πρὸς τὸ αἰφνίδιον θέαμα, νομίζω πώς διακρίνω ἔνδον τῆς καιούστης καμίνου τούς τρεῖς Παΐδας ἄδοντας καὶ χορεύοντας : «Τὸν Κύριον ὑμεῖτε πάντα τὰ ἔργα...». Στιγμάς τινας διαρκεῖ τὸ φλογερὸν θέαμα ἐν τῇ ἀπλῇ κυανότητι οὐρανοῦ καὶ θαλάσσης καὶ εἴτα σβέννυται αὐτοστιγμεί.

Ο ἥλιος ἔδυσε πλέον. Καὶ φλόγες καὶ κάμινοι ἔξαφανίζονται καὶ ἀπομένει περὶ ἡμᾶς τὸ πέλαγος σιωπηλόν, σκοτειδιαζόμενον. Χείρ σγνωστος ἥπλωσε περὶ ἡμᾶς καταγάλανον ἀερώδη πέπλον, ὅστις ἐλαφρὰ - ἐλαφρὰ μᾶς ἐπεκάλυψε μετ⁹ ὀλίγον ὡς νύξ. Κι ἔχάσαμεν πλέον τοὺς χρυσοῦς λοφίσκους τοῦ "Αἱ - Στράτη μὲ τὰ κλιμακωτὰ ἀγρίδια του καὶ τὶς εὔμορφες ἀκρογιαλίες του.

Τὸ πᾶν ἔβυθίσθη μετ' ὀλίγον εἰς σκοτίαν. Σκοτίαν ποὺ τὴν αἰσθάνεσαι γῦρό σου συνθλίβουσάν σε ώς οἱ ὄχλοι τὸν Κύριον. Σκοτίαν ζωντανήν, ὑγρὰν σκοτίαν, τοῦ πελάγους σκοτίαν. Λεπτὴ ἀρωματώδης δρόσος ἐπιπλέει πανταχοῦ τῆς θαλάσσης, ἡς ὁ γλυκὺς ψίθυρος συγχέεται πρὸς τὸν μαλακὸν θροῦν τῆς πλεούσης σκούνας.

'Αλλὰ προχωρούστης τῆς νυκτὸς ἀκούεται πέραν ἀπὸ τοῦ βάθους τοῦ ἀοράτου πόντου θορυβόδης αὔρα, ώς νὰ σείωνται πρὸς δυσμὰς ἀθέατα δάση ὑπὸ στυγνοῦ καίστρου*, βοϊζόντος ὑποκώφως, λέγεις καὶ κατέρχεται χείμαρρος ἀφανῆς ἀπὸ ὑψωμάτων. Προαγγέλλεται νυκτερινὸν μελτέμι. Βίαιος ἄνεμος ποὺ παίρνει τὰ μεσάνυκτα. 'Υπὸ τὰς ἀστρολαμπάς διακρίνομεν τὰς ρυτιδώσεις τοῦ πελάγους ώς πτυχὰς ἡπλωμένης ὁθόνης. 'Ο πλοιάρχος στηρίζει τὰς χείρας ἐπὶ τῆς ὁσφύος ώς Αἰγινήτικη λάγηνος*, βλέπων σύννους πρὸς τὰ ίστια, διατάσσει τοὺς ναύτας, μόλις ἀποδειπνήσαντας, νὰ στερεώσωσιν αὐτὰ τεζάροντες μαντάρια* καὶ μπράτσα, ὅπως εὐρεθῶμεν ἔτοιμοι εἰς ὑποδοχὴν τοῦ ἐπερχομένου ἀνέμου, ἀποστείλαντος ἥδη τὰς προφυλακάς του, μερικὰ φουσκωμένα κύματα.

Καὶ ίδού αἰφνίδιαι ριπαὶ καταφθάσασαι, προσπίπτουσιν ἐπὶ τῶν ίστιών, ἄτινα τινάσσονται κυματοειδῶς, ἐν ἤχηροις πλαταγισμοῖς, ώς νὰ προσέκρουσαν ἐπ' αὐτῶν ὀγέλαι πτηνῶν νυκτοβίων καὶ κτυπῶσι τὰς πτέρυγάς των. Τέλος κολποῦνται ἐν κραδασμοῖς καὶ παλαικαῖς κινήσει τοῦ σκάφους, ὅπερ μετὰ στεναγμὸν ἰσχυρὸν ἀνεκινήθη αἴφνης — ἔξηπλωμένον ὅλην τὴν ἡμέραν στὴν λιακάδα — καὶ ώς προσωθηθὲν ἐρρίφθη ἀκούσιον εἰς τὴν ἀνοιγεῖσαν ὁδόν.

— Τὰ φανάρια σου!

Προστάσσει τὸν παῖδα δ πλοιάρχος, ἐπιβλέπτων τοὺς ἐπὶ τῶν πλευρῶν μεγάλους τοῦ πλοῦ φανούς, ἔξέχοντας ἔνθεν καὶ ἔνθεν ώς δύο μεγάλα ὅμματα ἀλλοιθώρου τέρατος, πράσινον καὶ ἐρυθρόν.

Καὶ ίδού θρῆνοι ἀντηχοῦσιν ἀπὸ τοῦ ὑψους καὶ τῶν κορζετῶν· θρῆνοι ἄρπας καὶ λύρας. 'Οδυρμοὶ καὶ γόοι αύλοῦ φρυγικοῦ, τὸ φρύγιον* αὐλοῦντος. Μέλος νεκρώσιμον ἀοράτων πνευμάτων, ἐν νυκτίαις φοβεραῖς ὥραις ἐπικαθισάντων, θαρρεῖς, ἐπὶ τῶν ἀκροτάτων τῆς νεώς καὶ θρηνούντων ἐν ισχῇ τοῦ ἐρήμου πελάγους.

'Αθέατα τελώνια, κρεμάμενα ἀπὸ τῶν πολυσχιδῶν σχοινίων τῶν ἀρμένων, ἀρχίζουν νὰ παίζουν τραγούδια τρελλά, τραγούδια μέθης, ἀποκριᾶς τραγούδια, τραγούδια χοροῦ, ζωῆς τραγούδια, θανάτου

τραγουδία. Μοιρολογοῦν γυναῖκες ἐπὶ νεκρῷ κι ἔξαιφνης αἱ ἴδιαι καγχάζουν ώς αἱ Βάκχαι. Τώρα ἀλαλάζουν Τοῦρκοι ἐν ἐφόδῳ, τώρα ψαλμῷδοῦν ψάλται κηδεύοντες. Ἀπὸ τὰ σκολιὰ* ἔξάρτια*, ἀπὸ τὰ ὑψηλὰ παταράτσα*, ἀπὸ τὰ χιαστῶς συμπλεκόμενα μαντάρια, πανταχόθεν ἀντηχοῦσιν οἱ θρῆνοι καὶ οἱ γέλωτες, ταχύπτεροι τοῦ μελτεμίου* ἀπόστολοι, τὸ ὅποιον κατόπιν των, νά το, ἀφρίζει, ὠρύεται, μυκᾶται.

('Ακολουθεῖ λεπτομερής περιγραφὴ τῆς σφοδρᾶς τρικυμίας, κατὰ τὴν ὅποιαν τὸ πλήρωμα ἀπτόητον ἀντεμετώπισε τὸν κίνδυνον καὶ κατέρριψε νὰ διασωθῇ μετὰ τοῦ πλοίου τοῦ.)

* * *

'Εξημερώσαμεν παρὰ τὴν Λῆμνον. 'Ο ἀνεμος ἡλαττώθη. Τὰ ἰστία ὅλα πάλιν ἀνεπετάσθησαν καὶ ἔπαιζεν ὁ κόντρας* πρωτὶ - πρωτὶ γελαστός, ώς νικηφόρος ἀεροναύτης.

'Η θάλασσα ἔστρωσε. Καί, ὅταν ἀνέτειλεν ὁ ἥλιος, ἔλαμπεν τὴν σκούνα ὀλόκληρος, μυρίζουσα θάλασσαν καὶ ἄρωμα τοῦ πυθμένου. 'Ἄδαμαντες κατεστάλαζον ὅπο τ' ἀκροστόλια* τὰ ὕδατα, ὁ πώγων τοῦ ξυλίνου 'Ηρακλέους ἐγυάλιζεν ώς ζωντανὸς ἀνακινούμενος. 'Ο καραβόσκυλος, σειόμενος παταγωδῶς, ἐτίνασσεν ἀπὸ τοῦ στιλπνοῦ τριχώματός του τὴν θάλασσαν, βραχεῖς καὶ αὐτὸς τὴν νύκτας ἀλλ' οἱ ναῦται, τυλιγμένοι εἰς τὰς κηρόχρους νιτζεράδας* των μὲ τὰ κηρωτὰ κασκέτα, κεκαλυμμένοι μέχρι τῶν ὤτων, μὲ τὰς χεῖρας ἀφανεῖς κρεμαμένας ώς χηλὰς ὀστρακοδέρμου, μὲ τοὺς πόδας γυμνούς, ὥμοιάζον πρὸς καβιούρους μὲ τοὺς ὀγκυλωτούς των μύστακας, ἀναμένοντες νὰ «σκαντζάρῃ* ἡ βάρδια», ἵνα ξαλλάξωσιν. 'Ο σκοπὸς ὁ πρωραῖος, ἐσκυμμένος ἐκεῖ ἡμέρας ὑπὸ τὴν κιτρίνην νιτζεράδα του, ἔσταζεν ὅλος ώς ἄρτι ἀναδύσας ἐκ τοῦ βυθοῦ, ὁ δὲ πηδαλιοῦχος, μὲ τὴν μίαν χεῖρα κρατῶν τὸν τροχὸν τοῦ πηδαλίου ἀσφαλῶς, μὲ τὴν ἄλλην ἀπέμασσεν ἀπὸ τοῦ πώγωνος καὶ ἀπὸ τοῦ μετώπου τὴν θάλασσαν, τὸν ἰδρῶτα τοῦ παλαιόντος ναύτου. Καὶ εἰς ἓν τίναγμα αἴφνιδίου ριπῆς, τελευταίας τοῦ ἐκπνεύσαντος ἀνέμου, ἀνακινηθεῖσα ἡ σκούνα, ἐφάνη ὅτι ἄρτι ἀναδύσασα καὶ αὐτή, ἀνετινάσσετο ώς ὁ καραβόσκυλος πρότερον, ἀποβάλλουσα τὴν ἀλμην, 'Αφροδίτη μὲ κομψοὺς τιναγμούς ἀποσμήχουσα* τὴν μακράν της κόμην.

Μεγάλη ἀπλοῦται ἡ Λῆμνος, μακρὰ καὶ χθαμαλὴ μὲν ὁραῖα ἀκρωτήρια, μὲν μεγάλους καὶ βαθυκόλπους λιμένας, μὲν χρυσοκιτρίνους ἀγροὺς θερισμένους, μὲν εὔμορφες ἀκρογιαλιές. Χωρὶς δάση, χωρὶς χωριά, ἔρημος, θαρρεῖς, ἀκατοίκητος.

'Απὸ τὴν Λῆμνον ἔπειτα εἰς τὴν Τρωάδα· καὶ ἀπὸ τὴν Τρωάδα εἰς τὴν πολύκωμον Ἰμβρον, ἀπὸ τὴν Ἰμβρον εἰς τὴν Τένεδον.

Βόλτες. Θαλασσινοὶ περίπατοι, αἱ ναυτικαὶ λοξοδρομίαι.

Συντροφιὰ μὲν τοὺς γλάρους.

'Ω! τὴν ἀγάπησα τὴν συντροφιὰν τὴν λευκὴν τῶν γλάρων. Εἰναι ἀθῆψα, ὡς εἶναι κάτασπρα τὰ πτερά των. Σὲ διασκεδάζουν χωρὶς νὰ σὲ κουράζουν. Ἀγάπη κουράζουσα, δὲν εἶναι ἀγάπη. Σὲ συντροφεύουν χωρὶς νὰ σὲ ἐνοχλοῦν. Ἀθορύβως καὶ σιωπηλῶς. Εὐγενῶς. Εἰναι καλόγυνωμος ἡ συντροφιὰ τῶν γλάρων. Ἐμφανίζονται ἐνώπιον σου ἔκει ὅπου δὲν τοὺς περιμένεις. 'Ως παλαιοί σου φίλοι. Δὲν ἔξιστασαι δι' αὐτό, ὡς νὰ τοὺς ἀνεζήτεις μετὰ κόπου. Νομίζεις κι ἔπλευσες δι' αὐτούς. Νομίζεις κι ὑπέφερες δι' αὐτούς. Κι ἔκεινοι πάλιν δι', τι θέλεις διὰ νὰ σὲ εὐχαριστήσουν. Χορεύουν, βουτοῦν, παίζουν. Προηγοῦνται, ὡς νὰ θέλουν νὰ σὲ δόηγήσουν εἰς τὰς κατοικίας των, τὰς δροσεράς, τὰς ύγρας φωλεάς των, ὅπου τὸ κῦμα φωσφορίζει φέγγον, ὅπου ἡ δρόσος εἶναι αἰωνία. Κι ἐνῷ προβαίνουν ταχύπτεροι, αἴφνης ἴστανται καὶ σὲ περιμένουν καὶ σὲ κράζουν μὲ τὰ μονοσύλλαβά των, γλαριστί :

— Καλῶς τὸν φίλον μας! Καλῶς τὸν φίλον μας!

Κι ἐνῷ περιμένουν, θωπεύουν τὸν ἀέρα μὲ τὰς κυρτάς των ὡς δαμασκιὰ* πτέρυγας, καὶ φιλοῦν τὸ κῦμα μὲ τὰ ράμφη των. Πόθεν ἥλθον; Ποῦ πηγαίνουν οἱ φίλοι μου, οἱ κάτασπροι γλάροι; Εἶναι γλάροι τῆς Μυτιλήνης; Εἶναι γλάροι τῆς Λήμνου; Τῆς Τρωάδος εἶναι οἱ γλάροι ἡ τῆς Τενέδου; Τοὺς ἔβλεπον τάχα καὶ οἱ Ἀχαιοί;

'Ω! ἡ λευκή, ἡ καλὴ συντροφιά μου, οἱ γλάροι τοῦ Αιγαίου! Καταμεσῆς στὸ πέλαγος ἀναμένουν νὰ χαιρετίσωσι τοὺς ταξιδεύοντας. Ἀγγελοι τοῦ αἰσίου πλοοῦ, ὑπάρχεις ποθηταὶ ἐν τῇ κρυεφῇ τοῦ πόντου ἔρημίᾳ. Μειδίαμα γλυκύν ἐν τῇ πικρῇ μοναξίᾳ. Ἐλπὶς ὅτι ἐγγύς που δὲ κόσμος. Ἀφορμὴ μελέτης διὰ τὸν σοφόν. Ἐμπνευσις διὰ τὸν ποιητήν. Δουλειὰ διὰ τὸν ἄεργον. Παραμυθία διὰ τὸν ναύτην, στοις ἐπακκουμβῶν ἐπὶ τῆς κωπαστῆς συνάπτει ἄφωνον διάλογον μὲ τὸν λευκὸν πτερωτόν του σύμπλουν. Ναύτης πρὸς ναύτην. Θαλασσοδαρμένος πρὸς θαλασσοδαρμένον. Γλάρος πρὸς γλάρον.

Καὶ πετοῦν ἐνίστε ὑψηλά. Πλησιάζουν εἰς τὰς κόφας* τοῦ πλοίου, τρέχουν γύρω καὶ χορεύουν περὶ τὸν θαλασσομάχον*, τὸν ξύλινον τῆς πρώρας ἀδελφόν των, ὅστις βούτῃ καὶ αὐτός, καθὼς αὐτοί, ὡς δίστομον στιλέτο κόπτον τὸ κῦμα. Καὶ πολλάκις πολλοί - πολλοί περισυναχθέντες τριγυρίζουσι τὴν σκούναν ἐν χαιρετισμοῖς, μεγάλην γλαρίναν, μητέρα πολυπαθῆ τῶν λογικῶν γλάρων.

*Εκόπασε πλέον ὁ σάλος· τὰ κύματα καταπονηθέντα καθ' ὅλην τὴν νύκτα, ἐπραύνθησαν. 'Η θάλασσα γαληνιάζει πάλιν. Δευτέραν φοράν διερχόμεθα ἔγγυς τῆς πολυσχιδοῦς Λήμνου, ἡρέμα, ἀπὸ τῆς ἀντιθέτου πλευρᾶς. 'Ἐπί τινος χρυσίζοντος λοφίσκου ὑπολευκάζει παρεκκλήσιον. "Ολοι οἱ ναῦται, πρὸς αὐτὸν ἀτενίζοντες εὐλαβῶς, κάμουν τὸν σταυρόν των.

-'Αι - Νικόλα!

Λέγουσιν ὅλοι ἐγκαινιάζοντες τὸ ἄγνωστον παρεκκλήσιον ἐπ'⁵ ὄνοματι τοῦ θαλασσινοῦ τῶν ἄγιον.

Μικρὰ βρατσέρα* πλέει παρὰ τὴν ἀκτὴν φοβισμένη, μετὰ τὸν σάλον ξετρυπώσασα.

'Υπό τινα βράχον μοὶ φαίνεται πώς διακρίνω τὴν σκιὰν τοῦ ἐκσφενδονισθέντος ἀπὸ τοῦ Ὀλύμπου ἄλλοτε χωλοῦ 'Ηφαίστου, καὶ παρά τι σπήλαιον :

«'Ορῶ κενὴν οἰκησιν ἀνθρώπων δίχα», τὴν οἰκησιν τοῦ Σοφοκλείου Φιλοκτήτου· καί τινας συκᾶς ἀπέξω ἐκλαμβάνω ὡς ράκη, τὰ ὅποια ἦπλωσεν ἐκεῖ ὁ ἐρημος ἥρως. « βαρείας που νοσηλείας πλέα ».

« Διηγήματα »

*Αλέξανδρος Μωγαΐτίδης

4. Ο ΠΥΡΑΥΛΟΣ

(28 Όκτωβρίου)

"Ητανε νύχτα θεοσκότεινη. "Ενα δόλμαυρο, πελώριο σύννεφο μὲ φοβερή κοιλιὰ σερνότανε πάνω στὴ φοβιομένη γῆ. Κι οὔτε μιὰ τρυπίτσα γιὰ νὰ ξεφύγῃ τὸ βλέμμα πρὸς τὸν ούρανό, οὔτ' ἔνα ἀστέρι, οὔτ' ἔνα φῶς. 'Απὸ τὴν μικρή, θαλασσόπληκτη αὐτὴ ξέρα ποὺ κατοικοῦμε, ὑψώθη ξαφνικά, ἔσχισε τὰ σκοτάδια καὶ χάραξε πύρινη κι ὀλόφωτη τροχιά ἔνας ἐκπληκτικὸς πύραυλος. Τὸ «ΟΧΙ» τῆς 'Ελλάδος στὸν εἰσβολέα. 'Εκατομμύρια μάτια σηκώθηκαν κατὰ τὸ θόλο, ποὺ

ό πύραυλος στάθηκε κατακόρυφος, παράξενο, πολύτιμο μετέωρο, που καταύγαζε τὸ στερέωμα· ἔκατομμύρια ψυχές, σκυμμένες, μαζεμένες, ἀνάβλεψαν μὲ λαχτάρα. Καὶ τὰ παγερὰ δεσμὰ τοῦ τρόμου λύθηκαν. Καὶ τὰ στήθη ἄρχισαν ν' ἀνασαίνουν.

'Η εὔρωπαικὴ ἀνθρωπότης εἶχεν ως τὰ τώρα, στὴν ἱστορία της, πολλὲς στιγμὲς μεγάλου ζεπεσμοῦ. Αὐτὸ ποὺ ὁνομάζουμε πρόοδο, ἡθικὲς πρὸ πάντων κατακτήσεις, ἡθικὴ ἀνοδο τοῦ ἀνθρώπου, δὲν πάει οὔτε μ' εύθεία, οὔτε μὲ καμπύλῃ : εἰναι μιὰ τεθλασμένη, ποὺ κατεβαίνει σὲ φοιβερὰ Ναδίρ*, γιὰ νὰ τιναχθῇ ἔπειτα στὰ πιὸ ἀπίστευτα Ζενίθ*. 'Ο σημερινὸς ξεπεσμὸς τοῦ ἀνθρώπου εἶναι ἀπὸ τοὺς πιὸ θλιβερούς. 'Ο ύλισμός, ποὺ ἀλλώνιζε τὴν Εύρώπη ἐπὶ δεκαετίες, εἶχε μπολιάσει βαθιὰ τὶς ψυχές, εἶχε ἀποσυνθέσει κάθε πίστη, εἶχε διαλύσει κάθε γενναῖο αἰσθῆμα, εἶχε διαποτίσει τὰ πνεύματα, εἶχε ναρκώσει κάθε δυνατὴ σκέψη καὶ εἶχε καλλιεργήσει μιὰ φρενιασμένη τάση πρὸς τὴ φιλοζωϊα καὶ τὴν ἀπόλαυση. Μὲ μιὰ λέξη : εἶχε προετοιμάσει τοὺς λαοὺς γιὰ τὴ σκλαβιά. Πουθενὰ δὲν μπόρεσε νὰ σταθῇ ὅρθια ἡ ψυχή, ν' ἀντιτάξῃ τὴν ἥρωικὴ θέληση, τὴν ἀπόφαση τῆς θυσίας, στὸ ἀτσάλι τῆς μηχανοκινήτου βίας.

"Εθηνη ποὺ τὰ πιστεύαμε μεγάλα, λύγισαν, τὸ ἔνα μετὰ τὸ ἄλλο, σὰν τὰ πιὸ ἀδύνατα καλάμια· κράτη ποὺ τὰ θεωρούσαμε ἀνίκητα, συντρίφτηκαν σὰν ἀθύρματα· χῶρες, ποὺ τὶς νομίζαμε λαμπτρὰ προστατευμένες, πατήθηκαν· λαοί, ποὺ τοὺς εἴχαμε γιὰ εὐγενεῖς καὶ ὑπερήφανους, δοκίμασαν τὶς μεγαλύτερες ταπεινώσεις καὶ τοὺς ἀπαισιώτερους ἔξευτελισμούς. 'Απὸ τὶς χιονισμένες περιοχὲς τῆς Σκανδιναυΐας κι ἀπὸ τὴ Βαλτικὴ ὡς τὶς ἡλιόλουστες ἀκρογιαλιές τῆς Μεσογείου, ὅπου καὶ νὰ γυρίσετε τὸ μάτι, δὲν ἀντικρίζετε παρὰ τὴ σκλαβιά.

Μέσα σ' αὐτὴ τὴν ἄγρια νῦχτα, ποὺ εἶχε συνθλίψει τὸν κόσμο, τινάχτηκε, γιὰ νὰ διαλύσῃ τὰ σκοτάδια, ὁ πύραυλος τῆς ἐλληνικῆς ἀντιστάσεως. Τὸ φῶς του ἔρχεται ἀπὸ πολὺ μακριά. "Ερχεται ἀπὸ τοὺς Μαραθῶνες καὶ τὶς Σαλαμίνες, ποὺ σήκωσαν κατὰ τῶν κυμάτων τῆς βαρβαρότητος τὸν ἥρωισμὸ τοῦ ἐλευθέρου ἀνθρώπου. "Ερχεται ἀπὸ τὶς ἐπάλξεις τοῦ Βυζαντίου, ὅπου συντρίφτηκαν τὰ κύματα τῶν Ἀράβων. "Ερχεται ἀπὸ τὸ Είκοσιένα, ποὺ ἔδωσε τὸ μέγα σύνθημα τῆς ἔθνικῆς ἀποκαταστάσεως τῶν λαῶν σὲ μιὰ Εύρώπη ἀντιδραστική, σκλαβωμένη, σὰν τὴ σημερινή. Εἶναι ὁ αἰώνιος πύραυλος, ποὺ ὑψώ-

νεται σ' ὅλες τὶς ἐπικίνδυνες στιγμὲς τῆς λιποψυχίας τῶν ἀνθρώπων, ποὺ ὑψώνεται πάντα ἀπὸ τὸ δικό μας ἔθνος — γιὰ νὰ δείξῃ στὸν κόσμο τὸ δρόμο τῆς σωτηρίας. Κι ὅταν αὐτὸς φωτίστηκε μιὰ φορά, τὸ τέλος δὲν μπορεῖ νὰ εἶναι ἀμφίβολο : οἱ ἀλυσίδες θὰ σπάσουν κι ὁ κόσμος θ' ἀποδοθῇ στὸ φυσικὸ στοιχεῖο τῆς ζωῆς — τὴν ἐλευθερία.

Ἐφημερὶς « Ἐστία », 1940

Σπίρος Μελᾶς

5. ΝΙΚΗΦΟΡΟΣ ΛΥΤΡΑΣ

‘Ο Νικηφόρος Λύτρας ἔγενονήθη ἐν τῇ νήσῳ Τήνῳ, ἥτις εἶναι ἡ πατρὶς τοῦ Γύζη καὶ τῶν πλείστων τῶν Ἑλλήνων καλλιτεχνῶν. Ἡ σύμπτωσις αὕτη σημαίνει ἀραγε ὅτι ἐν τῇ μικρᾷ ταύτῃ νήσῳ ἀκμαίότερον ἦταν πάση τῆς Ελληνικῆς χώρας τὸ αἰσθημα τοῦ καλοῦ θάλλει, ἥ μήπως ὀφείλεται εἰς ὅλως ἔξωτερικὴν ἀφορμήν, εἰς τὴν μικρὰν δηλ. συνδρομήν, ἥ μονὴ τῆς Τήνου παρέσχεν εἰς πάντας τοὺς ἐπιθυμοῦντας νὰ ἀφιερωθῶσιν εἰς τὴν λατρείαν τῆς καλλιτεχνίας;

‘Ο Λύτρας μόνον τὰ πρῶτα ἔγκυκλια μαθήματα διήκουσεν ἐν τῷ σχολείῳ τῆς πατρίδος του.

Εἶναι δὲ περίεργον καὶ χαρακτηριστικὸν ἄμα, ὅτι πάντες σχεδὸν οἱ “Ἑλληνες καλλιτέχναι, οἱ ὁπωσδήποτε ὄνομαστοί, ἐμειναν τιαντελῶς ἀγευστοι τῆς σχολειακῆς παιδεύσεως. Μὴ δυνάμενοι νὰ εὔρωσιν ἐν τῷ σχολείῳ τὴν ἀρμόζουσαν πνευματικὴν τροφὴν εἰς τὴν εὐαίσθητον ψυχήν των καὶ τὴν εὐφάνταστο διάνοιάν των, ἔζήτησαν νὰ σώσωσι τὰ ἔμφυτα αὐτῶν χαρίσματα ἀπὸ τῆς Ἀρπυίας τῆς σχολαστικότητος.

‘Ἐκ παιδικῆς ἥλικίας ἔζήτει ὁ Λύτρας δι’ αὐτοσχεδιασμάτων νὰ ἴκανοποιήσῃ τὸν ἀκατάσχετον αὐτοῦ πρὸς τὴν ζωγραφικὴν ἔρωτα, πρωτόλεια δὲ τοῦ αὐτοδιδάκτου νεανίου εἶχον ἐλκύσει τὴν προσοχὴν τοῦ Ὀθωνος. ‘Ο βασιλεὺς οὗτος, ὃστις εἶχε πατροπαράδοτον κληρονομίαν τὴν ἔξχως βασιλικὴν ἀρέτὴν τοῦ προστατεύειν τὰς τέχνας καὶ τὰ γράμματα, διακρίνας τὴν εὐφύτιαν καὶ τὴν ροπὴν αὐτοῦ πρὸς τὰς καλὰς τέχνας, ὠρισεν ὑποτροφίαν εἰς τὸν Λύτραν καὶ ἀπέστειλεν αὐτὸν εἰς Μόναχον πρὸς συστηματικὴν σπουδὴν τῆς ζωγραφικῆς.

‘Ο Λύτρας μετέβη εἰς Μόναχον εἰς χρόνους κρισίμους καὶ πολυταράχους τῇ καλλιτεχνίᾳ, εἰς χρόνους ἀμφίβολίας καὶ ἀσταθείας καλ-

λιτεχνικής, ότε ήρχισε νὰ διασπαλεύηται ἡ πίστις πρὸς τὰ παλαιὰ εἴδωλα, ἀτινα ἐπὶ τρεῖς καὶ πλέον δεκαετηρίδας ἐλάττευσεν ὁ καλλιτεχνικὸς κόσμος τοῦ Μονάχου, δὲν εἶχον ὅμως ἀκόμη ἐπικρατήσει τελείως καὶ τὰ ἴδεώδη τῆς νέας σχολῆς. Τὸ πρῶτον ὑπῆρξε μαθητὴς τοῦ Moritz Schwindt, ὅστις ἦτο ὁ τελευταῖος, ἀλλὰ καὶ ὁ ἐπιφανέστατος ἀντιπρόσωπος τῆς ρωμαντικῆς σχολῆς ἐν τῇ Ἀκαδημίᾳ τῶν τεχνῶν. Ἡ τέχνη τοῦ Schwindt εἶναι ἀληθὲς ὅτι ἦτο ἀπηλλαγμένη τῆς ἀσθενικῆς ὑπερευαισθησίας τῶν ρωμαντικῶν καὶ τῆς ἀλλης ἀσαφείας περὶ τὴν διατύπωσιν καὶ τὴν ἐκτέλεσιν. Εἶχε κατορθώσει μάλιστα οὗτος τὰς ὁμιχλώδεις τοῦ ρωμαντισμοῦ ποιητικὰς ὑποθέσεις νὰ περιβάλῃ μὲν μορφὴν κλασσικῆς ἴδαινικότητος. Ἀλλὰ καὶ τοιαύτας ἔχουσα ἡ τέχνη τοῦ Schwindt ἀρετὰς δὲν ἰκανοποίει τελείως τὰς καλλιτεχνικὰς ὄρεξεις τοῦ Λύτρα. Ἡ Ἑλλειψις ἀληθείας τῆς παραστάσεως, ἡ Ἑλλειψις ἀκριβείας περὶ τὴν τεχνικὴν ἐκτέλεσιν καὶ ἡ ἀτέλεια τοῦ χρωματισμοῦ ἥσαν τὰ κύρια τῆς ρωμαντικῆς σχολῆς ἐλαττώματα, ἀτινα ἡνάγκασαν τὸν Λύτραν νὰ καταλίπῃ τὴν σχολὴν τοῦ Schwindt καὶ νὰ ἀφοσιωθῇ ὀλοψύχως εἰς τὰς ἀρχὰς τοῦ Piloty, τοῦ ἰδρυτοῦ τῆς πραγματικῆς σχολῆς, ὅστις τὴν ζήτησιν τῆς ἀληθείας καὶ τὴν μετ' ἀκριβείας καὶ ζωτικότητος ἀναπταράστασιν αὐτῆς ἔθεωρει ὡς τὸ ἀληθὲς τῆς τέχνης εὐαγγέλιον.

Ο Λύτρας ταχέως κατέστη εἰς τῶν κρατίστων ὀπαδῶν τοῦ Piloty, ἀνήκει δὲ εἰς τὴν πρώτην καὶ μεγαλουργὸν ἐκείνην γενεὰν τῶν μαθητῶν τοῦ ἐπιφανοῦς Γερμανοῦ ζωγράφου, οἵτινες ὅχι μόνον τὴν Ἀκαδημίαν τοῦ Μονάχου ἐλάμπτρυναν μετέπειτα διὰ τῶν ἔργων των, ἀλλὰ καὶ σήμερον ἔτι τὴν δόξαν τῆς γερμανικῆς καλλιτεχνίας ἀποτελοῦσι. Τινὰς δὲ τούτων, ὡς τὸν Μουγκάτση, τὸν Γαβριὴλ Μάξ καὶ τὸν Μάκαρτ, εἶχε καὶ συνεργάτας ἐν τῷ αὐτῷ δωματίῳ (atelier) τῆς Ἀκαδημίας. Διὰ τὴν ἐπιμέλειαν αὐτοῦ καὶ τὴν ἕκτακτον ἐπίδοσίν του ἐγένετο ὁ Λύτρας ταχέως ὁ ἐκλεκτὸς τῶν καθηγητῶν του μαθητής, διὰ τὴν ἀκραν δὲ καλοκαγαθίαν τῆς ψυχῆς του καὶ τὴν εἰλικρινῆ ἀφέλειαν τῶν τρόπων του, ἡγαπᾶτο μέχρι λατρείας ὑπὸ τῶν συμμαθητῶν του συναδέλφων.

Συνετέλεσαν δὲ εἰς τοῦτο ὅχι ὀλίγον καὶ αἱ ἐν εἴδει παιδιᾶς καλλιτεχνικαὶ ἐπίνοιαι καὶ ἐμπινεύσεις του, αἱ μεσταὶ μεθυγραφικῆς* εὐφύιας, δι' ᾧ συχνὰ ἔτερπε τὸν ἀλλως φαιδρὸν καλλιτεχνικὸν ὅμιλον.

Ἡ ἔξωσις τοῦ Ὀθωνος ἐγένετο καὶ εἰς τὸν Λύτραν πρόξενος

ἀτυχημάτων. Στερηθείς τῆς ὑποτροφίας του ἐταλαιπωρήθη ἐπὶ πολὺν χρόνον ἐν κακουχίαις, μέχρις οῦ φιλόπατρις ὁμογενὴς ἀνέλαβε τῇ συστάσει τῶν καθηγητῶν του νὰ χορηγήσῃ αὐτῷ τὰ ἀναγκαῖα ἔφόδια πρὸς ἀποπεράτωσιν τῶν καλλιτεχνικῶν του σπουδῶν. Ἐπεισόδιόν τι σχετιζόμενον πρὸς τὴν νέαν ταύτην ὑποτροφίαν τοῦ Λύτρα μαρτυρεῖ τὴν εἰλικρινῆ πρὸς αὐτὸν ἀφοσίωσιν τῶν συμμαθητῶν του καὶ τὴν μεγάλην τοῦ Λύτρα ἐν τῇ Ἀκαδημίᾳ δημοτικότητα. Ἄμα ὁ Λύτρας ἔλαβε παρὰ τοῦ προστάτου του ὁμογενοῦς τὸ πρῶτον τῆς ὑποτροφίας του χορήγημα, καὶ διεδόθη ἡ εἰδησις αὐτῇ εἰς ὅλον τὸν καλλιτεχνικὸν κόσμον τῆς Ἀκαδημίας. Εἰς ἔνδειξιν τῆς γενικῆς χαρᾶς ἔσπευσαν νὰ πανηγυρίσωσι τὸ εὐφρόσυνον τοῦτο ἄγγελμα. Μὲ ἄνθη καὶ στεφάνους ἐκόσμησαν τὰς κλίμακας τῆς Ἀκαδημίας, ἐπὶ τῶν τοίχων δὲ ὅλων τῶν δωματίων καὶ ἐργαστηρίων εἶχε γραφῆ μὲ μεγάλα γράμματα ὁ ἀριθμὸς 2000, τὸ ποσὸν τῆς ὑποτροφίας τοῦ Λύτρα.

Τὰ πρῶτα ἔργα τοῦ Λύτρα, ἀτινα ἐν αὐτῇ τῇ Ἀκαδημίᾳ ἔξετέλεσεν, ἢσαν ιστορικῆς κυρίως ὑποθέσεως, οἷα καὶ τὰ τοῦ Piloty, ἀναφερόμενα εἰς τὴν ἀρχαίαν ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ Ἑλληνικὴν ιστορίαν. Τὰ ἔργα ταῦτα, ὡν οὐκ ὀλίγα ἔξετέθησαν ἐν Μονάχῳ καὶ ἐπηγένεθησαν, δεικνύουσιν ἐμφανῶς τὴν ἐπίδρασιν τοῦ Piloty καὶ κατὰ τὴν ἐπιβολὴν τῆς ἰδίας καὶ κατὰ τὴν ἐκτέλεσιν καὶ τὸν χρωματισμόν. Χειραφετηθεὶς δὲ βραδύτερον ἀπὸ τῆς ἀμέσου ἐπιδράσεως τοῦ μεγάλου διδασκάλου, ἥκολούθησε τὰς ἰδίας αὐτοῦ ἐμπνεύσεις καὶ παρήγαγεν ἔργα φέραντα γνησίαν τὴν σφραγίδα τῆς ἰδιοφύΐας του.

“Η καλλιτεχνικὴ σημασία τοῦ Λύτρα ἀρχεται κυρίως ἀπὸ τῆς εἰς Ἀθήνας ἐπανόδου του, ὅπου καὶ διατελεῖ ἔκτοτε καθηγητής τῆς ζωγραφικῆς ἐν τῷ ἡμετέρῳ Πολυτεχνείῳ.

* * *

“Ο Λύτρας εἶναι ὁ μόνος ἐκ τῶν Ἑλλήνων ζωγράφων, ὃστις ἀφιέρωσεν ἀπασαν αὐτοῦ τὴν εύφυίαν καὶ παραγωγικότητα εἰς καλλιτεχνικὴν ἀποτύπωσιν τοῦ βίου τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἐθνους.

Μετὰ θερμοτάτου ζήλου καὶ ἀγάπης πρόσκειται εἰς τὴν σπουδὴν τῆς φύσεως, ὡς ἀληθῆς ὅμως naturaliste, ὃστις ἀποστέργει τὴν μετὰ φωτογραφικῆς ἀληθείας χυδαίαν ἀναπαράστασιν τῆς φύσεως ἐξ ἴσου καὶ τὴν παράστασιν τῆς κενῆς καὶ ἀψύχου ἴδανικότητος. Ἡ φύσις μετὰ τοῦ ἐν τέχνῃ καλοῦ, ἡ ἀλήθεια μετὰ τῆς ποιήσεως, τοῦτο εἶναι

τὸ σύμβολον τῆς καλλιτεχνικῆς δημιουργίας τοῦ Λύτρα. Ἐχων ἀνεξάντλητον τὴν ἐπίνοιαν καὶ ἀνάλογον τὴν εὐαισθησίαν λαμβάνει τὰς ἐμπνεύσεις αὐτοῦ οὐχὶ ἐκ μονομεροῦ τίνος κύκλου, ἀλλ’ ἐκ πάστης πηγῆς τοῦ καλοῦ. Δύναται δὲ νὰ διατυπώσῃ καλλιτεχνικῶς τραγικὰ ἐπεισόδια τῶν χρόνων τῆς πειραστείας μετὰ τῆς αὐτῆς ἐπιτυχίας καὶ τοῦ αὐτοῦ αἰσθήματος, μεθ’ οὗ καὶ τὰ τρυφερώτατα εἰδύλλια τοῦ οἰκογενειακοῦ βίου τοῦ ἔθνους μας.

Τὰ πλείστα τῶν ἔργων τοῦ Λύτρα εἶναι ἀπλαῖ ρωπογραφίαι* κοινῆς ὑποθέσεως εἰλημέναι κυρίως ἐκ τοῦ βίου τοῦ λαοῦ—οἷα εἶναι ἡ Μελλόνυμφος, τὸ Αὐγὸν τοῦ Πάσχα, ἡ Ὁρανή, τὰ Κάλανδα, τὸ Μαγειρεῖον καὶ ἄλλα παρόμοια —, ἀλλὰ καὶ λαμπρὰ παραδείγματα τῆς ἀφοσιώσεως τοῦ Λύτρα πρὸς τὴν μελέτην τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ, οὗτινος δχι μόνον τὰ κυριώτερα συναισθήματα τὰ συγκινοῦντα τὴν ψυχὴν αὐτοῦ, ἀλλὰ καὶ τὰς ἐλαχίστας καὶ οίονει τυχαίας ἐκφάνσεις τεῦ ιδιωτικοῦ βίου γινώσκει νὰ περιβάλλῃ μὲ καλλιτεχνικὴν μορφήν. Τὰς ρωπογραφίας ταύτας τοῦ Λύτρα δὲν διακρίνει ἡ δύναμις τῆς ἐκφράσεως καὶ διάζωρὸς χαρακτηρισμὸς τῆς χυδαίας καὶ ἀγροίκου ἐκφάνσεως τοῦ λαοῦ, ἀλλ’ ἡ ποιητικὴ μᾶλλον καὶ εἰδυλλιακὴ ἀντίληψις τῆς παραστάσεως.

Οἱ φρονοῦντες ὅτι ἡ ἀγροίκος τῆς ζωῆς ἐκφρασις εἶναι ἡ μόνη ἀληθής, ἐρμόζουσα μάλιστα εἰς παράστασιν τῶν ἀνθρώπων τοῦ λαοῦ, θὰ εὑρωσιν ὑπερβολικὴν τὴν ἡρεμίαν καὶ τὴν εὐγένειαν, ἥτις καταφαίνεται ἐν τῇ παραστάσει τῶν γυναικείων μορφῶν τῶν ἔργων τοῦ Λύτρα. Εἰς ἡμᾶς ὅμως ἀσκεῖ ιδιαιτέραν μαγείαν ἡ τοιαύτη ἀντίληψις, ἥτις δὲν ἀντίκειται ἀλλως καὶ εἰς τὴν πραγματικὴν ἀλήθειαν, διότι ἡ εὐγένεια ἡ χαρακτηρίζουσα ταῦτα καὶ ἀλλα δόμοις φύσεως ἔργα τοῦ Λύτρα δὲν εἶναι ἐπίπλαστος ἡ ἐπιτετηδευμένη, ἀλλὰ φυσικὴ συστολὴ καὶ αἰδῶς, ἐμφαίνουσα ἀρετήν τινα τῶν γυναικῶν τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ καὶ μάλιστα τοῦ νησιωτικοῦ, σωφροσύνην δηλαδὴ καὶ ἔμφυτον σεμνότητα.

Αἱ εἰκόνες αὕται τοῦ Λύτρα δεικνύουσι γυναικείους τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ τύπους, οἵτινες δὲν τέρπουσι διὰ τῆς παραστάσεως φαιδροῦ κάλλους καὶ ἀγροίκου ζωτικότητος, ἀλλ’ ἐμπνέουσι μᾶλλον διὰ τῆς ἀπλοϊκῆς αὐτῶν εὐγενείας τὸν σεβασμὸν καὶ τὴν ἐμπιστοσύνην εἰς τὸν θεατήν.

Οὐδὲν ἡττον ἐπιτυχῶς διατυποῖ ὁ Λύτρας καὶ τὴν φαιδρὰν καὶ

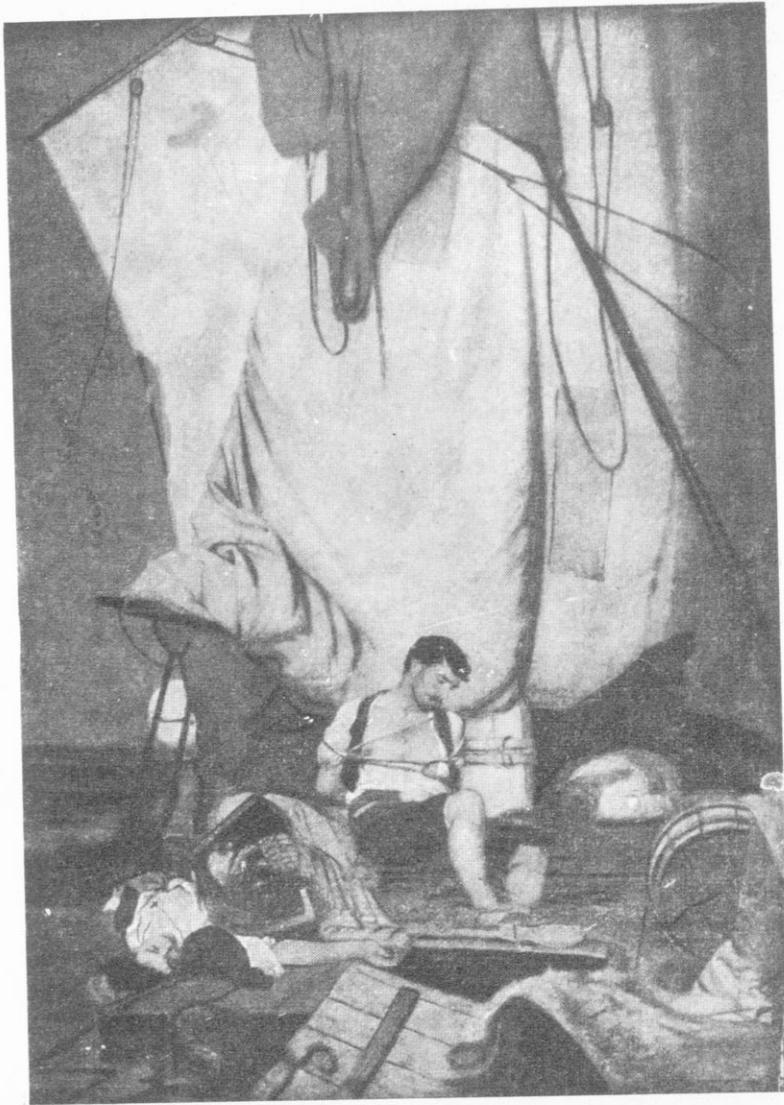
εύφρόσυνον ἥ καὶ κωμικὴν ὅψιν τοῦ λαοῦ, ἀποφεύγων τὰς ἀκρότητας καὶ τὰς παρεκτροπάς, αἵτινες ὑποβιθάζουσι τὴν τέχνην εἰς γέλοιογραφίαν. Ὁ Μάγκας, τὰ Κάλανδα, τὸ Φίλημα, τὸ Μαγειρεῖον, ὁ Κακὸς Ἔγγονος εἶναι εἰκόνες μεσταὶ λεπτοτάτης μεθυγραφικῆς δυνάμεως.

* * *

Πλὴν τῶν ἀπλῶν ρωπογραφιῶν, αἵτινες ἔχουσιν ὡς ὑποκείμενον τὴν παράστασιν τοῦ οἰκογενειακοῦ βίου ἐν εἰδυλλιακαῖς σκηναῖς ἀναπτυσσομένου ἥ τὴν παράστασιν τοῦ ἀτόμου ἐν τῇ τυχαίᾳ ἐκφάνσει τοῦ καθημερινοῦ βίου, ὁ Λύτρας παρήγαγε καὶ εἰκόνας γενικωτέρας σημασίας, ἀληθεῖς μεγαλογραφίας, εἰκόνας τῆς ἴστορικῆς καλουμένης ρωπογραφίας, αἵτινες χαρακτηρίζουσι ἐποχὴν δόλοκληρον παρωχημένην τοῦ ἔθνικοῦ ἡμῶν βίου, ἀναπαριστῶσαι μετὰ πειστικῆς ἀληθείας καὶ δραματικῆς δυνάμεως τὸν θυελλώδη καὶ πολυτάραχον ἔθνικὸν βίον ἀρχαιοτέρων χρόνων, τὸν μεστὸν κινδύνων καὶ σκληρῶν δοκιμασιῶν.

Τὰ ἔργα ταῦτα ἀποδεικνύουν ὅτι ὁ Λύτρας ὅχι μόνον ποιητικῆς εὐαισιθησίας ἐμπεφορημένος εἶναι ἀλλὰ καὶ βαθὺς μελετητὴς καὶ ψυχολόγος.

Πλὴν τοῦ ἔναντι ἀπεικονιζομένου ἔργου «Τὰ μετὰ τὴν πειρατείαν», ὁ σπουδαιότατος τοῦ εἴδους τούτου πίναξ τοῦ Λύτρα εἶναι, λόγω ἐπιβολῆς, «Ἡ Κλεμμέτη». Σπίλαιόν τι παρὰ τὴν ἀκτὴν καὶ πλοιάριον κατὰ τὸ ἥμισυ ἐντὸς αύτοῦ κρυπτόμενον εἶναι ἡ ἔξωτερικὴ τῆς παραστάσεως βάσις, ἡ σκηνογραφία, τὸ κυριώτερον δὲ τῆς συνθέσεως πρόσωπον, ὅπερ ἀποτελεῖ ὅλως καὶ τὸ κέντρον τῆς ἔσωτερικῆς ἰδέας, εἶναι ἡ ἐν τῷ ἔμπροσθεν τῆς εἰκόνος μέρει καθημένη παρὰ τὴν λέμβον γυναικεία μορφή, Ἐλληνὶς καὶ ἔξ ἐπιφανοῦς οἴκου, ὡς φαίνεται καὶ ἐκ τοῦ πλούτου τῆς περιβολῆς. Κατεχομένη ὑπὸ βαθείας ψυχικῆς ὁδύνης στηρίζει τὰς χεῖρας καὶ τὴν κεφαλὴν ἐπὶ τῆς πλευρᾶς τοῦ πλοίου, ὅλως ἀναίσθητος πρὸς τὰ περὶ αὐτὴν γινόμενα. Δύο δὲ εἶναι κυρίως τὰ πρόσωπα, ἄτινα καὶ κατὰ τὴν ἔσωτερικὴν ἰδέαν καὶ κατὰ τὴν ἔξωτερικὴν σύνθεσιν στενώτερον μετ' αὐτῆς συνδέονται. Γέρων τις Τούρκος καὶ ἀπαίσιος τὴν ὅψιν νεαρὸς ζεῦμπέκης, ὃν καθιστᾶ ἀπεχθέστερον ἥ αἱματόχρους ἐνδυμασία του. Κάθηται οὗτος ἐπὶ τῆς λέμβου παίζων τὸ σύνηθες μουσικὸν ὅργανον τῶν Τούρκων, προσβλέπτει δὲ λοξῶς τὴν περικαλλῆ νεάνιδα μὲ φιλάρεσκον μειδίαμα, πεποιθώς εἰς τὴν μαγείαν τῆς μουσικῆς του καὶ εἰς τὴν ἀκαταμάχητον δύναμιν

Νικηφόρου Λύτρα

Τὰ μετὰ τὴν πειρατείαν

Νικηφόρου Αύτρα

Λαζαρίδης, Η,

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

τῶν θελγήτρων του. Παρ' αὐτὸν δὲ κάτωθεν τῆς ἐτέρας πλευρᾶς τοῦ πλοιαρίου κάθηται ὁ γέρων Τούρκος, ὅστις μετὰ στυγνοῦ καὶ ἀδυσωπήτου ὄφους καὶ μετά τινος φθόνου προσβλέπει τὸν νέον ζεῦμπέκην, ἀναμιμνησκόμενος τοὺς ἡρωϊκούς του χρόνους.

Τί ζητεῖ ὅμως ἡ νεαρὰ αὔτη καὶ περικαλλής κόρη ἐν μέσῳ τοιούτου ἥκιστα τιμητικοῦ ὁμίλου, τίς ἡ σχέσις αὐτῶν, καὶ τίς ἡ αἰτία τῆς θλιψεώς της γίνεται σαφέστερον καὶ ἐκ τῶν ἀλλων τῆς συνθέσεως προσώπων. Παρὰ τοὺς πόδας τοῦ ζεῦμπέκη συστειρᾶται αἰθίοψ τις, ὃστις ἔχει τὴν δεξιὰν χεῖρα ἐπὶ τοῦ στήθους προσδεδεμένην ἔνεκα βαρείας πληγῆς. 'Η πρὸ αὐτοῦ δὲ κειμένη μάχαιρα ὑποδηλοῖ καὶ τὴν αἰτίαν τῆς πληγῆς του. 'Οποίου εἴδους αἰσθήματα ἐμπνύει εἰς τὸν μαῦρον τοῦτον τὸ πρὸ αὐτοῦ λαμπρὸν θέαμα γυναικείας καλλονῆς, δεικνύει ἡ λαγνεία, ἡτις ἐκφραστικώτατα ἐπὶ τῆς ἀπαισίας μορφῆς του ὑποτυπούται. 'Ἐν γένει δὲ ὁ αἰθίοψ εἶναι μία τῶν ἐκφραστικώτατων μορφῶν τῆς ὅλης εἰκόνος.

'Ἐν τῷ βάθει τοῦ σπηλαίου φαίνεται ἔτερος Τούρκος παρασκευάζων τὰ ὄπλα, πρὸς προσεχῆ κίνδυνον, ἐν μακρινῇ δὲ ἀποστάσει φρουρὸς ἔνοπλος καὶ ἡμικλινής κατασκοπεύων τὰ πέριξ. Τὸ μέρος, ἐν ᾧ ἡ σκηνὴ αὕτη ἀναπτύσσεται, τὰ ὄπλα, αἱ κατασκοπεύσεις καὶ αἱ πληγαὶ τῶν ἀνθρώπων ἐκφράζουσι σαφῶς ὅτι ἐν τῇ εἰκόνι ταύτῃ ἔχομεν ἐνώπιον μας συμμορίαν πειρατῶν, οἵτινες μετὰ τὴν ἐπιτυχῆ τῆς ἀπαγωγῆς ἔκβασιν κάθηνται φρουροῦντες τὴν πλουσίαν αὐτῶν λείαν, τὴν «*Κλεμμένην*» 'Ελληνίδα, ἐπὶ προσδοκίᾳ γενναίων λύτρων.

'Ἡ εἰκὼν αὕτη τοῦ Λύτρα εἶναι μεστὴ δραματικοῦ ἐνδιαφέροντος. Τὸ σημεῖον δὲ τὸ ὄποιον ἔξελεξε πρὸς καλλιτεχνικὴν διατύπωσιν τῆς δραματικῆς ταύτης ὑποθέσεως ἐμφαίνει μεγάλην ψυχολογικὴν παρατηρητικότητα τοῦ τεχνίτου. 'Η παράστασις αὕτη καθ' ἔαυτήν εἶναι ἐν ἀπλοῦν ἐπειδόσιον ἀπαγωγῆς, ἐρωτικὸν μάλιστα, τρυφερόν, ὅπερ ὅμως, ἔνεκεν τῆς μεγάλης ταύτης ἀντιθέσεως τοῦ ρωμαντικοῦ ἐπεισοδίου πρὸς τὸ τραγικὸν τῆς ὅλης ἴδεας, καθιστᾶ τὴν ἐκ τῆς παραστάσεως ἐντύπωσιν μᾶλλον ζωηράν καὶ δραστικήν.

Μία τῶν μεγαλυτέρων ἀρετῶν τῆς εἰκόνος ταύτης καὶ καθόλου τῶν ἔργων τοῦ Λύτρα εἶναι ἡ πλαστικότης καὶ σαφήνεια, μεθ' ἣς ἐκφράζεται ἐκάστοτε ἡ ὑπόθεσις τῆς παραστάσεως. 'Ιστάμενός τις πρὸ τῆς εἰκόνος ταύτης τοῦ Λύτρα δὲν ἔχει ἀνάγκην ἐρμηνευτοῦ. "Οχι μόνον λαλεῖ σαφῆ καὶ εὐληπτον γλῶσσαν πρὸς πάντα θεατήν, ἀλλὰ καὶ

κινεῖ τὴν φαντασίαν του, μετάγοντα αὐτὸν καὶ πέραν τοῦ χρονικοῦ σημείου, ἐν ᾧ ἡ παράστασις ἀναπτύσσεται. Ἡ αὐτὴ δὲ σαφήνεια παρατηρεῖται καὶ ἐν τῇ ἔξωτερικῇ οἰκονομίᾳ τῆς συνθέσεως. Δι’ ὅλων τῶν ἔργων τοῦ Λύτρα διήκει πνεῦμα νοικοκυροσύνης, πνεῦμα καλλιτεχνικῆς σωφροσύνης, διατάσσον καὶ ρυθμίζον τὰ πάντα μετὰ λογισμοῦ καὶ περισκέψεως. Οὐδέν οὐδέποτε τὸ τυχαῖον ἢ περιττόν, ὀλλά τὰ πάντα ἔξαρτῶνται ἀπὸ τῆς γενικῆς ἴδεας καὶ εἰς αὐτὴν ὑποτάσσονται.

‘Ο τρόπος δ’ οὗτος τῆς συνθέσεως καὶ ἡ πλαστικότης τοῦ σχεδίου εἴναι αἱ δύο κύριαι τεχνικαὶ ἀρεταὶ αἱ χαρακτηρίζουσαι τὰ ἔργα τοῦ ἡμετέρου καλλιτέχνου.

Κατὰ τὸν χρωματισμὸν ὁ Λύτρας δύναται κατ’ ἀρχὴν νὰ θεωρηθῇ ὀπαδὸς τῆς ἀρχαιοτέρας περιόδου τῆς σχολῆς τοῦ Piloty, ἔχει ὅμως καὶ ἰδιορρυθμίαν τινά. Τὰ ἔργα του στεροῦνται βάθους καὶ ἀτμοσφαίρας καὶ ὁ χρωματισμὸς εἴναι ὀλίγον ξηρὸς καὶ ὄχι πολὺ πειστικός. Ἀποβλέπει δὲ μᾶλλον εἰς τὴν ἀρμονικήν διάταξιν ἢ εἰς τὴν πραγματικήν ἀλήθειαν τῶν χρωμάτων. Καὶ τοῦτο κυρίως ἀποτελεῖ τὸ μέγα πλεονέκτημα τοῦ χρωματισμοῦ τοῦ Λύτρα, ὅτι γινώσκει μετὰ πολλῆς ἀρμονίας καὶ συνδυάζῃ ἑκάστοτε τὰ διάφορα τῆς εἰκόνος του χρώματα μετά τοῦ γενικοῦ τόνου.

Διὰ νὰ λάβῃ τις πλήρη εἰκόνα τῆς καλλιτεχνικῆς ἴδιοφυίας καὶ τῆς ποικιλής δημιουργικότητος τοῦ Λύτρα δὲν πρέπει νὰ παρίδῃ καὶ τὰ ἔξοχους αὐτοῦ προσωπογραφίας. ‘Ο “Ελλην καλλιτέχνης ὡς πρωσωπογράφος δὲν ἐπιζητεῖ τὴν μηχανικήν φωτογραφικήν ἀναπαράστασιν τῆς ἔξωτερικῆς ἀληθείας, ὀλλὰ ἀποβλέπει μᾶλλον εἰς τὴν ἡθογραφικήν διάπλασιν, ὑποτυπῶν ὅσα μόνον ἀποτελοῦσι τὰ κύρια γνωρίσματα τοῦ ἥθους ἢ χαρακτῆρός τινος. Διὰ τὴν ἀρετὴν δὲ ταύτην καθίστανται αἱ προσωπογραφίαι τοῦ Λύτρα ἀληθεῖς τύποι, χαρακτῆρες. ’Εκ τῶν κρατίστων δὲ προσωπογραφιῶν αὐτοῦ εἴναι καὶ αἱ εἰκόνες τοῦ “Οθωνος καὶ τῆς Ἀμαλίας (ἐν Ἀρσακείῳ), πρὸς ὃν τὴν ἡθογραφικήν δύναμιν ἀμιλλᾶται ἡ πλαστικότης τοῦ σχεδίου καὶ ἡ ἀρμονικὴ τῶν χρωμάτων διάταξις. ’Απαράμιλλος δὲ εἴναι ἡ μεγαλοπρεπής σκηνογραφία τῶν κλασσικῶν ἐρειπίων τῆς Ἀκροπόλεως τῶν περιβαλλόντων ἐν εἴδει πλαισίων τὰς σεπτάς μορφάς, μαρτυροῦσα βαθὺ ποιητικὸν αἴσθημα τοῦ καλλιτέχνου. Εἴναι δὲ καὶ ἡ μόνη εὐαρμοστοῦσα πρὸς τὸ βασιλικὸν μεγαλεῖον τῶν ἀπεικονιζομένων, οἵτινες ὄχι μόνον τὴν νέαν

Έλλαδα δόλοψύχως τήγάπησαν, ἀλλὰ καὶ τὸν ἀρχαῖον πολιτισμὸν εἰλικρινῶς καὶ ἐν ἐπιγνώσει ἔλατρευσαν.

* * *

Τοιοῦτος ὡν ὁ Λύτρας ἥδυνατο, πεπροικισμένος ὑπὸ τῆς φύσεως μὲ ἔξοχα καλλιτεχνικὰ χαρίσματα, καὶ ἀλλαχοῦ ἐν εύρυτέρῳ καλλιτεχνικῷ κόσμῳ νὰ εὔδοκιμήσῃ καὶ δόξης δάφνας πλείονας νὰ δρέψῃ καὶ πλοῦτον νὰ ἀποκτήσῃ. Προύτιμησεν ὅμως, καὶ ἐν μειονεκτικῇ ὡν ἐνταῦθα θέσει, νὰ ἀφιερώσῃ τὸ τάλαντόν του εἰς τὴν ἴδιαν αὐτοῦ πατρίδα γενόμενος οὕτως ὅχι μόνον δ σπουδαιότατος παράγων, ἀλλὰ καὶ ὁ ἰδρυτὴς τῆς νεωτέρας ἐν 'Ελλάδι καλλιτεχνίᾳς· διότι παρ' αὐτοῦ σχεδὸν πάντες οἱ διπωσδήποτε διωνομασμένοι ἐν τῇ καλλιτεχνίᾳ νεώτεροι "Ελληνες ἐμυήθησαν τὰ πρῶτα τῆς τέχνης μυστήρια, παρ' αὐτοῦ ἐνεπνεύσθησαν καὶ πλείστοι ἄλλοι τῶν φιλοτέχνων τὸν πρὸς τὴν καλλιτεχνίαν ἔρωτα.

Διὰ τοῦτο καὶ ἡμεῖς εἴπομεν ἐν ἀρχῇ ὅτι ἀφιεροῦμεν τὰς γραμμὰς ταύτας εἰς τὸν Λύτραν, τιμῶντες ἐν τῷ προσώπῳ αὐτοῦ ὅχι μόνον τὸν μεγάλον καλλιτέχνην, ἀλλὰ κατ' ἔξοχὴν τὸν "Ελληνα καλλιτέχνην.

* * *

'Ἐν τῇ χώρᾳ ταύτῃ, ἐν ᾧ ὁ καλλιτέχνης ζῇ ἐν πλήρει ἀπομονώσει καλλιτεχνικῇ, ἔχων συνάμα νὰ παλαίσῃ καὶ πρὸς πλείστας ἄλλας βιοτικὰς δυσχερείας, εὐκόλως γενιᾶται ἐν τῇ ψυχῇ τοῦ καλλιτέχνου τὸ αἰσθήμα τῆς ἀπογοητεύσεως καὶ τῆς ἀθυμίας. 'Ο Λύτρας ὅμως εἶχε τὴν δύναμιν νὰ διασώσῃ ἀμείωτον καὶ ἀσβεστον τὸν ἐνθουσιασμόν του πρὸς τὴν θείαν τέχνην. Οὐδὲ τὴν ἐλαχίστην δὲ πικρίαν ἥσθανθη ποτὲ κατὰ τῶν συμπολιτῶν του, ὡς μὴ δυναμένων ἔτι ἐπαρκῶς νὰ ἐκτιμήσωσι τὸ τάλαντόν του. Μακρὰν τῆς τύρβης καὶ τοῦ θορύβου διέρρευσεν ἐν διηνεκεῖ ἐργασίᾳ ἀπας ὁ μέχρι τοῦδε βίος του ἐν τῷ ἡρέμῳ σπουδαστηρίῳ του. Θεραπεύει δὲ τὴν τέχνην ὅχι χάριν κέρδους ἢ χάριν δόξης καὶ ἐφημέρου ἐπαίνου τῶν πολλῶν, ἀλλ' ὡς ἀληθής καλλιτέχνης ὑπείκων εἰς τὴν ἔμφυτον καλλιτεχνικὴν τῆς ψυχῆς του ὄρμήν.

* * *

Οἱ ἀρχαῖοι "Ελληνες καλλιτέχναι ἔξειργάζοντο συνήθως μετὰ τελειότητος ἄκρας καὶ τὰ μὴ καταφανῆ τῶν ἀγαλμάτων μέρη.

Ἐλέχθη ὅτι οὕτως ἐργαζόμενοι ἥθελον νὰ καταστήσωσι τὰ ἐργα των ἀριστα ὅχι μόνον εἰς τοὺς θητούς, ἀλλὰ καὶ εἰς τὸν Θεόν, οὗ τὸ ὅμμα τὰ πάντα βλέπει.

Εἰς τὸ ὅμμα αὐτὸ καὶ μόνον τοῦ Θεοῦ τῆς καλλιτεχνίας ἀφιεροὶ καὶ ὁ ἡμέτερος ζωγράφος τὰς εἰκόνας του, γινώσκων ὅτι τῶν θυητῶν τὸ ὅμμα, τῶν συγχρόνων συμπολιτῶν του, τυφλώττει ἐπὶ τοῦ παρόντος πρὸς πᾶσαν καλλιτεχνικὴν ἀπόλαυσιν.

Περιοδικὸν « Ἐστία » 1893, σ. 152 κ. ἔξ.

Θεμιστοκλῆς Σοφούλης

6. Ο ΥΨΗΛΟΦΡΩΝ

‘Ο ύψηλόφρων ὄμοιάζει κάπως τὸν ὑπερήφανο, ἀλλὰ δὲν εἶναι ὑπερήφανος, εἶναι ύψη λόρος φρωντικῶν καὶ εὐγενεστέρων αἰσθημάτων. ‘Ο χαρακτήρας του εἶναι ἐντιμότερος καὶ δὲν παραδέχεται νὰ κάμη τίποτε ἀγεννές.

‘Η ύψηλοφροσύνη του εἶναι πόρισμα τῆς εὐγενοῦς διαθέσεως τῆς ψυχῆς του καὶ τῶν ἡθικοπνευματικῶν προτερημάτων του.

Μὲ τοὺς κατωτέρους μᾶλλον εὔπροστήγορος.

Μὲ τοὺς ὄμοιους του εὐγενικός.

Μὲ τοὺς ἀνωτέρους του ύψηλόφρων.

‘Αν ἔχῃ ἀνώτερη κυβερνητικὴ θέση, ἀν εἶναι ὑπουργός, ἀν εἶναι βασιλεύς, ὁ ύψηλόφρων χαρακτήρας του ἀναβιβάζει τὸ ‘Εθνος καὶ τὸ συσταίνει στὸν ἔξω κόσμο.

‘Αν εἶναι ἴδιώτης καὶ ἴδιωτεύει στὸ σπίτι του θὰ κάμη σεβαστὴ τὴν οἰκογένειά του. ‘Η ζήλια καὶ ὁ φθόνος ἡμπτοροῦν νὰ τοῦ γαβγίζουν ἀπὸ μακράν, ἀλλὰ ποτὲ νὰ τὸν δαγκάσουν.

Δέχεται δημόσιες θέσεις καὶ δημόσιες τιμές, ἀν τοῦ προσφέρουν, ἀλλὰ ποτὲ δὲν πηγαίνει γυρεύοντάς τες. Τὸ σιχαντερὸ ἔκεινο συνήθιο, τοῦ νὰ ζητῇ ἐμμέσως τιμητικὲς θέσεις καὶ τυχαίοντάς τες νὰ λέηται τὶς δέχεται παρακαλεσμένος καὶ βιασμένος ἀπὸ τοὺς φίλους, τοῦ εἶναι ἀγνωστο. ‘Η δημόσια ὑπηρεσία ἔχει χρεία νὰ ὠφεληθῇ ἀπὸ αὐτόν· αὐτός, καίτοι ἵσως πένης, δὲν ζητεῖ νὰ ὠφεληθῇ ὑπηρετώντας.

Μπορεῖ, ἀν δὲν ἀγαπᾶ τὰ στρατιωτικά, νὰ πασχίσῃ νὰ τ’ ἀπο-

φύγη, ἀλλὰ μιὰ φορὰ στρατιώτης, ἀποθνήσκει στὴ μάχη, ἀλλὰ δὲν φεύγει.

"Αν εἶναι γυναίκα, ἡ ύψηλόφρων τούτη, ἀπαξιοῖ τὴν καταβίβαστική γυναικεία φίλαρέσκεια καὶ βάνει τὸ φιλότιμό της εἰς ἀξιοπρεπέστερα ἀλλα, εἰς τὴν μεγαλύτερην ἄνδρωση τῶν φρονημάτων της, εἰς τὴν ἀνάπτυξη τοῦ πνεύματός της, εἰς τὴν κάθαρση τῆς ψυχῆς της ἀπὸ δεισιδαιμονίες καὶ προλήψεις, εἰς τὴν σπουδὴν καὶ μελέτην ἀνωτέρων ὀφελίμων γνώσεων.

'Ο ύψηλόφρων χαρακτήρας δίνει κάτι τι πραγματικῶς ὅντερο στὴν ψυχὴν καὶ στὸ πνεῦμα τοῦ ἀνθρώπου.

« 'Ιδού ὁ ἄνθρωπος »

Άνδρεας Λασκαράτος

7. Η ΓΥΝΑΙΚΟΥΛΑ

'Η γυναικούλα εἶναι κι ἔκεινη ὃν ἀνθρώπινο, ἀλλὰ κατώτερης ἀνθρωπίνης ἀξίας. "Εχει λίγες καὶ ποταπές ἴδεες καὶ λιγότερη ἀνθρωπιά.

Γεωγραφικές της γνώσεις εἶν' ἔκεινες τοῦ τόπου της, ἥ καὶ μόνης τῆς γειτονιᾶς της. 'Ιστορικές, ὅσα θυμᾶται νὰ εἴδε μὲ τὰ μάτια της, ἥ ἀκουσε μὲ τ' αὐτιά της. Θρησκευτικές, ἡ ἐκκλησία τῆς ἐνορίας της καὶ ὁ παπάς της. 'Επιτηδευματικές, ἡ ρόκα της, τὸ σκαρτσούνι της, καὶ ἵσως-ἵσως καὶ τὸ κροσέ της...

Κοντά ὅμως σὲ τούτη τὴ γυναικούλα, ὀφθαλμοφανῶς κατώτερης κοινωνικῆς τάξεως, εἶναι καὶ ἡ γυναικούλα ἀνώτερης περιωπῆς. Τούτη ἔχει πλατύτερο δρίζοντα ἴδεῶν καὶ ἀνώτερη ἴδεα τοῦ ἑαυτοῦ της, ἐπειδὴ τούτη, παρεχτὸς τῶν εἰρημένων γνώσεων καὶ πεποιθήσεων, κάνει καὶ τῆς ἔρχεται τὸ φιγουρίνο ἀπὸ τὸ Παρίσι, καὶ ξέρει νὰ ντύνεται μὲ κομψότητα. Παίζει τὰ χαρτιά: ἵσως κιόλα διαβάζει μυθιστορήματα. "Εχει θεωρείο εἰς τὸ θέατρο, ὅπου ἡ δόξα καὶ ἡ ἀποθέωσή της. Δὲν ἔννοει μουσική, οὐδὲ ξέρει τί γίνεται στὴ σκηνή... Καὶ βγαίνει ἐν θριάμβῳ ὅτι ἐσάστισε ὅλους μὲ τὰ σπάνια της φορέματα καὶ μὲ τὰ λαμπτρά της στολίδια.

'Η υστερη τούτη γυναικούλα, μὲ ὅλη της τὴν ὑπεροχὴν ἀπάνου στὴν πρώτη, ἔχει τὸ ἐσωτερικὸ τοῦ κεφαλιοῦ της γεμάτο κορδέλες, φιγουρίνια, συναναστροφές, τραπουλόχαρτα, μαγαζιὰ μὲ μόδες, καπέλα μὲ πιούμες* ... ἀλλὰ τόσο μόνο.

Καὶ ὅμως ἡ γυναικούλα τούτη κυβερνᾶ ἵσως τὸ ἀνθρωπάκι τὸν ἄνδρα τῆς καὶ ἀντάμα οἱ δυό τους ἀνατρέφουν τὰ παιδιά τους κατ' εἰκόνα καὶ ὁμοίωση τῶν γονέων!... "Οπου γυναικοῦλες καὶ ἀνθρωπάκηδες κάμνουν τὸ σῶμα τῆς κοινωνίας, ἐκεῖ δὲν ἔχτιμοῦνται, παρὰ τὰ μηδαμινά, τὰ στάσιμα, τὰ γελοῖα. Οἱ λίγοι ἀνώτεροι κιτρινοφυλλιάζουνται καὶ μαραίνονται ἀποθαρρημένοι. 'Η δὲ κοινωνία μένει πάντα εὐκαταφρόνητη καὶ ὀνάξια σύγχρονη τοῦ λοιποῦ ἔξευγενισμένου κόσμου.

« 'Ιδού ὁ ἀνθρωπός »

'Ανδρέας Λασκαράτος

Γ'. ΔΙΗΓΗΜΑΤΑ

I. Η ΘΟΓΡΑΦΙΚΑ

1-4-63 ✓

1. Ο ΠΑΠΑ - ΝΑΡΚΙΣΣΟΣ

—Παπαδιά μου, εἶπεν ὁ παπα-Νάρκισσος, ἀφοῦ ἀπέφαγε καὶ ἔκαμε τὸν σταυρὸν του· παπαδιά μου, μοῦ κατεβαίνει ὁ ὑπνος γλυκὰ-γλυκά. Μὲ τὴν ἄδειάν σου θὰ τὸν πάρω.

—Νὰ τὸν πάρης καὶ νὰ τὸν καλοπάρης, παπά μου. Σοῦ ἀξίζει νὰ ἡσυχάσῃς ὕστερα ἀπὸ τόσην κούρασιν σήμερα. Καὶ οὕτε θὰ ἔλθῃ κανεὶς νὰ σὲ ταράξῃ μὲ αὐτὸ τὸ λιοπύρι.

Καὶ ἥρχισεν ἡ παπαδιά νὰ μεταφέρῃ ἀπὸ τὴν τράπεζαν εἰς τὸν νεροχύτην τὰ δλίγα πινάκια καὶ τὰ δύο μαχαιροπίρουνα, διὰ νὰ τὰ καθαρίσῃ, προτοῦ τὰ τοποθετήσῃ εἰς τὴν ἔξεχουσαν ἐπὶ τοῦ τοίχου σανίδα, μεταξὺ τοῦ νεροχύτου καὶ τῆς ἑστίας. Διότι τὸ δωμάτιον ἐκεῖνο ἦτο συγχρόνως καὶ μαγειρεῖον καὶ ἑστιατόριον καὶ αἴθουσα. 'Η τράπεζα, ἐπὶ τῆς ὅποιας ἔφαγον τὸ λιτὸν γεῦμα των, τέσσαρες ξύλιναι καθέκλαι καὶ εἰς ψάθινος καναπές ἥσαν τὰ μόνα ἐπιπλά του. 'Ο καναπές ἦτο ἄντικρου τῆς ἑστίας. "Ανωθεν αὔτοῦ ἐκρέματο ἐπὶ τοῦ τοίχου ἐντὸς μαύρου ξυλίνου πλαισίου (χωρὶς ὅμως ὑαλον), λιθογραφία κιτρίνη ἐκ τῆς πολυκαιρίας, παριστῶσα τὴν ἄφιξιν τοῦ βασιλέως "Οθωνος εἰς Ναύπλιον. Ἀπέναντι τῆς εἰσόδου, εἰς μὲν τὴν πρὸς τὰ δεξιὰ γωνίαν τοῦ τοίχου ἦτο ἡ θύρα τοῦ κοιτῶνος, εἰς δὲ τὴν πρὸς τ' ἀριστερὰ ἡ θύρα τοῦ κήπου. Μεταξὺ τῶν δύο θυρῶν ἔκειτο κιβώτιον ὅγκωδες, πρασίνου χρώματος, ἐπ' αὐτοῦ δὲ τάπης μικρὸς διπλωμένος

εἰς τέσσαρα. Τὸν τοῖχον ἄνωθεν τοῦ κιβωτίου ἐστόλιζεν ἔτερα λιθογραφία, ἃνευ πλαισίου αὔτη, προσηλωμένη ἐπὶ τοῦ τοίχου διὰ τεσσάρων μικρῶν καρφίων καὶ παριστῶσα, δχι πολὺ ἐντέχνως, τὴν ἅποψιν τοῦ ἐν Τήνῳ ναοῦ τῆς Εὐαγγελιστρίας, ἐνθύμημα τοῦτο, προδήλως, εὐλαβοῦς τοῦ οἰκοδεσπότου ἀποδημίας εἰς τὸ προσκυνητήριον ἐκεῖνο.

Κατάντικρο τοῦ κιβωτίου ἦτο ἡ θύρα τῆς οἰκίας, ἐκατέρωθεν δὲ αὐτῆς δύο παράθυρα, τῶν ὅποιών τὰ φύλλα ἥσαν κλειστά. Ἡ θύρα ἔχωρίζετο ὁρίζοντίως εἰς δύο φύλλα, ἐκ τῶν ὅποιών τὸ μὲν κάτω ἦτο κλειστόν, τὸ δὲ ἄνω ἀνοικτὸν πρὸς τὸν στενὸν ἔξω δρομίσκον καὶ εἰσήρχετο δι'. αὐτοῦ ἐντὸς τοῦ δωματίου τὸ ἄφθονον φῶς τοῦ μεσημβρινοῦ ἤλιού.

'Ἐν τούτοις, ὁ παπα-Νάρκισσος ἐγερθεὶς εἰσῆλθεν εἰς τὸν κοιτῶνα, ἔφερεν ἐκεῖθεν τὸ προσκέφαλόν του, τὸ ἔθεσεν ἐπὶ τοῦ καναπέ, ἔκλεισε καὶ τὸ ἄνω φύλλον τῆς θύρας, διὰ νὰ γίνη τὸ δωμάτιον σκοτεινόν καὶ δροσερόν, καὶ ἔξηπλώθη εἰς τὸν καναπέν. Ἀλλὰ μετ' ὀλίγα λεπτὰ ἡγέρθη πάλιν, ἐπῆρε τὸν ἐπὶ τοῦ κιβωτίου τάπητα, τὸν ἔξεδιπλωσε, τὸν ἥπλωσε μετὰ προσοχῆς ἐπὶ τοῦ καναπέ, καὶ ἐστρώθη μετὰ μεγαλυτέρας ἢ πρότερον εὐχαριστήσεως, ἐνῷ ἡ παπαδιὰ ἔξηκολούθει ἐν σιωπῇ τὴν παρὰ τὸν νεροχύτην ἐργασίαν της.

'Εδικαιοῦτο πράγματι ὁ παπα - Νάρκισσος νὰ θέλῃ ἀνάπτασιν τὴν μεσημβρίαν τῆς Κυριακῆς ἐκείνης. Ἡτο ἐπὶ ποδὸς ἀπὸ τὰ ἔξημερώματα. 'Ἐν ἐλλείψει ἀλλου Ἱερέως, ἢ διακόνου, ἢ καὶ ἀναγνώστου, αὐτὸς ἀνέγνωσε κατὰ τὸ σύνηθες τὸν ὅρθρον καὶ ἐτέλεσε τὴν λειτουργίαν εἰς τὴν μόνην ἑκκλησίαν τοῦ μικροῦ χωρίου του. Μετὰ δὲ τὴν ἀπόλυτιν τῆς ἑκκλησίας μετέβη πεζὸς εἰς ἀπομεμακρυσμένον μέρος τῆς νήσου, μετὰ τοῦ Εἱρηνοδίκου καὶ μαρτύρων, πρὸς ἔξακρίβωσιν τῶν δρίων ἐνὸς ἐκεῖ ἀγροῦ του, τοῦ ὅποιου ὁ γείτων ἀντεποιεῖτο μίαν λωρίδα. Καὶ ἐπέστρεψε μὲν ἱκανοποιηθείς, διότι ἀνεγνωρίσθη τὸ δικαιόν του ἐπισήμως, ἀλλ' ὅμως δ δρόμος ἦτο μακρός, δ δὲ καύσων ὑπερβολικός. Εἶχε παρέλθει ἡ συνήθης τοῦ γεύματος ὥρα, ὅτε ἐπανῆλθεν εἰς τὴν οἰκίαν του, ὅπου ἡ παπαδιὰ ἐπερίμενεν ἀνησυχοῦσσα μή χαλάσῃ τὸ φαγητόν. Ἄλλ' ὁ πεινασμένος παπάς τὸ εύρεν ἔξαιρετον καὶ τὸ ἐτίμησε κατὰ κόρον, πρὸς ἄκραν τῆς συζύγου του εὐχαρίστησιν. Συνετέλεσε δὲ καὶ τοῦτο ἵσως πρὸς αὔξησιν τοῦ βάρους τῶν βλεφάρων του.

'Ο μεσημβρινὸς καύσων, εὐαρέστως μετριαζόμενος ἀπὸ τὸ σκό-

τοῦ τοῦ δωματίου, ἡ ἄκρα σιωπή, διακοπτομένη ἀπὸ μόνην ἔξω τῶν τεττίγων τὴν μονότονον μουσικήν, ἐντὸς δὲ τῆς οἰκίας ἀπὸ τὰς ἐλαφρὰς κινήσεις τῆς παπαδιᾶς, τοποθετούσης τὰ πινάκια εἰς τὴν θέσιν των, ὁ κάματος τοῦ χορτασθέντος παπᾶ, ὁ ἀπαλός ἐπὶ τοῦ καναπὲ τάπης, τὰ πάντα προσεκάλουν τὸν ὑπνον.

Μὲν ἡμίκλειστα τὰ βλέφαρα ὁ Ἱερεὺς παρηκολούθει τὴν ἐργασίαν τῆς συζύγου του, ἡ δὲ ἁνθή του γενειάς μόλις ὑπέκρυψε μειδίαμα ἀφάτου ἀγαλλιάσεως. Ἐσκέπτετο διτὸς δὲ τὸν θάνατον τοῦ προστεθῆ κοιτίς βρέφους εἰς τὸν κοιτῶνα των. Χθές μόνον ἔμαθε τὸ χαρμόσυνον μυστικόν. Ἡ παπαδιὰ τὸ ἔξεμυστηρεύθη τὴν νύκτα, εἰς τὰ σκοτεινά, συστελλομένη νὰ τὸ εἴπῃ εἰς τὸ φῶς τῆς ἡμέρας.

Καί, ἐνῶ ἐστήριζε τρυφερῶς τὰ νυσταλέα βλέμματα εἰς τὴν νεαράν του γυναικα, διέβαινον ταυτοχρόνως ἐνώπιον τῆς φαντασίας του σκηναὶ διάφοροι τοῦ παρελθόντος βίου, προσλαμβάνουσαι βαθμηδὸν μορφὴν ὀνείρου, καὶ συναρμολογούμεναι, ἐν τῇ ταχείᾳ αὐτῶν καὶ νεφελώδει διελίξει, μὲ τὴν εὐφρόσυνον συναίσθησιν τῆς παρούσης εύτυχίας.

Πρὸ τριῶν μόνον μηνῶν ἀπήλαυσεν ὁ παπᾶς Νάρκισσος τὴν διπλῆν τιμὴν νὰ γίνη Ἱερεὺς καὶ σύζυγος. Παιδιόθεν ἐφόρει τὸ ράσον, ταχθεὶς εἰς τὴν Ἑκκλησίαν προτοῦ εἰσέτι γεννηθῆ. Ἐξ ἀμνημονεύτων χρόνων οἱ πρωτότοκοι τῆς μητρικῆς οἰκογενείας του ἐγίνοντο Ἱερεῖς, πρὸς ἔξυπηρέτησιν τῆς ἴδιοκτήτου ἑκκλησίας τῆς Ὑπαπαντῆς, ἥτις ἦτο τὸ στόλισμα, τὸ καύχημα καὶ τὸ προσκυνητήριον τῆς νήσου. Ἀλλ’ ὁ προκάτοχος τοῦ Νάρκισσου, καὶ θεῖος του, ἥτο κατ’ ἔξαίρεσιν ἄτεκνος. Διὰ τοῦτο, ὅτε ἐνύμφευσε τὴν νεωτέραν αὐτοῦ καὶ μόνην ἀδελφήν, ἐτέθη ὄρος ρητὸς εἰς τὸ προικοσύμφωνον, ὅτι ὁ πρῶτος υἱός της θὰ γίνη Ἱερεὺς καὶ κληρονόμος του.

Ἡ χαρὰ τῆς οἰκογενείας, ὅτι ἐγεννήθη ἄρρεν, ὑπερέβη τὴν συνήθως ἐκδηλουμένην εἰς τοιαύτας περιστάσεις, πρὸς ἀδικαιολόγητον ὑποτίμησιν τῆς ἀξίας τῶν θηλέων. Ὁ μικρὸς Νάρκισσος ἐθήλασθη μετὰ σεβασμοῦ, καθὸ μέλλων Ἱερεὺς, παιγνίδια του ἥσαν κομβολόγια καὶ σταυροί, ὅτε δὲ ἥρχισε νὰ ὀμιλῇ, πρώτας λέξεις μετὰ τὰ παγκόσμια πατέα καὶ μα ἀ, ἐδιδάχθη νὰ ψελλίζῃ τὸ Κύριε Ἐλέη σον. Μόλις ἡδύνατο νὰ περιπατῇ στερεῶς, ὅτε ἔλαβε τὸ προνόμιον τοῦ νὰ κρατῇ τὴν λαμπάδα ἐνώπιον τοῦ θείου του Ἱερουργοῦντος. Οὗτος ἐδίδαξεν εἰς τὸν μικρὸν ἀνεψιόν του τὸ ἀλφάβητον διὰ τῶν ἐρυθρῶν ψηφίων τοῦ Ὀρολογίου*, βραδύτερον δὲ τὴν ἀνάγνωσιν διὰ τῆς Ὀκτο-

ήχου*. 'Αλλ' ὅμως ταῦτα πάντα δὲν περιέστελλον τὰς πρὸς τὸ παιζεῖν ὄρμὰς τοῦ μικροῦ Ἱερωμένου, οὐδὲ τὸν ἀπήλλασσον χειροτονίας ἄλλου εἶδους, ὃτε ἥρχετο μὲ τὸ ράσον κατεσχισμένον ἀπὸ τὰς ἀναρριχήσεις εἰς βράχους, ἢ ἀπὸ διαπληκτισμούς ὑπέρ τὸ δέον ζωηροὺς μετὰ συνηλικιωτῶν του.

"Αμα εἰσελθών εἰς τὸ δωδέκατον ἔτος τῆς ἡλικίας του δι μικρὸς ρασοφόρος ἔξενιτεύθη, διὰ νὰ μὴ ἔξαμβλύνῃ ἡ πολλὴ σχέσις τὸ σέβας τοῦ ποιμήνου πρὸς τὸν ἐπίδιοξον ποιμένα του. Εἰς "Ανδρον ἰδιώτευε γέρων θεῖος τῆς μητρός του, ὅστις χρηματίσεις ἐπίσκοπος Σαλμαθοῦντος παρητήθη τοῦ Ἱεροῦ ἀξιώματος, ἀφοῦ ἀπεθησαύρισε τὰ ἀρκοῦντα ὅπως ζήσῃ ἐν ἀνέσει τὸ λοιπὸν τοῦ βίου. Πρὸς τοῦτον ἀπεστάλη δι Νάρκισσος. 'Ο Δεσπότης τὸν προσεδέχθη εὐχαρίστως, παραχωρήσας εἰς αὐτὸν τὴν θέσιν καὶ τὸν τίτλον ἀναγνώστου. Πρὸς δικαίωσιν δὲ τοῦ πρώτου τούτου βαθμοῦ τῆς Ἱερωσύνης, δι Νάρκισσος ἔξηκολούθησε τὰ μαθήματά του ὅχι μόνον εἰς τὸ σχολεῖον τῆς "Ανδρου, ἀλλὰ καὶ ὑπὸ τὸν πρωτοσύγκελλον τοῦ πρώην Σαλμαθοῦντος, ὅστις ἴδιως τὸν προήλειφεν εἰς τὰ ἑκκλησιαστικά.

'Εντὸς τοιαύτης προσφυοῦς ἀτμοσφαίρας προητοιμάζετο δι νέος διὰ τὸ στάδιόν του. Μετὰ παρέλευσιν ἐτῶν τινων δι αναγνώστης ἐπρόκειτο νὰ προχειρισθῇ εἰς διάκονον, ὃτε ἤλθεν εἰς "Ανδρον ἡ εἰδησίς, ὅτι ἀπεβίωσεν ὁ θεῖος του, οἱ δὲ συμπολῖται του τὸν προσεκάλουν πρὸς παραλαβὴν τῆς Ἱερᾶς διαδοχῆς. 'Ητο νέος εἰσέτι διὰ τὰ καθήκοντα Ἱερέως, ἀλλὰ δὲν ἔπρεπε νὰ περιπέσῃ εἰς ξένας χεῖρας τὸ οἰκογενειακὸν προνόμιον. 'Ο πρώην Σαλμαθοῦντος, καίτοι φέρων βαρέως τὴν στέρησιν τοῦ ἀναγνώστου καὶ μέλλοντος διακόνου του, τὸν ἔστειλε μὲ τὴν εὐχήν του εἰς τὴν πατρίδα πρὸς εῦρεσιν νύμφης προτοῦ τὸν χειροτονήσῃ.

Τοῦτο οὐδαμῶς δυστρέστει οὐδὲν ἔδυσκόλευε τὸν Νάρκισσον, καθόσον ἡ ἑκλογὴ ἦτο ἐκ τῶν προτέρων ὡρισμένη. 'Έκ βρεφικῆς σχεδὸν ἡλικίας ἔθεώρει τὴν Ἀρετούλαν ως μέλλουσαν γυναῖκα του. Οἱ γονεῖς τῶν δύο παιδίων ἐπεκύρωσαν παιδιόθεν τὸ συνοικεῖον, κατὰ τὸ ἥμισυ παιζοντες καὶ κατὰ τὸ ἥμισυ σπουδάζοντες, ἀλλ' δι μικρὸς Νάρκισσος παρεδέχθη ἐξ ἀρχῆς τὸ σπουδαῖον μόνον μέρος τῆς ὑποθέσεως, ὃτε δὲ ἀνεχώρησεν εἰς "Ανδρον, ἀντήλλαξε μετὰ τῆς μικρᾶς συμπαικτρίας του ὑπόπτεσιν ὀμοιβαίας πίστεως.

Μετὰ ὀκτὼ ἐτῶν ἀπουσίαν εὗρε τὴν Ἀρετούλαν μεταβληθεῖσαν

εἰς νέαν κομψήν καὶ ὡραίαν, ἀλλὰ καὶ ἡ ξανθὴ κεφαλὴ τοῦ Ναρκίσσου δὲν ἡλαττοῦτο ὥραιότητος ὑπὸ τὸν μαῦρον σκοῦφον τοῦ ἀναγνώστου. Ὁ συνοδεύσας τὸν γαμβρὸν Δεσπότης ηὔλογησε τὸν γάμον, ἔχειροτόνησε τὸν νεανίαν διάκονον καὶ πρεσβύτερον καὶ ἐπέστρεψε πάλιν εἰς Ἀνδρον.

Πρὸ τριῶν ἥδη μηνῶν ὁ Νάρκισσος ἦτο Ἱερεύς, τὰ πάντα δὲ ἔβαινον κατ' εὐχήν. Οἱ χωρικοὶ ἐφέροντο πρὸς τὸν ἐφημέριὸν τῶν μὲ σέβας ἀνώτερον τοῦ ὀφειλομένου εἰς τὴν ἡλικίαν του, ἡ σύζυγός του προητοίμαζε τὸν διάδοχον, οἱ ἄγροί του προεμήνυον εὐκαρπίαν, αἱ πρόσοδοι τῆς ἐκκλησίας δὲν ἡλαττώθησαν. Τί ἄλλο ἡδύνατο νὰ ἐπιθυμήσῃ; Καὶ ὅμως ἡ εὔτυχία του δὲν ἦτο ἐντελής. Τὴν ἐπεσκίαζε μία μεγάλη καὶ διαρκής ἀνησυχία. Ὁ Ἱερεύς παραμυθεῖ τοὺς ψυχορραγοῦντας καὶ κήδευει τοὺς νεκρούς! Τοὺς νεκρούς! Ἰδού ή σκέψις, ἡ ὄποια τὸν ἔβασανιζε· τὸ νέφος, τοῦ ὅποιου ή σκιὰ ἐμαύριζε τὸν φαιδρὸν ἄλλως ὁρίζοντα τοῦ βίου του.

‘Ο τρόμος τοῦ θανάτου τὸν κατεῖχεν ἀφότου τὸν ἔφερον, μικρὸν ἔτι, ν’ ἀσπασθῇ τὰ κλειστὰ ψυχρὰ βλέφαρα τοῦ νεκροῦ πατρός του. Ἀλληδῶς, παρευρέθη εἰς πολλὰς κηδείας ἔκτοτε. Ζῶν πλησίον Ἱερέων πάντοτε, ἀνατραφεῖς οὕτως εἰπεῖν ἐντὸς τῆς ἐκκλησίας, πῶς ἡδύνατο νὰ μὴ παρακολουθῇ καὶ νὰ μὴ λαμβάνῃ καὶ οὗτος τὸ μέρος του εἰς τὰς νεκρωσίμους τελετάς; ‘Αλλ’ ὅμως εὔρισκε πάντοτε τὸν τρόπον νὰ ὑπεκφεύγῃ τὴν θέαν τοῦ θανάτου. Προστηλῶν τὰ ὅμματα εἰς τὴν λαμπάδα ἡ εἰς τὸ ψαλτήριον, τὸ ὅποιον ἐκράτει, κρυπτόμενος τὸ κατὰ δύναμιν ὅπισθεν τῶν ὑψηλοτέρων ὅμηλίκων του, ποτὲ δὲν ἀνύψωσε τὸ βλέμμα πρὸς τὸ ἄπνουν τοῦ νεκροκραβάτου φορτίον, ποτὲ δὲν ὑπήκουσεν εἰς τὴν σπαραξικάρδιον πρὸς τοὺς ἐπιζῶντας πρόσκλησιν τοῦ νὰ δώσουν τὸν τελευταῖον ἀσπασμὸν εἰς τὴν σάρκα, ἔξ ής ἀπεχωρίσθη ἡ ψυχή.

‘Αλλ’ ὅμως πῶς ἡδύνατο, γενόμενος Ἱερεύς, νὰ ἀποφύγῃ ἐφεξῆς τῆς ἀποσυνθέσεως τὴν ἐπαφήν; ‘Ησθάνετο ὅτι δὲν ἦτο δυνατόν νὰ ἔξοικειωθῇ πρὸς τὸ ἀπαίσιον θέαμα. ‘Ἐξωμοιόγησε πρὸς τὸν Δεσπότην τοὺς φόβους του, ἔξεμυστηρεύθη τοὺς ἐνδοιασμούς του, ἀπεκάλυψε τὴν ἀδυναμίαν του, ἀλλ’ ὁ γέρων τὸν ἐνουθέτησε, τὸν ἐπέπληξε, τὸν ἐνεθάρρυνε, τὸν ἔβεβαίωσεν ὅτι θὰ συνηθίσῃ καὶ αὐτὸς καθὼς τόσοι ἄλλοι εἰς τὴν φρίκην τοῦ θανάτου, ἀνύψωσε τὸ φρόνημά του, ὑποδεικνύων τὸ μεγαλεῖον τῆς ἀποστολῆς τοῦ Ἱερέως παρὰ τὴν

κοίτην τοῦ ἀποθηκούντος καὶ τὸν λάκκον τοῦ τεθνεῶτος. 'Ο Νάρκισσος ἐπείσθη, ἀλλ' ὁ φόβος δὲν ἔξελιπεν. 'Ἐπὶ τρεῖς ἥδη μῆνας, ὀψέποτε ἤρχετό τις πρὸς ἐπίσκεψίν του, ἔτρεμε μὴ ἔρχεται φέρων ἄγγελίαν θανάτου. Μέχρι τοῦδε διέφυγε τὴν φοβερὰν δοκιμασίαν, ἀλλ' ἐσκέπτετο ὅτι δὲν ἡτο δυνατὸν νὰ παραταθῇ ἐπὶ πολὺ ἡ μὴ ἐμφάνισις τοῦ θανάτου εἰς τὴν νήσον του. Καὶ τώρα, ἐνῷ κατέβαινε γλυκὺς ὁ ὑπνος εἰς τὰ βλέφαρά του, μεταξὺ τῶν εύαρέστων εἰκόνων ὃσαι ἐπλανῶντο ως σκιαὶ ὀνείρων ἐνώπιόν του, ἀνεμειγνύοντο καὶ σκηναὶ ὀδυνηραὶ ἐπιθανάτου ἔξομολογήσεως.

'Ἀλλὰ βαθμηδὸν αἱ εἰκόνες αῦται ἐθιλῶθησαν πᾶσαι καὶ ἀπεσβέσθησαν, τὰ ἡμίκλειστα βλέφαρά του ἐκλείσθησαν ἐντελῶς, ἡ χεὶρ ἔπεσε βαρεῖα ἐπὶ τοῦ τάπητος, ἡ παρειὰ ἐβυθίσθη εἰς τὸ προσκέφαλον, καὶ ἐντὸς τοῦ σκιεροῦ καὶ ἡσύχου δωματίου ἀντήχησεν ἰσχυρὰ καὶ ἴσοχρονος ἡ ὑγιὴς ἀναπνοὴ τοῦ ἀποκοιμηθέντος Ἱερέως.

'Η παπαδιὰ ἐν τούτοις ἀπετελείωσεν τὴν ἐργασίαν της καὶ βαίνουσα ἀκροποδητί, διὰ νὰ μὴ ταράξῃ τὸν ἄνδρα τις, μετέβη εἰς τὸν κοιτῶνα καὶ μετ' ὅλιγον ἐπανῆλθε φέρουσα μικρὸν δέμα. 'Ἐκάθισεν εἰς τὸ παρά τὴν σβεστὴν ἑστίαν σκαμνίον, ἥνοιξε τὸ δέμα καὶ ἥπλωσεν ἐπὶ τῶν γονάτων της τὸ ἐν μετὰ τὸ ἄλλο τὰ περιεχόμενα. 'Ἡσαν βρεφικὰ ἐνδύματα, δανεισθέντα ως δεῖγμα διὰ τὰ ἐργόχειρα, εἰς τὰ ὅποια ἐσκόπευε ν' ἀφοσιωθῇ ἐφεξῆς. Καὶ τὰ ἔβλεπεν ἡ παπαδιὰ μετὰ πόθου, καὶ τὰ παρετήρει μετὰ βραδύτητος, εἰς τὴν ὅποιαν ὑπεκρύπτετο ἄλλο αἴσθημα ἡ ἡ περὶ τὴν ἐπεξεργασίαν των προσοχή. Καὶ διακόπτουσα τὴν ἔξέτασιν τῶν ἐνδυμάτων, ἔστρεφεν ἐν τῷ μεταξὺ τὸ βλέμμα καὶ ἔβλεπε ρεμβάζουσα τὸν ἡσύχως κοιμώμενον σύζυγόν της.

'Ἡχος βημάτων βαρέων προχωρούντων πρὸς τὴν οἰκίαν διέκοψεν αἴφνης τὴν ἔξω ἡσυχίαν. Τὰ βήματα διεκόπησαν πρὸ τῆς θύρας, καὶ τὸ ἄνω φύλλον αύτῆς, ὑπεϊκον εἰς πίεσιν χειρὸς ὠθούσης ἔξωθεν, ἔτριξεν ἐλαφρῶς καὶ ἥνοιχθη κατὰ τὸ ἥμισυ. Τὸ φῶς εἰσῆλθεν ἀφθονον ἐντὸς τοῦ δωματίου, ἡ ἀναπνοὴ τοῦ Ἱερέως μετέβαλε ρυθμόν, ἀλλ' ὅμως δὲν ἐπαυσεν ἀντηχοῦσα, ἡ δὲ παπαδιὰ στρέψασα τὴν κεφαλὴν πρὸς τὸ ἀνοιχθὲν θυρόφυλλον, ἔθεσε τὸν δάκτυλον εἰς τὰ χείλη, διὰ νὰ ἐπιβάλῃ σιωπὴν εἰς τὸν ἀνοίξαντα.

'Ἐντὸς τοῦ φωτεροῦ τετραγώνου, τοῦ σχηματισθέντος διὰ τοῦ ἀνοιγμάτος τοῦ ἄνω μέρους τῆς θύρας, προέκυπτε τὸ στῆθος καὶ ἡ κεφαλὴ γέροντος χωρικοῦ. Τὸ παλαιὸν φέσι του περιέδεε μανδήλιον

βαμβακερόν, τοῦ δόπιού αἱ λευκαὶ ἄκραι ἐκρέμαντο ὅπισθεν πρὸς προφύλαξιν τοῦ ρυτιδωμένου αὐχένος του. ‘Υπὸ τὸ φέσι ἔλαμπον οἱ ζωηροὶ ὄφθαλμοί του, σκιαζόμενοι ἀπὸ δασείας πολιάς ὁφρύς.

‘Ο ιδρώς ἔσταζεν ἀπὸ τοὺς κροτάφους του. Διὰ τῆς δεξιᾶς χειρὸς ἐκράτει ράβδον στηριζομένην ἐπὶ τοῦ ὕμου του, ἀπὸ δὲ τὴν ἄκραν τῆς ράβδου ἐκρέματο ἐπὶ τῶν νώτων του καλάθιον σκεπασμένον μὲν πολλὰ λαχάνων.

‘Η παπαδιὰ ἔγερθείσα ἐπλησίασεν ἀψοφητὶ πρὸς τὴν θύραν.

—Καλημέρα, γερο-Θανάση, ἐψινύρισεν. ‘Ο παπάς κοιμᾶται.

—Τὸ βλέπω, παπαδιά μου, ἀπεκρίθη ὁ γέρων προσπαθῶν ἀνεπιτυχῶς νὰ καταβιβάσῃ εἰς ψιθυρισμὸν καὶ οὗτος τὸν ἥχον τῆς βραγγώδους φωνῆς του. Τὸ βλέπω, ἀλλὰ εἶναι ἀνάγκη νὰ ξυπνήσῃ.

—Τί τρέχει; τί τὸν θέλει;

—Δὲν τὸν θέλω ἐγώ, δόξα σοι ὁ Θεός! ‘Ο λεπρὸς τὸν θέλει.

—Κύριε ἐλέησον! ‘Ο λεπρός! ἐπανέλαβεν ἡ παπαδιά.

Καὶ ἀνελογίσθη διὰ μιᾶς τοὺς φόβους τοῦ συζύγου της—τὴν φρίκην του ν' ἀρχίσῃ ἀπὸ τὸν λεπρὸν τὴν ἔξασκησιν τῶν δυσχερῶν καθηκόντων του—καὶ τὴν ἀπόστασιν ἔως εἰς τὸ ἄλλο ἄκρον τῆς νήσου, ὅπου ὁ δυστυχῆς ἐκεῖνος διήρχετο τὸν ἔρημον βίον—καὶ τὸν πολὺν καύσωνα τῆς θερινῆς ἐκείνης ἡμέρας.

—Ἐτελείωσαν μοῦ φαίνεται τὰ ψωμιά του, ὑπέλαβεν ὁ χωρικός.

—Κύριε ἐλέησον, ἐπανέλαβεν ἡ παπαδιά, μὴ εύρίσκουσα ἄλλας λέξεις πρὸς ἔκφρασιν τῆς ἀδημονίας της καὶ στρέφουσα τὰ ἀνήσυχα βλέμματα πρὸς τὸν καναπέν.

‘Ο ἵερεὺς ἦκουσε τὰ πάντα, ἀλλὰ τὰ ἦκουσεν ώς εἰς ὄνειρον. Τὸ ἄνοιγμα τῆς θύρας διέκοψε τὸν ὑπνον του, ἀλλ’ αἱ αἰσθήσεις του ἔμενον εἰσέτι εἰς νάρκωσιν, αἱ δὲ ἰδέαι συνωθοῦντο συγκεχυμέναι καὶ ἄνευ σειρᾶς ἐντὸς τῆς κεφαλῆς του. Εἰδε διὰ τῶν κλειστῶν βλεφάρων τὸ χυθὲν ἐντὸς τοῦ δωματίου φῶς, ἦκουσε τὴν γυναίκα του προσαγορεύουσαν τὸν γερο-Θανάσην, ἦκουσεν ὅτι ὁ λεπρὸς τὸν θέλει. . . . Ἀλλ’ ἡ τελευταία τοῦ γέροντος φράσις καὶ τὸ δεύτερον τῆς συζύγου του «Κύριε ἐλέησον» τὸν ἀφύπνισαν ἐντελῶς.

‘Ανέκυψε τὴν κεφαλήν, κατεβίβασε τοὺς πόδας, καὶ καθήμενος ἐπὶ τοῦ καναπέ, μὲ τὰς δύο χεῖρας στηριζομένας ἐπὶ τοῦ τάπητος, μὲ τὰ βλέμματα προσηλωμένα πρὸς τὴν θύραν καὶ τὰ χείλη ἡμιανοικτά, ἔμε-

νευ ἀκίνητος καὶ σιωπηλός. Ἐσκέπτετο δραγε ; Ὁχι δὲν ἐσκέπτετο, ἀλλ᾽ ἐφαντάζετο ὅτι βλέπει ἐνώπιόν του τὴν ἐλεεινήν καλύβην ἐπὶ τῶν βράχων, ὑπεράνω τῆς θαλάσσης, ὅπου πρὸ ἐτῶν πολλῶν, ὡθούμενός ὑπὸ παιδικῆς περιεργείας ἐπλησίασε διὰ νὰ ἵδῃ τί ἐστι λεπτός. Ἐφαντάζετο ὅτι βλέπει τὸν δυστυχῆ τῆς καλύβης κάτοικον, καθὼς τὸν εἶδε τότε καθήμενον κατὰ γῆς εἰς τὴν σκιὰν μιᾶς κέδρου, καθαρίζοντα χόρτα ὅγρια ἐντὸς τῆς πηλίνης χύτρας του καὶ στρέφοντα μετ' ἀπορίας τὴν κεφαλὴν πρὸς τὸν μικρὸν ρασοφόρον. Ἀνεπόλει πῶς, ὅτε εἶδε τὴν ἀποτρόπαιον ἔκείνην μορφήν, ρῆγος φρίκης τὸν κατέλαβε καὶ ἔψυγε δρομαίως πρὸς τοὺς συντρόφους του, οἵτινες ἀτολμότεροι τὸν ἐπερίμενον μακράν τῆς καλύβης ...

—Νὰ μὲ συμπαθήσῃς, παπά μου, εἶπεν ὁ γερο-Θανάστης. Σ' ἔξυπνησσα. Ἀλλὰ ψυχομαχεῖ ὁ λεπτὸς καὶ σὲ θέλει· καὶ εἶναι πολὺς ὁ δρόμος ἔως ἔκει. Ἰσως δὲν τὸν προφθάσῃς.

‘Ο παπα-Νάρκισσος ἤγέρθη.

—Παπαδιά, εἶπεν, ἡ δὲ φωνή του ἔτρεμεν ὀλίγον. Τὸ καλυμμαύχι καὶ τὸ ράσον μου.

‘Υπήκουσεν ἔκείνη σιωπῶσα καὶ ἔφερεν ἐκ τοῦ κυιτῶνος τὰ ζητηθέντα.

—Δὲν θὰ κάμης πεζὸς τόσον δρόμον, παπά μου, ὑπέλαβε θωπευτικῶς.

—“Οχι, ὅχι, εἶπεν ὁ γερο-Θανάστης. Πηγαινω νὰ εῦρω κτῆμα κι ἔρχομαι ἀμέσως νὰ τὸν πάρω.

—Θὰ ἔλθης μαζί μου ; ἥρωτησεν ὁ Ἱερεύς.

—Καὶ βέβαια.

‘Ο γέρων ἀνεχώρησεν ἐσπευμένως πρὸς εὔρεσιν κτήματος, ὡς δύνομάζουν εὐφήμως τὰ κτήνη των οἱ νησιῶται.

—Ιδέ, ἔλεγεν ὁ Ἱερεύς πρὸς τὴν σύζυγόν του, ἐνῷ ἔνιπτε τὰς χεῖρας καὶ τὸ πρόσωπον εἰς τὸν νεροχύτην. Ἰδέ· ὁ γερο-Θανάστης εἶδε τὸν λεπτὸν καὶ τὸν ἐβοήθησεν, ἔρχεται πεζὸς ἀπ' ἔκει καὶ εἶναι πρόθυμος νὰ κάμη πάλιν τὸν δρόμον μαζί μου. Διατί ; Χάριν φιλανθρωπίας. Κι ἐγώ συλλογίζομαι τὴν φρίκην τοῦ νὰ παρασταθῶ εἰς τὸ ψυχομαχητὸν ἐνὸς χριστιανοῦ ; Θὰ διστάσω, ἐνῷ πρόκειται περὶ ἐκτελέσεως τοῦ καθήκοντός μου ;

‘Η παπαδιὰ τὸν ἥκουε προσπαθοῦντα διὰ τῶν λόγων τούτων νὰ ἀνυψώσῃ τὸ θάρρος του, ἀλλὰ δὲν ἐτόλμα νὰ προσθέσῃ τι καὶ αὕτη

πρὸς ἐνίσχυσίν του. Ἐπρόσφερεν ἐν σιωπῇ τὸ προσόψιον εἰς τὸν ἄνδρα τῆς, ἐκεῖνος δὲ ἐσπογγίσθη, ἐφόρεσε τὸ ράσον, ἔθεσεν ἐπὶ κεφαλῆς τὸ καλυμματίχιον, ἐφίλησε τὴν σύζυγόν του εἰς τὸ μέτωπον καὶ ἔξῆλθε κρατῶν εἰς χειρας τὰ κλειδιὰ τῆς ἐκκλησίας.

Ἡ οἰκία τοῦ Ἱερέως ἕκειτο, τελευταία καὶ ἀπομονωμένη, εἰς τοὺς πρόποδας τῆς ἀποτόμου κορυφῆς, τῆς ὅποιας τὰ πλευρά κατεῖχον αἱ λοιπαὶ οἰκοδομαὶ τοῦ χωρίου, ὑπερκείμεναι ἀλλήλων. Εἰς τὸ μέσον περίπου αὐτῶν ἦτο ἡ μικρὰ ἐκκλησία τῆς Ὑπαπαντῆς, κτήριον παλαιὸν βυζαντινοῦ ρυθμοῦ, μὲ τρούλον πυργοειδῆ ὑψούμενον ὑπεράνω τῶν πέριξ ταπεινῶν οἰκιῶν. Ἀπὸ τὴν οἰκίαν τοῦ Ἱερέως μέχρι τῆς ἐκκλησίας ἡ στενὴ λιθόστρωτος δόδος ἀνέβαινεν ἐλικοειδῶς, ὃ δὲ ἥλιος, ἀκτινοβολῶν κατὰ κάθετον, καθίστα κατὰ τὴν ὠραν ἔκεινην τὴν ἀνάβασιν κοπιωδεστέραν τοῦ συνήθους.

Τὰ παράθυρα τῶν ἑκατέρωθεν οἰκίσκων ἤσαν κλειστά, ποῦ καὶ ποῦ ὅμως τὸ ἄνω φύλλον τῆς θύρας ἥτο ἀνοικτόν, ὃ δὲ οἰκοδεσπότης ἦ καὶ ἡ σύζυγός του στηρίζοντες τοὺς βραχίονας ἐπὶ τοῦ κλειστοῦ κάτω φύλλου ἔφαίνοντο περιμένοντες τὴν διάβασιν τοῦ Ἱερέως. Ὁ γερο-Θανάστης διαβαίνων διέδωκε τὴν εἴδησιν ὅτι ὁ λεπρὸς ἀποθνήσκει. Καὶ ἔχαιρέτα ὁ Ἱερεὺς τοὺς χωρικούς :

- Καλημέρα, κύρ Γιάννη.
- “Ωρα καλή, κυρά Θάναινα.
- “Η εὔχή σου, παπά μου.

Προφανῶς εἶχον πάντες διάθεσιν δι’ ἐκτενεστέραν συνδιάλεξιν, ἀλλ’ ὁ παπᾶς ἐβιάζετο. Ἀνῆλθεν ἴδρωμένος εἰς τὴν ἐκκλησίαν, ἥνιοιξε τὴν θύραν, εἰσῆλθεν ἐντὸς τοῦ δροσεροῦ ναοῦ, ἔλαβεν εὐλαβῶς ἐκ τοῦ ἀναιμάκτου θυσιαστήριου τὸ Ἱερὸν τῆς Θείας Μεταλήψεως σκεύος καὶ τὸ εύχολόγιόν του, τὰ ἐνύλιξεν ἐντὸς τοῦ περιτραχηλίου του, περιέδεσε τὸ περιτραχήλιον ἐντὸς μαύρης λινῆς ὅθόνης καὶ ἔξῆλθεν.

Ἐκλειε μόλις τὴν θύραν τῆς ἐκκλησίας, ὅτε ἤκουσε τὴν φωνὴν τοῦ γερο-Θανάστη παροτρύνοντος τὸ κτῆμα. Τὸ ζῶον δὲν ἔφαίνετο πρόθυμον εἰς ἐκδρομὴν ἐντὸς τοῦ καύσωνος. Ὁ Ἱερεὺς προέβη εἰς προϋπάντησίν του, τὸ ἔθώπευσεν, ἀνέβη εἰς τὴν ράχιν του, ἀφοῦ ἐναπέθεσεν ἀσφαλῶς τὸ δέμα ἐντὸς τοῦ κόλπου του, καὶ ἤρχισεν ἡ πορεία. Ὁ γέρων χωρικὸς παρηκόλούθει πεζός.

Πλειότεραι θύραι ἤσαν ἥδη ἀνοικταί, οἱ δὲ εύσεβεῖς χωρικοί, γνω-

ρίζοντες τι ἔφερεν ἐντὸς τοῦ κόλπου ὁ Ἱερεὺς, ἐσταυροκοποῦντο ἐνῷ διήρχετο. Εἰς τὴν θύραν τῆς οἰκίας του ἐπερίμενεν ἡ παπαδιά, σκιάζουσα διὰ τῆς χειρὸς τοὺς ὀφθαλμούς της. Μειδίαμα εὐφρόσυνον ἐπέλαμψεν εἰς τὸ πρόσωπον τοῦ Ἱερέως. Ἐκράτησε τὸ ζῶον πρὸ τῆς θύρας καὶ ἥθέλησε ν' ἀποτείνῃ τὸν λόγον πρὸς τὴν σύζυγόν του, ἀλλὰ δὲν ἀνήρχοντο αἱ λέξεις εἰς τὰ χεῖλη του. Οὕτε ἐκείνη ἐπρόφερε λέξιν, ἐνῷ τὸν ἥτενιζε τρυφερῶς προσπαθοῦσα νὰ μειδιάσῃ. Ὁ παπα-Νάρκισσος ἐκίνησε τὴν κεφαλὴν πρὸς ἀποχαιρετισμόν, ἐκτύπησε τὸν λαιμὸν τοῦ ὄνου διὰ τοῦ σχοινίου τὸ δόπιον ἔχρησίμευεν ἀντὶ χαλινοῦ, καὶ ἐπροχώρησε μετὰ τοῦ γέροντος. Τὸ βεβιασμένον μειδίαμα τῆς παπαδιᾶς ἐσβέσθη ἄμα εἰδε τὴν συνοδείαν ἀπομακρυνομένην, καὶ διὰ τοῦ ἀντίχειρος ἀπέμαξεν ἐν δάκρῳ ἐκ τῶν βλεφαρίδων της.

Ο δρόμος ἔξηκολούθει καταβαίνων ἀναμέσον τῶν εἰς τοὺς πρόποδας τοῦ χωρίου ἀγρῶν καὶ ἀμπελῶνων, ἔπειτα ἀνέβαινε πάλιν, διασχίζων πυκνὸν ἐλαῖωνα, μέχρι τῆς κορυφῆς τοῦ ἀπέναντι λόφου, ὅπου τρεῖς ἀνεμόμυλοι ἔπειριμενον πνοὴν ἀέρος, ὅπως κινήσῃ τοὺς ἥδη ἀργοὺς ἴστιοφόρους τροχούς των. Ἐκείθεν ἥπλουτο εύρὺ ὁροπέδιον κατωφερές, ἀποληγον εἰς βράχους ἀποκρήμνους πρὸς τὸ μεσημβρινὸν μέρος τῆς νήσου. Ἡ ὁδὸς ἦτο τραχεῖα καὶ ἀπεριποίητος, ἀλλὰ καὶ ὁ γερο-Θανάσης καὶ τὸ κτῆμα του ἐφαίνοντο συνηθισμένοι εἰς τὰς πέτρας, αἵτινες ἐπηύξανον τὸ δύσβατον τοῦ ἔδαφους. Τοῖχοι χαμηλοί, ἤηροτρόχαλοι, ἄνευ πηλοῦ ἢ ἀσβέστου, ἔχωριζον ἑκατέρωθεν τοὺς ἀμπελῶνας. Καθόσον δὲ ἡ ὁδὸς ἀπεμακρύνετο, διεδέχοντο τοὺς ἀμπελῶνας ἀγροὶ θερισθέντες ἥδη. Πέρα τῆς καλλιεργημένης ἑκτάσεως, ἀριστερόθεν μὲν τὸ ὁροπέδιον ἀνυψωύμενον ἐσχημάτιζε σειράν λόφων θαμνοσκεπῶν, δεξιόθεν δὲ: ἔκλινε βαθμιαίως πρὸς τὴν παραλίαν, καὶ ἡ κυανὴ τοῦ Αἰγαίου θάλασσα ἔξηπλουτο ἐκεῖθεν ἀπέραντος, ποικιλλομένη ἀπὸ τὰ ἀπέχοντα βουνά τῶν ἀλλων νήσων.

Ἡτο ἀληθῶς ὡραῖον τὸ θέαμα, ἀλλ' ὁ Ἱερεὺς δὲν τὸ ἔβλεπεν. Ο νοῦς του ἦτο ἀλλαχοῦ προστηλωμένος. Οἱ φόβοι, τοὺς δόπιούς ἢ συναίσθησις τοῦ καθήκοντος καὶ τὸ παράδειγμα τοῦ γερο-Θανάση εἶχον κατ' ἀρχὰς περιστείλει, ἐπανήρχοντο καὶ πάλιν ἐντὸς τῆς ψυχῆς του. Αἱ πρὸ τῆς ἀναχωρήσεως προετοιμασίαι, ἡ παρουσία τῶν χωρικῶν εἰς τὰς θύρας τῶν οἰκιῶν των, ἡ θέα τῆς συζύγου του, εἶχον ὅπωσδήποτε ἀναστηλώσει τὴν κλονιζομένην καρδίαν του. Ἀλλὰ τώρα εἰς τὴν ἔρημίαν τῆς ἔξοχῆς, ἐν τῷ μέσῳ τῆς σιωπῆς, τὴν δόπιαν ἐφαίνετο ἐπι-

τείνων διπλοῦς κρότος τῶν πετάλων τοῦ ζώου καὶ τῶν βημάτων τοῦ γέροντος χωρικοῦ, ἐνῷ δὲ ἡλιος ἔκαιε τοὺς ϕόμους του, εἰκόνες ἀπαίσιοι ἔξετυλίσσοντο καὶ πάλιν ἐνώπιον τῶν ἀφηρημένων δόθαλ-μῶν του. Ἐπροσπάθει διὰ τῆς σκέψεως νὰ ὑπερνικήσῃ τὴν φαντασίαν του, ἀλλ' ἡ σκέψις δὲν ἴσχυεν. Ἐφοβεῖτο, ἐφοβεῖτο δὲν δυστυχήσῃ!

Δὲν εἶχεν εἰσέτι διμιλήσει, ἀλλ' οὐδὲ δικαιοφέτην σιωπήν. "Οτε περιπατεῖ τις ὑπὸ τὸν ἥλιον ἐπὶ ἐδάφους δυσκόλου, ἀκολούθῶν μάλιστα τὸ βάδισμα ζώου εύρώστου, δὲν θεωρεῖ συνήθως τὴν περίστασιν ἐρυθρίαν πρὸς συνομιλίαν, καὶ ἀντὶ δὲν ἔχει τὴν ἡλι-κίαν τοῦ γερο-Θανάση. Ἐπὶ τέλους δὲν ἔχει τὴν ζοφερῶν ρεμβασμῶν του. "Ηκουσε τὸν γέροντα ὅπισθέν του ἀσθμαίνοντα, καὶ σύρας πρὸς τὸ στήθος του τὸ σχοινίον ἐκράτησε τὸν ὄνον. Ὁ χωρι-κὸς ἐπέσπευσε τὸ βῆμα καὶ ἤλθε πλησίον του.

- Τί ἔπαθες, παπά μου; Τί στέκεις;
- Θά κατέβω ν' ἀνέβης σύ, καὶ ὅταν κουρασθῶ ἀλλάζομέν.
- Καλέ, τί λόγος! Νὰ καθίσω ἔγω καὶ νὰ περιπατῆς ἐσύ!
- Είσαι κουρασμένος, γέρο μου.

— Εγὼ κουρασμένος! Βαστοῦν ἀκόμη τὰ κόκαλά μου κι ἔννοια σου! Ποῦ ἡκούσθη νὰ περιπατῇ ὁ παπάς μὲ τὰ ἄγια καὶ νὰ πηγαίνη ἐμπρός ὁ ἀγωγιάτης μὲ τὸ κτῆμα. Ἐμπρός!

Τὸ πρᾶγμα δὲν ἐπεδέχετο περαιτέρω συζήτησιν. Ὁ ὄνος ὑπέεικων εἰς τὴν ἡθικὴν πίεσιν τῆς φωνῆς τοῦ γέροντος καὶ εἰς τὴν διὰ τοῦ γρόν-θου του ἐπικύρωσιν τοῦ ἐκφωνηθέντος Ἐ μ π ρ ὁ σ , ἐπανέλαβε ζωηρῶς τὴν πτορείαν. Ἀλλ' ὁ Ἱερεὺς ἔχαλίνωσε τὴν ὄρμήν του διὰ ν' ἀκο-λουθῇ μετὰ πλειοτέρας ἀνέσεως ὁ πτεζὸς γέρων καὶ διὰ νὰ ἐπαναλάβῃ τὴν μετ' αὐτοῦ συνομιλίαν.

- Θά τὸν προφθάσωμεν ζωντανόν; Τί λέγεις;
- Τί νὰ σοῦ πῶ; Ὁ ἀνθρωπός εἶναι εἰς τὰ ἔσχατά του.
- Πῶς τὸν ἀφησεις; Πῶς ἥτο;
- Πῶς νὰ εἶναι; Ὡσὰν ἀνθρωπός ὁποὺ ψυχομαχεῖ.

Τοῦτο ἥθελε νὰ μάθῃ ὁ Ἱερεὺς! Πῶς εἶναι ὁ ἀνθρωπός, ὅταν ψυχο-μαχῇ, ἀλλ' ἡ ἀπόκρισις τοῦ χωρικοῦ δὲν τὸν ἐφώτισεν. Ἐπειθύμει ν' ἀκούσῃ περιγραφόμενον τὸ θέαμα, τὸ δόπιον ἀπετροπιάζετο προτοῦ τὸ ἔδη. "Ηλπιζεν ὅτι ἡ ἔκ τῶν προτέρων περιγραφὴ ἥθελεν ἔξοικειώσει αὐτὸν πρὸς ὅτι παιδιόθεν ἐφαντάζετο μετά φρίκης. Καὶ ἐπάλαιεν ἔντὸς τῆς ψυχῆς του τὸ ταπεινὸν αἴσθημα τοῦ φόβου πρὸς τὸ εὔγενες

αῖσθημα τοῦ καθήκοντος. Ἡ ἀδιαφορία, μὲ τὴν δποίαν ὁ γέρων ὥμιλει περὶ τῆς ἀγωνίας τοῦ θανάτου, ἡ προθυμία νὰ ἐπανέλθῃ πρὸς τὸν ψυχορραγοῦντα λεπρόν, ἐπηγένετον τὴν ἐνδόμυχόν τοῦ Ἱερέως ἐντροπὴν διὰ τὴν ἀτολμίαν του.

— Διατί ἤλθες μαζί του; ἡρώτησε μετά τινα σιωπήν. Διὰ νὰ μὲ συντροφεύσῃς;

— Καὶ διὰ τοῦτο. 'Αλλ' ὄχι τόσον διὰ τοῦτο, ὅσον διὰ νὰ τὸν παρασταθῶ εἰς τὰ τέλη του. 'Εσύ, παπά μου, νὰ τὸν μεταλάβῃς καὶ ἔπειτα νὰ φύγης. 'Εγὼ θὰ μείνω. 'Ολην τὴν ζωὴν τὴν ἐπέρασεν ἔρημος καὶ μόνος, ἃς ἔχῃ ἔνα χριστιανὸν εἰς τὸ πλευρόν του ἐνῷ ἀποθνήσκει, ὁ κακόμιορος!

— Είσαι, ἀλήθεια, καλὸς χριστιανός, γερο-Θανάση. 'Ο Θεὸς νὰ σ' εὐλογήσῃ! 'Αλλὰ τὸ χρέος τοῦτο εἶναι ίδικόν μου, καὶ θὰ τὸ ἔκτελέσω ἔγω. 'Εγὼ θὰ τοῦ κλείσω τὰ βλέφαρα.

Καὶ ἡσθάνθη τὸν λάρυγγά του στενούμενον ὑπὸ συγκινήσεως.

'Εξηκολούθησαν ἐν σιωπῇ τὴν ὁδοιπορίαν. Ἡ ὁδὸς δὲν ἐφράσθησε πλέον ἐκατέρωθεν ὑπὸ τοίχων, ἀλλὰ διέσχιζε θάμνους σχοίνων καὶ κομάρων καταβαίνουσα πρὸς τὰ ἀπόκρημνα τῆς νήσου παράλια. 'Εντὸς ὀλίγου ἔκαμψε πρὸς τ' ἀριστερὰ παρὰ τὰς ὑπωρείας γυμνοῦ λοφίσκου καὶ εἶδε μακρόθεν ὁ Ἱερεὺς μίαν κέδρον ἔκει μονήρη, ὑπὸ δὲ τὴν σκιάν της τοὺς τοίχους τῆς καλύβης τοῦ λεπροῦ.

Πρὸ δεκαπέντε ἔτῶν ὑπὸ τοὺς κλῶνας τῆς κέδρου ἔκείνης είδεν δὲ Νάρκισσος τὸν δυστυχῆ ἔρημίτην, ὅστις πρὸ πολλῶν καὶ τότε ἔτῶν κατώκει ἔκει. Εἰς τὴν ἐσχατιάν ἔκείνην τῆς νήσου, μόνος, ἔρημος, μακρὰν πάστης κοινωνίας ἀνθρώπων, διῆλθε τὸν βίον φέρων τὸ βάρος προγονικῆς συμφορᾶς, ἀνεύθυνος αὐτός, ζῶν ἀνευ ἐλπίδος, ἀνευ παρηγορίας, ἀνευ σκοποῦ. 'Ορφανός, ἄκλητος, ἀπορος, κατελήφθη νεώτατος ἔτι ὑπὸ τῆς βλεδυρᾶς νόσου. Οἱ δύοχωροί του τὸν ἡνάγκασαν νὰ ὑποβληθῇ εἰς ἀπομόνωσιν, ἀναλαβόντες τὴν ὑποχρέωσιν τῆς συντηρήσεώς του.

Δέν ἦτο βεβαίως ὑπέρογκον τὸ βάρος, διὰ τὴν κοινότητα τῆς νήσου. 'Ο γερο-Θανάσης, τοῦ δποίου οἱ ὀλίγοι ἀγροὶ ἔκειντο πέραν τῆς καλύβης τοῦ λεπροῦ, ἀνεδέχθη τὴν μεταφορὰν τῆς ἐβδομαδιαίας προμηθείας ἄρτου. 'Αλλὰ δὲν πειριώρισθη εἰς τοῦτο ἡ ἀγαθότητης τοῦ φιλανθρώπου χωρικοῦ. 'Εβοήθει τὸν ἄθλιον ἔρημίτην εἰς τὴν

καλλιέργειαν τοῦ μικροῦ κήπου του ἐπισκευάζων τὰ ἔργαλεῖα του, προμηθεύων σπόρους, δίδων συμβουλάς.⁷ Εμενε συνομιλῶν μὲ τὸν ἀσθενῆ, ἔξοικειωθεὶς ἐκ τῆς μακρᾶς συνηθείας πρὸς τὸ ἀπεχθὲς νόσημά του. Καὶ τὸν ἐπερίμενεν ὁ λεπρὸς μετρῶν τὰς ἡμέρας καὶ τὰς ὥρας μέχρι τῆς προσεχοῦς ἐπισκέψεως. ‘Ο γερο-Θανάστης ἦτο ὁ μάνος σύνδεσμος μεταξὺ αὐτοῦ καὶ τοῦ λοιποῦ κόσμου. Ούδεις ἄλλος τὸν ἐπλησίαζεν. ’Εὰν χωρικός τις διέβαινεν ἐκεῖθεν, τὸν προσηγόρευεν ἐνίστε μακρόθεν, ἐναπέθετεν ἵσως ἐπὶ βράχου ἀπέχοντος τὴν ἐλεημοσύνην του, ἀλλ’ οὐδεὶς ἐτόλμα νὰ τὸν ἴδῃ καὶ τὸν ὅμιλήσῃ ἐκ τοῦ πλησίον.

‘Ο περὶ τὴν καλύβην κῆπος τοῦ λεπροῦ περιεκλείετο διὰ φραγῆς ἐκ σπάρτων καὶ κομάρων καὶ ροδοδαφνῶν.⁸ Απέναντι τῆς θαλάσσης ἡ φραγὴ διεκόπτετο, δύο δὲ λίθοι ὁγκώδεις, ἐν εἴδει παραστάδων, ἐσχημάτιζον τὴν εἰσόδον, ἀλλὰ θύρα μεταξὺ τῶν λίθων δὲν ὑπῆρχεν.

’Εκεὶ ἐπέζευσεν ὁ παππα - Νάρκισσος. ‘Ο γερο - Θανάστης ἔδεσε διὰ τοῦ σχοινίου τούς δύο ἐμπροσθίους πόδας τοῦ ὄνου, πρὸς περιορισμὸν τῆς ἐλευθερίας, καὶ εἰσῆλθεν εἰς τὸν μικρὸν καλλιεργημένον περίβολον, προχωρῶν πρὸς τὴν καλύβην. ‘Ο ιερεὺς τὸν παρηκολούθει. Μετ’ ὀλίγα βήματα ὁ χωρικὸς ἐστράφη.

— Κάθισε ὀλίγον ἔξω ἐκεῖ εἰς τὴν πέτραν, παπά μου, νὰ ἴδω πρῶτα τί γίνεται μέσα ὁ ἄμοιρος αὐτός.

‘Ο ιερεὺς ὑπήκουσε σιωπῶν. ‘Ἐλαβε τὸ δέμα ἐκ τοῦ κόλπου του, τὸ ἔλυσε μὲ τὰς χεῖρας τρεμούσας ὀλίγον, ἔθεσε τὸ περιτραχήλιον μὲ τὰ ἐν αὐτῷ ἐπὶ τῆς πέτρας, ἀπέθεσεν ἐκεῖ καὶ τὸ καλυμμαύχιον του, καὶ μὲ γυμνὴν τὴν κεφαλήν, τὰς χεῖρας σταυρωμένας ἐπὶ τοῦ στήθους, ἐπερίμενεν ὅρθιος τὸν γέροντα. ‘Ητο κάτωχρος. Μία ἀκούσιος εὐχῆ, μία ἡ μαρτωλὴ ἐπιθυμία εἰσέδυσεν αἴφνης εἰς τὴν ψυχήν του.—“Ω! ἐάν δὲ γέρων ἐπανερχόμενος ἔλεγε: Τετέλεσται!—Αλλ’ ἀπεδίωξε μετὰ ρίγους τὸν πονηρὸν στοχασμόν, ἐπεκαλέσθη τὴν ἐξ ὑψους βοήθειαν, ἔκαμε τὸν σταυρόν του, καὶ λαβών ἐκ τοῦ διπλωμένου περιτραχηλίου τὸν εὐχολόγιον ἥρχισε ν’ ἀναγιγνώσκῃ τὰς ὥραίας προσευχὰς τῆς νεκρωσίμου ἀκολουθίας.

‘Ανεγίγνωσκε καὶ ὅμως ὁ νοῦς του ἦτο εἰς τὴν καλύβην. — Διατί ἀργεῖ ὁ γερο-Θανάστης; ‘Ηθέλησε νὰ πλησιάσῃ πρὸς τὴν θύραν τῆς καλύβης, ἀλλ’ εἰς τὸ μέσον τοῦ περιβόλου ἐστάθη διστάζων. ‘Ηθέλησε νὰ ἐρωτήσῃ ἐκεῖθεν τὸν γέροντα, ἀλλὰ δὲν ἐτόλμησε νὰ ὑψώσῃ τὴν φωνήν.

'Επὶ τέλους ὁ γέρων ἔσχηλθε τῆς καλύβης. 'Ο ιερεὺς τὸν ἡτένισε μὲ βλέμμα ἐρωτηματικόν.

— "Ητον εἰς βύθος. Τὸν ἔξυπνησα μὲ κόπον. Μόλις ἀκούεται ἡ φωνή του. "Ελαμψαν τὰ σιθησμένα του μάτια, ὅταν ἤκουσεν ὅτι εἴσαι ἔδω. "Ελα, παπά, ἔλα νὰ τὸν μεταλάβῃς.

'Ο ιερεὺς ἐπέστρεψε πρὸς τὴν εῖσοδον, περιεβλήθη τὸ περιτραχήλιον, ἔλαβεν εὐλαβῶς εἰς χεῖρας τὰ ἄγια καὶ ἐπορεύθη πρὸς τὴν καλύβην. 'Η ὠχρότης του μόνη ἐμαρτύρει τὴν ταραχήν του. Τὸ βῆμα του ἦτο στερεόν, αἱ χεῖρες του δὲν ἔτρεμον καθὼς πρίν, δὲν ἐδίσταζε πλέον· ἐνίκησε τοὺς τελευταίους ἐνδοιασμούς τῆς δειλίας ἡ συναίσθησις τῆς ιερᾶς ἀποστολῆς του.

"Οτε ἔφθασεν εἰς τὴν θύραν, ὁ γέρων, ὅστις τὸν ἥκολούθει παρὰ πόδας, ἔθιξεν ἔλαφρῶς τὸ ράσον του. 'Ο ιερεὺς μὲ τὸν ἔνα πόδα ἐπὶ τοῦ κατωφλίου, ἐστάθη καὶ ἐστρέψε τὴν κεφαλήν. 'Η ξανθή του κόμη ἐκυμάτιζε λυτή ἐπὶ τοῦ αὐχένος του.

— Παπά μου, μὴ ἐγγίστης τὸ μανδήλι εἰς τὸ πρόσωπόν του. 'Εκεῖνος μοῦ παρήγγειλε νὰ τὸ σκεπάσω διὰ νὰ μὴ τὸν ἴδῃς.

— Καλά, εἶπεν ὁ ιερεὺς σοβαρῶς. Μὴ ἔλθης μέσα, ἐὰν δὲν σὲ κράξω.

Καὶ εἰσῆλθεν ἐντὸς τῆς καλύβης.

'Ο γερο-Θανάσης ἐκάθισεν ἐπὶ τῆς πέτρας παρὰ τὴν εῖσοδον καὶ ἐπερίμενεν. "Εμεινεν ἐπὶ ὥραν πολλὴν καθήμενος ἔκει. 'Ηπόρει πῶς ὁ ιερεὺς οὔτε φαίνεται οὔτε ἀκούεται. Εἶχε τὴν περιέργειαν νὰ ὑπάγη πρὸς τὴν καλύβην, ἀλλὰ δὲν ἐτόλμα νὰ παρακούσῃ τὴν διαταγὴν. 'Ἐπερίμενε λοιπὸν βλέπων τὴν κυανῆν θάλασσαν ρυτιδουμένην ὑπὸ τοῦ ἀνέμου, ὅστις ἐγειρόμενος ἤρχιζε νὰ δροσίζῃ τὴν ἀτμόσφαιραν. Οἱ πέριξ θάμνοι ἀνέδιδον εὐωδίαν ζωγρόνον, αἱ σιταρῆθραι πετῶσαι δόρμητικῶς πρὸς τὰ ὑψη ἐπλήρουν τὸν ἀέρα μὲ τὸ κελάδημά των, ἡ φύσις ἐφαίνετο φαιδρὰ ὅλη καὶ εύτυχης, ἐνῷ ὁ λεπτρὸς ἀπέθησκεν ἐντὸς τῆς καλύβης του.

Αἴφνης ὁ γέρων χωρικὸς ἤκουσε βηματισμὸν πλησίον του ἔλαφρόν. 'Εστράφη ἀπορῶν καὶ εἶδεν ἐρχομένην πρὸς τὴν καλύβην τὴν γυναῖκα τοῦ ιερέως. 'Ηγέρθη ἀμέσως καὶ προέβη εἰς προϋπάντησίν της.

— Τί σου ἥλθε νὰ κάμης, τόσον δρόμον πεζῇ, παπαδιά;

— 'Ενόμιζα ὅτι θὰ σᾶς ἀπαντήσω εἰς τὰ μισὰ τοῦ δρόμου καὶ ὀλίγ' ὀλίγον ἥλθα ἔως ἔδω. Ποῦ είναι ὁ παπάς;

— Μέσα μὲ τὸν λεπρόν.

— Ζῆ ἡ ἀπέθανε;

— "Ο, τι καὶ ἀν σοῦ πῶ σὲ γελῶ.

— Δὲν πηγαίνεις νὰ ἴδης;

— Μοῦ τὸ ἔχει ἐμποδισμένον δ παπάς.

‘Η παπαδιὰ ἐσιώπησεν ἐπ’ ὀλίγον καὶ ἔπειτα ἐπανέλαβε μετά τινος ἀνησυχίας.

— Εὰν υπκωθῆτε ἔδῶ.

— Δὲν πειράζει. Ἐχει φεγγάρι. Μόνον ἐσύ, τί ἥθελες νὰ ἔλθης;

— Ἐφερα τὸ ράσον.

Καὶ ἔδειξε κρεμάμενον ἐπὶ τοῦ βραχίονός της ἐπιμελῶς διπλωμένον τὸ καλὸν ράσον τοῦ παπα-Ναρκίσσου.

— Τί τὸ ἔφερες; Μὴ εἶναι κρύον νὰ τὰ φορέσῃ ἀπανωτά;

— Ἰσως χρειασθῇ, εἴτεν ἡ παπαδιά.

Μετά τινα σκέψιν δι γερο-Θανάσης ἐπρόσθεσε.

— Μὴ δὲν τὸ θέλεις τὸ ἄλλο ἀπὸ φόβον;

— Ξεύρω κι ἔγω; Ἀρρώστια εἶναι. “Οποιος φυλάγει τὰ ροῦχα του ἔχει τὰ μισά.

Καὶ λέγοντες ταῦτα ἔφθασαν εἰς τὴν εἰσοδον τοῦ περιβόλου.

— Κάθιστος ἔδῶ, παπαδιά, εἰς τὴν πέτραν. Θὰ εἶσαι κουράσμένη.

— Οχι, δὲν ἔκουράσθηκα. Νὰ πάγω μέσα, γερο-Θανάση;

— Νὰ μὴ θυμώσῃ δ παπάς.

‘Η παπαδιὰ ἐκάθισεν ἐπὶ τῆς πέτρας. Ἀνὰ πᾶσαν στιγμὴν ἐστρεφε τὴν κεφαλὴν πρὸς τὴν καλύβην ἡ ἀνησυχία ἔξωγραφιζέτο εἰς τὸ πρόσωπόν της. ‘Ο γέρων τὴν ἐλυπήθη, ἡ συνεμερίζετο Ἰσως καὶ αὐτὸς τὴν ἀνυπομονήσιαν της.

— Μὴ χολοσκάνης, εἶπε. Πηγαίνω σιγα-σιγὰ νὰ ἴδω.

Ἐπροχώρησε βραδέως πρὸς τὴν καλύβην τείνων τὰ ὥτα ἀνὰ πᾶν βῆμα. Δὲν ἤκουε τίποτε. “Οτε ἔφθασεν εἰς τὴν θύραν, ἐστάθη. ‘Ο ιερεὺς ἔλεγε τι ταπεινῆ τῇ φωνῇ. Μόλις ἤδύνατο ν’ ἀκούσῃ ὁ γέρων. Ἐκυψε τὴν κεφαλὴν ἐντὸς τῆς καλύβης. Τοῦ λεπροῦ ἡ κεφαλὴ δὲν ἐφαίνετο. Τὴν ἀπέκρυπτον τὰ νῶτα τοῦ ἱερέως, ὅστις γονατιστὸς ἐπὶ τοῦ ἔδαφους, κλίνων τὸν αὐχένα πρὸς τὸν λεπρὸν προστήνετο. ‘Η λευκὴ δθόνη, διὰ τῆς ὁποίας δι γερο-Θανάσης εἶχε καλύψει τὸ πρόσωπον τοῦ ἀσθενοῦς, ἔκειτο ἐκεῖ ἐρριμένη παρὰ τοὺς πόδας του.

‘Ο χωρικὸς ἀπεσύρθη ἡσύχως καὶ ἐπέστρεψε πρὸς τὴν εἰσοδον.

“Η παπαδιά ἀκίνητος ἐπὶ τῆς πέτρας, ἀκολουθοῦσα διὰ τῶν ὁφθαλμῶν τὰς κινήσεις του, ἐπερίμενε τὴν ἐπιστροφήν του.

— Τί εἶδες ; ἡρώτησε.

— Τίποτε.

Κατ’ ἔκεινην τὴν στιγμὴν ὁ Ἱερεὺς ἔξηλθε τῆς καλύβης καὶ μὲ βήματα ἀργὰ διέσχισε τὸν κῆπον. Δὲν ἔφορει τὸ ράσον του. Εἰς τὰς ἀνυψωμένας χεῖρας ἐκράτει τὸ εὔχολόγιον καὶ τὸ ἀρτοφόριον. Ἐβάδιξε μὲ δύρθιαν καὶ ἀκίνητον τὴν κεφαλήν, μὲ τὸ βλέμμα ἥρεμον, ἐνῷ ἔσειεν δό ἄνεμος τὴν λυτήν κόμην του. Ἐφαίνετο ἄλλος ἡδη ἄνθρωπος !

Ἐπλησίασε πρὸς τὸν γέροντα καὶ πρὸς τὴν σύζυγόν του χωρὶς οὐδεμίαν νὰ ἐκφράσῃ ἀπορίαν διὰ τὴν ἔλευσίν της. Ἀμφότεροι ἔκεινοι δὲν ἔκινηθσαν πρὸς προούπαντησίν του. Τὸν ἐπερίμενον νὰ ἔλθῃ. Δὲν ἀπηγόρουν ἐρώτησιν πρὸς αὐτόν. Ἐπερίμενον νὰ ὅμιλήσῃ.

— Ἀνεπταύθη, εἶπεν ὁ Ἱερεὺς.

Ο γερο-Θανάστης καὶ ἡ παπαδιά ἔκαμαν ἐν σιωπῇ τὸν σταυρὸν των.

— Αὔριον τὸ πρωὶ θὰ ἔλθωμεν νὰ τὸν θάψωμεν, ἔξηκολούθησεν.

Ἡ φωνὴ του εἶχε τι τὸ σοβαρόν, τὸ ἐπιβάλλον. Οὐδέποτε ἡ σύζυγός του τὸν ἥκουσεν ὅμιλοιντα οὕτω. Τὸν ἥκουε καὶ τὰ δάκρυα ἀνέβαινον ἡσύχως εἰς τοὺς ὁφθαλμούς της. Ἡσθάνετο ὅτι ἡ δοκιμασία αὕτη ἐνίσχυσε διὰ παντὸς τὴν ψυχήν του.

— Νὰ μείνω ἔδω τὴν υγκτα ; ἡρώτησεν ὁ γερο-Θανάστης.

— Μεῖνε, θὰ ἔλθω ποιλὺ πρωὶ.

Καὶ βλέπων τὴν σύζυγόν του, ἥτις ἔτεινε πρὸς αὐτὸν τὸ ράσον :

— Καλά ἔκαμες καὶ μοῦ τὸ ἔφερες, εἶπεν. Ἐσκέπασα μὲ τὸ ἄλλο τὸν νεκρόν.

Καὶ βαδίζοντες δὲ εἰς παρὰ τὸν ἄλλον ἐπέστρεψαν εἰς τὴν οἰκίαν των πεζοὶ ὁ Ἱερεὺς καὶ ἡ σύζυγός του.

« Διηγήματα »

Αγμήτριος Βικέλας

2. ΤΟ ΓΙΟΥΣΟΥΡΙ

Α'.

"Οταν τὸ πρωτάκουσα, ἥμουν παιδὶ στὰ σπάργανα. Καὶ σὰν ἔφτασα εἰκοσάχρονο παλικάρι, ἔλεγαν ἀκόμη γιὰ· κεῖνο, μὲ τὸν ἕδιο θαυμασμὸ καὶ περισσότερη φρίκη. Τὸ γιούσουρι, τὸ ἀντρειωμένο γιούσουρι, ποὺ βρίσκεται στὸν κόρφο τοῦ Βόλου ! Τὸ γιούσουρι ποὺ ὅρες ψηλώνει καὶ θεριεύει ὡς τὸ πρόσωπο τῆς θάλασσας· ὅρες χαμηλώνει καὶ γίνεται κάστρο ὀγύριστο μὲ τοὺς ρόζους καὶ τὰ κλαδιά, μὲ τὶς ρίζες καὶ τ' ἀντιρίμματα*! Κάτω στὸ νησί μας τὸ ἔχουν μόλογο*! Γενιὰ σὲ γενιὰ τὸ παραδίνουν οἱ ναῦτες καὶ πάει ἀπὸ πατέρα σὲ παιδί, ἀπὸ παιδὶ σὲ ἀγγόνι, πάντα μεγάλο, θαυμαστὸ πάντα, σκληρὸ σὰ σίδερο, δυνατὸ σὰ λέοντας, ψυχωμένο κι ἀθάνατο σὰ στοιχείο.

*Εκεῖνοι ποὺ τὸ πρωτόειδαν, ἔσβησαν ἀπὸ τὴ θύμηση τῶν ἀνθρώπων τώρα. *Εκεῖνοι ποὺ ὄνειρεύτηκαν ὑὰ τὸ κόψουν, κοιμοῦνται ὀξύπνητα στὴ γῆ ἢ καὶ στὰ βάθη τῆς θάλασσας. *Εκεῖνοι ποὺ πῆγαν γυρεύοντάς το, δὲ δευτέρωσαν τὸ σκοπό τους. "Εχει, σοῦ λένε, κατιτὶ πλάνο κι ἐπίβουλο καὶ ἀλλάζει χρώματα καὶ ὃ λάζει σχήματα καὶ γλιστρᾶ σὰ χέλι καὶ θεμελιώνεται σὰν πύργος . αὶ φωσφορίζει σὰν ὠκεανόψφαρο, ποὺ λύνεται τὸ σῶμα μὲ τὸ πρῶτο ἀντίκρισμα.

Έγώ, ἀπὸ μικρὸς ποὺ τὸ ἄκουα, μ' ἔπιανε κατιτὶ παράξενο. Φόβος καὶ μαζὶ πεῖσμα. Καλά, ἔλεγα, ὁ διπίθαμος Ἐράπης, ποὺ ρουφᾶ τὰ πέλαγα καὶ φράζει τὰ ποτάμια μονάχα μὲ τὰ γένια του. Καλά, ἡ ἀθάνατη Γοργόνα* τοῦ Ἀλέξαντρου ἡ ἀδελφή, ποὺ γυρίζει τὴ θάλασσα καὶ στὸ πικρὸ ἄκουσμα βουλιάζει τὰ πλεούμενα σύψυχα μὲ τὴν οὐρά της. Καλά κι ὁ Ἀριστος* ποὺ σκοτώνει τὰ θεριὰ καὶ τὰ βουνὰ γκρεμίζει καὶ ξεριζώνει ρουπάκια* μὲ τὸ κοντάρι του. Μὰ ἔνα δέντρο ἔκει, τοῦ νεροῦ πλάσμα, θρέμμα τοῦ ἄμμου, καὶ νὰ κάνη τόσα θάματα ! Μπά, ντροπή μας !

*Ακουα τοὺς ἀντρες, λεβεντοθρεμμένους, καὶ νὰ μιλοῦν γι' αὐτὸ μὲ τόσο σεβασμό, σὰ νὰ μιλοῦσαν γιὰ τὸ Τρισυπόστατο. Τί διάβολο ! *Εκεῖνοι μιὰ φορὰ ἔβαλαν τὰ στήθη τους ἐμπρὸς στὸ κανόνι τοῦ Τούρκου ! Πήδηξαν μὲ ἀναμμένο δαυλὶ στὶς μπαρούταποθῆκες του ! Εἴδαν τὸ θάνατο χίλιες φορές, καὶ δὲν τόλμησαν νὰ ξεριζώσουν ἔνα δεντρί ! Δὲν μποροῦσα νὰ τὸ χωνέψω.

— Δέ μου λέσ, πατέρα; κάνω κάποτε τοῦ γέροντά μου· τί εἶναι αὐτὸ τὸ γιούσουρι;

— Ξύλο, παιδί μου, σὰν καὶ τ' ἄλλα· θαλασσόξυλο. "Αν θέλης νὰ τὸ μάθης, σύρε νὰ ἴδῃς τὴν πίπα μου.

Πάω μέσα, ἀνοίγω τὸ ἀρμάρι, βρίσκω τὴν πίπα του. Μιὰ πίπα χοντρή καὶ μεγάλη, μὲ ρόζους, μαύρη-κατάμαυρη, σὰν ἔβενος*.

— Μπά! τοῦτο εἶναι τὸ γιούσουρι; τὸ κόβουν λοιπόν;

— Τὸ κόβουν, λέει; 'Αφοῦ τὸ χεις στὰ χέρια σου! "Έκοψα πῆχες, ὅταν ἥμουν σφουγγαράς.

— Γιατί δὲν πᾶς λοιπὸν νὰ κόψης καὶ τὸ γιούσουρι τοῦ Βόλου;

Πέτρωσε εὔθυς τὸ χαμόγελο στὰ χεῖλη του· σοβαρεύτηκε τὸ πρόσωπό του. Γύρισε καὶ μὲ κοίταξε ἀφαιρέμένα, σὰ νὰ ἔλειπε ὁ νοῦς ἀπὸ τὸ κεφάλι του.

— "Α! εἶπε. Τὸ γιούσουρι τοῦ Βόλου δὲν εἶναι τὸ ἴδιο. Πῆγα μιὰ φορὰ κι ἐγώ. Μὰ λίγο ἔλειψε ν' ἀφήσω δίχως ἄντρα τὴν μάνα σου.

— Αφοῦ κόβεται! . . .

— Κόβεται, ὅταν εἶναι μικρό. Κάτω στὴ Μπαρμπαριὰ* εἶναι δάση στὸ όλακερα. 'Εκεῖ ποὺ ψαρεύουν τὸ σφουγγάρι, ἐρπάζουν καὶ κάνα κλαρί. "Ετοι κλεφτά, στὴν ὥρα ποὺ κοιμᾶται. "Άμα ὅμως ξυπνήσῃ, δὲν τὸ κόβει οὕτε ἡ ρομφαία τοῦ 'Αρχάγγελου.

— Τὸ γιούσουρι τοῦ Βόλου δὲν κοιμᾶται;

— Κοιμᾶται, μπορεῖ νὰ κάμη δίχως ὑπνο; Μὰ ἐκεῖνο στοίχειωσε πιά! Ζῇ μὲ τοὺς αἰῶνες. Ποιός ξέρει ἀπὸ πότε; Νὰ ἴδῃς τῶν παλαβῶν τὰ κόκαλα πῶς κρέμονται πολυελαῖοι ἀπάνω του! . . .

Καὶ τὸ βλέμμα του κάπως δειλὸ στυλώθηκε ἀπάνω σὲ μιὰ στάμνα, ποὺ ἔστεκε σπασμένη στὴν αὐλή· τὸ μέτωπό του σούφρωσε καὶ κέρωσε, λὲς κι ἔβλεπε ὅχιὰ νὰ προβάλλῃ ἀπὸ κεῖ.

— Εσύ, πατέρα, πῶς πῆγες! Μὲ τὴν μηχανή; ξαναρώτησα:

— Οχι, μὲ τὴν πέτρα*, σὰν τοὺς Καλυμνιῶτες. Ποῦ μηχανὲς στὸν καιρό μας!

— Εγώ σὰ μεγαλώσω, θὰ πάω νὰ τὸ κόψω· εἶπα μὲ πεῖσμα.

Ἐνόμιζα πῶς θὰ ἔλεγε ὅχι· πῶς θὰ φρόντιζε μὲ χίλια-δυὸ νὰ μ' ἔμποδίσῃ· πῶς θὰ μοῦ διηγόταν ιστορίες τρομερὲς γιὰ ν' ἀπελπιστῶ. Τίποτα! Μιὰ στιγμὴ μὲ κοίταξε συλλογισμένος, ἀπὸ τὰ πόδια ὡς τὴν κορφή, σὰ νὰ μετροῦσε τὸ ἀνάστημά μου· χαμογέλασε.

— Καλά· σὰ μεγαλώστης, νὰ πᾶς· εἶπε μὲ τὴν πρώτη του ἀπάθεια.

Τώρα πού είσαι μικρός, σύρε νὰ μάθης τὴ θάλασσα.

B'.

Πῆγα κι ἔμαθα τὴ θάλασσα. Ναυτόπουλο ἔγινα, ἐπειτα ὑαύτης. Εἶδα φουρτούνες, χιονίές, ἀγριοκαΐρια. Πῆγα καὶ μὲ σφουγγαράδικα στὴ Μπαρμπαριά. Μὰ καὶ ναυτόπουλο καὶ ναύτης καὶ σφουγγαράς, δὲν ξέχασα τὸ στοιχειωμένο γιούσουρι καὶ τὸ λόγο πού ἔδωκα στὸν πατέρα μου. Μαζὶ μὲ τὸ κορμὶ μεγάλωνε κι ὁ πόθος μέσα μου, σὰ νὰ τὸν εἶχα στὸ αἷμα μου. Ἐγώ ἤθελα νὰ κόψω τὸ γιούσουρι, στὴν ἀνάγκη νὰ τὸ ξεριζώσω καὶ νὰ τὸ σύρω πίσω ἀπὸ τὸ καίκι στὸ νηφὶ μας. Θὰ τὸ ξάπλωνα στὴν ἀμμουδιὰ θρασίμι* καὶ θὰ ἔβανα διαλαλητὴ νὰ διαλαλήσῃ σὲ ὅλη τὴ χώρα : «Ἐβγᾶτε, χωριανοί, νὰ ἰδῆτε τὸ μέγα θάμα ! Τὸ στοιχειὸ τῆς θάλασσας νικήθηκε ἀπὸ τοῦ νησιοῦ μας τὸ στοιχειό, τὸν Γιάννο Γκάμαρο. Τρέμουν - τρίζουν τὰ βουνά ! Ἐβγᾶτε, χωριανοί, νὰ ἰδῆτε καὶ νὰ εἰπῆτε ! . . . » Θὰ ἔτρεχε ἀμέσως μελίσσι δλαός· θὰ ἔβλεπαν οἱ θαλασσογένητοι καὶ θὰ σταυροκοποῦνταν· θὰ ἔβλεπαν οἱ γυναῖκες καὶ θὰ τρόμαζαν· τὰ παλικάρια καὶ θὰ ζηλοφθοροῦσαν ! Θὰ δοξαζόμουν στὸ νησί.

Κι ἔνας τρόμος μυστικός, μιὰ λαχτάρα βασάνιζε κάθε τόσο τὴν ψυχὴ μου, μήν προλάβῃ ἄλλος καὶ ἀρπάξῃ τὴ δόξα μου. Γυρεύεις τί γίνεται ; Ἄλλα πάλι ἡσύχαζα μὲ τὴν ἴδεα πῶς ἄλλος ἀξιότερός μου δὲν ἦταν δυνατό νὰ γεννηθῇ. Καὶ ἀκόμη πίστεψα, πῶς τὸ δεντρὶ ἔκεινο δὲν θὰ καθόταν τόσους αἰῶνες ἐκεὶ στὸν ἀνήλιαστο θρόνο του, παρὰ γιὰ νὰ γίνη μιὰ μέρα δικό μου παίνεμα.

Κι ἔτσι ἔκλεισα τὰ εἴκοσι χρόνια μου.

Ψάρευα τὸ σφουγγάρι μὲ τὴ μηχανὴ τοῦ καπετάν Στραπάτσου στὴν Ἐγριπτο*. Δῶσε ἀπάνω - δῶσε κάτω φτάσαμε καὶ στὸν κόρφο τοῦ Βόλου. Ἀρπαξα τὸν καιρό.

— Τί λέσ, καπετάνιε ; Κάνουμε τὴν ἀπόπειρα ;

— Ποια ;

— Πᾶμε νὰ κόψουμε τὸ γιούσουρι ;

Γέλασε δ καπετάν Στραπάτσος· γέλασαν καὶ οἱ ἄλλοι· γέλασα τέλος κι ἔγω. Δὲν τολμοῦσα νὰ κάνω τὸ σοβαρό.

— Τί λέσ ; μοῦ κάνει· είσαι στὰ σύγκαλά σου ḥ νὰ στείλω γιὰ τὸν παπά ; Ἀμή ! Πῆγαν τόσοι καὶ τόσοι καὶ δὲν ἔκαμαν τίποτα καὶ θὰ κάνουμε ἔμεις ;

— Γιατί δχι ; Είμαστ' ἀδέξιοι ἐμεῖς ; "Επειτα — ἄκου νὰ σοῦ εἰ-
πῶ — ἐκεῖνοι πῆγαν μὲ τὴν πέτρα*. Μιὰ βουτιά, κι ἀπάνω. Τί θὲς
νὰ κάμουν μὲ μιὰ βουτιά ;

— Μωρέ, κοίτα νὰ βγάλουμε τὸ καρβέλι καὶ ἀφησε τὰ ὅνειρα !
μοῦ λέει τέλος ὁ καπετάνιος.

Δὲν ἀπελπίστηκα. Θὰ τὸν καταφέρω στο ὕστερο, σκέφτηκα.
Καὶ ἀλήθεια, ἔδωκα - πῆρα, τὸν κατάφερα μιὰ Κυριακή πού δὲν ψα-
ρεύαμε.

— Τί λέσ, πᾶμε ; τοῦ κάνω.

— Μωρέ, ποῦ νὰ πᾶμε ;

— Γιὰ τὸ γιούσουρι.

— Καὶ ποιός θὰ βουτήξῃ ;

— 'Εγώ βουτάω· γι' αὐτὸ ρωτᾶς ;

Πήγαμε τέλος. Κοιτάζω μὲ τὸ γυαλὶ* στὸν πάτο· πουθενὰ
γιούσουρι ! Φέρνω μιὰ βόλτα, δυό, τρεῖς· τίποτα ! "Αρχισα ν' ἀπελ-
πίζωμαι. Μιὰν ἀπελπισία παράξενη. Τόσα χρόνια .δ ἀνάσταινα στὴ
φαντασία μου· τὸ ἔβλεπτα μπροστά μου, πάλευα μαζί του, τὸ νι-
κοῦσσα, καὶ τώρα νὰ βγαίνουν ὅλα ψέματα ! Δὲν μποροῦσα νὰ τὸ
ύποφέρω. Κάπου ἔπρεπε νὰ ύπαρχη, κάπου νὰ τὸ συναντήσω, θὲς
κάτω στοὺς βυθοὺς, θὲς πέρα στὸ ἀκρογιάλι. θὲς ἀπάνω στὰ σύγνεφα.
Νὰ τὸ συναντήσω, νὰ μετρήθω μαζί του κι ἡς μὲ καταλύση. "Ας κρε-
μαστοῦν καὶ τὰ δικά μου κόκαλα ἀπάνω του ὅπως καὶ τῶν ἄλλων
παλαβῶν. "Οχι ὅμως νὰ μὴν τὸ γνωρίσω ποτὲ στὶ, ζωή μου ! Τότε
γιατί ἔζησα τόσον καιρό, γιατί ἔγινα εἰκοσάχρονος, γιατί ἔμαθα τὴ
θάλασσα, γιατί ἀνασκάλισα τοὺς βυθοὺς ; Μονάχα γιὰ τὸ καρβέλι ;

— Τραβᾶτε γιὰ τὸ λιμάνι· τραβᾶτε νὰ πιοῦμε καὶ καμιά· εἶπε ὁ
καπετάνιος βαριεστισμένος. Οἱ γερόντοι λένε κάποτε παραμύθια.

Κρύος ἴδρωτας μὲ πῆρε. "Αρχισαν νὰ θολώνουν τὰ μάτια μου.

— Καπετάνιε, τοῦ λέω, ἔχε ύπομονή. Νὰ φέρουμε μιὰ βόλτα πάλι.

Οὕτε κεῖνος ὅμως, οὔτε οἱ λαμποκόποι μὲ ἄκουαν. Τὸ καίκι
γύρισε κι ἔψυγε γιὰ τὸ λιμάνι βαριεστισμένο κι ἐκεῖνο. "Εγώ κρεμα-
σμένος στὴν κουπαστή*, δὲν ἔπαια νὰ κοιτάζω ζερβόδεξα μὲ καρ-
διοχτύπι μεγάλο, σὰ νὰ ζητοῦσα τῆς μάνας μου τὰ κόκαλα. Μάταια
ὅμως ! Τὸ νερὸ πρασινογάλαζο ἔφτανε ὡς κάτω καὶ μοῦ ἔδειχνε ξερά
τὰ φύκια· ὅχτους ἔδω ἀπόκρημνους, ἐκεῖ ἀμμιστρωτες ἀπλωσιές σου-
φρωμένες, ζεστές, κρεβάτια μαλακὰ γιὰ τὶς νεράιδες. Τὸ γιούσουρι

δόμως ὅχι· κανένα σημάδι γιὰ τ' ὀνειρεμένο μου δεντρί. "Ελεγα ν' ἀφήσω τὸ γυαλὶ καὶ νὰ ξαπλωθῶ στὸ κατάστρωμα. 'Αλλὰ τὴν ἴδια στιγμὴ θολὸ σύγνεφο ἵσκιωσε μπροστά μου· πίσω ἔμεινε σὰ νὰ διάβηκε φάλαινα.

— Στόπ ! φωνάζω· σταθῆτε !

Στάθηκε τὸ καίκι, γύρισε πίσω στὰ νερά του καὶ εἰδαμε ὅλοι σὰ χιλιόχρονη βελανιδιὰ νὰ κάθεται στὸν πάγκο*. Δὲν ἦταν λοιπόν ψέμα, δὲν ἦταν παραμύθι !

Ντύνομαι γοργά, παίρνω τὸ λάζο* στὴ ζώση μου, ἐνα τσεκούρι στὸ χέρι καὶ βουτῶ κάτω. Μὰ καθὼς σήκωσα τὰ μάτια, σύγκρυ μ' ἔπιασε. Καλὰ τὸ ἔλεγαν οἱ γέροντές μας. Τί ὁ διπίθαμος Ἀράπης ! Τί Γοργόνα καὶ τί "Αριστος ! Τοῦτο εἶναι τὸ θάμασμα !! Οἱ ρίζες του μελαψές, λεπιδοντυμένες βύζαιναν τὸ μάρμαρο, ἔμπαιναν στὶς σχισμές, ἀγκάλιαζαν τ' ἀγκωνάρια, γάντζωναν τὶς ποδιές του, ἐνα σῶμα, θαρρεῖς, καὶ μιὰ δύναμη. 'Απάνω ὀρθοκάθεδρος ὁ κορμός, ἀρκουδοντυμένος, μὲ ρόζους ἐδῶ καὶ ἐκεὶ κλειστοὺς στὸ πολυτρίχι μέσα, ὄργιές ψήλωνε. Καὶ ἀπὸ κεῖ κλαδιὰ καὶ ἀντικλάδια μυριόριζα, καμαρωτὰ κι ὀλόισισι ἔφευγαν πέρα δῶθε, ψηλὰ καὶ χαμηλά, λὲς κι ἐπασχαν ν' ἀποκλείσουν ὅλον τὸν πλαστύχωρο κόρφο μὲ τὸ δίχυτους. 'Ολόγυρα τὸ νερό, διάφανο, σὰ γυάλα τὸ σκέπταζε καὶ τὸ ἔλουζε, τροφὴ μαζὶ καὶ ταίρι, ἀνάσσα καὶ κλίνη του. Καὶ κάτω ἀπὸ τὸ μαρμαρένιο βάθρο σκοτεινὴ ἔχασκε ἡ ἄβυσσο, κρύα καὶ ἀπατη*.

"Ηβρα τὸ δέντρο στὸν ὑπνο του. Μὰ καὶ στὸν ἔντονο νὰ τὸ ἔβρισκα, τὸ ἴδιο ἔκανε. "Αν ἦταν ν' ὀρπάξω ἐνα κλαδὶ καὶ νὰ βγῶ ἀπάνω, καλά. Μὰ ἔγω ἥθελα νὰ τὸ κόψω σύρριζα. Γιὰ τοῦτο κατέβηκα ἐκεῖ. "Έκαμα τὸ σταυρό μου, ξάμωσα τὸ τσεκούρι καὶ γκόπ ! τοῦ κατάφερα τὴν πρώτη. Ξύπνησε "Οφις... Καὶ ἀρχίζει ἀμέσως ἐνας σίφουνας, ἐνας χτύπος, ἐνα κακό, λὲς καὶ χύθηκαν ὅλα τὰ ρέματα ἐπάνω μου. Τὸ νερὸ χόχλασε, δάρθηκε κλωθογύριστα, σκότος πήδησε ἀπὸ τὴν ἄβυσσο κι ἔχασα τὰ πάντα. "Έκατσα χαμηλά, ὀρπάχτηκα σ' ἐνα ρίζωμα νὰ μὴ μὲ σύρουν. Καὶ εἶδα ἀξαφνα τοὺς ρόζους τοὺς κλειστούς νὰ γλαυκοπαίζουν σὰ μάτια ἀράπικα καὶ νὰ χύνεται ἀστρίτης* ἡ φλόγα ἀπάνω μου. Καὶ στὰ κλαδιὰ τὰ λευκοπράσινα εἶδα νὰ κρέμωνται τὰ σκέλεθρα τῶν παλαβῶν, πούν τόλμησαν νὰ τὰ βάλουν μαζὶ του. Στὸ βρούχημά του ἄκουσα χτύπο ξεχωριστό. Καὶ δὲν ἦταν

ἄλλος παρὰ τὰ κόκαλα ποὺ δέρνονταν μεταξύ τους, καὶ τὰ γυμνὰ ποδάρια λάχτιζαν μὲ πεῖσμα τ' ἄσαρκα μέτωπα, σὰ νὰ τοὺς ἔλεγαν :

— Γιατί μᾶς φέρατε δῶ !

‘Απάνω μοῦ τσιμπαε ὁ καπτετάνιος :

— ‘Ελα τώρα. ‘Ελα καὶ δὲ θὰ κάμης τίποτα.

Δὲ θὰ κάνω τίποτα ! Κι ἔγὼ τὸ κατάλαβα. Μὰ καὶ μὲ τί μοῦτρα ν' ἀνέβω ἀπάνω ; Ποῦ τὸ στοιχεὶο τοῦ νησιοῦ μας πλιά ; “Α, ὅχι· ἂν δὲν κατέβαινα, καλά· μὰ τώρα πάει ! Μόλις ἐπεσε ὁ σίφουνας, σηκώνω τὸ τσεκούρι καὶ τοῦ καταφέρνω δεύτερη μὲ δῆλη μου τὴ δύναμη. Πέτρα νὰ χτύπαγα, τὸ λιγότερο θὰ ράγιζε· ἐκεῖνο τίποτα. Οὔτε σκλήθρα δὲν ἀνοιχεῖ. ‘Αντὶ νὰ πάη μέσα τὸ τσεκούρι, ἔφυγε πίσω δυὸς πιθαμές, τρεῖς, τέσσαρες, σὰ νὰ χτυποῦσα σὲ λάστιχο. Πρέπει νὰ τὸ ξεριζώσω· πικροσυλλογίστηκα. Τσιμπάω ἀπάνω :

— Ρίχτε μου τὸ λοστό.

Μοῦ κατεβάζουν τὸ σύνεργο. Ρίχνω πέρα τὸ τσεκούρι καὶ ἀδράχνω τὸ λοστό. ‘Αρχίζω τὶς ρίζες. Τυραννήθηκα κι ἔγὼ δὲν ξέρω πόσο. ‘Ωρες ἐρχόνταν, ώρες περνοῦσαν, κι ἔγὼ μὲ τὸ λοστὸ στὸ χέρι. Μόνον στεκόμουν κάποτε νὰ πάρω ἀνάσσα ἥ καὶ νὰ ρίξω γύρω καμιὰ ματιά. Μποροῦσε τὸ σκυλόψαρο νὰ ριχτῇ ἀπάνω μου. Τέλος τσιμπάω πάλι :

— Ρίχτε μου τὴ γούμενα*.

— Μωρ' ἔλα πάνω· τσιμπάεις ὁ καπτετάνιος ἀνυπόμονος. Γιὰ σένα τὴ θέση τὴ γούμενα ; “Έχουμε καὶ ψιλότερο σχοινί. ‘Ελα πάνω· θὰ σου κόψω τὸν ἀέρα !

— Κόβεις τὸν ἀέρα, μὰ σχίζω τὸ λάστιχο· τοῦ ἀπαντῶ θυμωμένα.

“Η ξέχασες πώς ἔχω τὸ λάζο μαζί μου ;

Τὰ χρειάστηκε ὁ καπτετάν Στραπάτσος· μοῦ ἔριξε τὴ γούμενα. Πιάνω ἀπὸ μακριὰ καὶ θηλυκώνων καλὰ τὸν κορμό. ‘Ἐπειτα πηγαίνω στὸ ἄλλο πλευρὸ καὶ ἀρχίζω πάλι μὲ τὸ λοστὸ τὶς ρίζες. ‘Εκεῖνο δώστου καὶ γλαυκόπταιζε τὰ μάτια, σὰ νὰ ἥθελε νὰ μὲ μαγνητίση. ‘Εσειόταν καὶ τάραζε σὰν ψάρι· τὰ κλαδιά του, χταποδιοῦ ἀποκλαμοί*, λάγγευσαν* δῶθε - κεῖθε, κουλουριάζονταν, τίναζαν καταπάνω μου τ' ἀκροδάχτυλά τους νὰ μὲ συλλάβουν. Μὰ ποῦ νὰ μὲ συλλάβουν ! Καὶ ἂν δὲν ἤξερα καθόλου τὰ δολερὰ παιγνίδια του, κι ἂν δὲν εἶχα ἀκούσει τὰ καμώματά του, τὰ σκέλεθρα ποὺ ἔβλεπτα σφηνωμέ-

να ψηλά ήταν ἀρκετά νά μοῦ δείξουν τὸν κίντυνο. Σὲ κάθε του ἀνακλάσιμα στρεῖδι κολλοῦσα στὰ πλευρὰ τοῦ μάρμαρου. Πόδια, χέρια, μάτια, ὅλα δούλευαν σύγκαιρα. Καὶ ὁ λοστὸς, ἀψύς*, ἔνα μὲ τὸ ἄλλο τ' ἀντιρίμματα* τὰ ἔβγαζε ἀπὸ τὰ θαλάμια τους, τὰ χώριζε ἀπὸ τὴν πέτρα, ξεφλουδισμένα πολλὲς φορές, κι ἄλλες φορὲς μὲ σκλῆθρες ἀπὸ χάλαρα*, μὲ φόρτωμα ἀπὸ κοχύλια.

Τέλος κατάλαβα πώς ὅρχισε νά λασκάρη. "Εχανε τὸ στήριγμά του.

—Απάνω ! τσιμπάω.

Μὲ ἀνεβάζουν ἀπάνω. Γδύνομαι γοργά, παίρνω τὴν πρώτη ἀνάσα. Μπρέ ! Πῆρε καὶ σούρπωνε. Ἀντίκρυ τὸ Πήλιο ψήλωνε βαθυγάλαζο σὰν ἀπὸ λουλάκι. Τὰ χωριά του ἀσπριζαν στὶς πλαγιές σκόρπια μάρμαρα. Στὸ Βόλο ἄναβαν τὰ φῶτα καὶ ὁ οὐρανός, δλοπόρφυρος ἀπὸ τὸ ἥλιοβασίλεμα, ἔβγαζε ἔνα-ἔνα, τρεμόφεγγα τ' ἀστέρια του. Μοῦ φάνηκε, πώς ξανάζησα, ὅταν εἶδα μπρός μου γνώριμα πρόσωπα. Ξέχασα μιὰ στιγμὴ καὶ τὸ γιούσουρι καὶ τοὺς κόπους μου καὶ τὴ δόξα μου ἀκόμη.

—Τί ἀπόκαιμες ; ρωτάει ὁ καπετάν Στρατάτσος.

—Τώρα θὰ ίδης, τοῦ λέω πηδῶντας ἀπάνω. "Ελα, παιδιά ! τὰ κουπιά σας. Τὸ δέντρο θὰ τὸ σύρουμε στὸ νησὶ ἀπόψε.

—Μωρέ, τί λέσ ! Δὲν ἔπαθες τίποτα ; Δὲ σ' ἀγγίξε τὸ στοιχείο ;

Καὶ ρίχνονται ὅλοι ἀπάνω μου, μὲ ψηλαφοῦν, σφίγγουν τὰ κρέατά μου, κινοῦν τὰ μπράτσα μου καὶ ἀκόμα δὲν πιστεύουν πώς εἶμαι γερός.

—Μά τραβᾶτε, παιδιά, λέω· τὸ δέντρο κόπτηκε.

Ρίχνονται στὰ κουπιά· τραβοῦν μὲ δύναμη. Ναί ! Ἀντὶ νὰ σύρη μπροστά, πίσω πήγαινε τὸ καίκι μας.

—Μωρέ, μᾶς γελᾶς· λέει ὁ καπετάνιος ὀγανακτισμένος. Τί μολογδάς πώς ἔκοψες τὸ γιούσουρι;

—Μά τὸν 'Αι - Νικόλα, τὸ 'κοψα, τοῦ κάνω· τράβα ! Τ' ἥθελες, νὰ τ' ἀποκόψω, γιὰ νὰ μὲ πλακώσῃ ἀπὸ κάτω ; Δυὸς τραβήγματα θέλει καὶ θά 'ρθη μὲ τὶς ρίζες του.

'Αρχίζουμε πάλι τὸ τράβηγμα. Κάπου μιὰ ωρά ἔτσι παιδευτήκαμε. "Ακουες τοὺς σκαρμούς κι ἐτριζοβόλουν. Πεῖσμα ἔπιασε τοὺς ναῦτες καὶ ἀντρειεύονταν σὰν ξωτικά. 'Ο καπετάν Στρατάτσος ξετρελαμένος ἀπὸ χαρὰ καὶ περηφάνια, ψυχὴ ἔδινε σὲ ὅλους μὲ τὶς

φωνές του :

— 'Ω - ώ... 'Ω - ώ !... Γειά σας, παλικάρια ! "Ισα, λιοντάρια μου !... Ντροπή μας ! Μωρέ, ίσα, τίγρηδες !...

Καὶ τὰ παλικάρια, τὰ λιοντάρια, οἱ τίγρηδες ἔχωνα βαθιὰ τὸ κουπὶ καὶ τὸ ἐπαιρναν πίσω μὲ τόση δύναμη, ποὺ ἐλεγει τώρα θὰ γίνη σύψαλα. Τέλος βαθὺ μωύγκρισμα ἀντήχησε κι ἡ θάλασσα σήκωσε τρανὸ κύμα καταπάνω μας. Τὸ καίκι πέταξε γοργόφτερο ἐμπρός. 'Αμέσως μέγα κῆτος φάνηκε νὰ πιάνῃ ἀπ' ἄκρη σ' ἄκρη τὸν κόρφο. 'Ηταν τὸ γιούσουρι.

— Νὰ ίδω ! κι ἔγω νὰ ίδω !...

Τρέχουν ὅλοι στὴν πρύμνη νὰ γνωρίσουν τὸ στοιχεῖο. Τὸ βλέπουν καὶ σταυροκοπιοῦνται φοβισμένοι.

— Εμπρός ! λέω στὸν καπετάν Στραπάτζο. Νὰ τὸ βγάλουμε δέω τώρα, ποὺ νύχτωσε, πρὶν τὸ νιώσουν καὶ μᾶς τὸ πάρουν οἱ Τούρκοι .

Γ'.

Μόλις βγήκαμε ἀπὸ τὸν κόρφο, Γοργόνα ὁργισμένη μᾶς ἀπάντησε ἡ Νοτιιά. 'Ο ούρανὸς ἔσβησε τ' ἀστέρια του, ἔκρυψε τὰ συνορά του. "Άδης τὸ σκότος ἀπλώθηκε ἀπάνω μας. Τὸ κύμα ψήλωνε βουνό, ἀνέμιζε φωσφορούχους τοὺς ἀφροὺς κι ἔχυνε φῶς κάτασπρο, θαμπὶ καὶ ὅχαρο περίγυρα. Τί ἀλογα καὶ τί ἄτια! Τί φῶκες καὶ τί φάλαινες! κλωθογύριζαν κοπαδιαστά, βρουχιόνταν καὶ ἀλάλαζαν στὸ σύσκοτο ἔκεινο χόσι. Ν' ἀνησυχῶ ἄρχισα. Δὲν ήταν θάλασσα ἔκεινη ήταν θυμὸς καὶ σεῖσμα, κατάρα καὶ χολή, φαρμάκι τῆς ἄβυσσος.

"Ομως τίποτα. Τὸ γιούσουρι σφιχτοδεμένο ἀκολουθοῦσε τ' ἀπονέρια ποὺ ἔστρωνε ἡ πρύμνη τῆς σκάφης μας. Τὸ ἄκουσα νὰ δέρνεται κάποτε καὶ νὰ ρουχνίζῃ*, σὰ ζωντανὸ ποὺ παίρνει ἀνήφορο Ντροπή τὸ εἶχε πῶς νικήθη, καὶ πάσχιζε μὲ κάθε τρόπο ν' ἀπαλλαγῇ. Μὰ ποιός τὸ ἀφηνε; Μέσα στὸ ἄγριο πέλαγο μιὰ ξεχώριζα ταρναριστή φωνή, τὴ φωνὴ τοῦ διαλαλητῆ: ἔνα γνώριζα αἴσθημα, τὸ θάμασμα τῶν γερόντων μας:

— Νά λεβεντονιός!

1. 'Η παράδοσις ἀναφέρεται εἰς ἐποχὴν πρὸ τῆς ἀπελευθερώσεως τῆς Θεσσαλίας.

Μὲ τὸ χάραμα εἶδα κατάπλωρα συγνεφοσκεπασμένο τὸ νησί μας. Τρία μίλια θέλαμε ἀκόμη. Μὰ τρία γερά. Τὰ μπράτσα λύθηκαν δῆλη υὔχτα ἐπάνω στὸ κουπί. Τὰ πρόσωπα σούρωσαν· τὰ μάτια θόλωσαν. Ζάρες ἔκαμε τὸ μέτωπο· ἀσπρισαν τὰ κατάμαυρα μαλλιά, σὰ νὰ κύλισαν στογὸς* τὰ χρόνια ἐπάνω μας. ‘Ο καπετάνιος, ξαπλωμένος τ’ ἀνάσκελα στὸν μπάγκο, ἔμοιαζε πτῶμα. Οἱ λαμνοκόποι ἀμίλητοι κινοῦσαν ράθυμα τὰ κουπιά, σὰ μηχανὲς ποὺ κάνουν ἀναίσθητα τὸ ἔργο τους. Μόνος ἐγὼ ἔξακολουθοῦσα νὰ λάμνω σωστά. Ἡρθε μάλιστα πολλὲς φορὲς ποὺ τοὺς πήρα. Μὰ τί νὰ κάμω κι ἐγώ; Περισσότερος ἥταν ὁ πόθος παρὰ ἡ δύναμή μου. Τὸ κύμα ἐπίμενε νὰ ψηλώνῃ ἀκόμα, νὰ λιχνίζῃ* καὶ νὰ μᾶς βρέχῃ καὶ νὰ μᾶς κλυδωνίζῃ φοβερά.

Τέλος ρόδισε ἡ ἀνατολή, φάνηκε ὁ ἥλιος. Φάνηκαν βουρκωμένες οἱ στεριές, θολὸ τὸ πέλαγο, φιλόξενο τὸ νησί μας ἀντίκρυ.

— Ἀλα,* παιδιά, καὶ φτάσαμε! φώναξα.

Καὶ πηδῶ στὴν πλώρη ν' ἀγναντέψω καλὰ τὸ λιμάνι, νὰ ἴδω τὴν ἀμμουδιά, ὅπου θὰ τὸ ρίξω θρασίμι*. Τὸ καΐκι πέταξε μέσα, δυὸ χάλαρα* πήδηξε, ἄραξε ἀπάνω στὸν ἄμμο. Τρέχω στὴν πρύμνη καὶ ἀδράζω* τὴ γούμενα. ‘Οιμέ!! Σχοινὶ κομματιασμένο κρατῶ μόνο στὰ χέρια μου!

Τί ἔγινε τὸ ἄκαρπο δενδρί;... Κάτω βρίσκεται στὸν κόρφο τοῦ Βόλου, ἀπάνω στὸ θεόχτιστο πάγκο του, μὲ τὶς λεπιδωτὲς ρίζες, ἀρκουδοντυμένο τὸν κορμό, κλαδιά καὶ παρακλάδια του περαδῶθε, λές καὶ πάσχει νὰ κλείστη ὅλα στὸ δίχτυ του. ‘Ακόμα τὸ παραδίνουν γενιὰ σὲ γενιὰ οἱ ναῦτες καὶ πάει ἀπὸ πατέρα σὲ παιδί, ἀπὸ παιδὶ σ’ ἀγγόνι, πάντα μεγάλο, θαμαστὸ πάντα, σκληρὸ σὰν σίδερο, δυνατὸ σὰ λέοντας, ψυχωμένο καὶ ἀθάνατο σὰν στοιχείο.

Κι ἐγώ, ὁ Γιάννος ὁ Γκάμαρος, ἑβδομηντάρης κι ἔτοιμόρροπος τώρα, δὲ θαλάσσοδέρνομαι παρὰ γιὰ τὸ καρβέλι!

«Λόγια τῆς Πλώρης», 1899

*Αιρδέας Καρκαβίτσας

II. ΙΣΤΟΡΙΚΑ

3. ΤΟ ΑΜΑΡΤΗΜΑ ΤΟΥ ΠΑΠΑ - ΓΙΩΡΓΗ

Τὸ ὁμάρτημα ποὺ θὰ διηγηθῶ ἔχει γίνει στὴν Κόνιτσα, λίγα χρόνια πρὶν ἐλευτερωθῆ ἀπὸ τὸν τούρκικο ζυγό.

'Η Κόνιτσα εἶναι ἡ πλιό βορινὴ ἐπαρχία τῆς πατρίδας μου καὶ πρωτεύουσα τῶν « μαστοροχωριῶν », δηλαδὴ τῆς ἐπαρχίας ποὺ βγάζει τοὺς πλιότερους χτίστες τῆς 'Ελλάδας — γιατὶ οἱ χτίστες λέγονται γενικῶς « μαστόροι » ὅχι μόνον στὴν 'Ηπειρο, ἀλλὰ καὶ σ' ὅλην τὴν χέρση 'Ελλάδα.

Τὸν καιρὸν τῆς Τουρκιᾶς ἡ Κόνιτσα ἦταν ἔδρα καϊμακάμη*, εἶχε πρωτοδικεῖο, μοιραρχία χωροφυλακῆς κι "Ελληνα Μητροπολίτη. Εἶχε καμιὰ ἔξακοσαριὰ σπίτια, τὰ λίγο πλιότερα Ἑλληνικά καὶ τὰ λίγο λιγότερα τούρκικα, ἡ τὸ σωστότερο τουρκοελληνικά, τρεῖς χιλιάδες ψυχὲς ἀπάνω - κάτω, μὲ ὅψη πλιότερο χωριοῦ παρὰ πόλης. 'Αλλ' οἱ Τούρκοι τῆς Κόνιτσας, διαφορετικοὶ στὴν ἀντίληψη ἀπ' ὅλον τὸν ἄλλον κόσμο, θεωροῦσαν τότε τὴν Κόνιτσα πόλη καὶ τὰ Γιάννινα χωριὸ κι ἔλεγαν κομπαστικά :

—Γιάννινα χωριό, Κόν'τσα κασαμπάς* !

Τὸ ἵδιο ἔλεγαν κι οἱ Μετσοβίτες γιὰ τὸ Μέτσοβό τους, ἀλλὰ δὲν γνωρίζομε ἴστορικῶς, ἂν οἱ Μετσοβίτες τὸ πῆραν αὐτὸ ἀπὸ τοὺς Κονιτσιῶτες ἢ οἱ Κονιτσιῶτες ἀπὸ τοὺς Μετσοβίτες, γιατὶ κι αὐτοὶ ἔλεγαν :

—Γιάννινα χωριό, Μέτσοβο κασαμπάς !

Πρὶν ἀπὸ διακόσια χρόνια, ἡ Κόνιτσα δὲν ἦταν πρωτεύουσα ἐπαρχίας, κι οὔτε καϊμακάμη εἶχε, οὔτε ἀρχιερέα, κι οὔτε Τούρκο στὰ σπλάχνα τῆς. Τότε ἴσως νὰ ἦταν μικρότερη καὶ νὰ μὴν ἦταν « κασαμπάς », ἀλλ' ἦταν χριστιανικὸ χωριὸ ἀπὸ τὴν μιὰν ἄκρη ὡς τὴν ἄλλη, πέρα καὶ πέρα. 'Επειδὴ ὅμως τοὺς χριστιανοὺς κατοίκους τῆς Κόνιτσας τοὺς πίεζαν ποιὸν καὶ τοὺς τυραννοῦσαν οἱ γειτόνοι τους, οἱ Λεσκοβικινοί, ποὺ ἦταν χρόνια πρωτύτερα τουρκεμένοι, ὑπόφερναν ποιὸν οἱ ἀνθρωποι, ἀλλὰ βαστοῦσαν κι ἔμεναν ἀκλόνητοι στὴν πίστη τῶν πατέρων τους, μ' ὅσα κι ἀν ὑπόφερναν.

Δυστυχῶς ὅμως, μιὰ μέρα πέρασαν ἀπὸ τὴν Κόνιτσα μιὰ σαρανταριὰ Λεσκοβικινοὶ Τουρκαρβανίτες, πηγαίνοντας πρὸς τα Ζαγο-

ροχώρια γιὰ πλιατσοκολόι, κι ἐπειδὴ τὸ ποτάμι τῆς Κόνιτσας δὲν εἶχε τὸ γεφύρι πόχει σήμερα κι ἡταν πολὺ κατεβασμένο ἀπὸ τὶς βροχές, δὲν μπόρεσαν νὰ τὸ περάσουν κι ἀναγκάστηκαν νὰ μείνουν στὴν Κόνιτσα. "Εμειναν μιὰ μέρα, δυὸ μέρες, τρεῖς μέρες μὲς στὴν Κόνιτσα, ἔτρωγαν κι ἐπιναν τὰ καλύτερα φαγητά καὶ τὰ καλύτερα κρασιά, ἀλλὰ βλέποντας στὸ τέλος ὅτι τὸ ποτάμι δῦλο καὶ κατέβαζε καὶ δὲν θὰ μποροῦσαν νὰ περάσουν εὔκολα γιὰ τὰ Ζαγοροχώρια, ρίχτηκαν νὰ πλιατσοκολογήσουν τὴν Κόνιτσα καὶ νὰ γυρίσουν γλήγορα στὰ σπίτια τους φορτωμένοι. 'Αλλ' οἱ Κονιτσιῶτες ἀντιστάθηκαν καὶ μὲ ξύλα καὶ μὲ λιθάρια καὶ μ' ὅ, τι ἄρματα εἶχαν, καὶ τοὺς σκότωσαν ὅλους.

Αὐτὸς ὅμως θὰ ἐπέφερνε τὴν τέλεια καταστροφὴ τῆς Κόνιτσας, ἀμα ὅταν μαθεύονταν στὸ Λεσκοβίκι τὸ φονικὸ πού 'χε γίνει. Τότε οἱ Κονιτσιῶτες, γιὰ νὰ γλιτώσουν τὴν καταστροφὴ καὶ τὸν βέβαιο θάνατο, προσκάλεσαν κρυφά τὸν σιέχη* τοῦ Τεκὲ* τοῦ Πρεμετιοῦ, ποὺ ἐνεργοῦσε τές ἔξωμοσίες τῶν χριστιανῶν, καὶ τούρκεψαν ὅλοι! Κι ὅταν ὑστερα μαθεύτηκε ὁ φόνος τῶν Λεσκοβικινῶν, διακήρυξε ὁ σιέχης πῶς ὅ, τι εἶχαν κάνει οἱ Κονιτσιῶτες ὡς χριστιανοί, ἡταν λησμονημένο καὶ συμπαθισμένο, τώρα πού ἔγιναν Τούρκοι, κι ἀν ἥθελαν οἱ Λεσκοβικινοὶ νὰ πάρουν τὸ αἷμα τους ἀπὸ τοὺς Κονιτσιῶτες, θὰ εἶχαν νὰ κάνουν μ' ἑκεῖνον καὶ μ' ὅλο τὸ Πρεμέτι, κι ἔτσι οἱ Λεσκοβικινοὶ κάθισαν στ' αὐγά τους καὶ δὲν ταράχτηκαν πλιά.

Γενόμενοι ὅμως Τούρκοι οἱ Κονιτσιῶτες, διατήρησαν κρυφά, ὡς ἔνα διάστημα δυὸ γενεῶν, τὴν χριστιανικότητά τους καὶ χωρὶς νὰ χαλάσουν τές ἐκκλησίες τους, ἢ νὰ τές μεταβάλουν σὲ τζαμιά, ἔχτισαν ίδιαίτερα τζαμιά. 'Αλλὰ λίγο - λίγο, μὲ τὸν καιρό, ἀπόγιναν Τούρκοι, καὶ μοναχὰ διατήρησαν ἀπὸ γενεά σὲ γενεά τὸν σεβασμὸ πρὸς κάθε χριστιανικὸ ἀγιωτικὸ καὶ πρὸς τοὺς παπάδες μας καὶ φέρνονταν ἥπια πρὸς τοὺς χριστιανούς. "Έτσι λοιπὸν σ' ἐποχὴ πού δὲν ὑπῆρχαν γιατροί, ὅχι μόνον στὴν Κόνιτσα, ἀλλ' οὕτε καὶ στὰ ξακουστὰ Γιάννινα ἀκόμα, οἱ μόνοι γιατροὶ ἡταν οἱ παπάδες μὲ τὴ «δύναμη τοῦ Θεοῦ», καὶ χριστιανοὶ καὶ μωαμεθανοὶ ἔτρεχαν στές ἐκκλησίες καὶ στοὺς παπάδες. Κι ἔτσι οἱ Τουρκοκονιτσιῶτες διατήρησαν ὡς τὰ τελευταῖα τὴν χριστιανική τους συνήθεια νὰ προστρέχουν στές ἐκκλησίες μας καὶ στοὺς ἀγίους μας ὅταν ἀρρώσταιναν, κι ὅχι στὰ τζαμιά τους καὶ στοὺς χοτζάδες τους. Τούρκοι λοιπὸν Κονιτσιῶτες, ἀρρωσταίνοντας, ἔταζαν καὶ πρόσφεραν λάδια, κηριά καὶ λαμπτάδες στές ἐκκλησίες, παράγγελ-

ναν λειτουργιές και προσφορές και προσκαλοῦσαν παπάδες στά σπίτια τους και τους διάβαζαν εύκες και παρακλήσεις γιὰ νὰ γένουν καλά. Γι' αὐτὸ κι ἀπ' ὅλους τοὺς ἔλληνοεξωμότες οἱ Κονιτσιῶτες ὅχι μόνον δὲν μισοῦσαν τοὺς χριστιανούς, ἀλλὰ και τοὺς ἀγαποῦσαν και τοὺς προστάτευαν και τοὺς βοηθοῦσαν. Αὐτοὶ προσκάλεσαν ἀπὸ διάφορα χωριά χριστιανούς, ποὺ βρίσκονται σήμερα στὴν Κόνιτσα, τοὺς ἔχτισαν σπίτια, τοὺς βοήθησαν, κι ὀλίγο κατ' ὀλίγον ἔφτασαν ἀπὸ πενήντα χρόνια και πλιότερο τὰ σπίτια τὰ χριστιανικὰ νὰ γένουν πλιότερα ἀπὸ τὰ τούρκικα, καί, Τούρκοι και Χριστιανοί, ἔζησαν πάντα ἀγαπημένοι.

Αὐτὴ ἡ ἔρμονία ἀνάμεσα Τούρκων και Χριστιανῶν τῆς Κόνιτσας βάσταξε ἀκέρια ὡς τὲς μέρες ποὺ ᾧθε ὁ Σουλτάν Χαμίτης στὸν αὐτοκρατορικὸ θρόνο τῆς Πόλης. Ἀπὸ τότε, ὅπως και σ' ὀλην τὴν ἄλλη Τουρκιά, ἀλλαζαν και στὴν Κόνιτσα τὰ πράγματα. 'Η κατασκοπεία εἶχε φτάσει σ' ἐπιστημονικὴ περιωπή, κι ὁ μισαλλόδοξος μουσουλμανικὸς φανατισμὸς στὸ κατακόρυφο. 'Αλλ' ἡ μεγαλύτερη κατασκοπεία γένονταν ἐναντίον τῶν Τούρκων, κι ἀλίμονο σ' ἐκεῖνον τὸν Τούρκο, ποὺ θὰ καταγγέλλονταν ὅτι ἔστειλε κηρί, λάδι· ἡ λαμπάδες σ' ἐκκλησιά, ἡ ὅτι προσκάλεσε παπά στὸ σπίτι του γιὰ θεραπευτικὸ διάβασμα! 'Αμέσως τζουρλάλι* ὅτι δὲν ἦταν γνήσιος και σωστὸς μουσουλμάνος, και τὸ λιγότερο ποὺ 'χε νὰ πάθη, θὰ ἦταν ἔσορια στὴ Συρία ἡ στὴν 'Αραπιά!

'Αλλὰ κι οἱ παπάδες κιντύνευαν νὰ τιμωρηθοῦν αὐστηρά ἀπὸ τὴν τουρκικὴ Κυβέρνηση, ἀν καταγγέλλονταν ὅτι ἐλάβαιναν ἀπὸ μουσουλμάνο λάδι, κηρί ἡ λαμπάδες γιὰ τὴν ἐκκλησιά, ἡ πήγαιναν νὰ διαβάσουν παρακλήσεις στὰ τουρκόσπιτα. Γι' αὐτὸ κι ὁ Μητροπολίτης τῆς Κόνιτσας τοὺς διάταξε νὰ μὴν ἔχουν πλιά, σὰν και πρίν, καμιὰ· σχέση μὲ τὰ τουρκόσπιτα, γιατ' ἦταν μεγάλη τάχα κι ἀσυγχώρητη ἡ μαρτία νὰ δίνουν «τὰ ἄγια τοῖς κυστί»—στὰ σκυλιά· κι ὅτι ἀν μάθαινε στὸ ἔξῆς ὅτι ἔνας παπᾶς μπῆκε σὲ τούρκικο σπίτι, κρυφὰ ἡ φανερά, θὰ τὸν ἔκανε ἀργὸ «πάστης ἱεροπραξίας». 'Ετσι τραβήχτηκαν οἱ παπάδες ἀπὸ τὰ τουρκόσπιτα, κι αὐτὸ βάσταξε γιὰ κάμποσουν καιρό. 'Αλλ' οἱ Τούρκισσες τῆς Κόνιτσας, ποὺ ἦταν συνηθισμένες, μ' ὀλην τὴν ἐγκατάσταση ἐκεῖ ἐπιστημόνων γιατρῶν, νὰ προστέχουν, και στὴν παραμικρότερη ἀρρώστια, στοὺς παπάδες και στὲς ἐκκλησίες, προτιμοῦσαν νὰ πεθαίνουν καλύτερα, παρὰ νὰ δέχωνται γιατρὸ

καὶ νὰ πάρουν γιατρικά. Κανένας ὅμως παπάς δὲν δέχονταν πλιὰ νὰ πάγη σὲ τούρκικο σπίτι, οὔτε νὰ δεχθῆ τούρκικα τάματα, φοβούμενος καὶ τὴ μεγάλη κι ἀσυγχώρητη ὁμαρτία καὶ τὴν τιμωρία κι ἀπὸ τὸν ἀρχιερέα κι ἀπὸ τὴν τούρκικη ἀρχή, τὸ χειρότερο. 'Αλλ' ἡ παντοδύναμη βία δὲν τ' ἄκουε αὐτὰ καὶ τὰ ὑπερπήδησε ὅλα.

Μιὰ νύχτα παρουσιάζεται στὸ σπίτι τοῦ παπα-Γιώργη ἔνας Τούρκος καὶ τοῦ λέγει :

—Νὰ κοπιάσης, παπα-Γιώργη, στὸ σπίτι μου, πολὺ σὲ παρακαλῶ, νὰ μοῦ διαβάσης μία εὐκή στὴ γυναίκα μου, γιατὶ ἔχει δυὸ μέρες μὲ τοὺς πόνους καὶ δὲν μπορεῖ νὰ γεννήσῃ ἀκόμα.

—'Αλλά, εὐλογημένε... (Φτοῦ ! φτοῦ ! τὸν θεοκατάρατο τὸν 'Αγαρηνό*!, εἶπε μέσα του ὁ παπα-Γιώργης, γιατὶ ὀνόμασε «εὐλογημένον» τὸν ἀλλοπίστον Τούρκο)... 'Αλλά, ἀγά μου, φοβούμαι νά 'ρθω, γιατὶ θὰ τὸ μάθη ὁ καϊμακάμης καὶ θὰ μὲ κάνη ἔξορία! Δὲν ἔρχομαι! Πήγαινε στὴν εὐκή τοῦ Θε... (Φτοῦ! φτοῦ! πάλε τὸν θεοκατάρατο τὸν 'Αγαρηνό!, ξανάειπε πάλε ἀπὸ μέσα του ὁ παπᾶς). Πήγαινε στὸ καλό, ἀγά μου! Πήγαινε στὸ καλό! Μὴ μὲ πάρης στὸ λαιμό σου!

Βλέποντας ὁ Τούρκος τὴν ἐπίμονη ἄρνηση τοῦ παπᾶ, ἔφυγε, ἀλλὰ σὲ λίγο ξαναγύρισε καὶ τοῦ εἶπε ἄγρια κι ἀπελπισμένα :

—Θά 'ρθης, παπά! 'Αλλιώτικα δὲν γίνεται! Πεθαίνει ἡ γυναίκα μου! Δὲν μπορεῖ νὰ γεννήσῃ καὶ φωνάζει: «Φέρτε μου τὸν παπα-Γιώργη, ποὺ μὲ γλίτωσε καὶ στὴν ἄλλη μου γένννα μὲ τὸ διάβασμά του!».

—Σὲ λυποῦμαι πολύ, ἀγά μου, μ' αὐτὰ ποὺ μοῦ λέσ, ἀλλὰ δὲν μπορῶ νά 'ρθω... Φοβούμαι, σοῦ εἴπα, τὸν καϊμακάμη...

Τότε ὁ Τούρκος βγάζει μι' ἀστραφτερὴ μαχαίρα καὶ τοῦ λέει :

—Τὴ γλέπεις αὐτήν, παπά; "Η ἔρχεσαι, ἡ στὴν ἔχωσα στὰ στήθια!

Καὶ πετοῦσαν τὰ μάτια του φώτιές. Τί νά 'κανε τότε ὁ κατημένος ὁ παπα-Γιώργης;

'Απ' τὴ μιὰ μεριὰ ἡ μεγάλη κι ἀσυγχώρητη ὁμαρτία, ποὺ θὰ πετοῦσαν τ' ἄγια στὰ σκυλιά, (τοῖς κυσί), ὅπως εἶχε εἰπεῖ δη Μητροπολίτης, κι ἀπὸ τὴν ἄλλη ὁ φόβος μὴν τὸ μάθη κι ὁ καϊμακάμης κι ὁ Μητροπολίτης! 'Εμπρὸς βαθὺ καὶ πίσω ρέμα. 'Αλλὰ καὶ «παπᾶς

δεμένος γράφει καὶ ξεγράφει». Κι ἔτοι θέλοντας καὶ μή, πῆρε τὸ εύχαλόγι του, τὸ πετραχήλι του, ἵνα κηρί καὶ λίγο θυμίαμα κι ἀκολούθησε τὸν Τούρκο, τρέμοντας ἀπὸ τὸ φόβο του. Φτάνοντας στὸ τουρκόσπιτο, διάβασε παράκληση, κι ὡ τοῦ θάματος, ὑστερ' ἀπὸ μισῆ ὥρα γένησε ἡ Τούρκισσα!

'Απὸ στόμα σὲ στόμα, κρυφὰ - κρυφά, τό 'μαθαν ὅλες οἱ Τούρκισσες τῆς Κόνιτσας, ὅτι ἡ Φατμὲ τοῦ Χασάν Ζέλφου, δὲν μποροῦσε νὰ γεννήσῃ, προσκάλεσε τὸν παπα-Γιώργη νὰ τὴν διαβάσῃ, καὶ μόλις τὴν διάβασε, γένησε μιὰ χαρά...

Κι ἔλεγαν οἱ Τούρκισσες :

—Μωρέ, τί καλὸ διάβασμα ἔχει ὁ παπα-Γιώργης! "Αμα διαβάστη, πιάνει ἀμέσως τὸ διάβασμά του!

—Βαλλαΐ*, εἶναι ἄγιος ἄνθρωπος! Διαβάζει καὶ τὸν ἀκούει ὁ Θεός!

—Τί πειράζει ποὺ εἶναι χριστιανός; Τὸν ἀγαπάει ὁ Θεός καὶ τὸν ἔχει στὸ χουσμέτι* του. 'Ο Θεός ἔπλασε καὶ τοὺς Τούρκους καὶ τοὺς Χριστιανούς. "Ολους παιδιά του μᾶς ἔχει...

—Νοικοκύρης εἶναι κι ὅποιον θέλει παίρει στὸ χουσμέτι του...

—Πόσοι Τούρκοι εἶναι ποὺ παίρουν Χριστιανούς στὴ δούλεψή τους καὶ δὲν παίρουν Τούρκους. "Ετσι κι ὁ Θεός -- προσκυνοῦμε τ' ὄνομά του — ἔχει πάρει τὸν παπα-Γιώργη ἀπὸ τὸν τόπο μας.

Κι ἔτοι ὁ παπα-Γιώργης ἔγινε ἀξιαγάπητος σ' ὅλο τὸ τουρκογυναικαρεὶὸ τῆς Κόνιτσας.

Κι ἡ ἀγάπη μεταδόθηκε ἀπὸ τές Τούρκισσες στοὺς ἄντρες τους, στ' ἀδέρφια τους καὶ στοὺς γονέους τους.

'Ο παπα-Γιώργης μπαίνοβγαινε τές νύχτες στὰ τουρκόσπιτα «γιὰ διάβασμα» καὶ δὲν τὸν μαρτυροῦσε κανένας στὸν καϊμακάμη. Κάποτε ὅμως ἀρρώστησε κι ἓνα παιδί τοῦ καϊμακάμη καὶ δὲν μποροῦσαν νὰ τὸ κάνουν καλὰ οἱ γιατροί. Κιντύνευε καὶ σώνονταν μέρα μὲ τὴν ἡμέρα. Μιὰ χανούμισσα, ἡ πρώτη χανούμισσα τῆς Κόνιτσας, ἡ γυναικά τοῦ ὄνομαστοῦ Σιαχίν-μπεη, φιλινάδα τῆς καϊμακάμαινας, τῆς εἶπε μιὰ μέρα :

—Κατημένη, Χατιτζὲ-χανούμ! Δὲν φωνάζεις τὸν παπα-Γιώργη νὰ σου διαβάσῃ τὸ παιδί σου νὰ γένη καλά;

—Τί λέσ αύτοῦ, Χανούμ-έφεντη, τῆς ἀπάντησε ἡ καϊμακάμαινα, ποὺ δὲν ἦταν Κονιτσιώτισσα καὶ δὲν πίστευε στὰ χριστιανικὰ ἀγιω-

τικά. Πώς είναι δυνατό νὰ κάνη καλά τὸ παιδί μου τὸ διάβασμα ἐνὸς γκιασούρη ;

— „Ἄκου με, Χανούμ-έφεντη ! τῆς εἶπε πάλε ἔκείνη. „Αν θέλης νὰ γένη τὸ παιδί σου καλά, νὰ πάρης τὸν παπα-Γιώργη νὰ σοῦ τὸ διαβάσῃ...“

Πέρασαν μέρες, βδομάδες, ἵσως καὶ μῆνας, καὶ τὸ παιδί τῆς καϊμακάμαινας ὅχι μόνον δὲν γένονταν καλὰ μὲ τὰ γιατρικὰ τῶν γιατρῶν, ἀλλὰ καὶ χειροτέρευε. Τότε, στήν ἀπελπισιά της, μιὰ βραδιά, κρυφά ἀπὸ τὸν ἄντρα της, προσκάλεσε τὸν παπα-Γιώργη καὶ τὸ διάβασε. Τ' ἄρρωστο παιδί, ἑφτὰ-δύχτῳ χρονῶν παλικαράκι, αἰστάνθηκε ἔναν ἐσωτερικὸ κλονισμὸ στήν ἐμφάνιση τοῦ παπᾶ καὶ στὲς προφυλάξεις ποὺ μεταχειρίστηκε ἡ μητέρα του γιὰ νὰ μπῇ κρυφὰ ὁ παπᾶς τὴ νύχτα στὸ διαμέρισμά της, κι ἀρχισε νὰ τρέμῃ. „Ο παπα-Γιώργης τὸ καθησυχασε μὲ ἡμερον τρόπο, τοῦ διάβασε τὴν παράκληση, τὸ θυμιάτισε μὲ μοσχολίβανο, τὸ σταύρωσε μὲ τὸν Τίμιο Σταυρὸ καὶ φεύγοντας εἶπε στήν καϊμακάμαινα :

— „Η δύναμη τοῦ Θεοῦ κι ὅχι ἡ δικῆ μου, τοῦ ἀνάξιου ἐμαρτωλοῦ, θὰ κάνη καλὰ τὸ παιδί σου...“

Καθὼς τὸ εἶπε ὁ παπα-Γιώργης, ἔτσι κι ἔγινε. Ἀπὸ κείνη τὴν νύχτα κόπηκε ἡ θέρμη τοῦ παιδιοῦ καὶ σὲ λίγες μέρες ἔγινε καλά !

„Εμαθε κι ὁ καϊμακάμης τὴν αἵτια τῆς θεραπείας τοῦ παιδιοῦ του, κι ἂν καὶ φανατικὸς μουσουλμάνος — γιατὶ δὲν ἦταν Κονιτσιώτης — καὶ δὲν ἀγαποῦσε τοὺς Χριστιανούς, φώναξε κρυφὰ τὸν παπα-Γιώργη καὶ τόδωκε δέκα λίρες κέρασμα καὶ συνάμα τὴν ἀδεια νὰ διαβάζῃ ἐλεύτερα στὰ τούρκικα τὰ σπίτια, ἀλλὰ μὲ μεγάλη προσοχὴ νὰ μὴν τὸ μάθῃ ἡ ἀστυνομία ἡ κανένας χαφίες*, γιατὶ τότε, ὡς καϊμακάμης, θὰ ἦταν ὑποχρεωμένος νὰ τὸν καταδιώξῃ.

„Αλλὰ δὲν μπορεῖ νὰ μείνη γιὰ πολὺ κρυφὸ ἔνα πράγμα ποὺ τὸ ξέρουν πολλοί. Τὰ πολλὰ τὰ λάδια, τὰ πολλὰ τὰ κηριά κι οἱ πολλὲς καὶ χοντρὲς λαμπάδες ποὺ πήγαινε ὁ παπα-Γιώργης στήν ἐκκλησιά, χωρὶς νὰ φανερώνῃ ἀπὸ ποὺ στέλλονταν, ἔδωκαν τὴν ὑπόνοια στοὺς ἄλλους παπάδες καὶ στοὺς ἐφορεπιτρόπους τῆς ἐκκλησιᾶς, ὅτι ὁ παπα-Γιώργης βρίσκονταν σὲ σχέσεις μὲ τουρκόσπιτα καὶ διάβαζε κρυφοπαρακλῆσες σὲ Τούρκους. Κι ἔπρεπε, ἀν ὅχι ἀπὸ κακία, ἀλλ᾽ ἀπὸ καθῆκον, νὰ καταγγείλουν τὸ πράγμα στὸν Μητροπολίτη. „Ο Μητροπολίτης, μὴ ὄντας ἐντόπιος καὶ ζυμωμένος μὲ τὰ ἥθη

καὶ ἔθιμα τοῦ τόπου, καὶ λίγα μόνον χρόνια εύρισκόμενος στὴν Κόνιτσα, δὲν εἶχε τὴν ἀπαιτούμενη ἀντίληψη ὡς πρὸς τὸ ζήτημα τοῦτο, ἀν κι ἵκανὸς ἱεράρχης κατὰ τ' ἄλλα, κι ἅμα τοῦ καταγγέλθηκε ὅτι ὁ παπα-Γιώργης διάβαζε παρακλῆσες σὲ τουρκόσπιτα («σταύρωσον! σταύρωσον!»), τὸν ἔκανε ἀργὸν «πάσης Ἱεροπραξίας» ἐπ' ἀδριστον!

Σὰν ἀστροπέλεκας κακὸς ἔπεισε στὸ κεφάλι τοῦ καημένου τοῦ παπα-Γιώργη ἡ ἀδίκη ἀύτῃ καταδίκη καὶ θέλησε νὰ δικαιολογηθῇ στὸν Μητροπολίτη, ἀλλὰ ποῦ νὰ τὸν ἀκούσῃ ἔκεινος! Εἶχε γίνει θηρίο!

'Ο παπα-Γιώργης ἦταν καλὸς χριστιανὸς κι ὑπόμενε μὲ χριστιανικὴ ύπομονὴ τὴν ἀδικία ποὺ τοῦ 'χε κάνει ὁ Μητροπολίτης, ἀλλ' ἡ καταδίκη του ἀναστάτωσε τὴ χριστιανικὴ κοινότητα ἐναντίον του. Κι ἐνῶ, λίγα χρόνια πρίν, ὅλοι οἱ παπάδες τῆς Κόνιτσας διάβαζαν στὰ τούρκικα σπίτια, τώρα βρέθηκε νὰ θεωρηθῇ αύτὸς «μεγάλη κι ἀσυγχώρητη ἀμαρτία» εἰς βάρος τοῦ παπα-Γιώργη.

'Η «μεγάλη κι ἀσυγχώρητη ἀμαρτία» τοῦ παπα-Γιώργη ἄρχισε ἀπὸ λίγο-λίγο νὰ μεγαλώνῃ, σὰν τὴν ψείρα τοῦ παραμυθιοῦ, ποὺ δὲν τὴν χωροῦσε οὔτε τὸ σπίτι, κι ἔλεγαν κρυφὰ ὁ κόσμος, γιὰ νὰ μήν τοὺς ἀκοῦν οἱ Τούρκοι :

—Διαβάζει εὐκές καὶ παρακλῆσες στὰ τούρκικα τὰ σπίτια!
'Ακοῦς ἔκει ὁ τραγογένης!

—Δὲν εἰν' αύτὸς μονάχα... ἀλλὰ μπαίνει καὶ διαβάζει καὶ στὰ τζαμιά !...

—'Εγώ ξέρω ὅτι μνημόνευε στὴν προσκομιδὴ κι ὀνόματα : Φατμέ, Χατιτζέ, Νεφιγέ, Ναϊλέ, ὅλες τέσ Τούρκισσες τῆς Κόνιτσας, κι εὔχονταν μέσα στὴν ἐκκλησιά «ύπέρ οὐγείας καὶ ἀφέσεως τῶν ἀμαρτιῶν» τῶν ἀλλοπίστων !

—"Όλα ἔκεινα τὰ πολλὰ κηριὰ κι ὅλες ἔκεινες οἱ μεγάλες λαμπάδες στὴν ἐκκλησιά, ποὺ θέλουν χρόνια νὰ καγοῦν, εἶναι τούρκικα τάματα !

—Τί ἀνακατεύονται οἱ Τούρκοι στὰ δικά μας τ' ἀγιωτικὰ καὶ τὰ θρησκευτικά; 'Εμεῖς δὲν ἀνακατευόμαστε στὰ δικά τους... "Αν ἀναγνωρίζουν τὴ θρησκεία μας ὡς ἀνώτερη ἀπὸ τὴ δική τους, ἃς γένουν χριστιανοί, ὅπως ἦταν κι οἱ παπποῦδες τους ἄλλοτε !

—Τὸν ἀθεόφιθο τὸν παπα-Γιώργη ! 'Ακοῦς νὰ μᾶς κάνη τὴν ἐκκλησιά μισοτούρκικη !

Μήν μπορώντας πλιά νὰ δικαιολογηθῇ ὁ παπα-Γιώργης, δὲν ἔβρισκε ἔλεος στὴ συνείδηση κανενὸς χριστιανοῦ. ‘Ως τότε ζοῦσε τὸ σπίτι του μὲ τὴν ἐφημερία του καὶ μὲ τὸ πετραχήλι, καὶ τώρα τά χανε καὶ τὰ δύο! ’Εχανε, οὕτε πλιότερο οὕτε λιγότερο, τὸ ψωμὶ ἀπὸ τὸ στόμα του! Τί νὰ γένη; Τί νὰ κάνη; Μόνον στὸ Πατριαρχεῖο μποροῦσε νὰ κλαυτῆ καὶ νὰ βρῆ τὸ δίκιο του, ἀλλὰ δὲν ἥταν τόσο εὔκολο νὰ πάη ἀπὸ τὴν Κόνιτσα στὴν Πόλη, στὸ Πατριαρχεῖο. ’Αλλὰ κι ἄν μποροῦσε νὰ πάη, θὰ καταδέχονταν νὰ τὸν ἀκούσῃ ὁ Πατριάρχης ἢ νὰ διαβάσῃ τὴν ἀναφορά του; Κι ἔκανε ὑπομονή.

—« ‘Ο ὑπομείνας σωθήσεται », ἔλεγε μέσα του, ψιθυρίζοντας τὴν εὐαγγελικὴ ρήση, κι εἶχε τὴν ἐλπίδα στὸ Θεὸν καὶ στὸ δίκιο του.

Πῶς ζοῦσε ὁ καημένος ὁ παπα-Γιώργης ἀπὸ τὴν ἡμέρα ποὺ τοῦ χειρίσει τὸ πετραχήλι ὁ Μητροπολίτης; “Ἐνας Θεὸς τὸ ξερε! Καὶ τὸ χειρότερο, ποὺ ἥταν ἀναγκασμένος νὰ πονάῃ καὶ νὰ μὴν μπορῇ νὰ πῆ τὶ τὸν πονάει καὶ ποῦ τὸν πονάει! » “Ἀν σὲ βαρέση ὁ Κατής, ποὺ θὰ πᾶς νὰ κριθῆς; » λέγει μιὰ παροιμία. “Ἀν μάθαιναν σὶ Τούρκοι τὴν τιμωρία του, καὶ μάλιστα ὁ καϊμακάμης, πού χε ὅλη τὴ δύναμη τῆς ἔξουσίας στὰ χέρια του, θὰ τὰ χε ἀσκημα ὁ Μητροπολίτης μὲ τὴν τούρκικη Διοίκηση... Δὲν θὰ τοῦ λεγε ἡ Διοίκηση « γιατί ἔκανες ἀργὸ τὸν παπα-Γιώργη; », ἀλλ’ εἶχε ὅλα τὰ μέσα νὰ τοῦ φέρη τόσα ἐμπόδια καὶ προσκόμματα στὴν ὑπηρεσία του, ώστε ν’ ἀναγκασθῇ νὰ φύγῃ ἀπὸ τὴν Κόνιτσα τὸ γληγορώτερο. Τὸ εὐκολώτερο ἀκόμα ἥταν ὅτι μποροῦσε καὶ νὰ τὸν κατηγορήσῃ στὸ ‘Υπουργεῖο ὅτι εἶναι συνεννημένος μὲ τὸ ἐλληνικὸ κομιτάτο καὶ τότε ἀλίμονό του! Αὐτὴ ἡ κατάσταση βάσταξε κάμπτοσους μῆνες, πόβλεπε ὁ παπα-Γιώργης τὸ ψωμοκάρβελό του ἀπὸ μακριά, καὶ τοῦ φαίνονταν ως χαμένη κι ἄφταστη εύτυχία, ὅταν κατὰ θείαν πρόνοιαν μετατέθηκε ἑκεῖνος ὁ Μητροπολίτης στὴν Ἀνατολὴ κι ἔρχονταν νέος Μητροπολίτης.

‘Ως φωτεινὴ ἀκτίνα ἐλπίδας ἔλαμψε αὐτὴ ἡ εἰδηση μέσα στὸ φοβερὸ σκοτάδι τῆς ἀπελπισίᾶς ποὺ βρίσκονταν ὁ δύστυχος παπα-Γιώργης. ’Αλλ’ ἄν εἶχε κι ὁ νέος Μητροπολίτης τὴν ἴδια ἀντίληψη τοῦ πιλοιοῦ τί θὰ γένονταν τότε; Δὲν θὰ τοῦ μενε τίποτε ἀλλο τότε, παρὰ νὰ πέσῃ στὸ ποτάμι ποὺ περνοῦσε μπροστά ἀπὸ τὴν Κόνιτσα καὶ νὰ πνιγῇ!

Προσπαθοῦσε νὰ δικαιολογήσῃ τὴν καταδίκη του ἀπὸ μέρος

τοῦ Μητροπολίτη καὶ δὲν μποροῦσε νὰ παραδεχτῇ ὅτι ἡταν φταίχτης. Καταδικάστηκε, γιατὶ διάβαζε εὔκες καὶ παρακλήσεις στὰ τουρκόσπιτα. 'Αλλ' αὐτὸ ὑψωνε πλιότερο τὸ γόγητρο τῆς ἐκκλησίας μας καὶ ταπείνωνε τὸ τζαμί καὶ στὴ συνείδηση τῶν Τούρκων καὶ στὴ συνείδηση τῶν Χριστιανῶν! Τὸ ἀντίθετο θὰ ἡταν κακό, ἢ ἂν δέχονταν στὸ σπίτι του χότζα νὰ τοῦ διαβάζῃ ἐκεῖνος τούρκικες εὔκες καὶ ντουάδες. Τὰ διαβάσματα πόκανε αὐτὸς δὲν εἶχαν ὡς σκοπὸ νὰ κάνουν τοὺς Χριστιανοὺς Τούρκους, ἀλλὰ τοὺς Τούρκους Χριστιανούς. Καὶ στὸ κάτω-κάτω δὲν ἐπιζητοῦσε αὐτὸς νὰ πηγαίνη νὰ διαβάζῃ στὰ τουρκικά τὰ σπίτια, ἀλλὰ προσκαλόνταν, κι ἀν ἥθελε ν' ἀρνηθῆ, δούλευε κι ἡ βίᾳ τῆς μαχαίρας! Οἱ Τούρκοι πρόστρεχαν στὸ ἔλεος τῆς χριστιανικῆς θρησκείας κι ὅχι αὐτὸς στὸ ἔλεος τῆς τουρκικῆς. Καὶ συναρμολογώντας κι ἀνακεφαλαιώνοντας ὅλα τὰ «ὑπέρ» καὶ τὰ «κατά», ἔφτανε στὸ συμπέρασμα νὰ ἔλπιζῃ ὅτι ὁ νέος Μητροπολίτης θ' ἄκουε μ' εὐμένεια τὴν ἀπολογία του καὶ δὲν θὰ τοῦ 'βρισκε φταίξιμο, ἢ, τουλάχιστον, θὰ τὸν λυπιόνταν καὶ θὰ τοῦ'δινε τὸ πετραχήλι του καὶ τὴν ἐνορία του.

"Υστερα ἀπὸ κάμποσες μέρες μαθεύτηκε τηλεγραφικῶς ὅτι ὁ νέος Μητροπολίτης εἶχε φτάσει στὰ Γιάννινα καὶ τὸ ἐπόμενο Σάββατο βράδυ θὰ ἡταν στὴν Κόνιτσα.

Μιὰ ζέστη καὶ μιὰ κρύο τοῦ 'ρθε τοῦ παπα-Γιώργη ἥ εἰδηση τοῦ ἔρχομοῦ τοῦ Μητροπολίτη. "Ηθελε ν' ἀργοῦσε ἀκόμα, γιὰ νὰ 'χῃ τὸν καιρὸ νὰ σκεφτῇ βαθύτερα πῶς ἔπρεπε ν' ἀπολογηθῇ καλύτερα. 'Αλλ' ἀφοῦ οὕτως ἦ ἄλλως θά 'ρχονταν τὸ Σάββατο ὁ Μητροπολίτης, καλῶς νά 'ρχονταν.

Τέλος, ὁ Μητροπολίτης ἔφτασε τὸ Σάββατο στὴν Κόνιτσα μὲ τιμητικὴ συνοδεία τριῶν-τεσσάρων καβαλαραίων χωροφύλάκων ἀπὸ τὰ Γιάννινα, κατὰ τὰ συνηθισμένα. "Ολος ὁ χριστιανικὸς κόσμος τῆς Κόνιτσας καὶ τῶν περιχώρων μὲ τὸν πρωτοσύγκελλο καὶ τοὺς παπάδες «ἐπὶ κεφαλῆς», τὸν δέχτηκε μισῆ ὥρα μακριὰ ἀπὸ τὴ χώρα. Παρακολούθησε ἀπὸ μακριὰ κι ὁ παπα-Γιώργης τὴ μητροπολιτικὴ ὑποδοχὴ σὰν ἀποδιοπομπαῖος τράγος, φοβούμενος μὴν τοῦ γίνη καμιὰ ἀποδοκιμασία, κι ἡταν σὰν νὰ πῆγε καὶ σὰν νὰ μὴν πῆγε στὴν ὑποδοχή.

* * *

“Υστερα ἀπὸ τὸν ἔρχομὸ τοῦ Μητροπολίτη στὴν Κόνιτσα, πρόβαλε τὸ σπουδαῖο ζήτημα στὸν παπα-Γιώργη: τὸ νὰ παρουσιαστῇ μπροστά του. Συλλογιόνταν πῶς νὰ παρουσιαστῇ καὶ τί νὰ εἰπῆ καὶ πάλι δείλιαζε. Τὴ μιὰ στιγμὴ τ' ἀποφάσιζε νὰ παρουσιαστῇ σήμερα καὶ τὴν ἄλλη τ' ἀνάβαλνε γι' αὔριο. Αὔτὴ ἡ διβουλία βάσταξε ἀπάνωκάτω δυὸ βδομάδες, καὶ θὰ βαστοῦσε ποιός ξέρει πόσο, ἂν μιὰ μέρα δὲν ἐπέβαλνε στὸν ἔαυτό του νὰ πάγη, καὶ γιὰ νὰ μὴν τ' ἀναβάλῃ πάλε, σὰν πρίν, ὁρκίστηκε στὴν Ἱεροσύνη του καὶ στὸ πετραχήλι του νὰ πάγη χωρὶς ἄλλο ἐκείνην τὴν ἡμέρα. Κι ἔτσι, μιὰ καὶ δυὸ καὶ στὴν Μητρόπολη! “Η τοῦ ὑψους ἡ τοῦ βάθους. Παρουσιάστηκε στὸν Μητροπολίτη, τοῦ κανεὶ τὴν ἀπαίτούμενη μετάνοια μὲ γονυκλισία καὶ τοῦ φίλησε τὸ χέρι.

—Ποιός εἶσαι ἐσύ, παπά μου, κι ἀπὸ ποῦ εἶσαι; τὸν ρώτησε ὁ Μητροπολίτης μὲ πατρικὸ ὑφος, ποὺ δὲν ὅμοιαζε καθόλου μὲ τὸ συνηθισμένο τῶν ἀρχιερέων.

—Εἶμαι ὁ παπα-Γιώργης ἀπ' ἐδῶ μέσα, ἀπὸ τὴν Κόνιτσα, ἀπάντησε ὁ παπα-Γιώργης.

—Ποιός παπα-Γιώργης; ξαναρώτησε ὁ Μητροπολίτης· δὲν σ' εἶδα καμιὰ μέρα ἐδῶ... Μήπως ἔλειπες; Ποῦ ἐφημερεύεις;

—Ἐφημέρευα, ἀλλὰ δὲν ἐφημερεύω πλιά...

—Καὶ γιατί;

—Γιατὶ μ' ἔχει κάνει ὁ Μητροπολίτης ἀργὸ ἀπὸ «πάσης Ἱεροπραξίας».

—Καὶ γιατί; Μήπως ἔκανες κανένα μεγάλο ἡμέρημα;

—.....

—Πέ μου τί ἡμέρημα ἔκανες, κι ἂν δὲν εἶναι πολὺ μεγάλο, κι ἂν δὲν ἀντιβαίνῃ πολὺ στοὺς κανόνες τῆς Ἱεροσύνης καὶ τῆς θρησκείας μας, θὰ σοῦ φανῶ ἐπιεικής, ἂν δείξης τὴν ἀπαίτούμενη μετάνοια...

—Τὸ ἡμέρημά μου, Σεβασμιότατε, (ἀποκρίθηκε ὁ παπα-Γιώργης), μεγάλο ἡ μικρὸ δὲν ξέρω, εἶναι ὅτι προσκαλούμουν ἀπὸ διάφορα τουρκόσπιτα ἐδῶ μέσα στὴν Κόνιτσα, ὅταν εἶχαν κανέναν ἄρρωστο, καὶ τοὺς διάβαζα εὐκές καὶ παρακλῆσες γιὰ νὰ γένη καλά... Αὔτο, Δεσπότη μου, ήταν παλιὸ συνήθιο ἐδῶ πέρα... “Ολοι οι παπάδες διάβαζαν στὰ τουρκόσπιτα καὶ δὲν εἶναι παρὰ λίγος καὶρὸς ποὺ μᾶς τὸ ἀπαγόρευσε ὁ Μητροπολίτης. Καὶ μήπως ἥθελα, Δεσπότη μου, νὰ πηγαίνω; Μ' ἔπαιρναν «διὰ τῆς βίας»... μὲ μιὰ τέτοια μαχαίρα στὸ χέρι!...

Κι ἔκανε τὴ σχετικὴ χειρονομία, γιὰ νὰ δείξῃ τὸ μέγεθος τῆς μαχαίρας.

—Αὐτὸ εἶναι ὅλο κι ὅλο τὸ ἀμάρτημά σου, ποὺ σ' ἔκανε ἀργὸν ὁ Μητροπολίτης;

—Αὐτό, Δεσπότη μου, καὶ μόνο...

—Στὴν ἱεροσύνη σου! Αὐτὸ καὶ μόνον ἦταν;

—Στὴν ἱεροσύνη μου, Δεσπότη μου, καὶ στὸ πετραχήλι μου! Αὐτὸ καὶ μόνον ἦταν!...

—Ἄπὸ σήμερα, τοῦ εἶπεν ὁ Μητροπολίτης, συγκινημένος ἀπὸ τὴν παλιὰ συνήθεια τῶν Τούρκων τῆς Κόνιτσας νὰ προσκαλοῦν ταπάδες στὰ σπίτια τους, γιὰ νὰ τοὺς διαβάζουν, ὅταν ἀρρωστοῦ-ειαν, ποὺ μάθαινε γιὰ πρώτη φορὰ ἀπὸ τὸν καταδικασμένον παπα-Γιώργην, εἰσαι ἀπαλλαγμένος ἀπὸ τὴν ἀδικὴ τιμωρία σου. Πάρε τὸ πετραχήλι σου, διάβαζε εὐκὲς καὶ παρακλῆσες ὅσες μπορέστησ απὸ τούρκικα τὰ σπίτια, καὶ τὴν ἐρχόμενη Κυριακὴ νά 'ρθης νὰ λειτουργήστησ μαζί μου στὴ Μητρόπολη.

‘Ο παπα-Γιώργης μπῆκε δειλὸς σπουργίτης στὴ Μητρόπολη καὶ βγῆκε ἀιτός! Φουρντουλοῦσε* καὶ δὲν πατοῦσε στὴ γῆ ἀπὸ τὴ χαρά του κι ἀπὸ τὴ δόξα του.

Τὸ βράδυ ἐκείνης τῆς ἡμέρας προσκάλεσε ὁ Μητροπολίτης ὅλους τοὺς παπάδες τῆς Κόνιτσας καὶ τοὺς εἶπε ὅτι θά 'κανε «ἀργὸ πάστης ἱεροπραξίας» ἐκείνον τὸν παπά, ποὺ θ' ἀρνιόνταν νὰ διαβάσῃ εὐκές καὶ παρακλῆσες στὰ τουρκόσπιτα!

Αὐτὸς ὁ Μητροπολίτης ἦταν ὁ περιώνυμος μέγας Μητροπολίτης Ἱωαννίνων ὁ Σπυρίδωνας!

«Ἀπὸ τὰ χρόνια τῆς σκλαβιᾶς»

Χρίστος Χριστοβασίης

4. ΕΤΣΙ ΗΤΑΝΕ

—Παππού, σήκου, παππούλη! Σήμερα εἶναι μέρα πίσημη! Τί φυλᾶς τὸ στρῶμα καὶ βογκᾶς! "Όλο βογκᾶς, κι ὅλο μαλώνεις... σώνει πιά! "Εβγα νὰ ἰδης! "Ελα ν' ἀλλάξης καὶ νὰ βγῆς στὴν ἀγορά. 'Ο κόσμος ἔχει πανηγύρι σήμερα—Σάββατο Λαζάρου!

Τὸ μαθητούδι ζωηρό, καθὼς μπῆκε στὸ σπίτι, ἔφυγε κιόλα. Τόξερε ὁ παππούς πώς ἦταν ἡ τρανὴ Παραμονή, τῆς "Εξόδος" νέαρα.

”Αχ, τέτοια μέρα δὲ θὰ ξαναρθῇ — μήτε δὲ Θεός νὰ δώσῃ !

Τό ξερε δὲ παππούς, κι αὐτὸς ἀπὸ μέρες κι ἀπὸ νύχτες συλλογιότανε. Ό πονεμένος νοῦς του σερνότανε τριγύρω στὴ μεγάλη Θύμηση. Καὶ τὴν περίμενε τὴ μέρα αὐτή, σὰ νὰ τανε νὰ ρχόταν ἄλλη μιὰ φορά, πρώτη φορά — τοῦ κάκου.

Μὰ τοῦ μικροῦ τ’ ἀγγόνου οἱ χαρωπὲς φωνὲς τοῦ ξάφνισαν τὸ νοῦ. Κι ἐκεῖ, νὰ πάλι τὸ τρελόπαιδο μπροστά του. ”Αφησε τὶς τρεχάλες γιὰ νὰ ξαναρθῇ καὶ νὰ τοῦ γίνη πειρασμὸς καὶ πάλι.

— ’Ακόμα κάθεσαι, παππούλη ; Λεχώνα θὰ μοῦ γίνης αὐτοῦ πέρα; ’Απόλυτε κι ἡ ἐκκλησιά !

— Καλά, καλά, μωρὲ παιδί, μὴ μὲ μαλώνης τόσο γέρος είμαι, δὲν μπορῶ νὰ σηκωθῶ. ’Εδῶ ἀσε με νὰ σήπωμαι...

— Τί εἶπες ; Δὲν ἀκοῦς ! Πέρναει ἡ ”Εξοδο !

Αὔτὸς ὁ λόγος χτύπησε τὸ γέρο ἀλλόκοτα. Τῆς λιτανείας ἡ βοή, ποὺ ἔφτανε ἀπ’ τὸν ἄλλο δρόμο, κρυφὴ τρεμούλα τοῦ χυσε στὰ σωτικά· δ νοῦς του σάλεψε ἀξαφνα.

— ”Εφτασα! Τ’ ἄρματά μου !

’Ορθός τινάχτηκε σὰν παλικάρι. ’Ανάλλαγος, ἀνάμαλλος ζωστικε τὸ σπαθί. Καὶ βγῆκε.

Τὰ μάτια ἀγριωπά στυλώνει γύρω του. Κάτι σὰ νὰ ζητῇ. Τὸ κανόνι καὶ τὸ ντουφέκι γεμίζει ὅλη τὴ χώρα μ’ ἀμέτρητη βοή. Κόσμος πολὺς στὴν ὁγορά. ”Ολοι ντυμένοι τὰ καλά τους. ”Ολοι τ’ ἄρματα κρατοῦν — καὶ ρίχνουν !

’Ο λαὸς παίζει μὲ τὴ φαντασιά του τὸ παιγνίδι αὐτὸ στὸ χρόνο μιὰ φορά. Θέλει νὰ ζωντανέψη πάλι τὴ μεγάλη εἰκόνα, ἔτσι γιὰ νὰ ἰδῃ πῶς ἥτανε — κι ὁ γέρος πάει νὰ τὸ πιστέψῃ.

Βρίσκεται μὲ τ’ ἀγγόνι στῆς λιτανείας τὴν ούρᾳ κι ἀκολουθοῦνε. Τέλος στοὺς τάφους ἔφτασαν. ’Εκεὶ χιλιάδες μαζωμένοι στέκονται κι ἀκοῦν ἔναν ποὺ βγάνει λόγο· μὰ ὁ λόγος εἰν’ ἀτέλειωτος. ’Ο γέρος ἀκούει, καὶ δὲν καταλαβαίνει. ’Ακούει καὶ καρτερεῖ· σὰν κάτι φαίνεται νὰ καρτερῇ...

— ’Ορέ, δὲν ἥταν ἔτσι ! κράζει μὲ δυνατὴ φωνή.

”Αφησε στὴ μέση τὴ γιορτὴ καὶ πῆρε τὸ δρόμο πίσω γιὰ τὸ σπίτι. Θυμωμένος φαίνεται. Βογκάει, στ’ ἀγγόνι δὲ μιλεῖ. ”Αξαφνα σταματάει. ’Εκεῖ κοντά του κάποιος τραγουδεῖ. ”Ενας τυφλὸς χωριάτης διακονιάρης, στρωμένος καταγῆς παίζει τὴ λύρα του καὶ τρα-

γουδεῖ. Λέει τὸ τραγούδι τὸ θλιμμένο, τὸ μοιρολόγι τοῦ Μεσολογγιοῦ.

'Ορθὸς ὁ γέρος, ἄσειστος ἀκούει. Βρύση πᾶνε τὰ μάτια του. Κλαίει ἥσυχα, καὶ δὲ μιλεῖ. Τέλος κόπηκε τὸ τραγούδι.

—Νά, δρέ, ἔτσι ἥτανε !

Αὐτὸς εἶπε μονάχα! Καὶ γύρισε στὸ σπίτι του καὶ στὸν κατημό του.

« Μεγάλα Χρόνια »

Γιάννης Βλαζογιάννης

Δ'. ΧΡΟΝΟΓΡΑΦΗΜΑΤΑ

1. « ΑΕΡΑΣ »

Λέξη μαγική, ποὺ δὲν σημαίνει σχεδὸν τίποτε καὶ ὅμως τὰ σημαίνει δλα. Τρεῖς συλλαβές πού βγῆκαν μιὰν ἡμέρα ἀπὸ τὰ χείλη ἐνὸς ἀπλοϊκοῦ, ἐκεῖ στὰ βουνὰ τῆς Ἡπείρου, δταν εἶδε νὰ σκάζουν οἱ ὀβίδες ἐπάνω ἀπὸ τὸ κεφάλι του καὶ νὰ μὴν παθαίνη τίποτε κανεῖς, καὶ ἔκαμαν ἔπειτα τὸ γύρω τους ὅπου συμπλοκή, ὅπου μάχη, ὅπου θάνατος ! Τὴν πῆρε ἡ δόξα μαζὶ μὲ τὰ φτερά της καὶ γύρισε δλους τοὺς κάμπους καὶ δλα τὰ βουνὰ καὶ τὰ λαγκαδια. "Οπου αἴμα, ἐκεῖ κι αὔτη" ὅπου μάχη, θ' ἀντηχοῦσε κι αὔτη" ὅπου νίκη, βροντόφωνη θὰ ἔβγαινε ἀπὸ τὰ στήθη τῶν πολεμιστῶν καὶ θ' ἀνέβαινε ψηλὰ σὰν ὑμνος ἐπινίκιος. Σήμερα δὲν ὑπάρχει χωριό, δὲν βρίσκεται σπίτι ή καλύβι πού νὰ μὴν ἀντηχῇ μέσα.

Γιὰ τὸν πολὺ κόσμον δὲν ἔχει καθαρὸ νόημα, καὶ ὅμως εἶναι γεμάτη ἀπὸ νόημα γιὰ ὄσους ἔζησαν τοὺς δυὸ πολέμους, καὶ ὅμως ἔχει νόημα γιὰ κάθε περίσταση ποὺ ἐλέγετο, καὶ ἄλλαζε σημασία γιὰ τὸ καθετί.

"Ἐπεφταν οἱ ὀβίδες καὶ περνοῦσαν ἀπάνω ἀπ' τὰ κεφάλια τους; « 'Α ἐρας! » τοὺς φώναζαν.

Πήγαιναν λίγο μακριὰ ἀπ' ὅ,τι ἔπρεπε, καὶ χτυποῦσαν πίσω ἐκεῖ στὰ μετόπισθεν καὶ ἔκαναν ἄνω κάτω τὰ ἀσυνήθιστα ἐπιτελεῖα; Γύριζαν οἱ μαχηταὶ μὲ ἔνα μειδίαμα εἰρωνείας, καὶ βλέποντας τὴν ταραχή, τὸ σκόρπισμα καὶ τὴ φυγή, « 'Αέρας! » πάλι τοὺς ἐφώναζαν.

Καμιὰ ἀπ' ἐκεῖνες ποὺ φεύγουν παραπλανημένες ἔπεφτε στὴ δευτέρα γραμμή, ἐκεῖ ποὺ κάθονταν οἱ ἄλλοι ξένοιαστοι μακριὰ ἀπὸ τὸν κίνδυνο. Αὐτοὶ σκόρπιζαν ἀπ' ἐδῶ καὶ ἀπ' ἐκεῖ ἀσυνήθιστοι,

τρομαγμένοι. Τότε μ' ἔνα χαμόγελο είρωνικό στὰ χείλη ἐκεῖνοι ποὺ πολεμοῦσαν στὴν πρώτη γραμμὴ ἀφηναν νὰ τοὺς ξεφύγη ἔνα βροντόφωνο : «'Αέρας !».

Μιὰ φορά ἔνας ταγματάρχης ἀπ' ἐκείνους τοὺς λίγους, ποὺ ὅταν βροντοῦσε τὸ κανόνι γινόταν ἄφαντος, καὶ μόλις ἔπαιε ἔβγαινε ἐμπρὸς καὶ ἀρχιζε λόγια καὶ συμβουλές, πῆρε κι αὐτὸς τὸ μερίδιό του ἀπὸ τὸν «'Αέρα», γεμάτο ἀπὸ καυστική είρωνεία. «Ἐνας «'Αέρας !» δυνατὸς τὸν ἀκολουθοῦσε κάθε φορὰ ποὺ ἀνοιγε τὸ στόμα του, ὥσπου ἔξαφανίσθηκε πιὰ γιὰ πάντα.

«Ἐνας ἄλλος, ἀπὸ ἐκείνους τοὺς πολλοὺς ποὺ ζοῦσαν νύχτα μέρα μαζὶ μὲ τὰ παλικάρια, ποὺ μοίραζε τὴν γαλέτα μαζὶ τους, καὶ κοιμόταν πλάγι - πλάγι μ' αὐτοὺς μέσα στὸν κίνδυνο, χτυπήθηκε μιὰ μέρα βαριά. Τὸν κουβάλησαν μὲ τὸ πόδι σπασμένο. Μερικοί, ἀνήσυχοι, τὸν περιτριγύρισαν. 'Αλλ' αὐτὸς σφίγγοντας τὰ χεῖλη του γιὰ νὰ μὴ φωνάξῃ ἀπὸ τὸν πόνο, χαμογέλασε καὶ τοὺς φώναξε δυνατά :

—Δὲν εἶναι τίποτα, παιδιά. «'Αέρας !».

—«'Αέρας !» τοῦ φώναξαν κι ἐκεῖνοι, καὶ τράβηξαν πηδώντας πάλι στὴν πρώτη γραμμὴ.

«'Αλλη μιὰ μέρα, ἔνας ἀπὸ ἐκείνους τοὺς ἡρωικοὺς ἀξιωματικούς τοῦ πεζικοῦ, ποὺ βρίσκονταν πάντοτε μὲ τὸ σπαθὶ στὸ χέρι μπροστά, ἀφησε νὰ τοῦ ξεφύγη ἡ ἴδια λέξη. Ὡταν μία ἀπὸ τὶς μέρες ἐκεῖνες τὶς λίγες, ποὺ ἀντικρίσαμε μερικὰ ἀτυχήματα. «Ολοι οἱ στρατοί, καὶ οἱ πιὸ ἔνδοξοι, ἔχουν πάθει ὅμοια σὲ μερικὲς στιγμές. 'Ολόγυρα μετροῦσαν τοὺς νεκρούς, μάζευαν τοὺς πληγωμένους. Τὸ αἷμα εἰχε χυθῇ ἀφθονα καὶ ἀνώφελα. Δὲν εἶχαμε ἐπιτύχει ἐκεῖνο ποὺ ζητούσαμε· δὲν εἶχαμε κατορθώσει τίποτε. Τὸ παλικάρι ἐκεῖνο γύρισε καὶ εἰδε τὸ τάγμα του ἔχαντλημένο, μισό. Εἶδε ὅλη τὴν πομπὴ ἀπὸ τοὺς νεκρούς, ὅλη τὴ σωρεία ἀπὸ τοὺς τραυματίες, ὅλο τὸ πλῆθος ἀπὸ τοὺς ζωντανοὺς ποὺ ἀκολουθοῦσαν ἀπὸ πίσω μὲ τὸ κεφάλι σκυφτὸ καὶ τὰ μάτια χαμηλά. Εἰδε τὰ αἷματα, τοὺς χαμένους κόπους, τὶς μάταιες ἡρωικὲς προσπάθειες, εἰδε τὸν ἔχθρὸ ἐκεῖ ἀντίκρυ νὰ κρατῇ τὶς θέσεις, του, περήφανος καὶ ἐπίμονος, καὶ τότε, ἀφοῦ χτύπησε τὸ σπαθὶ του δυὸ - τρεῖς φορὲς μὲ λύσσα ἐπάνω σ' ἔνα βράχο, κοίταξε τὰ παλικάρια του μὲ μάτια φλογισμένα ἀπὸ μανία καὶ λύπη μαζὶ καὶ τοὺς φώναξε :

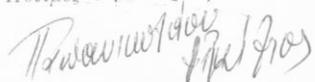
—»Αέρας» σήμερα! »Αέρας» καὶ σὲ μένα καὶ σὲ σᾶς καὶ σ' ὅλους μας!

Ἐτσι σὲ ὅλες τὶς στιγμὲς τῆς δόξας, μέσα σὲ ὅλες τὶς μεγάλες καὶ ἀπίστευτες ἐπιτυχίες, σύντροφος ἀχώριστος ἡταν ἡ μεγάλη λέξη, ἡ λέξη χωρὶς νόημα, τὸ ποίημα τῆς μάχης καὶ τοῦ θανάτου, καὶ ἀχώριστος σύντροφος ἐπίστης μέσα στὶς πίκρες καὶ στὶς ἀτυχίες. Λέξη¹ ποὺ ἀντηχεῖ ἀκόμα σὲ ὅλες τὶς χαράδρες, ποὺ πετᾶ ἀκόμα πάνω ἀπὸ τοὺς κάμπους, ποὺ τριγυρίζει ἀκόμα πάνω ἀπὸ τοὺς τάφους τῶν παλικαριῶν. Λέξη ποὺ φοβέριζε τὸν ἔχθρο, ποὺ τὸν ἀκολουθοῦσε στὴ φυγή του. Λέξη ποὺ ἀντίκρισε μὲ τὸ γέλιο κι αὐτὴ τὴ χολέρα καὶ τὴν ἔδιωξη. Πέντε γράμματα ποὺ χοροπτηδοῦσαν γελαστὰ ἐμπρὸς στὶς ὁβίδες, μέσα σὲ βροχὴ ἀπὸ σφαῖρες, ποὺ κοιμόνταν μαζὶ μὲ τὴν πείνα, ποὺ ξυπνοῦσαν μὲ τὴν παγωνιά, ποὺ χαιρετοῦσαν τὸ θάνατο καὶ τοὺς νεκροὺς ποὺ περνοῦσαν, ποὺ εἰρωνεύονταν τὸν κάθε δειλὸ καὶ ἀνέβαζαν στὸν οὐρανὸ τὸ κάθε παλικάρι — αὐτὰ τὰ πέντε γράμματα δὲν θὰ λησμονηθοῦν ποτέ! 'Αέρας καὶ τὰ βόλια! 'Αέρας καὶ ἡ πείνα καὶ τοῦ ἥλιου τὰ χτυπήματα καὶ ἡ παγωνιὰ καὶ οἱ πληγὲς καὶ ὁ θάνατος. 'Αέρας καὶ τ' ἀδέρφια τὰ σκοτωμένα. 'Αέρας καὶ τὰ ὄρφανὰ καὶ τὰ σπίτια ποὺ ἐρημώθηκαν καὶ ἐκλεισαν γιὰ πάντα. 'Αέρας καὶ οἱ νεκροὶ καὶ τὸ αἷμα! 'Αέρας καὶ οἱ τάφοι! "Ολα γι' αὐτοὺς ἡταν ἀέρας, ὅλα ἔγιναν ἀέρας, καὶ τὸ μόνο ποὺ δὲν ἔγινε, ἡταν ἡ πατρίδα τους, ποὺ τὴν ἔκαναν μεγάλη καὶ δυνατὴ μὲ τὸν ἀέρα τους.

'Εφημερὶς « 'Εστία »

N. Ηετιμετάς (Λαΐδας)

 2. ΠΟΝΩΣ ΨΥΧΗΣ

Δύο μεγάλους φίλους ἔχουν τὰ βιβλία εἰς τὸν κόσμο αὐτόν: τοὺς ποντικούς καὶ τοὺς "Έλληνας". Κάθε ἀνθρωπος, ποὺ ἔχει εἰς τὸ σπίτι του τὸ περιπτὸν ἐπιπλον τὸ ὀνομαζόμενον βιβλιοθήκη, εἶναι εἰς θέσιν νὰ τὸ γνωρίζῃ.

Ἐγώ λόγου χάριν, ἔὰν εἶχα κάπιτοτε μερικὰ βιβλία καὶ ἔὰν δὲν ἔχω σήμερον, τὸ ὀφείλω εἰς τοὺς δύο αὐτούς παράγοντας. Τὰ μισὰ μοῦ τὰ ἔφαγαν οἱ ποντικοί, χωρὶς νὰ γίνουν σοφώτεροι ἀπὸ ὅτι

1. Η λέξη « 'Αέρας », ἡ ὁποία κατὰ τὸν 'Ιταλοελληνικὸ πόλεμο τοῦ 1940 ἔμεινε θρυλική, ἔχει καὶ προϊστορία στὰ ἔδια βουνὰ τῆς 'Αλβανίας.

ήσαν. Τὰ ἄλλα μισά μοῦ τὰ ἔφαγαν οἱ φίλαναγνῶσται φίλοι.

—Μοῦ δανείζεις, καπέμεν, κανένα βιβλίο νὰ περνάω τὴν ὥρα μου;

—Πολὺ εὐχαρίστως, φίλε μου. Τί εἶδος βιβλίον θέλεις;

—”Ο, τι καὶ νὰ εἶναι! Μοῦ εἶναι ἀδιάφορον.

‘Ο “Ελλην φίλαναγνώστης δὲν ἔχει προτιμήσεις. Τὸν ἐνδιαφέρουν ἔξ ἴσου ὅλα τὰ βιβλία. Πᾶς ἡμπορεῖ λοιπὸν νὰ τር ἀρνηθῇ κανεὶς τὸν πνευματικὸν του ἀρτον; Δὲν τὸν ἀρνήθηκα ποτέ μου εἰς κανένα. Βαθμηδὸν τὰ ἔμμαρια τῆς βιβλιοθήκης μου ἤρχισαν νὰ χάσκουν ὡς γεροντικὴ ὁδοντοστοιχία.

—Αὔτὰ τὰ βιβλία, ποὺ δανείσατε, κύριε, δὲν θὰ ξαναγυρίσουν καμιὰ φορά; Μοῦ εἶπε κάποτε ἡ ὑπηρέτριά μου, ἡ ἐπιφορτισμένη μὲ τὸ ξεσκόνισμα τῆς βιβλιοθήκης, καὶ ἡ ὅποια ἀπεστρέφετο τὰ κενά, ὅπως ἡ Φύσις.

—Θὰ ξαναγυρίσουν κάποτε, παιδί μου! τῆς εἶπα. Ἀλλὰ ταξίδι εἶναι αὐτό, βλέπεις. Ποιός ξέρει τί τοὺς συνέβη στὸ δρόμο! ‘Υπάρχουν, ὅπως γνωρίζεις, καὶ ναυάγια!

‘Ωμιλοῦσα ἐκ ναυτικῆς πείρας. Πράγματι πολλὰ ἀπὸ τὰ πτωχά μου βιβλία δὲν ἔγυρισαν ποτέ... Κύριος οἶδεν εἰς ποίους ὡκεανούς ἔχουν ναυαγήσει. Τὰ ἐπερίμενα ὅπως περιμένει κανεὶς τοὺς ξενιτευμένους του, τρέμων νὰ βάλῃ κακὸν μὲ τὸν νοῦν τού. Καὶ ἔξακολουθῶ νὰ ζῶ μὲ τὴν τραγικὴν αὐτὴν προσδοκίαν. Ποιός ξέρει! Καὶ δο Ροβίνσών εἶχε χαθῆ χρόνια καὶ χρόνια. Οἱ δικοί του τὸν ἔθεωροῦσαν χαμένον. “Εξαφνα ἔνα εὐσπλαχνικὸ κῦμα τὸν ἔφερεν εἰς τὴν πάτριον γῆν. Ἀλλὰ μήπως δο Όδυσσεύς; Πόσους ἐνιαυτοὺς τὸν ἐπερίμενεν ἡ Πηνελόπη; ‘Εξαναγύρισε καὶ αὐτὸς εἰς τὴν Ιθάκην. Διατί νὰ μὴν ἐλπίζω καὶ ἔγώ, ὅτι δο Ιθάκη τῆς βιβλιοθήκης μου θὰ ξαναδεχθῆ κάποτε τοὺς Όδυσσεῖς της;

‘Ἐν τῷ μεταξὺ μερικοὶ ἀπὸ τοὺς ξενιτευμένους μου φθάνουν ἔξαφνα, ἐκεὶ ποὺ δὲν τοὺς περιμένων. Καὶ ὅλοι ἔχουν τὴν θλιβερὰν ὅψιν ναυαγῶν. “Ολοι διηγοῦνται ἀπὸ μίαν τραγῳδίαν. Κουρελιασμένοι, βρώμικοι, ἀκρωτηριασμένοι, ἀγνώριστοι. Ἀπὸ τὸν ἔνα λείπει τὸ ἔξωφυλλον. Ἀπὸ τὸν ἄλλον τὰ μισά του φύλλα. Ἀλλοι εἶναι γεμάτοι λαδιές, ὡς πετσέτα λαϊκοῦ μαγειρείου. Καὶ ἄλλοι μαρτυρεῖ μὲ τὶς καπνιές καὶ τὴν στεαρίνην*, ποὺ εἰκονόγραφοῦν τὰς σελίδας του, ὅτι κατὰ τὸ διάστημα τῆς ἀπουσίας του κατεγίνετο νὰ σθήνη κάθε βράδυ

τὸ σπερματόσέτο τοῦ φιλομαθοῦ φίλου, εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ ὅποίου εἶχεν ἀποσπασθῆ. 'Ο τελευταῖος, ὅταν μοῦ ἐπέστρεψε τὸ ταλαίπωρον βιβλίον, ἔθεώρησεν ὑποχρέωσίν του νὰ μοῦ δικαιολογήσῃ τὸ ἀσύνθετο γεγονός :

—Σοῦ ἔφερα, μοῦ εἶπε, ἔκεινο τὸ βιβλίο. Δὲν μοῦ χρησιμεύει πλέον. "Εβαλα, ξέρεις, ἡλεκτρικὸ στὸ σπίτι μου καὶ δὲν μεταχειρίζομαι τώρα σπερματόσέτο...

Τὸ συμπέρασμα εἶναι, ὅτι, ὅποιος ἀγαπᾷ τὰ ζῶα καὶ τὰ βιβλία εἰς τὴν Ἑλλάδα, δὲν πρέπει νὰ ἔχῃ οὔτε ζῶα οὔτε βιβλία. Ἀποτελοῦν ἔναν διαρκῆ πόνον ψυχῆς !

Ἐφημερὶς « Έστία »

Παῦλος Νιοβάρας

3. Η ΝΙΚΗ ΜΑΣ ΣΤΟ ΠΟΓΡΑΔΕΤΣ

(Πολεμικὴ ἀνταπόκρισις)

Ἐπιστρέφων ἀπὸ τὸ Πόγραδετς, τὸ ὅποιον ἐπισκέφθημεν χθές, βληθέντες μάλιστα ὑπὸ τοῦ ἔχθροῦ εἰς τὰ πρόθυρά του, δύναμαι νὰ σᾶς δώσω μίαν ἰδέαν τῆς μεγάλης νίκης, ἡ ὅποια, διεξαχθεῖσα ἐπὶ μετώπου τριάκοντα χιλιομέτρων καὶ διαρκέσσασα νύκτα καὶ ἡμέραν ἐπὶ μίαν ὀλόκληρον ἐβδομάδα, θὰ γραφῇ μὲ χρυσᾶ γράμματα εἰς τὴν Ἑλληνικὴν Ἰστορίαν.

Ἡ μάχη αὐτή, ἡ ὅποια δὲν ἀπέβλεπε μόνον εἰς τὴν κατάληψιν τῆς κωμοπόλεως αὐτῆς, ὀλλὰ κυρίως εἰς τὴν κατοχὴν τῆς ὅδου ἀπὸ τῆς λίμνης Μαλίκης εἰς τὴν λίμνην Ἀχρίδα καὶ ἡ ὅποια ἔλληξε μὲ τὴν ἐπίτευξιν ὅλων τῶν ἀντικειμενικῶν της σκοπῶν, δύναται νὰ χαρακτηρισθῇ ὡς μάχη τῆς Ἰταλικῆς μετανοίας. Πράγματι τὸ Ἰταλικὸν στρατηγεῖον μετανοῆσαν, διότι ἀφῆκεν ὁπίσω του τὰς ὁχυρωτάτας θέσεις τῆς Μοράβας καὶ τοῦ Ἰβάν, ὑποστάντας οὕτως ἀπώλειαν τὴν ὅποιαν δὲν θὰ δυνηθῇ πλέον νὰ ἐπανορθώσῃ, ἀπεπειράθη νὰ κρατήσῃ μὲ κάθε θυσίαν τὰς στενωποὺς τῆς ὅδου, ἥτις ἀπὸ τῆς λίμνης Μαλίκης ἄγει εἰς τὴν λίμνην τῆς Ἀχρίδος. Εἰς ὡρισμένα σημεῖα ἡ ὁδὸς αὐτῆς διέρχεται μεταξὺ ὑψηλῶν ὄρέων, ἵδιως δὲ εἶναι ἔξαιρετικῶς ὁχυρὰ ἡ μεταξὺ Γκραμποβίσας καὶ Τσεράβας θέσις, ὅπου τὰ βουνὰ ὑψοῦνται εἰς μέγα ὄψος, καθὼς καὶ ἡ πέραν αὐτῆς θέσις τῆς Ζαρβάσκας.

"Οταν πρὸ ἐβδομάδος τὰ ἐλαφρὰ τμήματα τῆς ἐμπροσθοφυλακῆς

μας, παρελαύνοντα βορείως τῆς λίμνης Μαλίκης, ἥλθον εἰς πρώτην ἐπαφὴν μὲ τὴν ὁπισθοφυλακὴν τοῦ ἔχθρου ἐπὶ τῶν πρώτων ὑψωμάτων τῆς περιοχῆς τῆς Πογοδρίας, ἐπιστοποίησαν σοβαρὰς κινήσεις Ἰταλικῶν μονάδων, αἵτινες ἀπέβλεπταν ὅχι μόνον εἰς τὴν διατήρησιν τῶν ὁχυρῶν αὐτῶν θέσεων, ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν σφοδρὰν ἀντεπίθεσιν.

Ἡ ἔγκαιρος πρὸς τὰς στρατευπούς αὐτὰς προέλασις ἰσχυροτέρων Ἑλληνικῶν στρατευμάτων, πλαισιουμένων ἀπὸ πλαγιοφυλακὰς εἰς τὰ ἑκατέρωθεν ὁχυρὰ ὑψώματα, προέλαβε τὴν τοιαύτην ἐν ἔξελιξει Ἰταλικὴν ἀντεπίθεσιν. Ἡρχισεν οὕτως ἡ μάχη, ἡ ὅποια διαρκέσσασα ἐπὶ ἐπτά ἡμέρας καὶ νῦκτας καὶ φέρουσα τὰ Ἑλληνικὰ στρατεύματα ἀπὸ τοῦ ἐνὸς ὁχυροῦ εἰς τὸ ἄλλο, δύναται νὰ χαρακτηρισθῇ ὡς ἐποποίεια ἀνταξία τῆς γραφείσης ἐπάνω εἰς τὰ ὅρη τῆς Μοράβας καὶ τοῦ Ἰβάν. Ἡ δρμὴ τοῦ Ἑλληνικοῦ πεζικοῦ, δ ἀπαράμιλλος ἡρωϊσμὸς τῶν στρατευμάτων μας καὶ δ ἀφθαστος συντονισμὸς ὅλων τῶν κατὰ μέρος ἐνεργειῶν εἰς μίαν σπανίαν ὁμαδικὴν προσπάθειαν ἀνέτρεψαν ἐνα πρὸς ἔνα τὰ σημεῖα τῆς ἀντιστάσεως τοῦ ἔχθροῦ.

Τὰ σημεῖα αὐτὰ είχον δργανωθῆ μὲ ἐντελῶς συγχρονισμένην μέθοδον: ὑπῆρχαν περίβολοι λόχων μὲ σύστημα συρματοπλεγμάτων, πυροβολεῖα, φωλεσι πολυβόλων καὶ ὀλμοβόλων ἀπὸ μπετόν ὀρμέ.

Σημειωτέον, ὅτι τὰ ἔγκατασταθέντα ἐκεῖ τόσον ἰσχυρῶς Ἰταλικὰ στρατεύματα δὲν ἤσαν τὰ ἴδια, τὰ ὅποια είχον πανικοβληθῆ εἰς τὴν Μοράβαν καὶ τὸ Ἰβάν, ἀλλὰ νέαι μονάδες, μεταφερθεῖσαι μὲ κάθε δυνατόν μέσον, ἀκόμη καὶ μὲ ἀεροπλάνα. Ἰσως ἡ χρησιμοποίησις αὐτή, διὰ τὴν μεταφορὰν τῶν στρατευμάτων, ἀεροπλάνων, τὰ ὅποια ἔπρεπε νὰ συνοδευθοῦν ἀπὸ τὰ ἀπαραίτητα καταδιωκτικά, νὰ ἔξηγῇ τὴν ἔξαφάνισιν τῆς ἔχθρικῆς ἀεροπορίας κατὰ τὰς πρώτας ἡμέρας τῆς μάχης, αἱ ὅποιαι ἤσαν ἐν τούτοις ἡλιόλουστοι. Ἀλλὰ καὶ ὅταν ἔδρασεν, ἦτο τόση ἡ ἀποτυχία της, ὥστε ἔκαμεν δ ἡροβαρδισμός της πολὺ περισσότερον κακόν εἰς τὰς Ἰταλικὰς ἡ εἰς τὰς Ἑλληνικὰς γραμμάς.

Οὕτως, ἡ περιοχὴ πέριξ τῆς Γκραμποβίτσας, Τσεράβας καὶ Ζαρβάσκας ἔγινε θέατρον ἔθνικῶν ἀγώνων, κατὰ τοὺς ὅποιους ἔθνα-ματούργησε πάλιν ἡ Ἑλληνικὴ λόγχη. Τοιουτοπότως, ὀλίγον κατ' ὀλίγον καὶ ἐφ' ὅσον ἡ μάχη συνεχίζετο, δ πανικὸς καὶ ἡ ἀπο-σύνθεσις ἡρχισαν πάλιν νὰ κυριεύουν τὰς νέας μονάδας τῶν Ἰταλῶν, ἐνῷ ἀνεπιτύσσετο ἀσυγκράτητος πλέον δ ἐνθουσιασμὸς τοῦ ἴδιοιού

μας στρατοῦ. Καὶ ὅταν, κατὰ τὴν τελευταίαν τῆς μάχης φάσιν τὰ ἡμέτερα τμῆματα ἐπετέθησαν ἐκ τῶν πλασγίων κατὰ τῶν ὄπισθοφυλακῶν τοῦ ἔχθροῦ, αἵτινες προσεπάθουν μαζὶ μὲ δύο οὐλαμούς φυλακῶν τοῦ ἔχθροῦ, ὅπεραν νέαν σύγχυσιν εἰς τὰς ἔχθρικὰς τάξεις.

Ψῦχος δριμὺ ἐπεκράτει καὶ ἡ χιών ἐκάλυπτε τὸ ὄρεινὸν ἔδαφος. Ἀλλὰ παρ' ὅλα ταῦτα, αἱ φάλαγγές μας ἐπροχώρουν ἀκάθεκτοι διώκουσαι τὸν ἔχθρὸν κατὰ πόδας.

Οὕτως ἔληξε μὲ περίλαμπρον νίκην ἡ μάχη τοῦ Πόγραδετς, ἡ ὅποισ δὲν ἐπέτρεψε μόνον εἰς τὸν Ἑλληνικὸν στρατὸν νὰ κατακτήσῃ ἴσχυρὰ ἑρείσματα ἐπὶ τῆς ὁδοῦ τῆς Ἰταλικῆς ὑποχωρήσεως πρὸς τὸν Ἐλβασάν, ἀλλὰ καὶ περιήγαγεν εἰς χεῖρας μας ἄφθονον πολεμικὸν ὅλικόν, ἀκαταμέτρητον ἀκόμη.

Ἐφημερίς «Καθημερινή»

Σπίρος Μελάς

4. Ω Σ Ε Ν Ε

Ἡ ἀρχαία Σπάρτη δὲν πέθανε. Ξαναζῇ στὰ ὄχυρά τῆς Μακεδονίας. Τὰ νέα στενὰ τῶν Θερμοπυλῶν λέγονται Ἰστίμπεϋ, Κέλκαγια, Ἐχινὸς καὶ Νυμφαία· ἔχουν τὰ δύνοματα ὅλων τῶν ὄχυρῶν, ὅπου τὰ ἡρωικὰ τάγματα τῶν συγχρόνων Λακεδαιμονίων ἔδειξαν καὶ δείχνουν, ὅτι ἡ γενιὰ τῶν ἀδαμάστων μαχητῶν τοῦ Λεωνίδα ἔχει ἀφήσει, διὰ μέσου τόσων χιλιάδων ἐτῶν, τοὺς ὑπερασίους ἀπογόνους της. Εἴχαμε καὶ στὴν νεώτερή μας Ἰστορία πράξεις ἀφαντάστου ἡρωισμοῦ, τὸ Σούλι, τὸ Κούγκι, τὸ Ἀρκάδι, τὸ Μεσολόγγι. Ἀλλὰ στὴν νωπὴν αὐτὴν σελίδα τῶν Μακεδονικῶν ὄχυρων, δὲ "Ελληνας ἀποθεώνεται. Δὲν εἶναι μόνον ὅτι τὰ ὑπέροχα παλικάρια τῶν ταγμάτων αὐτῶν τοῦ θανάτου ἀντιμετώπισαν καὶ ἀντιμετωπίζουν ἀκόμη τὴν φοιβερὴν ἐπίθεσην ἀπείρως ἀνωτέρων δυνάμεων τοῦ ἴσχυροτέρου στρατοῦ τοῦ κόσμου, ὅπλισμένου μὲ τὴν τελευταία λέξη τῶν μέσων, τ' ἀφθονα καὶ τελειότατα βαριὰ πυροβόλα, τὰ θωρακισμένα αὔτοκινητα, τ' ἀεροπλάνα καθέτου ἐφορμήσεως, τοὺς ἀλεξιπτωτιστάς. Είναι πρὸ πάντων ὅτι, ὅπως ἀκριβῶς οἱ Σπαρτιᾶται τοῦ Λεωνίδα, ἐπολέμησαν χωρὶς καμὶα ἐλπίδα νίκης ἢ σωτηρίας — ὅτι τὸ ήξεραν, ὅτι θὰ πεθάνουν μέχρι ἐνός. "Ελαβαν αὐτὴν τὴν διαταγήν :

—'Η πατρί χ θέλει τή ζωή σας. "Οποιος ἀπό σᾶς ἔχει ύποχρεώσεις οἰκογενεῖ τκές μεγάλες ή ἄλλους λόγους, μπορεῖ νὰ φύγῃ.

'Αλλά δε, ἐκινήθη κανείς. "Ολοι ἐπῆραν τὴν ἀπόφαση νὰ πεθάνουν γιὰ τὴ δόξα τῆς αἰώνιας Ἑλλάδος, γιὰ τὴν τιμὴ τῶν ἐλληνικῶν ὅπλων καὶ γιὰ νὰ καθυστερήσουν ὅσο μποροῦν τὸν ἔχθρο. "Ετσι πολέμησαν κι ἔτσι πολεμοῦν αὐτὰ τὰ παλικάρια, Ἑλληνικὴ λεβεντιὰ χωρὶς ταίρι στὸν κόσμο, ψυχὲς ἀθάνατες, γεμάτες φῶς, ποὺ ὑψώνουν ὡς τὰ οὐράνια τὴν εἰκόνα τοῦ ἀνθρώπου, ἔξαίρουν τὴν ἡθικὴ του φύση καὶ δείχνουν τὴ θεϊκὴ καταγωγή. "Ετσι πέθαναν κι ἔτσι πεθαίνουν αὐτὰ τ' ἀσύγκριτα τάγματα τῶν ἡρώων, γιὰ νὰ γράψουν μὲ πύρινα κι ἀνεξάλειπτα γράμματα στὴν καρδιὰ τῶν ἐπερχομένων τὸ ὄνομα Ἑλλάς, πατρίς χρέος, τιμή. Καὶ νὰ δείξουν στὴ φοβισμένη ἀνθρωπότητα τὸ μόνο δρόμο τοῦ λυτρωμοῦ — τὸ δρόμο τῆς θυσίας.

'Εκεὶ ἐπάνω πολεμοῦν, τὰ ὁχυρά τους γίνονται ρημάδια, τοὺς τὰ παίρνουν, τὰ ξαναπαίρνουν, βάζουν φραγμὸ τὰ ματωμένα στήθη τους, πέφτουν ἔνας - ἔνας ἔκεī ποὺ ἐτάχθησαν, μὲ τ' ὄνομα τῆς Ἑλλάδος στὰ χεῖλη. Ἐλάτε, χωρὶς θρήνους, νὰ σκεπτάσουμε τὰ κορμιά τους μὲ τ' ἀνοιξιάτικα λουλούδια τῆς γῆς μας, ποὺ ὑπεράσπισαν μὲ θεϊκὴ δρμή. Καὶ στοὺς τάφους των ἀς ξαναγράψουμε τὸ παλιὸ ἐπίγραμμα τῶν Λακεδαιμονίων:

"Ω ξένε, πές στοὺς Ἑλληνες,
ὅτι ἐδῶ εἴμαστε θαμμένοι,
πιστοὶ στὸ θέλημά τους!

Ἐφημερὶς « 'Εστία », 1941

Σπύρος Μελᾶς

E. ΠΕΖΟΙ ΡΥΘΜΟΙ

1. ΖΩΗ

Μαῦρα κι ἀνήσυχα γίδια κατεβαίνουν νὰ πιοῦν στὴν κελαηδούσα ρεματιά.

Μαῦρα κι ἀνήσυχα γίδια στάθηκαν ἔξαφνα στὸν κατήφορο, μὲ τὰ κέρατα σὰν κλάδους, καὶ τὰ κεχριμπαρένια τους μάτια μὲ κοιτάζουν.

Μέσ' ἀπ' τὸ λόγγο, μέσ' ἀπ' τὰ σγουρὰ πεῦκα, ἔνα κοτσύφι·
σφυρίζει σὰν τσοπανόπουλο.

"Α! ζωή, τρελὴ ποὺ εἰσαι! "Α ζωή!

* * *

Στὸν κόρφο τοῦ βουνοῦ, σὰν καλοσύνη ποὺ κρύβεται, εἶν' ἔνα
ἐκκλησάκι.

Χρόνια διακόσια κοιμᾶται ἀπόξω ὁ καλόγερος ποὺ τὸ ζωγρά-
φισε — χρόνια διακόσια σωπαίνουν τὰ τρία του κυπαρίσσια.

Στὸν κόρφο τοῦ βουνοῦ εἶν' ἔνα κάτασπρο ἐκκλησάκι.

"Α! ζωή, ώραία ποὺ εἰσαι! "Α ζωή!

* * *

'Απάνω στὶς λιλὰ μολόχες, ἀπάνω στὸ νέο θυμάρι, πουλάκια
δίχως ὄνομα, στιγμὲς πουλάκια, ήρθαν - ἔφυγαν.

Οἱ γαλανὲς σκιὲς τῶν φύλλων τρέχουν στὸ φακιόλι τῆς χωριατο-
πούλας ποὺ διαβαίνει κάτω ἀπ' τὸν πλάτανο.

Στὸν ἵσκιο του ὁ γεροπεῦκος κοίμισεν ἔνα κοπάδι.

Στὸ λαμπρὸ γαλάζιο τ' οὐρανοῦ ἀσπρα σύννεφα σβήνουν ἀπὸ
ἡδονῆ...

"Α! ζωή, εύτυχισμένῃ ποὺ εἰσαι! "Α ζωή!

* * *

Κι ὅμως τὴν ὥρα τοῦ δειλινοῦ — δὲν ξέρω τί θέλει τὸ φῶς τοῦ
κόσμου...

Κι ὅμως, τώρα ποὺ βράδιασε, δὲν ξέρω γιατί ὅλα στὸν κόσμο
συλλογίζονται τὴν αἰτία τους — γιατί τὸ σκοτάδι ἀπλώνεται σὰν
ἔνα μεγάλο νότημα...

Κι ὅμως, τώρα ποὺ σκοτείνιασε, τὰ πλάσματα συλλογίζονται
τὸ νότημα τοῦτο, ποὺ τὸ εἶχανε ξεχάσει τὸ πρωὶ σήμερα μὲ τὸν ἥλιο,
σήμερα μὲ τὶς χαρές, καὶ πάλι θὰ τὸ ξεχάσουν αὔριο μὲ τὸν ἥλιο,
αὔριο μὲ τὶς χαρές...

"Α! ζωή, ἀσυλλόγιστη ποὺ εἰσαι! "Α ζωή!

« Πεζοὶ Ρυθμοί »

Ζαχαρίας Παπαντωνίου

2. Η ΛΑΜΠΑΔΑ ΤΟΥ ΑΔΕΡΦΟΥ ΜΟΥ

— "Οταν ἀντικρίστης τὸν Κύριον ἡμῶν, ἀδερφέ μου, κράτα ὅρθη.
στὸ δεξί σου χέρι τὴ λαμπάδα.

— Τὴν ἄσπρη λαμπάδα τῆς πίστεως καὶ τῆς ἀνησυχίας, ὅπως τὴν κράτησεν ἡ γενιά μας ὅλη ἀνάμεσα στοὺς κόμπους τῶν λιγνῶν της δαχτύλων.

— Τὸ φῶς τῆς ἐρόδισε τῶν προγόνων μας τὸ βυζαντινὸ πρόσωπο καὶ κυνήγησε τὸ σκοτάδι μὲς στὶς ρεματὶες τῶν ρυτίδων τους καὶ στὰ σπήλαια τῶν ματιῶν τους.

— Στὴ ρίζα βουνοῦ μαύρου ἀπὸ ἔλατα σταυροκοπήθηκαν αὗτοὶ μπροστὰ σὲ ἀθῶες σβησμένες τοιχογραφίες.

— Αὐτοὶ σοῦ παράδωκαν τὴν λαμπάδα, γιὰ νὰ τὴ φυλάξῃς ἀπ' τοὺς ἀνέμους, ἀγάπημένε.

Κι εσύ, ποὺ τὴν ἔκλεισες μὲς στὴ σιωπὴ σου, καταφρονώντας — δίμε — τὴν νιότη σου καὶ τὴ στοργὴ μας, προχωρησε στὸ Δημιουργὸ μπροστὰ καὶ στῆσε τὸ θρίαμβο τῆς φλόγας σου !

« Πεζοὶ Ρυθμοὶ »

Ζαχαρίας Παπαντωνίου

3. ΥΠΟΘΗΚΑΙ

(Εὔρεθεῖσαι χειρόγραφοι μετὰ θάνατον)

“Οταν είσαι λησμονημένος ἢ παραμελημένος ἢ σκοπίμως ἐκμηδενισμένος καὶ μειδιᾶς ἐσωτερικῶς ὑπερήφανος διὰ τὴν ὑβριν:

— Αὐτὸς εἶναι νίκη.

“Οταν ἡ καλωσύνη σου κακολογῆται, ὅταν αἱ ἐπιθυμίαι σου πολεμοῦνται, ἡ καλαισθησία σου προσβάλλεται, ἡ συμβουλή σου περιφρονῆται, αἱ γνῶμαι σου γελοιοποιοῦνται, σὺ δὲ δέχεσαι ὅλα αὐτὰ μὲ σιγὴν ὑπομονῆς καὶ ἀγάπης:

— Αὐτὸς εἶναι νίκη.

“Οταν είσαι εὐχαριστημένος μὲ οἰσανδήποτε τροφήν, μὲ οἰσανδήποτε ἔνδυμα, οἰσανδήποτε κλῖμα, οἰσανδήποτε συναναστροφήν, οἰσανδήποτε μοναξιάν, οἰσανδήποτε διακοπήν:

— Αὐτὸς εἶναι νίκη.

“Οταν ὑπομένης πᾶσαν ἀταξίαν, πᾶσαν ἀνωμαλίαν, πᾶσαν ἀπροσεξίαν εἰς χρόνον καὶ τόπον, πᾶσαν ἐνόχλησιν:

— Αὐτὸς εἶναι νίκη.

“Οταν ἡμπορῆς νὰ ἀντιμετωπίζης τὴν κενὴν ἀνοησίαν, τὸν πα-

ραλογισμόν, τὴν διανοητικὴν ἀναισθησίαν καὶ ὑπομένης ὅλα αὐτά.
ὅπως τὰ ὑπέμεινεν ὁ Ἰησοῦς:

—Αὔτὸς εἶναι νίκη.

"Οταν ποτὲ δὲν ἀρέσκεσαι νὰ περιαυτολογῆς ή νὰ ἀπαριθμῆς τὰ ἴδικά σου καλὰ ἔργα ή νὰ ἐπιδιώκης ἐπιμόνως ἐπαίνους, δταν δύνασαι ἀλληδῶς νὰ ἀρέσκεσαι νὰ εἶσαι ἄγνωστος:

—Αὔτὸς εἶναι νίκη:

Δόγιος μνημόσυνος εἰς Γεώργιον Β', 1949

Γ. ΙΙ. Οἰκονόμου

ΣΤ'. ΚΡΙΤΙΚΑ — ΤΕΧΝΟΚΡΙΤΙΚΑ

1. ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΗΣ ΒΑΛΑΩΡΙΤΗΣ

'Ο Ροΐδης ἔξετάζων τὸ περιεχόμενον τῆς ποιήσεως τοῦ Βαλαωρίτου ἀποφαίνεται, ὅτι, ζήσας οὕτος εἰς ἐποχὴν ἀνευ μεγάλων ιδανικῶν καὶ ἀντιποιητικήν, ἐπροτίμησε νὰ ἀνατρέξῃ εἰς τὴν παλαιοτέραν ἐποχὴν τῶν κλεφτῶν καὶ τῶν ἀρματολῶν, οἱ όποιοι ἐνεσάρκων τὸν πανελλήνιον πόθον τῆς Ἐλευθερίας.

... 'Υπολείπεται ἥδη νὰ ἔξετάσωμεν καὶ ὑπὸ καθαρῶς τεχνικὴν ἐποψιν τὸ ποιητικὸν κληροδότημα τοῦ ἀποθανόντος. Τὴν περὶ τούτου γνώμην ἡμῶν δὲν δυνάμεθα κάλλιον νὰ συνοψίσωμεν ή λέγοντες ὅτι τὸν ποιήσαντα τὰ «Μνημόσυνα», τὸν «Διάκονο» καὶ τὴν «Φροσύνην» θεωροῦμεν ὡς τὸν ἀριστον μαθητὴν τοῦ Βίκτωρος Ούγκω, δυνάμενον καὶ πρὸς αὐτὸν τὸν διδάσκαλον νὰ συγκριθῇ κατὰ τὸν ἀμέτρητον πλοῦτον φαντασίας καὶ τὴν ἀφειδῆ τοῦ θησαυροῦ σπατάλην. Τὴν στενὴν ἀλλως ταύτην συγγένειαν καὶ ἐπιρροὴν τοῦ Γαλάτου ἐπὶ τῆς Μούσης αὐτοῦ ἔσπευδεν ὁ ἴδιος μετ' εἰλικρινοῦς προθυμίας νὰ δμοιλογήσῃ ἐν πάσῃ περιπτώσει: «Χωρὶς νὰ τὸ θέλω — ἔγραφεν ἡμῖν πέρυσιν — ἔλαβα παρὰ τοῦ Ούγκω τὴν μανίαν τῶν ἀντιθέσεων καὶ τὴν ἐπιθυμίαν ν' ἀφίνω τὴν φαντασίαν μου νὰ τρέχῃ ἀχαλίνωτος ἀπὸ ρυτῆρος*, ὅπου θέλει». Ἐκ μετριοφροσύνης βεβαίως παρωμοίασεν δι ποιητὴς τὴν φαντασίαν του πρὸς τὸν τρέχοντα μόνον ἵππον, λησμονήσας ὅτι δι Πήγασός του ἔχει καὶ πτερά.

*Ο μετ' αὐτοῦ ὅμως συνεπιβαίνων τοῦ φοιβεροῦ ζῷου ἀναγνώστης ἀδύνατον εἶναι νὰ λησμονήσῃ τοῦτο, ἀναγκαζόμενος ἀνὰ πᾶσαν

στιγμήν νὰ ύπερβαίνῃ χάσματα καὶ ἀβύσσους δι': λιμάτων, ἄτινα δὲν φαίνονται ἄνευ πτερύγων κατορθωτά. 'Ο ἄτακτος οὔτος καὶ ὅντως ἀχαλίνωτος, δὲν μὲν ἐπὶ γῆς δὲν δ' ἐναέριος δρόμος, κουράζει μὲν πολλάκις καὶ ἐνίστε ζαλίζει, ἀφ' ἑτέρου ὅμως καταθέλγει διὰ τῆς θαυμαστῆς ποικιλίας τῶν διαδεχομένων ἀλλήλας μετ' ἀστραπαίας ταχύτητος ὁπτασιῶν. Τὸ κακὸν εἶναι ὅτι τὰ ὠραῖα ταῦτα πράγματα δὲν προφθάνει τις πάντοτε νὰ διακρίνῃ σαφῶς, καὶ τότε μόνον λυπεῖται διὰ τὴν ἔλλειψιν χαλινοῦ.

Αἱ πλεῖσται τῶν περιγραφῶν τοῦ Βαλαωρίτου δὲν ὅμοιάζουσιν οὔτε ἀνάγλυφα, ὡς αἱ τῶν ἀρχαίων ποιητῶν, οὔτε γνωστόν τι εἰδος ζωγραφίας, πολὺ δὲ μᾶλλον ὠραίαν σκηνογραφίαν τρέμουσαν εἰς τὰ ὕδατα διαυγοῦς μέν, ἀλλὰ σπανίως ἀκινητούσης λίμνης. 'Ως ἔτυχε καὶ ἄλλοτε νὰ εἴπωμεν, ἐκάστη τῶν μεταφορῶν αὐτοῦ εἶναι καθ' ἔσατην ἐναργής καὶ ζωηροτάτη, τὸ πλήθος των ὅμως τοσοῦτον, ὥστε συμπλέκονται πρὸς ἀλλήλας ὡς κλάδοι παρθένου δάσους καὶ ἐπέρχεται τότε ρωμαντικόν τι σκιόφως, ἐν ᾧ βλέπομεν κινούμενα παντοῖα, ἔτι ρωμαντικώτερα, πλάσματα: βουνά ἀνταλλάσσοντα φιλήματα καὶ γεννῶντα ἥρωας συλληφθέντας ἐκ τοῦ ἀσπασμοῦ τούτου πτερωτὰ δακτύλια ἀναβαίνοντα εἰς οὐρανόν, ράσα καλογήρων ἀρμενίζοντα εἰς τὸν αἰθέρα, δγορεύοντας βράχους, ἀνθρωπόμορφα δένδρα, κύματα σκορπίζοντα μαύρον ἄφρον, βρυκόλακας, δράκοντας, κατακλείδια, ἀνεραΐδιας καὶ παντοῖα ἄλλα φαντάσματα.

Οὐδένα ἔγνωρίσαμεν ποιητὴν οὔτε πλείονα γράψαντα ἐν τοῖς προλόγοις του κατὰ τοῦ ρωμαντισμοῦ οὔτε ρωμαντικώτερον τοῦ Βαλαωρίτου. Παρὰ συνήθει στιχοπλόκῳ ταῦτα ἥθελον φανῆ ἀπλῶς τερατώδη καὶ ἐνίστε ψυχρά. 'Αλλ' ὡς δ 'Ο φ μ α ν*, δ 'Α ρ ν i μ*, δ 'Ε δ γ ἀ ρ δ ο s Π ό ο u* καὶ οἱ ἄλλοι ἔξοχοι μαγγανευταί, οὕτω καὶ δ 'Λευκάδιος ποιητὴς κατορθώνει νὰ προδιαθέσῃ ἡμᾶς οὕτως, ὥστε τὰ ἵνδαλματα ταῦτα δὲν κρίνομεν δι' ὄφθαλμῶν ἐγρηγορότος, ἀλλὰ βλέπομεν αὐτὰ ὡς ἐν ὀνείρῳ. 'Απίθανα δὲ δνείρατα δὲν ὑπάρχουσιν, ἐν ὅσῳ εύρισκεται τις ὑπὸ τὸ κράτος αὐτῶν, ἀλλὰ μόνον ἀφοῦ ἔχουσιν. Καὶ τότε ὅμως δὲν πρέπει νὰ κρίνῃ τὸ ποιητικὸν ὅνειρον ἐκ τῶν συστατικῶν αὐτοῦ, ἀλλ' ἐκ τῆς αἰσθήσεως ἣν ἐπρόξενει αὐτῷ, ἐνῷ τὸ ἔβλεπε. Τὸ καθ' ἡμᾶς ὅμολογοῦμεν ἀνερυθρίαστως, ὅτι, ἐνῷ οἱ «σεληνοφώτιστοι ἀστέρες», αἱ «συνιστῶσαι σάρκα ψυχαί», οἱ «βιῶντες νεκροί» καὶ τὰ ἄλλα τοιαῦτα ἐφόδια καθαρευ-

όντων τινῶν μουσοπόλων ἐπροξένησαν ἀείποτε γέλωτα, ὁ Θανάσης Βαγιαρίτου, ὁ «Λάμπρος» τοῦ Σολωμοῦ καὶ ὁ «Βρυκόλαξ» τοῦ χιακοῦ ἄσματος προξενοῦσιν ἀπεναντίας νευρικόν τι ρῆγος, οἷον ἡ σθανόμεθα παῖδες ὅντες, ἢν τυχὸν ἐσβήνετο ἡ λυχνία πρὶν κοιμηθῶμεν.

'Αλλ' οὐδὲ παρ' αὐτῷ τῷ Βαλαωρίτῃ θαυμάζομεν ὡς ἀρετὴν τὴν τερατολογίαν, θεωροῦντες ἀπεναντίας τὴν πιθανότητα καὶ συμμετρίαν ὡς ἀπαραίτητα συστατικὰ παντὸς τελείου καλλιτεχνήματος· ἐκ τούτου ὅμως ἄδικον ἥθελεν εἰναι νὰ συμπεράνῃ τις ὅτι, καὶ ἐν ἔλλειψει τῆς τοιαύτης τελειότητος, δὲν δύναται νὰ ἔχῃ τὸ ἔργον ἀξίαν, καὶ μάλιστα μεγάλην. Οἱ κάλλιστοι πίνακες τοῦ πρώτου Ἰσωτοῦ αἰῶνος ζωγράφου Εὔγενίου Ντελακρούα* καὶ πάντα ἀνεξαιρέτως τὰ ἔργα τοῦ Ἰσπανοῦ Γόια* παριστῶσι συμπλέγματα ἀνθρώπων οἵτινες, ἢν ἐλάμβανον ἐκ θαύματος ζωήν, οὕτε ἐπὶ ἵσων σκελῶν ἥθελον δυνηθῆν νὰ στηριχθῶσιν οὔτε εἰς τὸ αὐτὸ σημεῖον νὰ συγκύψωσι τοὺς δύο συγχρόνως ὀφθαλμούς. 'Αλλὰ καὶ αἱ γυναῖκες τοῦ Ρούβην^s εἰναι κολοσσοὶ σαρκός, καὶ αἱ Παναγίαι τοῦ Κιμαβρίη^t πυραμίδες δστέων, καὶ πλείστων ἄλλων πάστης ἐπιοχῆς καλλιτεχνῶν τὰ ἔργα, κρινόμενα κατὰ τοὺς στοιχειώδεις κανόνας τῆς πλαστικῆς καὶ τῆς ἀνατομίας τοῦ ἀνθρωπίνου σώματος, πρέπει ἐξ ἀπαντος νὰ παραδοθῶσιν εἰς τὸ πῦρ. Εἰς τοιαύτην μόνον πυράν, ἢν εύρεθῇ πότε 'Ηρόστρατος στέργων νὰ τὴν ἀνάψῃ, δυνάμεθα νὰ ρίψωμεν μετὰ τῶν ποιημάτων τοῦ Βίκτωρος Ούγκω, τοῦ "Ιμμερόν" καὶ τοῦ Θεοφίλου Γκωτιέ^u* καὶ τοὺς στίχους τοῦ Βαλαωρίτου. Καὶ τότε ὅμως ούχι ἀπαντας, διότι πολλαχοῦ ἡ ἔμφυτος τῷ "Ἐλληνι πλαστικότης ὑπερισχύει τῆς ἐπιρροῆς τοῦ Ούγκω, καὶ ἀντὶ ὀρμασθοῦ μεταφορῶν μεταχειρίζεται ὡς ὁ "Ομηρος καὶ ὁ Δάντης μίαν μόνην. Τότε δὲ πρὸ πάντων ἀρέσκει ἡμῖν τὸ ἄσμα τοῦ Λευκαδίου. Τοιαύτη εἰναι ἡ πρώτη στροφὴ τοῦ «Μνημοσύνου» τοῦ Στεφάνου Μεσσαλᾶ:

"Οργωτε δέ Χάρος, δργωτε τὴ γῆ ποὺ τόνε τρέμει.
Τ' αὐλάκια τον εἰναι μνήματα, τὰ μαῦρα τον τὰ βόδια
φυσομανοῦν στὸ κέντημα τῆς ἄσπλαχνης βουκέντρας.

Τοιοῦτοι καὶ οἱ ἔναυλοι ἐν πάσῃ μνήμῃ τέσσαρες πρῶτοι στίχοι τῆς «Φροσύνης»:

Ἐπέσας τὰ Γιάννινα σιγὰ νὰ κοιμηθοῦνε,
ἐσβήσας τὰ φῶτα τους, ἐκλείσανε τὰ μάτια.

Ἡ μάρα σφίγγει τὸ παιδί βαθιά στὴν ἀγκαλιά της,
γιατ' εἶναι ζόρνοι δύστυχοι καὶ τρέμει μὴν τὸ χάση.

Τοιαύτη καὶ ὅλόκληρος ἡ προτελευταία τοῦ ποιήματος στροφή,
ῆτις πρέπει ίσως νὰ είναι τελευταία :

Κάμνει στεφάνια στὸν νεκρό, ποὺ ἔκτείνονται, πλαταίνονται,
καὶ στὰ ποδάρια τοῦ Ἀλῆ νὰ ξεψυχήσουν πηγαίνονται.
Λέσ καὶ τὸ κύμα τὴν νεκρὴν σὰ τύφη του ἀγκαλιάζει
καὶ μὲ στεφάνια ἀπὸ νερὸν τὸ γάμο του γιορτάζει . . .

Οὐχὶ βεβαίως ἄψογον κατὰ τὴν γλῶσσαν καὶ τὴν στιχουργίαν,
ἀλλ' ἀπαράμιλλον κατὰ πατριωτικὸν αἰσθημα, φαίνεται ἡμῖν καὶ
τὸ κατωτέρω ἀπόσπασμα ἐκ τοῦ αὐτοῦ ποιήματος :

Πόσες φορὲς ἀπὸ μακριὰ ἀγήλικο παιδάκι,
μὲ δακρυομένο βλέφαρο, μ' ἀπόκρυψην ἐλπίδα,
ὅ δύστυχος ἔκοιταξα τὴν καταγνιὰ τῆς Πίνδου·
μοῦ ἐφαίνετο πώς ἥτανε καπνὸς ἀπὸ τουφέκι
κι ἐπρόσμενα κι ἐπρόσμενα ν' ἀκούσω τὴ βοή του !

‘Ως τοῦ Σολωμοῦ καὶ ἐν γένει τῶν ‘Επτανησίων, ἔχει ἐνίοτε καὶ
τοῦ Λευκαδίου ἡ ποίησις συγγένειάν τινα πρὸς τὸν Δάντην. Ἐν τῷ
τρίτῳ ἄσματι τῆς «Φροσύνης» παριστάμεθα εἰς βδελυράν σκηνὴν
εὐθύμων Λιάκων πατέρων διασκεδαζόντων δι' ἀνθρωπίνων λειψάνων
καὶ ποδοκυλούντων νεοκόπους κεφαλάς. Ἐνῷ οὕτω παίζουσιν οἱ
πατέρες, τ' ἄξια τούτων τεκνία ἀμιλλῶνται,

Ποιὸ κεφαλὲς περσότερες σκληρὰ νὰ πρωταρπάξῃ,
γιὰ νὰ τές βάλῃ ἐπανωτές νὰ κτίσῃ πυραμίδα·
ποιὸ δέρνει τοὺς συντρόφους του μὲ σκοτωμένου χέρι.

Εἰσελθόντος δὲ εἰς τὴν αὐλὴν τοῦ τυφλοῦ γέροντος νὰ ζητήσῃ
ἔλετημοσύνην, ρίπτουσι τὰ λυκόπουλα ταῦτα εἰς τὴν τρέμουσαν ἐκ
τοῦ ψύχους παλάμην του ὀναμμένον ἄγνθρακα καὶ τεμάχιον πτώματος.

Καὶ τόνε διώχνουν σκούζοντας : «Ψῆσε το νὰ χορτάσης ! »

Διὰ τοιαύτης σειρᾶς εἰκόνων ἐφρόντισε καὶ ὁ Δάντης νὰ προ-
διαθέσῃ τὸν ἀναγνώστην, πρὶν ἦ πεπιφωνήσῃ τὸ πολύκροτον ἔκεινο:

O Pisa, vituperio delle genti!¹

'Ο δὲ ἀναγνώστης τῆς «Φροσύνης» καὶ μόνος ἐν ἐλλείψει τοῦ ποιητοῦ ἥθελεν ἀνακράξει:

Γιάρρινα, μαῦρα Γιάρρινα, πῶς σᾶς βασιάσει ὁ κόσμος!

Τοιαύτη εἶναι ἡ Βαλαωρίτειος ποίησις, σπανίως μὲν ἵσως ἐκτυλίσσουσα μακράς σειράς τελείων στίχων, ἀλλ' ἔτι σπανιώτερον ἐμπνεύσεως καὶ δυνάμεως ἐνδεής. 'Η δύναμις μάλιστα ἀποτελεῖ τὸ ἐναργέστερον αὐτῆς χαρακτηριστικόν. Πάστης ἀρετῆς ὑπάρχουσι βεβαίως διάφοροι βαθμοί, ὡς καὶ ἄνισα τὸ ὑψος ὅμοιογενῆ δένδρα· οἵαςδήποτε ὅμις καὶ ἄν τοντοτεθῆ τοῦ ποιητικοῦ ἀναστήματος ἡ διαφορά, νομίζομεν ὅτι ὁ ψάλτης τῆς «Φροσύνης» δικαιοῦται νὰ συγκατατοχθῇ μετά τοῦ διδασκάλου του Βίκτωρος Ούγκως εἰς τὴν γενεάν τῶν μεγαλοστόμων ἀσιδῶν.

"Αν, ζήσας ἐν ἀτυχεστάτῃ μεταβατικῇ ἐποχῇ, ἥτις οὕτε ἴδανικόν οὔτε κάν γλώσσαν ἔχει, δὲν ἡδυνήθη νὰ κληροδοτήσῃ ἐφάμιλλόν τι τῶν «Φθινοπωρίνων φύλων»* καὶ τῶν «Ἀνατολικῶν ἀστέρων ἀστράτων μάτων»*, ἀφ' ἔτέρου ἀναδεικνύεται πολλάκις ἐν ἀτελεστέροις ἔργοις ἀνώτερος κατὰ τὸ αἰσθῆμα τοῦ μεγαλορρήμονος Γαλάτου. Οἱ τοσαύτας ὅμοιότητας ἔχοντες πρὸς ἀλλήλους δύο οὗτοι ποιηταὶ διαφέρουσι κατὰ τοῦτο, ὅτι ὁ μὲν Ούγκως εἶναι ἔξ ὅλων τῶν ποιητῶν τῆς Ἐσπερίας ὁ ἐλάχιστα παθών ἐκ τῆς ἀπελπιστικῆς νόσου, ἥτις νέμεται σήμερον πᾶσαν ὄντως ποιητικὴν καρδίαν, ὁ δὲ Βαλαωρίτης δό μόνος ἵσως βασανισθεὶς ὑπ' αὐτῆς μεταξύ τῶν Ἑλλήνων. Ἐνώπιον ἡμῶν ἔχομεν τριακοντασέλιδον ἐπιστολήν του, τὴν ποιητικὴν ἵσως αὐτοῦ διαθήκην, ἦν περαίνει ὡς ἀκολούθως: «Ο Bouchut² περιέγραψε μετά θαυμαστῆς ἀκριβείας τὸ νέον νόσημα τοῦ αἰῶνος νευρωσισμὸν (peuvrosisisme), τοῦ ὅποιου πρῶτα θύματα εἶναι οἱ ποιηταί... Αἰσθάνομαι ὅτι νόσος βαρυτάτη, ἀλλόκοτος, ἀθεράπευτος, εἶναι αὐτὴ

1. Ω Ηζα, ὄνειδος τοῦ ζήνους.

2. Τηνίσεται Θιβερδὸν ἐπεισόδιον τοῦ Βαλαωρίτου, ὅτε ἡτο βουλευτής, ἐντὸς τῆς αιθούσης συνεδριάσεων τῆς Βουλῆς, μετὰ τῶν ἐπίσης βουλευτῶν Κεφαλληνίας ἀδελφῶν Ιωκωβάτων.

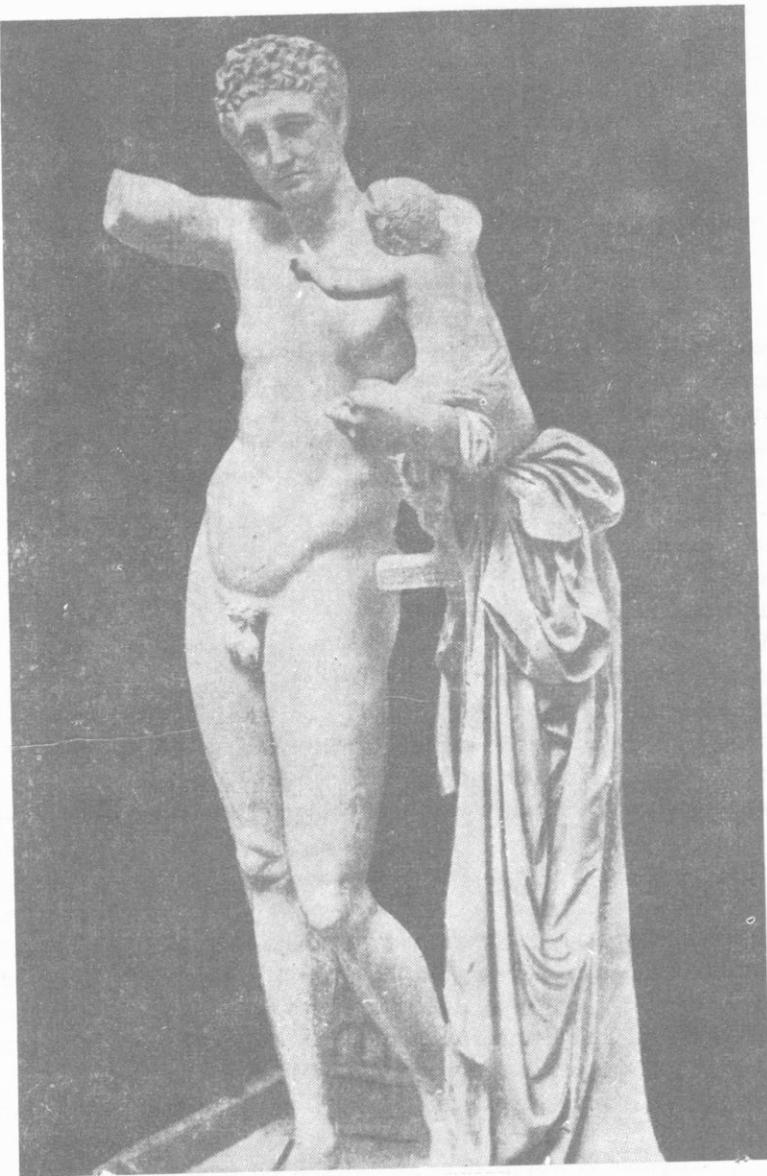
καθ' ἔαυτὴν ἡ ποιητικὴ διάθεσις. Πᾶσα στιγμὴ ἐμπνεύσεως εἶναι δι’ ἐμὲ στιγμὴ παραφροσύνης καὶ ὅλος ὁ ὄργανισμός μου πάσχει δεινῶς ἐκ τῆς πυρακτώσεως τῆς φαντασίας. Οἱ καρδιακοὶ παλμοί, οἵτινες θὰ μὲ φέρουν ὀγλήγορα εἰς τὸν τάφον, εἶναι τὸ μόνον μου κέρδος ἐκ τῆς ποιητικῆς διαθέσεως...».

Καὶ πρὸ τῆς ἔξομολογήσεως ὅμως ταύτης, πολλάκις ἡ σθάνθημεν ἀναγιγνώσκοντες τοὺς στίχους του, ὅτι ἡσαν ἐκ τῶν πληρωνομένων ἀκριβὰ κατὰ τὸν πεζὸν τοῦτον αἰῶνα, ὅτε ὁ ποιητὴς δὲν εἶναι ὡς πρὶν αἰόλειος λύρα ἥχούσσα ἐκ τῆς περιπνεούσης αὔρας, ἀλλ’ ἀναγκάζεται ν' ἀνασκάψῃ τὰ σπλάγχνα του πρὸς ἀνεύρεσιν ποιητικῆς ἰκμάδος. Τοῦτο δὲ δύναται νὰ ρηθῇ πρὸ πάντων περὶ τοῦ ψάλτου τῆς «Φροσύνης», ὅστις πλὴν τῆς ἡλικίας οὐδένεν εἶχε κοινὸν οὔτε ὡς ἀνθρωπος οὔτε ὡς ποιητὴς πρὸς τὴν παροῦσαν γενεάν. "Οπως ἐν τῷ ποιήματί του ἐκυοφόρησεν ἡ "Οσσα εἰς τὰ σπλάγχνα τῆς τὸν Βλαχάβαν χρόνους πολλούς καὶ μῆνας, οὕτως ἡθελέ τις εἰπεῖ ὅτι ἀνέβαλε καὶ ἡ μήτηρ του νὰ γεννήσῃ αὐτὸν ἡμισυν τούλαχιστον αἰῶνα, ὅτε ἦτο πλέον ἀναχρονισμός. "Αληθεῖς σύγχρονοι τοῦ ἑρμητού τῆς Μαδουρῆς ἡσαν οἱ ὑπ' αὐτοῦ ἀνασκαφέντες ἀρματολοὶ καὶ κλέφται, μεθ' ὧν συνέζη ἐν διηνεκεῖ ὀνείρῳ. Πρὸς δὲ τοὺς σήμερον ἀνθρώπους οὐδέποτε ἥλθεν ἡ Μοῦσά του εἰς ἐπαφήν, ἀλλ' ἀπαξ μόνον ἡ πυγμὴ του.

Πολὺ ἐν τούτοις φοβιούμεθα ὅτι ὁ ποιητικὸς ἀντιπρόσωπο γενεᾶς τινος δὲν ἔχει ἀνάγκην νὰ ἐμφορῆται αἰσθημάτων εὐγενεστέρων τῶν ἐπικρατούντων περὶ αὐτόν, ἀλλὰ μᾶλλον νὰ αἰσθάνεται ζωηρότερον τῶν ἄλλων ὅσα αἰσθάνωνται ὅλοι. "Αγ ἀκμαία ἐμπνευσίς καὶ πλοῦτος φαντασίας θεωρηθῶσιν ἀρκοῦντα ὅπως ὀνομασθῆτις ἔθνικὸς ποιητής, τοιοῦτον βεβαίως πρέπει νὰ ἀναγορεύσωμεν τὸν Βαλαωρίτην· ἀν ὅμως ἀπαιτῆται πλὴν τούτου καὶ νὰ ὑμήση αἰσθήματα ζῶντα ἐν πάσῃ καρδίᾳ, ἡμεῖς τότε πταίομεν καὶ οὐχὶ ἔκεινος, ἀν ἐλλείπη ἀπὸ τῶν ποιημάτων του τὸ τελευταῖον τοῦτο, καὶ μόνον τοῦτο τὸ προσόν.

« Κριτικαὶ μελέται »

Ἐμμανουὴλ Ροΐδης

Ο ΕΡΜΗΣ ΤΟΥ ΠΡΑΞΙΤΕΛΟΥΣ

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

2. Ο ΕΡΜΗΣ ΤΟΥ ΠΡΑΞΙΤΕΛΟΥΣ

Τῆς ὀρίμου τέχνης τοῦ Πραξιτέλους καὶ ἔργον τῶν ιδίων χειρῶν του βεβαίως εἶναι τὸ εἰς τὴν Ὀλυμπίαν ἀνακαλυφθὲν μαρμάρινον ὅγαλμα τοῦ Ἐρμοῦ φέροντος τὸν νεογέννητον Διόνυσον εἰς τὰς Νύμφας, αἱ ὁποῖαι ἔμελλον νὰ τὸν ἀναθρέψουν· καθ' ὅδὸν δὲ θεός ἐσταμάτησε διὰ ν' ἀναπαυσθῆ, ἀκκούμβησεν εἰς κορμὸν δένδρου, παίζων δ' ἐπεδείκνυε σταφυλὴν πιθανώτατα, πρὸς τὴν ὄποιαν τείνει διόνυσος τὰς χειρας. 'Η αὐξήσις τοῦ θείου βρέφους δὲν εἶναι βραδεῖα, ὅπως τῶν τέκνων τῶν θνητῶν.

'Απὸ τοὺς ἀρχαίους συγγραφεῖς μόνος διόπτης Παυσανίας ἀναφέρει τὸ σύμπλεγμα τοῦτο, καὶ αὐτὸς μὲ ὀλίγας ξηρὰς λέξεις, διότι προφανῶς δὲν ἦτο ἀπὸ τὰ διασημότερα δημιουργήματα τοῦ καλλιτέχνου. 'Ημεῖς ὥμως δὲν ἔχομεν κανὲν ἄλλο ἔργον, τὸ ὄποιον ν' ἀναπαριστάνῃ τόσον ἐναργῆ τὴν μορφικὴν ἀγλαΐαν τῶν Ὀλυμπίων θεῶν, ὅπως θὰ τὴν ἔβλεπον εἰς τὰ δράματά των οἱ μεγάλοι πλάσται καὶ ζωγράφοι τῆς ἀρχαιότητος.

Τὸ σῶμα τοῦ Ἐρμοῦ εἶναι εὔρωστον, ἀλλὰ συνάμα καὶ ἀνθηρὸν καὶ ὀβρόν, καὶ λεπταὶ μεταβάσεις συνάπτουν τὴν μίαν ἐπιφάνειαν μὲ τὴν ἄλλην εἶναι ὡς βρόν, διότι τὴν εύρωστίαν του χρεωστεῖ διόπτης ὅχι εἰς ἐπιπόνους ἀσκήσεις, ἀλλ' εἰς τὴν θείαν του φύσιν, τὸ περικαλλές δὲ πρόσωπον μὲ τὸ ἀρρενωπὸν μέτωπον ἀπαυγάζει ὅλην τὴν εὔμενή καὶ φοιδρὰν διάθεσιν αὐτοῦ. 'Αλλ' αἱ σκέψεις τοῦ νεανικοῦ θεοῦ δὲν δύνανται νὰ περιορισθοῦν εἰς τὸ παιδίον — ὅπως ή Εἰρήνη¹ μὲ τὴν μητρικήν της στοργήν φαίνεται ἀποκλειστικῶς ἀφωσιωμένη εἰς τὸν Πλοῦτον — καὶ τὸ βλέμμα του πλανᾶται μακρὰν εἰς ἀορίστους ρεμβασμούς.

. Γραφικήν* δ' ἀντίθεσιν πρὸς τὴν λειότητα τῆς ἐπιδερμίδος τοῦ σώματος ἀποτελοῦν ἡ κόμη καὶ ἡ χλαμὺς τοῦ θεοῦ· ἡ ἔργασία τῆς κόμης φαίνεται ἀμελής καὶ συνοπτική, ἀκριβῶς ὥμως διὰ τοῦτο ἀποδίδει καλύτερα τὴν ἐντύπωσιν οὐλῶν χαλαρῶν μαλλίων· ἀξιοθαύμαστος δὲ εἶναι ἡ φυσικότης τῆς χλαμύδος μὲ τὴν τραχεῖαν ἐπιφάνειαν της καὶ μὲ τὰ μικρὰ ζαρώματα μεταξὺ τῶν μεγάλων πτυχῶν.

Τὴν γραφικότητα τοῦ ἔργου ἐνίσχυον καὶ οἱ χρωματισμοί, εἰς τοὺς ὄποιούς διόπτης ἀπέδιδε μεγάλην σημασίαν, λέγεται δ' ὅτι

1. Πλαστικὸν ἔργον τοῦ Κηφισοδότου, οὐ ἀντίγραφον ἐν Μονάχῳ.

συνεργάτην είχεν εἰς αύτοὺς ἔνα ὄνυμάστὸν ζωγράφον, τὸν Νικίαν.

Ἄγαλμα τοῦ Ἐρμοῦ φέροντος τὸν Διόνυσον εἶχε κάμει καὶ ὁ Κηφισόδοτος, τοῦ Πραξιτέλους δὲ τὸ σύμπλεγμα ἀφιερώθη ὡς σύμβολον πιθανῶς τῆς μεταξὺ τῶν Ἀρκάδων καὶ τῶν Ἡλείων συμμαχίας τοῦ 343 π.Χ., διότι ὁ Διόνυσος ἐτιμᾶτο κατ' ἔξοχὴν εἰς τὴν Ἡλείαν, ὁ δ' Ἐρμῆς κατ' ἔξοχὴν εἰς τὴν Ἀρκαδίαν.

«Ιστορία τῆς Ἀρχαίας Ἑλληνικῆς Τέχνης»

Χρήσιος Τσούντας

3. Η ΠΟΙΗΣΙΣ ΤΟΥ ΡΗΓΑ

··· Απόσπασμα διαλέξεως «Περὶ Ἑλληνικῆς Ποιήσεως»

... Καὶ ὅμως ἐμφανίζεται κατὰ τὴν ἴδιαν ιστορικὴν περίοδον, κατὰ δώδεκα περίπου ἔτη πρεσβύτερος τὴν ἡλικίαν τοῦ Χριστοπούλου καὶ τοῦ Βηλαρᾶ, ἔνας ἄνθρωπος· τοῦ προφήτου τὴν αἴγλην ἀναδίδει καὶ τοῦ μαρτυρίου τὸν στέφανον θὰ περιβληθῇ. 'Ο ἄνθρωπος αὐτὸς δὲν γράφει στίχους, σαλπίζει στίχους· καὶ ὁ στίχος του εἶναι ἀτεχνος, γυμνός, πρωτογενής· ἀν τὸν μετρήσετε μὲ τὸν πῆχυν τῶν αἰσθητικῶν κανόνων, θὰ μορφάσετε. 'Αλλ' ὅπως ὁ νομοθέτης* τοῦ Ἰσραὴλ μεταβάλλει μὲ τὸν κτύπον τῆς ράβδου του τὴν ξηρὰν πέτραν εἰς δροσόρρυτον πηγήν, οὕτω καὶ ἐκεῖνος μὲ μόνην τὴν δύναμιν τῆς ἐνεργείας του μετουσιώνει τὸν στίχον αὐτὸν τὸν ἀτεχνον, τὸν γυμνόν, τὸν πρωτογενῆ, εἰς ἄσμα ἀναστάσεως πρωτάκουστον:

'Ως πότε, παλικάρια, νὰ ζοῦμε στὰ στενά,
μονάχοι, σὰ λιοντάρια, στὶς φάρες, στὰ βουρά;
Σπηλιές νὰ κυπικοῦμε, νὰ βλέπουμε κλαδιά,
νὰ φεύγουμε' ἀπ' τὸν κόσμο τιὰ τὴν πικρὴ σκλαβιά;
Νὰ χάνωμε ἀδέλφια, πατρίδα καὶ γορεῖς,
τοὺς φίλους, τὰ παιδιά μας καὶ δλους τοὺς συγγενεῖς;
Καλύτερα μιᾶς ὥρας ἐλεύθερη ζωή,
παρὰ σαφάντα χόρνια σκλαβά καὶ φυλακή.'

Κάπου ὁ Ρενάν*, μὲ τὴν χάριν τῆς διαλεκτικῆς του, ἀνεκήρυξε τὸν μασσαλιωτικὸν ὅμνον τοῦ Ρουζέ Δελιλ* ὡς τὸ μᾶλλον περισπούδαστον ποιητικὸν προϊὸν τῶν νεώτερων χρόνων. "Αν κανεὶς ζυγίσῃ μὲ τὴν πλάστιγγα τῆς κοινωνικῆς σημασίας καὶ τῆς ἐθνικῆς ἐπιβολῆς

τὸ ἔργον τοῦ Φεραίου, κατὰ πολλὰ ἐμπινευσμένον ὥχι μόνον ἀπὸ τὴν ἰδέαν τῆς μεγάλης γαλλικῆς ἐπαναστάσεως, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὸ ἄσμα τῆς ἐπαναστάσεως ταύτης, θὰ ἡδύνατο νὰ ἐπαναλάβῃ κάτι ἀνάλογον, δίχως νὰ θεωρηθῇ καὶ πολὺ παραδοξολόγος. Διότι σήμερον ἡ Τέχνη δὲν τιμᾶται ἀσυζητητὶ καὶ ἀνεπιφυλάκτως ύπὸ πολλῶν ἐκ τῶν φιλοσιφούντων περὶ τοῦ ὠραίου, ὡς δύναμις ἀντλοῦσα ἐξ ἑαυτῆς καὶ μόνης πτᾶσαν ἴσχυν καὶ πᾶσαν εὐμορφίαν, ἀνεψιτοῦ τινὸς σκοποῦ, ξένου πρὸς τὴν ἀγνήν καλλιτεχνικὴν συγκίνησιν. Καὶ ἀπλῶς ἐνταῦθα μημονεύω, ὅτι ὑφίσταται σχολὴ κριτικῶν καὶ ψυχολόγων συγγραφέων, ἡ ὁποία τὴν ἀλήθειαν τῆς ποιήσεως μετρεῖ συμφώνως πρὸς τὸ μέγεθος τῆς κοινωνικῆς αὐτῆς ἐπενεργείας εἰς κύκλον ὅσῳ τὸ δύνατὸν εὐρύτερον.

Καὶ τί περιέργον! Ἡ ποίησις αὔτη, ποὺ δὲν δύναται ἀπὸ τῆς ἀπόφεως τοῦ ἀπολύτου καὶ τοῦ ἰδεώδους ἐν τῇ καλλιτεχνικῇ δημιουργίᾳ μήτε κάν νὰ δύομάζεται ποίησις, ἀτημέλητος* καὶ κυριολεκτοῦσα μέχρι πεζότητος, ἡ χωρὶς εἰκόνας, χωρὶς μεταφοράς, χωρὶς ἀκκίσματα καὶ ἐλιγμούς, χωρὶς ἄνθη καὶ φυμάθια, ἡ βαίνουσσα εὐθέως πρὸς τὸν σκοπόν· ἡ ποίησις, τῆς ὁποίας οἱ μονότονοι καὶ στοιχειώδεις ρυθμοὶ διαδέχονται ὁ εἰς τὸν ἄλλον, ὡς οἱ κτύποι τῆς σφύρας ἐπὶ τοῦ ἄκμονος· ἡ ποίησις αὕτη, ὅσῳ δὲν εἶναι πλαστική, τόσῳ εἶναι ἐθνοπλαστική. Ἡ ποίησις αὕτη, καὶ τοιαύτη, στέκεται εἰς περιωπὴν ἀνωτέραν τῆς φιλοπαίγμονος καὶ ψιφοδεοῦς Μούσης τῶν ψευδανακρεοντείων καὶ τῶν αἰσωπείων ἀπομιμήσεων, αἱ ὁποῖαι φαίνονται ἀντικρύ της ὡς θεματογραφίαι κορασίων. Μὲ τὴν κλαγγὴν τῶν θουρίων τοῦ Φεραίου ἡ ποίησις συνδέεται πρὸς τὴν μεγάλην πανελλήνιον κοινωνίαν· λαμβάνει νέαν συνείδησιν, εὐρεῖαν τώρα καὶ ὑψηλήν, τῆς ἀποστολῆς αὐτῆς. Τὸν μανδρότοιχον, τὸν ὁποῖον δὲν ἔχουν τὴν δύναμιν οἱ δύο ἐκεῖνοι¹ νὰ τὸν καταρρίψουν, τὸν κρημνίζει ὁ Ρήγας διὰ τῶν σαλπισμάτων του, καθὼς τὰ τείχη τῆς Ἱεριχοῦ. Καὶ διαβλέπομεν τώρα τὰ πλάτη ὅλα τοῦ ὁρίζοντος, καὶ συγκοινωνοῦμεν μὲ τὴν ζωήν ἀνατριχιάζομεν, καθὼς ἔγγιζομεν τὴν πραγματικότητα, ἀλλὰ δὲν κινδυνεύομεν νὰ πάθωμεν ἀσφυξίαν, ὡς πρίν· ἀέρα γεμί-

1. 'Ο Βηλχρᾶς καὶ δ Χριστόπουλος, ἐξ ὧν ὁ πρῶτος ἔγραψε καὶ αἰσωπείους μύθους, ὁ δὲ δεύτερος ποιήματα ὑμνοῦντα τὸν οἶνον καὶ τὴν χαρὰν ἐν γένει. (ἀνακρεόντεια).

ζουν οἱ πνεύμονες ἡμῶν, καὶ ἐπαναλαμβάνομεν ἐν χορῷ μὲν ὅλην τῶν πνευμόνων μας τὴν δύναμιν:

Σ' ἀρατολὶ καὶ δύσιν καὶ ρότῳ καὶ βοριά,
γιὰ τὴν πατρίδα ὅλον νὰ χονμε μιὰ καρδιά.
Στὴν πόση τὸν καθέρας ἐλεύθερος νὰ ζῆ,
οτὴ δόξα τοῦ πολέμου νὰ τρέξουμε μαζί.
·Ως πότε δρφικιάλος* σὲ ξέρους βασιλεῖς;
·Ελα νὰ γένης στύλος δικῆς σου τῆς φυλῆς.
Κάλλιο γιὰ τὴν πατρίδα κανέρας νὰ χαθῆ
η νὰ κρεμάσῃ φούρτα γιὰ ξένον στὸ σπαθί.

Είναι ὀλιγώτερον στίχοι καὶ περισσότερον κραυγαί· δὲν πλουτοῦσιν εἰς ἴδεας ἀπό ἑκείνας αἱ δόποιαί ἀπομονοῦσι τὸ πνεῦμα εἰς τὸν ἔβδομον οὐρανὸν τῆς θείας ὀνειροπόλησεως· ἀλλὰ εἰναι αὐτοὶ ἐν τῇ ὄλότητι αὐτῶν μία ἴδεα, ή ἐλευθερία. Δὲν μᾶς θαμβώνουν μὲ εἰκόνας· ἀλλὰ μόλις τοὺς προφέρομεν, καὶ ὅπως μὲ τὰς μαγικὰς λέξεις οἱ Ἀράπηδες τῶν παραμυθιῶν, οὕτω μ' ἑκείνους ἐμφανίζεται ἐνώπιον μας μία εἰκὼν: ή σκλαβιά. 'Ο Ρήγας δὲν εἶναι ρυθμῶν καὶ ἐρμονιῶν ὀνειροπόλος, σφυροκόπος καὶ δημιουργός· τὸ μόνον καὶ μέγα του ὄνειρον εἶναι ή ἀνάστασις τῆς πατρίδος τῆς πανελληνίου. Είναι ἀνὴρ δράσεως. Τὸ ἄσμα τὸ μεταχειρίζεται ώς ἐν ἀπὸ τὰ ἰσχυρότερα πρὸς δρᾶσιν ὅπλα, καθὼς ἔξι ἐναντίας ἄλλοι, καλλιτέχναι μέχρι μυελοῦ τῶν ὀστέων, καταφεύγουν εἰς τὴν δρᾶσιν ὡς εἰς πηγὴν πνευματικῶν συγκινήσεων. «'Ο ἀνθρώπινος λόγος», εἶπεν ὁ Ἀγγλος φιλόσοφος Κάρλαϊλ*, «ἐν τῇ ζέσει τῆς ὀργῆς του καθίσταται μουσικός». Οὕτως καὶ τὸ ικήρυγμα τοῦ Ρήγα μεταβάλλεται εἰς ἄσμα· καὶ μόνη τῆς εἰλικρινείας του ή ζέσις καὶ τῆς θελήσεώς του ή ὅρμή τὸ ἔξαίρουν εἰς ποίημα. "Ολην τὴν οἰκουμένην διαφλέγεται ο δόρυ την μυήσῃ καὶ νὰ τὴν ὀπλίσῃ κατὰ τῆς τυραννίας· τὴν οἰκουμένην ὅλην νὰ τὴν μεταβάλῃ εἰς ἐλευθέρων Ἑλληνικὴν πολιτείαν.

Βούλγαροι καὶ Ἀρβανίτες, Ἀρμένιοι καὶ Ρωμιοί,
Ἀράπηδες καὶ ἀσπροί μὲ μιὰ κοινὴ ὅρμη,
γιὰ τὴν ἐλευθερία νὰ ζώσουμε σπαθί,
πὼς εἴμαστ' ἀντρειωμένοι παντοῦ νὰ ξακουσθῇ.
Σουλιώτες καὶ Μανιάτες, λιοντάρια δακονοστά,
ώς πότε σὲς σπηλιές σας κοιμάστε σφαλιστά;
Μαυροβουνιοῦ καπλάνια* Ὄλύμπου σταυραετοί,
καὶ Ἀγράφων τὰ ξεφτέρια, γενῆτε μιὰ ψυχή.

«Περὶ τῆς Ἑλληνικῆς Ποιήσεως», 1897

Κωστής Παλαμᾶς

4. Η ΜΕΤΑΡΣΙΩΣΗ ΤΟΥ ΔΟΜΗΝΙΚΟΥ ΘΕΟΤΟΚΟΠΟΥΛΟΥ

... Τί σημασία ᔁχει τώρα ἡ πραγματικότης γιὰ τὸν ζωγράφο, ποὺ αἰσθάνεται ὅτι εἶναι ἐντελῶς κύριος τῆς τέχνης του, ποὺ ᔁχει τὴν δύναμη νὰ ἐκφράσῃ ὅ,τι γεμίζει τὴν καρδιά του καὶ τὸ πνεῦμα του, νὰ ἔξωτερικύσῃ ὅλο τὸν ἔσωτερικό του κόσμο, τῶν σκέψεων καὶ τῶν αἰσθημάτων; 'Ο κόσμος του αὐτὸς εἶναι ἀτέλειωτος, ἀμέτρητος. Δὲν εἶναι πιὰ ἡ γῆ μὲ τὶς περιορισμένες διαστάσεις της, μὲ τοὺς συγκεκριμένους ὅριζοντές της. Στὰ τελευταῖα του ἔργα ὁ ἀνθρώπος παύει νὰ εἶναι τὸ μέτρο καὶ ὁ ὅρος τῆς συγκρίσεως τῶν πραγμάτων. Τὸ ἄπειρο, τὸ σύμπαν ἀνοίγεται ἐμπρός μας. 'Ο ζωγράφος μὲ τὸ μαγικὸ χρωστήρα του μᾶς ἀνοίγει ὀλοένα νέους κόσμους ἀπεριόριστους, φανταστικούς· μᾶς μεταφέρει στὸ ἀνύπαρκτο, στὸ ὄνειρο, στὸν ὄραματισμό.

Μὲ ἀπεριγραπτή ἥρεμία καὶ χωρὶς κανένα δισταγμὸ ὁ καλλιτέχνης ἀφήνει πίσω του ὅ,τι δὲν εἶναι ἀπαραίτητο, ὅ,τι δὲν εἶναι οὐσιῶδες, ὅ,τι δὲν εἶναι ἰδέα καὶ ὄρμα ἀσυγκράτητος πρὸς τὸ ἄπειρο. 'Η γῆ νικήθηκε. "Ολες οἱ ἐπιθυμίες, ὅλη ἡ προσπάθειά του εἶναι νὰ ὑψωθῇ πιὰ πρὸς τὸν οὐρανό. Οἱ ἄγιοι ποὺ ζωγραφίζει δὲν εἶναι πιὰ ἀνθρωποι· τὸ σῶμα των εἶναι μόνο ἀσήμαντο ἔξωτερικὸ περιβλημα, τὸ πνεῦμα εἶναι τὸ πᾶν. Καὶ τὸ πνεῦμα αὐτὸς τραβιέται ἀκατανίκητα ἀπὸ τὴν ἔλξη τοῦ οὐρανοῦ.

'Αποροῦν οἱ σύγχρονοί του, ἀποροῦν οἱ μικροί, γιατί τὰ σώματα τῶν τελευταίων του ἔργων δὲν ᔁχουν τὶς φυσικὲς ἀνθρώπινες ἀναλογίες, ἀλλὰ εἶναι τόσο μακρά, τόσο τραβηγμένα. Δὲν μποροῦν νὰ καταλάβουν ὅτι ὁ Γκρέκο δὲν ζωγραφίζει πλέον ἀνθρώπους, ἀλλὰ πνεύματα, ποὺ εἶναι στὴν τελευταία στιγμὴ τοῦ ἀποχωρισμοῦ των ἀπὸ τὸ ἀνθρώπινο περιβλημα. Δὲν ἀγνοεῖ τοὺς κανόνες τῆς τέχνης, δὲν ἔχεισε τὴν ἀνατομία του ὁ Θεοτοκόπουλος· ἀλλὰ οἱ κανόνες αὐτοί, ποὺ εἶναι ἀπαραίτητοι ἀμα πρόκειται νὰ ζωγραφίσῃ κανεὶς ἀνθρώπους, δὲν χρειάζονται γιὰ τὰ πνεύματα, γιὰ τὶς ψυχρὲς αὐτὲς καὶ ὅμως τόσο ζωντανὲς εἰκόνες τῆς ψυχῆς, ποὺ ζητεῖ νὰ ἀπελευθερωθῇ ἀπὸ τὰ γήινα δεσμά, νὰ καθαρισθῇ ἀπὸ κάθε ρύπο, νὰ ἀνεβῇ στὰ οὐράνια.

Οἱ "Αγγελοί του, ὑπέροχες μορφές χωρὶς κανένα σχεδὸν ἀνθρωπομορφισμό, εἶναι περισσότερο πνευματικοὶ ἀκόμη. Οἱ "Αγγελοί,

πού στήν τέχνη τῆς Ἀναγεννήσεως είχαν καταντήσει νὰ είναι μόνο-
énα μετριότατο διάκοσμητικό στοιχεῖο, ξαναγίνονται κάτι πολὺ
σπουδαιότερο ἀπάνω στὰ ἔργα τοῦ Θεοτοκόπουλου· γίνονται δὲ
συμβολισμὸς τῆς ἴδεας, πού, ὅπως λέει ἔνας Ἐβραῖος σοφός, εἶναι δὲ
Ἄγγελος πού στέλνει δὲ Θεός στοὺς ἀνθρώπους.

Στὸν ὑπέργειο αὐτὸ κόσμο ζῆ πιὰ δὲ Δομήνικος· αὐτὸς εἶναι ἡ
πραγματικότης, γιατὶ πιστεύει βαθιὰ πῶς ἔξω ἀπὸ τὸν Θεό, τὸ
Πνεῦμα καὶ τὴν Ἰδέα τίποτε ὄλλο δὲν εἶναι πραγματικό. Τὸν κόσμο
αὐτὸν μεταφέρει στὰ ἔργα του καὶ τὸν φωτίζει μὲ τὸ δικό του φῶς,
ποὺ τόσο τὸν ἐβασάνιζε ἄλλοτε. Ὁ κόσμος αὐτὸς τὸν κάνει νὰ ξε-
χνάῃ τὶς ταπεινές στενοχώριες τῆς γῆς, τὶς ἀρρώστιες του ποὺ ὄλο
καὶ αὔξάνουν, τὶς οἰκονομικὲς δυσκολίες ποὺ γίνονται περισσότερες,
τὴν μικρότητα, τὴν ζήλια καὶ τὴν κακία τοῦ κόσμου.

Στὴν τελευταία αὐτὴ περίοδο τῆς τέχνης του, στὰ τελευταῖα
χρόνια τῆς ζωῆς του, ἀδιάφορο ἀν ἀπὸ νοσταλγία ἢ βαθιὰ πεποί-
θηση, δὲ Θεοτοκόπουλος αἰσθάνεται ἀκόμη περισσότερο τὸ σύνδεσμό¹
του μὲ τὴ βυζαντινὴ τέχνη. Ἡ τελετουργικὴ αὐστηρότης, τὸ ὑπέρ-
μετρο μῆκος τοῦ σώματος, ἡ ἀδυναμία καὶ ἡ ὠχρότης τῶν προσώ-
πων, τὸ πνεῦμα ἐκεῖνο, μὲ μιὰ λέξη, ποὺ προδίδει τὴν ἐσωτερικὴ
ὕπαρξη, τὴν ἀνθρώπινη ψυχὴ· ὅλα αὐτὰ εἶναι στοιχεῖα ποὺ θυμᾶται
δὲ Θεοτοκόπουλος ἀπὸ τὰ χρόνια ποὺ ἐμαθήτευε στὴ βυζαντινὴ
τέχνη· ὅλα αὐτὰ εἶναι στοιχεῖα, ποὺ τὸν βοηθοῦν γιὰ τὴν ἀπόδοση
τῶν ὁνείρων καὶ τῶν ὄραματισμῶν του.

Ἡ ἀνάμνηση τῶν εἰκόνων μὲ τὸ ἵδιο θέμα, ποὺ ἔξωγράφιζαν οἱ
καλλιτέχναι τῆς Κρητικῆς σχολῆς² καὶ ποὺ τόσο ἐθαύ-
μαζε, παιδάκι ἀκόμη, στὸ μοναστήρι τῶν Σιναϊτῶν³ τοῦ Κά-
στρου ου*, τὸν ἐμπνέει, ὅταν ζωγραφίζη τὴν «Προσευχὴ» ἐπὶ τοῦ
ὅρους τῶν ἔλαιων». Ἀπὸ τὶς παλιές ἐκεῖνες εἰκόνες παίρνει τὴ στάση
τοῦ Χριστοῦ, τοῦ Πέτρου καὶ τῶν οἴων τοῦ Ζεβεδαίου, ἀκόμη καὶ
τὴ στάση τοῦ Ἀγγέλου τοῦ Κυρίου, ποὺ ἐμφανίζεται στὸν Ἰησοῦ.
Ἀλλὰ δὲ, τι γενεύεις καὶ γενεύεις βυζαντινῶν ζωγράφων δὲν κατόρθωσαν
νὰ ἀποδώσουν—τὸν βαθὺ σπαραγμὸ τῆς τραγικότερης στιγμῆς
τοῦ Μαρτυρίου, ὅπου καὶ δὲ Θεάνθρωπος ἔχασε τὸ θάρρος του καὶ
«ῆταν ἡ ψυχὴ του περίλυπτος μέχρι θανάτου»—τὸ κατορθώνει δὲ
γηρασμένος, δὲ κουρασμένος “Ελλην τοῦ Τολέδο*. “Ολα στὸν

ΠΡΟΣΕΥΧΗ ΕΠΙ ΤΟΥ ΟΡΟΥΣ ΤΩΝ ΕΛΑΙΩΝ

Δομηνίκου Θεοτοκοπούλου (Greco)

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

πίνακα αύτόν, δπου ἡ περιφρόνηση στοὺς ἀνατομικοὺς κανόνες φθάνει στὸ ύπερτατὸ σημεῖο, μᾶς δίνουν τὴν ἐντύπωση τοῦ μεγάλου σπαραγμοῦ. Ἡ βασανισμένη μορφὴ τοῦ Χριστοῦ, ποὺ γονατίζει δίπλα στοὺς ἄγριους βράχους· δὲ ταπεινὸς "Ἄγγελος, γονατισμένος καὶ αὐτὸς ἀπάνω σὲ σύννεφα πιὸ ἄγριᾳ καὶ ἀπὸ τοὺς βράχους ἀκόμη· δὲ βαρύς καὶ γεμάτος ἀπὸ τρομεροὺς ἔφιάλτες ὑπνος ποὺ κοιμοῦνται οἱ τρεῖς Ἀπόστολοι· τὸ μελαγχολικὸ μισοφέγγαρο, ποὺ μέσα ἀπὸ τὰ σύννεφα φωτίζει τὴ γῆ· οἱ ἀδύνατες ἐλιές καὶ τὰ καχεκτικὰ λουλούδια...

«Δομήνικος Θεοτοκόπουλος Κρής» *Ἀχιλλεὺς Κύρου*

II. ΠΟΙΗΤΙΚΟΣ ΛΟΓΟΣ

1. Ε Ι Σ Δ Ο Ζ Α Ν

1.

Ἐσφαλεν ὁ τὴν δόξαν
δονομάσας ματαίαν,
καὶ τὸν ἄνδρα μαινόμενον
τὸν πρὸ τοιαύτης καίοντα
θεᾶς τὴν σμύρναν.

2.

Δίδει αὐτὴ τὰ πτερά·
καὶ εἰς τὸν τραχύν, τὸν δύσκολον
τῆς Ἀρετῆς τὸν δρόμον
τοῦ ἀνθρώπου τὰ γόνατα
ἰδοὺ πετάουν.

3.

Μικρὰν ψυχήν, κατάπτυστον,
κατάπτυστον καρδίαν
ἐπυχ' ὅστις ἀκούει
τῆς δόξης τὴν παράκλησιν
καὶ δειλιάζει.

4.

Ποτέ, ποτὲ μὲ δάκρυα
δὲν ἔβρεξεν ἐκεῖνος
τῶν φίλων του τὸ μνῆμα,
οὔτε τὸ χῶμα ἐφίλησε
τῶν συγγενῶν του.

5.

Εἰς τὸν ἡγριωμένον
βαθὺν ὠκεανόν,
ὅπου φυσάει μὲ βίαν
καὶ ὀργίζεται τὸ πνεῦμα
τῆς πικρᾶς τύχης,

6.

καθ' ἡμέραν κοιτάζει
τοὺς πολλοὺς τῶν δυστήνων
πνιγομένων θυητῶν·
καὶ ποῖος ποτὲ τὸν ἥκουσε
παραπονοῦντα;

7.

Θερμότατον τὸν πόθον
ἐφύτευσας τῆς δόξης
εἰς τὴν καρδίαν τῶν τέκνων σου,
δὲ Ἑλλάς, καὶ καλεῖσαι
μήτηρ ἡρώων.

8.

Καθὼς ἀπὸ τὸ σπήλαιον
ἐκβάς δὲ λέων πληγώνει,
σκοτώνει, διασκορπίζει
τολμηρῶν κυνηγῶν
πλῆθος Ἀράβων·

9.

καθὼς εἰς τὸν χειμῶνα
τὸ νερὸν ὑπερήφανον
τοῦ χειμάρρου κυλίεται,
καὶ τὰ χωράφια χάνονται,
βοσκοὶ καὶ ζῶα·

10.

ἢ καθώς τὴν αὔγὴν
έξαπλώνετ' ὁ "Ἡλιος,
καὶ τ' ἄστρα τ' ἀνάριθμητα
ἀπὸ τὸν μέγαν "Ολυμπον
πάντα ἔξαλείφει,

11.

οὕτω τὰ μύρια τάγματα
ἔχουσεν ὁ Ἀράξης*,
ἀλλά, ω̄ ἀσπὶς Ἐλλάδος,
σὺ ἐπὶ τοὺς Πέρσας ἄστραψες,
κι ἔγινον κόνις.

12.

Περίφημοι ψυχαὶ
τριακοσίων Λακώνων,
ψυχαί, ποὺ ἔδοξάσατε
τὸν Ἀσωπὸν καὶ τ' ἄλσος
τοῦ Μαραθῶνος.

13.

Εὔφραινε μὲ τὸ ἀθάνατον
μέτρον τῆς "Ἀχαΐδας
χήρας ὁ θεῖος "Ομηρος
καὶ τὸ πνεῦμα σας ἄναπτε
τὸ ἴδιον μέλος.

14.

Τοῦ καρτεροῦ Αἰακίδου*
τὴν φήμην ἔζηλεύσατε
(ἀείμνηστος, θαυμάσιος
ζῆλος), καὶ τ' αἷμα ἔχύσατε
διὰ τὴν Ἐλλάδα.

15.

Κι ἔγώ, κι ἔγώ τὸ σίδηρον
γυρεύω· ποῖος μοῦ δίδει
τὰς βροντὰς τοῦ πολέμου;
ποῖος μ' ὀδηγεῖ τὴν σήμερον
εἰς τὸν ἄγῶνα;

16.

Φοβερόν, μυσταρὸν
θρέμμα σκληρᾶς Ἀσίας,
Ὀθωμανέ, τί μένεις;
τί νοεῖς; τί δὲν φεύγεις
τὸν θάνοτόν σου;

17.

Ἐφθασ' ἡ ὥρα· φύγε,
ἀνέβα τὴν ἀγρίαν
ἀραβικὴν φοράδα·
νίκησον εἰς τὸ τρέξιμον
καὶ τοὺς ἀνέμους.

18.

Ἐπὶ τὸν Ὅμηττὸν
ἐβλάστησεν ἡ δάφνη,
φύλλον Ἱερὸν στολίζει
τὰ ἡρειπωμένα λείψανα
τοῦ Παρθενῶνος.

19.

Νέοι, γυναῖκες, γέροντες
— Ἑλληνικὰ θηρία —
φιλοῦσιν, ἀποσπάουσι
τοὺς κλάδους, στεφανώνουσι
τὰς κεφαλάς των.

20.

Ανέβα τὴν ἀράβιον,
 Ὁθωμανέ, φοράδα·
 τὴν φυγὴν κατεγκρήμνισον·
 Ἑλληνικὰ θηρία
 σὲ κατατρέχουν.

21.

Τὴν λάμψιν τῶν ὄργανων
 ἀρειμανίων ἵδε·
 ἄκουσον τὴν βοήν
 τῶν θάνατον πνεόντων
 ἢ ἐλευθερίαν.

22.

Νοεῖς; — Τρέξατε, δεῦτε
 οἱ τῶν Ἑλλήνων παιδες,
 ἥλθ' ὁ καιρὸς τῆς δόξης·
 τοὺς εὐκλεεῖς προγόνους μας
 ἃς μιμηθῶμεν.

23.

Ἐὰν τὸ ἀκονίσῃ ἡ δόξα,
 τὸ ξίφος κεραυνοῖ·
 ἐὰν ἡ δόξα θερμώσῃ
 τὴν ψυχὴν τῶν Ἑλλήνων,
 ποῖος τὴν νικάει;

24.

Τί τρέμεις; τὴν φοράδα
 κτύπα, κέντησον, φύγε,
 Ὁθωμανέ· θηρία
 μάχην πνέοντα, δόξαν,
 σὲ κατατρέχουν.

25.

Ὦ δόξα, διὰ τὸν πόθον σου
γίνονται καὶ πατρίδος
καὶ τιμῆς καὶ γλυκείας
ἔλευθερίας καὶ ὕμνων
ἄξια τὰ ἔθνη.

« Ἡ Λύρα »

Ἀρδρέας Κάλβος

2. ΕΙΣ ΣΟΥΛΙ

1.

Φυσάει σφιδρὸς ὁ ἀέρας,
καὶ τὸ δάσος κυμαίνεται
τῆς Σελλαῖδος· φθάνουσι
μακρὰν ἐδῶ, ὅπου κάθομαι,
μουσικὰ μέτρα.

2.

Ἄφροντίστων ποιμένων
στίχοι δὲν εἶναι, ἢ γάμου,
ἢ πανηγυριζόντων
νέων γυναικῶν καὶ ἀνθρώπων,
μήτε ἰερέων.

3.

Ἄλλη λαμπρὰ πανήγυρις
τὴν σήμερον ἑορτάζεται
εἰς τὴν Ἑλλάδα· ὁ ἄγγελος
χορεύει τοῦ πολέμου·
δάφνας μοιράζει.

4.

Βράχοι ύψηλοι, διαβόητοι,
βουνά τοῦ τετραχώρου,
ἀπὸ σᾶς καταβαίνουσι
πολλοὶ καὶ δυνατοὶ
ἀδάμαστοι ἄνδρες.

5.

Κάθε χέρι, κλαδί·
κάθε κεφάλι φέρνει
στέφανον· ἀπὸ βράχον
πηδάσουν εἰς βράχον, ψάλλοντες
πολέμιον ἄσμα.

6.

«Μακρὰν καὶ σκοτεινὴν
ζωὴν τὰ παλληκάρια
μισοῦν· ὅνομα ἀθάνατον
θέλουν καὶ τάφον ἔντιμον
ἀντὶς διὰ στρῶμα».

7.

Οὕτως ἐβόουν· συμφώνως
τ' ἄρματά τους ἐβρόνταν
καὶ τ' ἄντρα... Ω, δὲν ἀκούω
πλέον παρὰ τὸν ἀνεμον
καὶ τοὺς χειμάρρους.

8.

—Ἐσύ ὁποὺ τρέχεις, πρόσμενε,
ὦ στρατιῶτα· εἰπέ μου,
καὶ ἂς μὴ σὲ κυνηγήσῃ
βόλι τοῦ ἔχθροῦ, ποῦ ὑπῆγαν
οἱ σύντροφοί σου;

9.

« Λείπει δ καιρός. "Αν ἔχης
έλαφρά τὰ ποδάρια,
καὶ στῆθος, ἀκολούθα με·
τρέξε καὶ σὺ μ' ἐμένα·
μᾶς φεύγει ἡ ὥρα ».

10.

— Γνωρίζω τὴν φωνήν σου.
‘Οδήγει. — Οἱ βράχοι φεύγουσι
τώρα υπὸ τὰ πατήματα
συχνά, φεύγουν ὅπισσω
σπήλαια καὶ δένδρα.

11.

Τῶν ποταμῶν πλατέα
νερά, βαθέα λαγκάδια,
ἔρημα μονοπάτια,
δάση, βουνά, χωράφια
φεύγουν ὅπισσω...

« 'Η Λύρα »

'Ανδρέας Κάλβος

3. ΦΩΤΕΙΝΟΣ

(Άσμα δεύτερον)

Φωλιάζουν οἱ σταυραῖτοὶ στοῦ βράχου τὰ στεφάνια,
ἐφώλιασε κι δ Φωτεινὸς στὸν ἑγκρεμὸ τοῦ Κόντρου*.
Τέσσαροι τοῖχοι κάτασπροι, δέκατοι κάτοικας*, τ' ἀχούρι,
ἡ μάντρα γιὰ τὰ πρόβατα, μιὰ δεκαριὰ κυβέρτια*,
πλατύς, καθάριος ὁβορὸς* ζωσμένος διπλολίθι*,
ὅπου ἐπρασίνιζε πυκνὸς δύνατος*, τὸ μύρτο,
τ' ἀγιόκλημα, ἡ μελετινή*, κι ὅπου ἄπλωνε ἔνας φράξος*
τὰ δροσερὰ κλωνάρια του σφιχτά, περιπλεγμένα
μ' ἔνα φτακοίλι* καρπερὸ καὶ μ' ἔνα βοϊδομάτη*,
εἰν' τὸ βασίλειο τοῦ φτωχοῦ. Τ' ἄρεσε πάντα ἐκεῖθε

νὰ χαίρεται τὴ θάλασσα, ποὺ ὅσο πλατύτερ' εἶναι
τόσο σοῦ κλέφτει τὴν καρδιά, τόσο τὸ νοῦ σοῦ πνίγει.
Τὴν ἔβλεπε χίλιες μορφὲς ν' ἀλλάζῃ, χίλιες ὅψες,
πότε νὰ γλείφῃ τὸ γιαλὸ προσκυνημένη δούλα
καὶ πότε νὰ τὸν μάχεται τρελή, ξεστηθωμένη,
μ' ἀνεμοσκόρπιστα μαλλιὰ καὶ μ' ἀφρισμένο στόμα.
Κι ἡταν ἡ ἔρμη Ἑλληνική! Κι ὑπόφερνε νὰ νιώθῃ
τὰ φράγκικα τὰ κάτεργα* τὴ ράχη τῆς νὰ ὀργώνουν
καὶ νὰ τῆς δέρνη τὰ πλευρὰ μὲ τὰ κουπιά του ὁ ξένος!

· · · · ·

Ηρθε στὴν Κόκκινη Ἐκκλησιά ἔξήντα χρόνους πίσω
ἔνας σοφὸς καλόγερος, φευγάτος ἀπ' τὴν Πόλη
κι ἔμειν ἐκεῖ κι ἀσκήτευε. Τὸν ἔκραζαν Νικήτα.
*Ηξερε γράμματα πολλὰ κι ἐγιάτρευε τοῦ κόσμου
μὲ ξόρκια καὶ μὲ βότανα τὰ χίλια μύρια πάθη.
Στὸ πρόσταγμά του τὰ κουφά* ἐφεύγανε, οἱ ἀκρίδες,
ἀπὸ τὰ πρόβατα δ χαμός, ἀπὸ τὰ γίδια δ ἵσκιος*.
Τὸν ἐλατρεῦαν τὰ χωριὰ κι δ Φωτεινός, δπού 'ταν
στὸ μοναστήρι δόκιμος καὶ τὸν ἀκολουθοῦσε,
ὅταν τὸν ἔστελναν νὰ βγῆ γιὰ διακονὶα τριγύρω
ἔμαθε λίγο διάβασμα κι ἄκουσε κι ἴστορίες
ἀπὸ τὸν ὅγιον ἀσκητή, ποὺ τοῦ 'χανε κεντήσει
τὸ λογισμό του τὸν δκνὸ καὶ τὴ σκουριὰ ζεπλύναν,
δπού ἔτρωγε κάθε καρδιὰ σ' αὐτὰ τὰ στεῖρα χρόνια.

· · · · ·

*Ἐκεῖνος τοῦ 'πε, μιὰ φορὰ ποὺ βρέθηκαν μονάχοι
νὰ κάθωνται ἀπολείτουργα στὸ πέτρινο πεζούλι
τοῦ 'Αι-Λιᾶ στὴν Ἐγκλουβήν, τὴν περασμένη δόξα
καὶ τ' ἀμετρα τὰ βάσανα τοῦ δύστυχού του Γένους.
Τοῦ 'πε τὸ πῶς ἀνάμεσα σὲ τρίβολα κι ἀγκάθια
μιὰ μέρα ἐθέλησε δ Θεὸς νὰ σπείρῃ ἐνα λουλούδι,
δπού 'χε χίλιες ὁμορφιὲς καὶ χίλιες εύωδίες
κι ὅπου ὅταν ἐμεγάλωσε καὶ πρόβαλε δροσάτο
δεύτερος ἥλιος ἔλαμψε, καὶ τὴν ψυχὴν τοῦ κόσμου,

π' ούτε δὲν εἶχε ἀνάκαρα* κρυφὰ ν' ἀναστενάζη,
τὴ ζέστανε, τῇ στόλισε μ' ἀκούραστα φτερούγια,
τὴν ἔμαθε πῶς νὰ πετᾶ. Καὶ τὸ λουλούδι ἐκεῖνο,
πόπρεπε νά 'ν' ἀμάραντο, τὸ βάφτισεν 'Ε λ λ ἀ δ α.

Τοῦ 'π' ὅτ' ἐκείν' ἡ θάλασσα ἡ φραγκοπατημένη
εἶχε ρουφήζει λαίμαργα τ' ἀνθρώπινα κοπάδια,
ποὺ μ' ἔναν Ξέρην βασιλιὰ ἐχύθηκαν νὰ φᾶνε
τ' ἀστάλωτο* τὸ λούλουδο : Τ' ἀκολουθοῦσε νύχτα,
ὕπνος, νεκρίλα, σίδερα, κι ἐγλίτωσε τὸν κόσμο.

Τοῦ 'πε πῶς ἔξεφύτρωσαν ἀδελφικές ἀμάχες,
ποὺ ἐφτεῖραν σάρκα καὶ ψυχὴ καὶ πῶς ἐμπῆκε σφήνα
στοῦ δένδρου τὴν πεντάνοιχτη τὴ χαραμάδα ὁ ξένος
κι ἄνοιξε ὀγιάτρευτη τομὴ γιὰ νὰ μπορῇ καθέ νας
νὰ μπήγῃ τὸ πελέκι του καὶ νὰ χωρίζῃ σχίζες.

Τόδεις* ἐκεὶ παράμερα τὴ Σάλτενη*, τὸν Κόρφο*
καὶ τοῦ 'πε πῶς ἔσμίξανε καὶ πῶς κριαρωθῆκαν*
μέσα σ' αὐτὸ τὸ στένωμα γιὰ τὴ σκλαβιὰ τοῦ κόσμου
δυὸ πολεμάρχοι φοβεροὶ καὶ πῶς ὁ νικημένος
ἀπὸ δυὸ λάμψεις, πόβλεπε ν' ἀστράφτουν ἐμπροστά του,
τῆς Κλεοπάτρας τὴ ματιὰ κι ἔνα μεγάλο θρόνο,
ἐδιάλεξε τὴν δμορφιὰ κι ἐχάθηκε μαζί της.
Καὶ τοῦ 'πε πῶς ὁ νικητής, γιὰ νὰ φυλάξῃ πάντα
τὴ δόξα του δόλοζώντανη καὶ τὴ χρυσή του μοίρα,
ἔξεθεμέλιωσε σκληρὰ χῶρες, χωριὰ καὶ τάφους
κι ἔχτισε τὴ Νικόπολη, κουφάρι μὲ κουφάρια,
σύντριμμα μὲ συντρίμματα, κι ἥταν σεισμὸς ὁ χτίστης.

'Απὸ τὰ τότε σκέπτασε κάμπους, βουνά καὶ κύμα
θολούρα μαύρη καὶ πτυκνὴ γιὰ τετρακόσους χρόνους,
σαπίλα κι ἀποκάρωμα. Κανένας ἄλλος χτύπος
τὸν ὑπνο δὲν ἐδιάκοψε στ' ἀπέραντο τὸ μνῆμα,
παρὰ ροχάλιασμα βαθὺ καὶ τ' ἀσπλαχνο τοῦ χρόνου
τὸ δαγκανάρι, ποὺ ἄλεθε τὴ νεκρωμένη πλάστη
κι ἐτοίμαζε ἄλλο ζύμωμα μὲ τὴν παλιὰ τὴ σκόνη.

Τοῦ πε πώς ἔνας βασιλιάς, ὁ Μέγας Κωνσταντῖνος, τὴν πρώτη μέρα ποὺ ἄδραξε στὰ χέρια τὴν κορόνα, ἐξάνοιξ³ ὅτι ἐπάνω της πηχτὴ πηχτὴ σὰν αἷμα τὴν ἑσκοτίδιαζε ἡ σκουριὰ καὶ θὰ τὴν ἔτρωγε ὅλη, ἀν δὲν τῆς ἔδιδε βαφὴ καὶ βάφτισμα καὶ χρίσμα τὴ λάμψη τῆς Ἀνατολῆς, τὸ φῶς τοῦ Σταυρωμένου καὶ τοῦ Βοσπόρου τὰ νερά. Καὶ πάραντα φυτρώνει στὸ πρόσταγμα τοῦ γίγαντα μέσ⁴ ἀπ⁵ τὰ κύματά μας τὸ Κράτος τὸ Βυζαντινό, πόζησε χίλια χρόνια χωρὶς ἔνα ξανάσασμα, ξεσπαθωμένο πάντα, γιὰ νὰ κρατῇ τὴν ἄβυσσο, ποὺ μούγκριζε νὰ πνίξῃ τὴν Δύση τὴν ἀχάριστη. Κι ὥστόσο μιὰν αὐγὴ Φράγκοι φονιάδες Χριστιανοὶ μὲ προδοσία, μ' ἀπάτη τοῦ φόρεσαν τὰ σίδερα, τοῦ σάλεψαν τὴ ρίζα καὶ τὸ κατάκοψαν σκληρὰ σ' ἀμέτρητες λουρίδες.

"Υστερα πάλι ἀνάζησε κι ἔρευε λίγο λίγο σὰν πλάτανος ποὺ πάλιωσε καὶ βλέπει κάθε μέρα κατάξεροι νὰ πέφτουνε οἱ κλῶνοι του ἔνας - ἔνας μὲ κάθε βαρυχειμωνιά, καὶ ποὺ δὲν συγκρατιέται, γιατ⁶ ἔχει κούφια τὴν καρδιά, παρὰ μὲ λίγη φλούδα..

Τὰ γνώρισ⁷ ὅλα ὁ Φωτεινός· κι ὅταν ἐκεῖθ⁸ ἐπάνου δλόγυρά του ἐκοίταζε κι ἔβλεπ⁹ αὐτοὺς τοὺς τάφους, ὅλον αὐτὸν τὸν ξεπεσμό, ὅλην αὐτὴν τὴν νέκρα, ἔμενε σὰν παράλυτος καὶ γιὰ νὰ διώξῃ ὁ μαῦρος τὴν καταχνιά, ποὺ πλάκωνε τὴν ἄκακη ψυχή του, ἔφευγε τὸν ἀπέραντο, τὸν πεθαμένο κόσμο καὶ γύρευε παρηγοριὰ στὰ κατορθώματά του, πού ταν ἀκόμα ζωντανά· κι ἐστύλωνε τὸ μάτι μ' ἀνέκφραστη κρυφὴ χαρὰ στοῦ Καλαβροῦ* τὰ πλάγια, στὴ λογκαδιὰ τῆς Μέλισσας, στὶς Σπαθαρίες, στὸν Κάπρο, στὰ χίλια τὰ λημέρια του, καὶ τότε, ἀναπταμένος, ἔριχνε λίγο κρίθινο ψωμὶ μὲς στὸ σακούλι, ἔβαν¹⁰ ἐμπρός τὰ βόδια του κι ἔτρεχε στὸ χωράφι.

«Ἐργα»

*Αριστοτέλης Βαλαωρίτης

4. Η ΠΡΟΣ ΤΗΝ ΠΑΤΡΙΔΑ ΑΓΑΠΗ ΜΟΥ

Δὲν είναι διαβατάρικο πουλί, ποὺ γιὰ μιὰ μέρα σχίζει τὰ νέφη καὶ περνᾶ γοργὸ σὰν τὸν ἀγέρα,
οὔτε κισσός, ποὺ ἀναίσθητος τὴν πέτρα περιπλέκει,
οὔτ' ἀστραπή, ποὺ σβήνεται χωρὶς ἀστροπελέκι,
δὲν είναι νεκροθάλασσα, βουὴ χωρὶς σεισμό·
νιώθω γιὰ σὲ πατρίδα μου στὰ σπλάχνα χαλασμό.

«Ἐργα»

*Αριστοτελῆς Βαλαωρίτης

5. ΔΥΟ!

Τὸ σονέτο αὐτὸ ἀπευθύνει ὁ ποιητὴς πρὸς τὴ ἀδελφή του
ποὺ ἡταν καὶ αὐτὴ χήρα καὶ ἄτεκνη, ὅπως καὶ ὁ ἔδιος. Εἶχαν
ἀπομείνει οἱ δύο, γαροκαμένοι καὶ ἄκληροι, μὲ βαθὺ τὸν πόνο
τῆς μοναξιᾶς στὴ ζωή.

Μείναμε δύο! Ποιός παρακάτω ξέρει
γιὰ μᾶς τί λέει τῆς Μοίρας τὸ βιβλίο!
Ποιός πρῶτος θὲ νὰ πάη στ' ἀνήλια μέρη,
ποιός μόνος του θὰ μείνη ἀπὸ τοὺς δύο;

*Αν, οἱ μαῦροι, νὰ ζοῦμε ἄτεκνοι γέροι
ἐπρόσταξε αὐστηρὸ θέλημα θεῖο,
τὸ χέρι ἐνὸς τ' ἄλλου ἃς βαστάη τὸ χέρι,
ώς νὰ τ' ἀκούσῃ ἀναίσθητο καὶ κρύο.

Μιὰ τέτοια χάρη — ἃς μὴ ζηλέψωμ' ἄλλη —
στὴ λαύρα, ποὺ βαθιὰ μᾶς ἔχει κάψει,
είναι, ἀδελφή, παρηγοριὰ μεγάλη.

*Ἄχ! τὴν ἥμέρα ὅπου καὶ τούτη πάψη,
ἄν ἔνα μόνο δάκρυ δύ κόσμος βγάλη,
τὸ ζωντανό, ὅχι τὸν ἄλλο, ἃς κλάψη.

«Μικρὰ Ταξίδια»

*Γεράσιμος Μαρκογιᾶς

6. ΕΛΙΑ

Στήν κουφάλα σου ἐφώλιασε μελίσσι,
γέρικη ἑλιά, ποὺ γέρνεις μὲ τὴ λίγη
πρασινάδα ποὺ ἀκόμα σὲ τυλίγει
σὰ νά ὡθελε νὰ σὲ νεκροστολίσῃ.

Καὶ τὸ κάθε πουλάκι στὸ μεθύσι
τῆς ἀγάπης πιπίζοντας ἀνοίγει
στὸ κλαρί σου ἔρωτιάρικο κυνήγι,
στὸ κλαρί σου ποὺ δὲ θὰ ξανανθίσῃ.

Ὦ, πόσο στὴ θανὴ θὰ σὲ γλυκάνουν,
μὲ τὴ μαγευτικιὰ βοὴ ποὺ κάνουν,
δλοζώντανης νιότης ὁμορφάδες,
ποὺ σὰ θύμησες μέσα σου πληθαίνουν·
ὦ, νὰ μποροῦσαν ἔτσι νὰ πεθαίνουν
καὶ ἄλλες ψυχὲς τῆς ψυχῆς σου ἀδερφάδες.

Λορέντζος Μαβίλης

7. ΚΑΛΛΙΠΑΤΕΙΡΑ

— Ἀρχόντισσα Ροδίτισσα, πῶς μπῆκες;
Γυναῖκες διώχνει μιὰ συνήθεια ἀρχαία
ἐδῶθε. « Ἐχω ἔνα ἀνίψι, τὸν Εὔκλέα,
τρία ἀδέρφια, γιό, πατέρα Ὁλυμπιονίκες.

Νὰ μ' ἀφήσετε πρέπει, Ἐλλανοδίκες,
κι ἔγὼ νὰ καμαρώσω μὲς στὰ ὡραῖα
κορμιά, ποὺ γιὰ τ' ἀγρίλι τοῦ Ἡρακλέα
παλεύουν, θιαμαστὲς ψυχὲς ἀντρίκειες.

Μὲ τές ἄλλες γυναικες δὲν εἶμαι ὅμοια·
στὸν αἰώνα τὸ σόι μου θὰ φαντάζη
μὲ τῆς ἀντρειᾶς τ' ἀμάραντα προνόμια.

Μὲ μάλαμα γραμμένος τὸ δοξάζει
σὲ ἀστραφτερὸ κατεβατὸ μαρμάρου
ὕμνος χρυσὸς τοῦ ἀθάνατου Πινδάρου».

« Τὰ Ἐργα », Ἀλεξάνδρεια, 1915

Λορέντζος Μαβίλης

8. Η ΕΞΟΧΗ

Προβαίνει ό δηλιος σ' ὅλη του τὴ χάρη
 κι ἀπὸ λάμψη τὸν κόσμο πλημμυρίζει·
 μές στὸ χωράφι ἀτίμητο ζευγάρι
 ἀπὸ βόδια θωρεῖς νὰ τριγυρίζῃ.

'Εδῶ κοιτᾶς περήφανο μοσχάρι
 στὸ πράσινο σιτάρι νὰ βαδίζῃ ;
 ἐν' ἄλλο ἔκει γυρμένο στὸ χορτάρι,
 καὶ τὸ πλατύ ρουθούνι νὰ καπνίζῃ.

Μύριες ἀξίνες σκάφτουνε τὴ γῆ
 κι ὑψωμένες στὸν ἥλιο λαμπυρίζουν.
 Στὸν κάμπο βασιλεύει θεία σιγή,

κι ἐνῶ θωρεῖς τὰ σπίτια νὰ καπνίζουν,
 ἄλλο πλιὰ δὲ γρικᾶς τὴ χαραυγή,
 παρὰ τὰ βόδια ἀγάλι νὰ μουγκρίζουν.

« "Απαντα »

Στέφανος Μαρτζώκης:

9. ΤΑ ΕΡΕΙΠΙΑ ΤΟΥ ΠΑΡΘΕΝΩΝΟΣ

"Οταν, δη Ναὲ παρθένε τῆς παρθένου 'Αθηνᾶς,
 ώς μετέωρον ὡραῖον
 εἰς γλαυκὸν αἰθέρα πλέων
 μὲ τοῦ φοίβου τὰς ἀκτίνας παίζης τὰς ἐσπερινάς,
 καὶ αἱ στίλβουσαι γλυφαί σου ως νὰ ἔλαβον ψυχήν,
 ρίπτουν βλέμματα, γελῶσι,
 καὶ συστρέφωνται καὶ ζῶσι,
 καὶ τῆς Πύρρας* ἐνθυμιάζουν τὴν μυθώδη ἐποχήν,
 σ' ἀτενίζω κι ὑποπτεύω μήπως εἰσαί τις χρυσῆ,
 μήπως εἰσαί τις γλυκεῖα
 χρόνου ἄλλου ὀπτασία,
 κι ἡ ψυχή μου τρέμει αἴφνης, μὴ ἔξαλειφθῆς καὶ σύ!

Ἐπειδὴ ἐνόσω μένεις ἔκει ἄνω τηλαυγής,
οὐδὲ ἡ ψυχὴ ἔχαθη,
ἥτις ἔργα ἐπειράθη
ἄξι^τ ἀθανάτου ἄλλου κόσμου ἢ αὐτῆς τῆς γῆς.

Τῆς γῆς ὅπου ὅλα ρέουν, ὅλα σβήνουν ὡς σκιά,
καὶ πᾶν ἔξοχον καὶ θεῖον
πνεῦμα διαρκὲς μνημεῖον
μάτην κατὰ τοῦ ὀλέθρου ν' ἀντιστήσῃ κοπιᾷ.

Πόλις ἄλλοτε ἐνταῦθα ὡς μὲν ἄστρα οὐρανός,
πλήρης ἔλαμψε θαυμάτων
καὶ ναῶν καὶ ἀγαλμάτων,
καὶ τῶν ἄστρων σὺ ἐκείνων ἥσουν δὲ αὐγερινός.

Ἄλλ' δὲ Χρόνος ἵχνος πρώτον θέτων ἄψοφον ποδῶν,
τὸν πολίτην καὶ τὴν πόλιν
φεύγει συναρπάσας ὅλην,
καὶ τοὺς τάφους ἀνατρέψας, καὶ σκορπίσας τὴν σποδόν.

Καὶ ἀφίνει τῆς πικρᾶς του νίκης τρόπαιον, τινὰ
λείψανα μεμονωμένα,
στήλην μίαν, ναὸν ἔνα,
ὅπου ἔρχονται καὶ κλαίουν τῆς ἔρήμου τὰ πτηνά.

« Ἡ Βάρβιτος »

*Ιωάννης Καρασούτσας

10. ΕΙΣ ΔΡΟΜΙΣΚΟΝ ΤΩΝ ΑΘΗΝΩΝ

Ὑπάρχει εἰς ἀπόκεντρον τῶν Ἀθηνῶν γωνίαν
λευκὸς δρομίσκος, σκιερὸς καὶ πλήρης μυστηρίου.
χλοάζει τὸ κατώφλιον εἰς πᾶσαν του οἰκίαν,
καὶ τέμνεται ὑπὸ μικροῦ εἰς δύο ρυακίου.
Δὲν βλέπεις μέγαρα λαμπρὰ ἔκει, ἀλλὰ ὠραίας
μικρὰς οἰκίας, ταπεινάς, χιόνος λευκοτέρας,
καὶ πρὸ αὐτῶν ἔδω κι ἔκει ἀνθούσας πασχαλέας,
αἴτινες μύρον χύνουσι λεπτὸν εἰς τοὺς ἀέρας.

"Αρωμα τὶ χρηστότητος καὶ θελκτικῆς γαλήνης
 μυρώνει τὴν μικρὰν δόδον δροσίζονται τὰ στήθη,
 τὸ βλέμμα ἀναπαύεται παντοῦ μετ' εὐφροσύνης·
 τὰ πάντα εἶναι δροσερά, λευκὰ καὶ ἀσυνήθη.
 Βαίνων ἔκει, αἰσθάνεσαι γαλήνην οὔρανίαν·
 μικρὰν νομίζεις τὴν δόδον ἔκείνην ἐκκλησίαν.
 Πλήν διαφέρει τῶν δόδῶν τῶν ἄλλων ὁ δρομίσκος,
 καθὼς πολυτελοῦς ναοῦ τῆς ἔξοχῆς ναῖσκος.
 Κι ἐνῷ 'Αθῆναι ὁ μικρὸς ἔκεīνος δρόμος εἶναι,
 μακρὰν εύρισκεται αὐτῶν, δὲν εἰν' ἔκει 'Αθῆναι.
 Εἰς τὰς ὡραίας καὶ πτωχὰς οἰκίας του συγχρόνως
 βλέπεις παραπετάσματα λευκότερα χιόνος.
 Περᾶς κι ύψοι τὴν ἄκραν των νεᾶνις ἀργυρόποους,
 καὶ βλέπεις δύο γαλανούς ὡραίους κατασκόπους
 λαθραίως νὰ σὲ θεωροῦν... ή στόμα κορασίου,
 ὅπερ θαρρεῖς ἄνθος ροιᾶς ἢ ρόδον. 'Απριλίου.
 'Ενίστε, ἔστι' ἀφελές ἄκούεις ἔκει βαίνων,
 ὅπερ νεᾶνις ἢ πτηνὸν εἰς τὸν κλωβόν του ψάλλει,
 καὶ βλέπεις εἰς παράθυρον προκύπτουσαν παρθένον·
 θαρρεῖς πώς εἰν' ἔκει αύγῃ καὶ εἶναι κόρης κάλλη.
 'Αν εἶναι θέρος, θεωρεῖς ἐπὶ τῶν παραθύρων
 γάστρας μικρὰς βασιλικοῦ—ἄ, ὅχι καμελίας!
 Δὲν ρίπτει βλέμμα ὁ λαὸς εἰς ἄνθος χωρὶς μύρον,
 καὶ δημοκράτης, ἀγαπᾷ φυτὰ δημοκρατίας.
 'Οπου βασιλικός, ἔκει κι ἐργάτις κόρη μένει,
 τὴν ἐργασίαν της μ' ὀσμὴν βασιλικοῦ μυρώνει,
 κι ἐργάζεται καλύτερον ἐγγύς του καθημένη....
 Τὸ ζηλευμένον της φυτὸν τὴν χεῖρα της πτερώνει.
 Νὰ μένης ἀεργος ἔκει καλεῖται ἀμαρτία,
 καὶ ἐργασία εἰς αὐτὸν ἐπικρατεῖ ὁγία.
 Εἰν' ὁ δρομίσκος ιερά κυψέλη ἀνθρωπίνη,
 καὶ τῆς ἀργίας ἀγνωστος εἰσέτ' ἡ καταισχύνη.
 Μέγα συμβάν εἰς τὴν δόδὸν τὴν ἥρεμον καλεῖται
 κι εἰς τὰ πτωχά της χρονικά πολλάκις ἴστορεῖται,
 ἃν πιλανηθέν τι ὅχημα ἐν μέσω της περάση·
 μόλις ἡ ἀμαξα φανῇ καὶ μόλις ἔκει φθάσῃ

ξανθάς παρθένους θά ίδης εύθυμως νά προκύπτουν,
προσμειδιῶσαι βλέμματα περίεργα νά ρίπτουν,
καὶ τῆς ἀμάξης ὅπισθεν καὶ τῶν τροχῶν πλησίον
ζητωκραυγὰς θ' ἀκροασθῆς περιχαρῶν παιδίων!

* * *

Πλὴν μὴ θαρρήτε ή μικρὰ ὄδός ἔκείνη ὅτι
δὲν ἔχει τὰς περιχαρεῖς ὡραίας της ἡμέρας·
κι ἔκει ἐνίστε τὸ χοῦν φαιδραὶ φωναὶ καὶ κρότοι.
Ἐὰν τὸ Σάββατον ἔκει διέλθης τὸ ἐσπέρας,
φαιδρούς ἔργατας θὰ ίδης καὶ ὅμιλον παιδίων
περιχαρῶν· Κυριακῆς αὐγὴ ἔξημερώνει·
παύει πᾶν ἔργον, κλείεται ή θύρα τῶν σχολείων·
μὲ τὸν Θέόν του ὁ λαός τὰς χεῖρας του σταυρώνει...
Καὶ ἂν ἔκει παραμονὴν περάσῃς Χριστουγέννων,
ἀνάστατον τὸν σκιερὸν δρομίσκον θ' ἀπαντήσῃς·
θὰ ίδης πᾶν παράθυρον φαιδρῶς ἡνωγμένον,
ἐκάστην θύραν ἀνοικτὴν παντοῦ θὰ ἀναρήσῃς
καὶ ἀσυνήθη θόρυβον εἰς πᾶσαν του οἰκίαν.
Συγκίνησιν, κατάνυξιν ὅπου στραφῆς ἀγίαν,
φωνάς θ' ἀκούσῃς, ḥσματα, ἐνίστε καὶ λύραν,
καὶ ἀπὸ θύραν θὰ ίδης παῖδας μικρούς εἰς θύραν
ζητοῦντας τὰ Χριστούγεννα νά ψάλουν ἐπιμόνως.
Παρέκει, γραῖαν κλίνουσαν ἐμπρὸς σεπτῆς εἰκόνος
ν' ἀνάπτη μετὰ ζέσεως τὴν ἱερὰν λυχνίαν·
ἔγγυς παρθένον ἔφηβον εἰς ἀνοικτὴν οἰκίαν
ἔως τὸ γόνυ ἔχουσαν ἐσθῆτα ὑψωμένην,
νά σκέπη μὲ τὴν γύμνωσιν τῆς ἀθωότητός της
τὴν κυήμην γυμνωμένην,
καὶ τὰς σανίδας τοῦ μικροῦ νά πλύνη δώματός της.
Θὰ ίδης οἰκοδέσποιναν ἐκ παίδων κυκλουμένην
ἐκβάλλουσαν τοὺς ἄρτους της μὲ πτύον ἐκ κλιβάνου,
κι εἰσέτι τὴν Χριστόπιταν θερμήν καὶ μυρωμένην·
ῆχον πλησίον σου αὐλοῦ θ' ἀκούσῃς καὶ τυμπάνου,
κι ἐνίστε μὲ πάλλουσαν θ' ἀκροασθῆς καρδίαν,
τὸν κώδωνα τῆς ἑορτῆς ἀπὸ τὴν ἐκκλησίαν...

'Εκεī, ἀστός τις ἀγαθὸς καρπούς καὶ ἄνθη φέρει·
παρέκει κόρη θελκτικὴ ἐσθῆτα ἔτοιμαζει,
ἥν αὐριον πρώτην φορὰν εἰς τὸν ναὸν θὰ φέρῃ,
καὶ παίδων ὅμιλος ἔκεī ἀγαλομένων κράζει.
Παντοῦ χαράν, φαιδρότητα καὶ τέρψιν θ' ἀπαντήσῃς,
καὶ πῶς γεννᾶται ὁ Χριστὸς ἔκεī θὰ ἐνοήσῃς!

« Ποιήσεις »

'Αχιλλεὺς Παράσχος

11. ΤΟ ΑΓΑΛΜΑ ΤΗΣ ΠΑΡΘΕΝΟΥ

Τὴν θέσιν εἶδον τὴν κενήν ἐντὸς τοῦ Παρθενῶνος,
ὅπου ὑψοῦτο ἡ Παλλάς, ἡ κόρη τοῦ Φειδίου.
Παρέσυρε τὸ ἄγαλμα ὁ διαρρέων χρόνος
καὶ τίποτε δὲν σώζεται, οὔτ' ἵχνος τοῦ μνημείου.

Καλύτερον! Δὲν ἄγαπῶ ρυτίδας εἰς τὸ κάλλος·
δὲν ἄγαπῶ ἐρείπια καὶ ὅγκον συντριμμάτων·
γλυκύτερος ὁ θάνατος ἢ τῶν ἐτῶν ὁ σάλος,
ἀργὰ ροφῶν τὴν ὑπαρξίν καὶ ράκη ἀναπλάττων.

'Εξευτελίζει τῶν ἐτῶν ἡ σαρακώδης πάλη
παραμορφοῦσα, φθείρουσα, ἀθάνατα μνημεῖα·
δὲν εἶναι πλέον ἄγαλμα τοῦ λίθου ἡ σκυτάλη,
καὶ νικωμένη φαίνεται ἡ μεγαλοφυΐα.

Τί ἔγινε τὸ ἄγαλμα, οὐδεὶς γνωρίζει πιλέον!
Οὐδεὶς τὸ εἶδεν ἄμορφον, παλαίον πρὸς τὸν χρόνον·
ἀκμαῖον τὸ ἀπτήλαυσαν, τὸ ἔχασσαν ἀκμαῖον
καὶ μένει ζῶσα ἡ εἰκὼν τῆς καλλονῆς του μόνον.

« "Απαντά »

Δημ. Παπαρρηγόπουλος

12. ΠΑΙΔΙ ΜΟΥ ΩΡΑ ΣΟΥ ΚΑΛΗ

Φουρτούνιασεν ἡ θάλασσα κι ἐβουρκωθῆκαν τὰ βουνά·
είναι βουθά τ' ἀτηδόνια μας καὶ τὰ οὐράνια σκοτεινά,
κι ἡ δόλια μου ματιά θολή.
Παιδί μου, ὥρα σου καλή!

* * *

Είναι φωτιά στὰ σπλάχνα μου, καὶ τὸ κορμί μου παγωνιά·
σαλεύει ό νοῦς μου σὰν δενδρί ποὺ στέκει ἀντίκρυ στὸν χιονιά,
καὶ είναι ξέβαθο πολύ.
Παιδί μου, ὥρα σου καλή!

* * *

Βοϊζει τὸ κεφάλι μου σὰν τοῦ χειμάρρου τὴν θοή·
Λιποθυμᾶ ἡ καρδούλα μου, καὶ μοῦ ἐκόπηκ' ἡ πνοὴ
στὸ ὑστερινό σου τὸ φιλί.
Παιδί μου, ὥρα σου καλή!

« Ἀτθίδες αὖται », Λαοδῖνον, 1884

Γεώργιος Βιζυηνός

13. ΣΤΟ ΣΤΑΥΡΑ·Ι·ΤΟ

Ἄπο μικρὸ κι ἀπ' ἄφαντο πουλάκι, σταυραῖτέ μου,
παίρνεις κορμὶ μὲ τὸν καιρὸ καὶ δύναμη κι ἀγέρα,
κι ἀπλώνεις πῆχες τὰ φτερά καὶ πιθαμές τὰ νύχια,
καὶ μὲς στὰ σύνινεφα πετᾶς, μὲς στὰ βουνὰ ἀνεμίζεις.
Φωλιάζεις μὲς στὰ κράκουρα*, συχνομιλᾶς μὲ τ' ἄστρα,
μὲ τὴ βροντὴ ἐρωτεύεσαι κι ἀπιδρομᾶς καὶ παίζεις
μὲ τ' ὅγρια τ' ἀστροπέλεκα· καὶ βασιλιὰ σὲ κράζουν
τοῦ κάμπου τὰ πετούμενα καὶ τοῦ βουνοῦ οἱ πετρίτες*.
Ἐτσι γεννήθηκε μικρὸς κι ὁ πόθος μου στὰ στήθη
κι ἀπ' ἄφαντο κι ἀπ' ἄπλερο πουλάκι, σταυραῖτέ μου,
μεγάλωσε, πῆρε φτερά, πῆρε κορμὶ καὶ νύχια,
καὶ μοῦ ματώνει τὴν καρδιά, τὰ σωθικά μου σκίζει.
Κι ἔγινε τώρα ὁ πόθος μου ἀιτός, στοιχειὸ καὶ δράκος,
κι ἐφώλιασε βαθιὰ μὲς στ' ἄσφαρκο κορμί μου,
καὶ τρώει κρυφὰ τὰ σπλάχνα μου, κρυφοβοσκάει τῇ νιότη.

Μίπεζέρισα* νὰ περπατῶ στοῦ κάμπου τὰ λιοβόρια.
 Θέλω τ' ἀψήλου ν' ὀνεβᾶ, ν' ἀράξω θέλω, ἀιτέ μου,
 μὲς στὴν παλιά μου κατοικιά, στὴν πρώτη τὴ φωλιά μου,
 θέλω ν' ἀράξω στὰ βουνά, θέλω νὰ ζάω μὲ σένα.
 Θέλω τ' ἀνήμερο καπτρί, τ' ἀρκούδι, τὸ πλατόνι*,
 καθημερνή μου κι ἀκριβή νὰ τὰ χώ συντροφιά μου.
 Κάθε βραδούλα, καθ' αὐγή, θέλω τὸ κρύο τ' ἀγέρι
 νά ρχεται ἀπὸ τὴ λαγκαδιά, σὰ μάνα, σὰν ἀδέρφι,
 νὰ μοῦ χαιδεύῃ τὰ μαλλιά καὶ τ' ἀνοιχτά μου στήθη.
 Θέλω ἡ βρυσούλα, ἡ ρεματιά, παλιές γλυκές μους ἀγάπτες,
 νὰ μοῦ προσφέρουν γιατρικό τ' ἀθάνατα νερά τους.
 Θέλω τοῦ λόγγου τὰ πουλιά μὲ τὸν κελατηδισμό τους
 νὰ μὲ κοιμίζουν τὸ βραδύ, νὰ μὲ ξυπνοῦν τὸ τάχυ,
 καὶ θέλω νά χώ στρῶμα μου, νά χώ καὶ σκέπασμά μου,
 τὸ καλοκαίρι τὰ κλαδιά καὶ τὸ χειμών* τὰ χιόνια.
 Κλωνάρια ἀπ' ἄγριοπρίναρα, φουρκάλες ἀπ' ἐλάτια,
 θέλω νὰ στρώνω στοιβανίες* κι ἀπάνω νὰ πλαγιάζω,
 ν' ἀκούω τὸν ἥχο τῆς βροχῆς καὶ νὰ γλυκοκοιμέμαι.
 Ἀπ' ἡμερόδεντρο, ἀιτέ, θέλω νὰ τρώω βαλάνια,
 θέλω νὰ τρώω τυρί ἀλαφιοῦ καὶ γάλα ἀπ' ἄγριο γίδι.
 Θέλω ν' ἀκούω τριγύρω μου πεῦκα κι ὅξεις νὰ σκούζουν,
 θέλω νὰ περπατῶ γκρεμούνς, ραϊδιά*, ψηλὰ στεφάνια*,
 θέλω κρεμάμενα νερὰ δεξιά ζερβιά νὰ βλέπω.
 Θέλω ν' ἀκούω τὰ νύχια σου νὰ τὰ τροχᾶς στὰ βράχια,
 ν' ἀκούω τὴν ἄγρια σου κραυγή, τὸν ἵσκιο σου νὰ βλέπω.
 Θέλω, μὰ δὲν ἔχω φτερά, δὲν ἔχω κλαπατάρια*,
 καὶ τυραννιέμαι καὶ πονῶ καὶ σβηέμαι νύχτα μέρα.
 Παρακαλῶ σε, σταυροῖτέ, γιά χαμηλώσου λίγο,
 κοι δῶσ' μου τὶς φτεροῦγες σου καὶ πάρε με μαζί σου,
 πάρε με ἀπάνου στὰ βουνά, τὶ θὰ μὲ φάη δ κάμπος!

« "Απαντά »

Κώστας Κρυστάλλης

14. ΟΡΘΟ ΣΤΕΚΕΣΑΙ ΑΝΤΙΚΡΥ ΜΟΥ, ΟΛΟΜΟΡΦΟ ΒΟΥΝΟ

Όρθὸ στέκεσαι ἀντίκρυ μου, ὀλόμορφο βουνό,
βουνὸ μὲ τ' ἄσπρα μάρμαρα καὶ τὰ σγουρὰ τὰ πεῦκα,
γλαρό, ἵλαρὸ πρὸς τὸ γλαυκὸν ὑψώνεσαι οὐρανὸ^ν
καὶ λιγερόκορμο καθὼς τῶν λαγκαδιῶν σου ἡ λεύκα.

Όλόγυμνη ἡ χαλκόμαβθη χυτή σου κορυφή,
στὰ πλάγια σου σὰ μὲ χλωρὰ σμαράγδια ἀριοντυμένο,
ἔτσι χρυσὸ στὸ δειλινὸ καθὼς ἔχεις βαφῆ,
ώσαν ὀλόφωτο ὅνειρο φαντάζεις ὑψωμένο.

Όλόρθο, ὀλόφωτο ὅνειρο ποὺ ἡ κορυφὴ ψηλὰ
ἀνέγνοιαστη, ἀν στὰ πόδια της κοιλάδα πρασινίζη
κι ἀν τραγουδοῦνε τὰ πουλιὰ καὶ τὸ νερό κυλᾶ,
ἀτάραχη πρὸς τὸ γλαυκὸ περίγυρο ἀντικρίζει.

Καὶ μόνο τὴ γαλήνη της ἀφήνει νὰ συρθῆ,
ἴσκιος στὴ ράχη ρόδινος καὶ στὴν πλαγιὰ ν' ἀπλώσῃ,
καὶ μόνο τὴν ἀνάσσα της σκορπίζει νὰ χυθῆ,
τὸ ράθυμο τὸ δειλινὸ γλυκὰ νὰ βαλσαμώσῃ.

Μὲ τὸ νερὸ στὰ βάθη σου, βουνό, ποὺ ἀργοκυλᾶ
καὶ μὲ τὸ πεῦκο, ὀλόγυρα τὸ δάσος ποὺ τὸ κλείνει
καὶ τὸν ἀέρα χαίρεται ποὺ φτάνει ἀπὸ ψηλὰ
καὶ στὰ κλαδιά του χύνεται, κύμα καὶ φλοῖσθος σβήνει.

Μὲ τὴν κοιλάδα ἐμὲ ἡ ζωὴ καὶ τὴν πλαγιὰ ἀδελφή,
δὲ φτάνει μήτε ὡς ὅνειρο τὸ ψῆλος σου νὰ γγίσῃ.
ῶ, ὃς ἥταν τὴν γαλήνη της μονάχα μιὰ κορφὴ
καὶ στὸ δίκο της δειλινὸ ροδόχρωμη νὰ χύσῃ.

« Ἀπλοὶ Τρόποι »

Κώστας Χατζόπουλος

15. Σ Ω Κ Ρ Α Τ Η Σ

Μὲ τὸ γλυκὸ κρασὶ ἡ μαγεύτρα Πλάνη
τὶς ταπεινές ψυχές μεθάει κι εὐφραίνει·
μὲ τὸ πικρὸ φαρμάκι ἡ Ἀλήθεια ραίνει
τοῦ ἀδούλωτου μετώπου τὸ στεφάνι.

"Ετσι τοῦ Χάρου τὸ ποτήρι ἀγγίζει
στὰ χείλη του τ' ἀχνὰ ὁ Σωκράτης, κι ὅπως
τῆς μέθης τὸ ποτήρι ὁ χαροκόπος,
ώς τὴ στερνὴ ρανίδα τὸ στραγγίζει.

Σκεπάζει μὲ τὴ φτωχικὴ χλαμύδα
τὴν ὄψη του, νὰ μὴ φανῇ τὸ ἀχνάρι
τοῦ πόνου ἀντίκρυ στὸ θαμπὸ λυχνάρι,
καὶ κράζει ξεψυχώντας : οὐδὲν οἶδα !

Περνοῦν οἱ αἰῶνες. Οἱ σοφοὶ σκυμμένοι
στοῦ λογισμοῦ τὰ βύθη ἀνασκαλεύουν
τ' ἀνέγγιχτα, καὶ μὲ σκιές παλεύουν·
καὶ τὸ μυστήριο τῆς ζωῆς μυστήριο μένει.

Καὶ κράζουν : οὐδὲν οἶδα ! κι ἡ μορφή του
φωτόλουστη, δόλοζώντανη προβάλλει
μπροστά τους, καθρεφτίζοντας τὰ κάλλη
ψυχῆς ἀγγελικῆς μορφὴ προφήτου...

"Οταν νεκρὸ στὸ χάσος ἐν' ἄστρο σβέσῃ,
χρόνοι κι αἰῶνες καὶ καιροὶ περνᾶνε
κι ἀκόμα ὁ κόσμος τὸ θωρεῖ, σὰν νά' ναι
τ' ἄστρο πηγὴλά στὴν ἴδια του τὴ θέση.

«Εσπερινὸς »

'Ιωάννης Πολέμης

16. ΔΙΚΟ ΜΟΥ ΦΩΣ

Μεσουρανὶς ἡ ὀλόφεγγη ἡ Σελήνη
λαμπτοκοπᾶ κι ἀστράφτει πέρα ώς πέρα,
τὸ φῶς της μὲς στὸν ἔρημον αἰθέρα
τῆς νύχτας ὅλα τ' ἄλλα φῶτα σβήνει.

Μὰ ἔκει βαθιά, ποὺ ροδοφέγγει ἡ μέρα,
ὅταν μικρὴ ζωὴ στὴ νύχτα μείνη,
ἐν' ἄστρο λίγο μὰ δικό του χύνει
φῶς τρέμιο ἀπὸ τὴν ἀγνωστή του σφαίρα.

Κι εἶπα : τέτοιο καλὸ μακριά πό μένα,
ἀφοῦ κοντὰ σὲ μεγαλεῖα ξένα
ὅτι σιμώνει τὸ δικό του χάνει,
καλύτερα μακριά καὶ μοναχός μου !
Σὲ μιὰ ἄγνωστη κρυφὴ γωνιὰ τοῦ κόσμου
λίγο μὰ καὶ δικό μου φῶς μὲ φτάνει.
« Σκαραβαῖοι καὶ Τερρακόττες »

Ιωάννης Γρυπάρης

17. ΤΟ ΛΕΝΕ Τ' ΑΗΔΟΝΑΚΙΑ

*Α! πῶς χτυπᾶ καμιὰ φορὰ τούτ' ἡ καρδιὰ κι ἀναφτερᾶ
τώρα στά γεροντάματα,
σὰν νιὸς νὰ ξαναχαίρομαι φεγγάρι - μέρα, ἀστροφεγγιά,
δύσες, γλυκοχαράματα.

Σὰν ἀπ' τὴν τάξη τὴ μουχλή, στὸ πατρικό μου νὰ γυρνῶ,
καὶ νά ’χω σκόλη τρήμερη.
καὶ νά είμαι γιὰ τὸ Γαλατὰ καὶ γιὰ τ' ἀθανάτο βουνό,
μὲ τὴν πλαγιὰ τὴν ἥμερη.

Κι ἔκεī σὰ νὰ μὲ καρτεροῦν γιδάρηδές μου πιστικοί,
πρατάρηδες* συντρόφοι μου,
μ' ἄλλους νὰ μπαίνω στὸ λογγά κι ἄλλοι ἀπ' τὴν ἄγναντη κορφὴ
νὰ ρίχνουν στὸ πιστρόφι μου.

Κι ἀκόμα σὰ νά ’ν’ ἔτοιμα, τυρί, μυζήθρα, τὸ σφαχτό,
καὶ τὸ γλυκὸ τὸ νιώτικο,
κι ἀπά σὲ πλατανόφυλλα τὸ κοκορέτσι τὸ ζεστό,
καὶ τὸ ρακὶ τ' ὀιλιώτικο.

Κι ύστερα σὰ νὰ μοῦ κρατοῦν τὴν καλαμάτα στὸ χορὸ
βλαχοῦλες καὶ βλαχόπουλα,
κι ἔκεī ποὺ σειέμαι καὶ λυγῶ καὶ στρίβω καὶ νυχοπατῶ,
νὰ μοῦ φωνάζουν : ὅπουλα!...

"Α! πῶς χτυπᾶ καμιά φορά τούτ' ἡ καρδιὰ κι ἀναφτερᾶ,
καὶ πῶς μ' ἀνάβουν τὰ αἷματα,
σὰ νά μ' ἔκει καὶ τραγουδῶ μὲ τὴ φλογέρα συνοδιά:
«Τὸ λένε τ' ἀηδονάκια στὰ κλεισθρέματα...»

«Μεσολογγίτικα»

Μιλτιάδης Μαλακάσης

18. ΔΕΗΣΗ ΓΙΑ ΤΗΝ ΨΥΧΗ ΤΟΥ ΠΑΠΑΔΙΑΜΑΝΤΗ

Χριστέ μου, δῶσ' του τὴ χαρά, τὴ μόνη ποὺ μποροῦσε
νὰ σοῦ ζήτησῃ ἀπάνω ἔκει νοσταλγικὰ ἡ ψυχὴ του,
κάνε τὸ θαῦμα κι ἄσε τον νὰ ζήσῃ ὅπως ἐζοῦσε
σὲ μιὰ μεριὰ ποὺ τάχατες νὰ μοιάζῃ τὸ νησί του.

Νά 'ναι τὰ βράχια στὸ γκρεμὸ βαθιὰ κουφαλιασμένα,
νά 'χη σωριάσθη ἡ θάλασσα στὴν ἀμμουδιὰ τὰ φύκια
κι ἀράδα ἀράδα στὸ γιαλὸ δεμένα, ἀποσταμένα,
νὰ σιγοτρίζουν τὰ φτωχὰ σκιαθίτικα καίκια.

Νά 'ν' οἱ νησιώτισσες οἱ γριές, κι οἱ νιές οἱ πεθαμένες,
αὐτές, ποὺ τὶς θλιμένες τους μᾶς ἔλεγε ἴστορίες·
νὰ γνέθουν τὸ λινάρι οἱ γριές στὴν πόρτα καθισμένες,
καὶ στὰ παράθυρα σιμὰ ν' ἀνθίζουν οἱ γαζίες.

Κι ὑστερα ἀκόμα νά 'ναι ἐλιές καὶ νά 'ναι κυπαρίσσια,
σκυμμένα νά 'ναι, καὶ τὸ φῶς τ' ἀχνὸ νὰ προσκυνᾶνε,
νὰ τόνε περιμένουνε στὸν κάμπο τὰ ἵωκλήσια,
καὶ τὴν καμπάνα τους μακριὰ οἱ ἀγγέλοι νὰ χτυπᾶνε.

Δῶσ' του, Χριστέ μου, τὴ γλυκιὰ χαρὰ νὰ ίδῃ καὶ πᾶλι,
τὴ γνώριμή του τὴ ζωὴ κοντὰ στ' ἀκροθαλάσσι,
ἄχ! ἔτσι ἀθῶα κι ἔτσι ἀπλὰ κι ἀγνὰ ὡς τὴν εἶχε ψάλλει,
ποὺ τῆς δξίζει ἔκει ψηλά, μαζὶ μ' αὐτὸν ν' ἀγιάση...

«Σκιές»

Λάμπρος Πορφύρας

19. ΤΟ ΣΤΕΡΝΟ ΠΑΡΑΜΥΘΙ

Πήραν στρατί στρατί τὸ μονοπάτι
βασιλοπούλες καὶ καλοκυράδες,
ἀπὸ τὶς ἔνες χῶρες βασιλιάδες
καὶ καβαλάρηδες ἀπάνω στ' ἄτι.

Καὶ γύρω στῆς γιαγιᾶς μου τὸ κρεβάτι,
ἄνάμεσ' ἀπὸ δυὸ χλωμὲς λαμπάδες,
περνούσσανε, καὶ σὰν τραγουδιστάδες
τῆς τραγουδούσσαν—ποιός τὸ ξέρει ;—κάτι.

Κανεὶς γιὰ τῆς γιαγιᾶς μου τὴν ἀγάπη,
δὲ σκότωσε τὸ Δράκο ἢ τὸν Ἀράπη,
καὶ νὰ τῆς φέρη ἀθάνατο νερό.

‘Η μάνα μου εἶχε γονατίσει κάτου·
μ' ἀπάνω—μιὰ φορὰ κι ἔναν καιρὸ—
ὅ Ἀρχάγγελος χτυποῦσε τὰ φτερά του.

«Σκιές»

Λάμπρος Πορφύρας

20. ΚΥΠΡΟΣ

Κύπρο, πῶς νὰ σὲ πῶ ;—μικρὴν ‘Ελλάδα,
ἢ τῆς ‘Ελλάδας κόρη, ἢ ‘Ελλάδα ἀκεραία ;
Μὰ δῆτας καὶ νὰ σὲ πῶ, ἐσὺ λαμπάδα,
καίεις στοὺς αἰῶνες μέσα πανωραία,

στὴν πνοὴ τῶν Αύρῶν καὶ τῶν Ζεφύρων!...
Κόρες σου ἐσὲ ἀκριβὲς οἱ Ροδαφνοῦσες,
ῷ χώρα τῶν Ἐρώτων καὶ τῶν Μύρων,
ῷ Νησὶ φιλημένο ἀπὸ τὶς Μοῦσες!

Μ' ἀν εἰσαι μὲ τ' ἁνθοὺς τοῦ γλυκανίσου
καὶ μὲ τὰ ροδοστάματα πλασμένη,
εἰσαι καὶ Μάνα τῆς Συγκλητικῆς σου,
ῷ Μεγαλόνησο ἀντρειωμένη!

Καὶ μὲ τοῦ Ἀντρόνικού σου τὴν ψυχή,
στὰ Μαρμαρένια 'Αλώνια,
πόσες φορές δὲν πάλεψες ἐσύ
μὲ τὸ Χαμό ; Καὶ βγῆκες ἀπ' τὰ χρόνια

πάντα ξανανιωμένη—ἄξαφνο φύλλο
ἄνοιξης νέας ! Γιατὶ στὴν ἀγκαλιά σου
κρατᾶς σὰ φύλαχθό τὸ Τίμιο Ξύλο,
ποὺ σοῦ 'φερε ἡ βυζαντινὴ Κυρά σου.

Καὶ δὲν μπορεῖ κανένα ξένο χέρι
νὰ σοῦ τὸ πάρη δίχως νὰ καῇ,
ὦ Κύπρο, ἀπὸ τὸ θεῖο Περιστέρι
τρισαγιασμένη, ὦ Κύπρο 'Ελληνική.

Εἶμ' εὔτυχής ποὺ σὲ εἶδα, ποὺ τὰ δῶρα
ἔψαλλα τὰ κρυφά σου—Χελιδόνι !—
καὶ πιὸ εὔτυχής ἂν θὲ νὰ ζῶ τὴν ὥρα
τῆς Λευτεριᾶς σου, ποὺ ἔρχεται, σιμώνει

Περιοδικὸν «Νέα 'Εστία»

Σωτήρης Σκίπης.

21. Λ Ο Υ Η Σ

Σπύρο, ὁχ τὰ βάθη τῆς καρδιᾶς σοῦ δίνω τὴν εὔκή μου.
Μακαρισμένοι σου οἱ γονιοὶ ποὺ τέτοιο παλικάρι
μέσα στὰ σπλάχνα τους νὰ δοῦν ἀξιώθηκαν, παιδί μου·
μακαρισμένη τοῦ χωριοῦ κι ἡ νιὰ ποὺ θὰ σὲ πάρη.

Τὶ μαῦρα χρόνια πέρασαν, καταραμένα χρόνια !
Μὲ σιχασιᾶς μᾶς ἔβλεπε ὅλος ὁ κόσμος μάτι,
κι ἤτανε, Σπύρο μου, νὰ κλαῖς ποὺ ἡ τόση καταφρόνια,
τὸ τόσο μίσος κι οἱ ντροπές, μᾶς ἄξιζαν κομμάτι.

Πρῶτος ἐσύ, ὁ Μητρόπουλος, ὁ Πύργος, κι ἄλλα ἀδρέφια
μᾶς χύσατε παρηγοριᾶς μὲς στὶς πληγές μας λάδι·
μᾶς φαίνεται σὰ νὰ σκορποῦν στὸν οὐρανὸ τὰ νέφια,
σὰ νὰ προβάλῃ ἀλάργα ἐκεῖ ἡ πούλια στὸ σκοτάδι.

Μὰ δὲ σοῦ πρέπει, Σπύρο μου, μὲς στὸ χωριὸν νὰ μείνης,
δὲν πρέπει φτυάρια καὶ τσαπιὰ τὸ χέρι σου νὰ ἀγγίζῃ
κατέβα ώς τὴν Ἀθήνα μας Φραγκορωμιὸς νὰ γίνης.
ἔδω δὲν τυραγνάει δουλειὰ μῆτ' ἥλιος δὲ μαυρίζει.

"Ασε τὴ γλώσσα τοῦ χωριοῦ καί, Σπύρο μου, ἐτοιμάσου
νὰ μάθης γλώσσα ποὺ ὁμορφιές ἔχει πολλὲς καὶ κάλλη.
μᾶς ἔκανε τὴν πρώτη ἀρχὴ τὸ τηλεγράφημά σου...
"Ελα, προσμένουν μ' ἀγκαλιὰ ὄρθανοιχτη οἵ δασκάλοι.

"Ομως τί λέω ; "Αν ἔρθουνε νὰ σὲ γνωρίσουν ξένοι,
μὲ πιάνει φρίκη, τὶ μπορεῖ νὰ μᾶς κακοντροπιάστη.
Λούη ! ἡ πατρίδα τ' ἀπαιτεῖ, δ τόπος τὸ προσμένει,
νὰ ἀφήσης τὰ Ρωμαϊκὰ καὶ Γαλλικὰ νὰ πιάσης.

Σπύρο, ἂν ποτὲ κανένας τους ώς τὸ χωριὸν ξεπέσῃ
ἀπ' τὴν Ἀθήνα, κι ἂν σοῦ πῆ τὴν τσάπα σου ν' ἀφήσης,
ἀκούμπα ἐσύ τὰ χέρια σου στὴν ἀτσαλένια μέση
καὶ καταδέξου μιὰ στιγμὴ νὰ τὸν παρατηρήσῃς.

Νιός θά 'ναι μὰ θ' ἀσπρολογοῦν τὰ λιγοστὰ μαλλιά του
μὲ τὴ θωριά του σὰ φλουρί, μὲ χείλια πανιασμένα,
μ' ἄλλαμπα μάτια καὶ τσιμπλιά, ματόφυλα πεσμένα,
θὰ σοῦ μιλᾶ, ἀνασαίνοντας σάπια πνοή θανάτου.

Και πές του, ἂν θέλη μιὰ φορὰ κι αὐτὸς νὰ ζωντανέψη,
νὰ κάνη μέση σίδερο, πλεμόνια σὰ στουρνάρι,
ἄς ἔρθη, πές του, ώς τὸ χωριὸν μαζί σου νὰ δουλέψῃ
μὲ τσάπα καὶ ξινάρι.

« Ταμπουράς καὶ Κόπανος »

'Αλέξανδρος Πάλλης

22. ΤΟ ΠΑΤΡΙΚΟ ΜΑΣ ΣΠΙΤΙ

Τὸ πατρικό μας σπίτι, στὸ λιμάνι,
ποὺ γνώρισε δυὸ ὀλάκερους αἰῶνες,
σὲ τέσσερες στεκότανε κολόνες
παμπάλαιο ἀπ' τὸν καιρὸ τοῦ Ὁσμάνη.

Στή στέγη του ἄν βροντούσανε οἱ χειμῶνες,
κυκλώπειο πάντα κι ἄτρεμον ἐφάνη·
ψηλὰ οἱ ἀγιονορείτικες εἰκόνες
μὲ τὸ Ἱερὸ δλοτρόγυρα λιβάνι.

Κι ὅταν ἡ Μούσα ἐπάνω σου ἀγρυπνοῦσε,
καὶ τὰ φτερὰ κρατώντας ἀπλωμένα,
τὸ χέρι μου καλόβουλη ὁδηγοῦσε,

ψηλώνανε οἱ κολόνες του δλοένα,
νὰ πᾶνε ἀεροσάλευτο τὸ σπίτι
στὸν ἔβδομο οὐρανὸ τοῦ Ἀποστερίτη !

« 'Ο ἀνθισμένος δρόμος »

Στέφανος Δάφνης

23. ΕΙΚΟΝΕΣ ΤΟΥ ΧΩΡΙΟΥ

α') Τὸ φτάσιμο

Θὰ βραδιάζῃ ἡ μέρα, ὅταν θὰ φτάνωμε
στοῦ χωριοῦ τ' ἀποσκιωμένα δλώνια·
θὰ φανοῦν λευκὰ τὰ χωριατόσπιτα
πίσω ἀπὸ τῶν πεύκων τ' ἀκροκλώνια.

Μακριὰ θ' ἀκούωνται ἀρνιῶν βελάσιμα·
βραδινὴ καμπάνα θὰ σημαίνῃ·
στὴ βρυσούλα βόδια θὰ ποτίζωνται,
θὰ καπνίζουν φοῦρνοι φλογισμένοι.

Θὰ βαθιανασάινωμε στὸ διάβα μας
μυρωδιὰ ἀπὸ στάχυα θερισμένα.
Θὰ μᾶς εύχηθοῦν τὸ « καλῶς ἥρθατε »
χέρια ἀπὸ τὸν κάματο ἀργασμένα.

Ἄπὸ τὸ κατώφλι ἀναμερίζοντας
τοῦ καιροῦ τ' ἀγκάθια καὶ τὰ χόρτα,
τοῦ κλειστοῦ παλιόπυργου θ' ἀνοίξωμε
τὴ βαριὰ τὴ σιδερένια πόρτα.

β') Γλυκοχαράματα

Θὰ μᾶς ποῦν τὸ πρῶτο καλημέρισμα
πρωτοξύπνητα τὰ χελιδόνια
στὶς φωλιές τοῦ πύργου—πρῶτο σάλεμα
τῆς ζωῆς θὰ φτάσῃ ἀπὸ τ' ὅλωνια.

Καὶ θὰ τρικυμίσουν τὶς ἀτάραχτες
τῶν βουνῶν πλαγιές, τὶς σμαραγδένιες,
οἱ φωνές, ποὺ μαρτυροῦν τὸ ξύπνημα
τοῦ χωριοῦ καὶ τῆς δουλειᾶς τὶς ἔγνοιες.

Στ' οὐρανοῦ τὸ ρόδισμα κατάντικρυ
τὰ κλειστά μας μάτια θ' ἀνοιχτοῦνε
κι ὕστερα ἀπὸ τόσα βασιλέματα
πρῶτο γλυκοχάραμα θὰ ίδοῦνε.

γ') Τὸ τάμα

Γλιστερὸ τὸ μονοπάτι ἀπὸ πευκόφυλλα
στοῦ χωριοῦ τὴν ἐκκλησούλα θὰ μᾶς φέρη,
θὰ ζητᾶ σὲ σκίνων κλώνους μὲ τρεμόγελο
νὰ συγκρατηθῇ τ' ἀδύνατό μου χέρι.

Κάτω ἀπὸ φτελιές ψηλόκορμες, κισσόζωστες,
ἄγριο κλῆμα τὴ σκεπτή της θ' ἀποκρύβη.
Κι ἀν δὲν ἥταν κρεμασμένο ἔκεī τὸ σήμαντρο,
δὲν ξεχώριζε ἀπὸ χωριανὸ καλύβι.

Ταπεινή, φτωχούλα, ἡ πίστη: τὴ θεμέλιωσε
κι ἔχει γύρω εἰκόνες ἀτεχνα γραμμένες,
μὰ εἰν' ὁ Θεός ἔκεī κοντύτερα στὸν ἄνθρωπο,
παρὰ σ' ἄλλες ἐκκλησιές λαμπροχτισμένες.

Στ' "Αγιο Βῆμα ἐμπρός, λυγίζοντας τὰ γόνατα,
προσευχὴ ἡ ψυχή μου ἀμίλητη θὰ λέη,
καὶ τὰ χέρια μου θ' ἀνάψουν καθὼς τό ταξα,
τὸ καντήλι, πού μερόνυχτα θὰ καίη.

δ') Τὰ πρωτοβρόχια

Μὲ τὰ πρωτοβρόχια θὰ ῥθουν τὰ μηνύματα
τοῦ χειμῶνα : τὸ ποτάμι θὰ θολώσῃ,
θὰ τριζοβιολοῦν ξερὰ τὰ πλατανόφυλλα,
θὰ κρυώσῃ ἡ νύχτα καὶ θὰ μεγαλώσῃ.

Θὰ δροσοσταλάζουν κόκκινα τὰ κούμαρα,
κυκλαμίες θ' ἀνθοῦν στὸ χῶμα ταίρια—ταίρια,
θὰ καπνίζουν σφαλιστὰ τὰ χωριαστόσπιτα,
καὶ θ' ἀρχίσουν τὰ σπιτιάτικα νυχτέρια.

Θὰ σωπάσῃ ὁ τζίτζικας, κι ἔτοιμοτάξιδα
γι' ἄλλων τόπων "Ανοιξη, μακριὰ ἀπ' τὰ χιόνια,
βράδυ—βράδυ ώς τὰ μεσούρανα θὰ χύνωνται,
μαῦροι φτερωτοὶ σταυροί, τὰ χελιδόνια.

"Ωχαρά μας ! τὸ χειμώνα θὰ προσμένωμε,
δίχως πάγους καὶ χιονιές νὰ φοβηθοῦμε :
τῆς ζωῆς μας τὸ στερνὸ ταξίδι ἐκάναμε
καὶ τὴν ἀνοιξη ἄλλων τόπων δὲν ποθοῦμε !

« Θὰ βραδιάζη »

Γεώργιος Δροσίνης

24. ΘΕΡΜΟΠΥΛΕΣ

Τιμὴ σ' ἑκείνους, ὅπου στὴν ζωή των
ὅρισαν καὶ φυλάγουν Θερμοπύλες,
πιτὲ ἀπὸ τὸ χρέος μὴ κινοῦντες·
δίκαιοι κι ἵσιοι σ' ὅλες των τές πράξεις,
—ἄλλα κι εὔσπλαγχνία·

γενναῖοι, ὁσάκις εἶναι πλούσιοι, κι ὅταν
εἶναι πτωχοί, πάλ' εἰς μικρὸν γενναῖοι,
πάλι συντρέχοντες ὅσο μποροῦνε·
πάντοτε τὴν ἀλήθειαν ὄμιλοῦντες,
πλὴν χωρὶς μισος διὰ τοὺς ψευδομένους.

Καὶ περισσότερη τιμὴ τοὺς πρέπει,
ὅταν προβλέπουν—καὶ πολλοὶ προβλέπουν—
πώς ὁ Ἐφιάλτης* θὰ φανῆ στὸ τέλος,
κι οἱ Μῆδοι ἐπὶ τέλους θὰ διαβοῦνε.

«Ποιήματα»

Κωνσταντίνος Καβάφης

25. ΠΑΥΛΟΣ ΜΕΛΑΣ

Σὲ κλαίει λαός. Πάντα χλωρὸν νὰ σειέται τὸ χορτάρι
στὸν τόπο ποὺ σὲ πλάγιασε τὸ βόλι, ὃ παλικάρι !
Πανάλαφρος ὁ ὑπνος σου· τοῦ Ἀπρίλη τὰ πουλιά
σὰν τοῦ σπιτιοῦ σου νὰ τ' ἀκοῦς λογάκια καὶ φιλιά,
καὶ νὰ σοῦ φτάνουν τοῦ χειμώνα οἱ καταρράχτες
σὰν τουφεκιοῦ ἀστραπόβροντα καὶ σὰν πολέμου κράχτες.
Πλαστιὰ τοῦ ὄνείρου μας ἡ γῆ καὶ ἀπόμακρη. Καὶ γέρνεις
ἐκεὶ καὶ σβεῖς γοργά.

Ίερὴ στιγμή. Σὰν πιὸ πλαστιὰ τὴ δείχνεις, καὶ τὴ φέρνεις
σὰν πιὸ κοντά !

«Ἡ Πολιτεία καὶ ἡ Μοναξιὰ»

Κωστής Παλαμᾶς

26. ΧΙΜΑΡΑ

Δὲν τοὺς βαραίνει ὁ πόλεμος,
ἀλλ' ἔγινε πνοὴ τους.

ΣΟΛΩΜΟΣ «Οἱ Ἐλεύθεροι Πόλιορκημένοι»

“Ἄσ ἄνθισαν οἱ μυγδαλιές, κι ἄσ τὴν κρυφομηνᾶτε
τὴν ἄνοιξη ἀπὸ τώρα
μὲ τὰ γλυκοχαράματα καθὼς γοργοξυπνᾶτε,
πουλάκια εἰρηνοφόρα.

"Ας είναι μέσα μου ἡ καρδιά σκληρὰ σφιχτοδεμένη
ἀπὸ ἔνα ρήγα πόνο
ποὺ ἀπάνου σὲ χαλάσματα μαστόρεψε καὶ σταίνει
τὸ μαῦρο του τὸ θρόνο.

"Ας ἄνθισαν οἱ μυγδαλιές. Νά ! 'Ο οὐρανὸς θολώνει,
νά ! τοῦ Φλεβάρη ἡ μπόρα
σὲ φοβερίζει ἀτίναχτη μὲ τ' ὅψιμο τὸ χιόνι,
πλάστη λευκὴ ἄνθισφόρα.

"Ας κλαίῃ καὶ μέσα μου ἡ καρδιά. Κι ἀπὸ τὰ κλάματά της
ἀθάνατο λουλούδι,
τῆς μοναξιᾶς παρηγοριά, τῆς Χώρας παραστάτης,
φυτρώνει τὸ Τραγούδι.

Τέλος νὰ πῆρε ὁ πόλεμος ; "Άλλος δὲν είναι ἀγώνας ;
'Ελλήνων Ἱεροὶ λόχοι,
γιὰ ύπνο βαρύ σᾶς δέχτηκε τῆς δόξας ὁ λιμιώνας*;
'Η δάφνη ἀμάραντη ;—"Οχι !

Λαλούμενα ξενύχτηδων. Σωπᾶτε, χαροκόποι !
"Ω σπαθωτὴ κιθάρα
τυρταία, φόρεσε πύρινη, μπροστὰ στὴν κρύαν Εύρώπη,
κορόνα τὴ Χιμάρα !

Κιθάρα μου, ἀνυπόταχτη ψυχή, οἱ καιροὶ καὶ οἱ τόποι
πάντα ὑποταχτικοί σου,
φῶς πάρε ἀπὸ τὸν "Ολυμπο, νύχτα ἀπὸ τὴ Ροδόπη,
καὶ λάμψε καὶ σκορπίσου.

Στὰ χιμαριώτικα βουνὰ ροβόλα, τὰ τουφέκια
τ' ἄγρια συντρόφεψε τα,
μὲ τῆς πατρίδας τὴν ψυχὴ καὶ μὲ τ' ἀστροπελέκια
τὴν ἄγια γῆ χαιρέτα.

Γειά σας, χαρά σας Βασιλιά νικητή, Κυβερνήτη*
μὲ τὴν τρανὴ τὴ γνώμῃ !

Θυσίας βωμός ! Έκεī πετῶ, φτερά μὲ πᾶν πετρίτη,
ἐμένα εἰν' ἄλλοι οἱ δρόμοι.

Στοὺς ξέγνοιαστους ἀλίμονο ! τοὺς πρέπει νὰ εῖναι δοῦλοι,
στὸν ἄρπαγα τρομάρα !

‘Η Ἑλλάδα ποῦ ; Στὴν Ἡπειρο. Δόξα στὸ Κακοσούλι,
νίκη σ' ἔσε, Χιμάρα !

Τὰ Γιάννενα ὁνειρεύονται, ἡ Κρήτη ξαποσταίνει,
βουθὴ ἡ Θεσσαλονίκη,
ἡ Ἀθήνα ξεφαντώνει... Ποιός βογκάει σὰ νὰ πεθαίνῃ ;
—Χιμάρα, δλόρθη ! Οἱ λύκοι.

« Βούλοι », 14 τοῦ Φλεβάρη 1914

Kωστῆς Παλαμᾶς

27. Π Α Τ Ρ Ι Δ Ε Σ

α') Π α τ ρ α

“Οπου βογκάει τὸ πολυκάραβο λιμάνι
ἀπ' ἄγριο κύμ' ἀπλώνεται δαρμέν' ἡ χώρα,
καὶ δὲ θυμᾶται μήτε σὰν ὄνείρου πλάνη
τὰ πρωτινὰ μετάξια της τὰ πλουτοφόρα.

Ποιλύκαρπα τ' ἀμπέλια τὴν πλουτίζουν τώρα·
τὸ κάστρο της φορεῖ, παλαιικὸ στεφάνι,
δίψα τοῦ ξένου, Φράγκου, Τούρκου, ἀπὸ τὴν ὥρα
ποὺ τὸ διπλοθεμέλιωσαν οἱ Βενετσάνοι.

“Ενα βουνὸ ἀπὸ πάνω της ἀγρυπνοστέκει,
κι ὁ Παρνασσὸς λευκοχαράζει στὸν ἀέρα
βαθιά, κι ὁ Ρουμελιώτης ὁ Ζυγὸς παρέκει·

αὐτοῦ πρωτάνοιξα τὰ μάτια μου στὴ μέρα,
κι ἡ μνήμη μου σὰν ὄνειρο τοῦ ὄνείρου πλέκει
γλυκιά, μισοσθησμέν' εἰκόνα, μιὰ μητέρα.

β') Μεσολόγγι

Στή νησόσπαρτη λίμνη πού τὸ μαϊστράλι
ἀπὸ θαλασσινή δυναμωμένο ἀρμύρα
ταράζει πέρα τὸ φυκόστρωτο ἀκρογιάλι,
μ' ἔριξ' ἐκεῖ πεντάρφανο παιδάκι ἡ Μοίρα.

'Ἐκεῖ δὲ Βοριάς μὲ τὴ Νοτιά, ἐκεῖ ἡ πλημμύρα
σὲ μάχη μὲ τὴ ρίχη βρίσκεται μεγάλη·
μακριά, μὲς στοῦ πελάγου τὸν καταποτήρα
τοῦ ἥλιου χάνεται τὸ ὑπέρλαμπρο κοράλλι.

'Ἐκεῖ ἀπὸ τῆς τρίκορφης Βαράσοβας τὰ ὑψη
σὰν ἀπὸ πύργου δῶμα, δέσποινα ἡ Σελήνη
στὰ ὅλόστρωτα νερὰ τὴν ὄψη τῆς θὰ σκύψῃ·

μὰ τὴν ἀθώα ἐκεῖ παιδιάτικην εἰρήνη
καὶ πουθενὰ δὲ γνώρισα· μόνο τὴ θλίψη·
καὶ τὴ σπιθα τοῦ νοῦ ποὺ μιὰ φωτιὰ ἔχει γίνει.

γ') Αθήνα

'Ἐδῶ οὐρανὸς παντοῦ κι ὁλοῦθε ἥλιου ἀχτίνα,
καὶ κάτι ὁλόγυρα σὰν τοῦ 'Υμηττοῦ τὸ μέλι,
βγαίνουν ἀμάραντ' ἀπὸ μάρμαρο τὰ κρίνα,
λάμπει γεννήτρα ἐνὸς 'Ολύμπου ἡ θεία Πεντέλη.

Στὴν 'Ομορφιὰ σκοντάβει σκάφτοντας ἡ ἀξίνα,
στὰ σπλάχνα, ἀντὶ θητούς θεούς κρατᾶ ἡ Κυβέλη*
μενεχδένιο αἷμα γοργοστάζ' ἡ 'Αθήνα
κάθε ποὺ τὴ χτυπᾶ τοῦ Δειλινοῦ τὰ βέλη.

Τῆς Ἱερῆς ἐλιᾶς ἐδῶ ναοὶ καὶ οἱ κάμποι·
ἀνάμεσα στὸν ὅχλο ἐδῶ ποὺ ἀργοσταλεύει
καθὼς ἀπάνου σ' ἀσπρολούλουνδο μιὰ κάμπη,

ὅ λαὸς τῶν λειψάνων ζῆ καὶ βασιλεύει
χιλιόψυχος· τὸ πνεῦμα καὶ στὸ χῶμα λάμπει·
τὸ νιώθω· μὲ σκοτάδια μέσα μου παλεύει.

δ') Ἐ λ λ ἄ δ α

‘Η Ρούμελ’ εἶναι μιὰ κορόν’ ἀπὸ ρουμπίνι
κι εἴν’ δι Μοριάς μιὰ σμαραγδένια λαμπυράδα,
κι ἐφτάδιπλο τὰ Εφτάνησα εἶναι μπουγαρίνι*,
νεράιδα εἴν’ ἀφρογέννητη κάθε Κυκλάδα.

Κομματιασμένη κι ἡ Ἡπειρο γελάει κι ἑκείνη,
κι ἡ Θεσσαλία σκορπίζει μιὰ ξανθή δύμορφάδα·
κρυμμένη στὴν πολύπαθη τὴν Ρωμιοσύνη
σὰ νὰ ξανοίγω τὴν βασιλισσα ‘Ελλάδα.

‘Ακόμα τὸ ἔλατο τῆς λεβεντιᾶς φουντώνει,
κι ἀπ’ τῶν αἰώνων τοὺς κατημούς κι ἀπὸ τὰ πάθη
τοῦ Διγενῆ ἡ πνοὴ παντοῦ χυμένη πλάθει

Κανάρη, Καραϊσκάκη καὶ Κολοκοτρώνη·
καὶ μὲς στῆς χρυσοπράσινης υγχιᾶς τὰ βάθη
ἀκόμ’ ἀργολαλεῖ τοῦ Κολωνοῦ τ’ ἀηδόνι*.

2.

‘Απὸ τὸ Δούναβη ὡς τὴν ἄκρη τοῦ Ταινάρου
κι ἀπὸ τ’ Ἀκροκεραύνια στὴ Χαλκηδόνα
διαβαίνεις, πότε σὰν τῆς θάλασσας Γοργόνα*,
πότε σὰν ἄγαλμ’ ἀπὸ μάρμαρο τῆς Πάρου.

Πότε κρατᾶς τὴ δάφνη ἀπὸ τὸν ‘Ελικώνα
καὶ πότε δρμᾶς μὲ τὴ ρομφαία τοῦ βαρβάρου,
καὶ μὲς στὸ πλάτος τοῦ μεγάλου σου λαβάρου
βλέπω διπρόσωπη ζωγραφισμέν’ εἰκόνα.

‘Εδῶ ἱερὸς δι Βράχος φέγγει σὰν τοπάζι*
κι δι λευκοπάρθενος χορὸς τῶν κανηφόρων
προβαίνει καὶ τὸν πέπλο τῆς θεᾶς ταράζει·

καὶ πέρ’ ἀστράφτουν τὰ ζαφείρια τῶν Βοσπόρων,
κι ἀπ’ τὴ Χρυσόπορτα* περνώντας ἀλαλάζει
δι θρίαμβος τῶν νικητῶν Αύτοκρατόρων.

«² Ασάλευτη Ζωὴ»

Κωστής Παλαμᾶς

ΣΑΤΙΡΙΚΑ

28. Η ΔΙΑΘΗΚΗ ΜΟΥ

*Αν καὶ δὲν πιστεύω πώς θὲ νὰ πεθάνω,
δὲν καὶ μὲς στὸ ἄνθος εἶμαι τῆς ζωῆς μου,
διαθήκη ὅμως σκέπτομαι νὰ κάνω,
γιὰ νὰ μὴ μὲ τύπτῃ ἡ συνείδησίς μου.

Ποιός γνωρίζει τάχα τί τοῦ ξημερώνει;
ἐνῶ πᾶς στὸ δρόμο ξένοιαστος, τί φρίκη!
ἄμαξα ἢ κάρο σὲ καταπλακώνει
κι ἔτσι ξεμπερδεύεις δίχως διαθήκη.

Πένα στὴ θανή μου ὕμνους νᾶς μὴ γράψη,
οὔτε δάκρυ θέλω νὰ χυθῇ κανένα
κι οὔτε αύτὸς ἀκόμη θέλω νὰ μὲ κλάψη
ποὺ ἐλπίζει ψῆφο νά χη κι ἀπὸ μένα.

Εἰς τὸ Οὐεστμίνστερ* θέλω νὰ μὲ θάψουν,
ἀλλ’ ἀφοῦ βεβαίως τοῦτο δὲν θὰ γίνη,
ὅπου σᾶς ἀρέσει τάφο ἢς μοῦ σκάψουν
κι δῆλη μου ἢ δόξα κτῆμα σας ἢς μείνη.

Κακεὶς φίλος λόγο νὰ μὴ μ' ἀπαγγείλη,
κι ἀν στὸ νοῦ του τέτοιο ἔγκλημα περάστη,
νὰ τὸν σακατέψουν στὶς σβερκιές οἱ φίλοι
κι εἴθε τὴ μιλιά του στὴ στιγμὴ νὰ χάση.

Καὶ τ' ἀκίνητά μου καὶ τὰ κινητὰ
τὰ χαρίζω ὅλα στὴν καλὴ πατρίδα,
ὅχι γιὰ νὰ κάνη πόλεμο μ' αὐτά,
ἀλλὰ ν' ἀγοράσῃ λίγη δαμαλίδα.

Τούτη μου τὴν κόμη τὴν ποιητική,
ἀπὸ τώρα δίνω γιὰ κληρονομιά
εἰς τὸν Λεονάρδο καὶ τὸν Ψιακή...
Δὲν θὰ βροῦν βαμμένη οὔτε τρίχα μιά.

Τέλος τὸ κεφάλι τὸ ποιητικό
στοὺς κρανιοσκόπους μποναμὰς ἃς μένη,
νὰ τὸ ψάχνουν μέσα κι ἔξω μὲ φακό,
γιὰ νὰ βροῦν ποιά βίδα εἶναι χαλασμένη.

«Απαντα»

Γεώργιος Σουρῆς

ΣΑΤΙΡΙΚΑ ΕΠΙΓΡΑΜΜΑΤΑ

29. ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ

Ἐλευθερία γιὰ τὸ Ρωμιό
θὰ πῆ, ἐὰν δὲν σφάλλω,
νὰ μὴν ἀνέχεται ποτὲ
κανένα πτιό μεγάλο.

30. Ο ΦΘΟΝΟΣ

Ο φθόνος δσο νά 'ν' κακός,
μά 'χει καὶ τὸ καλό του:
κάνει κι αὐτὸν τὸν μοχθηρὸ
νὰ λιώνῃ ἀπ' τὸ κακό του.

«Ἐπιγράμματα»

Κωνσταντῖνος Σκόκος

31. ΚΡΕΙΣΣΟΝ ΣΙΓΑΝ

Συχνὰ ἡ σοφία εἶναι βουβή,
λέσ καὶ δὲν ἔχει χείλια:
μὰ ἡ μωρία ἀκούεται
ἐδῶ καὶ δέκα μίλια.

32. ΕΙΣ ΘΕΑΤΡΙΚΟΝ ΣΥΓΓΡΑΦΕΑ

Μὴν ἀκοῦς τί φλυαροῦνε.
Μήπως ξέρουνε τί λένε;
Γράφεις δράματα — γελοῦνε,
γράφεις κωμωδίες — κλαῖνε.

33. ΕΙΣ ΑΣΤΕΙΟΝ ΚΥΝΗΓΟΝ

Τέτοια τρομάρα προξενεῖ,
σὰν βγαίνη στὸ κυνήγι,
ὅπου τὸν βλέπουν τὰ πουλιά
καὶ... ὅπου φύγη — φύγη.

34. ΕΙΣ ΑΔΕΞΙΑΝ ΠΙΑΝΙΣΤΡΙΑΝ

Τόσο πολὺ χριστιανικά
πᾶνε τὰ δάκτυλά σου,
ποὺ δὲν γνωρίζει ἡ δεξιὰ
τί κάνει ἡ ἀριστερά σου.

« Νεοελληνικὴ Ἀνθολογία »

Κωνσταντῖνος Σκόκος

III. ΘΕΑΤΡΟΝ

I. ΓΑΛΑΤΕΙΑ

Δρᾶμα εἰς τρεῖς πράξεις

‘Η ύπόθεσις τοῦ ἔργου ἐλήφθη ἐκ τοῦ μύθου τοῦ ἀναφερομένου εἰς τὸν βασιλέα τῆς Κύπρου Πυγμαλίωνα. Κατὰ τὸν μῦθον οὗτος ἡγάπησε τὸ ὥραῖον ἄγαλμα τῆς Γαλατείας, τὸ δόποῖον κατὰ παράκλησιν αὐτοῦ ἡ Ἀφροδίτη ἐζωγόνησε καὶ μετέβαλεν εἰς γυναικαν· ταύτην δὲ Πυγμαλίων ἐνυμφεύθη, ἀπέκτησε δὲ ἐξ αὐτῆς οὐλὸν τὸν Πάρον.

Εἰς τὸ κατωτέρῳ ἀπόσπασμα ἐκ τῆς δευτέρας πράξεως ὁ ἀδελφὸς τοῦ Πυγμαλίωνος Ρέννος, ὁ όποῖος εἶχε λάβει μέρος εἰς τὴν ἀργοναυτικὴν ἐκστρατείαν, διηγεῖται τὰς περιπετείας του εἰς τὸν Πυγμαλίωνα καὶ τὴν σύζυγόν του Γαλάτειαν.

('Α π ὁ σ π α σ μ α)

Ο ΟΡΦΕΥΣ ΚΑΙ ΑΙ ΣΕΙΡΗΝΕΣ*

Πρᾶξις Β' – Σκηνὴ Β

(‘Ἐνῷψ ὁ Ρέννος καὶ ὁ Πυγμαλίων συνομιλοῦν, εἰσέρχεται πλήρης χάριτος καὶ ἐλαφρότητος ἡ Γαλάτεια)

ΓΑΛΑΤΕΙΑ

Τί διηγεῖται πάλιν ὁ Ρέννος;

ΠΥΓΜΑΛΙΩΝ

Λέγει, ὅτι εἴς οὐδεμίαν τῆς γῆς γωνίαν ἀπήντησε τὸ κάλλος τῆς μορφῆς σου, Γαλάτεια.

ΠΕΝΝΟΣ

‘Αληθῶς. ‘Εγώ, ὅστις ἡτένισα καὶ ἤκουσα τὰς Σειρῆνας...

ΓΑΛΑΤΕΙΑ

Τὰς Σειρῆνας; Ποίαι πάλιν εἰσὶν αὗται; Χθές μᾶς διηγείσο περὶ τῶν τεθλιμμένων θεῶν τῆς Αἰγύπτου, περὶ μομμιῶν καὶ κροκοδείλων, ἥσαν δὲ ὥραῖα ὄσσα ἔλεγες, ώς ἀν ώμιλεις περὶ νυμφῶν. Εἰπέ μας σήμερον περὶ τούτων. Τί ἥσαν λοιπὸν αἱ Σειρῆνες;

P E N N O Σ

*Ἐρατειναι ὡς μάγισσαι, ἀνηλεεῖς ὡς τίγρεις.

Γ Α Λ Α Τ Ε Ι Α

"Ω!... Λοιπὸν τί ἥσαν;

P E N N O Σ

Γυναῖκες.

Γ Α Λ Α Τ Ε Ι Α

Τότε θὰ ἥσαν γραῖαι δυσειδεῖς, Ρέννε, ὡς αἱ Ἐρινύες.

P E N N O Σ

"Οχι, Γαλάτεια. Ἡσαν αἱ Σειρῆνες νεαραί, εὔειδεῖς, μελίφθογγοι· τὸ δὲ κάλλος αὐτῶν, ἡ νεότης καὶ ἡ φωνὴ ἥσαν τοιαῦτα, ὥστε μανίαν ἐνέπνεον.

Γ Α Λ Α Τ Ε Ι Α

Ποῖαι γυναῖκες!... Εἶδες λοιπὸν αὐτὰς καὶ ἤκουσες τῆς φωνῆς των;

P E N N O Σ

"Ημην ἐκ τῶν τελευταίων θητῶν, ὅσοι ἤκουσαν τῆς φωνῆς των. Εἴναι μακρὰ ἴστορία πλήρης κινδύνων καὶ ἄθλων, περιπετειῶν καὶ νεότητος.

Γ Α Λ Α Τ Ε Ι Α

Εἰπέ μας λοιπόν, διηγήσου, Ρέννε!

(Παρακάθηται πλησιέστερον)

Π Υ Γ Μ Α Λ Ι Ω Ν

Τῷοντι, ἀδελφέ μου· διῆλθες τὴν ζωὴν ἐν μέσῳ ἡμιθέων καὶ ἡρωϊσμῶν· ἀς ἀκούσωμεν, διότι θὰ εἶναι τι κάλλιστον.

P E N N O Σ

Γαλάτεια, πῶς σοὶ φαίνονται αἱ ποικίλαι σκηναὶ τοῦ κόσμου τούτου, ἀς βλέπεις;

Γ Α Λ Α Τ Ε Ι Α

Ἐγώ ; Ἀναμιμνήσκομαι τῆς ζωῆς. Μοὶ φαίνεται, ὅτι ἐπαναβλέπω ὅ,τι ἀλλοτε εἶδα. Ἄλλ' ἂς ἀκούσωμεν, Ρέννε, τὰς περιπτείας σου· ἴδού ἀληθῶς ὅ,τι μοὶ εἴναι ὅλως ἄγνωστον.

ΡΕΝΝΟΣ

... Μετὰ τὴν νῆσον τῆς Κίρκης ἥλθομεν εἰς τὰς Σειρῆνας. Αἱ Σειρῆνες ἦσαν θυγατέρες τῆς Μελπομένης καὶ τοῦ Ἀχελώου· παίζουσαι ἐν Σικελίᾳ ποτὲ μετὰ τῆς Περσεφόνης, ἀφῆκαν αὐτὴν δειλῶς ν' ἀρπασθῆ ὑπὸ τοῦ Πλούτωνος, ἡ δὲ Δήμητρα δργισθεῖσα μετεμόρφωσεν αὐτάς εἰς τέρατα, τηρηθείσης μόνης τῆς παρθενικῆς αὐτῶν μορφῆς. Παρὰ τὰ τυρρηνικὰ παράλια τῆς Ἰταλίας ἡ·χαριεστάτη νῆσος ἔλεγετο Ἀνθεμοῦσα, ὅπου κατώκησαν. Ἡσαν δὲ τρεῖς. Ἡ Παρθενόπη ἐκιθάριζεν, ἡ Λευκωσία ηὔλει, ἡ Λίγεια δὲ ἐμελώδει· τοιαύτη δ' ἀπετελείτο συναυλία καὶ μουσική, ὡστε ούδεις τῶν ἀνθρώπων φθάνων ἐκεὶ ἥδυνατο ν' ἀντιστῇ πρὸς τὰ γόντρα τῆς μολπῆς των καὶ νὰ μὴ λησμονήσῃ πατρίδα, φίλους, γονεῖς, ἐκεῖ παρ' αὐταῖς κεχηνώς*, καταλείπων τὸ πλοῖον αὐτοῦ εἰς τοὺς σκοπέλους καὶ τὴν ζωήν του εἰς πάντα θάνατον. Ἡλθομεν ἐκεῖ. Εἴδομεν μακρόθεν τὸ κάλλος αὐτῶν τὸ ἀμύθητον, λεπτὴ εὐώδης αὔρα ἔφερε μέχρις ἡμῶν τῆς οὐρανίας μουσικῆς των τοὺς πρώτους μελιχρούς* τόνους. Αἱ χεῖρες ἡτόνισαν, αἱ κῶπαι ἐπληττον τὴν γαληνιῶσαν θάλασσαν ὡς λιπόθυμοι, εἴτα δ' ἡγέρθημεν ἀπαντες ἔνθεοι προσορῶντες τὰς Σειρῆνας καὶ πρῶτος ὁ νεαρὸς Βοῦτος, ἐταῖρος ἡμῶν ἐμμανής* ἀπὸ τοῦ μέλους των ἐρρίφθη εἰς τὴν θάλασσαν, πλέων πρὸς αὐτάς. Οὐδεὶς παρεκώλυσεν αὐτόν· ἀλλ' ἀνελάβομεν τὰς κώπας ἐν μέθη μαγικῇ καὶ ἡ Ἀργώ* ἐφέρετο πετῶσα πρὸς τὴν ἄρρητον ἀρμονίαν τῶν Σειρήνων. Τὸ πᾶν ἐλησμονήθη, τὸ πᾶν ἀπώλετο. Τί ὁ μέλλων θάνατος ἀπέναντι τοῦ ἀκουομένου μέλους ; "Ἄσ ἀπεθνήσκομεν!—Αἴφνης ἀπὸ τῆς πρόρας τῆς Ἀργοῦς τότε ἡκούσθη ἄλλη μολπή, ἄλλη μελωδία, ἄλλος τόνος οὐράνιος. Ἡτο δ' Ὁρφεύς. "Οποῖον μέλος ἀπὸ τὰ χεῖλη του, δόποιοι τόνοι ἀπὸ τῆς λύρας του, δόποια ἀρμονία ἥτο ἐκείνη, φίλοι μου!! "Ἡ ἀναδυομένη ἀπὸ τοῦ κύματος Ἀφροδίτη καὶ εἰς τὰ ὅμματα θηνητοῦ θὰ ἥτο ὀλιγώτερον ἔνθεος τῆς μουσικῆς ἐκείνης. Μικρὸν καὶ αἱ κῶπαι πάλιν ἔστησαν. Οἱ Ἀργοναῦται ἔστραφησαν πρὸς τὸν

Ὄρφέα· δὲ Ὄρφεύς ὡς Θεὸς ἡγωνίζετο πρὸς τὰς Σειρῆνας. Εἰς τὴν μεγίστην ἀνάτασιν τῆς φωνῆς τοῦ ἀθανάτου μελῳδοῦ ἡ Ἀργώ ὁμίλησεν, αἱ δὲ Σειρῆνες νικηθεῖσαι ἔπεσαν εἰς τὸ κῦμα καὶ ἀπέλπιδες ἐπνίγησαν. Ἐσώθημεν.

ΓΑΛΑΤΕΙΑ

Ἄλλος διποιὸν ἄσμα θεσπέσιον ἀνεφώνησεν δὲ Ὄρφεύς ; Ω, ἐὰν ἤκουουν τὸ ἄσμά του !

ΠΕΝΝΟΣ

Ἡ μνήμη μου διέσωσε, Γαλάτεια, τὰ ἔπη του. Ἄλλὰ τὸ μέλος του ποίᾳ ἀηδόνος γλῶσσα θὰ ἐτόλμα ν' ἐπεμιμεῖτο ποτέ ;

ΓΑΛΑΤΕΙΑ

Ω ! ἂς ἀκούσωμεν, Ρέννε, τὰ ἔπη κάν !

ΠΕΝΝΟΣ

Ὄδοιν αὔτά :

«Παρῆλθον ἡμέραι καὶ χρόνοι μεγάλοι εἰς βάτους ἐπνίγη τὸ εὐβοτρυ κλῆμα, ἡ κόρη γονέων σεπτῶν ἐλευκάνθη, καὶ μείρακες* ἥδη τὰ βρέφη θὰ εἰναι, ἀφ' ὅτου τῆς ξένης ἡ ἄλμη μᾶς ζῆ.»

Ο ναύτης μὲ μόχθους ιθύνων* τὸ σκάφος, ἐν μέσῳ λαιλάπων, κι ἐν μέσῳ θηρίων, δι πλάνης περῶν τῶν ἐρήμων τὰ πλάτη, πρὸς τὸ ἄστρα τὸ βλέμμα ποσάκις ἐγείρει ποθῶν νὰ είκάσῃ τὴν πάτριον γῆν! ...

Ἐκεῖ εἰς ἑκάστου καλύβην πατρώαν, ἐκεῖ εἰς ἑστίας φαιδράν λαμπηδόνα, ἡ ὅπου τὸ κῦμα ἐκπνέει, τὴν δείλην συνέρχεται ὅλος δὲ οἶκος εύχέτης καὶ κλαίει ἀπόντας γονεῖς, ἀδελφούς.

”Α, τίς έορτή καὶ φιλήματα ποῖα,
όπόταν τὸ φίλτατον ἔδαφος φθάσης,
ἐκεῖ ὅπου πρῶτον τὸν ἥλιον εἶδες
καὶ φθίνει τὸ στῆθος πιστῆς σου συνεύνου
κι ύγραίνεται τ' ὅμμα μητρὸς γηραιᾶς ! . . . »

« Γαλάτεια »

Σπυρίδων Βασιλειάδης

2. ΝΙΚΗΦΟΡΟΣ ΦΩΚΑΣ

Τραγῳδία εἰς πέντε πράξεις

Της τραγῳδίας εἰναι δὲ δραματικὴ ζωὴ τοῦ μεγάλου στρατηγοῦ Νικηφόρου Φωκᾶ, ποὺ μετὰ τὴν ἀνάκτησιν τῆς Κρήτης ἀπὸ τοὺς Σαρακηνοὺς παρασύρεται ἀπὸ τὰ θέλγητρα τῆς αὐτοκρατίας Θεοφαγοῦς καὶ γίνεται σύζυγος τῆς καὶ αὐτοκράτωρ. Πειθεται δύμας ἀπὸ τὸν φίλον του μοναχὸν Ἀθανάσιον νὰ παραδώσῃ τὸν θρόνον εἰς τὸν ἀνήλικον διάδοχον τοῦ Ρωμανοῦ Βασιλείου, τὸν κατόπιν ἐνδοξὸν Βουλγαροκτόνον, καὶ νὰ ἀποσυρθῇ εἰς τὸ "Αγιον" Όρος. Διυτυχῶς δύμας δὲν προφθάνει νὰ ἐκτελέσῃ τὴν ἀπόφασίν του, διότι δολοφονεῖται ἀπὸ τὸν Ἰωάννην Τσιμισκῆν.

('Α π ὁ σ π α σ μ α)

Πρᾶξις Α' – Σκηνὴ Θ'

(Αἴθουσα τοῦ Θρόνου.)

ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ (προσκυνῶν)

Τὴ βασιλεία σου δὲ Θεός δέ μέγας ἀς φυλάγη.

N I K H F O R O S

Ο 'Αθανάσιος !

(σπεύδει καὶ τὸν ἐναγκαλίζεται)

”Αγιε ποθητὲ πατέρα !
τόσον καιρὸ σὲ ζήτησα, σὲ κάλεσα—ποῦ ἥσουν ;

A Θ A N A S I O S

Καὶ τί μὲ θέλεις, βασιλιά ; Προσεύχομαι γιὰ σένα
μακριά σου.

Σ

΄Αλλὰ σὲ τῇθελα πλησίον μου νὰ σ'

Α Θ Α Ν Α Σ Ι Ο Σ

Τ' ὅνειρο ἐκεῖνο πέρασε.

Ν Ι Κ Η Φ Ο Ρ Ο Σ

Στὰ λόγια σου ἔχεις πίκρα.

Τὴν παλαιὰ λησμόνησες φιλία ; Τὴν ζωή μας
στοῦ στρατοπέδου τὴ σκηνή, στὶς φάραγγες τοῦ Ταύρου,
στὴν Κιλικία τὴ μακρινή, στῆς Κρήτης τὰ λαγκάδια ;
Ποὺ μὲ τὸ ξίφος στὸ πλευρὸ καὶ τοὺς ἔχθροὺς τριγύρω
ἔμελετούσαμε μαζὶ τὰ ἴερα βιβλία ;
Τὰ οὐράνια τὰ λόγια σου, τῆς πίστεώς σου ἡ φλόγα
καὶ τῆς ἀγγελοφόρητης ψυχῆς σου ἡ γοητεία
μὲ μάγευσαν, μ' ἀνάρπαζαν σὲ ὑπερκόσμιες σφαῖρες,
σὲ κόσμους ἀγιότητος. Μὴ τὰ χῆς λησμονήσει ;

Α Θ Α Ν Α Σ Ι Ο Σ

Τότε ἥσουν ἄλλος. 'Ο τραχὺς τότε ἥσουν στρατιώτης,
δὸ ἀσκητής, ποὺ φλόγιζαν τὴν ἄδολη ψυχή σου
ἄγιοι πόθοι. Σήμερα τὸ ταπεινό μου ράσο
μὲ τὴν αὐτοκρατορική πορφύρα δὲν ταιριάζει.

Ν Ι Κ Η Φ Ο Ρ Ο Σ

"Ἐνα πανάγιο σύμβολο τὸ ράσον ἀδελφώνει
μὲ τὴν πορφύραν : ὁ Σταυρός ! Άπόστολός του ἂν εἴσαι,
μήπως κι ἔγώ δὲν ἔμεινα πιστός του στρατιώτης ;

Α Θ Α Ν Α Σ Ι Ο Σ

΄Αθέτησες τὸ λόγιο σου καὶ τὴν ὑπόσχεσή σου.
΄Οταν ἀπ' τοὺς Σαρακηνοὺς ἐλύτρωσες τὴν Κρήτη,
ἀπὸ τὰ πλούσια λάφυρα μοῦ ἔδωσες καὶ μοῦ εἶπες :
«Πήγαινε ἀμέσως, πήγαινε νὰ κτίσης στ' "Αγιον Ὄρος".
Καὶ μὲ λαχτάρα ἔκτισα τὴ Λαύρα τὴν 'Αγία.

Ἄλλ' ἔξαφνα, δὲ θεοσεβὴς ἐκεῖνος στρατηλάτης,
δὲ ἀσκητής, ἐφόρεσε βασιλικὴ κορόνα !
὾ ! πόσο σὲ ἀποπλάνησεν ἡ λάμψις ἡ ματαία
τοῦ κόσμου ! Καὶ προτίμησε τὰ πρόσκαιρο ἀγαθά του
ἀπ' τὸ οὐράνιο βύθισμα στὰ κάλλη τῆς λατρείας.

ΝΙΚΗΦΟΡΟΣ

Δὲν μὲ πλανέσαν τὸ ἀγαθὰ τὰ πρόσκαιρα τοῦ κόσμου.
Ἐχθρὸς τῆς ἐκκλησίας μας, τοῦ Κράτους μας προδότης
θὰ ἔμουν, ἀν στὸ ἀπόκοσμο κελί μου ἀναπταυόμουν,
ἔνω τριγύρω κίνδυνοι μᾶς περιζώνουν μύριοι
καὶ τόσες βάρβαρες φυλές σ' Ἀνατολὴ καὶ Δύση
μ' ἄγρια λαχτάρα στρέφουν τὸ βάσκανό των μάτι
κατὰ τὴν θεοφρούρητη καὶ ζηλεμένη Πόλη !
Μὴν παύσης τῆς θρησκείας μας τὸ πῦρ νὰ ἀναδαυλίζης.
Μὲ τὰ χρυσὰ τὰ λόγια σου τὰ πνεύματα κατήχει.
Ἐργάζουν γιὰ τὴ δόξα της. Ἐγὼ μὲ τὸ σπαθί μου
τὴ θεία βασιλεία της στὸν κόσμο θὰ ξαπλώσω.
Τοῦ Κωνσταντίνου τὸ ἀπειρο βασίλειο θ' ἀναστήσω,
τὸν Τάφο τὸν Πανάγιο θὰ τὸν ἐλευθερώσω,
ποὺ χρόνια τὸν κατέχουνε, τὸν βεβηλώνουν χρόνια,
οἱ ἀπιστοί Σαρακηνοί.

ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ (μετὰ θερμότητος)

὾, ἀν γι' ἀγάπη τοῦ Σταυροῦ, γι' ἀγάπη αὐτῆς τῆς Πόλης
τὸν θρόνον ἐπροτίμησες ἀπ' τὸ σεμνὸ κελί σου !
Ἄλλὰ τὴν ἔθεμέλιωσες τὴ δόξα σου στὸ κρίμα.
Ο θρόνος, ὅπου κάθεσαι, στὴ γενέāν ἀνήκει
τοῦ Ρωμανοῦ. Κι ὅρκίστηκες ὅρκους φρικτούς μιὰ μέρα
ἄρπακτικὰ τὰ χέρια σου σ' αὐτὸν νὰ μὴν ἀπλώσῃς.

ΝΙΚΗΦΟΡΟΣ (ἐν ταραχῇ)

὾χι, δὲν τοὺς λησμόνησα τοὺς ὅρκους μου ἐκείνους.
Οὐδέποτε μὲ φλόγισεν ἡ ἀνομη λαχτάρα
ἀπ' τὰ παιδιὰ τοῦ Ρωμανοῦ τὸ θρόνο τους ν' ἀρπάξω.

Α Θ Α Ν Α Σ Ι Ο Σ

Δίκαιος είσαι κι εύσεβής. Ἀλλὰ πρὸς τὴν κακία
ὅ θρόνος εἶναι δὲ λίσθημα. Ὁ θρόνος εἶναι πλάνος,
ποὺ αἰχμαλωτίζει τὴν ψυχή, τὸ πνεῦμα σαγηνεύει
καὶ τοὺς δικαίους κι ἀγαθούς κάνει σκληρούς κι ἀδίκους.
Χύνει γι' αὐτὸν ὁ ἀδελφὸς τοῦ ἀδελφοῦ τὸ αἷμα,
καὶ στρίγγα λέγεται στὸ ἴδιο τὸ παιδί της.
"Αν δύλοῦσαν οἱ βουβοὶ τῶν παλατιῶν σου οἱ τοῖχοι,
θὰ μαρτυροῦσαν πράγματα, ποὺ ὀρθές τῆς κεφαλῆς σου
οἱ τρίχες θὰ ἐσηκώνοντο.

Ν Ι Κ Η Φ Ο Ρ Ο Σ

Μὰ καὶ θὰ 'μολογοῦσαν,
ὅτι σ' αὐτὸν ἔκάθισαν τὸ θρόνο βασιλιάδες,
ποὺ εἶχαν ἀσάλευτη ψυχὴ στῆς ἀρετῆς τὸ βάθρο,
ἄγιοι, θεοφοβούμενοι. Κι εἶχαν ἀγάπη μόνη
τὸ κράτος. Μόνην ἔχθρα των καὶ μίσος τοὺς ἔχθρούς του..
Σ' ἐμὲ λοιπὸν δὲν ἔχεις πίστη ;

Α Θ Α Ν Α Σ Ι Ο Σ

Στὸν στρατηγὸν ἐπίστευα. Στὸν αὐτοκράτορα ὅχι !
Ἀφοῦ τὸν θρόνον ἔκλεψε, δὲν μ' ἀπομένει πλέον,
παρὰ μὲ πόνο καὶ στοργὴ νὰ σοῦ φωνάξω : 'Αγρύπνα!
Ἡλθα στὶς ἀπροστέλαστες τοῦ θρόνου σου βαθμίδες,
ποὺ τόσα πάθη κρύβονται, τόσα φωλεύουν φίδια,
ποὺ σκύβουν δούλων μέτωπα καὶ χαμερπῶν κολάκων,
ἥλθα ἄφοβα κι ἐλεύθερα νὰ σοῦ φωνάξω : 'Αγρύπνα !
Καὶ τώρα φεύγω, βασιλιά.

Ν Ι Κ Η Φ Ο Ρ Ο Σ

Μὴ φεύγης ! στάσου ἀκόμα !
Μεῖνε κοντά μου σύμβουλος, πνευματικός μου μεῖνε.

Α Θ Α Ν Α Σ Ι Ο Σ

Πνευματικὸ καὶ σύμβουλο θὰ μ' ἔχης στὸ "Αγιον Ὄρος..

ΝΙΚΗΦΟΡΟΣ

‘Αλλ’ είναι ή ἀγιοσύνη σου πιὸ χρήσιμη ἐδῶ κάτω.
 ‘Εδῶ ποὺ πάθη πύρινα στὰ στήθη ἀντιπαλεύουν
 καὶ συγκλονίζεται ή καρδιὰ κι ὁ νοῦς μας σκοτεινάζει.
 Μεῖνε καὶ δῶσ’ μας φώτιστη ἀπ’ τὸ περίσσιο φῶς σου.
 ‘Η ἀγγελικὴ γαλήνη σου θὰ φέρνη τὴν εἰρήνη
 στὴν ταραγμένη μας ψυχή.

ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ

Ζητεῖς ψυχῆς γαλήνη

κι ἀκόμα τὴν ἀμαρτωλὴν ἀνέχεσαι πορφύρα ;
 Είναι στενὴ γιὰ τὸ πλατύ κι ἐλεύθερό σου στῆθος.
 Δὲν ἔχεις τόση δύναμη νὰ τὴν ἀποτινάξῃς ;
 Παράτησέ την. Δῶσε την στοὺς Πορφυρογεννήτους.
 Σὺ μέγας εἶσαι, βασιλιά, καὶ δίχως τὴν πορφύρα.
 Γι’ αὐτὴν δὲν ἔγεννηθηκες. *Ελα στὸ “Αγιον” Ὁρος,
 ποὺ ἀνθοβολοῦν τῆς πίστεως τὰ ρόδα καὶ τὰ κρίνα
 καὶ μὲς στὴν ἀσυντάρακτη γαλήνην εύωδιάζουν.
 Μαζὶ μὲ τὸ ψιθύρισμα τὸ μυστικὸ τῆς Πλάστης
 θὰ σμίγουν οἱ ψαλμοί μας
 καὶ μὲ τὸ φῶς τὸ ἀθάνατο, ποὺ στὰ οὐράνια τρέχει,
 στὸν Πλάστη θ’ ἀνεβαίνη ή προσευχή μας !
 ’Εκεῖ ’ναι ή βασιλεία σου. ’Απάνω ἀπὸ τὸν κόσμο !
 Λαμπρότερη ἀπ’ τῆς γῆς τοὺς θρόνους.
 Δὲν ἔχει ἀνάγκην δ σταυρὸς ἀπ’ τὸ βαρύ σου ξίφος.
 ‘Η ἀγγελικὴ του δύναμη καὶ τὸ γλυκό του πνεῦμα
 τῆς οἰκουμένης τὶς καρδιὲς θὲ νὰ τὶς ὑποτάξῃ.
 Θὲ νὰ χαθοῦν βασίλεια, θὰ συντριφτοῦνε θρόνοι,
 ἀλλ’ δ σταυρὸς ἀθάνατο τὸ κράτος του θ’ ἀπλώνη.

ΝΙΚΗΦΟΡΟΣ (ἐν ἐκστάσει)

Μὲ συναρπάζει ή γλώσσα σου στὸ μαγικό της ρεῦμα.
 “Ω ! νὰ μὴν εἴμ’ ἐλεύθερος νὰ σὲ ἀκολουθήσω
 εὔθυς, χωρὶς ἀναβολή...”

Α Θ Α Ν Α Σ Ι Ο Σ

Κανεὶς δὲν σ' ἔμποδίζει.

Στὸ βασιλιὰ Βασίλειο, τοῦ Ρωμανοῦ τὸ τέκνο, ἃς εἴναι: ἀκόμη ἀνήλικος, παράδωσ' τὴν κορόνα.

Κι ἔλα μαζί μου νὰ ὑψωθῆσται στὸ θρόνο ποὺ σοῦ ἀνήκει.
Καὶ μὴν ἀργῆς. 'Αλλ' ἄκουσε. "Αν ως τὴν ὥρα ἐκείνη
ἡ ἀνταριασμένη σου ψυχὴ ζητήσῃ τῆς θρησκείας
τὸ στήριγμα—τὸν Γαβριήλ, τὸν θεῖον ὑμνογράφο,
ἀπ' τοῦ Στουδίου τὴν μονὴν προσκάλεσε.

(ὁ Νικηφόρος ἵσταται ἀλλοφρονῶν)

Σὲ ἀφήνω.

ΝΙΚΗΦΟΡΟΣ

(ως ἀνανήφων, ἀτενίζει τὸν Ἀθανάσιον καὶ τὸν ἐναγκαλίζεται)

·Ο ἄγγελος προστάτης μου φεύγει, θαρρῶ, μὲ σένα.

Α Θ Α Ν Α Σ Ι Ο Σ

(ἔκτείνων πρὸς αὐτὸν ἐν εἰδει εὐλογίας τὰς χεῖρας)

·Η εὐλογία τοῦ Θεοῦ κι ἡ φώτιση μαζί σου !

(ἐξέρχεται)

Πρᾶξις Α' — Σκηνὴ Ι'

ΝΙΚΗΦΟΡΟΣ (μόνος εἰς βαθεῖς διαλογισμούς)

Νὰ παραδώσω τὴν ἀρχὴν στοῦ Ρωμανοῦ τὸ τέκνο !

(συνερχόμενος αἰφνιῆς περιβλέπει ἐν ταραχῇ ὡς ἀναζητῶν τὸν Ἀθανάσιον)

·Εφυγε ! Δὲν ἔβύθισε τὴν αὔστηρὴν ματιά του
στὴν ταραχὴν τοῦ στήθους μου, στὸ χάρος τῶν λογισμῶν μου.

(μὲ υφος σκοτεινὸν)

Εἰν' ἡ καρδιά μου καθαρὴ καὶ ἡ συνείδησή μου...

(τύπτει τὸ στῆθος του)

”Ω ! πῶς μποροῦν σὲ μιὰ καρδιὰ μαζὶ νὰ βασιλεύουν
 ἡ ἀρετὴ καὶ ἡ κακία,
 δικαιοσύνη κι ἀδικία !

(μὲ πικρίαν)

”Οχι ! δὲν εῖναι κτῆμα μου τὸ στέμμα, ποὺ μ' ἀγῶνες
 ἐλάμπρυνα κι ἔδόξασσα ! Θὲ νὰ μὲ στιγματίσουν !

”Επίορκο, παράνομο, ληστὴ θὰ μὲ ύβρισουν,
 ἃν ἀγκαλιάσω ὡς κτῆμα μου τὸ δημιούργημά μου !

.....
 « Νικηφόρος Φωκᾶς »

”Αριστομένης Προβελέγγιος

ΜΕΡΟΣ ΤΕΤΑΡΤΟΝ

ΕΚ ΤΗΣ ΞΕΝΗΣ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑΣ

I. ΠΕΖΟΣ ΛΟΓΟΣ

ΑΠΟ ΤΗΣ ΑΚΡΟΠΟΛΕΩΣ ΤΩΝ ΑΘΗΝΩΝ

Περιεργασθέντες τὴν Ἀκρόπολιν δι’ ὅλης τῆς πρώτιας ἀνέβημεν εἰτα ἐπὶ τὸ ὑψηλότερον τοῦ Παρθενῶνος μέρος διὰ κλίμακος μιναρέ*, ὃν οἱ Τούρκοι προσῆψαν τῷ περιστυλίῳ τοῦ ναοῦ τούτου.

Καθίσαντες ἐπὶ τοῦ τεθραυσμένου ἐπιστυλίου ἐπηρχόμεθα τοῖς ὁφθαλμοῖς πρὸς ἀνατολὰς τὸν Ὑμηττόν, τὴν Πεντέλην πρὸς ἄρκτον, τὴν Πάρνηθα βορειοδυτικῶς, τὰ ὅρη Ἰκαρον καὶ Αἰγάλεων πρὸς δυσμάς καὶ ὑπεράνω τούτων τὰς κορυφὰς τοῦ Κιθαιρῶνος, νοτιοδυτικῶς δὲ καὶ πρὸς μεσημβρίαν ἐφαίνετο ἡ θάλασσα, ὁ Πειραιεύς, αἱ ἀκταὶ τῆς Σαλαμίνος, Αἰγίνης καὶ Ἐπιδαύρου, καὶ αὐτὸς ὁ Ἀκροκόρινθος. Κάτωθεν ἡμῶν ἐν τῇ κοιλάδι, ἡς διέγραψα τὴν περιφέρειαν, ἔβλεπε τὶς τοὺς λόφους καὶ τὰ πλεῖστα τῶν ἐν Ἀθήναις μνημείων, τὸν λόφον τοῦ Μουσείου καὶ τὸ ἐπ’ αὐτοῦ μνῆμα τὸ Φιλοπάππου νοτιοδυτικῶς, τοὺς βράχους τοῦ Ἀρείου Πάγου, τοῦ Λυκαβηττοῦ καὶ τῆς Πινυκός πρὸς δυσμάς, τὸν μικρὸν Ἀγγεσμον* πρὸς ἄρκτον καὶ τέλος πρὸς ἀνατολὰς τοὺς ἐπικειμένους τῷ Σταδίῳ λόφους. ‘Υπ’ αὐτοὺς δὲ τοὺς πρόποδας τῆς Ἀκροπόλεως ἔκειτο τὸ θέατρον τοῦ Βάκχου καὶ τὸ τοῦ Ἡρώδου τοῦ Ἀττικοῦ· δεξιόθεν αὐτῶν ὑψοῦντο οἱ μεμονωμένοι στύλοι τοῦ Ολυμπίου Διὸς καὶ πέραν τούτων ἐφαίνετο ὁ περίβολος τοῦ Λυκείου, τὸ ρεῦμα τοῦ Ἰλισοῦ, τὸ Στάδιον καὶ ὁ ναὸς τῆς Ἀρτέμιδος ἢ Δήμητρος. ‘Ἐν δὲ τῇ μεταξὺ τοῦ Ἀγγέσμου καὶ τῆς Ἀκροπόλεως κοιλάδι ἔκειτο ἡ νέα πόλις.

‘Ο θέλων νὰ συλλάβῃ ἴδεαν τοῦ κάλλους τῆς προκειμένης θέας, ἃς φαντασθῆ τὴν ἕκτασιν ταύτην ἄλλοθι μὲν γυμνὴν ἢ κεκαλυμένην ὑπὸ κιτρίνης ἐρείκης, ἄλλοθι δὲ διακοπτομένη ὑπὸ συμπλεγμάτων ἔλαιιῶν, ἀμπέλων καὶ μικρῶν ἀγρῶν κριθῆ φυτευμένων· ἃς ὑποθέση βάσεις στύλων καὶ συντρίμματα ἀρχαίων τε καὶ μεταγενεστέρων ἐρειπίων κείμενα τῇδε κακεῖσε ἐν μέσῳ τῶν σπαρτῶν, τοίχους κεκονιαμένους, φραγμούς κήπων χωρίζοντας ἀπ’ αὐτῶν τοὺς ἀγρούς· ἃς διασπείρη ἐν τῇ ἕκτάσει ταύτη χωρικὰς ἀρδευομένας ἢ πλυνούσας ἐσθῆτας Τούρκων, χωρικούς ἐλαύνοντας ὄνους ἢ φέροντας ἐπὶ τῶν νώτων τροφὰς εἰς τὴν πόλιν· ἃς ὑποθέση πάντα τὰ ἔνδοξα ταῦτα

έρειπτια, πάσας ταύτας τὰς ἐπίσης ἐνδόξους νήσους καὶ θαλάσσας φωτιζομένας ὑπὸ λάμψεως λαμπροτάτης. Εἰδον τὸν ἥλιον ἀνατέλλοντα μεταξὺ τῶν δύο κορυφῶν τοῦ ‘Υμηττοῦ. Κορῶναι περὶ τὴν Ἀκρόπολιν ἐμφωλεύουσαι, οὐδέποτε ὅμως ὑπεριπτάμεναι τῆς κορυφῆς αὐτῆς, ἐπτερύγιζον κάτωθεν ἡμῶν, οἵ δὲ παμμέλαιναι αὐτῶν πτέρυγες ἐποικίλοντο ὑπὸ τῶν ροδοχρόων ἀντανακλάσεων τῆς αὐγῆς· ἐλαφραὶ δὲ στῆλαι κυανωποῦ καπνοῦ ἀνέθρωσκον ἀπὸ τῶν ράχεων τοῦ ‘Υμηττοῦ, ἀναγγέλλουσαι τὰ ἐπὶ τοῦ ὄρους τούτου μελισσοτροφεῖα. Αἱ Ἀθῆναι, ἡ Ἀκρόπολις καὶ τὰ ἐρείπια τοῦ Παρθενῶνος ἐνεδύοντο τερπνὸν χρῶμα ἄνθους ροδακινέας, ἐνῷ τὰ ἀνάγλυφα τοῦ Φειδίου, πλαγίως φωτιζόμενα ὑπὸ ἀκτίνος χρυσῆς, ἐξωγονοῦντο οἷονεὶ κινούμενα ἐπὶ τοῦ μαρμάρου ὡς ἔκ τῆς μαρμαρυγῆς τοῦ φωτός. ‘Η θάλασσα καὶ ὁ Πειραιεὺς ἐφαίνοντο μακρόθεν κατάλευκα ὑπὸ τοῦ ἥλιου, ἡ δὲ Ἀκρόπολις τῆς Κορίνθου, ἀντανακλῶσσα τὴν λάμψιν τῆς Ἀνατολῆς, ἔστιλβεν ἐν τῷ ὁρίζοντι ὡς πορφυρόχρους βράχος.

‘Απὸ τῆς θέσεως, ἐν ᾧ ἐκαθήμεθα, τὴν ἑλίομεν βλέπει κατὰ τὰς ἐνδόξους τῶν Ἀθηνῶν ἡμέρας τοὺς στόλους ἀναγομένους ἐκ Πειραιῶς, ἵνα καταναυμαχήσωσι τὸν ἔχθρὸν ἢ πλεύσωσιν εἰς τὰς τελετὰς τῆς Δήλου· ἡθέλομεν ἀκούει ἐν τῷ Θεάτρῳ τοῦ Βάκχου τοὺς θρήνους τοῦ Οἰδίποδος, τοῦ Φιλοκτήτου καὶ τῆς Ἐκάβης καὶ τὰς ἐπευφημήσεις τοῦ πλήθους. Πλὴν φεῦ! οὐδεὶς ἤχος ἔπληττε τὴν ἀκοήν ἡμῶν, ἀλλὰ μόλις ἡκούοντο ἐκ διαλειμάτων ἀπὸ τῶν τειχῶν ἐκείνων, ἐν οἷς ἐπὶ τοσοῦτον ἥχησεν ἡ φωνὴ λαοῦ ἐλευθέρου, κραυγαὶ τινες φυγοῦσαι ἐκ τοῦ στόματος δούλου ὄχλου.

Τί ἔγιναν οἱ δαιμόνιοι ἐκεῖνοι τεχνῆται, οἱ ἀνεγείραντες τὸν ναόν, ἐπὶ τῶν ἐρειπίων τοῦ ὅποιού ἐκαθήμην; ‘Ο ἥλιος οὔτος, ὁ φωτίζων ἴσως τοὺς ὑστάτους στεναγμούς τῆς ἐν Μεγάροις νεάνιδος, ἐφώτισε καὶ τὸν νεκρὸν τῆς περικλεοῦς Ἀσπασίας. Τὴν εἰκόνα ταύτην τῆς Ἀττικῆς, τὸ λαμπρὸν τούτο πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν μου θέαμα εἶχον ἦδη θεωρήσει ὀφθαλμοὶ πρὸ δισχιλίων ἐτῶν κεκλεισμένοι. Καὶ ἐγὼ θέλω παρέλθει, καὶ ἀλλοι, ὡς ἐγώ, βροτοὶ θέλουσιν ἐπέλθει σκεπτόμενοι τὰ αὐτὰ ἐπὶ τῶν ἐρειπίων τούτων. ‘Η ζωὴ καὶ ἡ καρδία ἡμῶν κείνται ἐν ταῖς χερσὶ τοῦ ‘Υψίστου· ἔάσωμεν αὐτὸν νὰ διαθέσῃ ἀμφότερα ταῦτα, ὅπως βούλεται,

« ‘Οδοιπορικὸν ἀπὸ Παρισίων εἰς ‘Ιεροσόλυμα »

Σατοβριάδος

II. ΠΟΙΗΤΙΚΟΣ ΛΟΓΟΣ

1. ΤΟ ΕΛΛΗΝΟΠΟΥΛΟ

Τοῦρκοι διαβῆκαν. Χαλασμός, θάνατος πέρα ώς πέρα.
‘Η Χίο, τ’ ὀλόμορφο νησί, μαύρη ἀπομένει ξέρα,
μὲ τὰ κρασιά, μὲ τὰ δεντρά,
τ’ ἀρχοντονήσι, ποὺ βουνά καὶ σπίτια καὶ λαγκάδια
καὶ στὸ χορὸ τὶς λυγερὲς καμιὰ φορὰ τὰ βράδια
καθρέφτιζε μὲς στὰ νερά.

Ἐρμιὰ παντοῦ. Μά κοίταξε κι ἀπάνου ἐκεῖ στὸ βράχο,
στοῦ κάστρου τὰ χαλάσματα κάποιο παιδὶ μονάχο
κάθεται, σκύβει θλιβερά
τὸ κεφαλάκι, στήριγμα καὶ σκέπτη τοῦ ἀπομένει
μόνο μιὰν ἄσπρη ἀγράμπελη σὰν αὐτὸ ξεχασμένη
μὲς στὴν ἀφάνταστη φθορά.

— Φτωχὸ παιδί, ποὺ κάθεσαι ξυπόλυτο στὶς ράχες,
γιὰ νὰ μὴν κλαῖς λυπτηρά, τ’ ἥθελες τάχα νά ’χει
γιὰ νὰ τὰ ἴδω τὰ θαλασσὰ
ματάκια σου ν’ ἀστράψουνε, νὰ ξαστερώσουν πάλι,
καὶ νὰ σηκώσης χαρωπά σὰν πρῶτα τὸ κεφάλι
μὲ τὰ μαλλάκια τὰ χρυσά ;

Τί θέλεις, ἄτυχο παιδί, τί θέλεις νὰ σου δώσω
γιὰ νὰ τὰ πλέξης ξέγνοιαστα, γιὰ νὰ τὰ καμαρώσω
ριχτὰ στοὺς ὄμους σου πλατιὰ
μαλλάκια, ποὺ τοῦ ψαλιδιοῦ δὲν τά’ χει ἀγγίζει ἥ κόψη
καὶ σκόρπια στὴ δροσάτη σου τριγύρω γέρνουν ὅψη
ώσὰν τὴν κλαίουσαν ἵτιά ;

Σὰν τί μποροῦσε νὰ σου διώξῃ τάχα τὸ μαράζι ;
Μήπως τὸ κρίνο ἀπ’ τὸ Ἰράν, ποὺ τοῦ ματιοῦ σου μοιάζει ;
Μήν ὁ καρπὸς ἀπ’ τὸ δεντρί,
ποὺ μὲς στὴ μουσουλμανικὴ παράδεισο φυτρώνει,
κι ἔν’ ἄλογο, χρόνια ἔκατὸ κι ἄν πιλαλάει δὲ σώνει
μέσ’ ἀπ’ τὸν ἵσκιο του νὰ βγῆ ;

Μή τὸ πουλὶ ποὺ κελαπδάει στὸ δάσος νῦχτα μέρα
καὶ μὲ τὴ γλύκα του περνάει καὶ ντέφι καὶ φλογέρα ;

Τί θὲς ἀπ' ὅλα τ' ἀγαθὰ
τοῦτα ; Πέξ ! Τ' ἄνθος, τὸν καρπό ; θὲς τὸ πουλί ;

— Διαβάτη,
μοῦ κράζει τὸ Ἑλληνόπουλο μὲ τὸ γαλάζιο μάτι :
Βόλια, μπαρούτη θέλω, νά !

« Ξανατονισμένη Μουσικὴ » (Μετάφρ. Κ. Παλαμᾶ)

Bίκτωρ Οὐγκώ

2. Η ΕΛΠΙΔΑ

Ολοι μιλοῦν ἀδιάκοπα γιὰ εὔτυχισμένα χρόνια
καὶ πλάθουν ὄνειρα χρυσά· καὶ μὲ γοργὰ φτερά
τοὺς βλέπεις ὅλους νὰ πετοῦν καὶ ἀποζητοῦν αἰώνια
σὲ κόσμους ἄλλους μιὰ ἄφθαρτη, μιὰ ἀτέλειωτη χαρά.
Γερνᾶ ὁ κόσμος μὲ καιρὸ καὶ πάλι ξανανιώνει,
μὰ τὴν ἐλπίδα ἀπ' τὴν ψυχὴ κανεὶς δὲν ξεριζώνει.

Ἐλπίδα μέσα στὴ ζωὴ καθένα συνοδεύει,
ἐκείνη τὸ φαιδρὸ παιδὶ γιὰ πάντα τριγυρνᾶ·
ἡ μαγικὴ της ἡ μορφὴ τὸ νέο σαγηνεύει·
τὸ γέρο καὶ ὡς τὸν τάφο του ἐκείνη κυβερνᾶ·
γιατὶ καὶ ἀν κλειῆ στὸν τάφο του τοῦ πόνου τὴ ρυτίδα,
καὶ ἐκεῖ, σιμὰ στὸ μνῆμα του, φυτεύει τὴν ἐλπίδα.

Δὲν εἶναι πόθος μάταιος, ὄνειρο ποὺ δὲ μένει,
οὐδὲ φυτρώνει ἄσκοπα σ' ἀνόητη καρδιά.
Γιὰ κατιτὶ καλύτερο εἴμαστε γεννημένοι·
τέτοια φωνὴ στὰ στήθια μας ἀκούεται βαθιά.
Καὶ ὅ,τι ἐκείνη ἡ μυστικὴ φωνὴ μᾶς ψιθυρίζει,
δὲν εἶναι πλάνη τῆς ψυχῆς ποὺ ἀδιάκοπα ἐλπίζει.

« Παγκόσμιος Ἀνθολογία Ποιήσεως », (Μετάφρ. Θ. Βορέα)

Φρ. Σίλλερ

3. Ο ΕΛΛΗΝΙΚΟΣ ΥΜΝΟΣ

Μὲ τὴν αὔγῃ καὶ ἡ θάλασσα μενεξεδένια
λάμπει, καὶ μὲ τὸ φῶς τὰ πάντα ξανανιώνουν.
Νά, ἡ ἄνοιξη γυρίζει, νά τὸ χελιδόνι
στὸν Παρθενώνα ξαναχτίζει τὴν φωλιά του !
Πανίερη Ἀθηνᾶ, τίναξε τὸ πουλί σου
στ' ἀμπέλια μας ἀπάνου τὰ σαρακωμένα.
Κι ἀν πρέπη νὰ πεθάνουμε γιὰ τὴν Ἑλλάδα,
θεία εἰν' ἡ δάφνη ! Μιὰ φορὰ κανεὶς πεθαίνει.

'Αγάλια ἀγάλια ἀποχρυσώνεται τὸ κύμα,
νά, ἡ ἄνοιξη γυρίζει, μὰ στὰ κορφοβούνια
τοῦ Προμηθέα τὰ σπλάχνα σκίζοντας ενα ὅρνιο
μεγάλο ἀσάλευτο ξανοίγεται μακριάθε—
γιὰ νὰ διώξης τὸ μαῦρο γύπται ποὺ σὲ τρώει,
ἀρμάτωσέ μας, νέε νησιωτή, τὸ καράβι.
Κι ἀν πρέπη νὰ πεθάνουμε γιὰ τὴν Ἑλλάδα,
θεία εἰν' ἡ δάφνη ! Μιὰ φορὰ κανεὶς πεθαίνει.

Τ' ἀνάκρασμα τ' ἀκοῦτε τῆς ἀρχαίας Πυθίας;
«Νίκη στῶν ἡμιθέων τ' ἀγγόνια !» Ἀπὸ τὴν "Ιδη"
ώς τῆς Νικαίας* τ' ἀκρογιάλια ξανανθίζουν
αἰώνιες οἱ ἔλιες. Μὲ τ' ἄρματα στὰ χέρια
ἐμπρός ! Τὰ ὑψη τῶν βουνῶν ἀς τ' ἀνεβοῦμε,
τοὺς σαλαμίνιους ἀντίλαλους ξυπνώντας !
"Αν πρέπη νὰ πεθάνουμε γιὰ τὴν Ἑλλάδα,
θεία εἰν' ἡ δάφνη ! Μιὰ φορὰ κανεὶς πεθαίνει..

Κι ἔλα, ἐτοιμάστε τὰ λευκὰ φορέματά σας,
ἀρραβωνιαστικές, γιὰ νὰ στεφανωθῆτε
στὸ γυρισμὸ τοὺς ἀκριβούς σας· μὲς στὸ λόγγο,.
γι' αὐτοὺς ποὺ σᾶς γλιτώσανε κόφτε τὴ δάφνη..
Ἀγνάντια στὴ σκυφτὴ καὶ ντροπιασμένη Εύρωπη,.
ἄς πιοῦμε ξέχειλη τὴ δόξα, παλικάρια.
Κι ἀν πρέπη νὰ πεθάνουμε γιὰ τὴν Ἑλλάδα,
θεία εἰν' ἡ δάφνη ! Μιὰ φορὰ κανεὶς πεθαίνει.

"Ο, τι έγινε μπορεῖ νὰ ξαναγίνη, ἀδέρφια !
 Στῶν πυρωμένων τούτων βράχων τὴ λαμπράδα,
 μὲ σάρκα θεία μπόρεσ' ὁ ἄνθρωπος νὰ ντύσῃ
 τὸ φωτερώτερο κι ἀπ' ὅλα τὰ ὄνειρά του.
 Κι ἡ χριστιανική ψυχὴ βουβὴ ἐκεῖ πέρα θὰ εἰναι ;
 Κι ἐμεῖς ἐνὸς κορμοῦ ξερόκλαδα ἐκεῖ πέρα ;
 Κι ἀν πρέπη νὰ πεθάνουμε γιὰ τὴν Ἑλλάδα,
 θεία εἰν' ἡ δάφνη ! Μιὰ φορὰ κανεὶς πεθαίνει.

Τὸ Μαραθώνιο πεζοδρόμο ἀκολουθώντας,
 κι ἀν πέσουμε, τὸ χρέος μας ἔχουμε κάμει !
 Καὶ μὲ τὸ αἷμα τοῦ προγόνου μας Λεωνίδα
 τὸ αἷμα μας, θριάμβων αἷμα, ταιριασμένο,
 θὰ πορφυρώσῃ τὸν καρπὸ τὸν κοραλλένιο
 καὶ τὸ σταφύλι τὸ κρεμάμενο στὸ κλῆμα.
 Κι ἀν πρέπη νὰ πεθάνουμε γιὰ τὴν Ἑλλάδα,
 θεία εἰν' ἡ δάφνη ! Μιὰ φορὰ κανεὶς πεθαίνει.

Τῆς ιστορίας μας φέγγουν τρεῖς χιλιάδες χρόνια.
 Ὁρθοί ! Καὶ πρόβαλε ἀπὸ τώρα τὸ παλάτι
 στὸν τόπο ἐκεῖ, ποὺ λύθηκαν τὰ κακὰ μάγια
 κι δ Φοίνικας* ξαναγεννιέται ἀπὸ τὴ στάχτη.
 Στὶς ἀμμουδιές τῆς Μέκκας διῶξε το, ἥλιε,
 τὸ μισοφέγγαρο μακριὰ ἀπ' τὸν οὐρανό μας...
 Ἄν πρέπη νὰ πεθάνουμε γιὰ τὴν Ἑλλάδα,
 θεία εἰν' ἡ δάφνη ! Μιὰ φορὰ κανεὶς πεθαίνει.

« Πολιτεία καὶ Μοναξιὰ » (Μετάφρ. Κωστῆ Παλαμᾶ)

Φρειδ. Μιστοῦ

11/10/2
Κεφ 7/νυ

4. ΤΑ ΝΗΣΙΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ

Τὰ νησιά τῆς Ἑλλάδας ! ὡς νησιά βλογημένα,
 ποὺ μὲ ἀγάπη καὶ φλόγα μιὰ Σαπφὼ τραγουδοῦσε,
 ποὺ πολέμων κι εἰρήνης δῶρα ἀνθίζαν σπαρμένα,
 ποὺ τὸ φέγγος του δ Φοῖβος ἀπ' τὴ Δῆλο σκορποῦσε !
 "Ἄχ ἀτέλειωτος ἥλιος σᾶς χρυσώνει ὡς τὰ τώρα,
 μὰ βασίλεψαν ὅλα, ὅλα τ' ἄλλα σας δῶρα !

Καὶ τῆς Χίος τὴ Μούσα καὶ τῆς Τέως τὴ Λύρα*,
 ἀντρειοσύνης κι ἀγάπης δοξαρίσματα πρῶτα,
 σὲ ἄλλους τόπους γιὰ φήμη τὰ μετάφερε ἡ Μοίρα,
 γιατὶ ἡ μαύρη τους μάνα μήτε ἀν ζοῦνε δὲ ρώτα !
 Κι ἀντιλάλησαν ξάφνω παραπέρα στὴ Δύση,
 ἀπ' ἐκεῖ ποὺ ἀνθίζαν τῶν «Μακάρων αἱ νῆσοι».

Τὰ βουνὰ τὸ μεγάλο Μαραθώνα θωρᾶν
 κι ἡ ἀθάνατη βλέπει τὰ πελάγη κοιλάδα.
 Ἐδῶ πέρα μονάχος συλλογιόμουν πώς νά 'ναι
 θὰ μποροῦσε καὶ πάλι μιὰν ἐλεύτερη 'Ελλάδα !
 Γιατὶ πώς νὰ κοιτάζω τὸ Περσάνικο μνῆμα
 καὶ νὰ λέγω πώς είμαι τῆς σκλαβιᾶς κι ἔγώ θύμα !

Στὸν γκρεμὸν ποὺ ἀντικρίζει τὴ μικρὴ Σαλαμίνα,
 μιὰ φορὰ βασιλέας θρονιαζότανε. Κάτου,
 δίχως τέλος καράβια, μὲ τ' ἀμέτρητα ἐκεῖνα
 μαζευόντανε πλήθη. Ἡταν ὅλα δικά του.
 Τὴν αὔγη μὲ καμάρι τὰ μετροῦσε ἐκεῖ πέρα,
 μὰ τί γένηκαν ὅλα σὰν ἐβράδιασε ἡ μέρα !

Ποῦ εἰν' ἐκεῖνα ! Ποῦ εἶναι, ὅ Πατρίδα καημένη !
 Κάθε λόγγος σου τώρα κι ὀκρογιάλι ἐβωβάθη !
 Τῶν παλιῶν τῶν ἡρώων ἔνας μύθος δὲν μένει,
 τῆς μεγάλης καρδιᾶς τους κάθε χτύπος ἔχαθη.
 Καὶ τὴ λύρα σου ἀκόμα τὴν ἀφῆκες, διμένα !
 ἀπ' τοὺς θείους σου ψάλτες νὰ ξεπέστη σὲ μένα !

Μὲς στὸν ἄδοξο δρόμο, ποὺ μιὰ τύχη μὲ σέρνει
 μὲ φυλή ποὺ σηκώνει τῆς σκλαβιᾶς ὀλυσίδα,
 κάποιο βάλσαμο κρύφιο στὸ τραγούδι μου φέρνει
 ἡ ντροπή, ποὺ μὲ πιάνει γιὰ μιὰ τέτοια πατρίδα !
 Καὶ τί νά 'χη ἐδῶ ἄλλ' δ ποιητής, παρὰ μόνο
 γιὰ τοὺς "Ελληνας πίκρα, γιὰ τὴ χώρα τους πόνο !

Πρέπει τάχα νὰ κλαϊμε μεγαλεῖα χαμένα
 καὶ ντροπή νὰ μᾶς βάφη, ἀντὶς αἷμα σὰν πρῶτα ;

Βγάλε, ω γῆς δοξασμένη, ἀπ' τὰ σπλάχνα σου ἔνα
ίερὸ ἀπομεινάρι τῶν παιδιῶν τοῦ Εύρώτα !
”Απ' ἐκειούς, τοὺς Τρακόσιους, τρεῖς ὅς ἔρθουνε, φτάνουν,
ἄλλη μιὰ Θερμοπύλα στὰ βουνά σου νὰ κάνουν.

Πᾶς ! ’Ακόμα σωπαίνουν ; Πᾶς ! ’Ακόμα ἡσυχάζουν ;
”Οχι, ὅχι ! ’Ακούγω τὶς ψυχὲς ἀπ' τὸν “Αδη,
σὰν ποτάμι ποὺ τρέχει μακρινά, νὰ φωνάζουν :
«“Ενας μόνο ὃς σαλέψῃ ζωντανός, καὶ κοπάδι
ἀπ' τὴ γῆς ἀποκάτου λεβεντιὰ ξεκινοῦμε·
εἶναι αὐτοὶ ποὺ κοιμοῦνται· μεῖς ἀκόμα σ' ἀκοῦμε !»

”Αχ, τοῦ κόκου, τοῦ κάκου ! ”Αλλει λύρει στὰ χέρια !
Μὲ σαμιώτικο τώρα τὸ ποτήρι ὃς γεμίστη.
”Αφηνε αἷμα καὶ μάχες γιὰ τὰ τούρκικα ἀσκέρια,
καὶ καθένας τὸ αἷμα τοῦ ἀμπελιοῦ του ὃς μᾶς χύστη !
Δές τους ! ”Ολοι ξυπνᾶνε καὶ πετοῦν ώς ἀπάνω,
τοῦ μικρόψυχου Βάκχου τὸ ἔγκωμιο σὰν κάνω !

Τὸν Πυρρίχιο* χορό σας ώς τὰ τώρα βαστᾶτε,
ἡ Πυρρίχια ἡ «φάλαγξ» ποῦ νὰ πῆγε, καημένοι !
”Απὸ δυὸ τέτοια δῶρα, πῶς ἔκεινο ξεχνᾶτε,
ποὺ ψυχὲς ἀντρειώνει καὶ καρδιὲς ἀνασταίνει !
Καὶ τὰ γράμματα ἀκόμα ἐνὸς Κάδμου κρατεῖτε·
τάχα νά ταν γιὰ σκλάβους τὰ ψηφιά του θαρρεῖτε ;

«’Εκλεχτὲς Σελίδες » (Μεταφρ. ’Αργ. ’Εφταλιώτη)

Búlgar

ΛΕΞΙΛΟΓΙΟΝ

Α

- *Αγαρ, ἥ* — δούλη τοῦ Ἀβραάμ, ἡς ἦς ἐγεννήθη ὁ Ἰσμαήλ, γενάρχης τῶν Ἀγαρηνῶν.
- *Αγαρηνοί, οἱ* λαὸς καταγόμενος ἐκ τῆς "Αγαρ· ἡ ὀνομασία ἐδόθη ὑπὸ τῶν Βυζαντινῶν κατὰ πρώτον εἰς τοὺς Ἰσμαηλίτας "Αραβαῖς καὶ βραδύτερον εἰς ὅλους τοὺς Μωαμεθανούς.
- ἄγκυρα, ἥ* — ἐδός: δρέπανον (εἰδός πολεμικοῦ δργάνου).
- *Ἀγχεσμος ἥ Ἀγχεσμὸς* — τὸ Τουρχοβούνι τῆς Ἀττικῆς.
- ἀγχίνοια, ἥ* — δξύνοια, ἔξυπνάδα, σύνεσις.
- ἄγνωμε* — β' προσ. προστακτικῆς: πήγαινε (ἄμε)
- ἀδράζω ἥ ἀδράχνω* — δράττομαι, πιάνω, ἀρπάζω.
- ἀδύνατή* — δυνατή.
- ἀηδόνι τοῦ Κολωνοῦ* — δ Σοφοκλῆς, τὰ χορικὰ τοῦ Σοφοκλέους, (ἀντονομασία).
- ἄθος, ὁ* — τέφρα, στάχτη.
- ἄθος, ὁ* — ὁ ἀνθός, τὸ ἄνθος.
- Αἰακός, ὁ* — υἱὸς τοῦ Διὸς καὶ τῆς Αἰγίνης, πατὴρ τοῦ Πηλέως καὶ τοῦ Τελαμῶνος, γενόμενος μετὰ τὸν θάνατόν του δικαστής ἐν τῷ "Ἀδῃ.
- Αἰακίδης, ὁ* — υἱὸς ἡ ἀπόγονος τοῦ Αἰακοῦ· ἐδῶ: δ Ἀχιλλεύς.
- αιθων* — καίων, ὄρμητικός, βίαιος.
- αικία, ἥ* — ἡ κάκωσις, σωματικὴ κάκωσις, ἡ κακοποίησις.
- αινόλυκος* — φοβερός λύκος.
- *Ἄιτς* — ἡ ὑπὸ τοῦ Πλάτωνος τὸ πρῶτον ἰδρυθεῖσα φιλοσοφικὴ σχολὴ ἐκ ταύτης Ἑλαβον τὸ ὄνομα τὰ ἐν Εὔρωπῃ πνευματικά ἰδρύματα, τὰ ἔχοντα σκοπὸν τὴν προαγωγὴν τῶν ἐπιστημῶν, τῶν γραμμάτων καὶ τῶν τεχνῶν ἡ ἰδρυσις τῶν Ἀκαδημιῶν ἡρχισε κυρίως ἀπὸ τῶν χρόνων τῆς Ἀναγεννήσεως.
- ἀκατάπληκτος* — δ μὴ καταπλησσόμενος: τὸ οὐδὲ. ως οὖσ. ἀκατάπηκτος, τὸ — ἡ ἔλλειψις καταπλήξεως, τὸ θάρρος, ἡ γενναιότης.
- ἀκηδία, ἥ* — (ἀ - στερητ. + κήδομαι), ἀμέλεια, ἀδιαφορία.
- ἀκροκέραιον, τὸ* — ἔκαστον τῶν δύο ἀκρων τῆς σταυρωτῆς κεφαλίας (κοινῶς: πινό).
- ἀκροστόλια, τὰ* — τὰ κοσμήματα τῆς πρόφρας τοῦ πλοίου.
- ἀκῶ* — ἀκούω.
- ἄκω* — ἄκουγε, ἤκουεν εἰς τὸ ὄνομα..., ὀνομάζετο.
- ἄλλα!* — ἐπιφώνημα προτρεπτικὸν=ἐμπρός· (λέξ. βενετική).
- ἀλβιόνειος* — ἀνήκων εἰς τὴν Ἀλβιόνα· βλ. λέξιν.

- *Αλβιών, ἡ — ἡ Ἀγγλία.
- *Αλδος Μανούτιος, δ — περίφημος Ἰταλὸς ἑλληνιστὴς τυπογράφος καὶ ἐκδότης (1440 - 1515).
- ἄλικος — κόκκινος, βαθυκόκκινος.
- ἄλκιμος — δυνατός, εὔρωστος, ἀκμαῖος· (ἀλκή = σωματικὴ δύναμις, εὐρωστία).
- *Αλκμεωνίδαι, οἱ — μεγάλη ἀθηναϊκὴ οἰκογένεια ἀνάγουσσα τὴν ἀρχὴν τῆς εἰς τὸν Ἀλκμέωνα, δισέγγονον τοῦ Νέστορος, βασιλέως τῆς Πύλου.
- *Αλλιάς ἡμέρᾳ — dies Aliensis, ἀποφράξ ημέρα διὰ τοὺς Ρωμαίους, ἐπειδὴ ἡ ττήθησαν ὑπὸ τῶν Γαλατῶν κατὰ κράτος παρὰ τὸν Ἀλλιανον ποταμόν· (βλ. καὶ Βρέννος).
- ἄλλοθρονς — ὁ διμιλῶν ἔνην γλῶσσαν, ἔνος.
- ἄλονδρίς, ἡ — τὸ πορφυρὸν μεγαλοπερὲς φόρεμα, τὸ βαρυμένον μὲ γηνήσιαν πορφύραν.
- ἄλωή, ἡ — ἡ ἄλωσι, τὸ ἄλωνι, τὸ ἀνοικτὸν μέρος, ὁ κῆπος.
- ἄμαδολογάω -ω — πατέω τὶς ἀμάδες, τοὺς δίσκους.
- ἄμαλθεῖον, τὸ — τὸ κέρας τῆς αἰγάλος Ἀμαλθείας, τῆς ὁποίας τὸ γάλα ἔθρεψε τὸν Δία· ἀπὸ αὐτὸῦ ἔρρεε πᾶν ὅ, τι ἐπειθύμει ὁ κατέχων τοῦτο.
- ἄμη καὶ ἄμη — (ἐπειδὴ: ἀν μὴ) ὅμως, ἀλλά.
- ἄμηρᾶς(άς)η ἄμηρᾶς(ά), δ — ὁ ἡγεμών, ὁ αὐθέντης (λέξις ἀραβική).
- ἄμνογρο — ὄρκιζομαι (δύμνω).
- ἄμοιρω — εἴμαι ἄμοιρός τινος, στεροῦμαι πράγματός τινος· ὡς μηδὲ τῆς ἐντεῦθεν σεμνότητος αὐτὸν ἀμοιρεῖν=ώστε αὐτὸς (ὁ Βασιλεὺς) νὰ μὴ εἶναι ἀμέτοχος σεμνότητος δι' αὐτά,-ώστε νὰ σεμνύνεται διὰ τὴν μαρτυρικὴν δόξαν τῶν προγόνων του.
- ἄμπτων — ἀπωθῶ, σπράχω.
- ἄμφ — ἀλλά.
- ἄμφιλαφῆς — ὁ πανταχόθεν περιβάλλων, ὁ πυκνός.
- *Ἀμφίων, δ — ὁ μυθικὸς ἀσιδός καὶ μουσικός.
- ἀνάδια — ἀπένεντι.
- ἀναιμῶ — φονεύω.
- ἀνάκαρα ἡ νάκαρα, τὰ — αἱ σωματικαὶ δυνάμεις, (τὸ κουράγιο).
- ἀνάντη ἡ ἀνάντα — (ἐκ τοῦ ἐπιθέτου ἀνάντης=ἀνωφερής), τὸ ἀπό τινος σημείου ρείθρου ποταμοῦ ἡ κοιλάδος πρὸς τὰ ἄνω ἐκτεινόμενον μέρος.
- *Ἀρατολικὰ Ἀσματα — τίτλος μιᾶς ποιητικῆς συλλογῆς τοῦ Βίκτωρος Οὐγκάδ.
- ἀναφύχω (ι- ομαι) — ἀνακουφίζομαι.
- *Ἀνδρόνικος δ Κάλλιστος — διδάσκαλος τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης ζήσας τὸν IE' αἰώνα.
Μετὰ τὴν ἀλωσιν τῆς πατρίδος του Θεσσαλονίκης ὑπὸ τῶν Τούρκων ἔφυγεν εἰς Φλωρεντίαν, ἔνθα ἐδίδαξεν εἰς

- τὸ ἐκεῖ Πανεπιστήμιον. Ἐπανῆλθεν εἰς τὴν Ἑλλάδα τὸ 1476 καὶ μετὰ δύο ἔτη ἀπέθανεν.
- ἀνὲν (ἢ: ἄντεν) — ἀν εἰναι, ἀν.
- ἀνιμένω — πειριμένω.
- ²Αρθέμιος — ὁ Ἀνθέμιος καὶ ὁ Ἰσιδωρος εἶναι οἱ δύο περιφημοι ἀρχιτεκτονες, οἱ ἀνοικοδομήσαντες τὴν Ἀγίαν Σοφίαν μετὰ τὴν καταστροφήν της κατὰ τὴν στάσιν τοῦ Νίκα.
- ἀντάμα — μαζί.
- ἀντεροσπασμός, ὁ — ὁ σπασμὸς τῶν ἐντέρων λόγῳ φόβου ἢ στενοχωρίας.
- ἀντιφίμματα, τὰ — αἱ παραφυάδες τῆς ρίζης, παρακλάδια φυόμενα περὶ τὴν ρίζαν τῶν δένδρων.
- ἀντραλίζομαι (-ζουμαι) — στενοχωροῦμαι, ζαλίζομαι· (καὶ ἀντραλώμομαι).
- ²Αρτώνιος ὁ "Ἐπαρχος" — χρονογράφος ζήσας κατὰ τοὺς χρόνους τῆς ἀλώσεως τῆς Κωνιώτης (πόλεως: ἔγραψε θρηνον διὰ τὴν πτώσιν τῆς Πόλεως.
- ἀνύποιστος — ἀφόρητος, ἀνυπόφορος.
- ἀξάρτω — ἀστράφτω.
- ²Αξιά, ἡ — κοινὴ ὄνομασία τῆς νήσου Νάξου.
- ἀξιωματικός, ὁ — ὁ ἐν ἀξιώματι ἐντεῦθεν ὁ δικαστὴς καὶ πᾶς ἔχων ἴσχυν.
- ἀπαρτίζω — συναπαρτίζω, καταρτίζω, παρασκευάζω.
- ἀπατος — ἀπύθμενος, ἀβυσσαλέος.
- ἀπατός μου — μόνος μου.
- ἀπεικάζω — διαβλέπω, διακρίνω.
- ἀπεις καὶ ἀπείτις — ὁ χρον. καὶ αἰτιολ. σύνδεσμος ἐπει=ἀφοῦ, ἐπειδή.
- ἀπελάτης, ὁ — ὁ ληστὴς τῶν συνόρων κατὰ τὴν Βυζαντινὴν ἐποχήν.
- ἀπογονός· ἀπογονὸς — (μηχ. ἀσφ. β' τοῦ ἀπογιγνώσκω—ἀπελπίζομαι)· ἀπο-
- τὴν εἰρηνικὴν προδοσίαν γνοὺς τὴν εἰρηνικὴν παραδοσίαν—ἀφοῦ ἔχασε κάθε ἐλπίδα διὰ τὴν εἰρηνικὴν παράδοσιν τῆς πόλεως.
- ἀποκλαμός, ὁ — ὁ πλόκαμος.
- ἀποκοτιά, ἡ — τὸ μέγα θάρρος, ἡ μεγάλη τόλμη.
- ἀπομισεμός, ὁ — βλ. μισεμός.
- ἀπτω — ἀνάπτω, φλέγομαι.
- ἀπορρώξ — ἀπότομος, ἀπόκρημνος· (ρ. ἀπορρήγνυμι).
- ἀπορρήξω — σφογγίζω.
- τὸ ἐξ ἀποσπάσεως (ἀποκοπῆς) προκῦψαν τμῆμα ὅλου τινός, τιῆμα διεκορπισμένον.
- ²Αράξης, ὁ — ποταμὸς πηγάδων ἐκ τῆς Τουρκίας καὶ χυνόμενος εἰς τὴν Κασπίαν ἑδῶ συνεκδοχικῶς: ἡ Τουρκία.
- ²Αράπης, ὁ — κατὰ τὴν λαϊκὴν μυθολογίαν στοιχειωμένος Ἄράπης φυλάσσει πηγάς, λίμνας, ποταμούς κλπ. καὶ κακοποιεῖ τοὺς πλησιάζοντας.
- ἀργέστης, ὁ — ὁ βροειδῆτειος ἀνεμος.
- ἀργολογῶ — ἀφαιρῶ τοὺς ἀργοὺς (=ἀκάρπους) βλαστοὺς ἀμπέλου.
- *Ἀργώ, ἡ — τὸ πλοιόν τῶν Ἀργοναυτῶν, δι' οὗ ἔπλευσαν εἰς Κολ-

- χίδα πρὸς ἀρπαγὴν τοῦ χρυσομάλλου δέρατος.
 — ὁ θρυλικὸς βυζαντινὸς ἥρως Διγενῆς Ἀκρίτας.
 — ἀργυρές.
 — ὁ ἐλαφρὸς ἔξοπλισμὸς τοῦ πλοίου, ἡ ἀρματωσιά, δῆλος ίστοι, αἱ κεραῖαι, τὰ σχοινία τῶν ίστῶν κλπ.
 — ἡ ἔρθρωσις, ἡ κλειδωσις, τὸ σημεῖον, εἰς ὃ συνδέονται τὰ μέρη ἑνὸς συνόλου.
 — εἰρηνεύω, ἡσυχάζω.
 — Γερμανὸς ρωμαντικὸς ποιητὴς καὶ μυθιστοριογράφος.
 — ἡ γῆ.
 — ὁ δύμφαλός.
 — μαῦρος, γεμάτος ἀσβόλην, (καπνιάν).
 — ἀρχαιοτάτη παραθαλασσία πόλις τῆς Παλαιστίνης, μεταξὺ Γάζης καὶ Ἀζώτου (ὁ κάτοικος Ἀσκαλωνεύτης).
 — ὁ στρατός (λέγεις τουρκικῇ).
 — σπαρταῖος, σπαράζω, τινάσσομαι σπασμωδιῶς.
 — τὰ χρήματα, ἡ χρηματικὴ περιουσία.
 — μονάκος σταθμῶν (κατ' ἀρχὰς βάρος μιᾶς λίτρας) καὶ χαλκοῦν νόμισμα τῶν Ρωμαίων.
 — ὁ διάβολος. 'Ο Άνδρεας ὁ Κρήτης ὄνομάζει 'Ασσύριον τὸν διάβολον, διότι οἱ 'Ασσύριοι εἶχον ὑποδουλώσει τὸν λαὸν τοῦ Ἰσραήλ.
 — ἀμεστος, ἀμέστωτος, μὴ ἀκμαῖος.
 — εἰδος ὅφεως δηλητηριώδους, ὄχιλος, (ἴχις ἡ ἀσπίς).
 — ἀπεριποίητος.
 — ἡ ἀττικὴ διάλεκτος, ἡ κοιμψὴ χρῆσις τοῦ λόγου.
 — τὰ αὐτιά.
 — ἡ Ἰταλία.
 — ἀνέκφραστος.
 — ἡ ἀφεντιά σου, σύ.
 — ὁ μικρὸς ἀφέντης (χαϊδευτικόν).
 — ἀποσπῶ, ἀποχωρίζω διὰ τὸν ἔσαυτόν μου, κυριεύω.
 — τοποθεσία κατὰ τὰς βορείας ὑπωρείας τῆς Πεντέλης.
 — ἀκούω.
 — ὁ Εὐφράτης ποταμός.
 — ἀφοῦ.
 — ἀχρηστος, ἀτολμος.
 — δριμὺς, ἰσχυρός, (μὲ δύναμιν καταφερόμενος).

B

- βαγένι, τὸ
 Βάγιας Θανάσης — τὸ βαρέλι.
 — ἀρχηγὸς τῆς Βεζιρικῆς φρουρᾶς τοῦ Ἀλῆ-πασᾶ, εἰς τὸν ὄποιον ἀποδίδεται ἡ καταστροφὴ τοῦ Γαρδικίου καὶ

ἄλλαι ὡμότητες, Διὰ τοῦτον ὁ Βαλαωρίτης ἔχει γράψει ἐν ἐπικολυματών ποίημα. *

- Baττικα* — (τραγούδια) ἑγκαωμαστικά.
βαλλατ — (λ. τουρκ.), μά τὸ Θεό, (ἐπιφωνηματικῶς).
Βαρβαρέζοι, οἱ — οἱ κάτοικοι τῆς Βαρβερίας τῆς Β. Ἀφρικῆς.
βαργωμᾶ ἢ βαργγωμῶ — βαρυγνωμᾶ, δυσφορῶ, στενοχωρῶματι.
Βαρθελεμὼν ἀββᾶς — Γάλλος σοφός, λόγοτέχνης, Ἑλλήνιστής (1716-1795).
βατσέλι, τὸ — λεκάνη ἐκ μετάλλου ἢ πορσελάνης εἰς τὰς Ἰονίους νῆσους: μέτρον χωρητικότητος σιτηρῶν.
βέβηλος — ὑποκείμενος εἰς δίωξιν λόγῳ προβληθείσης ἀντιατάσσεως, πονηρός, εὔστροφος.
βεζίρης, ὁ — ὁ πρωθυπουργός (λ. τουρκική).
Βελῆ πασᾶς — δευτερότοκος υἱὸς τοῦ Ἀλῆ πασᾶ τῶν Ἰωαννίνων.
Βερονέζε — διάσημος Ἰσπανὸς ζωγράφος (1530-1588).
Βησσαρίων(1395-1475) — διάσημος Ἐλλην λόγιος τοῦ μεσαίωνος, ἐπίσκοπος Νικαίας καὶ κατόπιν καρδινάλιος Τουσκούλου· ἦτο κεκηρυγμένος ὑπὲρ τῆς ἐνώσεως τῶν Ἐκκλησιῶν.
βίγλα, ἡ — σκοπιά, φυλάκιον (λέξ. λατιν. - βιζαντ.).
βιγλίζω — παρατηρῶ ἀπὸ τὴν σκοπιὰν (βίγλαν), κατοπτεύω.
βίτσυμα, τὸ — ἡ ἀνάτασις τοῦ σώματος, ἡ πρὸς τὰ πρόσω πέζόμησις.
βλεπτίσον — προφυλάξου, (ρ. βλεπτίζω, - ομαι=προφυλάσσομαι).
βόιβοντας, (-οδας), (βο- εβόδας) ὁ — πολέμαρχος, στρατιωτικὸς διοικητής ἐπαρχίας, ἡγεμὼν τῆς Μολδοβιλαχίας.
βοϊδομάτης, ὁ — εἰδός ἀμπέλου.
βολά, ἡ — φοράτι (φρ.: πόσες βολές σοῦ τὸ εἴπα).
Βοΐσχυτ, ὁ — Γάλλος νευρολόγος.
Βούλγαρέλι, τὸ — χωρίον τῆς Ἀρτης (εἰς τὴν θέσιν τῆς ἀρχ Θεοδωρίας).
βουτίσιον, τὸ — τὸ βυτίον, τὸ βαρέλι.
βουνονύζι, τὸ — ρασοειδὲς φόρεμα τῶν Αράβων.
Βρανά, τό, Βρανάς, δ — μικρὸν χωρίον παρὰ τὸν Μαραθῶνα, εἰς τὸ δυτικὸν ὄχρον καὶ ἀναθεν τῆς πεδιάδος.
βρατσέρα, ἡ — εἰδός ἴστιοφόρου πλοίου μὲ δύο ἴστούς, λίαν ταχύ, μικροῦ ἐκτοπίσματος (μέχρι 100 τόννων).
Βρέννος, ὁ — ἀρχηγὸς τῶν Γαλατῶν, οἱ δύοις κατέλαβον τὴν Ρώμην τὸ 389 π.Χ. Οὗτος ἐδέχθη νὺν ἐκκενώσῃ τὴν πόλιν ἀντὶ βαρυτάτης ἀποζημιώσεως εἰς χρυσόν.
βρῶμα, τὸ — ἡ τροφή.

Γ

- Γαληνός* — μέγας Ἐλλην ἰατρὸς τοῦ Β' μ.Χ. αἰῶνος.
γεγανυμένος — (μτχ. τοῦ ρ. γάνυματι), λαμπρύνομαι, χαίρω, ἀγάλλομαι.
Γέθ, ἡ — πόλις μεγάλη τῶν Φιλισταίων, κυριεύθεισα ὑπὸ τοῦ Δαβὶδ καὶ βραδύτερον (711 π.Χ.) ὑπὸ τῶν Ἀσσυρίων.

γεννητικά, τὰ
γιαγέρων
γάντα ἡ δύμαντα
Γκίκας

Γκωτιέ Θεόφιλος
γλάκιο, τὸ

Γότια Λουτσιέρτες
Γοργόνα, ἡ

γούμενα, ἡ
γραφικός

γρόσι, τὸ

γναλί, τὸ

δακκαννοῦρες

δαμάκι

δαμασκί, τὸ

Δαμασκηνὸς Ἰωάννης

δαμάτειρα, ἡ

δαρμός, ὁ

δεῖμα, τὸ

δειράς - ἀδος, ἡ

διακόσμησις

διαλαλιά ἡ διαλαλία

- οἱ·γονεῖς, οἱ πρόγονοι.
- ἐπιστρέφω, ἐπανέρχομαι.
- διατί.
- Φαναριωτική οἰκογένεια τῆς δυοίας πολλὰ μέλη κατέλαβον ἀνώτατα ἀξιώματα.
- διάσημος Γάλλος ποιητής καὶ πεζογράφος (1811-1872).
- ὁ δρόμος, τὸ τρέξιμο· (τὸ ρ. γλακῶ καὶ (γ)λακίζω = τρέχω δρομαίως).
- διάσημος Ἰσπανὸς ζωγράφος (1746-1828).
- δαίμων θαλάσσιος τῆς νεοελληνικῆς μυθολογίας, ἔχων σῶμα γυναικός καὶ οὐράνιο ἔχθνος.
- χονδρὸν σχοινίον τοῦ πλοίου, κάλως.
- ἄξιος νὰ ζωγραφηθῇ, ὡραῖος διὰ τὴν πουκιλίαν τῶν χρωμάτων.
- νόμισμα τουρκικόν, τὸ ἐν ἑκατοστὸν τῆς χρυσῆς λίρας, γενικῶς χρήματα.
- διόπτρα ἀλιέων, κύλινδρος σιδηροῦς ἀπωμάτιστος, μὲ πυθμένα ἀπὸ κρύσταλλον, δι' οὗ οἱ ἀλιεῖς παραπηροῦν τὸν βυθὸν τῆς θαλάσσης.

Δ *

δακκαννοῦρες

- τὰ δύο πρόσθια συλληπτήρια ὅργανα τοῦ καρκίνου (κάβουρα), δαγκάνες, δαγκανάρες.

— μηδαιμόν, ὀλίγον:

- τὸ ξέφος, τὸ κατεσκευασμένον εἰς τὴν Δαμασκόν, τῆς δυοίας ἥτο περιφημος ἡ ὄπλουργία: γιαταγάνι.
- (ὁ ἐπιλεγόμενος Χρυσορόας), πατήρ τῆς φιλοσοφίας καὶ θεολογίας τῆς μεσαιωνικῆς Ἑλληνικῆς ἐκκλησίας καὶ μέγας ὑμνογράφος αὐτῆς. Ἐγενήθη εἰς Δαμασκὸν καὶ ἀπέθανε πρὸ τοῦ 754.

— ἡ δαμάζουσα, ἡ καθυποτάσσουσα, ἡ καταστρεπτική.
(τὸ ἀρσενικὸν δαματήρ ἡ δαμάτωρ).

— δδυρμός, κοπετός, θρῆνος.

— (ἐκ τοῦ θέματος δει—δέδοικα, δέος), ὁ φόβος.

— ἡ βιουνοκορυφή, κορυφογραμμή.

- ἡ ἔρρυθμος (ἀρμονική) διάταξις τοῦ σύμπαντος:... καὶ πᾶσα τῶν ὑπερκοσμίων δυνάμεων ἡ τοητή διακόσμησις... ἐπιοπέντειαι = καὶ ὅλη ἡ νοητή ἔρρυθμος διάταξις τῶν ὑπερκοσμίων δυνάμεων κάμνει σπονδάς ἐπὶ τῇ πρὸς ἡμᾶς (τοὺς ἀνθρώπους) συμφιλιώσει τοῦ Θεοῦ (= ταῖς θείαις καταλλαγαῖς).

— ἡ διαλάλησις, ἡ διακήρυξις, ἡ διαταγὴ ἡ ἀνακοινωμένη,
διὰ κήρυκος.

- διαρμόζω — συναρμολογώ.
 διασκελίζω — (χ. διασκελῶ καὶ δρασκελῶ), διαβαίνω ἄνωθέν τινος,
                           ύπερβαίνω τι δι' ἀνοικτῶν τῶν σκελῶν.
 διαφέντευσις, ἡ — ἡ προστασία.
 διαφεντεύω — προστατεύω.
 διαφορῶ ή διαφορίζω — ἐνδιαφέρομαι, ὠφελοῦμαι (διάφορο=κέρδος, ὠφέλεια).
 Διδότος^{*} Αμβρόσιος Φιλός — περίφημος Γάλλος Ἑλληνιστής, τυπογράφος, βιβλιοπώλης καὶ ἐκδότης (1790-1876).
 δικροτον, τὸ — τριστοιν πολεμικὸν πλοῖον μὲτ τετράγωνα ἴστια καὶ δύο
                           σειρὰς τηλεβόλων ἐπὶ ἔκατέρας τῶν πλευρῶν.
 διοιλίζω ή διοβλίζω — ἀρτρῶ δευτέρων φοράν ἔναν ἀγρόν.
 διπλολίθι, τὸ — τοῖχος τοῦ ὁποίου οἱ λίθοι δὲν εἶναι προστηρυμοσμένοι
                           μεταξύ των δι' ἀσβέστου, (ἀλλως : ἔρολιθιά).
 δολάνω — δολιεύομαι, κῆλιδάνω.
 δομέστικος, ὁ — ὁ σωματοφύλαξ τοῦ βασιλέως, ὁ στρατηγός.
 δοχῆ, ἡ — τὸ δῶρον.
 δραγάτης, ο — ὁ ἀγροφύλαξ, ὁ ἀμπελοφύλαξ.
 δράγμα, τὸ — ὅ, τι δύναται τις νὰ περιλάβῃ διὰ τῆς ἄκρας χειρός, (π.χ.
                           χερόβιοι τῶν θεριπτῶν).
 δραγάμις - ἰδος, ἡ — μικρὸν δράγμα καὶ εἰδικῶς διά τι δύναται νὰ λάβῃ τις
                           διὰ τοῦ ἀντίχειρος καὶ τοῦ δείκτου. (π.χ. μιὰ πρέξα
                           ταμβάκου, πιπεριοῦ κ.τ.τ.).
 δραγούμανος, ὁ — ὁ διερμηνευτής, ὁ διερμηνεύς.
 δράκων - οντος, ὁ — μυθικὸς τεράστιος σφίς, ὃς ἐπὶ τὸ πολὺ τρικέφαλος καὶ
                           πτερωτός, κοινῶς δράκος (ἐκ τοῦ ρ. δέρκομαι = βλέπω
                           δέξασθαι, καταπλήσσω διὰ τοῦ βλέμματος).
 δρυμώνω — (ἐπίθετον δρυμός), δρυγίζομαι.

E

- ἔβενος, ὁ — δένδρον τοῦ ὄποιου τὸ μέλαν καὶ σκληρὸν ξύλον εἶναι πολύτιμον.
 ἔδοχη, ἡ — προσδοκία· (πρόβλ. ἐκδέχομαι=προσδοκῶ, περιμένω).
 ἔγκαλλωτίζομαι — ἐπιδεινύομαι, ὑπερηφανεύομαι, σειμύνομαι.
 ἔγκαλω — καλῶ τινα ἐνώπιον τοῦ δικαστηρίου, μηγένω, καταγγέλλω.
 ἔγροικος — πεπαιδευμένος, γνώστης· ρ. (ἀ)γροικῶ=ἄκρον, μανθάνω.
 Ἔγριπος, ὁ - ἡ — ἡ Εὔβοια, (Ἐγρίπος κατ' ἐναλλαγὴν τοῦ φθόργου βεις γ.).
 ἔδειματοῦτο — (παρατ. τοῦ ρήμ. δειματοῦμαι), φοβοῦμαι, τρομάζω.
 ἔκατόνταρχος, δ ἔκεινο... τὸ ἄλλο — βαθμὸς ἀξιωματικοῦ στρατοῦ.
 ἔκλικμίζω — τὸ μὲν... τὸ δέ, ἀφ' ἐνὸς μέν... ἀφ' ἐτέρου δέ.
 ἔλχιζω — λιχνίζω.
 ἔκόρπατο — (μέσος ἀδριστος τοῦ ρ. κόπτομαι), βλέπε λέξιν.
 ἔκπρεπης — ἀξιόλογος, σπουδαῖος.
 ἔλεος, ὁ — μεταγενέστερος τύπος τοῦ : τὸ ἔλεος.

- ἐλίγη — ὅλιγη.
 ἐμμανῆς — μανιώδης, ἀκράτητος.
 ἐνάρω — φονεύω.
 ἐνάλιος — (ἐν + ἄλς-άλρς), θαλάσσιος, θαλασσινός.
 ἐνδεδημένος ἀντὶ — (μετ. παθ. παρακ. τοῦ ἐνδέοματος—οῦματος=περιδένοματος), δεμένος.
 ἐνδείκνυμαι — ἐπιδεικνύομαι, φανερώνομαι· τοὺς ἐπὶ τούτῳ ἐνδεικνυομένους—ἐκείνους οἱ ὁποῖοι ἐφανερώνοντο ὅτι ἔπραττον ταῦτα.
 ἐνθυμοῦμαι — ἐν θυμῷ ἔχω, βουλεύομαι· τὸ ἐνθυμηθὲν — τὸ ἀποφασισθέν.
 ἐντάμα — (ἀπὸ τὸ ἐν τῷ ἄμα), δόμοι· (βλ. καὶ ἀντάμα).
 ἔν τον — νά τον.
 ἐνώμιοτος — ὥρκισμένος.
 ἐξάρτια, τὰ — τὰ σχοινία τῶν ιστίων τῶν πλοίων, ἀλλως ἔξαρτια.
 ἐξαρχος, ὁ — ὁ κάμνων ἀρχήν, ὁ ἔξαρχων, ὁ ἀρχηγός.
 ἐξικακήσατε — περιμένατε· (βλ. κατωτέρω).
 ἐξικακῶ — ὑπομένω, περιμένω (ἐκ τοῦ : ἀνεξικακῶ).
 ἐξοδίζω — κηδεύω, (ἐξόδιον, ἔδι=κηδεία).
 ἐξώθης — ἡξιώθης, ἔκριθης ἔξιος.
 ἐπιγονάτιον, τὸ — ἄξιφιον ιερέως ἐκ τετραγώνου ύφάσματος διακεκοσμημένον, διὰ δὲ τοὺς ἀρχιερεῖς ἐν σχήματι ρομφαίας μὲ χρυσοκέντητον τὴν Ἀνάστασιν, ἀναρτώμενον ἐκ τῆς ζώνης παρὰ τὸ δεξιὸν γόνυ.
 ἐπίκλητη, τὸ — τὸ ἐπωνύμιον.
 ἐπισείων, -ονος, ὁ — ἐπιμήκης στενὴ ταινία (ἢ τριγων. μικρὰ σημαία) φερομένη ἐπὶ τοῦ ιστοῦ τῶν πλοίων ὡς διακριτικόν.
 ἐπισκέπτομαι — ἐπιβλέπω.
 ἐπισκοπή, ἡ — ἡ ἐπίσκεψις τοῦ Θεοῦ, ἡ τιμωρία, τὸ ὑπούργημα.
 ἐπισυνάγομαι — συγκεντρώνομαι ἐπὶ τὸ αὐτό.
 ἐποίκαν — ἔκαμαν (ἐποίησαν).
 Ἐρατώ, ἡ — μίλι τῶν ἐννέα Μόυσῶν, εὐρέτρια καὶ προστάτις τῆς λυρικῆς καὶ ἐρωτικῆς ποιήσεως.
 ἐρρίκνουν — παρατατικός τοῦ ρικνόν (βλέπε λέξιν).
 ἔσ σε — δὲν σέ.
 ἐτάξω — ἔξετάξω, ἔρευνω, ἀνιχνεύω.
 ἔτει — ἔξακισχιλοιστῷ ἐννεακοσιοιστῷ τριακοστῷ, ἐννοεῖται ἀπὸ κτίσεως κόσμου.
 Ἐνκλείδης — ὁ πατὴρ τῆς γεωμετρίας (330-270 π.Χ.).
 Εὐστάθιος — ἐπιφανῆς μητροπολίτης Θεσσαλονίκης καὶ συγγραφεὺς τοῦ 12ου μ.Χ. αἰῶνος.
 εὐταξίας, ὁ — ὁ ἐπιμελήτης τῆς τάξεως ἐν τῷ ναῷ (ἐκκλησιαστικὸν ἔξιωμα).

- Εὐτέρη, ἡ*
εὕτονος
εὐφημῶ
'Εφιάλτης, ὁ
- ἔχόμενος*
ἔως, ἡ
'Εωσφόρος, ὁ
- ζακόνι, τὸ*
Ζάλογγον, τὸ
- Ζέζας Μίκης*
Ζενίθ, τὸ
- Ζῆθος, ὁ*
- Ζητούνι, τὸ*
ζημιός ἡ ζιμιός
- μοῦσα, εὑρέτρια καὶ προστάτις τῆς αὐλητικῆς.
  - εὔρωστος, νευρώδης.
  - ἐπευφημῶ, ζητακραυγάζω.
  - ὁ διὰ τῆς προδοσίας του συντελέσας εἰς τὴν καταστροφὴν τῶν περὶ τὸν Λεωνίδαν τριακοσίων Σπαρτιατῶν ἐν Θερμοπύλαις· (τὸ δονομά του κατήνησε συνώνυμον τοῦ προδότου).
  - ὁ ἀκολουθῶν, ὁ ἐπόμενος.
  - (γεν. τῆς ἔω, αὐγή, πρωΐα).
  - ὁ ἀρχηγὸς τῶν ἀγγέλων τῶν πεσόντων εἰς τὴν γῆν, διότι ἥξελησαν νά ύψωθοιν ὑπὲρ τὸν Θεόν: ἐν τῇ ἐκκλησιαστικῇ γλώσσῃ ὁ Σατανᾶς, ὁ διάβολος.

Z

- Ζακόνι, τὸ*
Ζάλογγον, τὸ
- Ζέζας Μίκης*
Ζενίθ, τὸ
- Ζῆθος, ὁ*
- Ζητούνι, τὸ*
ζημιός ἡ ζιμιός
- ἡ συνήθεια, τὸ ἔθιμον, (λέξις σλαβική).
  - τὸ γνωστὸν δρος τοῦ Σουλίου, ἐκ τοῦ ὄποιου ἔπεσαν αἱ ἡρωϊκαὶ Σουλιώτισσαι, ἵνα ἀποφύγουν τὴν αἰχμαλωσίαν.
  - ψευδώνυμον τοῦ ἡρωὸς Μακεδονομάχου Παύλου Μελᾶ.
  - (ἰταλ. zenit ἐκ τοῦ ἀραβ. semt), τὸ νοητὸν σῆμετον τοῦ οὐρανοῦ τὸ κείμενον κατακορύφως ἀνωθεν τῆς κεφαλῆς τοῦ παρατηρητοῦ· μεταφορικῶς: ὑψιστος βαθυός, ἀκμή· (τὸ ἀντίθετον: ναδίρ).
  - νίδις τοῦ Διὸς καὶ τῆς Ἀντιόπης, δίδυμος ἀδελφὸς τοῦ Ἀμφίονος.
  - ἡ Λαμία.
  - ἀμέσως.

H

- ἡγῆ, ἡ*
'Ηρακλείδης, ὁ
'Ηρόστρατος, ὁ
- ἥρτε*
- ἡ γῆ.
  - ἴστορικὸς τοῦ Γ' π.Χ. αἰῶνος.
  - ὁ ἔξι Ἐφέσου ἐμπρηστῆς τοῦ περιφήμου ναοῦ τῆς Ἐφεσίας Ἀρτέμιδος (356 π.Χ.).
  - ἥλθε.

Θ

- θαλασσομάχος, ὁ*
- θανατοκοντεύω*
θαρσέον (πολέμου)
θέλω φροντίζειν
- Θεολόγος, ὁ*
- μικρὸν κάθετον πρός τὴν θάλασσαν ξύλον, ὑπὸ τὸν πρωφραῖον ἴστον πλοίου, (κοιν. κιόρ - μπαστούνι).
  - πλησιάζω τὸν θάνατον (μεταβ. καὶ ἀμετάβ.).
  - τοῦ τολμηροῦ, τοῦ θαρραλέου (ἐπιθ. θαρσὺς-θρασύς).
  - ἐκφορὰ τοῦ μέλλοντος διὰ τοῦ θέλω καὶ ἀρχ. ἀπαρεμφάτου συνήθης παρὰ Κοραῆ.
  - ἐπωνυμία τοῦ Γρηγορίου τοῦ Α' τοῦ Ναζιανζηνοῦ (328-389), πατριάρχου Κων.) πόλεως καὶ μεγάλου ἐκκλησιαστικοῦ πατρὸς καὶ συγγραφέως· ἡ προσωνυμία ἐδόθη ἐκ

- τῶν μνημειωδῶν λόγων του περὶ τῆς Θεότητος τοῦ Αδρίανος εἰς τὸ ναῦδιον τῆς Ἀγίας Ἀναστασίας Κωνσταντινούπολεως.
- Θεοσκόπολις** (- ιδος) **Κυριακός**
- Δομήνικος Θεοσκόπουλος, δοκός (El Greco=δοκός Ελλήνης), περιφέμος ζωγράφος (1545 - 1614), έργα στην Κωνσταντινούπολη, όπου και άπειθανε.
  - βλ. φανῆν.
  - τὸ πτῶμα, τὸ λείψανον.
  - τὸ θνητικαῖον, τὸ ψοφίμι.
  - «*Θρηνοῦσι*» ἡ «ἀνακαλήμα τῆς Κωνσταντινούπολης» είναι θρηνῶδες ἔσμα ἐπὶ τῇ πτώσει τῆς Πόλεως ἐκ στιχῶν 118, συντεθὲν ὑπὸ ἀγνώστου ἀπαιδεύτου ποιητοῦ· τοῦτο ἀνευρέθη εἰς τὰ τελευταῖα φύλλα ἐλληνικοῦ κώδικος τῆς Ἐθνικῆς Βιβλιοθήκης τῶν Παρισίων ὑπὸ τοῦ Emile Legrand, οὗτις καὶ τὸ ἐδημοσίευσε τὸ 1875.
  - ἡ ἔξεχουσα κορυφὴ τοῦ τοίχου, τὸ γεῖσον.
  - πτοῶ, ἐκφοβίζω.
  - πικρὸν χόρτον.
  - γραμματικὸς τοῦ ΙΔ' αἰῶνος.
  - ἡ θέα.

I

- Τακχος**, ὁ
- Ιγνοικόν**, τὸ
- Τίδη**, ἡ
- Τερεμίας**, ὁ
- Ιθύνω**
- Τιμμερομαν Κάρολος**
- Ινδικτιών - ἄνος**, ἡ
- Ιός**, δ
- Τιπποκράτης**, δ
- Τιρις**, ἡ
- ὁ Βάκχος· ὡς προσηγορικόν: ὁ χορὸς πρὸς τιμὴν τοῦ Βάκχου (=Διονύσου).
  - τὸ γονικόν, ὁ πατρικὸς οἶκος.
  - τὸ ύψηλότερον ὅρος τῆς Κερήτης (κοινῶς Ψηλορείτης).
  - προφήτης τοῦ ἑβραϊκοῦ θεοῦ, τοῦ ὅποιου ἐπροφήτευσε πολλὰ δεινὰ καὶ ἐθεήησε διὰ τὴν καταστροφὴν τῆς Ιερουσαλήμ·—οἱ θρῆνοι του λέγονται ιερεμιάδες—(650 - 586 π.Χ.).
  - διευθύνω, κατευθύνω, ὁδηγῶ.
  - Γερμανὸς ποιητής, δραματικὸς καὶ μυθιστοριογράφος (1796-1840).
  - καὶ ίνδικτος (λέξις λατινική)=χρονικὴ περίοδος δέκα πέντε ἑτῶν, τὰ δόπια ἀριθμοῦνται πάντοτε ὡς ίνδικτιῶνος πρώτη, δευτέρα καὶ οὕτω καθεξῆς μέχρι τῆς δεκάτης πέμπτης, μεθ' ἣν ἀρχεται νέα σειρά· οἱ Ἐλληνες τοῦ Βυζαντίου ἐδέχονται ὅτι ἡ χρονολόγησις αὕτη είχεν ἀρχίσει ἀπὸ τὴν πρώτην Σεπτεμβρίου τοῦ 312 μ.Χ.
  - τὸ δηλητήριον τῶν δρεων, ἡ σκωρία τοῦ χαλκοῦ ἡ τοῦ σιδήρου.
  - διδρυτής τῆς ιατρικῆς ἐπιστήμης, καταγόμενος ἐκ τῆς νήσου Κῶ (460 - 377 π.Χ.).
  - τὸ οὐράνιον τόξον.

- ἴσκιος (καὶ χαμός)** — ἐπιθημικαὶ ἀσθέταις ζώων.
ἴχωρ - ὠδος, ὁ — αἰθέριος χυμὸς ρέων εἰς τὰς φλέβας τῶν Θεῶν.
- K**
- κάρος, δ** — τὸ ἀκρωτήριον, (λέξις γενουατική).
καδής, δ — Τοῦρκος ἴεροδίκης, (λέξις τουρκική).
κάθα — κάθετον.
- Καθολικόν, τὸ** — δὲ ἐν τῷ μέσῳ τῆς αὐλῆς τῶν μονῶν κύριος αὐτῶν ναός.
καΐμακάμης, δ — ὁ ἀνταπληρωτῆς τοῦ πολιτικοῦ καὶ στρατιωτικοῦ διοικητοῦ.
- καλὰ καὶ** — εἴθε, μακάρια.
Καλαβρὸς — Καλαβρός, Μέλισσα, Σπαθαρίες, Κάπρος : διάφοροι τοποθεσίαι τῆς Λευκάδος.
- κάλως, δ** — τὸ χονδρὸν σχοινίον, τὸ καραβόσχοινον (κοιν. γούμενα).
καμαρῷ ἡ καμαρώνω — κατασκευάζω τι μετὰ θόλου, καμάρας.
κάμνω ἔτσα — παρατηρῶ μακράν κυριολεκτ.: κάμνα ἔτσι δέ: ἐννοεῖ διτεῖ τὴν παλάμην του ἄνωθι τῶν δφρύων, (ἴνα οὕτω παρατηρήσῃ μακράν εύκολώτερον).
- Καμπανέσης** — δὲ Καμπανίας.
κάνν — τούλαχιστον.
κάνν ποίαν — κάποιαν, τινά.
κανακάρης, δ — δὲ χαϊδεμένος.
κανίσκι — μικρὸν κάνιστρον, πανεράκι, δῶρον ἐν γένει, χάρισμα.
κάνοντας, ὁ — δὲ κάβουρας.
καπλάνη, τὸ — (λέξ. τουρκ.), ἡ τίγρις· μεταφ.=ἀνδρεῖος ἀτρόμητος.
καρδάρα, ἡ — τὸ ξύλινον δοχεῖον διὰ τὸ γάλα ἢ τὴν γιαούρτην.
Καρλάϊ Θωμᾶς — διάσημος Σκῶπος Ἰστορικὸς καὶ φιλόσοφος (1795-1881).
κασαμπάζ, δ — πόλις, ἄστυ, (λέξ. ἀραβική).
καστελλήλιν, τὸ — μικρὸν φρούριον.
Κάστρον, τὸ — τὸ Ἡράκλειον τῆς Κρήτης.
καταβόθρα, ἡ — βόθρος ἢ λιψικὸς ὑπόγειος δρεπός, διὰ τοῦ ὅποιον τὰ ὕδατα λιψῶν ἢ ποταμῶν φέρονται πρὸς τὴν θάλασσαν.
κατακηλῶ — διὰ γλυκέων λόγων καταπραῦνω τὴν ψυχήν, θεραπεύω.
κατακρονῶ — κρούσω, κινῶ κάτι πρὸς τὰ κάτω, κτυπῶ.
κατάλαος — φιλοκατήγορος.
καταπαντοῦ — πανταχοῦ.
καταφάχια, τὰ — βουνοκορυφαί, κορυφογραμμαί.
κάτεργο, τὸ — πολεμικὸν πλοῖον.
κάτοικας, δ — δρνθών.
καττιφένιος — ἡ καττιφένιος, ὁ κατεσκευασμένος ἐκ κασσιτέρου.
κεδνός — ἀγαθός, συνετός.
κεντίτης, δ — δ σπόνδυλος.
κερδαρθείς — (μετ. παθ. ἀορ. τοῦ κερδαίνομαι) περιέρχομαι εἰς χεῖ-

- κεχηνάς** — ρας ἄλλου, ἡττῶμαι, κατακτῶμαι ὑπό τινος.
- κηδεστία, ἡ** — (παρκ. τοῦ ρήματος χάσκω) ὁ ἀναμένων μὲ ἀνοικτὸν τὸ στόμα, ὁ χάσκων.
- κηροδοσία, ἡ** — — ἡ ἔξι ἐπιγαμίας συγγένεια, τὸ συμπεθεριό.
- κιμαβοίης (Cimabue)** — δό φόρος ἐπὶ τοῦ κηροῦ, ἡ ἑτησία ποσότης κηροῦ διὰ τὰς ἀνάγκας τῆς ἐκκλησίας — διανομὴ κηρίων ὑπὸ τῶν οἰκείων νεκροῦ εἰς τοὺς παρακολουθοῦντας τὴν νεκρώσιμον ἀκολουθίαν.
- κιλαπατάρια, τὰ** — σπουδαῖος Φλωρεντινὸς ζωγράφος ἀκμάσας κατὰ τὸ τέλος τοῦ ΙΙ' αἰῶνος.
- κόκκινη Ἐκκλησιά** — αἱ πτέρυγες.
- κολάιν, τὸ** — ἀρχαίλια μονὴ τῆς Λευκάδος.
- κολαστήριον, τὸ** — ἡ εύκολία (λ. τουρκική).
- κολλήγας, δ** — ἡ τιμωρία, ὁ βασανισμός.
- κολλυβογράμματα, τὰ** — συνεταῖρος εἰς ποίμνιον ἡ καλλιέργειαν ἀγροῦ, (ὁ ἰδιοκτήτης ἡ ὁ βοσκός ἡ ὁ καλλιεργητής).
- κομπόνομαι** — ἡ ἐπὶ Τουρκοκρατίας ἀπόκτησις στοιχειωδῶν γνώσεων ἀναγνώσεως καὶ γραφῆς ἐπὶ τῇ βάσει ίδιᾳ ἐκκλησιαστικῶν βιβλίων. Σήμερον ἔχει ἔννοιαν εἰρωνικήν.
- κοντάτον, τὸ** — ἀπατῶμαι, πλανῶμαι.
- κόντος, ὁ** — ἡ κομιτεία.
- κόντρας, ὁ** — ὁ κόμις.
- Κόντρος, ὁ** — ὁ ἐναντίος ἄνεμος.
- κοξούλλα, ἡ** — τοποθεσία ἐν Λευκάδῃ.
- κόπτομαι** — — ἡ μέση· βλ. καὶ εἰς λέξ. τάρα.
- κορδέτο, τὸ** — θρηνῶ μὲ κοπετούς.
- Κόρφος** — αὐλαῖς τοῦ πλοίου πρὸς ἐκροήν τῶν ὑδάτων.
- Κοσμίδιος αἰγαλὸς** — ὁ Ἀμβρακικὸς κόλπος.
- κόσμος, ὁ** — ἡ παραλία τοῦ Κοσμιδίου, μιᾶς συνοικίας τῆς Κων.) λεωφ.
- κονάριν, τὸ** — ὁ στοιλισμός.
- κονγκεστίζω** — τὸ κουβάρι.
- κουπαστή, ἡ** — — ἡ κονγκεστώ, κατακτῶ.
- κουρθούλη, ἡ καὶ** — τὸ ἀνώτατον κεῖλος τῶν τοιχωμάτων τοῦ πλοίου, ὅπου τίθενται αἱ κῶπαι· (ἀρχ. ἐπισκαλμίς ἡ περιτόναιον).
- κουρθούλο(ν), τὸ** — ὁ ἀποζηρανθεὶς κορμὸς τῆς ἀμπέλου, τὸ κλῆμα, (ἐκ τοῦ λατ. curvus = κυρτός).
- κουσταλῶ** — κτυπῶ ἐπιμόνως, κρούω.
- κουφά, τὰ** — οἱ ποντικοὶ (εὐφημισμός).
- κόφα, ἡ** — τὸ θωράκιον τῶν πλοίων.
- κρένω** — ὁμιλῶ, λέγω.
- κράκονδα, τὰ** — οἱ ἀπότομοι βράχοι.
- Κρητικὴ σχολὴ** — οἱ Κρήτες ζωγράφοι τοῦ ΙΣΤ' καὶ ΙΖ' αἰῶνος, οἱ ἐργασθέντες εἰς Κρήτην καὶ Βενετίαν μὲ τεχνοτροπίαν ἀνά-

- μεικτον ἀπὸ βυζαντινὰς καὶ λατινὰς ἐπιδράσεις.
 κριαρωθῆκαν
 κριτής, ὁ
 κρόκη, ἡ
Kροῦμ(μ)ος, ὁ
 κροφοοῦνται
Κυβέλη, ἡ
Κυβερνήτης, ὁ
 κυβέρτι, τὸ
- συνεκρύσθησαν ὡς δύο κριάρια.
  - ὁ δικαστής.
  - τὸ ύψιδί, τὸ νῆμα.
  - ἡγεμῶν τῶν Βουλγάρων, περιβόητος διὰ τὴν ἀγριότητά του (805-815 μ.Χ.).
  - ἀκροφοβοῦνται, διστάζουν.
  - Φρυγικὴ Θεά, τῆς ὁποίας ἡ λατρεία ἐταυτίσθη ἐν Ἑλλάδι μὲ τὴν λατρείαν τῆς Ρέας, καὶ ἐν Ρώμῃ μὲ τὴν τῆς Ἰδαίας μητρός.
  - ἐδῶ : ὁ Ἐλευθέριος Βενιζέλος (ἢ, κατά τινας, ὁ Γεώργιος Χριστάκη Ζωγράφος).
  - ἡ κυψέλη.

Λ

- λαγγεύω
λάζος, ὁ
λάγηρος, ἡ
Λάτας Διονύσιος
 λαοὺς
Λαυρεντιάδης
Λ(ε)ψία, ἡ
Λιάπτης, ὁ
λιβάνι, τὸ
λιμώνας
λίος
λυχνίζω
λίψ - λιβός, ὁ
λογάριν, τὸ
λοίσθιος
Λόντος Ἀνδρέας
λονκτούκιω
λύπη, ἡ
λύρα τῆς Τέω(ς)
- (ἀρχ. λαγγάζω = ὑποχωρῶ), γοητεύω, μαγεύω — μαγεύομαι, λιγώνομαι — σκιρτῶ, πηδῶ.
  - εἰδος ἐγχειριδίου (μαχαιρίου).
  - πήλινον δοχεῖον πρὸς τοποθέτησιν ὑγρῶν, κανάτη.
  - ἐπιφανῆς ἐκκλησιαστικὸς ρήτωρ καὶ μητροπολίτης Ζαχύνθου (1835-1894).
  - λαγούς.
  - ὁ υἱὸς τοῦ Λαυρεντίου τῶν Μεδίκων Ἱωάννης, Πάπας ἀπὸ τοῦ 1513, μέγας προστάτης τῶν γραμμάτων καὶ τῶν τεχνῶν.
  - πόλις τῆς Α. Γερμανίας, μέγα πανεπιστημιακὸν κέντρον.
  - Ἄλβανὸς μουσουλμάνος.
  - λιβάδι
  - λιμάνι.
  - δλίγος.
  - (ἀρχ. λικμῶ καὶ λικμίζω), ἀνατινάσσω εἰς τὸν ἀέρα τὰ σπέρματα τῶν σιτηρῶν, διὰ νὰ ἀποχωρισθοῦν διὰ τοῦ ἀνέμου ἀπὸ τὰ ἄχυρα ἐδῶ : φαντίζω.
  - ὁ νότιος ἄνεμος.
  - ὁ θησαυρός.
  - ἔσχατος, ὕστατος· φράσις : «πνέει τὰ λοίσθια» —ψυχορραγεῖ.
  - εἰς τῶν ἐπιφανεστέρων πολιτικῶν καὶ στρατιωτικῶν τῆς Ἐπαναστάσεως (1789-1846).
  - σπαράζομαι, θρηνῶ.
  - λύπη γάρ ἐπὶ τῆς τοῦ πλησίον εὐπραγίας ὁ φθόνος», Μεγάλου Βασιλείου, «Περὶ φθόνου».
  - ἐννοεῖ κατὰ συνεκδοχὴν τὴν Λυρικὴν ποίησιν, διότι ἡ

λύσιος

Τέως εἶναι ἡ πατρὶς τοῦ μεγάλου λυρικοῦ παιητοῦ Ἀνακρέοντος.

— ὁ ἀπολύτων, ὁ ἐλευθερώνων, ὁ ἀπολυτρώνων.

M

μαγαρέω

— μιαίνω.

μάγιστρος, ὁ

— ἀνώτατον δξίωμα τῶν Βυζαντινῶν.

μαηδὲ ἢ μάηδε

— ἀλλ' οὔτε, (οὔτε, μήτε).

μαϊστρος, ὁ

— ὁ βορειοδυτικὸς ἄνεμος (ἀρχ. Σκέρων).

μαλιά, ἡ

— τὸ μάλωμα, ἡ φιλονεικία, ὁ ἄγρων.

μανδός

— ἀδρανής, ὀκνηρός.

μαντάρι, τὸ

— ἡ ὑπέρα (=σχοινίον) τοῦ ιστιοφόρου αἴρουσα κεραίαν.

μαραγκιάζω

— ρυτιδώνωμαι, μαραίνομαι.

Μαρμαρᾶ θάλασσα

— ἡ Προποντίς.

ματσουκά, ἡ

— τὸ κτύπημα (διὰ ροπάλου ἢ ράβδου).

Μαυρογένης

— Βυζαντινὴ οἰκογένεια ἐκ Μυκόνου, ἡ ὅποια ἀνέδειξε πολλὰ μέλη τῆς διερμηνεῖς, ἡγεμόνως τῆς Μολδοβλαχίας καὶ δξιωματούχους τῶν Πατριαρχείων.

Μαχμούτης

— ὁ σουλτάνος Μαχμούτ Β', ἐπὶ τῶν ἡμερῶν τοῦ ὅποιου ἔξερράγη ἡ ἐλληνικὴ ἐπανάστασις (1785-1839).

μεθυγραφία

— τὸ λεγόμενον χιουμορ, ἡ εὐτραπελία εἰς τὴν ζωγραφικήν. μεθυγραφικὸς — χιουμοριστικός.

μεῖραξ, ὁ

— ἀνήλικος, νεανίας.

μελετινή, ἡ

— εἰδος φυτοῦ.

μελιχρόδος

— γλυκὺς ὡς μέλι.

μέλλησις, ἡ

— ἡ βραδύτης, ἡ ἀδράνεια.

μελτέμι, τὸ

— Β.Δ. ἀνέμος πνέων κατὰ τὸ θέρος.

Μένυκε Κ.

— σπουδαῖος Γερμανὸς φιλόλογος τοῦ παρελθόντος αἰώνος.

μενζίλη, τὸ

— ἡ ἀπόστασις, ἡ ταχύτης (λ. τουρκική).

μεταθεμός, ὁ

— ἡ ἀναβολή.

μετερζί, τὸ

— τὸ πρόχωμα, τὸ προκάλυμμα κατὰ τὴν μάχην, (λ. τουρκ.).

μέτρον, τό: ὁ ὑπὲρ

— ὁ ὑπέρμετρος, ὁ ὑπέροχος· ὁ ὑπὲρ μέτρον τὰ πρὶν = ὁ ἀλλοτε ὑπέροχος.

μέτρον (ῶν)

— τίποτες μέφοοινται = τίποτε δὲν ἔχουν νὰ μὲ φοβοῦνται.

μέφ

— μήπως τάχα.

μήγαρο

— μήπως.

μήνα,

— ἡ σελήνη.

μήνη, ἡ

— ἡ βιολέττα, τὸ ἴον.

μιμέτσι, τὸ

— στενὸς καὶ ύψηλὸς πύργος μουσουλμανικοῦ τεμένους μετ' ἔξωστου, ὁ πόθεν δ μουεζίνης (θρησκευτικὸς λειτουργός) καλεῖ τοὺς πιστοὺς εἰς προσευχήν· (λ. τουρκ.).

μιναρές, ὁ

— ἡ ἀποδημία, τὸ ξενίτευμα· ρ. μισεύω.

— τίτλος ίερωμένου Μουσουλμάνου, μέγας ίεροδικαστής.

- μαδλογο,** τὸ
μουντίρης, δ
Μουρούζης
Μουχαμέτης, δ
Μπαρμπαριά, ή
μπάτης, δ
μπεζερίζω
μπουγαρίνι, τὸ
Μπουγούνια, ή
μυλόρρος, δ
μῶμος, δ
- ἡ δύμολογία, ὁ λόγιος· τὸ ἔχουν μόλιο — τὸ ἔχουν ὡς παράδοσιν προφορικῶς μεταβιβάζομένην ἀπὸ γενεᾶς εἰς γενεάν.
— δ διοικητικὸς ὑπάλληλος τῆς Τουρκίας, εἶδος δημάρχου μὴ αἱρετοῦ.
— ὄνομα Φαναριωτικῆς οἰκογενείας, τῆς δποίας πολλὰ μέλη ἀνῆλθον εἰς ἀνώτατα ἀξιώματα· ἐνταῦθα πρόκειται περὶ τοῦ Ἀλεξάνδρου, ἡγεμόνος τῆς Μολδοβλαχίας.
— δ Μωάμεθ· «Ρασούλ, Ρασούλ Μουχαμέτη» ἐπίκλησις βοηθείας ἀπευθυνούμενη πρὸς τὸν προφήτην Μωάμεθ.
— ἡ Β.'Αφρική· (βλ. καὶ Βαρβαρέζοι).
— δ ἀπὸ τῆς θαλάσσης πνέων ἄνεμος.
— (λ. τουρκ.), κοπιάζω, ἀποκάμνω, αἰσθάνομαι κόρον.
— κοινὴ δημοσία τοῦ φυτοῦ λασμός.
— ἡ Βουργουνδία· ἄλλοτε δουκᾶτον, σήμερον δὲ περιοχὴ τῆς Γαλλίας.
— δ λόρδος, (ἐννοεῖται ὁ λόρδος Θωμᾶς Ἐλγιν), δ συλήσας μεταξὺ τῶν ἐτῶν 1800-1811 πολυαριθμούς καὶ ἀνυπολογίστου ἀξίας ἀρχαιότητας ἐκ τῶν ἐπὶ τῆς Ἀκροπόλεως μνημείων (Ἐλγίνεια μάρμαρα), ἀποκειμένας νῦν ἐν τῷ Βρεττανικῷ Μουσείῳ.
— 1) ὡς προσηγορικὸν - η μομφή, τὸ σκῶμμα ἀνθρωπος φιλοκατήγορος, χλευαστής, 2) ὡς κύριον ὄνομα - δ Θεὸς τῆς χλεύης· ἐν δὲ τῇ ἐκκλησιαστικῇ γλώσσῃ - τὸ πνεῦμα τοῦ πονηροῦ, δ χλεύάζων πειρασμός.

N

- Ναδίρ,** τὸ
νά' το
νέος
Νίκαια, ή
Νιμπελούγκεν
νιτζεράδα, ή
νομοθέτης τοῦ Ἰσραὴλ
Ντελακρούνα Εὐγένιος
- (λέξις ἀφαβική), τὸ ἀντικόρυφον σημεῖον τοῦ ὁρίζοντος, ἀντίθετον τοῦ Ζενίθ· μεταφ.-τὸ ἔσχατον σημεῖον καταπτώσεως, παρακμῆς.
— νά' ητο (ν.).
— «νέος κατέκειτο καλός» — δηλ. δ Διόνυσος, δ δποῖος είχε λάβει μαρφήν ὠραίου νεανίου, ἵνα μὴ ἀναγνωρισθῇ ὑπὸ τῶν ναυτῶν.
— πόλις τῆς Μ.'Ασίας ἐν Βιθυνίᾳ, ἥτις μετὰ τὴν ἀλωσιν τῆς Κων.) πόλεως ὑπὸ τῶν Φράγκων ἐγένετο πρωτεύουσα τοῦ βασιλείου τῆς Νικαίας (1204-1267).
— ἀρχαῖον Γερμανικὸν ἔπος, τοῦ ΙΒ' περίπου μ.Χ. αἰῶνος.
— δ ἀδιάβροχος ἐπενδύτης τῶν ναυτικῶν.
— (ἀντονομασία διὰ πειριφράσεως), δ Μωύσης.
— διάσημος Γάλλος ζωγράφος (1798-1863). Ἐργα του μὲ ἔλλην. Θέματα: ἡ ἀλωσις τῆς Κων.) πόλεως ὑπὸ τῶν Σταυροφόρων, αἱ σφαγαὶ τῆς Χίου, ἡ Ἐλλὰς πενθοῦσα

ἐπὶ τῶν ἐρείπιων τοῦ Μεσολογγίου κ.λ.π.
ντηροῦμαι (ἀντηροῦμαι) — φοιτοῦμαι, συστέλλομαι, διστάζω.
νύλακας, δ — εἶδος φυτοῦ.

Ξ

- ξάζω — ἀξίζω, ἔχω ἀξίαν.
- ξαργυτοῦ — ἐπίτειδες.
- ξηνῦμαι — ἔξηγοῦμαι, ἀφηγοῦμαι.
- ξόπτλι, τὸ — τὸ παράδειγμα, τὸ σχέδιον, τὸ κέντημα.
- Ξυλόπορτα, ἡ — πύλη τῶν τειχῶν τῆς Κωνσταντινουπόλεως παρὰ τὰς Βλαχέρνας.
- ξωμένω — μένω ἔξω, εἰς τὸ ὅπαιθρον.
- ξύφαρσα — ἐπιτολαῖως, ξώπετσα, (ἐπὶ τραύματος).

Ο

- οβιορός, δ — ή αὐλή, τὸ προαύλιον.
- οδυάντα ἡ γιάντα — διατί.
- οδύνιον, τὸ — μικρὸν ὄφασμα, τὸ βραχὺ ἔνδυμα, (τὸ σάβανο).
- οίονει — ώσάν.
- Οκτώηχος ἡ Παρα-
κλητική, ἡ — λειτουργικὸν βιβλίον περιλαμβάνον παρακλητικούς κα-
νόνας καὶ ὅμνους πρὸς τὸν Χριστόν, τὴν Θεοτόκον καὶ
ἄλλους ἀγίους, ψαλλομένους κατὰ τοὺς δόκτων ἥχους τῆς
Βυζαντινῆς μουσικῆς.
- ολκάς — δγκῶδες φορτηγὸν πλοιὸν τῶν ἀρχαίων.
- οἱ λόγου τὸν — (λέγεται καὶ ἐλόγου τοῦ ἢ τοῦ λόγου τοῦ), ἐκεῖνος.
- ομολογία — ὁμολογουμένως, κατὰ κοινὴν ὁμολογίαν.
- ὄνοι νομάδες — ὄνοι τῶν νομαδικῶν φυλῶν.
- ὅποιον: τὸν ὅποιον
ἔχετε ζῆλον — τὸν ζῆλον τὸν ὅποιον ἔχετε.—Καὶ κατωτέρω: περὶ δὲ
τῆς ὅποιας ζητεῖτε εἰκόνος=περὶ δὲ τῆς εἰκόνος, τὴν
ὅποιαν ζητεῖτε· (παλαιοτέρα χρῆσις τῆς ἀναφορ. ἀντων.
προτασσομένης τοῦ ὀνόματος, εἰς δ ἀναφέρεται, συνήθης
παρὰ Κοραῆ).
- οδρονιάζω — διατάσσω, τακτοποιῶ, διευθετῶ.
- οδράνια, τὰ — (λέξις τουρκική), δάση πυκνά, λόγγος, ρουμάνια.
- οδρνίς, δ — πτηνόν, δρνεον.
- Οσμανλής, δ — δ' Οθωμανός, ἐκ τοῦ ὀνόματος τοῦ Οσμάν, ἰδρυτοῦ τοῦ
Οθωμανικοῦ κράτους (13ος - 14ος αιών).
- Οσσιάνος,
Οὐεστμάνστερ, τὸ — Σκάτος ποιητής τοῦ Γ' μ.Χ. αιῶνος.
- οὐλεμάς, δ — τὸ περιφημὸν ἀββαεῖον τοῦ Λονδίνου, ὃπου ἐνταφιάζον-
ται οἱ διάσημοι Ἀγγλοι.
- Ούρκοναρτ, δ — (λέξις ἀραβική), μουσουλμάνος Θεολόγος, γνώστης τοῦ
ἰεροῦ νόμου.
- "Αγγλος περιγγητής.

- οὐτοπιστικός — μή δυνάμενος νὰ πραγματοποιηθῇ, εἰς τὴν οὐτοπίαν ἀνήκων.
- *Οφφμαν Χάνς — διάσημος Γερμανὸς ποιητὴς καὶ συγγραφεὺς, (1848 – 1909).
- δφ(φ)ικιάλος, ὁ — ἐπίσημος ἀξιωματοῦχος, (ἐκ τοῦ λατ. officialis).
- δφ(φ)ίκιον, τὸ — τὸ ἀξιωματοῦχον, (ἐκ τοῦ λατ. officium).
- δψη, ἡ — (κατὰ συνεκδοχῆν), τὸ βλέμμα.

II

- πάγκος, ὁ — βράχος ὑπὸ τὴν ἐπιφάνειαν τῆς θαλάσσης, ὕφαλος.
- παιδεύομαι — τιμωρούμαι.
- παιδομή, ἡ — ἡ τιμωρία, ἡ βάσανος, ἡ ταλαιπωρία.
- παλάγκο, τὸ — εἰδος τροχαλίας.
- Παλεστρίνη, ὁ — σπουδαῖος Ἰταλὸς συνθέτης πολυφωνικῆς ἐκκλησιαστικῆς μουσικῆς (1525-1594).
- παμπούλλιν, τὸ — ὁ λόφος.
- παμφαῆς — ὁλοφώτεινος.
- παρακοιμώμενος — ἀνώτατον βυζαντινὸν ἀξιωματοῦχον. Ὁ παρακοιμώμενος τῆς σφενδόνης ἦτο βασιλικὸς σφραγιδοφύλακς, ὁ δὲ παρακοιμώμενος τοῦ κοιτῶνος ἦτο ἀρχηγὸς τῶν βασιλικῶν σωματοφυλάκων.
- παραμανίζω — θυμάνω.
- παραζηγανεύγω — ἀδικῶ, ἀπατῶ.
- παρεστήσατο — ἐστήσατο παρ' ἔωτῷ, προσέλαβε, ἐκυρίευσε.
- Παροπαμισάδαι, οἱ — λαὸς ἴνδικὸς παρὰ τὰς ὑπωρείας τοῦ Παροπαμίσου ὅρους, μεταξύ Δραγγιανῆς καὶ Βακτριανῆς.
- πάσκαγε — (ἴδιωματ. παρατατικὸς τοῦ πασκίζω), προσπαθῶ.
- Πατάβιον, τὸ — Πάντοβα, Παδούνη, πόλις τῆς Β. Ἰταλίας, μέγα ἐλληνικὸν πνευματικὸν κέντρον ἐπὶ Τουρκοχρατίας.
- παταράτσο, τὸ — παχὺ στερεὸν σχοινίον τῶν ἵστων τοῦ πλοίου.
- πατεριασμένος — ὁ ἄστοργος πατήρ.
- πατραλοίας, ὁ — ὁ φονεὺς τοῦ πατρός του.
- πειράσας — (μετοχὴ ἀδρ. τοῦ πειράω-ῶ, ἐπιχειρῶ), ἄν καὶ ἐδοκίμασε.
- πελ(λ)εγχῖνος, ὁ — ξένος ὁδοιπόρος, προσκυνητής· μεταφ. ὁ Σταυροφόρος.
- περενλοημένον — ὑπερευλογημένον.
- περιανγάζομαι — περιβάλλομαι ὑπὸ φωτός, φωτίζομαι ὅλος.
- Περίπατος, ὁ — ὁ Ἀριστοτέλης ἐδίδασκε περιπατῶν εἰς τὰ περίστωα τοῦ Λυκείου, ὅθεν καὶ ἡ σχολή του Περιπατητική.
- περοτίκια, τὰ — τὰ περδίκια.
- πέτρα, ἡ — χωρὶς σκάφανδρον, ἀλλὰ μὲ λίθον βαρύν, διὰ νὰ γίνεται εύκολωτέρα ἡ κατάδυσις.
- Πετράκης Διονύσιος — ἡγούμενος τῆς ἐν Ἀθηναῖς μονῆς Πετράκη, ὁ δόποιος προσέφερε πολλὰς ἐθνικάς ὑπηρεσίας εἰς τὴν πόλιν του.

- κατά τὴν ἐπανάστασιν καὶ πρὸ αὐτῆς.
— εἰδος ἱέρακος.
— τοποθεσία τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ὅπου ὁ ναὸς Ζωοδόχος Πηγή, (νῦν Μπαλουκάλι).
— αἱ Μοῦσαι, ὡς γεννηθεῖσαι ἐν Πιερίᾳ· ('Ησιόδος).
— στολίδι τοῦ γυναικείου καπέλου.
— τὸ ἔλαφι.
— πλέον.
— τὰ πλεούμενα, τὰ πλοῖα.
— τὸ στολίδι.
— νὰ πνεύσῃ.
— ὁ κύριος τῆς θαλάσσης.
— διάσημος Ἀμερικανὸς ποιητὴς (1809-1849).
— ὁποια τις, τί λογῆς.
— τιμία, σεβαστή.
— τὸ μεγάλο αὐλάκι (ρεῦμα), διὰ τοῦ ὁποίου χύνονται καὶ ἀπομακρύνονται τὰ ὑδατα τῆς βροχῆς.
— τὸ βαλλάντιον, τὸ κομπόδεμα, τὸ ἀποταμίευμα.
— ἀποζυγιάζω, κλίνω.
— ἡ μπομπάρδα, δλμος βάλλων λιθίνας σφαίρας—τὸ πολεμικὸν πλοῖον τὸ ἐφωδιασμένον μὲ τοιαῦτα λιθοβόλα.
— ἐμπορεύομαι.
— ὁ βόσκων πρόβατα.
— τὰ πρέποντα, τὰ ἀρμόζοντα.
— τὸ πρέπον, τὸ ἀρμόζον, ἡ εὐπρέπεια.
— ἡ πίκρα.
— προτοῦ.
— τὸ μέρος ἔνθα προτίθενται ὁ ἄρτος καὶ ὁ οἶνος, τὰ ὅποια χρησιμοποιοῦνται εἰς τὸ μυστήριον τῆς Θείας Εὐχαριστίας.
— (μετοχ. ἀορ. τοῦ προκαθίζω), προκαθέζομαι, στρατοπεδεύω ἔμπροσθεν τόπου τινός, πολιορκῶ.
— προεξαποστέλλω.
— μικρὸς προμαχών, χαράκωμα.
— ὁ ἐπισιτισμὸς τοῦ στρατοῦ ἐκ χώρας ἐχθρικῆς.
— τὸ προσληφθέν.
— ἴσχυρὸν ἔξαρτιον τεταμένον ἐξ ἑκάστου ἵστοῦ λοξῶς πρὸς τὴν πρῷραν, (κοινῶς στάντζος).
— τὰ ἐπιτραπέζια σκεύη, μαχαιροπίρουνα.
— ἔδω: προνῶ, προπαρασκευάζω.
— αὐλικὸς ἀξιωματοῦχος τῶν Βυζαντινῶν, ἔχων τὴν ἐπιστασίαν τῆς αὐτοκρατορικῆς Ιματιοθήκης.
— ὁ πύργος.

Πύρρα, ἡ
πυρρίχιος, ὁ
πυρρίχη, ἡ

- ἡ σύζυγος τοῦ Δευκαλίωνος.
- ἐνόπλιος χορδὲς τῶν ἀρχαίων, δρυούμενος ὑπὸ μαχητῶν μαχομένων κατὰ φανταστικῶν ἀντιπάλων.

P

φαιδιά, τὰ
*φδηνιασμένο
φεαλιστικός

Ρέμπιραντ

Ρενάν ^τΕρνέστος

ρῆσος, ὁ
ρίβκω
ριζιμό
ρίζουν
ρικινώ - ω
ρόγα, ἡ

ρογεύω

ροδαμισμένος

Ρούθενς Πέτρος-Παῦλος — μέγας Φλαμανδὸς ζωγράφος (1577-1640).

Ρουζέ ντε Άιλ

ρουπάκι, τὸ

ρουχήνια, ρουχονίια — μουγκρίζω, ρουθουνίζω — ἐκφυσῶ διὰ τῶν ρωθώνων ἡ-χηρῶς (βλ. καὶ λ. φρύσαγμα).

ρουχούνια, τὰ

ρύπος, ὁ

ρυτήρ (-ηρος), ὁ

Ρωμαῖοι

ρωπογραφία, ἡ

ρωσθέντες

- ἀπότομοι βράχοι, φαράγγια· (βλ. καὶ λ. ἀπορρώξ).
- βλέπε δρδινιάζω.
- ὁ ἔχων τὸν χαρακτῆρα ἢ τὴν ἰδιότητα τοῦ ορεαλισμοῦ, δῆλο. τῆς πραγματοκρατίας ἐν τῇ τέχνῃ, κατὰ τὴν ὅποιαν παρίστανται τὰ πράγματα ὅπως ἀκριβῶς ἔχουν.
- διάσημος 'Ολλανδὸς ζωγράφος τοῦ IZ' αἰδονος, κύριον χαρακτηριστικὸν τῆς τέχνης τοῦ ὅποιού είναι ἡ πρόκλητις ζωηρᾶς ἐντυπώσεως ἐκ τῆς ἀντιθέσεως τῆς φωτοσκάσεως:

- διάσημος Γάλλος συγγραφεὺς καὶ φιλόσοφος, ἐπισκεψθεὶς τὰς Ἀθήνας καὶ συνθέσας προσευχὴν εἰς τὴν Ἀθηνᾶν ἐπὶ τῆς Ἀκροπόλεως (1823-1892).

- τὸ ζῷον λύγε τῆς οἰκογενείας τῶν αἰλουροειδῶν.

- ρίγων.

- (ἐνν. λιθάρι), στερεός, ἀκλόνητος βράχος.

- δρίζουν.

- ζαρώνω, κυρτώνω.

- ὁ μισθὸς τοῦ μισθοφόρου στρατιώτου (ρογατόρου), ἀμοιβῆ.

- στρατολογῶ μισθοφόρους.

- γεμάτος ἀπὸ χλοερούς ἀνθισμένους θάμνους.

- Μάτσαλιώτιδος (1760-1836).

- Γάλλος ἀξιωματικός, ὁ ὄποιος συνέθεσε τὸν ὕμνον τῆς Μασσαλιώτιδος (1760-1836).

- εἰδος ὑψηλῆς καὶ ἀκμαίας δρυός.

- μουγκρίζω, ρουθουνίζω — ἐκφυσῶ διὰ τῶν ρωθώνων ἡ-χηρῶς (βλ. καὶ λ. φρύσαγμα).

- τὰ ρουθούνια.

- ἡ ἀκαθαρσία, τὸ μόλυσμα.

- τὰ ἡνία, τὰ γκέμια· τρέχω ἀπὸ ρυτήρος=τρέχω ἀκράτητος, στὰ τέσσαρα.

- 1) οἱ πολῖται τοῦ Ρωμαϊκοῦ κράτους, 2) οἱ πολῖται τοῦ Βυζαντινοῦ κράτους, 3) οἱ χριστιανοὶ ὑπόδοουλοι τοῦ τουρκικοῦ κράτους καὶ εἰδικώτερον οἱ Ἐλλήνες (κοινῶνις Ρωμαιοί).

- τὸ ζωγραφεῖν μικρὰ ἀντικείμενα ἐκ τῆς καθ' ἥμεραν ζωῆς, καρπούς, θάμνους κλπ. (ρῶπος=πρᾶγμα εὐτελές). — (μτχ. παθ. ἀρ. τοῦ ρώνυμων), ἐνισχυθέντες, ἐνδυναμω-

θέντες.
ρῶσις — ἡ ἴσχυς, ἡ δύναμις.

Σ

- σακέσπαλος — ὁ πάλλων, ὁ χειριζόμενος τὴν ἀσπίδα, ὁ πολεμικός.
 σάκος, δ — τὸ ἀντίστοιχον τοῦ φαιλονίου ἄμφιον τοῦ Ἀρχιερέως.
 Σάλτενη, ἡ — τὸ ἀκρωτήριον "Ακτιον.
 Σαούλ — ὁ πρῶτος βασιλεὺς τοῦ Ἰσραήλ.
 Σειρῆνες, αἱ — τέρατα τῆς ἐλληνικῆς μυθολογίας, συγγενεῖς πρὸς τὰς Ἀρπυίας, εἰκονιζόμεναι ὑπὸ μορφὴν πτηνῶν μὲν κεφαλὴν γυναικός. Αὗται κατόψουν παρὰ τὰς Ἰταλικὰς ἀκτὰς, εἰς τὴν εἰσοδον τοῦ πόρθμοῦ τῆς Σικελίας, καὶ διὰ τῆς μελφικῆς των φωνῆς ἐμάγευον τοὺς θαλασσοπόρους τοὺς προσεγγίζοντας πρὸς αὐτάς, τοὺς ἐφόρευον καὶ τοὺς ἔτρωγον.
 Σελλαῖς, ἡ — τὸ ἀρχαῖον ὅνομα τῆς περιφερείας τοῦ Σουλίου.
 σεννιάδω — σκοτεύω.
 σεπέτη, τὸ — τὸ κασελάκι.
 σερμαγιά, ἡ — τὸ πρῶτον ἀπαραίτητον κεφάλαιον εἰς μίαν ἐπιχείρησιν.
 σιγέλλιον ἢ σιγίλλιον, τὸ — πατριαρχικὸν συνοδικὸν γράμμα μὲν κρεμαστὴν μολυβδίνην βούλλαν.
 σίγουροτής, ἡ — ἡ ἀσφάλεια.
 σιέχης, (σετχης), δ — (λ. τουρκική) ἀρχηγὸς πατριᾶς, ἡγούμενος Μουσουλμανικοῦ ἡσυχαστηρίου (=τεκέ βλ. λέξιν).
 σίμιαλ(λ)ένα — σιμιγδαλένια.
 Σιναίται, οἱ — οἱ μοναχοὶ οἱ ἔξαρτώμενοι ἐκ τῆς μονῆς τοῦ Σινᾶ τῆς Ἀραβίας.
 σκάλες — στρέμματα.
 Σκαναβῆς — ὅνομα οἰκογενείας τῆς Χίου, τῆς ὁποίας μέλη διεκρίθησαν κατὰ τὸν ΙΗ' αἰώνα.
 σκαντζάρει ἡ βάρδια — ἀλλάζει ἡ βάρδια (=ἡ φρουρά).
 σκιπέττο — ὅπλον μεσαιωνικόν.
 Σκλαβητοί — καὶ Σκλαβήσοι, Σκλαβοῦνοι καὶ Σκλάβοι : ὅνομα τῶν Σλάβων παρὰ Βυζαντινοῖς.
 Σκόδρα, ἡ — πόλις τῆς Ἀλβανίας παρὰ τὴν Ν.Α. ὅρθη ὁμανύμου λίμνης, ἀλλοτε πρωτεύουσα αὐτῆς· (τὸ Σκούταρι).
 Σκοδριάνος, δ — ὁ κάτοικος τῆς Σκόδρας, κατὰ συνεδροχὴν ὁ Ἀλβανός.
 σκολιός — κυρτός, στραβοκαμαλένος, μεταφ. ἀδικος, ἀσαφῆς.
 Σκοπός — λόφος κατὰ τὰ Α. τῆς Ζακύνθου, εἰς τὰς ὑπωρείας τοῦ ὁποίου εὑρίσκετο ἔπαυλις, ὅπου συνείθιζε νὰ παραμένῃ ὁ Σολωμός.
 σκούνα, ἡ — δίστηλον ἰστιοφόρον μὲν τετράγωνα ἴστια.
 σκοντάρι, τὸ — (λέξις λατ. scutum), ἡ ἀσπίς.
 σκοντί, τὸ — (ἐκ τοῦ ἀρχ. σκῦτος), μάλλινον χονδρὸν ὄφασμα· εἰς

- τὸν πληθυντικόν : τὰ ἐνδύματα.
- σκύλλος λαὸν καὶ τρέχει —** ἐπὶ τῆς ράχεώς του σκύλλος ἡμπορεῖ νὰ κυνηγήσῃ λαγόν.
- Σλαβονικὸν Χρονικόν** — χρονικὸν σλαβικῆς προελεύσεως, ἐν τῷ ὅποιῳ ἔξιστο-ροῦνται τὰ γεγονότα τῆς ἀλώσεως τῆς Κωνσταντινου-πόλεως· τοῦτο εὐρέθη κατὰ τὰ τέλη τοῦ 19ου αἰῶνος.
- σμῆνος καπνοῦ**
- σμῆλαξ, ὁ**
- σοβᾶ τὸ ποίμνιον**
- σουρτούνκης, ὁ**
- Σοῦτσος**
- σπιτάλι, τὸ**
- σπουδάζω**
- Σταμάτα, ἡ**
- στεαρίνη, ἡ**
- στέμφυλα, τὰ**
- στεφάνι, τὸ**
- στιχάριον, τὸ**
- στογὸς**
- στοιβανιά, ἡ**
- στολή, ἡ**
- Συβαρῖται, οἱ**
- συγχωρῶ**
- Συναδινός**
- Σύρα, ἡ**
- συργονάλιστά**
- χρονικὸν σλαβικῆς προελεύσεως, ἐν τῷ ὅποιῳ ἔξιστο-ροῦνται τὰ γεγονότα τῆς ἀλώσεως τῆς Κωνσταντινου-πόλεως· τοῦτο εὐρέθη κατὰ τὰ τέλη τοῦ 19ου αἰῶνος.
  - πυκνὴ μᾶλια ἀνερχομένου καπνοῦ, δρμητικὸς καπνός.
  - φυτόν, κοινῶς ἀρκουδόβατον.
  - βάλλω εἰς κίνησιν τὸ ποίμνιον, τρομάζω τὸ ποίμνιον διὰ φωνῶν, προτρέπω τὸ ποίμνιον.
  - ὁ κακῆς ἔξωτερικῆς ἐμφανίσεως καὶ ἀκολούθως, ὁ κα-κῆς ἐν γένει παραστάσεως, (λέξ. τουρκική).
  - ἐπιφανής οἰκογένεια Φαναριωτῶν, καταγομένη ἐξ Ἰπεί-ρου: ἐδῶ πρόκειται περὶ τοῦ Μιχαήλ Σούτσου διατελέ-σαντος ἐπανείλημμένως ἡγεμόμοις τῆς Μολδοβίλαχίας.
  - νοσοκομεῖον, (λ. Ιταλ.).
  - καταβάλλω προσπάθειαν.
  - χωρίον τῆς Ἀττικῆς παρὰ τὸ Πεντελικὸν (23 χιλ. ἐξ Ἀθηνῶν).
  - (καὶ στεατίνη), οὐσία ἐξ ἡς κατασκευάζονται κηρία, λαμβανομένη ἀπὸ τὸ στέαρ (γεν. στέατος), δηλ.τὸ ξύγκι.
  - τὸ στερεὸν ὑπόλειμμα τῶν σταφυλῶν, τὸ ἀπομένον μετὰ τὴν ἔκθλιψιν των πρὸς ἔξαγωγὴν τοῦ γλεύκους (κοινῶς: τσίπουρα).
  - βραχώδης ἀπότομος κορυφογραμμή, ἀκρώρεια· βραχώ-δης θριγκός, (βλ. λέξιν).
  - ὁ ποδήρης καὶ χειριδωτὸς χιτών, ἐσώτατον ἄμφιον τῶν κληρικῶν λειτουργούντων.
  - ἡ στοιβάς, ὁ σωρός.
  - ἡ στοίβα, ὁ σωρός.
  - τὸ στόλισμα.
  - οἱ κάτοικοι τῆς Συβάρεως τῆς Κάτω Ἰταλίας, διάγον-τες παροιμιαδῶς πολυτελῆ βίον· μεταφ. πάντες οἱ ζῶν-τες βίον μεγάλων ἀπολαύσεων.
  - ἐπιτρέπω (παρὰ Κορσῆ).
  - Ἱερεὺς ἐν Σερρῶν, γνωστὸς ὡς παπα-Συναδινός, ὁ ὅποιος ἔγραψε τὸ «Χρονικὸν τῶν Σερρῶν», ἀναφερόμενον εἰς τὴν ἀπὸ τοῦ 1598 μέχρι τοῦ 1642 Ιστορίαν τῆς πόλεως, καθὼς καὶ «Θρήνον» διὰ τὴν ἀλωσιν τῆς Κων) πόλεως· τὸ Χρονικὸν μετὰ τοῦ Θρήνου ἔξεδόθησαν ὑπὸ τοῦ Π. Πέννα (1938) κατὰ πιστὴν ἀντιγραφὴν ἐκ χειρογρά-φου εύρισκομένου εἰς τὸ «Αγιον Ορος».
  - ἡ Συρία (Διγενῆς).
  - θωπευτικά.

- σφαίνεις** — σφάλλεσαι, ἀπατᾶσαι.
- Σχολαστική Φιλοσοφία** — ἡ ἀναπτυχθεῖσα κατὰ τὸν Μεσαίωνα εἰς τὴν Δύσιν εἰς μοναστηριακάς καὶ ἐπισκοπικάς σχολάς.
- σωταρχίζω** — εἰσάγω εἰς πόλιν ἢ φρουριον τροφάς ἢ ἄλλα ἐφόδια (κατὰ παραφθοράν ἐκ τοῦ ἀρχ. σιταρκῶ).

T

- τάβλα, ἥ** — (λατ. *tabula*), τὸ τραπέζι.
- ταγή, ἥ** — ἡ τροφή· κατ’ ἀρχὰς ἡ τεταγμένη μερὶς τροφίμων διὰ τὸ σιτηρέσιον τοῦ στρατιώτου ἢ τοῦ ἵππου.
- τάνω (τοῦ τανώ)** — ἄπλωσε (εἰς τὴν κοξούλλα σου = εἰς τὴν μέσην σου).
- τανύω** — ἄπλωνται, τεντώνω.
- ταξιδί(ν) τὸ** — ἔδω : ἡ ἐκστρατεία.
- τ' ἀπτάρον μου** — τοῦ ἵππου μου, (πρβλ. ἴππάριον)· βλ. καὶ λέξιν φτεροστηράκων.
- τάρκα** — (ἐκ τοῦ προβηγκ. *targa*), εἶδος ἀσπίδος λίαν ἐπικήκους, ώστε νά καλύπτῃ ὅλόκληρον τὸ σῶμα.
- ταχιά** — αὔριο, αὔριο τὸ πρωΐ.
- ταχταρίζω** — τραγουδῶ χορεύων τὸ παιδί εἰς τὰς χεῖράς μου.
- τεκές, ὁ** — ἡσυχαστήριον, ἀσκητήριον Μουσουλμάνων δερβισῶν.
- τελμπεντέρης** — ἡ ντερμπεντέρης, ἀλήτης (λ. τουρκ. *derbeder*).
- τέμενος, τὸ** — τὸ ἱερὸν ἰδρυμα, ὁ ναός.
- τέρας, τὸ** — τὸ θαῦμα, τὸ θαυμάσιον πρᾶγμα.
- Τερψιχόρη, ἡ** — μοῦσα, προστάτις τῶν χορικῶν φύσμάτων καὶ τῆς ὀρχηστικῆς.
- τές** — (αἰτ. πληθ. τοῦ θηλ. ἄρθρου), τίς, τάς.
- Τεύτονες, οἱ** — οἱ Γερμανοί.
- τζάγρα, ἥ** — βλέπε κατωτέρῳ λέξιν τζαγράτορας.
- τζαγράτορας, ὁ** — ὁ ἔχων τζάγραν = μεσαιωνικὸν ὄπλον ἀποτελούμενον ἐκ τόξου μὲ σωλῆνα δάνωθεν, ὃπου ἐτίθετο τὸ βέλος.
- τζουρλάλι (τὸ)** — μυστικὴ καταγγελία, κατάδοσις (λέξ. τουρκική).
- Τιμολέων** — ἐπιφανῆς Κορινθίος, δστις ἀκαταπαύστως πολεμῶν καὶ δραστηρίας ἐνεργῶν ἐπὶ 8 ἔτη (345 - 337 π.Χ.) ἀπηλευθέρωσε τὴν Σικελίαν ἀπὸ τοὺς τυράννους καὶ ἀπὸ τοὺς Καρχηδονίους.
- τινάς** — τίς, κάποιος.
- τὸδ** — τὸν (Κύπρος).
- Τολέδο, Τόλητον, τὸ** — πόλις τῆς Ἰσπανίας, ὅπου εἰργάσθη ὁ Θεοτοκόπουλος.
- τὸν** — ἥτο(ν).
- τοπάζι, τὸ** — εἰδος πολυτίμου λίθου, χρώματος συνήθως κιτρίνου.
- τρ(τ)οπονεῖιά, ἥ** — ὁ ἥχος τοῦ κτυπήματος τοῦ ροπάλου.
- τρίβιολος, ὁ** — ζιζάνιον τῶν ἀγρῶν.
- τριποντσέτο, τὸ** — πετροβόλος μηγανή.

- τρόποις (-ιδος και -εως) — τὸ κατώτατον μέρος τοῦ πλοίου, κοινῶς καρένα.
 τρφή, ἡ — δ μαλθακὸς και ἀπολαυστικὸς βίος, ἡ καλοπέρασι.
 Τσαμπάνια, ἡ — ἡ Καμπανία.
 τσάπ(π)α, ἡ — εἰδος πλατείας σκαπάνης.
 τσαπράζια, τὰ — ἀργυρᾶ κοσμήματα φερόμενα σταυροειδῶς ἐπὶ τοῦ στήθους εἰς ἔθνικὰς ἐνδυμασίας, ἰδίως τῆς ἡπειρωτικῆς Ἐλλάδος.
 τύμπανον, τὸ — ἑδῶ : τὸ ξύλινον τοίχωμα.
 τυφλὸς ποιητὴς — ἐννοεῖται δ "Ομηρος.
 τυχαίνει — ἀρμόζει, εἶναι πρέπον.
 τῶσε — τούς.

Υ

- ναλοφός, δ — δ ὑαλουργός, δ ὑαλοπάλης.
 "Υδρα, ἡ — μυθολογικὸς ἑπτακέφαλος ὄφις, ζῶν εἰς τὴν λίμνην Λέρνην ὁσάκις ἀπεκόπτετο κεφαλή τις αὐτῆς, ἐφύετο ἀμέσως εἰς τὴν θέσιν τῆς ἀλλη.
 νετός, δ — ἡ βροχὴ (ὕει - βρέχει).
 ώπερβολῆ — καθ' ὑπερβολήν.
 ώπόμνημα, τὸ — ἡ ὑπόμνησις, ἡ διατήρησις ἐν τῇ μνήμῃ γεγονότος τινός.
 ώπόπτωσις, ἡ — ἡ ὑποταγή.
 ώπονγρός, δ — δ ὑπάλληλος, δ ὑπηρέτης, δ ἐργάτης (παρὰ Κοραῆ).
 ώπομώνω — δρκίζομαι.
 ώφαλα ἄκρα τοῦ πλοίου — τὰ ὑπὸ τὴν ἐπιφάνειαν τῆς θαλάσσης βυθιζόμενα ἄκρα τῆς τρόπιδος τοῦ πλοίου.

Φ

- φάλκα, ἡ — καμπυλωτὸν, κεκαμμένον ξύλον, δορυδρέπανον.
 φανῆν — συγκεκομμένος τύπος τοῦ ἀπαρεμφ. φανῆναι ἥθελε φανῆν: δυνητικὴ ἔγκλισις (συνήθης παρὰ Κοραῆ).
 Φειδίας — δ περιφανέστατος γλύπτης τοῦ Ε' π.Χ. αἰῶνος, ἐκ τῶν κυριωτέρων συνεργατῶν τοῦ Περικλέους εἰς τὴν ἀνέγερσιν τῶν ιερῶν τῆς Ἀκροπόλεως.
 φαιλόνιον (ἡ φελόνι) — ἀμφιον τῶν πρεσβυτέρων (ἀλλοτε και τῶν ἐπισκόπων) δίνει χειρίδων και ἐν εἴδει μανδύου.
 Φθινοπωρινὰ φύλλα — τίτλος ποιητικῆς συλλογῆς τοῦ Βίκτωρος Ούγκω.
 Φιλισταῖοι, οἱ — λαὸς ἀρίας καταγωγῆς ἐν τῇ Ν.Δ. Συρίᾳ, πολέμιος τῶν Ιουδαίων.
 φιρμάνιον, τὸ — τὸ σουλτανικὸν διάταγμα.
 φλάμ(μ)ονοιον, τὸ — ἡ σημαία (ἐκ τοῦ λατ. *flamnum*).
 φλαμ(μ)ονορ(ι)άρ(ι)ος, δ — δ φέρων τὸ φλάμ(μ)ονορο, δ σημαιοφόρος.
 φλοκάτη, ἡ — (λ. Ιταλ.), παχὺ ἐπανωφόριον τῶν ποιμένων και τῶν χωρικῶν (κάπα).

φοιλιδοειδῶς
φοίνικες, οἱ

φροῦνται
φροάδες, οἱ
φουρντούλοσσε
φουσ(σ)ατένω
φουσ(σ)άτον, τὸ

φράξος, ὁ
φρύναγμα, τὸ

φρύγιον

φτακοίλι, τὸ

φτελιά, ἡ

φτέρη, ἡ

φτερνιστηρκὰν τ' ἀππά— ἐπτέρνισα τὸν ἵππον μου· κατὰ λέξιν : (ἔδωσα) φτερνι-

στηριὰ στὸ ἄτι μου.

φυγός, ὁ

φυλακή, ἡ

φύραμα, τὸ

- ἐν εἴδει φοιλίδων, λεπίων.
- ὁ μυθολογικὸς φοῖνιξ, ἵερὸν πτηνὸν τῶν Αἰγυπτίων, τὸ ὅποιον προσεγγίζοντος τοῦ θανάτου ἤναπτε πυράν καὶ ριπτόμενον εἰς αὐτὴν ἔχαλετο, ἀλλ' ἐκ τῆς τέφρας του ἀνεγενῆστο· σύμβολον τῆς ἀνανεώσεως.
- φοβοῦνται.
- οἱ φοράδες (φορβάδες).
- φουρντούλα (ή φλουτουρά = πτερυγίζω).
- ἐκστρατεύω.
- (λ. λατιν.), δ στρατός· μεταφ. φουσ(σ)άτα = ὄμάδες, ὅμιλοι, πλῆθος.
- τὸ δένδρον μελία, φλακμουριά.
- τὸ ἴσχυρὸν φύσημα τῶν μυκήτων τοῦ ἵππου· μεταφ. ἡ ἀλλαζονεία· (ἀρχ. ρ. φρυάττομαι, κοινῶς φρουμάζω).
- ἄγριον καὶ ζωηρὸν μουσικὸν μέλος ἐν χρήσει ὑπὸ τῶν Φρυγῶν.
- εἶδος ἀμπέλου.
- τὸ δένδρον πτελέα.
- τὸ φυτὸν πτέρις, πολυτελές καὶ κοσμητικόν.
- πτερνιστηρκὰν τ' ἀππά— ἐπτέρνισα τὸν ἵππον μου· κατὰ λέξιν : (ἔδωσα) φτερνι-
- στηριὰ στὸ ἄτι μου.
- ὁ τρεπόμενος εἰς φυγήν, ὁ φεύγων, (δ τρέσσας).
- ἡ φρούρησις (παρὰ Κοραχῆ).
- τὸ ζυμάρι καὶ πᾶσα συσκευασία ἐν εἴδει ζύμης· μεταφ-
ποιότης ἀνθρώπων (συνήθως κατωτέρα).

X

χάλαρα, τὰ
χάμινω
χαράκι, τὸ
χάραξ - ακος, ὁ
χαριές, ὁ
χιχινίζω
χονσμέτι, τὸ
χειρίζω
χριστός
χρονσωμένα
Χρονσία, ἡ, ἥ
Χρονσόπορτα, ἡ
χωσιά, ἡ

- βράχοι κομμένοι, χαλασμένοι.
- ἀράχηνα.
- ὁ βράχος.
- τὸ χαράκωμα, τὸ πρόχωμα· ἐδῶ: στρατόπεδον.
- μισικὸν ὅργανον ἀστυνομίας, καταδότης· (λ. τουρκ.).
- χρεμετίζω.
- ὑπηρεσία (λέξις τουρκική).
- ὑπολογίζω (Διγενής).
- ὁ χρισμένος μὲ τὸ ἄγιον μύρον.
- χρυσωμένα.
- ἡ λεγομένη καὶ Χρυσή Πύλη τῶν τειχῶν τῆς Κων)-
πόλεως, κειμένη κατὰ τὸ Ν.Δ. ἄκρον αὐτῆς, διὰ τῆς
ὅποιας εἰσήρχοντο οἱ θριαμβεύοντες αὐτοκράτορες.
- ἡ ἐνέδρα.

Ψ*Ψυχικό, τὸ*

— συνοικισμὸς τῶν Ἀθηνῶν, πέντε χιλιόμετρα ἀπέχων
ἀπ' αὐτῶν.

Ω*Ωρολόγιον*

— λειτουργικὸν βιβλίον, περιέχον τὴν Ἀκολουθίαν τῶν
‘Ωρῶν (α', γ', στ', θ'.) ὡς καὶ τὰς Ἀκολουθίας τοῦ
Μεσονυκτικοῦ, Ὁρθρου, Ἐσπερινοῦ κ.ἄ.

ῳρόμοαι

— οὐρλιάζω, θρηνῶ.

ῳτσαι

— ὡς καὶ, ἀκόμη καὶ.

ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΑΙ ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

ΑΙΤΩΛΟΣ ΚΟΣΜΑΣ.—'Εγεννήθη τὸ 1714 εἰς τὸ Μεγάλο Δένδρον τῆς Αίτωλίας καὶ ἐδιολοφονήθη τὸ 1779 πλησίον τοῦ Βερατίου τῆς Ἀλβανίας. 'Υπῆρξε μέγας ἔθνικός καὶ θρησκευτικός κήρυξ εἰς ἐποχήν, κατὰ τὴν δόποιαν οἱ ύποδοουλοι "Ἐλληνες τῆς ἡπειρωτικῆς Ἐλλάδος εύρισκοντο εἰς μεγάλην πνευματικήν κατάπτωσιν.

ΑΝΔΡΕΑΣ ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΣ ΚΡΗΤΗΣ, Ο ΙΕΡΟΣΟΛΥΜΙΤΗΣ.—'Εγεννήθη περὶ τὸ 660 εἰς τὴν Δαμασκὸν καὶ ἀπέθανε περὶ τὸ 725. 'Εκάρη μοναχὸς εἰς Ἱεροσόλυμα. Τὸ 685 ἀπεστάλη εἰς Κωνσταντινούπολιν καὶ προεχειρίσθη διάκονος τῆς Ἁγίας Σοφίας, κατόπιν δὲ προήχθη εἰς ἀρχιεπίσκοπον Κρήτης. Διεκρίθη ὡς ἐκκλησιαστικός ρήτωρ καὶ ὑμνογράφος.

ΒΑΛΑΩΡΙΤΗΣ ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΗΣ.—'Εγεννήθη εἰς Λευκάδα τὸ 1824 καὶ ἀπέθανε τὸ 1879. 'Εσπούδασε Νομικά εἰς τὴν Ἰταλίαν καὶ Γαλλίαν καὶ διετέλεσεν ἀντιπρόσωπος τῆς Ιδιαιτέρας πατρίδος του εἰς τὴν Ἰόνιον Βουλήν. Μετὰ τὴν ἔνωσιν τῆς "Επτανήσου ἔξελέγη βουλευτής εἰς τὸ ἑλληνικὸν κοινοβούλιον. Διεκρίθη ὡς ποιητής διὰ τὴν μεγάλην φαντασίαν του καὶ τὸν ἀσυγκράτητον πατριωτισμόν του.

ΒΑΣΙΛΕΙΑΔΗΣ ΣΠΥΡΙΔΩΝ.—'Εγεννήθη εἰς Πάτρας τὸ 1845 καὶ ἀπέθανε τὸ 1876. 'Υπῆρξεν ἐκ τῶν ιδρυτῶν τοῦ ἐν Ἀθήναις φιλολογικοῦ Συλλόγου «ὁ Παρνασσός» καὶ τῶν νυκτερινῶν σχολῶν του. "Εγραψε ποιήματα καὶ δράματα. Διακρίνεται διὰ τὴν ἀρχαιζόντων γλῶσσάν του καὶ διὰ τὴν βαθεῖαν μελαγχολίαν του, διὰ τὴν δόποιαν ἀπεκλήθη «όλοφυρόμενος».

ΒΙΖΥΗΝΟΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ.—'Εγεννήθη τὸ 1848 εἰς τὴν Βιζύην τῆς Θράκης καὶ ἀπέθανε τὸ 1896 ἐν Ἀθήναις μὲν τεταραγμένας τὰς φρένας. Διδάκτωρ τῆς Φιλοσοφίας, λόγιος καὶ ποιητής.

Τὸ σημαντικώτερον τῶν ἔργων του είναι σειρά ὡραιοτάτων διηγημάτων, ὅπου κατοπτρίζεται ἡ πολυπαθής ζωὴ τῆς Ἑλληνικῆς Θράκης, ὡς τὸ «Ἀμάρτημα τῆς μητρός μου», τὸ «Μόνον τῆς ζωῆς μου ταξίδιον» καὶ ἄλλα.

Ἐκ τοῦ ἐπιστημονικοῦ ἔργου τοῦ Βιζυηνοῦ σημασίαν ἔχει ἡ «περὶ τοῦ καλοῦ παρὰ Πλωτίνῳ» πραγματεία του.

ΒΗΛΑΡΑΣ ΙΩΑΝΝΗΣ.—'Εγεννήθη τὸ 1771 εἰς τὰ Ἰωάννινα καὶ ἀπέθανεν εἰς τὸ Ζαγόριον τὸ 1823. 'Εσπούδασεν Ἰατρικὴν εἰς τὸ Πατάβιον* τῆς Ἰταλίας, ἐπανελθών δὲ εἰς τὴν Ιδιαιτέραν του πατρίδα ἔξισκησε τὸ ἐπάγγελμα τοῦ Ιατροῦ.

Παραλλήλως ὅμως ἡ σχολήθη μὲ τὰ γράμματα καὶ θεωρεῖται ὡς εἰς ἑκ τῶν προδόμων τῆς νέας ἐλληνικῆς ποιήσεως.

ΒΙΚΕΛΑΣ ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ.—Ἐγεννήθη εἰς Σύρον τὸ 1835. Ἀπέθανεν εἰς Ἀθήνας τὸ 1907. Ἐγράψεν ἀπομνημονεύματα, ἴστορικά καὶ φιλολογικά μελετήματα, διηγήματα καὶ πολλὰ ἔργα κατάλληλα διὰ παιδία. Ἰδρυσε τὸν «Σύλλογον πρὸς διάδοσιν ὀφελίμων βιβλίων» διὰ τὴν προσγωγὴν τοῦ πνευματικοῦ καὶ ἡθικοῦ ἐπιπέδου τοῦ Ἑλληνικοῦ Λαοῦ.

ΒΛΑΧΟΓΙΑΝΝΗΣ ΓΙΑΝΝΗΣ.—Ἐγεννήθη εἰς τὴν Ναύπακτον τὸ 1868 καὶ ἀπέθανε τὸ 1946. Ἐδημοσίευσε πολλάς ἴστορικάς μελέτας σχετικάς μὲ τὴν Ἐπανάστασιν τοῦ 1821 καὶ τοὺς κατόπιν χρόνους καὶ ἀρκετά διηγήματα. Ἐπίστης ἔξεδωκε τὰ «Ἀπομνημονεύματα» τοῦ στρατηγοῦ Μακρυγιάνη καὶ τὰ «Ἐνθυμήματα» τοῦ Κασομούλη.

ΒΟΥΛΓΑΡΙΣ ΕΥΓΕΝΙΟΣ.—Ἐγεννήθη τὸ 1716 εἰς τὴν Κέρκυραν καὶ ἀπέθανε τὸ 1806. Διετέλεσε διευθυντής τῆς μεγάλης τοῦ Γένους Σχολῆς, ἐπίακτοπος τῆς Χερσῶνος καὶ μέλος τῆς Αὐτοκρατορικῆς Ἀκαδημίας τῆς Ρωσίας. Ἐπιφανὴς φιλόλογος καὶ φιλόσοφος καὶ ὁ σημαντικότερος διδάσκαλος τοῦ Γένους πρὸ τοῦ Ἀδραντίου Κοραρᾶ. Ὅπηρξε πολυγραφώτατος.

ΒΥΡΩΝ ΛΟΡΔΟΣ (ΜΠΑ·Υ·ΡΟΝ).—Διάσημος Ἀγγλος ποιητής καὶ ἔνθερμος φιλέλλην. Ἐγεννήθη εἰς Λονδίνον τὸ 1788. Εἶχε ψυχὴν φλεγομένην ἀπὸ τὰ ίδεώδη τῆς ἐλευθερίας καὶ τοῦ ἀνθρωπισμοῦ. Ἐνθουσιασθεὶς ἀπὸ τὸν ἐλληνικὸν ἀγῶνα κατῆλθεν εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ ἀφίερωσεν δῆλας τὰς δυνάμεις του διὰ τὴν ἀπελευθέρωσίν της. Ἀπέθανεν ἀπὸ τὰς κακούχιας εἰς Μεσολόγγιον τὸ 1825. Ἡ ποίησίς του περιέχει εύγενεῖς καὶ ύψηλάς ίδεας.

ΓΑΝΩΣΗΣ Β.—Διαπρεπής σύγχρονος γεωπόνος, γράφας πολλάς σχετικάς πραγματείας καὶ συντόνως ἐργασθεὶς διὰ τὴν ἀνάπτυξιν τῆς γεωργίας ἐν Ἑλλάδι.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ Ο Β', ΒΑΣΙΛΕΥΣ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ (1890-1947).—Παρὰ τοῦ πατρός του Βασιλέως Κωνσταντίνου τοῦ Στρατηγάτου ἐκληρονόμησε τὴν εἰς τὰ στρατιωτικά πράγματα ἐμβριθῆ ἀσχολίαν, τὴν ἀκλόνητον ἀφοσίωσιν εἰς τὴν ἔθνικήν ἴστορίαν καὶ ἀρετήν. Καὶ ἡ αείμνηστος μήτηρ του Βασιλίσσα Σοφία ἀπέβη εἰς αὔτὸν μεγάλη διδάσκαλος τῆς ἐν παντὶ λεπτολόγου τάξεως καὶ ἀκριβείας. Ἐξαιρετικὸν θαυμαστὸν καὶ σεβαστὸν πρέπει νὰ προξενῇ εἰς ἡμᾶς ἡ ὑπερήφανος καὶ ἡρωϊκὴ στάσις του κατά τὸν τελευταῖον πόλεμον.

ΓΕΩΡΓΟΥΛΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ.—Ἐγεννήθη εἰς Καλάμας τὸ 1894. Ἐσπούδασε Φιλολογίαν εἰς Ἀθήνας καὶ κατόπιν εἰς Γερμανίαν. Ὅπηρέτησε διαδοχικῶς εἰς τὴν Δημοσίαν Ἐκπαίδευσιν ὡς καθηγητής, γυμνασιάρχης, γενικὸς ἐπιθεωρητής καὶ διευθυντής τοῦ Διδασκαλείου Μέσης Ἐκπαίδευσεως. Ἐδημοσίευσεν : «Ἄρι-

στοτέλους Πρώτη φιλοσοφία», «Πλάτωνος Πολιτεία», «Μελέτη τῶν Ἑλληνιστικῶν ἀνθρωπιστικῶν γραμμάτων», «Αἱ κατευθύνσεις τῆς συγχρόνου φιλοσοφίας» καὶ πολλὰς ἄλλας φιλολογικάς καὶ φιλοσοφικάς μελέτας εἰς τὸ Ἑγκυκλοπαιδίκον λεξικὸν «Ἡλιος» καὶ τὸ περιοδικόν αὐτοῦ.

ΓΡΥΠΑΡΗΣ ΙΩΑΝΝΗΣ.— Ἐγεννήθη τὸ 1871 εἰς τὴν Σίφνον καὶ ἀπέθανε τὸ 1942. Ἐσπούδασε Φιλολογίαν. Ἐξέδωκε τὴν ποιητικὴν συλλογὴν : «Σκαραβαῖοι καὶ Τερρακόττες», μετέφρασε δὲ ἐμέμετρας τὰς τραγῳδίας τοῦ Αἰσχύλου καὶ τοῦ Σοφοκλέους. Τὸ ποιήματά του διακρίνονται διὰ τὸν γνήσιον λυρικὸν τόνον καὶ τὴν ἐπιμελῆ ἐπεξεργασίαν τοῦ στίχου.

ΔΑΜΑΣΚΗΝΟΣ ΙΩΑΝΝΗΣ.— Εἰς τῶν ἐπισημοτέρων πατέρων καὶ διδασκάλων τῆς Ἑκκλησίας.

Ἐγεννήθη κατὰ τὰ μέσα τοῦ Ζ' αἰῶνος εἰς Δαμασκόν, ἡ ὅποια κατείχετο τότε ὑπὸ τῶν Ἀράβων. Ἐσπούδασε Φιλοσοφίαν, Ἰστορίαν καὶ Θεολογίαν. Μεταβάσις κατὰ τὴν περίοδον τῆς εἰκονομαχίας εἰς Κωνσταντινούπολιν διεκρίθη ὡς εἰκονολάτρης. Τὸ σπουδαιότερον ἔργον του εἶναι ἡ «Πηγὴ τῆς γνώσεως». Συνέγραψε προσέτι «Λόγους» καὶ «Ἄσματα» καὶ συνέταξε τὴν «Ὀκτώηχον», εἰς τὴν δόποιαν περιελήφθησαν καὶ ἔργα ἄλλων ὑμνογράφων.

ΔΑΦΝΗΣ ΣΤΕΦΑΝΟΣ.— Ψευδώνυμον φιλολογικὸν τοῦ Θρασυβούλου Ζωϊόπούλου.

Ἐγεννήθη εἰς τὸ Ἀργος τὸ 1882 καὶ ἀπέθανεν εἰς Ἀθήνας τὸ 1947. Ἐξέδωκε ποιητικάς συλλογάς, δράματα, διηγήματα καὶ μελέτας. Ὡς λογοτέχνης ἔμεινε πιστὸς εἰς τὴν ἑθνικὴν λαϊκὴν παράδοσιν.

ΔΟΥΚΑΣ.— Βυζαντινὸς ιστορικός, ἀγνώστου βαπτιστικοῦ ὀνόματος, ζήσας κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς ἀλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Τούρκων. Τόπος γεννήσεως καὶ ἀκριβῆ χρονικά δρις τοῦ βίου του ἀγνοοῦνται. Τὸ ιστορικὸν αὐτοῦ σύγγραμμα, τοῦ ὅποιού διεσώθη ἀνεπίγραφον ἀντίγραφον ἐν παρισινῷ χειρογράφῳ, ἀναφέρεται κυρίως εἰς τὰ ἔτη 1341-1462 καὶ εἶναι πηγὴ ἀξιόπιστος διὰ γεγονότα ὑποπεσόντα εἰς τὴν ἀμεσον ἀυτοῦ ἀντίληψιν. Ἡ ἔκθεσις αὐτοῦ εἶναι λιτή, ἀλλὰ ζωηρὰ καὶ εἰς εὐληπτόν γλῶσσαν.

ΔΡΑΓΟΥΜΗΣ ΙΩΝ.— Ἐγεννήθη τὸ 1878 καὶ ἀπέθανε τὸ 1920. Ἐσπούδασε Νομικά καὶ ἔχρημάτισε διπλωμάτης καὶ πολιτευτής. Ἐκ τῶν πρωτεργατῶν τοῦ Μακεδονικοῦ ἀγῶνος, ἀγνὸς ἀλληνολάτρης. Συνέγραψε πολλὰς μελέτας καὶ λογοτεχνικά ἔργα ὑπὸ τὸ ψευδώνυμον Ἰδας.

ΔΡΟΣΙΝΗΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ.— Ἐγεννήθη εἰς Ἀθήνας τὸ 1859 καὶ ἀπέθανε τὸ 1951. Ποιητής καὶ λογοτέχνης πολυγραφώτατος, Ἀκαδημαϊκός. Τὰ ἔργα του διακρίνει ἀγάπη πρὸς τὴν πατρίδα καὶ λαστρεία πρὸς τὴν φύσιν καὶ τὴν Ἑλληνικὴν ζωήν, εἰς τοὺς κόλπους τῶν ὁποίων εύρισκει τὴν εύδαιμονίαν.

ΘΕΟΤΟΚΗΣ ΝΙΚΗΦΟΡΟΣ.—'Εγεννήθη εἰς τὴν Κέρκυραν τὸ 1736 καὶ ἀπέθανεν εἰς τὴν Μόσχαν τὸ 1800. Διεκρίθη ὡς διδάσκαλος καὶ Ἱεροκήρυξ. Ἀπὸ τοῦ 1779 διετέλεσεν ἀρχιεπίσκοπος Χέρσωνος καὶ ἀργότερον Σταυρουπόλεως. Κυριώτερα ἔργα του είναι τὰ δύο Κυριακοδρόμια ('Ἐμρηνεῖα τῶν καθ' ἑκάστην Κυριακὴν ἀναγιγνωσκομένων Εὐαγγελίων καὶ Πράξεων τῶν Ἀποστόλων). Διατηρίνεται διὰ τὴν ρητορικὴν του δεινότητα καὶ διὰ τὴν λογίαν παράδοσιν εἰς τὴν γλῶσσαν.

ΚΑΒΑΦΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ.—'Εγεννήθη εἰς Ἀλεξάνδρειαν τὸ 1876 καὶ ἀπέθανεν τὸ 1932. 'Εγραψε δὲ λίγα σχετικῶς ποιήματα, τὰ ὅποια ἐν ἀρχῇ ἐκυκλοφόρησαν ἀπὸ χειρογράφου μεταξὺ τῶν φίλων καὶ θαυμαστῶν τοῦ ποιητοῦ. Βραδύτερον ἔξεδόθησαν ταῦτα εἰς βιβλίον μὲ τὸν τίτλον «Ποιήματα».

Ο στίχος τοῦ Καβάφη είναι ίδιόρρυθμος, ὡς καὶ ἡ γλωσσικὴ αὐτοῦ μορφὴ καὶ τὸ μέτρον. Τὸ περιεχόμενον πολλάκις είναι τολμηρόν, ἀλλὰ ἡ μουσικότης τοῦ ποιήματος είναι ἀμέσως φανερὰ καὶ εὐχάριστος. Εἰς τὸ ποίημά του «Θερμοπύλες» καταφαίνεται ὁ διδακτισμὸς τοῦ ποιητοῦ.

ΚΑΛΒΟΣ ΑΝΔΡΕΑΣ.—'Εγεννήθη εἰς τὴν Ζάκυνθον τὸ 1792 καὶ ἀπέθανεν εἰς Ἀγγλίαν τὸ 1876. 'Εζησε τὸ μεγαλύτερον μέρος τῆς ζωῆς του εἰς τὴν Ἰταλίαν, Ἐλβετίαν καὶ Ἀγγλίαν καὶ ἐσχετίσθη μὲ τὸν Ἰταλὸν ποιητὴν Φώσκολον. Τὸ κύριον ἔργον του Κάλβου είναι δύο μικραὶ ποιητικαὶ συλλογαί, ἡ «Λύρα» καὶ τὰ «Λυρικά», αἱ ὅποιαι περιέχουν εἴκοσιν φύδας ἐντελῶς πρωτοτύπους ὡς πρὸς τὴν γλῶσσαν καὶ τὰ μέτρα καὶ τὰς ποιητικὰς εἰκόνας. Τὰ ποιήματά του διαπνέονται ἀπὸ φλογερὸν πατριωτισμόν, λυρικὴν δύναμιν καὶ μεγαλοπρέπειαν. 'Εσχάτως ἔγινεν ἡ ἀνακομιδὴ τῶν δστῶν του εἰς Ζάκυνθον.

ΚΑΡΑΣΟΥΤΣΑΣ ΙΩΑΝΝΗΣ.—'Εγεννήθη εἰς τὴν Σμύρνην τὸ 1824 καὶ ἀπέθανε τὸ 1873. 'Υπῆρχεν ἐκ τῶν λεπτοτέρων ποιητῶν τῆς παλαιᾶς Ἀθηναϊκῆς Σχολῆς, τὸ δὲ ἔργον του διακρίνεται διὰ τὴν βαθεῖαν ψυχολογικὴν διείσδουσιν καὶ τὸν γλωσσικὸν πλοῦτον. 'Επίσης ίδιαίτερον γνώρισμά του είναι ἡ ἐπική παράστασις τῶν γεγονότων.

ΚΑΡΚΑΒΙΤΣΑΣ ΑΝΔΡΕΑΣ.—'Εγεννήθη τὸ 1866 εἰς τὰ Λεχαινὰ τῆς Ἡλείας. 'Υπηρέτησεν ὡς Ιατρὸς εἰς τὸ ἐμπορικὸν ναυτικὸν καὶ εἰς τὸν στρατόν. Ἀπέθανε τὸ 1922. 'Εδημοσίευσε μόνον διηγήματα καὶ ἐλάχιστα ποιήματα. Τὸ ἔργον του διακρίνεται διὰ τὴν βαθεῖαν ψυχολογικὴν διείσδουσιν καὶ τὸν γλωσσικὸν πλοῦτον. 'Επίσης ίδιαίτερον γνώρισμά του είναι ἡ ἐπική παράστασις τῶν γεγονότων.

ΚΟΛΟΜΠΗΣ ΦΡΑΓΚΙΣΚΟΣ.—'Ελλην παπικὸς κληρικός, καὶ ποιητής. 'Εγεννήθη εἰς Κεφαλληνίαν τὸ 1688 καὶ ἀπέθανεν εἰς Χιάμραν ἀγνωστον πότε. 'Ητο προικισμένος δι' ἔσχον ποιητικῆς ἴδιοφυΐας. 'Εγραψε πολλὰ θρησκευτικὰ ποιήματα, ἔξι δῶν σφύζεται τὸ δεκάτετράστιχον (σονόττον) ὑπὸ τὸν τίτλον «εἰς τὴν μετάστασιν τῆς Πανάγου». Τὸ δεκατετράστιχον τούτο είναι ἐκ τῶν πρώτων νεοελληνικῶν ποιημάτων, τῶν συνταχθέντων ὑπὸ γνωστῶν ποιητῶν.

ΚΟΡΑΗΣ ΑΔΑΜΑΝΤΙΟΣ.—'Εγεννήθη εἰς τὴν Σμύρνην τὸ 1764 ἐκ γονέων

Χίων καὶ ἀπέθανεν εἰς Παρισίους τὸ 1833. Ἐσπούδασεν Ἰατρικήν εἰς Μομπελιέ τῆς Γαλλίας καὶ ἐγκατεστάθη εἰς Παρισίους τὸ 1788, σύντροφον ἔχων καθ' ὅλον τὸν βίον του τὴν πενίαν. Εἰς Παρισίους ἐπεδόθη εἰς φιλολογικὰς μελέτας ἑκδίδων καὶ ἐρμηνεύων τοὺς ἀρχαῖους "Ἐλληνᾶς συγγραφεῖς πρὸς φωτισμὸν καὶ παιδεύσιν τῶν δόμοις" τους. Ἡ ἔννική ἐργασία τοῦ Κοραρή εἶναι τοιαύτη, ὥστε θεωρεῖται διάδοχος τῆς ἐπαναστάσεως καὶ διδάσκαλος τοῦ Γένους.

ΚΟΡΝΑΡΟΣ ΒΙΤΖΕΝΤΖΟΣ.— Ἐλάχισται εἶναι αἱ πληροφορίαι περὶ τοῦ ποιητοῦ τοῦ «Ἐρωτοκρίτου». Ὁ ἴδιος μᾶς λέγει εἰς τὸ τέλος τοῦ ποιήματος τὸ δονομά του καὶ δὴ ἐγεννήθη εἰς τὴν πόλιν Σητείαν τῆς Κρήτης, ὃπου ἀνετράφη καὶ ἐγραψε τό ἔργον του. Βραδύτερον ἐγκατεστάθη εἰς τὸ Κάστρον (Ἡράκλειον). Μετὰ τίτην κατάληψιν τοῦ Κάστρου ὑπὸ τῶν Τούρκων Κρῆτες μετέφερον τὸ χειρόγραφον τοῦ «Ἐρωτοκρίτου» εἰς Ζάκυνθον, διπόθεν ἔγινε γνωστὸν εἰς δὲ τὴν Ἑλλάδα.

ΚΟΥΓΕΑΣ Β. ΣΩΚΡΑΤΗΣ.— Ἐγεννήθη εἰς Δολούς τῆς Λακωνικῆς τὸ 1877. Καθηγητὴς τῆς ἀρχαίας ιστορίας εἰς τὸ Πανεπιστήμιον Ἀθηνῶν καὶ μέλος ἀπό τοῦ 1929 τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν. Ἐγραψεν ἀξιολόγους ἐπιστημονικὰς πραγματίες, μεταξύ τῶν διποίων ίδιαιτέρων θέσιν κατέχει δὲ «Ἀρέθασ».

ΚΡΥΣΤΑΛΛΗΣ ΚΩΣΤΑΣ.— Ἐγεννήθη τὸ 1868 εἰς τὸ Συρράκον τῆς Ἡπείρου καὶ ἀπέθανε τὸ 1894 εἰς τὴν Ἀρταν. Νεώτατος ἡναγκάσθη νὰ φύγῃ ἀπὸ τὴν τότε ὑπόδουλον ίδιαιτέρων πατρίδα του καὶ νὰ ἔλθῃ εἰς τὰς Ἀθήνας, ὃπου εἰργάσθη ὡς τυπογράφος καὶ ὑπάλληλος σιδηροδρόμων. Ἐγραψε ποιήματα καὶ δλίγα πτεζά, ἐμπνευσμένα ἀπὸ τὴν ἀγροτικὴν καὶ ποιμενικὴν ζωὴν τῆς ίδιαιτέρας πατρίδος του. Τὰ ποιήματά του διακρίνονται διὰ τὴν νοσταλγικὴν καὶ τὴν εἰδυλλιακὴν διάθεσιν.

ΚΥΡΟΥ ΑΧΙΛΛΕΥΣ.— Ἐγεννήθη τὸ 1898 εἰς τὰς Ἀθήνας καὶ ἀπέθανε τὸ 1950. Ἐσπούδασε Φυσικομαθηματικά. Νεώτατος ἐπεδόθη εἰς τὴν δημοσιογραφίαν, ἐγραψε δὲ καὶ λογοτεχνικὰ ἔργα.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΑΣ ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ.— (1753 - 1844). Διδάσκαλος τοῦ Γένους. Ἐγεννήθη εἰς Μηλιές τῆς Θεσσαλικῆς Μαγνησίας, ὃπου ἐδιόρθω τὰ πρῶτα γράμματα. Βραδύτερον ἐσπούδασε Φιλοσοφίαν εἰς διάφορα πανεπιστήμια τῆς Εὐρώπης. Ἐπανελθών εἰς τὴν Ἑλλάδα διετέλεσε διδάσκαλος εἰς Ἀμπελάκια τῆς Θεσσαλίας, μετὰ δὲ τὴν Ἐπανάστασιν ἔγενετο μέλος τοῦ Ἀρείου Πάγου καὶ ἔφορος τῆς Παιδείας. Ἐγραψε καὶ μετέφρασε διάφορα ἔργα, ἐν συνεργασίᾳ δὲ μετὰ τοῦ Φιλιππίδου Δανιήλ συνέταξε βιβλίον γεωγραφίας μὲ τὸν τίτλον «Γεωγραφία-Νεωτερική» διὰ τὴν διδασκαλίαν τῶν ἐλληνοπαίδων τῆς ὑποδούλου Πατρίδος.

ΛΑΜΠΡΟΣ ΣΠΥΡΙΔΩΝ.— Ἐγεννήθη τὸ 1851 εἰς τὴν Κέρκυραν καὶ ἀπέθανε τὸ 1919. Υπῆρξε πολυγραφώτατος ιστορικός συγγραφεύς, ἐρευνήσας ίδιως τὴν

μεσαιωνικήν ιστορίαν, καὶ ἐπιστήμων διεθνοῦς κύρους. Διετέλεσε καθηγητὴς τῆς 'Ιστορίας εἰς τὸ Πανεπιστήμιον' Ἀθηνῶν καὶ πρωθυπουργὸς ἐπὶ μικρὸν διάστημα.

ΛΑΣΚΑΡΑΤΟΣ ΑΝΔΡΕΑΣ.— 'Ἐγεννήθη τὸ 1811 εἰς τὸ Ληξούριον καὶ ἀπέθανε τὸ 1901. Ἐσπούδασε Νομικά, ὅλῃ ἡσχολήθη περισσότερον μὲ τὴν λογοτεχνίαν. Κυρίως ἐστατίστη τὴν ἀμάθειαν καὶ τὰς προλήψεις τοῦ λαοῦ, τὸν δόποιον ἦθελε νά τι αφωτίσῃ καὶ ἔξυψώσῃ. Εἶναι εἰς ἀπὸ τοὺς καλυτέρους σατιρικούς μας.

ΜΑΒΙΛΗΣ ΛΟΡΕΝΤΖΟΣ.— 'Ἐγεννήθη τὸ 1858 εἰς τὴν Κέρκυραν καὶ ἔπειτα τὸ 1912 εἰς τὸν Δρίσκον τῆς Ἡπείρου ὑπὲρ Πατρίδος. Ἐσπούδασε Φιλολογίαν εἰς Γερμανίαν καὶ ἔγραψε ποιήματα. Διεκρίθη κυρίως ὡς ποιητὴς σονέττων, εἰς τὰ ὅποια ἀναγνωρίζεται ὡς ἀριστοτέχνης.

ΜΑΛΑΚΑΣΗΣ ΜΙΛΤΙΑΔΗΣ.— 'Ἐγεννήθη εἰς Μεσολόγγιον τὸ 1870 καὶ ἀπέθανε εἰς 'Αθήνας τὸ 1943.

'Ἐσπούδασε Νομικά, ὅλῃ ἡσχολήθη μὲ τὴν λογοτεχνίαν καὶ ἰδίᾳ μὲ τὴν ποίησιν. Οἱ στίχοι του ἔχουν πλαστικότητα, μουσικότητα καὶ νοσταλγικὴν διάθεσιν.

ΜΑΡΚΟΡΑΣ ΓΕΡΑΣΙΜΟΣ.— 'Ἐγεννήθη τὸ 1826 εἰς Κεφαλληνίαν καὶ ἀπέθανε τὸ 1911 εἰς Κέρκυραν. Ἐσπούδασε Νομικά, διετέλεσεν ἀνώτατος ὑπάλληλος τῆς 'Ιονίου πολιτείας καὶ βουλευτής Κερκύρας μετὰ τὴν ἔνωσιν τῆς 'Επτανήσου.

Τὴν ποίησίν του χαρακτηρίζει ἡ τελειότης τῆς μορφῆς, ἡ κομψότης καὶ ἡ καταθέλγουσα τὰ δῶτα καὶ τὴν ψυχὴν ἀρμονία.

ΜΑΡΤΖΩΚΗΣ ΣΤΕΦΑΝΟΣ.— 'Ἐγεννήθη εἰς Ζάκυνθον τὸ 1855 καὶ ἀπέθανε εἰς 'Αθήνας τὸ 1913. Εἶναι ἐπτρεασμένος ἀπὸ τὴν Σολωμικὴν παράδοσιν, ὅλλακαὶ ἀπὸ τὴν 'Ιταλικὴν ποίησιν.

Εἰς τὰ ποιήματά του διακρίνεται ρωμαντισμὸς καὶ ἀπαισιοδοξία.

ΜΕΛΑΣ ΣΠΥΡΟΣ.— 'Ἐγεννήθη τὸ 1885 εἰς Ναύπακτον καὶ ἀπὸ τὸ 1935 εἶναι μέλος τῆς 'Ακαδημίας 'Αθηνῶν. Νεώτατος ἐπεδόθη εἰς τὴν δημοσιογραφίαν, τὴν λογοτεχνίαν καὶ τὸ θέατρον. Θεωρεῖται εἰς ἀπὸ τοὺς καλυτέρους λογοτέχνες.

Εἶναι πολυγραφώτατος, δὲ κάλαμός του ἔνέχει ὀκρίβειαν καὶ ἐνάργειαν.

ΜΗΝΙΑΤΗΣ ΗΛΙΑΣ.— 'Ἐγεννήθη εἰς Κεφαλληνίαν τὸ 1669 καὶ ἀπέθανε εἰς Ληξούριον τὸ 1714. Ἐσπούδασεν εἰς Βενετίαν. 'Ὑπῆρξε δὲ καὶ μαθητὴς τοῦ Φραγκίσκου Σκούφου εἰς τὰ θεολογικὰ καὶ φιλοσοφικὰ μαθήματα.

Διεκρίθη ὡς ἐκκλησιαστικὸς ρήτωρ καὶ διδάσκαλος τοῦ Γένους κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς Τουρκοκρατίας.

ΜΙΣΤΡΑΛ ΦΡΕΙΔΕΡΙΚΟΣ.— 'Ἐγεννήθη τὸ 1830 εἰς Maillane παρὰ τὰς ἐκβολὰς τοῦ Ροδανοῦ καὶ ἀπέθανε τὸ 1914. Διάσημος Προβηγκιανὸς ποιητής, ἐπιτυχών τὴν ἀναμόρφωσιν τοῦ γλωσσικοῦ Ιδιώματος τῆς Ιδιαιτέρας πατρί-

Ίος του Προβηγκίας, τῆς ὅποιας ἔξυμνησε τὰς φυσικὰς καλλονάς, τοὺς θρύλους, τὰς παραδόσεις καὶ τὰ ἔθιμα εἰς τὸ μεγαλεῖῶδές του εἰδυλλιακὸν ἔπος «Μιρέϊγ» καὶ ἄλλα ἀξιόλογα ποιήματα. Ο Λαμαρτίνος τὸν ἀπεκάλεσε : «σύγχρονον διη-ρικὸν ποιητὴν» καὶ «Ἐλληνα ποιητὴν ἐν Ἀθινιόν.

ΜΟΝΑΧΟΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ ἢ ΑΜΑΡΤΩΛΟΣ.—Ἐξῆσε κατὰ τὸν Θ' αἰῶνα καὶ κατήγετο ἐκ Κωνσταντινουπόλεως. Ἐπωνομάσθη «Ἀμαρτωλός» ἐκ τῆς συν-ηθείας τῆν ὅποιαν εἶχον οἱ μοναχοὶ νὰ ἀποδίδουν εἰς ἑαυτούς τὸ ἐπίθετον τοῦτο.

Συνέγραψε χρονικὸν μιμούμενο τὸν χρονογράφον Θεοφάνην καὶ προγενε-στέρους χρονογράφους.

ΜΟΣΧΟΣ ΙΩΑΝΝΗΣ.—Μοναχὸς καὶ συγγραφεύς. Ἐγεννήθη περὶ τὸ 545 εἰς τὴν Δαμασκὸν τῆς Συρίας. Κατὰ τὴν εἰσβολὴν τῶν Περσῶν εἰς τὴν Συρίαν καὶ Παλαιστίνην ἤναγκασθη νὰ καταφύγῃ εἰς Ἀλεξάνδρειαν καὶ ἔπειτα εἰς Ρώμην, ὅπου καὶ ἀπέθανε περὶ τὸ 620.

Ἄξιόλογον μνημεῖον τῆς χριστιανικῆς φιλολογίας εἶναι τὸ ἔργον του «Λειμών», περιέχον πολλὰς εἰδήσεις περὶ μοναχῶν καὶ μοναχικοῦ βίου. Γραμμένον μὲ ἀπλότητα κατέστη τὸ προσφιλέστατον ἀνάγνωσμα καὶ εἰς τὴν Ἀνατολὴν καὶ εἰς τὴν Δύσιν, μεταφρασθὲν εἰς τὴν Λατινικήν.

ΜΩΡΑ·Ι·ΤΙΔΗΣ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ.—Ἐγεννήθη τὸ 1850 καὶ ἀπέθανε τὸ 1929 εἰς τὴν Σκίαθον. Ἐσπούδασε Φιλολογίαν καὶ ὑπηρέτησεν ὡς καθηγητὴς Γυμνα-σίου. Ἡσχολήθη μὲ τὴν λογοτεχνίαν καὶ τὴν δημοσιογραφίαν, εἶναι δὲ ἐκ τῶν κορυφαίων Ἐλλήνων διηγηματογράφων.

Εἰς τὰ ἔργα του ἐκδηλώνεται ἡ γνησία θρησκευτικότης του καὶ ἡ μεγάλη ἀγάπη του πρὸς τὴν πατρίδα καὶ τὴν Ἐλληνικὴν φύσιν.

ΝΙΡΒΑΝΑΣ ΠΑΥΛΟΣ.—Φιλολογικὸν ψευδώνυμον τοῦ Πέτρου Ἀποστολίδου. Ἐγεννήθη εἰς τὴν Ρωσίαν τὸ 1866 καὶ ἀπέθανε τὸ 1937 εἰς τὰς Ἀθήνας. Ἐσπού-δασεν ἱατρικήν καὶ ὑπηρέτησεν ὡς ἱατρὸς εἰς τὸ πολεμικὸν ναυτικόν. Πολυγρα-φώτατος μυθιστοριογράφος, ποιητής, θεατρικὸς συγγραφεύς, διεκρίθη ἴδιως ὡς χρονογράφος. Διετέλεσε μέλος τῆς Ἀκαδημίας.

Τὸ ἔργον του χαρακτηρίζει ἡ εὐγένεια τοῦ γλωσσικοῦ ὑφους του.

ΟΙΚΟΝΟΜΟΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ, δὲ ἔξ Οἰκονόμων.—Ἐγεννήθη τὸ 1780 εἰς Τσαρίτσαιναν τῆς Θεσσαλίας. Ἐξοχος κληρικός, συγγραφεύς, ρήτωρ καὶ διδά-σκαλος. Ἐδιδασκεν εἰς τὴν Μυτιλήνην, εἰς τὰς Σέρρας, εἰς τὴν Σμύρνην καὶ εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν. Τὸ 1834 ἐγκατεστάθη εἰς τὰς Ἀθήνας, ὅπου ἔζησε συγγρά-φων καὶ κηρύττων τὸν θεῖον λόγον μέχρι τοῦ θανάτου του (1857). Ἐργα του : «Τέχνη Ρητορικῆς», «Ιερὰ κατήχησις», «Ρητορικοὶ Λόγοι», «Περὶ τῶν ἔρμηνε-ῶν τῆς Παλαιᾶς Γραφῆς» κ.ά.

Ο Κωνστ. Οἰκονόμος ἀνεδείχθη κυρίως ὡς ρήτωρ καὶ κατέχει μίαν ἀπὸ τὰς πρώτας θέσεις μεταξύ τῶν Ἐλλήνων λογίων τοῦ πρώτου ήμισεος τοῦ ΙΘ' αἰῶνος.

ΟΥΓΚΩΡ ΒΙΚΤΩΡ.—Είς τῶν μεγίστων ποιητῶν τῆς Γαλλίας (1802 - 1885) καὶ γενικῶς τοῦ ΙΘ' αἰῶνος· φιλόσοφος, μυθιστοριογράφος, δραματογράφος, πολιτευόμενος. Ὅπηρξε μέγας φιλέλην καὶ πολλὰ ἔργα του μετεφράσθησαν εἰς τὴν Ἑλληνικήν, μεταξύ τῶν ὅποιων καὶ «οἱ Ἀθλιοί», μέγα μυθιστόρημα ἀποκτήσαν παγκόσμιον δημοτικότητα.

ΠΑΛΑΜΑΣ ΚΩΣΤΗΣ.—Ἐγεννήθη τὸ 1859 εἰς τὰς Πάτρας ἐκ γονέων Μεσολογγιτῶν καὶ ἀπέθανεν εἰς τὰς Ἀθήνας τὸ 1943. Ἐσπούδασε Νομικά εἰς τὸ Πανεπιστήμιον Ἀθηνῶν, τοῦ ὅποιου διετέλεσεν ἐπὶ πολλὰ ἔτη γενικὸς γραμματεύς. Διωρίσθη μεταξύ τῶν πρώτων μέλος τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν. Πολυγραφώτατος ποιητής καὶ πεζογράφος. Είναι δὲ καθολικώτερος ποιητής μας, διότι ἐνεπνεύσθη τὰ ἔργα του ἀπὸ τὴν τρισχιλετῆ ἑθνικὴν ιστορίαν μας, ἀπὸ τὴν σύγχρονον εὐρωπαϊκὴν διανόσιν καὶ ἀπὸ τὸν συναισθηματικὸν βίον τῆς συγχρόνου ἐποχῆς.

Διακρίνεται διὰ τὴν δύναμιν τῶν ποιητικῶν συλλήψεών του, διὰ τὸν πλούτον τῆς γλώσσης, διὰ τὴν πρωτοτυπίαν καὶ τὴν ποικιλίαν τῶν ποιητικῶν ἑκφραστικῶν μέσων. Ἀποτελεῖ μαζὶ μὲ τὸν Σολωμὸν τὴν δυάδα τῶν μεγαλυτέρων ποιητῶν μας.

ΠΑΛΛΗΣ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ.—Ἐγεννήθη εἰς τὸν Πειραιᾶ τὸ 1851. Ἀπέθανε τὸ 1935. Ἀκρος ὄπαδος τοῦ δημοτικισμοῦ, ὑπῆρξε λόγιος εύρυτάτης παιδείας. Νεαρώτατος ἔξεδωσεν εἰς κριτικὴν ἔκδοσιν τὴν Ἀντιγόνην τοῦ Σοφοκλέους. Ἐγραψε ποιήματα καὶ ἔκαλλιέργησε κυρίως τὸ παιδικό τραγούδι. Μετέφρασεν εἰς τὴν δημοτικὴν τὴν Καινὴν Διαθήκην καὶ τὴν Ἰλιάδα τοῦ Ὁμήρου, ὡς καὶ ξένα ἔργα.

ΠΑΠΑΔΙΑΜΑΝΤΗΣ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ.—Ἐγεννήθη τὸ 1851 εἰς τὴν νῆσον Σκίαθον ἐκ πατρὸς Ἱερέως. Ἐσπούδασεν δὲ λίγον χρόνον Φιλολογίαν εἰς τὸ Πανεπιστήμιον Ἀθηνῶν. Ειργάσθη εἰς ἔφημερίδας ὡς μεταφραστής ἐκ τῆς γαλλικῆς καὶ ἀγγλικῆς γλώσσης, τὰς ὅποιας εἶχεν αὐτοδιαχθῆ. Ἀπέθανεν τὸ 1911. Ἐδημοσίευσεν εἰς ἔφημερίδας καὶ περιοδικά πολλὰ διηγήματα, δύο μυθιστορήματα καὶ δλίγα ποιήματα. Διακρίνεται διὰ τὴν γηνήσιαν θρησκευτικότητά του, διὰ τὸν πηγαϊὸν λυρισμόν του καὶ διὰ τὸ ἰδιότυπον ὑφος του. Ἀπὸ πολλούς θεωρεῖται ὡς ὁ μεγαλύτερος διηγηματογράφος τῆς νέας λογοτεχνίας μας.

ΠΑΠΑΝΤΩΝΙΟΥ ΖΑΧΑΡΙΑΣ.—Ἐγεννήθη εἰς τὸ Καρπενήσι τὸ 1877 καὶ ἀπέθανε τὸ 1940. Διετέλεσε διευθυντὴς τῆς Ἐθνικῆς Πινακοθήκης καὶ Ἀκαδημαϊκός. Ἐγραψε πεζούς ρυθμούς (πεζοτράγουδα), διηγήματα, μελέτας (κριτικάς καὶ αἰσθητικάς), ποιήματα καὶ δράματα. Διακρίνεται διὰ τὴν ἀκρίβειαν, ἐπιγραμματικότητα καὶ ἀπλότητα τοῦ ὑφους του.

ΠΑΠΑΡΡΗΓΟΠΟΥΛΟΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ.—Ἐγεννήθη τὸ 1815 εἰς Κωνσταντινούπολιν. Ὁ πατήρ του ἐφονεύθη κατὰ τὰς σφαγὰς τοῦ 1821. Ἐξεπιασεύθη εἰς τὴν Ὁδησσὸν μὲ δαπάνας τοῦ αὐτοκράτορος τῆς Ρωσίας. Τὸ 1851 διωρίσθη καθηγητὴς τῆς Ἰστορίας εἰς τὸ Πανεπιστήμιον Ἀθηνῶν, ὃπου ἐδίδαξε μέχρι τοῦ θανάτου του (1891).

Ἐκτὸς ἀπὸ δὲ λαὶ ιστορικὰ ἔργα του ἔγραψε τὴν ἔξατομον «Ιστορίαν τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἐθνους», διὰ τῆς δόποισας ἀπέδειξε τὴν ἀδιάλειπτον συνέχειαν τοῦ ιστορικοῦ βίου τοῦ Ἑλληνισμοῦ ἀπὸ τῶν ἡρωϊκῶν χρόνων μέχρι σήμερον.

ΠΑΡΑΣΧΟΣ ΑΧΙΛΛΕΥΣ.—Ἐγεννήθη εἰς τὸ Ναύπλιον τὸ 1838. Ἀπέθανεν εἰς τὰς Ἀθήνας τὸ 1895. ἔγραψε πολλὰ ποιητικὰ ἔργα μικρὰ καὶ μεγάλα.

Ἡ ποίησίς του εἶναι ρητορική καὶ ρωμαντική.

ΠΑΣΣΩΒ (PASSOW) ΑΡΝΟΛΔΟΣ (1829 - 1870).—Γερμανὸς φιλόλογος, δημοσιεύσας, πλὴν διαφόρων φιλολογικῶν ἔργων ἀναφερομένων εἰς τὸν Ὀμηρον καὶ τὸν Σοφοκλέα, τὴν γνωστοτάτην συλλογὴν δημοδῶν νεοελληνικῶν ἥσμάτων ὑπὸ τὸν τίτλον «Τραγούδια Ρωμαΐκα, Papularia Carmina Graeciae recentioris» ἐν Λειψίᾳ τὸ 1860.

ΠΕΡΡΑΙΒΟΣ ΧΡΙΣΤΟΦΟΡΟΣ.—Ἐγεννήθη εἰς τὴν Θεσσαλίαν τὸ 1776. Ἐμυήθη εἰς τὰ σχέδια τοῦ Ρήγα πρὸς ἀπελευθέρωσιν τοῦ Ἐθνους, εἰργάσθη δὲ πολὺ πρὸς ἐπιτυχίαν αὐτῶν. ἔγραψε τὰ ἔξις: «Ιστορία τοῦ Σουλίου καὶ τῆς Πάργας», «Ἐπιτομὴ τῆς Ιστορίας τῶν Ἀθηνῶν», καὶ «Βιογραφία τοῦ Ρήγα Φεραίου».

ΠΑΤΙΜΕΖΑΣ - ΛΑΥΡΑΣ.—Φιλολογικὸν ψευδώνυμον τοῦ Πετιμεζᾶ Νικολάου. Ἐγεννήθη εἰς Ἀθήνας τὸ 1873. ἀξιωματικός τοῦ Πυροβολικοῦ. ἔγραψε διηγήματα, χρονογραφήματα, πολεμικάς ἀναμνήσεις (1912) καὶ ποιήματα.

ΠΟΛΕΜΗΣ ΙΩΑΝΝΗΣ.—Ἐγεννήθη τὸ 1862 εἰς τὰς Ἀθήνας καὶ ἀπέθανε τὸ 1920. Ἐξέδωσε πολλὰς ποιητικάς συλλογάς, ἐν αἷς καὶ παιδικά ποιήματα, μετέφρασε δὲ καὶ τὰ «Εἰδύλλια» τοῦ Θεοκρίτου. Διακρίνεται διὰ τὴν ἀπλότητα τοῦ ὕφους του.

ΠΟΛΙΤΗΣ ΝΙΚΟΛΑΟΣ.—Ἐγεννήθη εἰς τὰς Καλάμας τὸ 1852 καὶ ἀπέθανε τὸ 1912. Καθηγητὴς τῆς Ἀρχαιολογίας εἰς τὸ Πανεπιστήμιον Ἀθηνῶν. Εἰσήγαγεν εἰς τὴν Ἐλλάδα τὴν Ἐπιστήμην τῆς Λαογραφίας, ὑπῆρξε δὲ πολυγραφώτατος.

ΠΟΡΦΥΡΑΣ ΛΑΜΠΡΟΣ.—Φιλολογικὸν ψευδώνυμον τοῦ Δημητρίου Συψώμου. Ἐγεννήθη τὸ 1879 εἰς τὴν Χίον καὶ ἀπέθανε τὸ 1932. Ἐξέδωσε τὴν ποιητικὴν συλλογὴν «Σκιές», μετὰ δὲ τὸν θάνατόν του ἔξεδόθη καὶ δευτέρα «Οἱ μουσικὲς φωνές».

Ἡ ποίησίς του διακρίνεται διὰ τὴν μελαγχολικὴν διάθεσιν, τὴν λιτότητα τῶν ἐκφραστικῶν μέσων καὶ τὴν μουσικότητα τῶν στίχων του.

ΠΟΡΦΥΡΟΓΕΝΝΗΤΟΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ.—Αὐτοκράτωρ τοῦ Βυζαντίου, ἔβασιλευσεν ἐπὶ 46 ἔτη (913-959). Διέπρεψε περισσότερον ὡς συγγραφεὺς παρὰ ὡς αὐτοκράτωρ. Ἐργα του: «Ιστορικὴ διήγησις τοῦ βίου καὶ τῶν πράξεων τοῦ ἀσιδίμου βασιλέως», «Πρὸς τὸν ἴδιον νήσον Ρωμανόν», «Βασιλικά», «Συλλογὴ νόμων» καὶ δὲλλα.

ΠΡΟΒΕΛΕΓΓΙΟΣ ΑΡΙΣΤΟΜΕΝΗΣ.—'Εγεννήθη εἰς τὴν Σίφνον, ἐσπούδασε Φιλολογίαν. Ἐξελέγη βουλευτής τῆς Ἰδιαιτέρας του πατρίδος καὶ μέλος τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν. Ἀπέθανε τὸ 1936. Ἐγραψε ποιήματα, ἔμμετρα δράματα καὶ μετέφρασε ἔναν ἔργο. Τὸ Ἰδιαιτέρον γνώρισμα τῶν ἔργων του εἶναι ἡ φιλοσοφικὴ ὀνάτασις, ὁ ἴδεαλισμὸς καὶ ἡ ἀγάπη πρὸς τὴν ζωὴν τῶν ναυτικῶν.

ΡΑΓΚΑΒΗΣ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ.—'Εγεννήθη τὸ 1809 εἰς Κωνσταντινούπολιν. Διετέλεσε καθηγητής τῆς Ἀρχαιολογίας εἰς τὸ Πανεπιστήμιον Ἀθηνῶν, βούλευτής, ὑπουργὸς καὶ πρεσβευτής. Ἀπέθανε τὸ 1892. Ὑπῆρξε πολυγραφώτατος καὶ εύρυτάτης μορφώσεως. Ἐδημοσίευσεν ἔργα ἀρχαιολογικά, ιστορικά, λεξικά, λογοτεχνικά (διηγήματα, δράματα, κωμῳδίας καὶ ποιήματα).

ΡΟ·Ι·ΔΗΣ ΕΜΜΑΝΟΥΗΛ.—'Εγεννήθη εἰς Σύρον τὸ 1835 καὶ ἀπέθανεν εἰς Ἀθήνας τὸ 1904. Ἐγραψε διηγήματα καὶ κριτικὰς μελέτας. Διακρίνεται διὰ τὸ σπινθηροβόλον καὶ δηκτικὸν πνεῦμά του καὶ διὰ τὸ γλαφυρὸν ὄφος του.

ΣΑΤΟΒΡΙΑΝΔΟΣ ΦΡΑΓΚΙΣΚΟΣ ΡΕΝΕ.—'Ενδοξος Γάλλος συγγραφεὺς καὶ διπλωμάτης (1768-1848). Είναι δημιουργὸς τῆς πρώτης φιλελληνικῆς κινήσεως ἐν Γαλλίᾳ. Ἡ ἐπίδρασίς του εἰς τὰ γαλλικὰ γράμματα ὑπῆρξε τεραστία. Ἐγραψε : «Οδοιπορικὸν ἀπὸ Παρισίων εἰς Ἱεροσόλυμα», «Τὸ πνεῦμα τοῦ Χριστιανισμοῦ» κ.ἄ. πολλά.

ΣΙΛΛΕΡ (SHILLER) ΦΡΕΙΔΕΡΙΚΟΣ.—'Εγεννήθη τὸ 1759 εἰς τὸ Μάρμπαχ τῆς Βυρτεμβέργης καὶ ἀπέθανε τὸ 1805 εἰς τὴν Βασιλάρην. Ἐγραψε πολλάς ποιητικὰς συλλογὰς καὶ δράματα, ἀναδειχθεῖς ὡς εἰς τῶν μεγάλων ποιητῶν τῆς Γερμανίας, ἰσάξιος τοῦ Γκαΐτε. Εἰς τὴν Ἑλληνικὴν ἔχουν μεταφρασθῆ ὑπὸ διαφόρων πολλά ποιήματά του καὶ τὰ σπουδαιότερα τῶν δραμάτων του.

ΣΚΙΠΗΣ ΣΩΤΗΡΗΣ.—'Εγεννήθη τὸ 1881 εἰς τὰς Ἀθήνας καὶ ἀπέθανε τὸ 1952. Παρέμεινεν ἐπὶ μακρὸν εἰς Παρισίους, ὅπου ἡκολούθησε μαθήματα λογοτεχνίας καὶ αἰσθητικῆς. Μέλος τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν. Ἐγραψε κυρίως ποιήματα, δράματα καὶ κριτικὰς μελέτας.

ΣΚΟΚΟΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ.—'Εγεννήθη τὸ 1854 εἰς Ἀθήνας καὶ ἀπέθανε τὸ 1925. Ἐσπούδασε Νομικά. Ἐγραψε ποιήματα, κοινωνικάς μελέτας, ἥθιογραφίας, δόδοιπορικάς ἐντυπώσεις καὶ σατιρικά. Εἰς τὸ τελευταῖον τοῦτο εἶδος παραμένει μοναδικός μεταξύ δλων τῶν νεωτέρων σατιρικῶν μαζί.

ΣΚΟΥΦΟΣ ΦΡΑΓΚΙΣΚΟΣ.—'Εγεννήθη κατὰ τὸ 1645 εἰς Κυδωνίαν τῆς Κρήτης. Ἐχειροτονήθη Ἱερεὺς καὶ ἔδιδαξε Φιλοσοφίαν καὶ Θεολογίαν εἰς τὴν Βενετίαν. Διακρίνεται διὰ τὴν ρητορικὴν του δύναμιν καὶ διὰ τὴν λαϊκωτέραν γλῶσσάν του ἐν συγκρίσει μὲ τοὺς περισσοτέρους συγχρόνους καὶ Ἱερωμένους συγγραφεῖς.

ΣΟΛΩΜΟΣ ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ.—Ἐγεννήθη τὸ 1798 εἰς τὴν Ζάκυνθον. Ἐσπούδασεν εἰς τὴν Κρεμώναν καὶ κατόπιν εἰς τὴν Παρίαν τῆς Ἰταλίας. Πλήγη τῆς Νομικῆς κατέγινε κυρίως εἰς φιλολογικὰ μελέτας καὶ εἰς τὴν ποίησιν. Ἔγραψε τὰ πρῶτα ποιήματά του εἰς Ἰταλικήν γλώσσαν, ἐνωρὶς δύμως ἐπεδόθη εἰς τὴν συστηματικὴν μελέτην τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης καὶ εἰς τὴν σύνθεσιν Ἑλληνικῶν ποιημάτων. Εἶναι δὲ ποιητής τοῦ «Ἐθνικοῦ μας ὅμουνος». Ἡ φιλοπατρία του, δὲ ίδεαλισμός του, ἡ ποιητική του πρωτοτυπία, ἡ δοποία συνεδύσσεις κατά τρόπον θαυμαστὸν τὴν πλαστικότητα καὶ τὴν μουσικότητα, καὶ ἡ ἀνύψωσις τῆς δημοτικῆς γλώσσης εἰς τὴν περιωπὴν τῆς ἑκφράσεως ιδεῶν ψηφᾶν, τὸν ἔχουν ἐπιβάλει εἰς τὴν ἐθνικὴν συνείδησιν ὡς τὸν μεγαλύτερον τῶν νεωτέρων ποιητῶν μας, ἀν καὶ τὰ ὥριμώτερα ἔργα του διεσώθησαν εἰς ἀποσπάσματα.

ΣΟΥΡΗΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ.—Ἐγεννήθη τὸ 1852 εἰς τὴν Σῦρον καὶ ἀπέθανε εἰς τὰς Ἀθήνας τὸ 1919. Ἐσπούδασε Φιλολογίαν. Ἀπὸ τὸ 1883 ἕως τὸ 1918 ἔζειδις τὴν ἔβδομαδιάν σατιρικήν ἐφημερίδα «Ο Ρωμιός». Ἔγραψε πολλὰ σατιρικὰ ποιήματα καὶ τινα λυρικά. Διακρίνεται διὰ τὸ εὐφυολόγον πνεῦμα του, δὲ ποίησίς του ἀποτελεῖ τὸν γελοιογραφικὸν πίνακα τῆς ἐποχῆς του.

ΣΟΦΟΥΛΗΣ ΘΕΜΙΣΤΟΚΛΗΣ.—Πολιτικὸς ἐκ Σάμου, γεννηθεὶς τὸ 1863 καὶ ἀποθανὼν εἰς τὰς Ἀθήνας τὸ 1948. Ἐσπούδασεν εἰς Ἀθήνας καὶ Γερμανίαν, εἰδικευθεὶς εἰς τὸν κλάδον τῆς Ἀρχαιολογίας.

Ἡγωνίσθη ἐν Σάμῳ ὑπὲρ τῶν προνομίων τῆς νήσου, ἥγηθεὶς τὸ 1907 ἐπαναστάσεως καὶ προετοιμάσας ἔπειτα ἐξ Ἀθηνῶν καὶ ἄλλα κινήματα, ιδίως τὴν ἐπανάστασιν τοῦ 1912.

Διετέλεσε Γεν. Διοικητής Μακεδονίας, ἐπανειλημμένως πρόεδρος τῆς βουλῆς, ὑπουργὸς καὶ πρωθυπουργός.

ΤΡΙΚΟΥΠΗΣ ΣΤΥΡΙΔΩΝ.—Ἐγεννήθη εἰς τὸ Μεσολόγγιον τὸ 1788. Ἐσπούδασεν ἐπὶ πολλὰ ἔτη ἐν Εὐρώπῃ Φιλολογίαν καὶ Φιλοσοφίαν. Κατά τὴν ἔναρξιν τῆς Ἐπαναστάσεως κατῆλθεν εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ ὑπηρέτησεν εἰς διαφόρους δημοσίας θέσεις. ἐπὶ Καποδιστρίου καὶ Οθωνος ἔγένετο πολλάκις Ὑπουργὸς καὶ Πρωθυπουργός. Ἀπέθανεν εἰς τὰς Ἀθήνας τὸ 1872. Σπουδαιότατον εἶναι τὸ ἔργον του «Ιστορία τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως». Αὗτη εἶναι ἡ ἀριστή πηγῆ διὰ τὴν μελέτην τοῦ ὑπὲρ ἀνεξαρτησίας ἀγῶνος.

ΤΣΟΥΝΤΑΣ ΧΡΙΣΤΟΣ.—Ἐγεννήθη τὸ 1857 εἰς Στενήμαχον τῆς Ἀνατολικῆς Ρωμυλίας καὶ ἀπέθανε τὸ 1934 εἰς Ἀθήνας. Εἰς ἕκ τῶν διαπρεπεστέρων ἀρχαιολόγων, διεθνῶς γνωστὸς διὰ τὰς ἐπιτυχεῖς ἀνασκαφάς του καὶ διὰ τὰς ἀξιόλογα συγγράμματά του.

ΦΕΡΑΙΟΣ ΡΗΓΑΣ.—Ἐγεννήθη εἰς τὸ χωρίον τῆς Θεσσαλίας Βελεστίνον ἢ Φεράς τὸ 1758 καὶ ἐδοιοφονήθη ὑπὸ τῶν σουλτανικῶν ἀρχῶν εἰς Βελιγράδιον

τὸ 1798. Διὰ τῆς «Μεγάλης Χάρτας» του, τῶν «Δικαίων τοῦ Ἀνθρώπου» καὶ τῶν φιογερῶν πατριωτικῶν ποιημάτων του συνετέλεσε τὰ μέγιστα εἰς τὴν ἔθνικήν ἀφύπνισιν τῶν ὑποδούλων προγόνων μας. Διὰ τούτο δικαίως ἀνεκηρύχθη πρόδρομος καὶ πρωτομάρτυς τῆς Ἐθνικῆς Παλιγγενεσίας.

ΦΡΑΝΤΖΗΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ.—Ἐγεννήθη τὸ 1401 εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν καὶ ἀπέθανε μετὰ τὸ 1467. Διετέλεσε γραμματεὺς τῶν αὐτοκρατόρων Μανουὴλ καὶ Ἰωάννου Παλαιολόγου καὶ ἀνέλαβε πλείστας διπλωματικάς ἀποστολάς κατὰ διαταγὴν τοῦ Κωνσταντίνου Παλαιολόγου. Ὑπῆρξεν αὐτόπτης μάρτυς τῆς ἀλώσεως σύλληφθεὶς αἷχμαλωτος καὶ ἔσαγορασθεὶς ἀργότερον. Τὸ ἔργον του «Χρονικόν» εἶναι πολύτιμος ιστορική πηγὴ καὶ ἔχει γραφῇ εἰς τὴν λογίαν γλῶσσαν μὲν μερικάς παραχωρήσεις εἰς τὴν λαϊκήν.

ΧΑΤΖΟΠΟΥΛΟΣ ΚΩΣΤΑΣ.—Ἐγεννήθη εἰς τὸ Ἀγρίνιον τὸ 1868 καὶ ἀπέθανε εἰς Ἰταλίαν τὸ 1920. Ἐγράψε ποιήματα, διηγήματα κ.ἄ. Είναι δὲ ιδρυτής τοῦ περιοδικοῦ «Τέχνη» (1898-1899) κατὰ τὴν κριτιμωτέραν περίοδον τοῦ γλωσσικοῦ ζητήματος, εἰς τὸ δόποιον συνειργάσθησαν οἱ καλύτεροι λογοτέχναι.

ΧΟΡΤΑΣΗΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ.—Ἐγεννήθη εἰς τὸ Ρέθυμνον τῆς Κρήτης, ὅγνωστον ποιῶν ἔτος, καὶ ἀπέθανε τὸ 1658. Τὸ μόνον διασωθέν ἔργον του εἶναι ἡ τραγῳδία «Ἐρωφίλη», ἐν τῶν καλυτέρων ἔργων τῆς κρητικῆς λογοτεχνίας.

ΧΡΙΣΤΟΒΑΣΙΛΗΣ ΧΡΙΣΤΟΣ.—Ἐγεννήθη εἰς τὸ Σούλι τὸ 1862 καὶ ἐσπούδασεν εἰς Σμύρνην καὶ Κωνσταντινούπολιν. Ἐγράψε διηγήματα μὲν ἐντονον ἡθογραφικὸν χρῶμα καὶ πολλάς ιστορικάς μελέτας. Είναι ἀριστοτέχνης εἰς τὰς περιγραφὰς ἡθῶν καὶ ἐθίμων.

ΧΡΙΣΤΟΠΟΥΛΟΣ ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ.—Ἐγεννήθη τὸ 1772 εἰς τὴν Καστορίαν τῆς Μακεδονίας. Ἐσπούδασε Νομικήν καὶ Ἰατρικήν εἰς τὴν Ἰταλίαν. Προσελήφθη εἰς τὴν Αὔλην τοῦ Βουκουρεστίου, διόπου κατέλαβε διάφορα δξιώματα ἐπὶ ἡγεμόνων Μουρούζη καὶ Καρατζᾶ. Ἀπέθανεν εἰς Βλαχίαν τὸ 1847.

Ἐγράψε λυρικά ποιήματα, τὰ δόποια ἔξυμνον ἀφελῶς καὶ ἀνεπιτηδεύτως τὰς ἀπολαύσεις τῆς ζωῆς (ἀνακρεόντεια), διὸ καὶ ἐπωνομάσθη «ὁ Νέος Ἀνακρέων». Είναι εἰς ἀπό τοὺς πρώτους ποιητὰς τῆς λαϊκῆς μας γλώσσης.

*Εξώφυλλον Κ. Σταυρίδη

ΠΙΝΑΞ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ ΚΑΤΑ ΣΥΛΛΟΓΑΣ
A'. Ἐκ τῆς Συλλογῆς Γ. Καλαματιανοῦ

Σελίς

1. Λόγος εἰς τὸν Εὐαγγελισμὸν τῆς Ὑπεραγίας Δεσποίνης ἡμῶν Θεοτόκου, Ἀνδρέου Ἀρχιεπισκόπου Κρήτης, τοῦ Ἱεροσολυμίτου	8
2. Βίοι τῶν νέων Βασιλέων, Γεωργίου Μοναχοῦ :	
α) Εἰρήνη μεταξὺ Ρωμανοῦ καὶ Συμεών	10
β) Ἐπιδρομὴ τῶν Ρώς κατὰ τῆς Κωνσταντίνου πόλεως	13
3. Πρὸς τὸν ἔθιμον οὐδὲν Ρωμανόν, Κωνσταντίνου Πορφυρογενῆτον	14
4. Ἐπὸς τὸ «Χρονικὸν» τοῦ Γεωργίου Φραντζῆ : δ Κωνσταντῖνος Παλαιο-	
λόγος ὅμιλεῖ πρὸς τοὺς συμπολεμιστάς του	20
5. «Ἐύχὴ» (διὰ στίχων 'Ανακρεοντέλων), Ἰωάννου Δαμασκηνοῦ	22
6. Ἐκ τῆς «Ἐρωφίλης» Γεωργίου Χορτάτση	43
7. Ἐκ τῆς «Θυσίας τοῦ Ἀβραάμ», ἀγνώστου	48
8. Διδαχὴ τῇ Ἁγίᾳ καὶ Μεγάλῃ Παρασκευῇ εἰς τὸ Σωτήριον Πάθος, Ἡλίᾳ Μηνιάτῃ	64
9. Περὶ τοῦ μὴ ζητεῖν ἀνταπόδοσιν παρὰ τῶν εὐεργετηθέντων, Νικηφόρου Θεοτόκη	72
10. Τὰ δίκαια τοῦ ἀνθρώπου, Ρήγα Φεραίου	78
11. Ὁ Παπατρέχας, Ἀδαμαντίου Κοραῆ	89
12. Ἡ ἐκκλησία τὸν Ἀι - Γεωργιοῦ (Ν. Γ. Πολίτου, Παραδόσεις)	96
13. Οἱ κολόνες τοῦ Ὁλυμπιείου (Ν. Γ. Πολίτου, Παραδόσεις)	97
14. Οἱ κόρες τοῦ Κάστρου (Ν. Γ. Πολίτου, Παραδόσεις)	97
15. Τὸ κυπαρίσσι (Ν. Γ. Πολίτου, Παραδόσεις)	98
16. Παροιμίαι τοῦ Ἐλληνικοῦ Λαοῦ (Ν. Γ. Πολίτου, «Παροιμίαι»)	99
17. Ὁ Θούριος, Ρήγα Βελεστινλῆ (Φεραίου)	101
18. Ὁ Φιλάργυρος, Ἰωάννου Βηλαρᾶ	105
19. Ὁ Ξένος (ἐκ τῆς συλλογῆς A. Passow)	115
20. Ναναρίσματα (Ν. Γ. Πολίτου, Ἐκλογαὶ)	116
21. Τοῦ Λεβέντη καὶ τοῦ Χάρου (Ν. Γ. Πολίτου, Ἐκλογαὶ)	118
22. Σκλάβοι στοὺς Ἀρβανίτες (Ν. Γ. Πολίτου, Ἐκλογαὶ)	122
23. Τῶν Κλεφτῶν καὶ τοῦ Ἀλῆ-πασᾶ (Ν. Γ. Πολίτου, Ἐκλογαὶ)	125
24. Ἡ Θάλασσα (ἀποσπάσματα), Ἰωνος Δραγούμη	171
25. Μὲ τὰ πανιά, Ἀλεξάνδρου Μωραΐτιδου	173
26. Ὁ ὑψηλόφρων, Ἀνδρ. Λασκαράτου	192
27. Ἡ γυναικούλα, Ἀνδρ. Λασκαράτου	193
28. Ἀριστοτέλης Βαλαωρίτης, Ἐμμανουὴλ Ροΐδου	241
29. Ὁ Ἐρικῆς τοῦ Πραξιτέλους, Χρίστου Τσούντα	249

	Σελίς
30. Ἡ μεταρσίωση τοῦ Δομηνίκου Θεοτοκοπούλου, Ἀχιλλέως Κύρου	253
31. Εἰς Σούλι, Ἀνδρ. Κάλβου	263
32. Φωτεινός, Ἀριστοτέλους Βαλαωρίτου	265
33. Σωκράτης, Ἰωάννου Πολέμη	278
34. Δικό μου φῶς, Ἰωάννου Γρυπάρη	279
35. Πατρίδες, Κωστῆ Παλαμᾶ	290
36. Ἡ διαθήκη μου, Γεωργίου Σουρῆ	294
37. Σατιρικὰ ἐπιγράμματα, Κωνσταντίνου Σκόκου	294
38. «Νικηφόρος Φωκᾶς» (ἀπόσπασμα), Ἀριστομένους Προβελεγγίου	300

B. Ἐκ τῆς Συλλογῆς Μ. Σταθοπούλου - Χριστοφέλλη

1. Ἀπὸ τὸν «Ἐρωτόκριτον», Μονομαχίᾳ Ἐρωτοκρίτου καὶ Ἀρίστου, Βι- τζέντζου Κορνάρου	31
2. Τῷ Ἀνδρονίκου ὁ γιός, δημώδες	41
3. Σάλπισμα Πολεμιστήριον, Ἀδαμαντίου Κοραῆ	84
4. Ἡ Ψυχούλα, Διονυσίου Σολωμοῦ	106
5. Ἡ σκιὰ τοῦ Ὁμήρου, Διονυσίου Σολωμοῦ	107
6. Ὡδὴ εἰς τὴν σελήνην, Διονυσίου Σολωμοῦ	107
7. Εἰς Φραγκίσκων Φραϊζερ, Διονυσίου Σολωμοῦ	108
8. Ὑμνος εἰς τὴν Ἐλευθερίαν, Διονυσίου Σολωμοῦ	111
9. Τοῦ Κάστρου τῆς Ὄμρᾶς (Ν. Γ. Πολίτου, Ἐκλογαὶ)	112
10. Τοῦ Γιωφροῖου τῆς Ἀρτας (Ν. Γ. Πολίτου, Ἐκλογαὶ)	114
11. Τραγούδια τῆς ἔνιτιᾶς (Ν. Γ. Πολίτου, Ἐκλογαὶ)	116
12. Ναναρίσματα (Ν. Γ. Πολίτου, Ἐκλογαὶ)	117
13. Μοιρολόγια (Ν. Γ. Πολίτου, Ἐκλογαὶ)	119
14. Βατικα (Ἐγκωμιαστικά, Ν. Γ. Πολίτου, Ἐκλογαὶ)	120
15. Κλέφτικα (Ν. Γ. Πολίτου, Ἐκλογαὶ)	121
16. Σουλιώτικα (Ν. Γ. Πολίτου, Ἐκλογαὶ)	123
17. Ὁργάνωσις τοῦ Νέου Ἐλληνισμοῦ, Διανοητικὸς βίος, Κωνσταντίνου Πα- παρηγοπούλου	148
18. Ὁ θάνατος τοῦ Παλικαριοῦ, Ἰωνος Δραγούμη	162
19. Ὁ παπα - Νάρκισσος, Δημητρίου Βικέλα	194
20. Τὸ ἀμάρτημα τοῦ παπα - Γιώργη, Χρίστου Χριστοβασίλη	219
21. «Ἔτσι ἤταν», Γιάννη Βλαχογιάννη	229
22. «Ἄερας», Ν. Πετριέζᾶ - Λαύρα	231
23. Πόνος ψυχῆς, Παύλου Νιρβάνα	233
24. Ἡ νίκη μας στὸ Πόγραδετς, Σπύρου Μελᾶ	235
25. Ζωή, Ζαχαρία Παπαντωνίου	238
26. Εἰς Δέξαν, Ἀνδρέου Κάλβου	258
27. Ἡ πρὸς τὴν Πατρίδα ἀγάπη μου, Ἀριστοτέλους Βαλαωρίτου	269
28. Ἐλιά, Λορέντζου Μαβίλη	270

	Σελίς
29. Τὰ ἔρεπτα τοῦ Παρθενῶνος, Ἱωάννου Καρασούτσα	271
30. Εἰς δρομίσκον τῶν Ἀθηνῶν, Ἀχιλλέως Παράσχου	272
31. Στὸ σταυραῖτο, Κώστα Κρυστάλλη	276
32. Ὁρθὸς στέκεσαι ἀντίκρῳ μου ὀλόμορφο βουνό, Κώστα Χατζόπουλου .	278
33. Τὸ λένε τ' ἀηδονάκια, Μιλτιάδου Μαλακάση	280
34. Τὸ στερνὸν παραμύθι, Λάζαρου Πορφύρα	282
35. Κύπρος, Σωτῆρη Σκίπη	282
36. Παῦλος Μελᾶς, Κωστῆ Παλαμᾶ	288
37. Χιμάρα, Κωστῆ Παλαμᾶ	288
38. Ἡ Ἐλπίδα, Φρειδερίκου Σύλλερ - Θεοφίλου Βορέα	312
39. Τὰ νησιά τῆς Ἑλλάδας, Λόρδου Βύρωνος - Ἀργυρῆ Εφταλιώτη	314

Γ'. Ἐκ τῆς Συλλογῆς Ν. Κοντοπούλου

1. Ἀπὸ τὴν «Βυζαντινὴν Ἰστορίαν» τοῦ Δούκα :

α) Αἱ πρὸ τῆς ἀλώσεως διαπραγματεύσεις	17
β) Ὁ Θρῆνος ἐπὶ τῇ ἀλώσει τῆς Κωνσταντινουπόλεως	18
2. Τῆς Ἀγιᾶς Σοφιᾶς (1453), δημῶδες	42
3. Περὶ Ἀγάπης, Νικηφόρου Θεοτόκη	74
4. Περὶ Πατρίδος, Κωνσταντίνου Οἰκονόμου (τοῦ ἐξ Οἰκονόμων)	76
5. Αἱ Ἀθῆναι τὸ 1791, ἀπόσπασμα ἐκ τῆς «Γεωγραφίας Νεωτερικῆς» Κωνσταντῆ - Φιλιππίδου	77
6. Σουλιώται καὶ Σουλιώτισσαι, Χριστοφόρου Περραιβοῦ	82
7. Ὁ Πεζοπόρος τοῦ Μαραθῶνος, ἀπὸ τὰς «Παραδόσεις» Ν. Πολίτου.	94
8. Τὸ σχέδιο τῆς Ἀγιᾶς Σοφιᾶς, ἀπὸ τὰς «Παραδόσεις» Ν. Πολίτου.	95
9. Ἡ Ἀγια Τράπεζα τῆς Ἀγιᾶς-Σοφιᾶς, ἀπὸ τὰς «Παραδόσεις» Ν. Γ. Πολίτου	96
10. Τὸ λεοντάρι τοῦ Ὑμηττοῦ, ἀπὸ τὰς «Παραδόσεις» Ν. Γ. Πολίτου.	97
11. Παροιμίαι τοῦ Ἑλληνικοῦ Λαοῦ, ἀπὸ τὰς «Παροιμίας» Ν. Γ. Πολίτου.	100
12. Ὁ Τρύγος, Ἀθανασίου Χριστοπούλου	103
13. Στολιδιάρης, Ἱωάννου Βηλαρᾶ	104
14. Ναναρίσματα, ἀπὸ τὰς «Ἐκλογάς» Ν. Γ. Πολίτου	117
15. Τῆς Πάργας, ἀπὸ τὰς «Ἐκλογάς» Ν. Γ. Πολίτου	124
16. Λόγος ἐπικήδειος εἰς Ἀνδρέαν Ζαχαρίην, Σπυρίδωνος Τρικούπη	129
17. ΚΘ' Μαΐου, Σπυρίδωνος Λάζαρου	132
18. Γεώργιος Γεμιστῆς - Πλήθων, Κωνσταντίνου Γεωργούλη	154
19. Ὁ Πύραυλος, Σπύρου Μελᾶ	178
20. Τὸ γιούσουρι, Ἀνδρ. Καρκαβίτσα	210
21. Ὡ ξένε, Σπύρου Μελᾶ	237
22. Ἡ λαμπάδα τοῦ ἀδερφοῦ μου, Ζαχαρία Παπαντωνίου	239
23. Ἡ ποίησις τοῦ Ρήγα, Κωστῆ Παλαμᾶ	250
24. Δύο!, Γερασίμου Μαρκορᾶ	269

	Σελίς
25. Τὸ ἄγαλμα τοῦ Παρθένου, Δημητρίου Παπαρρηγοπούλου	275
26. Δέσηστη γιὰ τὴν ψυχὴ τοῦ Παπαδιαμάντη, Λάμπρου Πορφύρα	281
27. Εἰκόνες τοῦ χωριοῦ, Γεωργίου Δροσίνη	285
28. Θερμοπύλες, Κωνσταντίνου Καβάφη	287
29. Ἐλευθερία, Κωνσταντίνου Σκόκου	294
30. Ὁ φθόνος, Κωνσταντίνου Σκόκου	294
31. «Γαλάτεια», (ἀπόσπασμα) Σπυρίδωνος Βασιλειάδου	296
32. Ὁ Ἑλληνικὸς "Τιμος, Φρειδ. Μιστράλ - Κωστῆ Παλαμᾶ	313

Δ'. Ἐκ τῆς Συλλογῆς Ε. Φωτιάδη - Η. Μηνιάτη

1. Ἀπὸ τὸ Λειμωνάριον τοῦ Ἰωάννου Μόσχου	7
2. Διγενῆς Ἀκρίτας (ἐκ τοῦ 8ου Λόγου ἔκδ. Σπ. Λάμπρου Paris 1880) .	23
3. Ἀπὸ τὸ «Χρονικὸν τοῦ Μορέως», ἀγνώστου	26
4. Ὁ θάνατος τοῦ Διγενῆ, ἀπὸ τὰς «Ἐκλογάς» Ν. Γ. Πολίτου.	36
5. Διγενῆς (Κυπριακὴ παραλλαγή), δημῶδες	38
6. Ἑλλάδος καὶ Ἑλλήνων ἔπαινος, Φραγκίσκου Σκούφου	59
7. Ἐκ τῶν κηρυγμάτων Κοσμᾶ τοῦ Αἰτωλοῦ :	
α) Ὁ σκοπὸς τοῦ κηρύγματός μου	62
β) Περὶ ἐλεημοσύνης	62
γ) Περὶ φιλεργίας καὶ πλούτου	63
δ) Κυριακὴ ἀργία	63
ε) Ἡ σπουδὴ τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης εἰς τὸ σχολεῖον	63
8. Ἡ Μουσική, Εὐγενίου Βουλγάρεως	70
9. Εἰς τὴν μετάστασιν τῆς Πανάγιου, Φραγκίσκου Κολομπῆ	101
10. Ἡ ἡμέρα τῆς Λαμπτῆς, Διονυσίου Σολωμοῦ	108
11. Ἡ Ἑλληνίδα Μητέρα, Διονυσίου Σολωμοῦ	109
12. Περιγελαστικὸν ἄσμα, δημῶδες	121
13. Αἱ ἀρδεύσεις καὶ ἀποξηράσσεις εἰς τὴν ἀρχαίαν Ἑλλάδα, Βασιλείου Γανώση .	136
14. Μακεδόνες Πρωτομάρτυρες, Σπυρίδωνος Λάμπρου	142
15. Ἡ ἑθικὴ καὶ ἱστορικὴ συνείδησις, Σωτηρίου Κουγέα	160
16. Νικηφόρος Λύτρας, Θεμιστοκλέους Σοφούλη	180
17. Ὑποθῆκαι, Βασιλέως Γεωργίου τοῦ Β'	240
18. Καλλιπάτειρα, Λορέντζου Μαβίλη	270
19. Ἡ ἔξοχή, Στεφάνου Μαρτζώκη	271
20. Παιδί μου, ὥρα σου καλή, Γεωργίου Βιζυηνοῦ	276
21. Λούης, Ἀλεξάνδρου Πάλλη	283
22. Τὸ πατρικό μας σπίτι, Στεφάνου Δάφνη	284
23. Ἐκ τῆς Ἀκροπόλεως τῶν Ἀθηνῶν, Σατοβριάνδου - Ε. Ροΐδου	309
24. Τὸ Ἑλληνόπουλο, Βίκτωρος Ούγκω - Κωστῆ Παλαμᾶ	311

ΠΙΝΑΞ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟΝ

ΒΥΖΑΝΤΙΝΗ ΚΑΙ ΜΕΤΑΒΥΖΑΝΤΙΝΗ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ ΜΕΧΡΙ ΤΗΣ ΚΡΗΤΙΚΗΣ ΠΕΡΙΟΔΟΥ

I. ΠΕΖΟΣ ΛΟΓΟΣ

1. Από τὸ Λειμωνάριον τοῦ Ἰωάννου Μόσχου	7
2. Λόγος εἰς τὸν Εὐαγγελισμὸν τῆς Ὑπερφαγίας Δεσποίνης ἡμῶν Θεοτόκου, Ἀνδρέου Ἀρχιεπ. Κρήτης, τοῦ Ἱεροσολυμίτου	8
3. Βίοι τῶν νέων Βασιλέων, Γεωργίου Μοναχοῦ :	
α) Εἰρήνη μεταξὺ Ρωμανοῦ καὶ Συμεὼν	10
β) Ἐπιδρομὴ τῶν Ρώς κατὰ τῆς Κωνσταντινουπόλεως	13
4. Πρὸς τὸν Ἰδιον νιὸν Ρωμανόν, Κωνσταντίνου Πορφυρογεννήτου	14
5. Απὸ τὴν «Βυζαντινὴν Ἰστορίαν» τοῦ Δούκα :	
α) Αἱ πρὸ τῆς ἀλώσεως διαιραγματεύσεις.	17
β) Ὁ Θρῆνος ἐπὶ τῇ ἀλώσει τῆς Κωνσταντινουπόλεως.	18
6. «Χρονικόν», Γεωργίου Φραντζῆ : Ὁ Κωνσταντῖνος Παλαιολόγος ὄμιλεῖ πρὸς τοὺς συμπολεμιστάς του	20

II. ΠΟΙΗΤΙΚΟΣ ΛΟΓΟΣ

A'. ΕΝΤΕΧΝΟΣ

1. «Εἴχη» ((διὰ στίχων Ἀνακρεοντέων), Ἰωάννου Δαμασκηνοῦ	22
2. Διγενῆς Ἀκρίτας, ἀγνώστου. (ἐκ τοῦ 8ου Λόγου, ἔκδ. Σπ. Λάμπρου, Paris 1880)	23
3. Απὸ τὸ «Χρονικὸν τοῦ Μορέων», ἀγνώ. τοι	26
4. Απὸ τὸν «Ἐρωτόκριτον» Μονομάχία Ἐρωτοκρίτου καὶ Ἀρίστου, Βι- τζέντζου Κορνάρου	31

B'. ΔΗΜΟΤΙΚΟΣ

1. Ὁ θάνατος τοῦ Διγενῆ, δημῶδες	36
2. Διγενῆς (Κυπριακὴ παραλλαγὴ), δημῶδες	38

3. Τ' Ἀυδρονήσου ὁ γιάς, δημῶδες	41
4. Τῆς Ἀγιᾶς Σοφιᾶς (1453), δημῶδες	42

III. ΘΕΑΤΡΟΝ

1. Ἐκ τῆς «Ἐρωφίλης», Γεωργίου Χορτάτη	43
2. Ἡ Θυσία τοῦ Ἀβραάμ (ἀπόσπασμα), ἀγνώστου	48

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΝ

ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ ΜΕΤΑ ΤΗΝ ΚΡΗΤΙΚΗΝ ΠΕΡΙΟΔΟΝ ΜΕΧΡΙ ΤΩΝ ΧΡΟΝΩΝ ΤΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ ΤΟΥ 1821

I. ΠΕΖΟΣ ΛΟΓΟΣ

A'. ΕΝΤΕΧΝΟΣ

1. Ἐλλάδος καὶ Ἑλλήνων ἔπαινος, Φραγκίσκου Σκούφου	59
2. Ἐκ τῶν κηρυγμάτων Κοσμᾶ τοῦ Αἰτωλοῦ :	
α) Ὁ σκοπὸς τοῦ κηρύγματός μου	62
β) Περὶ ἐλεημοσύνης	62
γ) Περὶ φιλεργίας καὶ πλούτου.	63
δ) Κυριακὴ ἀργία	63
ε) Ἡ σπουδὴ τῆς ἐλληνικῆς γλώσσης εἰς τὸ σχολεῖον	63
3. Διδαχὴ τῇ Ἀγίᾳ καὶ Μεγάλῃ Παρασκευῇ εἰς τὸ Σωτῆριον Πάθος, Ἡλίᾳ Μηνιάτῃ	64
4. Ἡ Μουσική, Εὐγενίου Βουλγάρεως	70
5. Περὶ τοῦ μὴ ζητεῖν ἀνταπόδοσιν παρὰ τῶν εὐεργετηθέντων, Νικηφόρου Θεοτόκη	72
6. Περὶ Ἀγάπης, Νικηφόρου Θεοτόκη	74
7. Περὶ Πατρίδος, Κωνσταντίνου Οἰκονόμου (τοῦ ἐξ Οἰκονόμων)	76
8. Αἱ Ἀθῆναι τὸ 1791 (ἀπόσπασμα ἐκ τῆς Γεωγραφίας Νεωτερικῆς), Κωνσταντῖ - Φιλιππίδου	77
9. Τὰ Δίκαια τοῦ Ἀνθρώπου, Ρήγα Φεραίου	78
10. Σουλιῶται καὶ Σουλιώτισσαι, Χριστοφόρου Περραιβοῦ	82
11. Σάλπισμα Πολεμιστήριον, Ἄδαμαντίου Κοραῆ	84
12. Ο Παπατρέχας, Ἄδαμαντίου Κοραῆ	89

B'. ΔΗΜΟΤΙΚΟΣ

I. Παραδόσεις τοῦ Ἑλληνικοῦ Λαοῦ (ἐκ τοῦ διηγημάτου βιβλίου τοῦ Ν. Γ. Πολίτου) :	
1. Ὁ Πεζοπόρος τοῦ Μαραθῶνος	94

2. Τὸ σχέδιο τῆς Ἀγιᾶς Σοφιᾶς	95
3. Ἡ Ἀγια Τράπεζα τῆς Ἀγια - Σοφιᾶς	96
4. Ἡ ἐκκλησία τ' Ἀι-Γεωργιοῦ	96
5. Τὸ λεοντάρι τοῦ Ὑμηττοῦ	97
6. Οἱ κολόνες τοῦ Ὁλυμπιείου	97
7. Οἱ κόρες τοῦ Κάστρου	97
8. Τὸ κυπαρίσσι	98
II. Παροιμίαι τοῦ Ἐλληνικοῦ Λαοῦ (Ν. Γ. Πολίτου).	99

Π. ΠΟΙΗΤΙΚΟΣ ΛΟΓΟΣ

Α'. ΕΝΤΕΧΝΟΣ

1. Εἰς τὴν μετάστασιν τῆς Πανάγην, Φραγκίσκου Κολομπῆ	101
2. Ὁ Θούριος, Ρήγα Βελεστινλῆ, (Φεραίου)	101
3. Ὁ Τρύγος, Ἀθανασίου Χριστοπούλου	103
4. Στολιδιάρχης, Ἰωάννου Βηλαρᾶ	104
5. Ὁ Φιλάργυρος, Ἰωάννου Βηλαρᾶ	105
6. Ἡ Ψυχούλα, Διονυσίου Σολωμοῦ	106
7. Ἡ σκιὰ τοῦ Ὄμηρου, Διονυσίου Σολωμοῦ	107
8. Ὡδὴ εἰς τὴν σελήνη, Διονυσίου Σολωμοῦ	107
9. Εἰς Φραγκίσκαν Φραΐζερ, Διονυσίου Σολωμοῦ	108
10. Ἡ ἡμέρα τῆς Δαμπρῆς, Διονυσίου Σολωμοῦ	108
11. Ἡ Ἑλληνίδα Μητέρα, Διονυσίου Σολωμοῦ	109
12. Ὅμνος εἰς τὴν Ἑλευθερίαν, Διονυσίου Σολωμοῦ	111

Β'. ΔΗΜΟΤΙΚΟΣ

1. Τοῦ Κάστρου τῆς Ὦριᾶς, δημῶδες	112
2. Τοῦ Γιοφυριοῦ τῆς Ἀρτας, δημῶδες	114
3. Ὁ Ξένος, δημῶδες	115
4. Τραγούδια τῆς ξενιτιᾶς, δημώδη	116
5. Ναναρίσματα, δημώδη	116
6. Τοῦ Λεβέντη καὶ τοῦ Χάρου, δημῶδες	118
7. Μοιρολόγια, δημώδη	119
8. Βαίτικα (Ἐγκωμιαστικά), δημώδη :	
α) Στὸ νοικούρη, ...	120
β) Στὸν προεστὸ τοῦ χωριοῦ	120
9. Περιγελαστικὸν ἄσμα, δημῶδες	121
10. Κλέφτικα, δημώδη	121
11. Σκλάβοι στούς Ἀρβανίτες, δημῶδες	122
12. Σουλιώτικα, δημώδη	123

13. Τῆς Πάργας, δημῶδες	124
14. Τὸν Κλεφτῶν καὶ τοῦ Ἀλῆ - πασᾶ, δημῶδες	125

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟΝ

ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ ΤΟΥ ΕΛΕΥΘΕΡΟΥ ΕΘΝΟΥΣ

I. ΠΕΖΟΣ ΛΟΓΟΣ

Α'. ΜΕΛΕΤΑΙ, ΠΡΑΓΜΑΤΕΙΑΙ, ΛΟΓΟΙ

1. Λόγος ἐπικήδειος εἰς Ἀνδρέαν Ζαΐμην, Σπυρίδωνος Τρικούπη	129
2. ΚΘ' Μαΐου, Σπ. Λάμπρου	132
3. Αἱ ἀρδεύσεις καὶ ἀποξηράνσεις εἰς τὴν ἀρχαίαν Ἑλλάδα, Βασιλείου Γανώστη	136
4. Μακεδόνες Πρωτομάρτυρες, Σπυρίδωνος Λάμπρου	142
5. Ὁργάνωσις τοῦ Νέου Ἑλληνισμοῦ. Διανοητικὸς βίος, Κωνσταντίνου Πα- παρηγγοπούλου	148
6. Γέωργιος Γεμιστός - Πλήθων, Κωνσταντίνου Δ. Γεωργούλη	154
7. Ἡ ἔθνικὴ καὶ ιστορικὴ συνείδησις, (1940), Σωτηρίου Β. Κουγέα	160

Β'. ΔΙΗΓΗΣΕΙΣ, ΠΕΡΙΓΡΑΦΑΙ, ΤΑΞΙΔΙΩΤΙΚΑΙ ΕΝΤΥΠΩΣΕΙΣ, ΒΙΟΓΡΑΦΙΑΙ, ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΜΟΙ

1. Ὁ θάνατος τοῦ Παλικαριοῦ, Ἰωνος Δραγούμη	162
2. Ἡ Θάλασσα (ἀποστάσματα), Ἰωνος Δραγούμη	171
3. Μὲ τὰ πανιά, Ἀλεξάνδρου Μωραϊτίδου	173
4. Ὁ Πύραυλος, Σπύρου Μελά	178
5. Νικηφόρος Λύτρας, Θεμιστοκλέους Σοφούλη	180
6. Ὁ νψήλοφρων, Ἀνδρ. Λασκαράτου	192
7. Ἡ γυναικούλα, Ἀνδρ. Λασκαράτου	193

Γ'. ΔΙΗΓΗΜΑΤΑ

I. Ἡ θογαφικὰ

1. Ὁ παπα - Νάρκισσος, Δημητρίου Βικέλα	194
2. Τὸ γιούσουρι, Ἀνδρ. Καρκαβίτσα	210

II. Ἰστορικὰ

3. Τὸ ἀμαρτημα τοῦ παπα - Γιώργη, Χρίστου Χριστοβασίλη	219
4. «Ἐτσι ἤταν», Γιάννη Βλαχογιάννη	229

Δ'. ΧΡΟΝΟΓΡΑΦΗΜΑΤΑ

1. « Ἀέρας », Ν. Πετιμεζᾶ - Λαύρα	231
2. Πόνος ψυχῆς, Παύλου Νιρβάνα	233
3. Ἡ Νίκη μας στὸ Πόγγραδετες, Σπύρου Μελᾶ	235
4. Ὡ Ξένε, Σπύρου Μελᾶ.	237

Ε'. ΠΕΖΟΙ ΡΥΘΜΟΙ

1. Ζωή, Ζαχαρία Παπαντωνίου	238
2. Ἡ λαμπάδα τοῦ ἀδερφοῦ μου, Ζαχαρία Παπαντωνίου	239
3. Ὑποθῆκαι, Βασιλέως Γεωργίου τοῦ Β'.	240

ΣΤ'. KRITIKA — TECHNOKRITIKA

1. Ἀριστοτέλης Βαλαωρίτης, Ἐμμανουὴλ Ροΐδου	241
2. Ὁ Ἐρμῆς τοῦ Πραξιτέλους, Χρίστου Τσούντα	249
3. Ἡ ποίησις τοῦ Ρήγα, Κωστή Παλαμᾶ	250
4. Ἡ μεταρσίωση τοῦ Δομηνίκου Θεοτοκοπούλου, Ἀχιλλέως Κύρου	253

II. ΠΟΙΗΤΙΚΟΣ ΛΟΓΟΣ

1. Εἰς Δόξαν, Ἀνδρέου Κάλβου	258
2. Εἰς Σούλι, Ἀνδρέου Κάλβου	263
3. Φωτεινὸς (ἀπόσπασμα), Ἀριστοτέλους Βαλαωρίτου	265
4. Ἡ πρὸς τὴν πατρίδα ἀγάπη μου, Ἀριστοτέλους Βαλαωρίτου	269
5. Δύο!, Γερασίμου Μαρκοφᾶ	269
6. Ἐλιά, Λορέντζου Μαζίλη	270
7. Καλλιπάτειρα, Λορέντζου Μαζίλη	270
8. Ἡ ἔξοχή, Στεφάνου Μαρτζώκη	271
9. Τὰ ἐρείπια τοῦ Παρθενῶνος, Ἰωάννου Καρασούτσα	271
10. Εἰς δρομίσκον τῶν Ἀθηνῶν, Ἀχιλλέως Παράσχου	272
11. Τὸ ἄγαλμα τῆς Παρθένου, Δημητρίου Παπαρρηγοπούλου	275
12. Παιδὶ μου, ὥρα σου καλή, Γεωργίου Βιζυηνοῦ	276
13. Στὸ σταυραῖτό, Κώστα Κρυστάλλη	276
14. Ὁρθὸ στέκεσαι ἀντέκρυ μου δλόμορφο βουνό, Κώστα Χατζοπούλου	278
15. Σωκράτης, Ἰωάννου Ποιλέμη	278
16. Δικό μου φῶς, Ἰωάννου Γρυπάρη	279
17. Τὸ λένε τ' ἀγδονάκια, Μιλτιάδου Μαλακάση	280
18. Δέσηση γιὰ τὴν ψυχὴ τοῦ Παπαδιαμάντη, Λάμπρου Πορφύρα	281
19. Τὸ στερνὸ παραμύθι, Λάμπρου Πορφύρα	282
20. Κύπρος, Σωτήρη Σκίπη	282
21. Λούης, Ἀλεξάνδρου Πάλλη	283
22. Τὸ πατρικό μας σπίτι, Στεφάνου Δάρνη	284

23. Εἰκόνες τοῦ χωριοῦ, Γεωργίου Δροσίνη :	285
α) Τὸ φτάσιμο	286
β) Γλυκοχαράμπατα	286
γ) Τὸ τάμα	287
δ) Τὰ πρωτοβρόχια	287
24. Θερμοπύλες, Κωνσταντίνου Καβάφη	287
25. Παῦλος Μελᾶς, Κωστῆ Παλαμᾶ	288
26. Χιμάρρα, Κωστῆ Παλαμᾶ	288
27. Πατρίδες, Κωστῆ Παλαμᾶ :	
α) Πάτρα	290
β) Μεσολόγγι	291
γ) Αθήνα	291
δ) Ἑλλάδα	292
28. Ἡ διαθήκη μου, Γεωργίου Σουρῆ	293
29. Ἐλευθερία (ἐπίγραμμα), Κωνσταντίνου Σκόκου	294
30. Ὁ φθόνος (ἐπίγραμμα), Κωνσταντίνου Σκόκου	294
31. Κρείσσον συγχῶν (ἐπίγραμμα), Κωνσταντίνου Σκόκου	294
32. Εἰς θεατρικὸν συγγραφέα (ἐπίγραμμα), Κωνσταντίνου Σκόκου	294
33. Εἰς ἀστεῖον κυνηγὸν (ἐπίγραμμα), Κωνσταντίνου Σκόκου	295
34. Εἰς ἀδεξίαν πιανίστριαν (ἐπίγραμμα), Κωνσταντίνου Σκόκου	295

III. ΘΕΑΤΡΟΝ

1. «Γαλάτεια» (ἀπόσπασμα), Σπυρίδωνος Βασιλειάδου	296
2. «Νικηφόρος Φωκᾶς» (ἀπόσπασμα), Ἀριστομένους Προβελεγρίου	300

ΜΕΡΟΣ ΤΕΤΑΡΤΟΝ

ΕΚ ΤΗΣ ΞΕΝΗΣ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑΣ

I. ΠΕΖΟΣ ΛΟΓΟΣ

Απὸ τῆς Ἀκροπόλεως τῶν Ἀθηνῶν, ἀπόσπασμα ἐκ τοῦ «Οδοιπορικοῦ» τοῦ Σατοβριάνδου - Ἐμμ. Ροΐδου	309
---	-----

II. ΠΟΙΗΤΙΚΟΣ ΛΟΓΟΣ

1. Τὸ Ἐλληνόπουλο, Βίκτωρος Ούγκω - Κωστῆ Παλαμᾶ	311
2. Ἡ Ἐλπίδα, Φρειδερίκου Σίλλερ - Θεοφίλου Βορέα	312
3. Ὁ Ἐλληνικὸς "Τύμνος, Φρειδερίκου Μιστράλ - Κωστῆ Παλαμᾶ	313
4. Τὰ νησιά τῆς Ἑλλάδας, Λόρδου Βύρωνος - Ἀργύρη Ἐφταλιώτη	314

Λεξιλόγιον	317
Βιογραφικά Σημειώσεις	342
Πίναξ περιεχομένων κατά Συλλογάς	354
Πίναξ περιεχομένων	385

ΕΙΚΟΝΕΣ

1. Νικηφόρου Λύτρα « Τὰ μετὰ τὴν πειρατείαν » . . . . . 185.
2. Νικηφόρου Λύτρα « Ἡ κλεμμένη » 187
3. ‘Ο Έρμῆς τοῦ Πραξιτέλους 247
4. Δομηνίκου Θεοτοκοπούλου « Προσευχὴ ἐπὶ τοῦ ὅρους τῶν Ἑλαιῶν » . . 255

ΕΚΔΟΣΙΣ ΣΤ' 1968 (X) · ΑΝΤ. 60.000 - ΣΥΜΒΑΣΕΙΣ 1656 /19-7-68 — 1692 /31-7-68
ΕΚΤΥΠΩΣΙΣ : Ι. ΔΙΚΑΙΟΣ - ΒΙΒΛΙΟΔΕΣΙΑ : Ι. ΚΑΜΠΑΝΑΣ Ο.Ε.

